T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN (MALATYA) BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ	Bülent GÜNER

2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN (MALATYA) BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN — HAZIRLAYAN

Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ — **Bülent GÜNER**

Jürimiz, 05/03/2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu ~~yüksek lisans~~ / doktora tezini oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Saadettin TONBUL
2. Prof. Dr. Ahmet AKSIN
3. Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ
4. Doç. Dr. Zeki BOYRAZ
5. Yard. Doç. Dr. Metin KIRIMHAN

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

**PÜTÜRGE İLÇESİNİN (MALATYA)
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYASI**

Bülent GÜNER
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı
ELAZIĞ–2012, Sayfa: XXIII+346

Pütürge İlçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, Malatya İli'nin güneydoğu sınırları içerisinde yer almaktadır. Yüzölçümü 1181 km²'dir. İlçe, Güneydoğu Toros dağ kuşağında, Malatya ovaları ile Adıyaman platosu arasında yer alan yüksek sahada kurulmuştur. Dağlık alanlar, platolar, vadiler ana jeomorfolojik birimleri oluştururlar. Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü, Pütürge'nin en önemli hidrografik unsurlarıdır. İlçe yıllık ortalama 12,4 °C sıcaklık değerine sahiptir. Pütürge, morfografyasından kaynaklanan nedenlerle, Akdeniz-Karasal geçiş iklimi özelliği kazanmıştır.

2010 yılı nüfus sayımına göre, Pütürge'de İlçesi'nde, köylerde 17.634 kişi, ilçe merkezinde 2628 kişi olmak üzere, toplam 20.262 kişi yaşamaktadır. Pütürge nüfusu yıllar itibariyle genel olarak azalış göstermektedir. İlçe, özellikle 1950'li yıllardan itibaren, başta İstanbul olmak üzere, büyük kentlere sürekli olarak göç vermektedir. İlçe nüfusunun % 52,2'si kadın, % 47,8'i erkek nüfus oluşturmaktadır.

Pütürge, 1892 yılında ilçe statüsü kazanmış ve yerleşme sayıları o tarihten günümüze artış göstermiştir. Günümüzde Pütürge İlçesi'nin 64 köy ve 1 kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. 3 yerleşim biriminde belediye örgütlenmesine sahiptir. Yerleşim dokusu genel olarak dağınıktır. İlçede yerleşim birimleri yaklaşık olarak 700 m. ile 1700 m. yükseltileri arasında dağılış göstermektedir. Meskenlerin geleneksel yapı malzemesi taştır. Ancak son yıllarda tuğla yaygınlaşmaktadır.

İlçenin ana ekonomik faaliyet türü tarımdır. Kayısıcılık son yıllarda gelişmektedir. Tahıl ve yem bitkileri diğer bitkisel üretimlerdir. Hayvancılık ve yaylacılık faaliyeti geçmiş dönemlere göre önemini yitirmektedir. Ancak son yıllarda ahır hayvancılığı ve arıcılığa yöneliş görülmektedir. Tarımsal üretim daha çok aile

ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Pütürge ilçesinde tarım dışı ekonomik faaliyet türleri yeterince gelişmemiştir.

Pütürge İlçesi'nin en önemli turizm değerleri Nemrut anıtları ve doğal varlıklarıdır. Ayrıca Pütürge önemli bir organik tarım potansiyeline sahiptir. Ancak çok çeşitli nedenlerle mevcut ekonomik potansiyeller değerlendirilememektedir. Bütünsel bir yaklaşımla, Pütürge İlçesi için organik tarım ve turizme dayalı bir kırsal kalkınma modeli oluşturulabilir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Malatya, Pütürge, Fırat Nehri, Karakaya Baraj Gölü, Şiro Çayı, Nemrut Dağı, Kırsal Kalkınma

ABSTRACT

PhD Thesis

THE HUMAN and ECONOMIC GEOGRAPHY of PÜTÜRGE DISTRICT (MALATYA)

Bülent GÜNER
The University of Firat
The Institute of Social Science
The Department of Geography
ELAZIĞ-2012, Page: XXIII+353

Pütürge County takes place in upper Euphrates region in eastern Anatolia region, in the southeast borders of Malatya. Its area is 1181 km². The county is founded in a high area which is between Adıyaman plateau and Malatya plain in the southeast Taurus Mountains. Mountainous areas, plateaus, valleys constitute main geomorphologic units. Şiro stream and Karakaya Dam Lake are the most important hydrographic factors of Pütürge. The county's annual average temperature is 12, 4 ºC. Pütürge, because of its morphography, gains a Mediterranean-terrestrial climate specialty.

According to 2010 census, in villages 17634 people, in county centers 2628 people, and totally 20262 people live in Pütürge. The population of Pütürge generally decreases year by year. The people in the county, especially from 1950s, migrate to the big cities, especially to Istanbul. The population of the county consists of %52, 2 percent of woman and %47, 8 percent of man.

Pütürge obtains its statue in n1892 and the number of emplacement increased until today. Today, Pütürge has 64 villages and 1 town. The emplacement position is generally scattered. In the county, Emplacement units take place between 700 m and 1700 m height. The main building material of the dwellings is stone. But, in recent years, brick pervades.

The main economy facility of the county is agriculture. Growing apricot develops in recent years. Cereal and seed plants are the other herbal products. Breeding and transhumance actions lost their importance comparing to former years. But, in recent years, an inclination is seemed to the barn breeding and beekeeping. Agricultural production is for families' necessities. Economic action types, except agriculture, don't develop enough, in Pütürge.

The most important Tourism values of Pütürge are Nemrut monuments and natural wealth. Besides, Pütürge has an important organic agricultural potential. But, owing to many various causes, existing economic potential can't be evaluated. With a holistic approach, a development program that relies on organic agriculture and tourism can be created.

Key Words: Geography, Malatya, Pütürge, river Euphrates (Fırat), Karakaya Dam Lake, Şiro stream, Mount Nemrut, rural development.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **X**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XV**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **XVII**
ÖNSÖZ ..... **XXIII**

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ **1**
1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri 1
1.2. Çalışmanın Amaçları ve Metot 11
1.3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar 13

İKİNCİ BÖLÜM

2. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN FİZİKİ COĞRAFYASI **15**
2.1. Jeolojik Özellikler 15
2.2. Jeomorfolojik Özellikler 19
2.3. İklim Özellikleri 28
2.3.1. Sıcaklık 28
2.3.2 Rüzgar 30
2.3.3. Yağış 31
2.4. Hidrografya Özellikleri 35
2.5. Toprak Özellikleri 41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI **51**
3.1. Nüfusun Gelişimi 51
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Nüfusun Gelişimi 51
3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Nüfusun Gelişimi 54
3.1.2.1. 1935-1980 Dönemi 55
3.1.2.2. 1980 Sonrası Dönem 58
3.2. Göçler 70
3.2.1. İç Göçler 71
3.2.2. Dış Göçler 83

3.2.3. Mevsimlik Göçler 85
3.3. Nüfusun Yaş Yapısı 86
3.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı 88
3.5. Nüfusun Yaş Bağımlılık Oranları ve Pütürge Kasabasında Çalışan Nüfus Oranları 94
3.6. Nüfusun Eğitim Durumu 97
3.7. Nüfusun Dağılışı 100
3.8. Nüfus Yoğunluğu 106
3.9. Nüfus Projeksiyonu 119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI 122
4.1. Yerleşim Tarihi 122
4.2. İdari Bölünüş 129
4.3. Yerleşim Özellikleri 134
4.4. Kır Yerleşme Şekilleri ve Dağılışları 137
4.4.1. Daimi Kır Yerleşmeleri 138
4.4.1.1. Köyler 138
4.4.1.1.1. Adlarına Göre Köyler 146
4.4.1.1.2. Yer Değiştiren Köyler 147
4.4.1.1.3. Konumlarına Göre Köyler 149
4.4.1.1.4. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler 150
4.4.1.1.5. Nüfus Büyüklüğüne Göre Köyler 152
4.4.1.1.6. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Köyler 156
4.4.1.1.7. Yerleşme Dokularına Göre Köyler 162
4.4.1.1.8. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri 169
4.4.1.1.8.1. Tepehan Köyü 169
4.4.1.1.8.2. Nohutlu Köyü 171
4.4.1.2. Mahalleler 173
4.4.2. Geçici Yerleşmeler 187
4.4.2.1. Yayla Yerleşmeleri 187
4.4.2.2. Kom 191
4.4.2.3. Bağevleri 195
4.4.3. Pütürge Kasabası 196

4.4.3.1. Kuruluş ve Gelişmesi 196
4.4.3.2. Fonksiyon Alanlarının Dağılışı 200
4.4.3.2.1. İdari Fonksiyon 202
4.4.3.2.2. Eğitim Fonksiyonu 203
4.4.3.2.3. Sosyal Fonksiyon 205
4.4.3.2.4. İktisadi Fonksiyon 207
4.4.3.2.4.1. Ticari Fonksiyon 207
4.4.3.2.4.2. Sanayi Fonksiyonu 210
4.4.3.2.4.3. Ulaşım Fonksiyonu 211
4.4.3.3. Pütürge Kasabası'nın Merkezi Yer Özelliği 212
4.5. Meskenler 215

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN EKONOMİK COĞRAFYASI 237
5.1. Genel Arazi Kullanılışı 237
5.2. Ekonomik Faaliyetler 244
5.2.1. Tarım 244
5.2.1.1. Tarım Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler 244
5.2.1.2. Bitkisel Üretim 253
5.2.1.2.1. Tahıl Üretimi 256
5.2.1.2.2. Baklagil Üretimi 258
5.2.1.2.3. Yumrulu Bitki Üretimi 259
5.2.1.2.4. Sebzecilik 259
5.2.1.2.5. Yem Bitkileri 261
5.2.1.2.6. Meyvecilik 262
5.2.1.2.6.1. Kayısıcılık 262
5.2.1.2.6.2. Bağcılık 267
5.2.1.2.6.3. Diğer Meyveler 268
5.2.1.3. Hayvancılık 268
5.2.1.3.1. Büyükbaş Hayvancılık 271
5.2.1.3.2. Küçükbaş Hayvancılık 276
5.2.1.3.3. Arıcılık 278
5.2.1.3.4. Çeki-Yük Hayvancılığı 280
5.2.1.3.5. Kümes Hayvancılığı 282

5.2.2. Ulaşım 282
5.2.3. Ormancılık 285
5.2.4. Madencilik 288
5.2.5. Turizm 290
5.2.6. Sanayi 298
5.2.7. Aile Dayanışmacılığı 299
5.3. Kırsal Kalkınma 299
5.3.1. Kavramsal Çerçeve 299
5.3.2. Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikasını Etkileyen Dış Dinamikler ve Yeni Yaklaşımlar 301
5.3.3. Pütürge İlçesi'nin Kırsal Kalkınmasına ve Arazi Kullanım Planlamasına İlişkin Bazı Coğrafi Öneriler 303
5.3.3.1. Mevcut Durum 303
5.3.3.2. Turizm Sektörü 307
5.3.3.3. Tarım Sektörü 311
5.3.3.4. Ormancılık Sektörü 313
5.3.3.5. Sanayi Sektörü 314

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ 315
KAYNAKLAR 324
PÜTÜRGE İLÇESİ GENEL KÖY ANKETİ....340
ÖZGEÇMİŞ....346

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Pütürge'nin Aylara Göre Ortalama Sıcaklık, Ortalama Minimum Sıcaklık, Ortalama Maksimum Sıcaklık ve Aylık Ortalama Yağış Değerleri 29
Tablo 2.2: Pütürge İlçesi'nde Aylara Göre Hâkim Rüzgar Yönü 30
Tablo 2.3: Pütürge'nin 1977-1989 Yılları Arasında 12 Yıllık Rüzgar Esme Sayıları 30
Tablo 2.4: Pütürge'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarları 32
Tablo 2.5: Pütürge'de Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (%) 33
Tablo 2.6: Pütürge'de "Kar Yağışlı Gün Sayısı", "Karın Yerde Kalma Süresi" 33
Tablo 2.7: Thronthwaite Yöntemine Göre Pütürge'nin Su Bilançosu 34
Tablo 2.8: Şiro Çayı'nın Taşıdığı Aylık Ortalama Su Miktarı (milyon m^3) 36
Tablo 3.1: 16 yy. da Şüre İli Nahiyesi'nde Köy Sayısı ve Toplam Nüfus 52
Tablo 3.2: 1894-1895 (1312) Salnamesi'nde Pütürge Kazasının Nüfusu Miktarı 53
Tablo 3.3: Pütürge İlçesi'nin Kasaba, Köy ve Toplam Nüfusun Yıllar İtibariyle (1927-2010) Cinsiyete Göre Dağılışı 57
Tablo 3.4: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle (1935-2010) Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus 61
Tablo 3.5: Bazı Yıllara Göre Pütürge İlçesinde Köy ve Kasaba Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranları 70
Tablo 3.6: Pütürge'de 1911 Yılında Nüfusun Dinsel Dağılımı 72
Tablo 3.7: Birincil Geçim Kaynağı "İşçilik" Olan Köyler (1981) 75
Tablo 3.8: Pütürge İlçesinden Yurt İçine Yapılan Göçler (1981) 76
Tablo 3.9: Pütürge İlçesinden Son 10 Yılda Yurt İçine Yapılan Göçler (2010) 78
Tablo 3.10: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Yurt İçi ve Yurt Dışı Dağılımı ve Toplam Nüfus MİktarI 81
Tablo 3.11: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun, Malatya İline Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı 81
Tablo 3.12: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Türkiye Genelinde Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı 81
Tablo 3.13: 1981, 2010 Yılı Verilerine Göre Pütürge İlçe'sinden Yurtdışına Yapılan Göçler 84

Tablo 3.14: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Yurt Dışı Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı 84
Tablo 3.15: Bazı Yıllara Göre Pütürge ve Türkiye Nüfusun Üç Ana Yaş Grubuna Bölünüşü 87
Tablo 3.16: Bazı Yıllara Göre Pütürge ve Türkiye'de Nüfusun Üç Ana Yaş Grubuna Oranı (%) 87
Tablo 3.17: Pütürge İlçesinde Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı (1935-2010) 89
Tablo 3.18: Pütürge İlçesinde Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Sayı ve Oranları (2000, 2010)..... 90
Tablo 3.19: Pütürge Köy Nüfusunun Bazı Yıllara Göre Cinsiyete Göre Sayı ve Oranı (1935-2010) 91
Tablo 3.20: Pütürge Kasabası Nüfusunun Bazı Yıllara Göre Cinsiyete Göre Sayı ve Oranı (1935-2010)..... 92
Tablo 3.21: Pütürge Kasabası'nın 2000 ve 2010 Yıllarına Ait Cinsiyet Nüfus Miktarı ve Oranları 93
Tablo 3.22: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllara Göre Yaş Bağımlılık Oranı (‰)..... 94
Tablo 3.23: Pütürge Kasabasının 1990 ve 2000 Yıllarına Ait Cinsiyete Göre Çalışan Nüfus Oranları..... 96
Tablo 3.24: Pütürge İlçesinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010) 98
Tablo 3.25: Pütürge İlçesinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010) 98
Tablo 3.26: Pütürge Kasabasında Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010)..... 98
Tablo 3.27: Pütürge Kasabasında Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010)..... 98
Tablo 3.28: Pütürge Köylerinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010)..... 99
Tablo 3.29: Pütürge Köylerinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010)..... 99
Tablo 3.30: Yükselti Basamaklarının Alansal ve Oransal Dağılımı ile Yerleşmelerin (Köy-Kasaba) Nüfus Oranları..... 105
Tablo 3.31: Pütürge, Malatya ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1927-2010)..... 106
Tablo 3.32: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle Aritmetik ve Fizyolojik Yoğunluk Değerleri 115

Tablo 3.33: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle Aritmetik Yoğunluk Gruplarına Göre Dağılımı ……
Tablo 3.34: Pütürge İlçesi'nin Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin 2025 Yılı Nüfus Projeksiyonu 121
Tablo 4.1: 16 yy, Şüre İli Nahiyesinde (Pütürge), Bazı Yıllara Ait Hane Sayıları..... 127
Tablo 4.2: 1560 Yılında Şüre İli Nahiyesi'ne Bağlı Köyler ve Hane Sayıları 127
Tablo 4.3: 1894-1895 Yıllarında Pütürge'ye Bağlı Köyler ve Hane Sayıları..... 128
Tablo 4.4: 16 yy Şüre İli Nahiyesi'nde Bazı Yıllara Ait Köy Sayısı 139
Tablo 4.5: Şüre İli Nahiyesi/Pütürge'ye Bağlı Köyler (1530, 1560, 1894-1895)..... 139
Tablo 4.6: Pütürge'ye Bağlı Köyler (1935, 1950, 1960)..... 141
Tablo 4.7: Pütürge'ye Bağlı Köyler (1970, 1980, 1990)..... 142
Tablo 4.8: Pütürge'ye Bağlı Köyler (2000, 2010) 143
Tablo 4.9: Pütürge Köylerinde Bulunan Sosyal ve Ticari Tesisler..... 145
Tablo 4.10: Pütürge Yerleşmelerinin Eski ve Yeni Adları..... 147
Tablo 4.11: Pütürge Köylerinin Jeomorfolojik Ünitelere Göre Sayı ve Nüfus Miktarları..... 150
Tablo 4.12: Pütürge Köylerinin Yükselti Basamaklarına Göre Sayı ve Nüfus Miktarları..... 151
Tablo 4.13: Pütürge Köyleri'nin Nüfus Gruplarına Göre Sınıflandırılması (2010)..... 153
Tablo 4.14: Pütürge Köylerinin Nüfus Gruplarına Göre, Sayısı ve Oranı ile Nüfus Miktarı ve Oranı (2010)..... 153
Tablo 4.15: Bazı Yıllara Göre Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri 157
Tablo 4.16: Pütürge Köylerinde Temel Geçim Faaliyetlerindeki Değişim (1981-2010) 161
Tablo 4.17: Yerleşme Dokusuna Göre Pütürge Köyleri..... 166
Tablo 4.18: Tepehan ve Nohutlu Köylerinde Bulunan Ticarethaneler 172
Tablo 4.19: 16. yy Şüre İli Nahiyesinde Bazı Yıllara Ait Mezra Sayısı 175
Tablo 4.20: 1560 Yılında Şüre İli Nahiyesi Köyleri ve Bağlı Mezralar..... 176
Tablo 4.21: Pütürge Köylerine Bağlı Mahalle ve Mezralar ile Hane Sayıları (1981, 2010) 178
Tablo 4.22: Pütürge İlçesinde Köye Dönüştürülen Mahalle Yerleşmeleri..... 183
Tablo 4.23: Faal İlkokula Sahip Mahalleler (2010) 184

Tablo 4.24: Pütürge Kasabasının Bazı Yıllara Göre Nüfus Miktarı (1960-2010) 198
Tablo 4.25: Kasaba Mahallelerinin 2000 ve 2010 Yıllarına Ait Hane, Nüfus ve Yoğunluk Verileri 200
Tablo 4.26: Pütürge Kasabasında Fonksiyon Alanlarının Mahallelere Göre Dağılımı 201
Tablo 4.27: Pütürge Kasabasında Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılışı (1990, 2000) 208
Tablo 4.28: Pütürge Kasabasında Ticari İşletmelerin Tür ve Sayıları 210
Tablo 4.29: Köylerin Pütürge Kasabasına Uzaklığı 211
Tablo 4.30: Pütürge Köylerinde Yapı Malzemesine Göre Konut Sayıları (1981, 2010) 222
Tablo 4.31: Pütürge Köylerinde Kat Sayıların Göre Konutlar (1981, 2010) 221
Tablo 4.32: Bazı Yıllara Göre Çatı Sistemlerine Sayı ve Oranı (1981, 2010) 227
Tablo 4.33: Oda Sayılarına Göre Köy Meskenleri (1981, 2010) 231
Tablo 5.1: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımı (ha.), (1981) 237
Tablo 5.2: Pütürge İlçesinde Genel Arazi Kullanımı (2010-ha.) 240
Tablo 5.3: Şüre Nahiyesi'nde Büyüklüklerine Göre Tarım Topraklarının Parsel Sayıları (1560) 245
Tablo 5.4: Pütürge'de Tarım Topraklarının Parsel Sayısı, Ailelere Bölünüşü ve Arazi Büyüklüğüne Oranları (2010) 247
Tablo 5.5: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllar İtibarıyle Tarımda Kullanılan Alet ve Makine Sayısı 250
Tablo 5.6: Pütürge İlçesi'nin Tarımsal Arazi Kullanışı (2010) 253
Tablo 5.7: Yıllar İtibariyle Nadas Alanları (Da.), (2000-2010) 253
Tablo 5.8: Pütürge İlçesinde Buğday, Arpa ve Mısırın Üretim Alan ve Miktarı (2000-2010) 257
Tablo 5.9: Pütürge İlçesinde Baklagil Üretim Alan ve Miktarı (2010) 258
Tablo 5.10: Pütürge İlçesinde Yumrulu Bitkiler Üretim Alan ve Miktarı (2010) 259
Tablo 5.11: Bazı Yıllar İtibarıyle Pütürge İlçesi'nde Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarı (1995, 2000, 2005, 2010) 262
Tablo 5.12: Pütürge ilçesinde Yıllar İtibarıyle, Kayısı Üretim Alanı, Miktarı ve Ağaç Sayısı (1995-2010) 263

Tablo 5.13: Bazı Yıllar İtibarıyle Pütürge İlçesi'nde Üzüm Üretimi (1995,2000,2005,2010) 267
Tablo 5.14: Pütürge Yerleşmelerinde (Köy-Kasaba) Hayvan Tür ve Sayıları (2010) 270
Tablo 5.15: Pütürge İlçesinde Hayvan Tür ve Sayıları (1966) 271
Tablo 5.16: Pütürge İlçesinde Hayvan Tür ve Sayıları (2010) 271
Tablo 5.17: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Sığır Varlığı 271
Tablo 5.18: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Koyun ve Keçi Sayıları 276
Tablo 5.19: Pütürge İlçesi'nde Yıllar İtibarıyle Kovan Sayısı (1995-2009) 278
Tablo 5.20: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Bal ve Balmumu Üretimi (1995, 2000, 2005, 2009) 279
Tablo 5.21: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllar İtibarıyle Çeki-Yük Hayvanlarının Sayısı 281
Tablo 5.22: Pütürge Köylerinin Bazı Yıllar İtibariyle Motorlu Taşıt Sayısı (1966 verisine kasaba değerleri de dahildir) 285
Tablo 5.23: Pütürge Köylerinin İçme Suyu ve Kanalizasyon Durumu 304
Tablo 5.24: Pütürge İlçesi'nin GZFT Analizi (2011) 306

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Pütürge'nin Aylara Göre Ortalama Sıcaklık, Ortalama Minimum Sıcaklık, Ortalama Maksimum Sıcaklık ve Aylık Ortalama Yağış Grafiği....30
Şekil 2.2: Pütürge'nin Yıllık Ortalamalara Göre Rüzgar Gülü Diyagramı....31
Şekil 2.3: Pütürge'de Aylık Ortalama Yağışın Dağılışı....32
Şekil 2.4: Pütürge'de Yağışın Mevsimlere Dağılışı....33
Şekil 2.5: Pütürge'de "Kar Yağışlı Gün Sayısı", "Karın Yerde Kalma Süresi" Grafiği....34
Şekil 2.6: Pütürge'nin Su Bilançosu Diyagramı....35
Şekil 2.7: Şiro Çayı'nın Taşıdığı Su Miktarının Aylara Göre Ortalama Dağılışı (2006-2009)....38
Şekil 3.1: Pütürge İlçesi'nde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği (1935-2010)....58
Şekil 3.2: Pütürge Köylerinde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği ve Oranı (1935-2010)....60
Şekil 3.3: Pütürge Kasabası'nda Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği ve Oranı (1935-2010)....69
Şekil 3.4: Belen Köyünün 2000 Yılı Nüfus Piramidi....79
Şekil 3.5: Belen Köyünün 2010 Yılı Nüfus Piramidi....79
Şekil 3.6: Yazıca Köyünün 2000 Yılı Nüfus Piramidi....80
Şekil 3.7: Yazıca Köyünün 2010 Yılı Nüfus Piramidi....80
Şekil 3.8: Pütürge İlçesinin 2000 Yılı Nüfus Piramidi....88
Şekil 3.9: Pütürge İlçesinin 2010 Yılı Nüfus Piramidi....88
Şekil 3.10: Pütürge İlçesinde Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)....89
Şekil 3.11: Pütürge Köylerinde Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)....91
Şekil 3.12: Pütürge Kasabası'nda Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)....92
Şekil 3.13: Pütürge Kasabası'nın 2000 Yılı Nüfus Piramidi....93
Şekil 3.14: Pütürge Kasabasının 2010 Yılı Nüfus Piramidi....93
Şekil 4.1: Yükselti Basamaklarına Göre Köyler....152

Şekil 4.2: Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri ve Köy Sayısı (2010) 156
Şekil 4.3: Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri ve Köy Sayısı (1981) 158
Şekil 4.4: Pütürge Kasabasında Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılışı (1990, 2000) 209
Şekil 4.5: Köy Meskenlerinde Kullanılan Yapı Malzemesi Oranı (1981) 216
Şekil 4.6: Köy Meskenlerinde Kullanılan Yapı Malzemesi Oranı (2010) 216
Şekil 4.7: Konut Kat Sayılarına Göre Köy Meskenleri (1981) 222
Şekil 4.8: Konut Kat Sayılarına Göre Köy Meskenleri (2010) 222
Şekil 4.9: Geleneksel Bir Köy Meskeninin Konut Planı (Aktarla Köyü) 225
Şekil 4.10: Pütürge Köy Meskenlerinde Çatı Sistemi (1981) 228
Şekil 4.11: Pütürge Köy Meskenlerinde Çatı Sistemi (2010) 228
Şekil 4.12: Oda Sayılarına Göre Koy Meskenleri (1981) 232
Şekil 4.13: Oda Sayılarına Göre Koy Meskenleri (2010) 232
Şekil 4.14: Pütürge Kasabası'nda Geleneksel Konut Planı 236
Şekil 5.1: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (1981) ... 238
Şekil 5.2: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (2010) ... 240
Şekil 5.3: Pütürge İlçesinde Ziraat Alanlarının Ailelere Bölünüşü (Dekar), (2010) 247
Şekil 5.4: Pütürge İlçesi'nde Ziraat Alanlarının Büyüklüklerine Göre Bölünüşü, (2010) 248
Şekil 5.5: Pütürge Tarımsal Arazisinin Kullanım Türlerine Göre Bölünüşü (2010) 254
Şekil 5.6: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibarıyle Buğday Üretim Grafiği (2000-2010) 258
Şekil 5.7: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibarıyle Arpa ve Mısır Üretim Grafiği (2000-2010) 258
Şekil 5.8: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Üretim Alanı 263
Şekil 5.9: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Üretim Miktarı 264
Şekil 5.10: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Ağaç Sayısı 264
Şekil 5.11: Pütürge İlçesi'nin Kovan Sayısının Yıllar İtibarıyle Seyri (1991-2009) ... 279
Şekil 5.12: Malatya İli'nde Orman Alanlarının Oranı (%) 286

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1 Pütürge İlçesi'nin Lokasyon Haritas 2
Harita 1.2 Pütürge İlçesi ve Yakın Çevresinin Topografya Haritas 5
Harita 1.3.Pütürge ilçesinin fiziki (yükselti) haritası.....6
Harita 2.1. Pütürge İlçesinin Jeoloji Haritası.....17
Harita 2.2. Pütürge İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası.....22
Harita 2.3: Pütürge İlçesi'nin Hidrografya Haritası 37
Harita 2.4. Pütürge İlçesi'nin Toprak Haritası 43
Harita 2.5. Pütürge İlçesi'nin Erozyon Haritası.....45
Harita 2.6. Pütürge İlçesi'nin Arazi Kabiliyet Sınıfları Haritası 47
Harita 3.1. Pütürge İlçesi'nin 1950 Yılı Nüfus Dağılış Haritası 102
Harita 3.2. Pütürge İlçesi'nin 1980 Yılı Nüfus Dağılış Haritası 103
Harita 3.3. Pütürge İlçesi'nin 2010 Yılı Nüfus Dağılış Haritası 104
Harita 3.4 . Pütürge İlçesi'nin 1950 Yılı Nüfus Yoğunluğu Haritası 111
Harita 3.5. Pütürge İlçesi'nin 1970 Yılı Nüfus Yoğunluğu Haritası 112
Harita 3.6. Pütürge İlçesi'nin 1990 Yılı Nüfus Yoğunluğu Haritası 113
Harita 3.7. Pütürge İlçesi'nin 2010 Yılı Nüfus Yoğunluğu Haritası 114
Harita 4.1. Kommagene Krallığı (1. Antiochus Dönemi – M.Ö. 69-38) 124
Harita 4.2. Selçuklu Dönemi Malatya-Kâhta Kervan Yolu ve Hanlar 126
Harita 4.3. 1560 Yılında Kâhta Kazası ve Yakın Çevresi.....130
Harita 4.4. Pütürge İlçesi'nin İdari Bölünüş Haritası (1950) 131
Harita 4.5. Pütürge İlçesi'nin İdari Bölünüş Haritası (1980) 132
Harita 4.6. Pütürge İlçesi'nin İdari Bölünüş Haritası (2010) 133
Harita 4.7. Şüre ili nahiyesi haritası (1560).....148
Harita 4.8. Sayısal Yükselti Modeline Göre Pütürge ve Çevresinin Üç Boyutlu Görünümü Şüre İli hiyei Haritası (1560).....151
Harita 4.9. Pütürge İlçesi'nde Nüfus Gruplarına Göre Köyler (2010).....155
Harita 4.10. Pütürge Köylerinin Birincil Ekonomik Faaliyetleri (1981) 159
Harita 4.11. Pütürge Köylerinin Birincil Ekonomik Faaliyetleri (2010) 160
Harita 4.12. Şimil Köyü'nün (1957) ve Örnekköy'ün (2001) Yerleşme Dokusu 164
Harita 4.13. Tepehan Köyü'nün Yerleşme Dokusu.....170
Harita 4.14. Nohutlu Köyü'nün Yerleşme Dokusu 172
Harita 4.15. Pütürge İlçesi'nin Daimi Yerleşmeleri Haritası 186

Harita 4.16. Pütürge Kasabası'nın Tarihi Gelişim Haritası.....198
Harita 4.17. Pütürge Kasabası'nın Yerleşme Dokusu (1957, 2001).....199
Harita 4.18. Pütürge Kasabası'nın Fonksiyon Alanlarının Dağılışı (2010) 201
Harita 4.19. Pütürge Kasabası'nın Fonksiyonel Etki Sahası (2010).....214
Harita 5.1. Pütürge İlçesi'nin Arazi Kullanımı Haritası (2010) 241
Harita 5.2. Pütürge Köylerinin Tarımsal Alan Büyüklüğüne Göre Bitkisel Üretim Haritası (2010) 255
Harita 5.3. Pütürge Yerleşmelerinde (Köy-Kasaba) Büyükbaş Hayvan Varlığı Haritası (2010) 255
Harita 5.4. Pütürge Yerleşmelerinde (Köy-Kasaba) Küçükbaş Hayvan Varlığı Haritası(2010) 277

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 2.1: Paleoheyelan alanında kurulu bir mahalle yerleşmesi.....26
Foto 2.2: Yaklaşık 3 km²'lik alana sahip "Pütürge Polyesi" ve çevresi. Polyenin kuzeyinde Şakşak Dağı, kuzeydoğusunda Çakçak Dağı yer almaktadır.....27
Foto 2.3: Şiro Çayı'nın Karakaya Baraj Gölü'ne kavuştuğu ağız kısmı.....37
Foto 2.4: Şiro Çayı maksimum akış değerlerine Nisan ayında ulaşmaktadır.....39
Foto 2.5: Şiro Çayı minimum akış değerlerine Ağustos ayında ulaşmaktadır.....39
Foto 2.6: Volkanik ve Metamorfik formasyonların kontakt alanında bir yamaç kaynağı.....40
Foto 2.7: Orman alanları, bakı faktörünün etkisiyle, Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü'nün güney kesiminde, kuzeye göre daha geniş alanlar kaplar (Şakşak Dağından Karakaya Baraj Gölü ve Şiro Vadisine güneydoğu yönlü bakış).....49
Foto 2.8: Geven (astragalus), Pütürge'nin yüksek dağlık kesimlerinde oldukça yaygındır (Kubbe Dağı).....50
Foto 3.1 : Pütürge'den İstanbul'a, doğrudan otobüs seferleri düzenlenmektedir. Seferler, yolcu ve yük göndermek amacıyla köylerden yoğun ilgi görmektedir. (Pütürge Kasabası).....77
Foto 3.2: Babik (Gündüz) Köyü'nden göç haberi 83
Foto 4.1: Ormaniçi Köyü'nde, yaklaşık 70 cm*30 cm ebadında, kalker blok üzerine işlenmiş, aslan ve güneş figürlü bir kabartma. Özel mülkiyet içerisinde bulunan eser, herhangi bir bilimsel incelemeye tabi tutulmamıştır. 123
Foto 4.2: PTT acentesi ve market (Bölükkaya Köyü) 144
Foto 4.3: Su değirmeni (Bölünmez Köyü).....144
Foto 4.4: Şimil Köyü'ndeki heyelan tehlikesi 1952 yılında TBMM gündemine gelmiştir 149
Foto 4.5: Pütürge'de yerleşmeye uygun hemen her alana yerleşilmiştir (Teluşağı Köyü).....162
Foto 4.6: Toplu dokulu Aktarla Köyü'nden bir görünüm.....163
Foto 4.7: Toplu dokulu Aktarla Köyü'nün 2,5 km irtifadan görünümü.....167
Foto 4.8: Planlı Örnekköy'ün, 2,45 km irtifadan görünümü 167
Foto 4.9: Gevşek dokulu Tosunlu Köyü'nün 3 km irtifadan görünümü 168

Foto 4.10: Birkaç konut kümesinden oluşan Çayköy'ün, 3 km İrtifadan Görünümü 168
Foto 4.11: Tepehan (Sinan) Köyü'nden bir görünüm 171
Foto 4.12: Tepehan Köyü'nde bir mesire alanı 171
Foto 4.13: Nohutlu Köyü'nden bir görünüm 173
Foto 4.14: Bakımlı Köyü'nün 2,40 km irtifadan görünümü 181
Foto 4.15: Gözlüce Köyü'nün 2,57 km irtifadan görünümü 181
Foto 4.16: Örencik Köyü'nün 2,19 km irtifadan görünümü 182
Foto 4.17: Örencik Köyü ve Murgar Mahallesi'nden bir görünüm 183
Foto 4.18: Gökçeli Köyü, Tüm Mahallesi ilkokulu 183
Foto 4.19: İlkbahar aylarında Kubbe Dağı yaylalarından görünüm 188
Foto 4.20: Kubbe Dağı yaylaları yaz aylarında ilgi görmektedir. 189
Foto 4.21: Nemrut Dağı, Belen Yaylası'nda basit yapılı bir konut 191
Foto 4.22: Kubbe Dağı'nda çadır meskenler, hayvan barınakları ve "hayma" 191
Foto 4.23: Büyükçayır Komu'nda basit yapılı bir mesken 193
Foto 4.24: Kavaklıdere Komu'nda mesken yerleşmesi ve hayvan barınağı 194
Foto 4.25: Komlarda hayvansal üretimin yanında bitkisel üretim de yapılır 194
Foto 4.26: PTT hizmet binası tadilat görmektedir 203
Foto 4.27: Pütürge Devlet Hastanesinden bir görünüm 206
Foto 4.28: Pütürge Kasabası'nda düzenlenen bir konser etkinliği 207
Foto 4.29: Köylü Mahalesi'nde modern yapılı bir iş merkezi 210
Foto 4.30: Özellikle eski meskenlerde taş malzeme kullanımı yaygındır 217
Foto 4.31: Alt katı ahır ve samanlık, üst katı konuttan oluşan geleneksel mesken tipi (Körme Köyü) 223
Foto 4.32: Kullanılmayan "tek katlı" bir konut (Ormaniçi Köyü) 223
Foto 4.33: Pazarcık Köyü'nde alt katı depo ve garaj olarak kullanılan çok katlı bir mesken 224
Foto 4.34: Bakımlı Köyü'nde 3 katlı bir konut 224
Foto 4.35: Mısır kurutulan, pestil serilen bir dam (Çayköy) 229
Foto 4.36: Eski konut, damından yararlanmak amacıyla muhafaza edilebilmektedir (Gündüz Köyü) 229
Foto 4.37: Çatısının bir bölümü "Düz dam" olarak muhafaza edilmiş bir mesken (Taşmış Köyü) 230

Foto 4.38: Pütürge köylerinde beşik çatı yaygınlaşmaktadır (Büyüköz Köyü) 231
Foto 4.39: Göçlerle boşalan konutlar bir süre sonra bakımsızlıktan yıkılmaktadır. Köylü Mahallesi'nde zamanla yıkılan bir mesken..... 233
Foto 4.40: Hatip Mahallesi'nde terk edilmiş bir konut. Zaman içerisinde dış ahşap kaplamalar zarar görmüştür. 234
Foto 4.41: Pütürge Kasabası'nda konutlar genellikle 2 katlıdır. Kat sayısı daha fazla olan meskenler az sayıdadır (Kenan Işık Bulvarı'ndan bir göünüm)..... 234
Foto 4.42: Pütürge Kasabası'nın güneybatı yönlü görünümü 235
Foto 5.1: Karagöl bataklığından bir görünüş (Örencik Köyü)..... 244
Foto 5.2: Pazarcık Köyü'nde bir sulama havuzu 249
Foto 5.3: Akarsulardan yararlanmak amacıyla kullanılan bir motopomp 249
Foto 5.4: "Çapa motoru"na kayısı bahçelerinde sıkça rastlanmaktadır. İnce uzun gövdesi ile ağaçlar arasında kolay ilerlemesi, yük taşıması nedeniyle tercih edilir (Gündüz Köyü)..... 251
Foto 5.5: Araştırma alanında ekilebilir arazi sınırlı olduğundan, uygun görülen her alan değerlendirilmiştir. Şiro Çayı kıyısında, Zirai faaliyetler için kullanılan dar bir sırt (Başmezra Köyü) 252
Foto 5.6: 24 Temmuz tarihinde, 1700 m. yükseltide buğday hasadı (Örnekköy)..... 257
Foto 5.7: Meyveliklerde sebze üretimi (Örmeli Köyü) 260
Foto 5.8: Pütürge ilçesindeki tek sera örneği Örmeli Köyü'nde bulunmaktadır 260
Foto 5.9: Pütürge'de seracılık henüz profesyonel bir uğraş değildir..... 261
Foto 5.10: Tepehan Köyü'nde fiğ hasadı. Ürünün bir kısmı balyalanarak kış için hazırlanır 262
Foto 5.11: Kayısı bahçelerinden bir görünüm (Bakımlı Köyü) 265
Foto 5.12: Pazarcık Köyü'nde kurulu soğuk hava deposundan bir görünüm..... 266
Foto 5.13: Alihan Köyü bağlarından bir görünüm 268
Foto 5.14: Ahırlardan bir görünüm..... 273
Foto 5.15: Ahırlar bir kaç üniteden oluşmaktadır. 273
Foto 5.16: Süt sağım tesisi 274
Foto 5.17: Süt ürünleri tesisinden bir görünüm..... 274
Foto 5.18: Arı kovanlarından bir görünüm (Karakaya Köyü). Araştırma alanında fenni kovan yaygın olarak kullanılır 280

Foto 5.19: Pütürge İlçesi'nde çeki-yük hayvanları oldukça yaygındır (Pütürge Kasabası)..... 281
Foto 5.20: Kerar Tepesinden Şiro Çayı ve çevresine batı yönlü bakış. Çayın üzerine kurulu köprü, ilçenin kuzeyi ile güneyini bağlamaktadır..... 282
Foto 5.21: Pütürge önceki yıllarda, ulaşım sorunu ciddi boyutlardaydı 283
Foto 5.22: Kubbe Dağı mevkiinde sürdürülen yol yapım çalışmasından bir görünüm. Yol yapım çalışması yamaç-denge açısını bozmakta, bu durum, ulaşım güvenliği için büyük risk doğurmaktadır 284
Foto 5.23: Çam ve meşe ormanlarından bir görünüm (Tepehan Köyü)..... 287
Foto 5.24: Profillit madeni açık işletme yöntemiyle çıkarılmaktadır (Gündüz Köyü)..... 288
Foto 5.25: Pütürge'de bulunan profillit madeniyle ilgili haber..... 289
Foto 5.26: Yol yapım çalışmalarında kullanılmak üzere, Şiro Çayı yatağından malzeme temini 289
Foto 5.27: Kral Tahtları ve Tümülüs 291
Foto 5.28: Heykeller zaman içerisinde çeşitli etkenlerce tahribe uğramış ve detaylar kaybolmaya başlamıştır. 292
Foto 5.29: Nemrut Anıtlarını korumaya yönelik çeşitli öneriler gündeme gelmektedir 293
Foto 5.30: Nemrut zirvesine 2 km. mesafede bulunan otel 295
Foto 5.31: Nemrut Dağı'nda güneşin batış saatini bekleyen turistler 295
Foto 5.32: Kerar Kalesi'nin duvar kalıntısı 296
Foto 5.33: Ormaniçi Köyü'nde bulunan "1000 yıllık" çınar ağacından bir görünüm..... 297
Foto 5.34: Büyükçay vadisi oldukça güzel manzaralar sunmaktadır. Vadi içerisinde çeşitli mesire yerleri bulunmaktadır (Yandere Köyü). 298
Foto 5.35: Adıyaman'da turizmi canlandırmaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. 310

ÖNSÖZ

Türkiye 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir yapısal dönüşüm içerisine girmiştir. Bu dönüşümün ana dinamiğini sanayileşme süreci oluşturmaktadır. Süreç, insan-mekân boyutunda, göç ve kentleşme olgusu olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim son 60 yıldır, ülkemiz kırları, kentlere yoğun göç vermektedir. Bu durum, kentlerde bir takım sorunlara yol açtığı gibi, kırsal alanda da bazı dönüşümlere ve yeni sorunlara yol açmaktadır. Göç ve kentleşme olgusunun, ülkemiz kırsal nüfusunun marjinal boyutlara gerileyene kadar devam edeceği görülmektedir.

Türkiye sürecine paralel olarak Pütürge İlçesi, yaklaşık 60 yıldır sürekli olarak göç vermektedir. Pütürge, engebeli topografyasından kaynaklanan nedenlerle ekonomik faaliyet kollarının yeterince gelişip, çeşitlenemediği, kırsal karakterli bir yerleşmedir. Geçmişten günümüze doğru Pütürge İlçesi'nin beşeri coğrafya niteliklerinde meydana gelen değişimi sergilemek, ilçenin potansiyellerini değerlendirmek ve mevcut verileri beşeri coğrafya sistematiği içerisinde ele alıp analizler yapmak, çalışmamızın amaçlarındandır.

FÜBAP 1910 numaralı proje kapsamında yürütülen "Pütürge İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı tez çalışmamıza pek çok kişi katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını gördüğüm, başta danışman hocam Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ'ye, ufuk açıcı öneri ve katkılarıyla çalışmama destek veren, tez izleme komitesi üyelerinden hocam Prof. Dr. Saadettin TONBUL'a, arazi gezilerime katılım gösteren Doç Dr. Zeki BOYRAZ'a, çalışmamın "tarihi" bölümlerinin hazırlanmasında desteğini gördüğüm Prof. Dr. Ahmet AKSIN'a, çalışmama, öneri ve değerlendirmeleri ile destek veren hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ'ye, Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR'e, kaynak temininde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN'a, Yrd. Doç. Dr. Taner ŞENGÜN'e, Yrd. Doç. Dr. Murat SUNKAR'a, Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN'a, Pütürge İlçesi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı müdürü Mehmet ALİM'e, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı uzmanı Orhan ŞEN'e, yakın ilgi ve desteklerini gördüğüm Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyelerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman fedakârca yanımda bulunan anne ve babama, tez çalışmamı, gösterdiği yardım ve destek sayesinde tamamlayabildiğim eşim Fatma GÜNER'e ve oğluma ve çalışmamda desteğini gördüğüm tüm dostlarıma ayrıca teşekkür ederim.

ELAZIĞ / 2012 Bülent GÜNER

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma alanımız olan Pütürge İlçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, idari olarak bağlı olduğu Malatya İli'nin güneydoğu sınırları içerisinde yer almaktadır. Yüzölçümü 1181 km²'dir. Pütürge'nin kuzey ve kuzeybatısında Malatya, kuzeyinde Kale İlçesi, doğusunda Doğanyol İlçesi ve Fırat Nehri (Karakaya Baraj Gölü), güney ve güneybatısında Adıyaman'ın Sincik İlçesi ile güney ve güneydoğusunda yine Adıyaman'ın Kâhta ve Gerger ilçeleri yer almaktadır (Harita 1.1).

Pütürge İlçesi'nin idari sınırlarını büyük ölçüde fiziki birimler belirler. İlçe sınırları çizilirken, genel olarak dağların zirve kesimleri veya yüksek yamaçları ile su bölümü çizgisi dikkate alınmıştır.

Pütürge'nin kuzey sınırı; ilçenin doğusunda yer alan Kömürhan boğazının sarp, batı yamacından itibaren batı yönünde Çakçak Dağı'na yönelir. Sınır çizgisi Çakçak Dağı'ından batı yönlü uzanışına devam ederek, Şakşak Dağı'nın zirvelerini oluşturan, Büm Tepe (2414 m), Kara Tepe (2236 m.) Sorik Tepe'yi (2179 m.) izleyen bir hat üzerinde, Kubbe Dağı'na ulaşır. Kubbe Tepe'yi (2150 m.) ve Mezra Dere kollarını dâhilen nihayetlenir.

Pütürge'nin batı sınırı; Kubbe Dağı'nın batı yamaçlarından itibaren Helikan Dere'yi hariçte bırakarak, akarsuya paralel bir biçimde, Kesiktaş Tepe'nin (1724 m.) batı yamaçlarından güney yönlü uzanır. Sınır çizgisi, Helikan Dere'nin keskin bir dirsekle doğuya yöneldiği kesimde dirseği keserek güneydoğuya yönelir. Devamında Ziyaret Tepe'yi (2048 m.) dâhilen noktalanır.

Pütürge'nin güney sınırı; Çelik Tepe'nin (1629 m.) batısından Tahta Çayı Vadisi'ni keserek, Nemrut Dağı'nın kuzey yamaçlarına ve oradan doğuya doğru yönelir. Giripiran ve Gördük Dağları'nın güney yamaçlarını kısmen dâhil ederek, yamaç boyunca Kuruçay kolları ile Esper Dere kollarını dâhilen kuzeydoğuya doğru uzanır. Esper Dere'nin Hirso Çayı ile kavuştuğu alanı keserek, doğuda Fırat Nehri vadi yamacında nihayetlenir.

Pütürge'nin doğu sınırı; Fırat Nehri'nin bir dirsek biçiminde batıya yöneldiği alanda, dirseği dışarıda bırakacak şekilde plato sahasını takip ederek, Ulubaba Dağı'nın zirvesine (2389 m.) ulaşır. Sınır çizgisi, Burç Çayı'nı zikzaklar çizerek yer yer içeride ve dışarıda bırakacak şekilde kuzeybatıya ve devamında Tosunlu Köyü'nü dâhilde

bırakacak şekilde kuzeydoğuya doğru yönelir. Kuzey kesimden sahaya sokulan Fırat Nehri'nin, dik bir dirsekle doğuya yöneldiği kesimde, sınır çizgisi kuzeye yönelerek, Kömürhan boğazının batı kesiminde nihayetlenir.

Harita 1.1

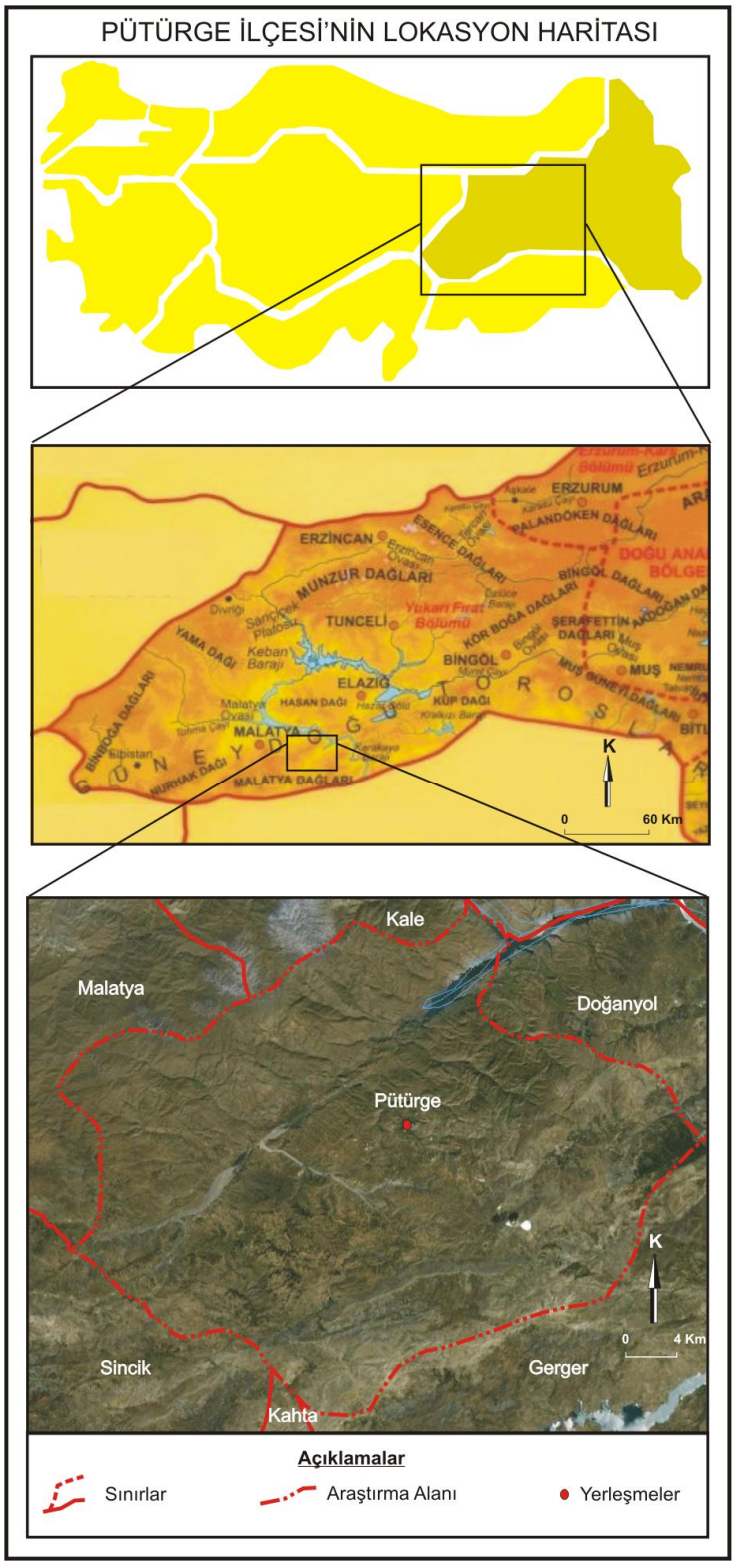

Araştırma alanı, kuzeyinde yer alan 750-1000 m. yükseltili Malatya ovaları ile güneyinde yer alan 500-750 m. yükseltili Adıyaman platosu arasında, yer yer 2000 m.yi aşan GD-KB uzanışlı dağlık alanda kurulmuştur. Araştırma alanı bu coğrafi çevre içerisinde farklı bir üniteyi temsil etmektedir.

Pütürge İlçesi, Güneydoğu Torosların batı kesiminin genel uzanış yönü olan GD-KB doğrultusunda, birbirlerine paralel uzanan ve genellikle 2000 m.leri aşan dağ sıraları ile bu dağ sıraları arasında yer alan akarsu vadileri ve çeşitli yükselti basamaklarında yer alan alçak ve yüksek plato sahalarından oluşan bir topografyaya sahiptir. Kuzeydeki dağlık sahayı, Kubbe Dağı, Şakşak Dağı ve Çakçak Dağı oluşturur. Dağlık sahanın güneyinde, büyük ölçüde DAF zonunun şekillendirdiği ve GD-KB yönünde akış gösteren Şiro Çayı Vadisi uzanmaktadır. Şiro Çayı'nın güneyinde Ulubaba, Meydan, Kira ve Kertire Dağları yer almaktadır. İlçenin güney kesiminde ise Tahta Çayı ve kollarınca derince yarılmış Giripiran, Nemrut ve Gördük Dağları uzanmaktadır (Harita 1.2).

Araştırma alanında bir diğer jeomorfolojik üniteyi aşınım yüzeyleri oluşturmaktadır. Aşınım yüzeyleri, araştırma alanının 2000 m.den fazla yükseltili dağlık sahalar ile 700 m. yükseltili vadi tabanları arasında, çeşitli yükselti basamaklarında yer alır (Harita 1.3). Vadi tabanlarından itibaren 1300 m. yükseltisine kadar, alçak platolar yer almaktadır. Yüksek düzlükler 1300 m.den itibaren, zirve düzlükleri ise 2000 m.den itibaren uzanış göstermektedir. Şiro Çayı'nın güney kesiminde plato alanları daha fazla yer kaplamaktadır. Bazı köy yerleşmeleri ve Pütürge kasabası, aşınım düzlükleri üzerinde yer almaktadır. Şiro Çayı ve döküldüğü Karakaya Baraj Gölü'nün kıyılarında, birikinti koni ve yelpazeleri gelişmiştir.

Araştırma sahasında heyelan ve kaya düşmesi gibi çeşitli kütle hareketleri gerçekleşmektedir. Araştırma alanının dağlık ve eğimli topografyası, yapının etkisi, bitki örtüsünün tahribiyle, kütle hareketleri meydana gelmektedir. Heyelanlar, bazı yerleşim birimlerini, tarımsal arazileri ve ulaşımı tehdit eden güncel bir risktir.

DAF Zonu, araştırma alanında reliefi biçimlendiren önemli bir faktördür. DAFZ'a bağlı olarak yapısal şekiller gelişmiş ve Pütürge'nin en önemli akarsuyu olan Şiro Çayı DAF Zonuna yerleşmiştir.

Araştırma alanı, bulunduğu coğrafi konum, planetar faktörler ve yeryüzü şekillerinden kaynaklanan nedenlerle, Akdeniz-Karasal geçiş iklimi özelliği kazanmıştır. Pütürge'nin yıllık ortalama sıcaklığı 12,4 °C'dir (1977-1991). Sıcaklık ortalaması, yılın 4 ayında 20 °C derecenin üzerindedir. Ocak ayı, ortalama -0,5 °C ile en soğuk ay, Temmuz ayı ise ortalama 25,7 °C ile en sıcak aydır. Buna göre, araştırma alanında en soğuk ay ile en sıcak ay ortalamaları arasında 26,2 °C'lik fark

bulunmaktadır. Bu değerlere göre Pütürge, Elazığ, Muş, Erzurum, Van gibi bazı Doğu Anadolu illerinden daha düşük bir sıcaklık amplitüdüne sahiptir.

Araştırma alanının aylık ortalama yağış miktarı 589,2 mm.dir. Pütürge, bu yağış değeriyle "orta derecede yağışlı alanlar" içersinde yer almaktadır. Araştırma alanının yağış rejimi düzensizdir. Aylık ortalama yağış değerleri 92,8 mm. (Aralık ayı) ile 0,2 mm. (Ağustos ayı) arasında değişim göstermektedir.

Araştırma alanının sularını drene eden en önemli akarsu Şiro Çayı'dır. Akarsu, yıllık ortalama 200 milyon m^3 su taşımaktadır (2006-2009). Şiro Çayı'nın kolları genellikle mevsimliktir. Çayın en önemli kollarını, Mezra Dere, Babik Çayı ve İmrun Dere oluşturur. Tahta Çayı ve Esper Dere, Pütürge'nin güney kesiminin sularını boşaltmaktadır. Araştırma alanınında bulunan tüm akarsular, Fırat Nehri havzasında yer alır. Fırat Nehri üzerine kurulu Karakaya Baraj Gölü araştırma alanının bir diğer hidrografik unsurudur.

İlçede en geniş yayılış gösteren toprak grubu Kireçsiz Kahverengi Orman Topraklarıdır. Ayrıca Kireçsiz Kahverengi Topraklar, Kırmızımsı Kahverengi Topraklar, Kahverengi Orman Toprakları araştırma alanında yayılış gösteren diğer toprak türleridir. Azonal topraklar en az yer kaplayan topraklardır. İlçenin çok büyük bir bölümü şiddetli erozyon sahasıdır. Arazi kabiliyet sınıfına göre VII. sınıf araziler, araştırma alanında en geniş yeri kaplamaktadır.

Genellikle meşe türlerinden oluşan kuru ormanlar, ortalama 1000-1900 m. yükseltileri arasında yayılış göstermektedir. Araştırma alanında ortalama 1900-1950 m.lerden yüksek alanlarda, genellikle dikenli, yüksek dağ steplerine geçilmektedir. Ormanların tahrip edildiği alanlarda antropojen step yaygınlaşmıştır.

İlçe nüfusuna ilişkin en eski veriler, 16. yy tahrirlerinde bulunmaktadır. Pütürge'nin (Şüre Nahiyesi), Besihni, Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta kazalarıyla birlikte Osmanlı topraklarına katılmasıyla birlikte, nüfusunda hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Şüre nüfusu 1519 tarihinde 3022'den, 1560 yılında 10.602'ye yükselmiştir. Elimizde, 17. ve 18. yy.'a ait nüfus verisi bulunmamaktadır. 1830 sayımında Şüre nüfusu 10.944 kişi, 1895 verilerinde 10.069 kişidir. Cumhuriyet döneminde ilçe nüfusu, 1980 sayımına kadar genellikle artış eğilimindedir. Nüfus, 39.361 kişiyle en yüksek değerine 1980 yılında ulaşmış, ancak sonraki sayım dönemlerinde sürekli bir azalış eğilimine girmiş ve 2010 yılında 20.262 kişiye gerilemiştir.

Harita 1.2

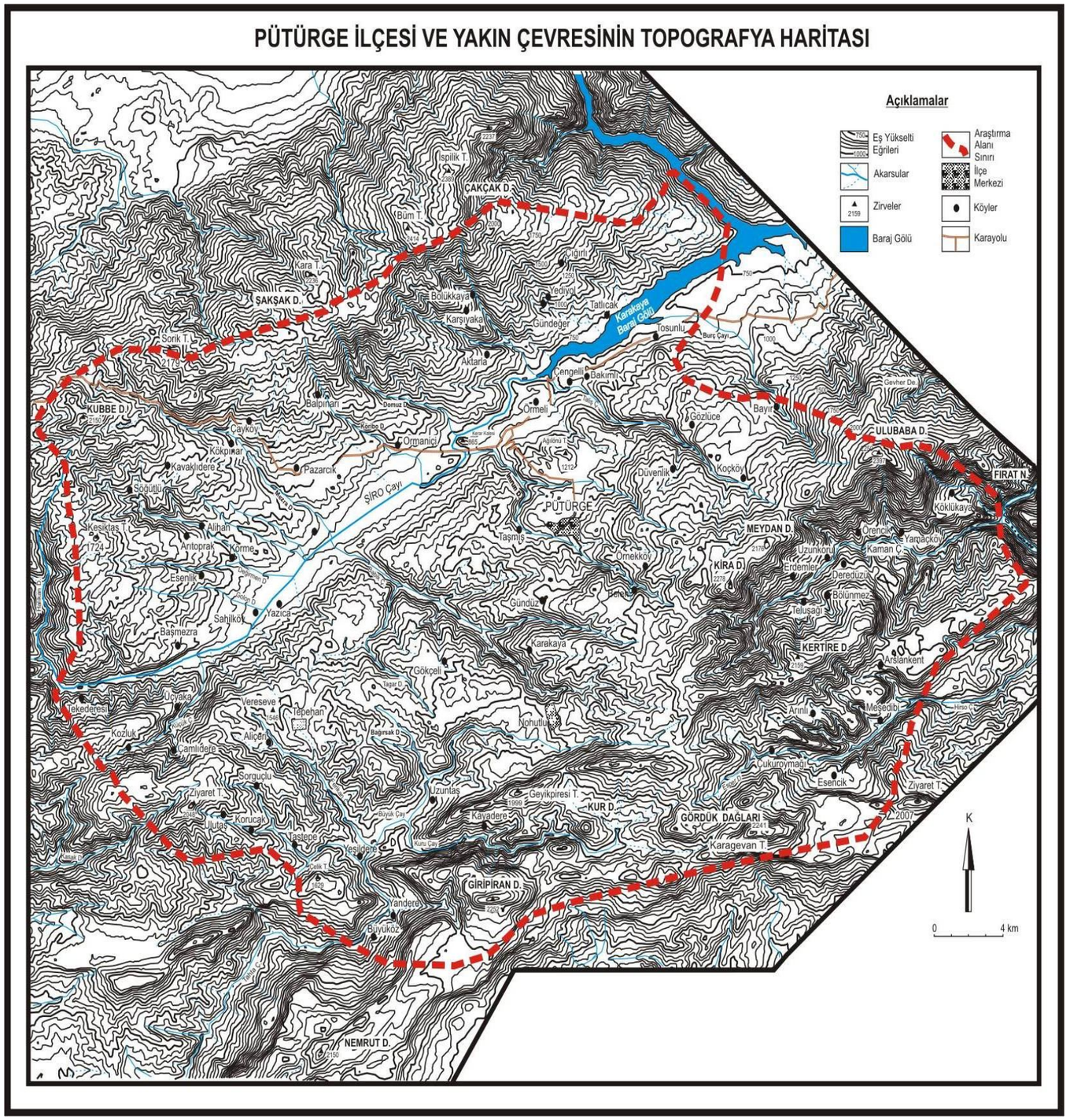
PÜTÜRGE İLÇESİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN TOPOGRAFYA HARİTASI
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırı
İlçe Merkezi
Köyler
Karayolu
ÇAKÇAK D.
ŞAKŞAK D.
KUBBE D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİRE D.
ULUBABA D.
KUR D.
GÖRDÜK DAĞLARI
GİRİPİRAN D.
NEMRUT D.
Karakaya Baraj Gölü
PÜTÜRGE
FIRAT N.
SİRO Çayı
Büyük Çay
Kuru Çay
Burç Çayı
Ispilik T.
Büm T.
Kara T.
Sorik T.
Bölükkaya
Karşıyaka
Yediyol
Tatlıcak
Gündeğer
Tosunlu
Aktarla
Çengelli
Bakırlı
Balpınarı
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Çaykoy
Kökpınar
Kavaklıdere
Ormanıçı
Pazarcık
Söğütlü
Düverlik
Koçköy
Köklükaya
Kesiktaş
Alihan
Antoprak
Körme
Taşmış
Ormekköy
Orencik
Yarpaçköy
Uzunkonu
Erdemler
Kaman Ç.
Dereduzu
Esenlik
Yazıca
Sahilköy
Başmezra
Günduz
Boğunmez
Telusağı
Karakaya
Arslankent
Gökçeli
Uçyaka
Tekederesi
Vereseve T.
Tepehan
Nohutlu
Arınlı
Meşedibi
Kozluk
Alıçlı
Çamıdere
Çukuroymağı
Esençik
Sorguçlu
Ziyaret T.
Uzuntaş
Geyikpiresi T.
Kayadere
Karagevan T.
Korucak
Jutaş
Taştepe
Yeşildere
Yandere
Büyüköz
K
0
4 km

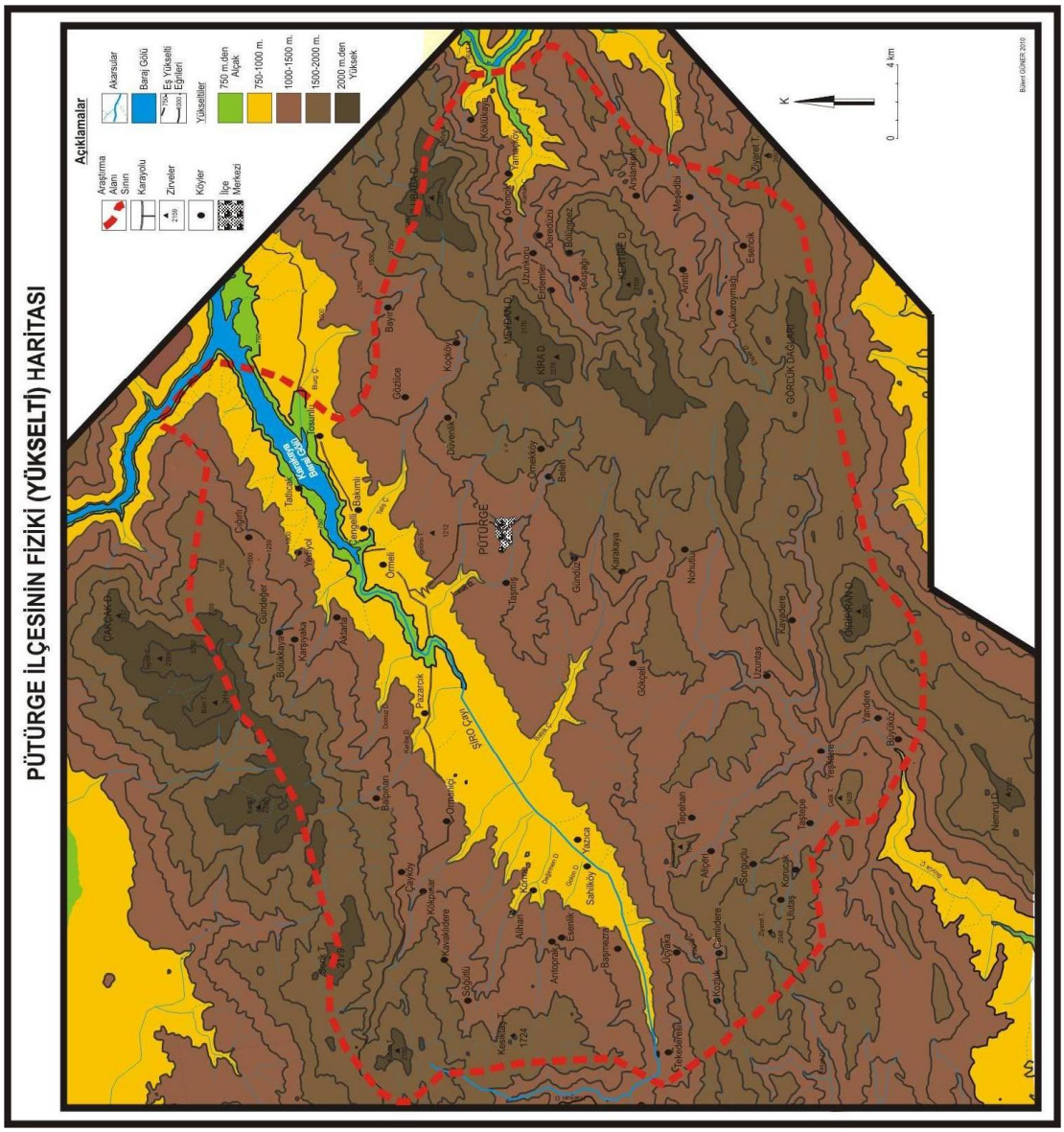
PÜTÜRGE İLÇESİNİN FİZİKİ (YÜKSELTİ) HARİTASI
Açıklamalar
Araştırma Alanı Sınırı
Karayolu
Zirveler
Köyler
İlçe Merkezi
Akarsular
Baraj Gölü
Eş Yükselti Eğrileri
Yükseltiler
750 m.den Alçak
750-1000 m.
1000-1500 m.
1500-2000 m.
2000 m.den Yüksek
PÜTÜRGE
GÖRDÜK DAĞLARI
ŞIRO ÇAYI
Büyük Karasu
Bülent GÖNER 2010
K
0
4 km

Harita 1.3.

Pütürge nüfusunun son yıllarda azalış göstermesinde en önemli etken göçlerdir. İlçe nüfusuna kayıtlı her 6 kişiden 5'i, günümüzde Pütürge dışında yaşamaktadır. Araştırma alanında 1950'lerden itibaren yaygınlaşan göç hareketi, 1980'lerden itibaren kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Göçün yönü büyük ölçüde İstanbul'dur. Pütürge'de dış göç marjinal düzeydedir. Almanya dış göçte en çok tercih edilen ülkedir. Araştırma alanında mevsimlik göçler geçmiş dönemlere nazaran azalmış durumdadır.

Cumhuriyet döneminde yapılan tüm nüfus sayımlarında, ilçe kadın nüfusu, erkek nüfustan yüksek bir oranda seyretmektedir. 2010 yılında ilçe nüfusunun % 47,8'ini erkek nüfus, % 52,2'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. Bu durumun temel nedeni ilçe dışına yapılan göçlerdir.

Pütürge nüfusu yaşlanma eğilimindedir. 2010 verilerine göre, ilçe nüfusunun % 26,7'si 0-14 yaş grubunda, % 62,4'ü 15-64 yaş grubunda, % 10,9'u 65+ yaş grubundadır. Araştırma alanında 1985-2010 döneminde bağımlı nüfusun oranı sürekli azalmakla birlikte, sürekli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

Nüfusun eğitim durumunda son yıllarda bazı gelişmeler sağlanmış olsa da, ilçenin okur-yazar nüfusunun oranı, Türkiye ortalamasının (% 94,2) çok altındadır (2010). 1985 yılında ilçe nüfusunun % 52,8'i okur-yazardır. 2010 yılında ise bu oran % 76,8 olarak gerçekleşmiştir. Pütürge'nin pek çok köyünde ilk kademe eğitim veren ilköğretim okulu bulunmaktadır. İlköğretim ikinci kademe ve lise eğitimi için "taşımalı sistem" ya da Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO) tercih edilmektedir..

Araştırma alanında nüfus daha çok plato yamaçlarında ve vadi içlerinde yoğunlaşmaktadır. 1250 m.den alçak sahalarda nüfus miktarı artış göstermektedir. Nitekim ilçe nüfusunun % 57,1'i, 1250 m. den alçak sahalarda dağılış göstermektedir (2010).

Pütürge ilçesinin aritmetik nüfus yoğunluk değerleri, 1940'lardan beri Malatya ve Türkiye değerlerinin altında seyretmektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren ivme kazanan göçlerle birlikte, nüfus yoğunluk değerlerinde de dikkat çekici bir düşüş söz konusudur. Araştırma alanında 1980 yılında km²'ye 35 kişilik nüfus düşerken, bu oran 2010 yılında 17 kişiye gerilemiştir. Pütürge'nin 2010 yılı nüfus yoğunluk değeri, aynı zamanda Cumhuriyet tarihinin en düşük yoğunluk değeridir.

Pütürge ve yakın çevresi, M.Ö. 12. yy'dan itibaren Hititler, Selevkoslar, Kargamış, Urartu, Asur, Pers, Kommagene, Bizans, Abbasi, Hamdani, Danişmendliler, Selçuklular, Dulkadiroğulları ve Osmanlı egemenliğine girmiştir. M.Ö. 2. yyda Pütürge

civarında Juliopolis ve Barzala adlarında iki Roma kenti bulunmaktadır. Araştırma alanında bugüne kadar ulaşan en eski tarihi kalıntılar, yaklaşık 2000 yıllık tarihe sahip Nemrut anıtlarıdır.

Bilindiği gibi, 16. yyda Anadolu kırsalında çeşitli toplumsal olaylar meydana gelmiş ve pek çok kırsal yerleşim ünitesi terk edilmiştir. Ancak bu durum, yüksek dağlık sahaların nüfuslanmasına ve yerleşim birimlerinin sayısının artmasına yol açmıştır. Nitekim 1519 yılında Pütürge (Şüre)'nin 32 adet olan köy sayısı, 1524 yılında 34'e, 1530 yılında 36'ya, 1547 yılında 39'a ve 1560 yılında 47'ye ulaşmıştır. 1894-1895 yıllarında Pütürge'ye bağlı 65 köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde yapılan çeşitli idari düzenlemelerle ilçenin yüzölçümü küçülmüştür. 1935 yılında Pütürge'nin 5 nahiyesi ve 109 köyü bulunmaktadır. 1954 yılında Gerger ve Taraksu nahiyelerinin ayrılmasıyla, Pütürge'nin nahiye sayısı 3'e, köy sayısı 70'e düşmüştür. 1990 yılında Doğanyol Nahiyesi'nin Pütürge'den ayrılmasıyla, ilçeye bağlı nahiye sayısı 2, köy sayısı 61 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında Pütürge İlçesinde, 1 kasaba, 2 nahiye ve 64 köy ve 152 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca yayla, kom ve bağevlerinden oluşan geçici yerleşmeler de mevcuttur.

Pütürge ilçe merkezi, araştırma alanında bulunan tek kasaba yerleşmesidir. İlçe merkezi 2628 kişilik nüfusuyla, "küçük kasaba" yerleşmesidir. Kasaba 4 mahalleden oluşmaktadır. Pütürge kasabası, bağlı köylerin, idari merkez olması dışında, kısmi bir çekim merkezi özelliğine sahiptir. Bu bağlamda Pütürge köyleri önemli ölçüde Malatya'nın etki sahasındadır. Pütürge kasabasında çalışan nüfus büyük ölçüde hizmet sektöründe yoğunlaşmaktadır.

Araştırma alanında bulunan köy yerleşmelerinin % 67,2'si plato yamaçlarında, % 32,8'i ise plato sahalarında yer alır. Köylerin % 14'ü 1000 m.den alçak sahalarda, % 75'lik bölümü 1000-1500 m. yükselti basamağında, % 11'i ise 1500 m. den yüksek alanlarda bulunur. Köy yerleşmeleri, yaklaşık olarak 700 m. ile 1700 m. yükseltileri arasında dağılış göstermektedir.

Pütürge köyleri yerleşim dokuları itibariyle, 56' sı (% 87,5) gevşek dokulu, 8'i (% 12,5) toplu dokuludur. Köylerin gevşek dokulu olmasında, engebeli topografya ve su kaynaklarının dağılışı rol oynamaktadır. Köylerde gevşek dokulu yerleşme eğilimi son yıllarda artmıştır. Pütürge'de bahçe tarımının yaygınlaşması ve özellikle kayısıcılık faaliyeti, meskenlerin dağılmasına yol açmıştır.

Araştırma alanında en yaygın görülen yerleşme birimi, mahalle yerleşmeleridir. Mahalle yerleşmeleri, 1250 m. yükseltisinden itibaren, arazinin yükseltisi ve eğiminin artışına bağlı olarak yoğunluk kazanmaktadır. Mahalleler çoğunlukla bağlı bulundukları köyle benzer ekonomik ve sosyal niteliklere sahiptir.

Geçici yerleşmeler, önceki yıllarda çok daha etkin olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde pek çok nedenle eski önemlerini yitirmişlerdir. Ancak yaylacılık faaliyeti hâlâ Pütürge kırsal ekonomisinin önemli bir unsurudur. Yayla alanları 1600 m.den yüksek sahalarda yer almaktadır. Yaylalar genellikle Haziran-Eylül döneminde kullanılmaktadır. Yaylalar esas olarak hayvancılık amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca aile ihtiyacını karşılayacak kadar bitkisel üretim de yapılmaktadır. 2010 yılında 14 köyden 512 hane yaylacılık faaliyetine katılmıştır. Komlar, kullanım amacı ve kullanım dönemi itibariyle yaylalardan farklılık göstermez. Ancak kom yerleşmeleri, yaylalara göre daha az sayıdadır. Pütürge köylerinin tamamına yakınında bağevlerine rastlanmaktadır. Bağevleri, bağ tarımının gerektirdiği dönemler olan, ilkbahar ve sonbahar aylarında kullanılmaktadır.

Pütürge köy meskenleri, kullanılan yapı malzemesi ve planları itibariyle özellikle son 30 yılda bazı önemli değişimler geçirmiştir. Özellikle alçak sahalarda, hayvancılık faaliyetinin yerini kayısıcılığın alması, artan refah düzeyi ve ulaşım imkânlarının gelişmesi sonucunda, geleneksel meskenlerin yerini modern meskenler almaya başlamıştır. 1981 Köy Envanterine göre, köy meskenlerinin % 90,3'ü taş, % 9,7'si kerpiç malzemeyle yapılmıştır. 2010 yılında ise, meskenlerin % 68,2'si taş, % 31,8 tuğla malzemeyle yapılmıştır. Yine 1981 Köy Envanterine göre; mesken çatı tipi, % 99,5 oranla "düz dam", % 0,5 oran ile "beşik çatı"dır. 2010 yılında ise meskenlerin % 85,9'u "beşik çatılı", % 13,4'ü "düz dam"lıdır.

Pütürge İlçesi'nde, orman arazisi 52854,5 hektar (% 44,8), mera arazisi 47978,6 hektar (% 40,6), tarımasal arazi 6982 hektar (% 5,9), yerleşme alanı 3424,9 hektar (% 2,9) "diğer" olarak tanımlanan arazi ise 6860 hektar (% 5,8) yer tutmaktadır (2010). 1981 Köy Envanteriyle 2010 verileri karşılaştırıldığında, ilçenin, arazi kullanım oranlarında dikkat çekici değişimler gerçekleşmiştir. Orman ve mera arazileri önemli ölçüde büyümüş, tarıma ayrılan araziler ise yaklaşık olarak % 80 oranında azalış göstermiştir. Bu durumun en önemli nedeni, geçmişte tarımsal faaliyetlerin, büyük ölçüde optimum olmayan sahalarda sürdürülmesidir.

Pütürge tarımsal arazisi miras yoluyla çok küçük ünitelere bölünmüş durumdadır. Nitekim tarımsal arazinin % 75,3'ü, 5 dekar ve daha küçük tarımsal ünitelerden oluşmaktadır. Bu durum tarımsal yatırımda ve üretimde verililiği olumsuz yönde etkileyen bir faktördür. İlçe tarım arazisinin % 55,1'i bağ-bahçe tarımına, % 34,8'i kuru tarıma, % 10,1'i ise sulamalı tarım alanlarına ayrılmıştır. Özellikle Karakaya Baraj Gölü'nün tesisinden sonra, sulama imkânları artmış, baraj kıyısında kurulu köylerde, bağ-bahçe tarımı ve özellikle kayısıcılık yaygınlaşmıştır. Ayrıca son yıllarda makineli tarım uygulamaları yaygınlaşmıştır.

Pütürge'de kayısı üretim alanlarında son yıllarda önemli gelişmeler görülmüştür. Kayısıcılık yapılan alanlar 1995 yılında 10.400 dekardan, 2010 yılında 17.400 dekara ulaşmıştır. Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü kıyılarında kayısıcılık yaygın bir ekonomik faaliyettir. Tahıl üretimi, 14.408 dekarlık üretim alanıyla araştırma alanında geniş yayılış gösteren bir diğer bitkisel üretimdir. Pütürge'de ayrıca yem bitkileri, sebze, baklagil, üzüm üretimi görülmektedir.

Hayvancılığa ilgi son yıllarda azalsa da, hayvancılık faaliyeti Pütürge ekonomisinde hâlâ önemli bir yer tutmaktadır. Büyükbaş hayvancılık, tüm köylerde sürdürülen bir faaliyettir. Ayrıca ahır hayvancılığı da yaygınlaşmaktadır. Ancak küçükbaş hayvancılık, pek çok köyün ekonomik uğraşısı olmaktan çıkmıştır. Pütürge köylerinin tamamında çeki-yük hayvanlarından yararlanılmaktadır.

Arıcılık, Pütürge'de gelişen bir hayvancılık türüdür. İlgili kuruluşların çeşitli teşvik ve desteğiyle son yıllarda kovan sayısı ve bal üretiminde önemli bir artış gerçekleşmiştir. 1995 yılında 4670 olan kovan sayısı, 2010 yılında 18.720'ye ulaşmıştır. Pütürge'de üretilen balın özellikle Malatya ve İstanbul'da önemli bir pazarı bulunmaktadır.

Pütürge'de madencilik gelişen bir ekonomik faaliyet türüdür. İlçe zengin bir profillit rezervine sahiptir. Profillit, ilçenin ticari değer taşıyan en önemli madenidir. Çıkarılan maden, mamûl hale getirilmek üzere Mersin'e gönderilir. Büyük ölçüde çimento ve seramik sanayinde değerlendirilir.

İlçede tarım dışı ekonomik faaliyet kolları gelişmemiştir. Bu nedenle, sanayi, ulaşım, ormancılık, balıkçılık gibi diğer ekonomik faaliyet türleri önemli bir istihdam oluşturmamaktadır. Geçmiş dönemlerde, orman sanayiini geliştirmek için çeşitli çabalar harcanmış, ancak istenen sonuçlar elde edilememiştir. Ayrıca Nemrut anıtları ve ilçenin

görülmeye değer doğal güzellikleri, önemli bir turizm değeri taşımasına rağmen, turizm önemli bir ekonomik faaliyet türü haline gelememiştir.

Bilindiği gibi Türkiye'nin AB üyelik sürecinde, kırsal alan politikalarında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Sürecin en önemli fasıllarından birini "kırsal kalkınma" oluşturmaktadır. Dolayısıyla ülkemizin bugün sürdürmüş olduğu kırsal kalkınma politikası, bütünüyle AB süreciyle uyumlu ve büyük ölçüde AB ve ilgili bazı uluslarası kuruluşların desteği çerçevesinde sürdürülmektedir.

Pütürge ilçesi, nüfusu, ekonomisi, yerleşim özellikleri bakımından, büyük ölçüde kırsal karakterdedir. Dolayısıyla, ilçede belirli hedefler doğrultusunda uygulanacak kırsal kalkınma politikası, ilçe bütününü kapsayacaktır. Bu bağlamda Pütürge, temiz doğası, kimyasal ilaç ve gübrelerle kirlenmemiş tarımsal topraklarının organik tarım potansiyeli ile tarihi ve doğal zenginlikleriyle bir "agroturizm" ve "ekoturizm" alanıdır. Bunun için, arazi kullanımının, bu amaçlarla planlanmasına, belirli bir vadede, altyapı ve eğitim desteğinin sağlanmasına ve araştırma alanı ile yakın çevresinin potansiyellerini dikkate alan bütünlükçü bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amaçları ve Metot

Türkiye kırları yarım asırdan fazla bir süredir büyük kentlere kitlesel göç vermektedir. Bu nedenle, bazı kentlerin nüfusları aşırı artmış, kentsel işsizlik, çevre kirliliği, alt yapı ve çarpık kentleşme gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Buna karşın, kırsal yoksulluğun artış gösterdiği kesimleri oluşturan özellikle dağlık alanlar, nüfus kaybetmiş, işgücü azalmış ve kırsal ekonomi çöküşe uğramıştır. Hiç kuşkusuz kırdan kente göç, ülkemizin sanayileşmesine bağlı olarak gerçekleşen doğal bir süreçtir. Ancak sürecin daha kontrol edilebilir bir düzlemde ilerlemesi, hem kırsal alanlar, hem de kentler için çok daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu bağlamda yoğun göç veren kırsal alanı tanımak, mevcut sosyo-ekonomik durumunu belirlemek, insan ile yaşadığı coğrafi çevreyi bir arada değerlendirmekle mümkündür.

Pütürge, jeomorfolojisinden kaynaklanan nedenlerle, yerleşim ve ulaşım sorunlarının yaşandığı, ekonomik faaliyet kollarının çok fazla çeşitlenemediği ve yaklaşık 60 yıldır yoğun göç veren bir ilçe yerleşmesidir. Buna karşın ilçe, önemli bir turizm ve organik tarım potansiyeline sahiptir. Bilindiği gibi, yoğun kent yaşamı, çevresel kirlilik, kıyıların betonlaşması sonucunda, dünyada ve ülkemizde yeni bir turizm alanı olarak dağlık sahalara ilgi artmıştır.

Araştırma alanımız olan Pütürge İlçesi'nin, bugüne kadar kapsamlı bir beşeri coğrafya araştırması yapılmamıştır. "Pütürge İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı çalışmamızda, ilçenin doğal ortam şartları, nüfus, yerleşim ve ekonomik özellikleri ele alınmış ve mevcut durumu değerlendirilmiştir. Coğrafya biliminin bize sunduğu bakış açısı, yaklaşım ve ilkelerden yararlanarak, Pütürge İlçesi'nin mekân-insan odaklı analizini yapmak, beşeri coğrafya sistematiği içerisinde potansiyellerini değerlendirip, bazı planlama önerilerinde bulunmak, çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk aşamasını literatür taraması, harita analizleri ve arazi gözlemleri oluşturmuştur. Pütürge ile ilgili literatürü oluşturan farklı bilim dallarına ait tezler, kitaplar, makalelerin yanı sıra, haritalar, gazete haberleri, bültenler, raporlar, istatistikler elde edilmeye çalışılmıştır. İhtiyaç duyulan kaynaklar, kütüphanelerden, internetten ve ilgili kuruluşlardan temin edilmiştir. Elde edilen kaynaklarda ilgili bölümler incelenmiş ve notlar çıkarılmıştır.

Haritalar oluşturulurken, araştırma alanının çeşitli ölçeklerdeki topografya haritalarından faydalanılmıştır. Bu haritalar, 1/ 250.000 ölçekli Malatya paftası, 1/100.000 ölçekli L40, L41, L42 paftaları, 1/25.000 ölçekli L40 c2, L41 a3, b1, b2, b3, b4, c1, c2, c3, c4, d1, d2, d3, d4, L42 d1, d4 paftalarıdır. Araştırma alanı ile ilgili çeşitli veriler, Malatya İl Sağlık Müdürlüğü (ETF raporu), Milli Eğitim İl ve İlçe Müdürlüğü, Valilik İl Özel İdare Müdürlüğü, İlçe Kaymakamlığı ve İlçe belediyelerinden temin edilmiştir. Ayrıca, 1966, 1981 ve 1997 yıllarına ait Malatya Köy Envanterleri elde edilerek, Pütürge köylerinin geçmiş dönemlere ait verilerine ulaşılmıştır. Araştırma alanı ile ilgili diğer anket verileri ve dokümanlar için, çeşitli oda, dernek, vakıf gibi kuruluşlardan yararlanılmıştır. Araştırma alanının, 1/100.000 ölçekli jeoloji haritası, toprak haritaları, Pütürge Kasabası'nın 1/2000-1/5000 ölçekli imar haritaları, yine ilgili kurumlardan temin edilmiştir. Ayrıca, Milliyet Gazetesi'nin internet arşivinden yararlanılmış, 3 Mayıs 1950 tarihinden itibaren, araştırma alanı ile ilgili yayınlanmış tüm makale ve haberler taranmıştır.

Çalışmamızın "iklim" bölümü, DMİGM verilerinden ve araştırma alanının bir bölümünün de dahil olduğu bir sahada, fiziki coğrafya dalında doktora tezi hazırlayan Özdemir'in (1994) çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur. DMİGM'nin yöreyle ilgili bugünkü mevcut verileri Pütürge İlçesi'ne ait 13 yıllık (1977-1990), Doğanyol İlçesi'ne ait 8 yıllık (1986-1993) bir dönemi kapsamaktadır. Veriler, anılan dönemlere

ait aylık ortalama sıcaklık ve yağış değerlerinden ibarettir. Ancak Özdemir'in (1994) çalışmasında, Pütürge'nin 13 yıllık sıcaklık verilerinin yanı sıra, 24 yıllık yağış değerleri, yağış türleri ve rüzgar verileri ile Tepehan istasyonuna ait 4 yıllık sıcaklık ve 24 yıllık yağış verisi de bulunmaktadır. Bu nedenle, araştırma alanının "iklim" özellikleri incelenirken, büyük ölçüde Özdemir'in (1994) çalışmasında yer alan veriler kullanılmıştır. Sonuç olarak araştırma alanının iklim özelliklerini kapsamlı bir biçimde değerlendirmek için rasat süreleri yeterli değildir. Ancak mevcut verilerin, yörenin genel iklim karakterinin ortaya konması bakımından yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünü, elde edilen ham verilerin, kaynak kitapların ve diğer başka çalışmaların değerlendirilmesi oluşturmuştur. Bu ham veriler harita, tablo, grafik olarak görsel hale getirilerek, çalışma alanı ilgili olarak genel bir strateji ortaya konulmuş ve arazi gezi-gözlem çalışmalarına başlanmıştır.

Üçüncü aşamada ise, arazi gezi gözlemleri sıklıkla devam ettirilerek, kasaba, köy ve mahalle gibi yerleşim ünitelerine farklı mevsimlerde olabildiğince ulaşılmaya çalışılmıştır. Köyler ile ilgili detaylı bilgi almak amacıyla, köy muhtarlarına "Köy Arazi Anketi" uygulanmıştır. Ayrıca araştırma alanında çok sayıda fotoğraf çekilmiş ve mülakatlar yapılmıştır.

Dördüncü aşamada, tüm veriler yeniden değerlendirilmiş, mevcut bilgiler ve malzemeler dikkate alınarak sentezlenmiş ve çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Tez yazımına, var olan bu unsurların bir araya getirilmesiyle başlanmış ve tez metni oluşturulmuştur.

Araştırma alanına yönelik, farklı bilim dallarının verilerinden yararlanılmış, kitap, makale, tez çalışmaları gibi, araştırmamıza kaynak olabilecek çeşitli çalışmalar ve çok sayıda gazete ve dergi haberleri değerlendirilmiştir.

1.3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Pütürge'nin tarihi ile ilgili en önemli kaynaklarından biri, Yinanç-Elibüyük (1983), tarafından hazırlanan "Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)" adlı kitap çalışmasıdır. Çalışma, Tahrir defterlerine dayanarak Pütürge'nin 1560 yılına ait köy ve mezra yerleşmeleri ile tarımsal verileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca araştırma alanı ve yakın çevresinin o dönemki yerleşim haritalarını sunmaktadır.

Pütürge'nin tarihi ile ilgili bir diğer eser, Orhan Şen tarafından hazırlanan "Kaynaklara Göre Geçmişten Günümüze Pütürge (Şiro) Tarihi" (2010), isimli kitap

çalışmadır. Çalışma büyük ölçüde Osmanlı döneminde tutulan resmi kayıtlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Kitap, Pütürge'nin 16. yy ve sonrasına ilişkin, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri sergileyen önemli bir veri kaynağıdır.

Özdemir'in, "Örmeli Çayı Havzasının (Pütürge-Malatya) Genel ve Uygulamalı Jeomorfolojisi" başlıklı doktora tez çalışması (1994), araştırma alanının büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Tez çalışmasında, Şiro Çayı havzasının doğal ortam özellikleri ele alınmış, mevcut durum ile havzanın fiziki coğrafya özelliklerinden kaynaklanan problemler sergilenerek, çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

Özdemir ve Tonbul tarafından hazırlanan "Şiro (Örmeli) Çayı Havzası ve Yakın Çevresinde (Malatya Güneydoğusu) Arazi Kullanımı, Sorunları ve Öneriler" (1995), başlıklı makale çalışmasında, Şiro Çayı havzasının doğal çevre özellikleri ortaya konulmuş, arazi kullanım şekli ele alınmış, doğal ortam özelliklerinden kaynaklanan sorunlar işlenmiş ve çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN FİZİKİ COĞRAFYASI

Bilindiği gibi tüm beşeri coğrafya etkinlikleri coğrafi mekân üzerinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla doğal ortam şartları, beşeri coğrafya unsurlarını etkileyen en önemli faktördür. Araştırma alanında başta jeomorfolojik özellikler olmak üzere, iklim, hidrografya, toprak ve bitki örtüsü özellikleri, nüfusun dağılışı, yerleşme düzeni ve ekonomik faaliyet kolları üzerinde birinci derecede belirleyicidir.

2.1. Jeolojik Özellikler

Yapı, relief özelliklerinin kazanılmasında etkili olan faktörlerin en önemlisidir. Araştırma alanında metamorfik, magmatik ve tortul kayaçlar bulunmaktadır. Fiziksel ve kimyasal özellikleri farklı olan bu kayaçların oluşturduğu yer şekillerinde farklılıklar görülmektedir. Araştırma alanında farklı jeolojik dönemlerde oluşmuş çeşitli kayaçlar yapıyı teşkil etmektedir. Toros orojenik kuşağı üzerinde yer alan araştırma alanı ve yakın çevresinde Prekambrienden günümüze kadar, çeşitli dönemlerde oluşmuş formasyonlar bulunmaktadır. Pliyosen-Kuvaterner genç çökelleri dışında diğerleri ilk oluştukları yerde bulunmaktadır. Oluşumlarından sonra tektonik hareketlerle sürüklenmişler, bir kısmı da temelde bulunan birimin sırtında taşınmış, allokton ve paraallokton karakter kazanmışlardır. Allokton nitelikli napların otokton Arap platformunun üzerine ilerlemesi ile arada Bitlis ve Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı (kenet veya sütur zonu) ve şariaj cephesi oluşmuştur. Şaryaj cephesi sahamızda "Pütürge Bindirmesi" ile temsil edilmektedir (Özdemir, 1994, s:21).

Araştırma alanında temeli Prekambrien formasyonları oluşturmaktadır. Pütürge Metamorfitleri (Kambriyen-Karbonifer) başlıca gözlü/granitik gnays ve mikaşistlerden oluşmakta, ayrıca amfîbolît ve mermer ara bantları ve/veya mercekleri içermektedir (Bozkaya vd., 2002, s:40). Paleozoik yaşta birimler, araştırma alanının yakın çevresinde bulunan Türk Dağı çevresinde Bedinan Formasyonu (Siluriyen), Malatya Metamorfitleri (Permo-Karbonifer)'nden oluşmaktadır. Tersier dönem Maden Karmaşığı, Şiro Çayı kuzeyinde Kubbe Dağı ve Çakçak Dağı çevresinde, Eosen yaşlı birimler (Midyat Formasyonu), ilçenin güneyinde Giripiran Dağı, Kur Dağı, Gördük Dağları ve Nemrut Dağı çevresinde görülmektedir. Kumtaşı, marn ve kireçtaşı ardalanmasından oluşan formasyon türbiditik fasiyeste çökelen fliş çökelleri ile temsil edilen Alt Miyosen yaşlı Lice Formasyonu, araştırma alanının güney kesiminde

uzanmaktadır. Pliyosen göl formasyonu ise Örmeli Köyü'nün batısında tabanda marn, kiltaşı, ve üst seviyelerde traverten şeklinde stratigrafik istif şeklindedir. Şiro Çayı'nın güneyinde, Pütürge-Doğanyol karayolunun kuzeyinde, dere yarıntılarında yüzeylenmektedir (Özdemir, 1994, s: 21-37). Şiro Çayı'nın her iki yamacında Kuvaterner yaşlı birikinti yelpazeleri ve seki dolguları, taşkın yatağında ise alüvyonlar bulunmaktadır (Özdemir-Tonbul, 1995, s:145), (Harita 2.1).

Ülkemizde Mesozoik'ten Miyosen'e kadar hüküm süren tektonik hareketler "Paleotektonik" veya "erken ve genç Alp tektonik hareketler dönemi" kapsamına girmektedir. Bu dönemde jeosenklinaller açılmış ve jeosenklinallerde biriken çeşitli fasiyesdeki tortullar kıvrılarak yükselmiş, bu esnada itilmeler, bindirmeler meydana gelmiştir. Orojenik kuşaklar boyunca oluşan dalma-batma zonlarında ada yayı tipinde volkanlar meydana gelmiş ve denizaltı kaymaları ile de melanjlar, türbitidler oluşmuştur. Kısaca bu tektonik dönem, mevcut okyanusların kapanmasını ve bu dönemde meydana gelen orojenik hareketleri kapsamaktadır (Atalay, 1987, s: 54).

Miyosen, özellikle üst Miyosenden itibaren, güneydeki Afrika-Arabistan platformunun Anadolu kütlesi üzerine kuzeye doğru ilerlemesi ile kıta kıta çarpışması başlamış, Doğu Anadolu'da bu çarpışma sonucunda, sıkışmalar başlamış, bu sıkışma sonucunda kıtasal kabuk kalınlaşmış ve yükselmiş ve bilahare Anadolu kütlesi bu sıkışmaya daha fazla tahammül edemeyerek Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu doğrultu atımlı fayları boyunca batıya doğru kaymaya başlamıştır. Ayrıca bu sıkışma hareketleri sonucunda şaryajlar/bindirmeler olmuş, doğrultu atımlı faylar boyunca da yer yer meydana gelen alçalmalarla, ötelenmeye uğrayan havzalar oluşmuştur. Miyosenden beri devam eden bu tektonizma yaygın volkanik faaliyetlerin sürmesine de neden olmuştur. İşte üst miyosenden beri devam eden bu hareketlere "Neotektonik ve/veya geç Alpin tektonik hareketleri dönemi" denilmektedir (Atalay, 1987, s:54).

Neotektonik dönem başlangıcında Doğu Anadolu'nun peneplen ya da peneplene yakın bir paleocoğrafyası vardı. Bu dönemde gelişen yapısal şekiller peneplen şeklindeki yüzey şekillerini değiştirmiş, kabaca D-B doğrultulu ve antiklinallere karşılık gelen sırtlar ile senklinalllere karşılık gelen havzalar gelişmiştir. D-B yönünde akan sular menderesler, K-G yönündeki akarsular da yarma vadiler oluşturmuştur. Bu yalın yapı bindirme, doğrultu atımlı fay, açılma çatlakları ve volkanizma tarafından denetlenerek karışık bir görünüm kazanmıştır. Olaylar geliştikçe D-B yönünde uzanan sırtlar ile giderek daralan ve sırtlarla yükselti farkı yaratan yine D-B uzanımlı dar ve uzun havzalar oluşmuştur. Bu tür havzalar "dağarası havza" olarak tanımlanmıştır.

Doğu Anadolu bu jeolojik ve jeomorfolojik gelişmi sonucu K-G yönünde kısalmakta, kabuğu kalınlaşmakta ve bir bütün olarak yükselmektedir (Şaroğlu-Güner, 1981, s:39).

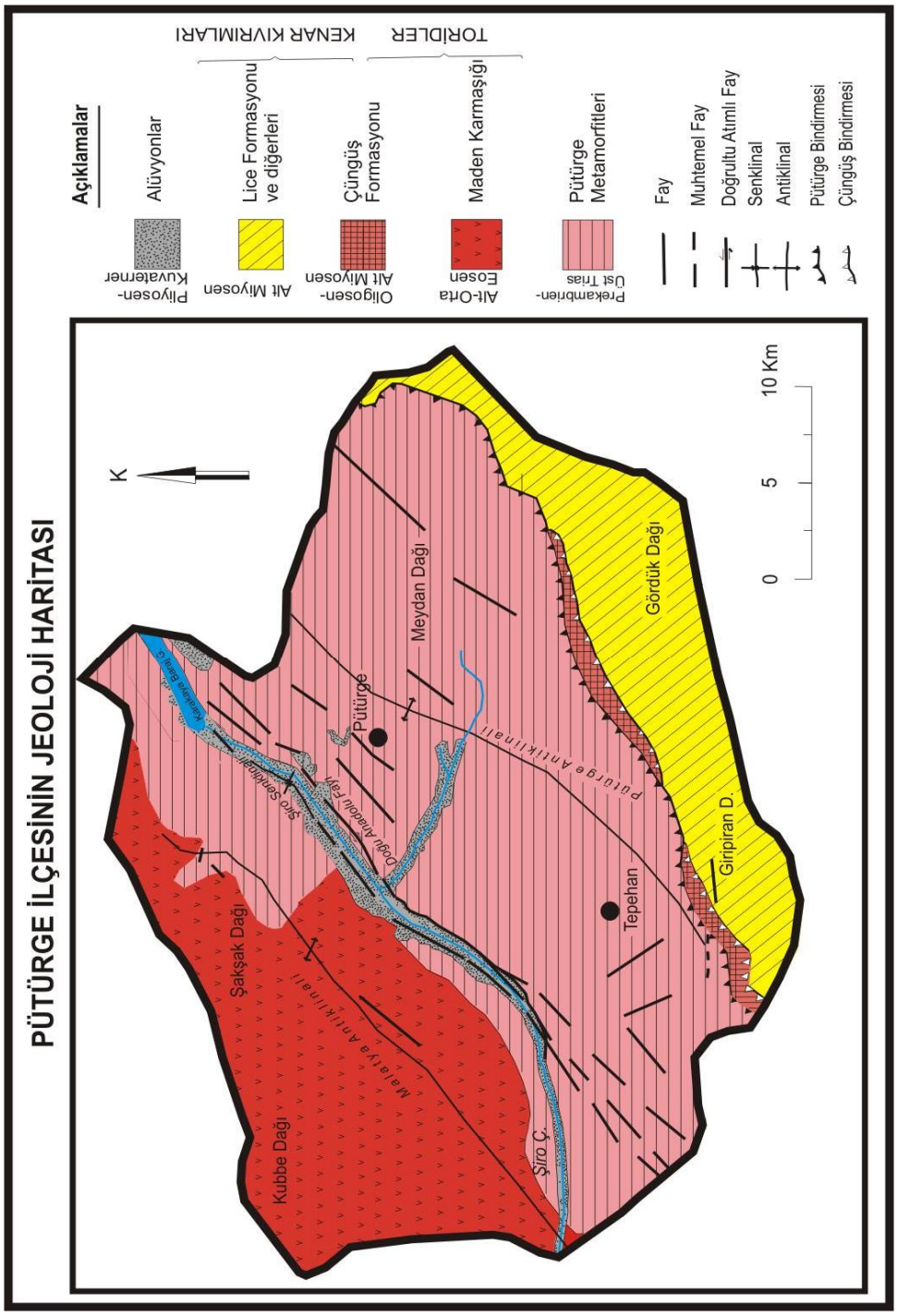

Harita 2.1. Özdemir, 1994 ve MTA, 1/ 100.000 Ölçekli Jeoloji Haritası (Malatya Paftası) yararlanılarak hazırlanmıştır

Paleotektonik dönem, inceleme alanında yapının oluşma ve yerini alma dönemi, neotektonik dönem ise paleotektonik yapıların iç, özellikle dış olaylar ve süreçler tarafından şekillendiği dönemi olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle, Alt-Orta Miyosen dönemi napların ya da büyük tektonik birimlerin bugünkü topografyada yerini alma ve yapıyı oluşturma dönemleri olarak ortaya çıkmaktadır. Yapının şimdiki yerini alma yaşını, aynı zamanda jeomorfolojik yapının şekillenme, günümüz yer şekillerinin ortaya çıkmaya başladığı dönem "neotektonik dönem" olarak belirtmek isabetli olacaktır. Bu dönem aynı zamanda Şiro Çayı'nın yerleştiği alçalma ekseni ile kuzey ve güneyinde yer alan Toroslar Sisteminde ait dağların yükseldiği, neotektonizma ve morfolojik etkin rol oynayan Doğu Anadolu Fay Zonunun (DAFZ) ortaya çıkmasına neden olan çarpışma olaylarının gerçekleştiği dönemdir (Özdemir, 1994, s: 172,173).

Araştırma alanında reliefi şekillendiren en önemli unsurlardan bir diğeri kuşkusuz DAFZ'dır. Türkiye'nin önemli neotektonik yapılarından biri olan Doğu Anadolu Fay Zonu Alt Pliyosen'de ortaya çıkmıştır (Özdemir, İnceöz, 2003, s: 89). Yörede faylara bağlı tektonizma etkilidir. Bunlardan bindirme fayları dağlık alanların yükselmesine, DAF zonu ise morfografyanın yer yer alçalmasına ve yükselmesine, özellikle yüzeylerin GB-KD doğrultusunda kesilmesine ve akarsu ötelenmesine neden olmuştur (Özdemir, 1994, s: 43). Şiro Çayı, yatağını boyuna kateden GB-KD uzanışlı, aktif ve sol yanal atımlı DAF Zonuna yerleşmiştir. Güneydeki bindirme kuşağı ile birlikte yöre tektonik açıdan oldukça hareketli bir sahaya karşılık gelmektedir. Pliyosen'den daha yaşlı birimler kıvrımlı ve kırıklı bir yapı sunmaktadır. (Özdemir, Tonbul, 1995, s:145)

Doğal afetler ve başta depremler, Pütürge yerleşmelerini geçmişten günümüze etkileyen önemli bir faktördür. Kaynaklara göre Pütürge ve civarında; 1893 (Kıskıra, 2001, s: 142-143, İmamoğlu-Çetin, 2007, s: 97), 1894 (Şen, 2010, s: 251), 1905 (İmamoğlu-Çetin, 2007, s: 95), 1908 (Özdemir-İnceöz, 2003, s: 92). 1978, 2000, 2003, 2004 (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 245) ve 2007 yıllarında, çeşitli büyüklükte, can ve mal kayıplarına yol açan 11 adet deprem meydana gelmiştir. Özellikle 1893 ve 1905 depremleri çok sayıda can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Çelikhan depreminin merkez üssü Doğu Toroslardır. Deprem Adıyaman ve Malatya'da hissedilmiş ve bu çevrede çeşitli can kayıpları ile yıkımlara yol açmıştır. Bu depremde 283 kişi ölmüş, çok sayıda kişi ağır yaralanmış, 772 ev yıkılmış, 1200 ev tahrip olmuştur. Yörede bir köy yerleşmesi deprem sonrası meydana gelen heyelanla tamamen yok olmuştur (Kıskıra,

2001, s: 142-143). 1905 depreminde ise; 11 köy depremden etkilenmiş, 85 kişi ölmüş, 29 kişi yaralanmış ve meskenler zarar görmüştür (Işık, 1998, s: 641, Şen, 2010, s: 253).

2.2. Jeomorfolojik Özellikler

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en belirgin coğrafi niteliği, büyük ortalama yükseltisidir. Doğu Anadolu'nun büyük kısmı, genellikle 2000 m.nin üstünde uzanan geniş düzlükler ile kaplıdır. Bu düzlükler yer yer nispeten dar depresyonlar veya yüksek dağ sıraları ile kesintiye uğrar. Doğu Anadolu'nun büyük kısmı düzlüklerle kaplı bir "yüksek ülke" olarak adlandırabilir (Erinç, 1953, s: 4).

Araştırma alanında tektonik hareketlerin yanında, metamorfik ve volkano-sedimanter kayaçların hâkim olduğu topografyanın başta Şiro Çayı ve kolları tarafından parçalanmasıyla dağlık alanlar, platolar ve vadilerden oluşan ana jeomorfolojik birimler ortaya çıkmıştır. Tektonik olaylar ve flüvyal etkenlerin yanında, iklim faktörü de şekillenmede etkili olmuştur. İklim elemanları, bitki örtüsü ve jeomorfolojik birimler birlikte değerlendirildiğinde, araştırma alanındaki yer şekillerinde, zayıf bir kimyasal çözülme ve etkili bir fiziksel parçalanma ve kuvvetli yüzeysel erozyon görülmektedir (Özdemir, 1994, s: 103).

Araştırma alanı, Güneydoğu Torosların GB-KD yönlü uzandığı batı kesiminde yer alır. Güneydoğu Torosların güneyinde; yapısal olarak Kenar Kıvrımları üzerinde gelişen Güneydoğu Platoları grubuna ait Adıyaman platosu, kuzeyinde ise; bu dağ sıralarını kuzeyden kuşatan, batıdan doğuya doğru devam eden, birbirlerinden eşiklerle ayrılan depresyon zincirinden olan Malatya Ovası yer almaktadır. Ortalama 750 m. (640-950 m.) yükseltisindeki Kale Ovası, 1000 m. yükseltideki Çolaklı (İspendere) ve 900-1000 m. yükseltisindeki Malatya ovasından, kısa mesafede, 1500 m. yüksekliğinde bir duvar gibi yükselen Malatya dağlarından sonra 1000-750 m. civarında dağ uzanışına paralel olan Şiro (Örmeli) Çayı yatağına inilmektedir. Çayın güney bölümünde orografya kuzeyinden farksızdır. Güneyde 1000 m. yükseltisinden sonra dağlar hızla yükselerek 2000 m.yi aşmaktadır. Çevresindeki dağlar ile Şiro Çayı tabanı arasında ise belirli yükselti basamaklarında platolar yer almaktadır. Şiro Çayı taşkın yatağı ve devamındaki oluk içinde geniş tabanlı vadi bulunmamaktadır (Harita 2.2), (Özdemir, 1994, s: 103).

Dağlık alanların 2000 m.den yüksek kesimlerindeki zirve düzlüklerinden (Miyosen öncesi aşınım yüzeyleri) vadi tabanına doğru inildikçe, 1650-1950 m.ler

arasında Alt-Orta Miyosen, 1300-1450 m.leri arasında Üst Miyosen, 1100-1250 m.leri arasında Pliyosen aşınım yüzeyleri görülmektedir. Fırat vadisinde yer alan Doğanyol ile Şiro Çayı güneyindeki Örmeli köyü arasında Pliyo-Kuveterner yaşlı dolgu yüzeyleri, Pazarcık-Ormaniçi köyleri çevresinde genellikle eski birikinti yelpazelerinin teşkil ettiği Pliyo-Kuvaterner yaşlı dolgu yüzeyleri ve kısmen de aşınım yüzeyleri vadi tabanına geçişi sağlamaktadır. GB-KD yönünde 900-700 m. yükseltileri arasında uzanan, yer yer 1 km.yi aşan genişliğe sahip vadi tabanının önemli bir kısmı Şiro Çayı'nın taşkın yatağına karşılık gelmektedir. Akarsunun tarafında dört basamak halinde dar alanlı şekillere rastlanır. Bunlara ek olarak heyelanlar, Pütürge polyesi gibi karstik şekiller, özellikle DAFZ'a bağlı yapısal şekiller yöredeki diğer önemli jeomorfolojik birimleri teşkil etmektedir (Özdemir, Tonbul, 1995, s: 146).

GB-KD doğrultusunda uzanan Güneydoğu Toros dağlarının inceleme alanındaki yapısını metamorfik, volkano-sedimanter ve ofiyolitik kayaçlar oluşturmaktadır. Bölgesel tektonik hareketlerle dönemler halinde yükselen bu kıvrımlı-kırıklı kütlelerin en başta Fırat Nehri ve ona batıdan kavuşan Şiro Çayı ve tabileri tarafından parçalanmasıyla dağlık alanlar, platolar ve vadilerden oluşan ana jeomorfolojik birimler ortaya çıkmıştır. 700-2414 m. yükseltileri arasına yer alan inceleme alanının genel karakteri, yüksek yarılma derecesi ve relief amplitüdü ile eğimli, parçalı ve dağlık olmasıdır (Özdemir, Tonbul, 1995, s: 146). Özdemir'in "Pütürge-Doğanyol Oluğu" olarak adlandırdığı (1994, s: 130) ünite içindeki dağlık alanları, kuzeyde, batıdan doğuya doğru Kubbe Dağı (2150 m.), Şakşak Dağı (2414 m.) ile devamında Çakçak Dağı (2389 m.) güneyinde ise Kira Dağı (2268 m.), Meydan (2176 m.) Ulubaba (2397 m.), Kertire Dağları (2159 m.) oluşturur. Araştırma alanının güneyinde Giripiran Dağı (2252 m.), Kur Dağı (1999 m.), Gördük Dağları (2241 m.) ve Nemrut Dağı (2150 m.) uzanmaktadır.

Araştırma alanında, Malatya ve Adıyaman arasındaki dağlık sahayı oluşturan dağ sıraları geniş yer kaplamaktadır. Dağlık sahalar, araştırma alanında en geniş yer tutan jeomorfolojik ünitedir. Araştırma alanında, Güneydoğu Torosların batı kesiminin genel uzanış yönü olan KD-GB doğrultusunda birbirlerine paralel uzanan üç dağ sırası ile bu dağ sıraları arasında yer alan vadiler ve çeşitli plato düzlüklerden oluşan bir topografyaya sahiptir (Harita 2.2). Dağ sıraları, akarsu vadilerine karşılık gelen senklinallerle birbirlerinden ayrılmaktadır. Dağlık arazi sık akarsu şebekesi ile yarılmış

ve yer yer derin vadiler oluşturmuştur. Dağlık kütleler, genellikle 2000 m.den fazla yükseltili ve yer yer % 30'dan fazla eğim derecelerine sahiptir.

Dağ sıralarının ortaya çıkma dönemleri farklılıklar göstermektedir. Şiro Çayı'nın güneyindeki dağ sırası, Üst Kretase'den itibaren kara haline gelen ilk dağ sırasıdır. Şiro Çayı'nın kuzeyindeki dağ sırası ise Eosen'den sonra, Pütürge Bindirmesi çevresindeki güney dağ sırası da Orta Miyosen'den sonra kara haline gelişmiştir. Alt Miyosen döneminde peneplenleşme süreci geçiren bu dağlar, Orta Miyosen'den sonra epirojenik hareketlerde yükselerek dağlık alan karakterini kazanmışlardır (Özdemir, 1994, s: 111).

Şiro Çayı'nın güneyinde, yükseltileri 2000 m.yi aşan Ulubaba 2397 m., Meydan 2176 m., ve Kira 2278 m. (Ulubaba Dağları) ve Kertire (2159), dağları oluşturur. Saha, mikaşist, gnays, mermer gibi Pütürge metamorfitleri unsurlarından oluşmaktadır. Litolojiye bağlı olarak Kira ve Meydan Dağlarında çeşitli karstik aşınım şekilleri gelişmiştir. Ulubaba dağlarının kuzey yamaçları, faylanmalar sonucunda basamaklı bir görünüm kazanmıştır. KD-GB doğrultusunda uzanan Ulubaba Dağları, kuzeyden, Şiro Çayı'nın kolları olan Taliş Çayı ve İmrun Dere tarafından görece sığ vadilerle, doğuda Gevher Deresi tarafından 1000-1500 m., güneydoğusunda Fırat Nehri tarafından, güneyinden ise D-B uzanımlı Kaman Çayı tarafından 1000-1500 m. kadar yarılmıştır (Özdemir, 1994, s: 108). Ulubaba dağlarının güneyinde uzanış gösteren Kertire Dağı kuzeyden Kaman Çayı tarafından, güneyden Esper Dere ve Hirso Çayı tarafından 1000 m.den fazla yarılmaya uğramıştır. Dağların Kaman Çayı havzasında yer alan yamaçları çok eğimlidir. Ulubaba ve Kertire Dağlarının Kaman Çayı ve yine Kertire Dağı'nın güneyinde uzanan Esper Dere ve Hirso Çayı vadi yamaçlarında paleoheyelanların yanında, çok sayıda aktif heyelan alanları bulunmaktadır. Paleoheyelan sahalarında çok sayıda köy ve mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

Araştırma alanının güney kesiminde ise, GB-KD uzanışlı Giripiran Dağı (2252 m.), Kur Dağı (1999 m.), Nemrut Dağı (2150 m.) ve Gördük Dağları uzanmaktadır. Güney dağ sırasında yapıyı Ofiyolit grubu kayaçlar ve büyük ölçüde Eosen dönemine ait kalkerler oluşturur.

Giripiran Dağı, Tahta Çayı kolları tarafından kuzey ve batı yönlü olarak 750-1000 m. yarılmıştır. Dağın güney kesimi, kuzey ve batı kesimlerine göre daha az yarılmaya uğramıştır. Özdemir'e göre; güneye doğru gidildikçe kornişler, kuestalar ve nihayet alçak platolara geçilmektedir (Özdemir, 1994, s: 110).

Harita 2.2.

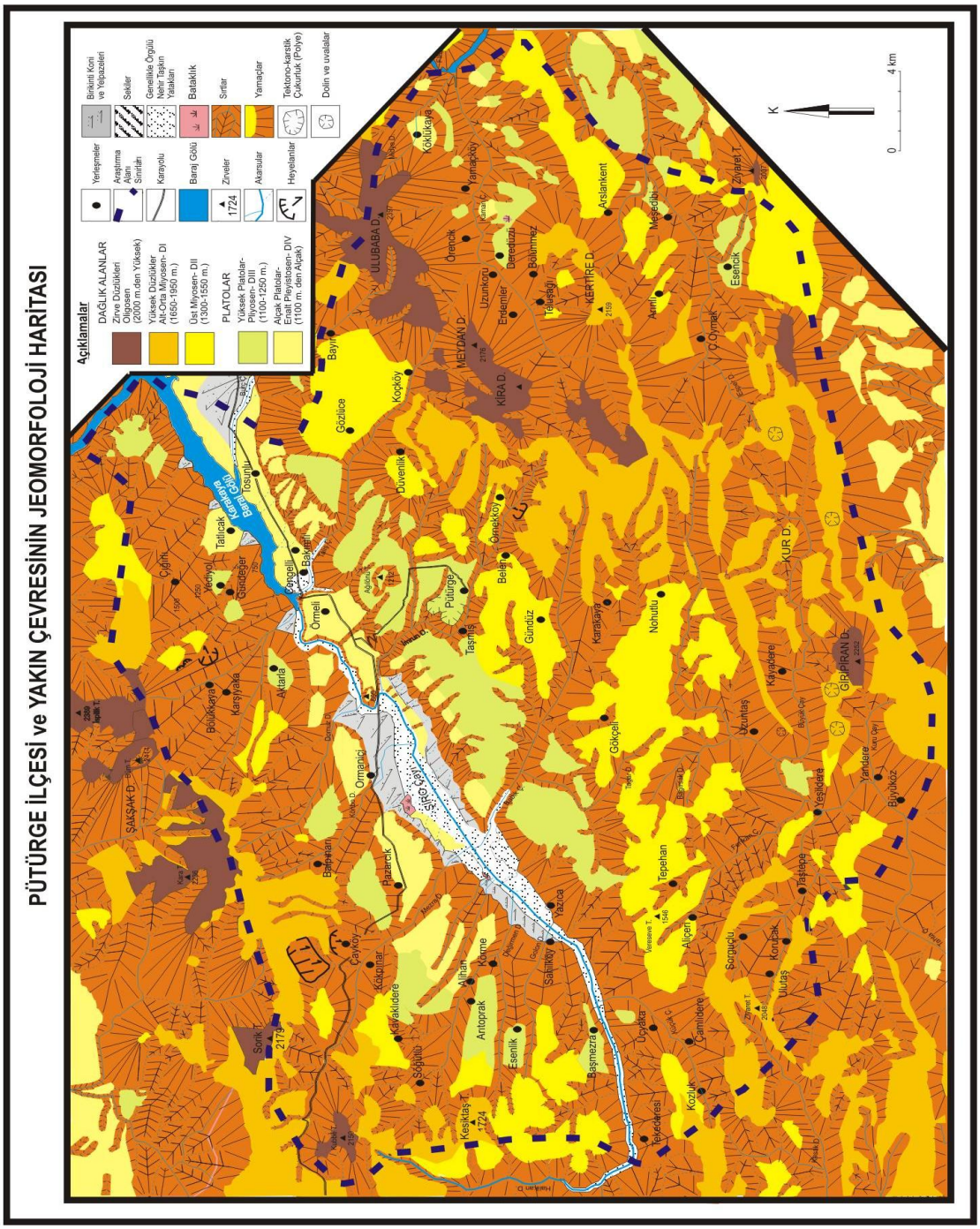
PÜTÜRGE İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİ HARİTASI
Açıklamalar
DAĞLIK ALANLAR
Zirve Düzlükleri Oligosen (2000 m.den Yüksek)
Yüksek Düzlükler Alt-Orta Miyosen- DI (1650-1950 m.)
Üst Miyosen- DII (1300-1550 m.)
PLATOLAR
Yüksek Platolar- Pliyosen- DIII (1100-1250 m.)
Alçak Platolar Eneall Pleyistosen- DIV (1100 m. den Alçak)
Yerleşmeler
Araştırma Alanı Sınırları
Karayolu
Baraj Gölü
Zirveler
Akarsular
Heyelanlar
Birikinti Konileri ve Yelpazeleri
Sekiler
Genellikle Örgülü Nehir Taşkın Yatakları
Bataklık
Sırtlar
Yamaçlar
Tektono-karstik Çukurluk (Polye)
Dolin ve uvalalar
Kahramanmaraş
Malatya
Adıyaman
Gölbaşı
Sincik
Kâhta
Çelikhan
Gerger
Tut
Besni
Çınar
Hekimhan
Akçadağ
Yeşilyurt
Doğanşehir
Arapgir
Arguvan
Darende
Pütürge
Doğanyol
Hasançelebi
Kuluncak
Yazıhan
Battalgazi
Yeşilyurt
Akçadağ
Arapgir
Arguvan
Darende
Doğanşehir
Hekimhan
Pütürge
Kuluncak
Yazıhan
Battalgazi
Çınar
Çelikhan
Gerger
Tut
Besni
Gölbaşı
Sincik
Kâhta
Adıyaman
Malatya
Kahramanmaraş
Kuru Çayı
Tohma Çayı
Kuru Çayı
Kuru Çayı
Kuru

Kur Dağı bir dağdan ziyade bir tepe görünümündedir. Yapısının ofiyolit grubu kayaçlar oluşturur. Tahta Çayı'nın kolu olan Kuru Çay tarafından boğaz oluşturularak parçalanmıştır. (Özdemir, 1994, s: 112). Kur Dağı'nın kuzey kesimi, Tahta Çayı'nın bir diğer kolu Büyük Çay tarafından yarılmıştır Büyük Çay vadi tabanın genişlik kazandığı kesimlerde köy ve mahalle yerleşmeleri kurulmuştur.

Araştırma alanın G-GD kesiminde Gördük Dağları uzanmaktadır. Hirso Çayı'nın kolu olan Esper Dere'nin güneyinde yer alan Karagevan Tepe (2241 m.) ile Ziyaret Tepe (2007 m.) dağlık sahanın yüksek kesimlerini oluşturmaktadır. Bu dağlık sahanın K-KD kesimi Hirso Çayı ve kollarınca 750-1000 m. derinliğinde yarılmıştır. Hirso Vadisi boyunca, basamaklar halinde plato düzlükleri ve paleoheyelan alanlarına kurulu köy ve mahalle yerleşimleri bulunmaktadır.

Sahanın güney kesiminde Nemrut Dağı (2150 m.) yer almaktadır. Eosen kalkerlerden oluşan yapıda, lapya, dolin, mağara gibi çeşitli karstik aşınım şekilleri gelişmiştir. Nemrut Dağı, kuzey ve batı yönünde Tahta Çayı tarafından derince yarılmıştır. Dağın zirve kesiminden itibaren 1750 m. yükseltisi civarına kadar GB-KD yönlü az eğimli geniş bir sırt halinde plato düzlükleri uzanmaktadır. Dağın kuzey kesiminde çeşitli yükselti basamaklarında aşınım düzlükleri bulunmaktadır.

Araştırma alanının kuzeyinde yer alan dağ sırasını, Şiro Çayı'nın kuzeyinde GB-KB doğrultusunda uzanış gösteren ve yükseltileri 2000 m.yi aşan Kubbe, Şakşak Dağı ve Çakçak Dağı oluşturur. Volkanik kayaçlardan oluşan Kubbe Dağı'nın (2150 m.) doğusunda Şakşak dağı uzanır. Şakşak Dağı'nda yükseltisi 2000 m.yi aşan çok sayıda tepe bulunmaktadır. En yüksek yeri 2414 m. yükseltisi ile Büm Tepe teşkil eder. Volkano-sedimanter kayaçlardan oluşan dağ çevresinden 1000-1500 m. daha yüksektedir. Zirve kısımlarında düzlükler bulunmaktadır. Şakşak Dağı'nın doğu devamında, bir tepe niteliğinde olan Çakçak Dağı yer almaktadır. En yüksek yeri 2389 m. ile İspilik Tepe'dir. Kömürhan Boğazı'nın batısında yer alan Çakçak Dağı, Doğu kısmından Fırat Nehri tarafından 1750 m. kadar çok derin, "V vadi" şeklinde yarılmıştır. Vadi yamacında üstten alta doğru volkano-sedimanter kayaçlar, ofiyolitler ve en altta metamorfitler yer almaktadır (Özdemir, 1994, s: 106). Dağların yükselti kazanmasında faylanmalar etkili olmuştur. Araştırma alanının kuzeyinde yer alan bu dağ sırası, Şiro Çayı havzası içerisinde bulunan ve K-G yönlü akış gösteren Mezra Dere, Değirmen Dere, Hollan Dere, Köribo Deresi, Büyük Dere, Domuz Dere, Kolan Dere ve Derin Dere tarafında yer yer derince yarılmışlardır.

Araştırma alanında bir diğer jeomorfolojik üniteyi aşınım yüzeyleri oluşturmaktadır. Tektonik hareketlerle dönemler halinde yükselerek bugünkü yüksekliğine ulaşan dağlar üzerinde yükselmenin kesintiye uğradığı dönemlerde aşınım yüzeyleri gelişmiştir. En eski aşınım yüzeyleri, tektonik hareketler sonucunda, günümüzde zirve düzlükleri ve yüksek platolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özdemir'e göre; Şiro Çayı'nın güneyinde yer alan dağ sırası, Triyas'tan günümüze kadar aşınım alanıdır. Kuzeydeki dağ sırası ise Eosen'den sonra sürekli bir aşınım alanıdır. Güneyindeki dağ sırası Orta Miyosen'den sonra yükselerek aşınım alanı durumuna geçmiştir (Özdemir, 1994, s: 112). Aşınım yüzeyleri, araştırma alanının bütününde ve 2000 m.den fazla yükseltili dağlık sahalar ile 700 m. yükseltili vadi tabanları arasında yer alan çeşitli yükselti basamaklarında görülmektedir.

Özdemir'e göre araştırma sahasında yükselti basamaklarına göre çeşitli aşınım yüzeyleri bulunur. Morfometrik açıdan "dağlık alanlar üzerindeki aşınım yüzeyleri" 1300 m.den yüksek düzlükler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Yüksek platolar" 1100-1250 m. yükseltisinde, "alçak platolar" ise 750-1050 m yükseltilerinde bulunmaktadır. İnceleme alanında en yaygın düzlük sistemleri, "dağlık alanlar üzerindeki aşınım yüzeyleri"dir. Bu sahalar, 1950 m.den daha yüksek kesimde yer alan "Oligosen Aşınım Yüzeyleri" (Zirve Düzlükleri), 1650-1900 m. yükselti basamaklarında bulunan "Alt-Orta Miyosen Aşınım Yüzeyleri" (D I) ile "Üst Miyosen Aşınım Yüzeyleri" (D II) 1300-1550 m. yükseltileri arasında yaygın pediment düzlüklerinden oluşmaktadır (Özdemir, 1994, s: 111-129). Dağlık saha düzlükleri, Kubbe Dağı, Şakşak Dağı ve Çakçak Dağlarının zirve kesimleri ile bu dağlık sahaların yamaçlarında görülmektedir. Akarsular tarafından derince parçalanan bu düzlükler, eğimin azaldığı Şiro Çayı'nın güney kesiminde daha geniş alanlar kaplamaktadır. Kuzey kesime nazaran akarsular tarafından daha sığ parçalanmış ve daha geniş alanlar halinde uzanış göstermektedir. Bu sahalarda bitki örtüsü ormanlar ve üst zonlarda yüksek dağ stepleridir. Bu alanlar Pütürge'nin yaygın ekonomik faaliyeti olan yaylacılık için uygun alanlardır. Yüksek yerleşimler, daha çok bu sahalarının yamaçlarında yoğunlaşmaktadır.

Araştırma alanında "yüksek plato" sahalarını, Şiro Çayı'nın tabanından 100-450 m. yükseklerde, akarsularla yarılmış düzlükler oluşturmaktadır. Bunlardan yüksekte olanı, 1100-1250 m. yükseltileri arasında yer alan Pliyosen aşınım yüzeylerini (D III), diğerini ise 750-1050 m. yükseltileri arasında yaygınlık gösteren Enalt Pleistosen aşınım ve dolgu yüzeylerini (D IV) teşkil etmektedir. Araştırma alanının en alçak birimlerinden

olan D IV yüzeyleri etek düzlükleri olarak, dağlık alanlardan kaynaklanan akarsuların taşıdığı malzemelerle geniş alanlı birikinti koni ve yelpazeleri meydana getirmiştir (Özdemir, 1994, s: 122). Araştırma alanında, platoları oluşturan aşınım yüzeyleri, en geniş alanlı olarak Şiro Çayı'nın özellikle aşağı çığırlarının kuzey ve güney kesimi ile, Karakaya Baraj Gölü'nün güneyinde görülmektedir. Plato sahaları, eğimli ve yüksek bir topografyaya sahip olan Pütürge'nin, az eğimli ve düzlük sahalara karşılık gelmektedir. Bu nedenle bu sahalar, yerleşme, bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Pütürge İlçesi'nin en eğimli kesimlerini tektonik hareketlerle yükselen, yüksek dağlık sahayı akarsuların derince yardığı vadiler oluşturur. Özdemir'e göre, % 30'dan fazla eğimli sahalar, Çakçak Dağı, Giripiran Dağı ve Ulubaba Dağlarıdır. Eğimin arttığı bu sahalarda şiddetli erozyon ve aktif heyelanlar görülür. Eğimin % 30'dan az olduğu alanlar; genellikle yüksek aşınım yüzeyleri, az da olsa sırtlar, yamaçlar ve az yarılmış vadilere karşılık gelmektedir. Eğimin % 10'dan az olduğu sahalar, özellikle vadi tabanlarında, aşınım ve dolgu yüzeyleri (D IV) ile birikinti yelpazeleri üzerinde görülmektedir (Özdemir, 1994, s: 164-165).

Araştırma sahasında heyelan ve kaya düşmesi gibi kütle hareketleri çok yaygın görülmektedir. Yörenin dağlık ve genellikle çok eğimli bir reliefe sahip olması, yapı unsurlarının etkisi, bitki örtüsünün tahribi gibi nedenler kütle hareketi riskini artırmaktadır. Pütürge'de aktif heyelan ve paleoheyelan sahaları yaygındır. Heyelanlar, bazı yerleşim birimlerini, tarımsal arazileri ve ulaşımı tehdit eden güncel bir risktir. Şimil köyü 1968 yılında gerçekleşen heyelan sonucunda tamamen enkaz altında kalmış, 52 konut zarar görmüştür (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 246). Günümüzde Çayköy, Bölükkaya, Gündeğer, Yediyol, Kökpınar köyü çevresi, Çakçak Dağı'nın doğu yamacı, Örnekköy, Esencik, Meşedibi, Çamlıdere, Kozluk, Üçyaka ve Korucak köyleri ile Esper Dere, Kaman Çayı, Küçük Çay vadileri boyunca aktif heyelan alanları bulunmaktadır. Yamaçköy, Örencik, Uzunkoru, Köklükaya köyleri paleoheyelan sahalarına kurulu köylerdir. Belenköy'e bağlı Mehrap Mahallesi yine bir paleoheyelan sahasıdır (Foto 2.1). Pütürge-Malatya yolu Kubbe Dağı geçişi ile Tepehan-Nemrut Dağı yolu, yol yapımı çalışmalarında yamaç denge açısı bozulmakta ve heyelan riskini artmaktadır.

Araştırma alanının özellikle güney kesiminde, Eosen-Alt Miyosen birimlerde kalkerlerin yüzeylendiği Nemrut Dağı, Giripiran Dağı, Kertire Dağı, Ulubaba Dağları, Gördük Dağlarında mağara, lapya, dolin, uvala gibi karstik oluşumlara rastlanmaktadır.

Özdemir'in "Pütürge polyesi" olarak adlandırdığı, Pütürge kasabasının kuzey kesiminde, 1100-1200 m. yükseltileri arasındaki alçak saha, Pliyosen aşınım yüzeyleri içinde, fayların denetiminde, mermerler içerisinde gerçekleşen karstlaşma ile ortaya çıkmış ova görünüşlü bir tektono-karstik çukurluktur (Özdemir, 1994, s:158-159), (Foto 2.2).

Foto 2.1: Paleoheyelan alanında kurulu bir mahalle yerleşmesi (Mehrap, Belenköy)

Araştırma alanında bulunan bir diğer üniteyi Şiro Çayı vadisi oluşturmaktadır. Şiro Çayı, Beypınarı Deresi vasıtasıyla kaynağını inceleme alanının batısındaki Bey Dağı'ndan alır. GB-KD doğrultusuna yönelerek doğuda Fırat Nehri'ne (Karakaya Baraj Gölü) kavuşur. Bey Dağı'ndan itibaren 76 km. uzunluğunda bir çığır izler. Şiro Çayı vadisi araştırma alanında en geniş yer kaplayan akarsu vadisidir. Yatağının en geniş yeri 1,5 km.ye ulaşmaktadır. Şiro Çayı'nın yerleştiği tektonik oluğun genişliği 33 km.yi aşmaktadır. Şiro Çayı DIV aşınım yüzeylerini kateden DAF zonuna yerleşmiş ve nispeten geniş tabanlı bir vadi meydana getirmiştir. DAF DIV etek düzlüklerini parçalamış, faylar arasında kalan bloklar birikinti yelpazeleri ile örtülmüştür. Örmeli Köyü ile Çermik Mahallesi ya da İmrun Dere ile Talış Çayı arasına bir dizi birikinti yelpazesi birbirleriyle birleşerek bir piedmont kuşağı meydana getirmişlerdir. Genel olarak söylemek gerekirse, Şiro Çayı'na yan dereler geniş taşkın yatakları-birikinti

yelpazeleri ile kavuşmaktadır. Örmeli, Sahilköy, Başmezra Köyleri ile Nefsipazarcık, Hirimler Mahalleleri ile Kerar Kalesi çevresinde birikinti konileri görülür. Birikinti konileri tarımsal faaliyetleri bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca Pleyistosen süresince değişen iklim koşulları ve taban düzeyi oynamaları etkisi ile Şiro Çayı'na kavuşan bazı derelerin ağız kısmında sekiler gelişmiştir (Özdemir, 1994, s: 129-143).

Foto 2.2: Yaklaşık 3 km²'lik alana sahip "Pütürge Polyesi" ve çevresi. Polyenin kuzeyinde Şakşak Dağı, kuzeydoğusunda Çakçak Dağı yer almaktadır.

Şiro Çayı'nın yatağı boyunca, DAF'ın zaman zaman gevşeten büklümler oluşturarak bataklıklar ve genişleyen vadi tabanı, sıkıştıran büklümler oluşturduğu yerlerde yükselen ve fay doğrultusunda uzayan sırtlar oluşturduğu gözlenmektedir. Şiro Çayı'nın güney yamacında aynı doğrultuda uzayan birbirine paralel faylar basamaklar, yamaçlar oluşturmuştur. Şiro Çayı'na kavuşan yan derelerdeki 2 km., daha güneyde Pliyosen aşınım yüzeylerini kesen ikinci bir büyük fay da 2 km. (Gündüz Çayı, İmrun Dere, Taliş ve Burç Çayları) kadar akarsuları ötelemiştir. Pliyosen aşınım yüzeylerinden daha yüksek kesimlerde, Meydan ve Ulubaba Dağlarının kuzeye bakan yamaçları 100-150 m. düşey atımlı faylarla parçalanmıştır. Bu faylar dağlık sahaların yükselmesine,

Şiro Vadi kesiminin çökmesine yol açmıştır. Şiro Çayı'nın yerleştiği DAF zonunun kuzeyindeki Şakşak Dağları, güneyindeki Meydan ve Ulubaba Dağları DAF'a paralel bir dizi normal faylarla yükselmiştir (Özdemir, 1994, s: 43, 44). Faylanmalar sonucunda ortaya çıkan pek çok fay kaynağı, bu çevrede yerleşim birimlerinin yoğunlaşmasına ve tarımsal su ihtiyacının büyük ölçüde karşılanmasına neden olmuştur.

2.3. İklim Özellikleri

Araştırma alanı Güneydoğu Toroslar dağ kuşağının batı kesiminde yer almaktadır. Bilindiği gibi Güneydoğu Toroslar dağ kuşağının güney kesimi Akdeniz iklimi ile Güney Doğu karasal ikliminin, kuzey kesimi ise İç ve Doğu Anadolu karasal ikliminin etkisi altındadır. Araştırma alanı, bulunduğu coğrafi konum, planetar faktörler ile 2000 m.yi aşan yüksek dağlık sahalar ve GB-KD doğrultulu senklinallerin uzanış gösterdiği morfografyasından kaynaklanan nedenlerle, Akdeniz-Karasal geçiş iklimi özelliği kazanmıştır. Özdemir'e göre bu coğrafi şartlar altında "Şiro Çayı Havzası Yöresel Kliması" oluşmuştur (Özdemir, 1994, s: 212, 213).

2.3.1. Sıcaklık

Erinç'e göre Doğu Anadolu Bölgesi, bazıları bir hayli alçak olan depresyonlardan ve bunlar arasındaki yüksek plato ve dağlardan müteşekkil olan bu sahanın muhtelif kısımları arasında başka etkenlerin yanı sıra irtifa farklarından mütevellit termik ayrılıklar bulunmaktadır. Yağış miktarı ve rejimi bakımından da bazı mahalli farklılıklar müşahede edilir (Erinç, 1953, s: 114). Araştırma alanının sıcaklık değerleri üzerinde yükselti farkı önemli bir etkendir. 1250 m. rakımında bulunan Pütürge Kasabası yıllık 12,4 °C'lik sıcaklık ortalamasına sahiptir. Pütürge Kasabası'nın kuş uçuşu 15 km. batısında yer alan, 1350 m. rakımlı Tepehan Köyü'nde ise yıllık ortalama sıcaklık 10,9 °C'dir (Özdemir, 1994, s: 47). Yine 20 km. doğusunda bulunan, 950 m. rakımlı Doğanyol Kasabası'nın yıllık ortalama sıcaklığı 15,3 °C'dir.

Araştırma alanı, aylık ortalama sıcaklık değerleri itibarıyle, yılın 4 ayında 20 °C derecenin üzerinde sıcaklığa sahiptir. En soğuk ay ortalaması -0,5 °C ile Ocak, en sıcak ay ortalaması ise 25,7 °C ile Temmuzdur. Buna göre, en soğuk ay ile en sıcak ay arasında 26,2 °C'lik fark bulunmaktadır. Bu durumda Pütürge, Elazığ, Muş, Erzurum, Van gibi bazı Doğu Anadolu Bölgesi illerinden daha düşük bir sıcaklık amplitüdüne sahiptir. Ancak bu amplitüd değeri Adana, Antalya gibi bazı Akdeniz Bölgesi illerinden

yüksektir. Pütürge'nin de içinde yer aldığı Yukarı Fırat Bölümü, Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde en düşük oranlı karasallık derecesine sahiptir (Koçman, 1993, s: 13,27,29). Bu verilere dayanarak, Pütürge, termik rejim tipi itibariyle Karasal Akdeniz ile Karasal İç Anadolu termik rejimlerinin özelliklerini taşımaktadır (Koçman, 1993, s: 25, 26).

Pütürge'nin aylık ortalama değerleri dikkate alındığında, yalnızca Ocak ayında sıcaklık 0°C'ın altına düşmektedir (-0,5 °C). Aylık ekstrem ortalama sıcaklık değerlerine göre, Ocak ayı (-9,4 °C) ile Temmuz ayı (36,5 °C) arasında 45,9 °C'lik bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Pütürge'nin ekstrem ortalama sıcaklık amplitüdü, Doğu Anadolu'nun, Erzurum, Elazığ, Van, Muş gibi illerinin değerlerinden düşüktür (Koçman, 1993, s: 27-29), (Tablo 2.1), (Şekil 2.1).

Pütürge'de don olaylı gün sayısı 74'tür. Ekim ayı ile Nisan ayları arasında toplam 7 ay boyunca don olayı gerçekleşse de, Aralık, Ocak, Şubat aylarında don olayı yoğun olarak gerçekleşmektedir. Fenoloji Atlası'na göre (Çölaşan, 1961) araştırma alanında Nisan ayı, meyve ağaçlarının çiçeklenme dönemidir. Nisan ayında don olayının gerçekleşme ihtimali, meyve üretimi açısından risk oluşturmaktadır.

Tablo 2.1: Pütürge'nin Aylara Göre Ortalama Sıcaklık, Ortalama Minimum Sıcaklık, Ortalama Maksimum Sıcaklık ve Aylık Ortalama Yağış Değerleri

Değerler/Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Ortalama Sıc.	-0,5	1,5	5,0	11	16,0	21,4	25,7	25,3	21,6	14,1	6,6	1,6	12,4
Ortalama Min.Sıc.	-9,4	-8,1	-6,7	0,8	4,4	8,9	13,6	13,7	9,2	3,3	-2,5	-7,2	1,6
Ortalama Max.Sıc.	8,6	11,2	17,7	23,3	28	32,6	36,5	36,2	33	27,3	18	11,7	21,6
Aylık Ort. Yağış	75,5	78,2	86,4	76	50	12,6	2,7	0,2	3,9	58,7	65,8	92,8	50,2

Kaynak: DMİGM Verileri (1977-1990), Özdemir, 1994, s: 46-49

Şekil 2.1: Pütürge'nin Aylara Göre Ortalama Sıcaklık, Ortalama Minimum Sıcaklık, Ortalama Maksimum Sıcaklık ve Aylık Ortalama Yağış Grafiği

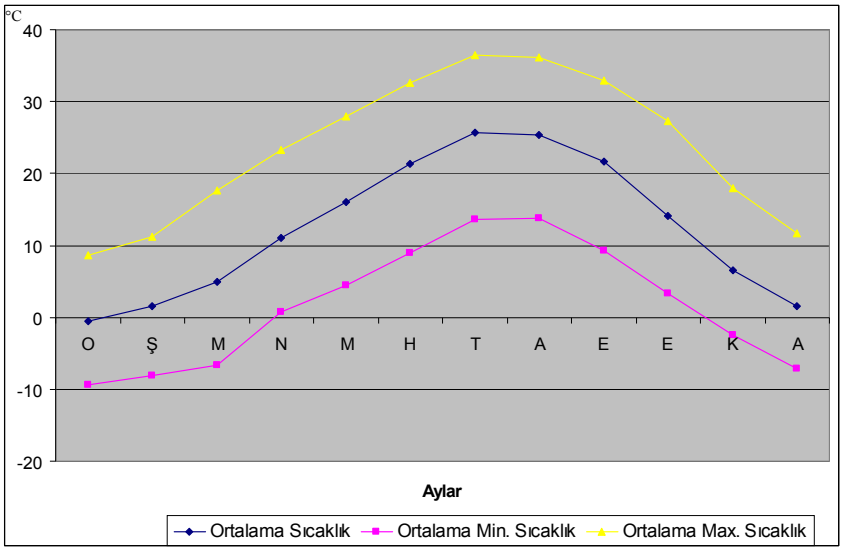

2.3.2 Rüzgar

Pütürge'de yılın 6 ayı (Ocak, Haziran, Temmuz, Ekim, Kasım, Aralık) kuzey yönlü rüzgarlar, yılın 6 ayında (Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Ağustos, Eylül) güney yönlü rüzgarlar hâkimdir. Esme sayıları dikkate alındığında, rüzgarlar % 47,4 oranıyla kuzey, % 44,8 doğu, % 42,8 güney, % 22,9 batı sektörlüdür (Tablo 2.2), (Tablo 2.3). Rüzgar gülü dikkate alındığında, hâkim rüzgar yönü Güneydoğudur (Şekil 2.2). Rüzgarların esiş yönünü belirleyen temel etken yüzey şekilleridir. GB-KD uzanışlı yüksek dağlık kütle bu doğrultuya paralel uzanan GB-KD uzantılı Şiro Çayı vadisi ile Pütürge'nin doğu kesiminde K-G yönlü uzanan Fırat Vadisi boğazları (Kömürhan, Doğanyol) rüzgarı kanalize eden ve dolayısıyla hâkim rüzgar yönlerini belirleyen topografik unsurlardır. Rüzgarın esiş yönünü reilefin yanı sıra genel hava dolaşımı ve basınç merkezleri belirlemektedir (Özdemir, 1994, s: 55).

Tablo 2.2: Pütürge İlçesi'nde Aylara Göre Hâkim Rüzgar Yönü

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
Pütürge	KD	G	G	GD	GD	KB	KB	GD	GD	K	KD	K

Kaynak: Özdemir, 1994, s: 53

Tablo 2.3: Pütürge'nin 1977-1989 Yılları Arasında 12 Yıllık Rüzgar Esme Sayıları

Yönler	K	KD	D	GD	G	GB	B	KB
Esme Sayısı	212	218	103	243	197	92	30	173
Esme Oranı (%)	17	17	8	19	16	7	2	14

Kaynak: Özdemir, 1994, s: 54

Şekil 2.2: Pütürge'nin Yıllık Ortalamalara Göre Rüzgar Gülü Diyagramı

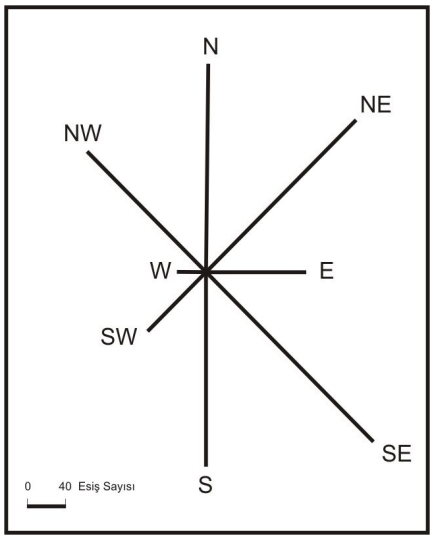

Kaynak: Özdemir, 1994, s: 54

2.3.3. Yağış

Doğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bölümü, yıllık ortalama 400 mm.nin üzerinde yağış almaktadır. Yükseltiyle yağış miktarı arasında doğru orantı bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde geniş bir yay çizen Güneydoğu Toroslar üzerinde, dar bir kuşak halinde yer yer çok yağışlı kesimlere rastlanır. Güneydoğu Torosların yağışlı oluşunda batıdan sokulan cephesel depresyonların ve yüksek reliefin etkisi bulunmaktadır (Koçman, 1993, s: 51-52). Bilindiği gibi Güneydoğu Torosların güneye bakan yamaçları, kuzeye bakan yamaçlarına göre daha fazla yağış almaktadır. Pütürge İlçesi yıllık ortalama 589,2 mm., Doğanyol İlçesi 561 mm., Tepehan Köyü 772 mm. yağış almaktadır. Pütürge meteoroloji istasyonunun bulunduğu Pütürge Kasabası civarı ile Doğanyol çevresi, Güneydoğu Torosların içinde gelişen Şiro vadisinin güney yamacında, Torosların ise kuzey yamacında, yağış duldasında kalmaktadır. Tepehan Köyü, Güneydoğu Torosların güneye bakan yamaçlarında vadi içinde yer almaktadır. Özellikle Kâhta Çayı vadisi boyunca sokulan hava kütleleri, yükselmeye bağlı olarak konveksiyonel yağış bırakmaktadır. Bu nedenle Pütürge ve Doğanyol, Tepehan'a göre daha az yağış almaktadır.

Araştırma alanında yağış miktarını etkileyen bir diğer faktör yükseltidir. Yükseltiye bağlı olarak yağış artmakta, 2000 m. yükseltisindeki dağlar üzerinde yağış miktarı 1000 mm.yi aşmaktadır. Görüldüğü gibi yörede yağışın dağılışı üzerinde orografya, yükselti, bakı ve siklonların geliş yönü etkili olmaktadır (Özdemir, 1994, s:57, 60).

Pütürge yıllık ortalama 589,2 mm. yağış değeriyle, "orta derecede yağışlı alanlar" içersindedir (Koçman, 1993, s: 53). Tepehan Köyü, 772 mm. yağış değeri ile nemli iklim ve ormanlara karşılık gelmektedir (Özdemir, 1994, s: 57, 60). Araştırma alanının yağış rejimi düzensizdir. Aylık ortalama en fazla yağış 92,8 mm. ile Aralık ayında, en az 0,2 mm. ile Ağustos ayında düşmektedir (Tablo 2.4), (Şekil 2.3).

Tablo 2.4: Pütürge'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarları

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Yağış (mm.)	89,1	60,9	87,6	84,8	51,3	15	1	0,4	5	38,2	69,2	86,6	589,2

Kaynak: DMİGM Verileri (1977-1990), Özdemir, 1994, s: 60

Şekil 2.3: Pütürge'de Aylık Ortalama Yağışın Dağılışı

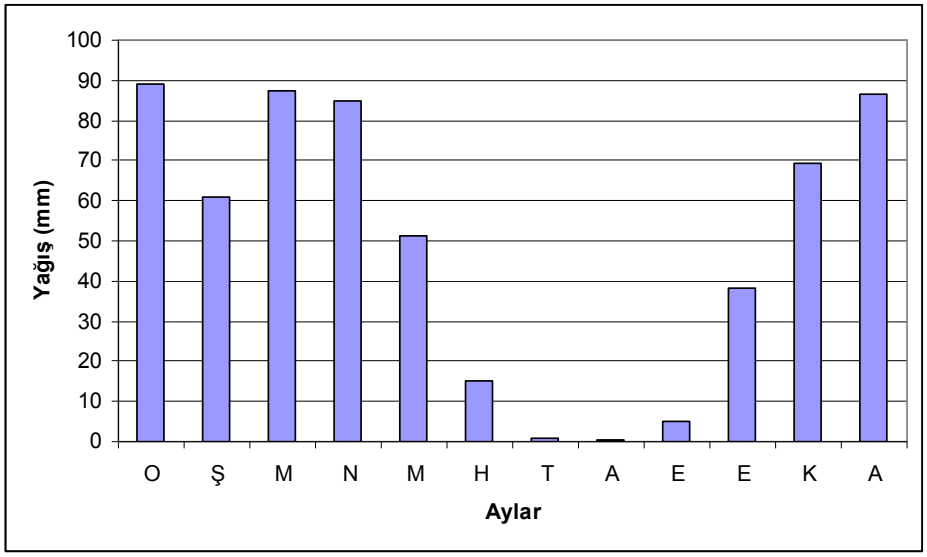

Yağışın mevsimlik dağılışı üzerinde hava kütleleri etkilidir. Yaz aylarında bölgede yüksek basıncın etkisiyle frontoliz etkilidir. Bu yüzden yaz ayları sıcak ve kurak geçmektedir. Eylül ayından itibaren Tropikal hava kütlelerinin güneye doğru çekilmesi ve kutbi (cP) hava kütleleriyle karşılaşması sonucunda oluşan Akdeniz cephesi boyunca, frontojeneze bağlı yağışlar artmaktadır. Siklonal yağışlar kış aylarında azamiye ulaşmaktadır (Özdemir, 1994, s: 62, 63). Yağışın mevsimlere göre dağılışı, kış % 41, ilkbahar % 35,2, sonbahar % 21,2, yaz % 2,6'dır (Tablo 2.5), (Şekil 2.4). Araştırma alanı, yağışın kış aylarında yoğunlaşması ve yaz aylarının kurak geçmesi nedeniyle, "Akdeniz yağış rejimi"ne sahiptir (Koçman, 1994, s: 56,57 ve Temuçin, 1991, s: 168, 169)

Tablo 2.5: Pütürge'de Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (%)

Mevsimler	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Yağış (%)	40.1	38	2,8	19,1

Kaynak: DMİGM Verileri (1977-1990), Özdemir, 1994, s: 62

Pütürge'de kar yağışlı gün sayısı yıllık 18,5 gündür. Kasım, Aralık, Ocak, Şubat, Mart, Nisan aylarında kar yağışları görülür. Karla örtülü gün sayısı 48,9'dur (Tablo 2.6), (Şekil 2.5). Karla örtülü gün sayısı Ocak ve Şubat ayında, 15'er günden fazladır. Kar yağışlı ve karla örtülü gün sayısı Akdeniz İklim bölgelerine göre fazla, Doğu Anadolu bölgesine göre azdır (Özdemir, 1994, s: 63, 64).

Şekil 2.4: Pütürge'de Yağışın Mevsimlere Dağılışı

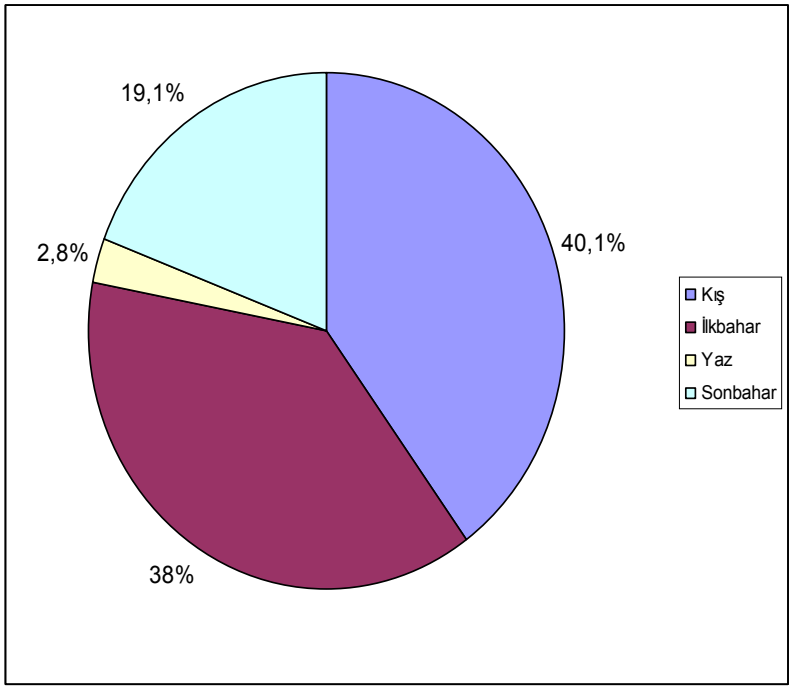

Tablo 2.6: Pütürge'de "Kar Yağışlı Gün Sayısı", "Karın Yerde Kalma Süresi"

Aylar	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Toplam
Kar Yağışlı Gün Sayısı	0,4	3,8	6,2	5,5	2,2	0,3	18,5
Karın Yerde Kalma Süresi	1,2	8,2	17,8	16	5,4	0,2	48,9

Kaynak: Özdemir, 1994, s: 63

Şekil 2.5: Pütürge'de "Kar Yağışlı Gün Sayısı", "Karın Yerde Kalma Süresi" Grafiği

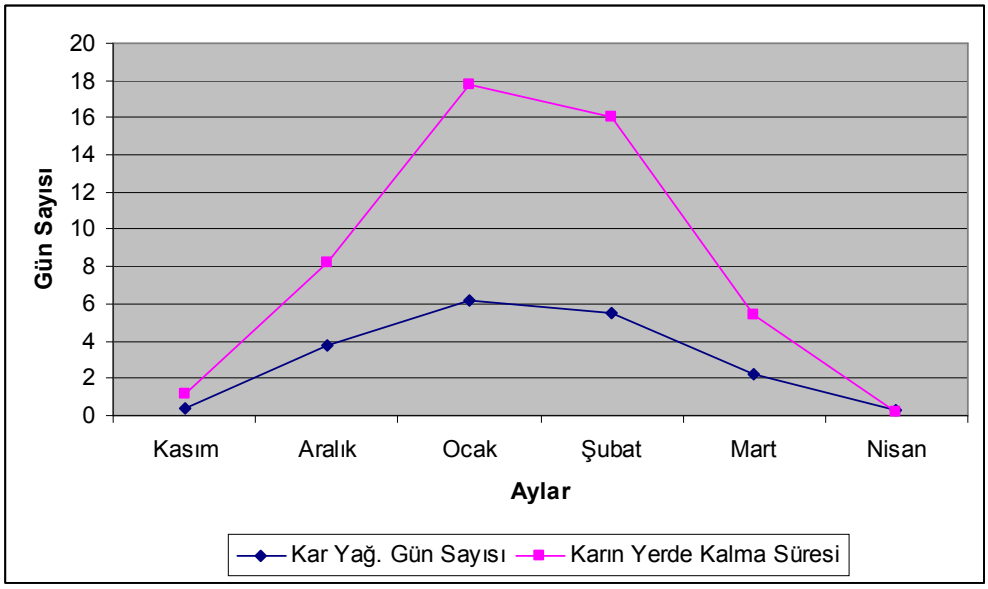

Pütürge'nin Thronthwaite yöntemine göre çizilen su bilançosu diyagramına göre; Kasım ayında yağışlar, PE'den fazla olmaya başlar, toprak su ile doyuncaya kadar veya Aralık ayı ortalarına kadar toprakta su birikmektedir. Aralık ayında toprak suya doymuş ve 30 mm.lik yağış fazlası bulunmaktadır. Su fazlalığı Nisan ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Mayıs ayında PE değeri yağış miktarından fazladır. Mayıs ve Haziran aylarında sarf edilen su topraktaki birikmiş sudan karşılanmaktadır. Haziran ayı başlarında birikmiş suyun bitmesi ile su noksanı başlamaktadır. Bu durum yağışların PE'den fazla olmaya başladığı Ekim ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Buna göre, su sarfiyatının ve noksanının görüldüğü Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında tarımsal faaliyette sulamaya gerek duyulmaktadır (Özdemir, 1994, s: 65,66), (Tablo 2.7), (Şekil 2.6).

Tablo 2.7: Thronthwaite Yöntemine Göre Pütürge'nin Su Bilançosu

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Sıcaklık	-0,5	1,5	5,0	11	16,0	21,4	25,7	25,3	21,6	14,1	6,6	1,6	12,4
Sıcaklık İndisi	0	0,16	1	3,3	5,82	9,4	11,92	11,64	9,17	4,81	1,52	0,18	58,56
Tashihsiz PE	0	2	19	38	65	100	135	130	100	55	17	2	
Tas.Edilmiş PE	0	2	19	38	78	120	175	156	100	55	14	2	759
Yağış	89	61	88	85	51	15	1	0,4	5	38	69	87	589
Bir.Su.Ay Değerti	0	0	0	0	-27	-73	0	0	0	0	55	85	
Birikmiş Su	100	100	100	100	73	0	0	0	0	0	55	100	
Gerçek PE	0	2	19	38	78	88	1	0,4	5	38	14	2	285,4
Su Noksanı						32	174	155,6	95	17			473,6
Su Fazlası	89	59	69	47								30	294
Akış	52	55	62	55	28	14	7	4	2	1	0,5	1,5	204
Nemlilik Oranı		29	3,6	1,2	-0,3	-0,9	-0,9	-1	-0,9	-0,3	3,9	43	

Kaynak: Özdemir, 1994, s:65

Şekil 2.6: Pütürge'nin Su Bilançosu Diyagramı

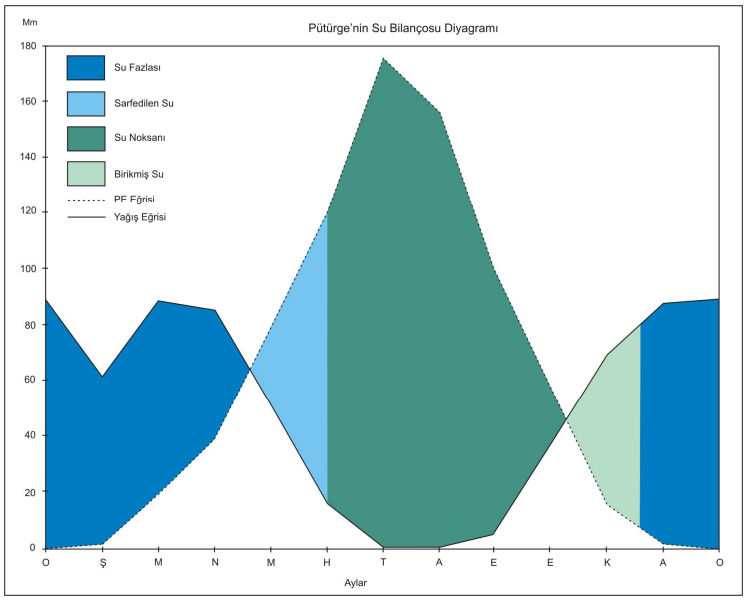

2.4. Hidrografya Özellikleri

Araştırma alanında nüfus ve yerleşmelerin dağılışı ile ekonomik faaliyetler üzerinde hidrografyanın etkisi belirgindir. Yerleşmeler ile hidrografik unsurlar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Yerleşmeler çoğunlukla akarsu vadi taban ve yamaçlarında yer almaktadır. Araştırma alanında tarımsal sulama açısından akarsuların önemli bir yeri vardır. Akarsuların derin vadilerde aktığı, bazı plato sahalarında yerleşmeler seyrekleşmekte ve kuru tarıma yönelim artmaktadır.

Araştırma alanının sularını drene eden en önemli akarsular Fırat havzası içerisinde yer alan Şiro Çayı, Kaman Çayı, Esper Dere ve Tahta Çayı'dır (Harita 2.3). Fırat Nehri'nin, Türkiye topraklarındaki kısmı 953 km., Basra Körfezine kadar olan kısmı 2800 km., Türkiye topraklarında su toplama havzası yaklaşık 120,000 km²'dir. Fırat Nehri araştırma alanının doğu kesimine Kömürhan Boğazı'ndan kuzey yönlü sokulmakta ve derin vadiler içerisinde akış göstermektedir. Fırat Nehri akış maksimumuna Nisan ve Mayıs aylarında düşen yağışlar ve kar erimelerine bağlı olarak ilkbahar aylarında ulaşmaktadır (Özdemir, 1994, s: 70). Araştırma alanı çevresinde Fırat Nehri vadi tabanı, 1987 yılında inşa edilen Karakaya Baraj Gölü ile 700 m.'ye yükselmiştir.

Şiro Çayı en önemli kaynağını aldığı Türk Dağı, Ziyaret Tepe'den itibaren Fırat Nehri'ne dökülmektedir. Araştırma alanı içerisinde en önemli kolları Mezra Dere, Hollan Dere, Köribo Deresi, Derin Dere, Kolan Dere, güneyde Küçük Çay, Gündüz

(Babik) Çayı, İmrun Deresi, Taliş Çayıdır. Özdemir'e göre, Şiro Çayı'na yan dereler geniş birikinti yelpazeleri taşkınları ile ulaşmakta, dolayısıyla bol sediment getirmektedirler. Şiro Çayı bu kadar yükü taşıyamamakta ve alüvyal boğulmaya uğramaktatır. Araştırma alanına Örmeli Köyü kuzeyinden sokulan Karakaya Barajı, Şiro Çayı'nın taşıdığı bol miktarda erozyon malzemesi ile dolmakta ve çay göle doğru ilerlemektedir (Özdemir, 72, 78). Şiro Çayı taşkın yatağının en genişlediği yer Yazıca-Sahilköy civarı ile akarsuyun Karakaya Barajına kavuştuğu ağız kısmıdır (Foto 2.3). Yatak genişliği bu alanlarda 1-1,5 km.ye ulaşmaktadır.

Şiro Çayı GB-KD yönünde DAF zonunu izlemektedir. Güneydoğu Toros sıradağları içinde örgülü mecralarla akan Şiro senklinaline ve DAF Zonuna subsekant olarak yatağını kazmıştır. Şiro Çayı'nın su toplama havzası 951 km²'dir (Özdemir, 1994, s: 71). Düzensiz bir akış rejimine sahip olan Şiro Çayı, yıl içinde en yüksek akım seviyesine, karların eridiği Mart ve Nisan aylarında ulaşır. Araştırma alanında, yağış maksimumuyla, akış maksimumu arasında aylar itibariyle herhangi bir gecikme görülmemektedir (Tablo 2.8), (Şekil 2.7). Ancak akışın maksimuma ulaştığı Mart-Nisan aylarında, yağışın yanı sıra kar erimelerinin katkısı da göz ardı edilmemelidir (Foto 2.4). En düşük akım seviyesi ise yağışların azaldığı ve buharlaşmanın arttığı Ağustos ve Eylül aylarıdır (Foto 2.5). DSİ'nin 4 yıllık (2006-2009) verilerine göre Şiro Çayı, aylık ortalama 16,746 milyon m^3, yıllık ortalama 200,69 milyon m^3 su taşımaktadır.

Şiro Çayı yatağı çevresinde yer alan çeşitli aşınım ve dolgu yüzeyleri, yerleşim ve tarımsal faaliyetler açısından önemli bir alandır. Ayrıca Şiro Çayı ve kolları, bu çevrede yer alan tarımsal araziler için önemli bir sulama imkânı sunmaktadır.

Tablo 2.8: Şiro Çayı'nın Taşıdığı Aylık Ortalama Su Miktarı (milyon m^3)

E	**K**	**A**	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Toplam**
5,71	12,77	18,6	16,59	19,55	45,9	39,65	17,27	12,22	6,0	3,3	3,4	200,69

Kaynak: DSİ Verileri, (2006-2009)

Harita 2.3:

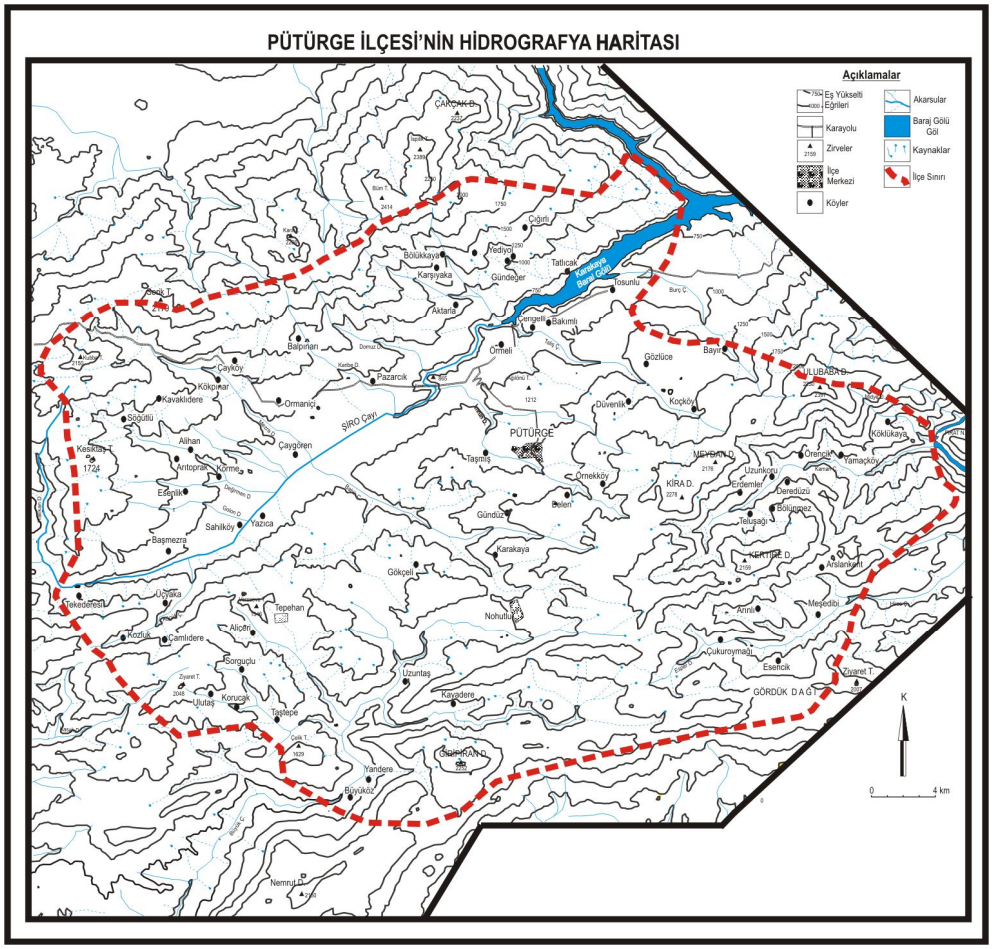

Foto 2.3: Şiro Çayı'nın Karakaya Baraj Gölü'ne kavuştuğu ağız kısmı (Çengelli Köyü)

D-B yönünde uzanış gösteren Kaman Çayı ve Esper Dere araştırma alanının güneydoğu kesiminden Fırat Nehri'ne kavuşmaktadır. Kaman Çayı, Keritre, Kira, Meydan, Ulubaba Dağlarından kaynağını alan çok sayıda karstik kaynakla beslenmektedir. Havza genişliği araştırma alanında 120 km²'dir. Vadi tabanı görece dardır. Kaman Çayı havzasından Kertire Dağı ile ayrılan ve D-B yönlü uzanan Esper Dere, araştırma alanında, 100 km²'lik bir havza genişliğine sahiptir. Akarsu, Kertire ve Gördük Dağlarının karstik kaynaklarıyla beslenmektedir. Kaman ve Esper Dere'ye kavuşan kollar, vadi içinde çeşitli paleoheyelan sahalarında kurulu yerleşmelerin su ihtiyacını karşılamaktadır.

Araştırma alının güneybatı kesiminde akış gösteren Tahta (Kâhta) Çayı'nın D-B uzanımlı Büyük Çay ve Kuru Çay gibi önemli kolları bulunmaktadır. Akarsu havzasının yaklaşık 260 km²'lik bölümü araştırma alanında bulunmaktadır. Özdemir'e göre, Tahta Çayı GB-KD uzanışlı dağları dikine yardığı yerlerde klüz şeklinde boğazlar açmıştır (Özdemir, 1994, s:74). Büyük Çay ve Tahta Çayı görece geniş tabanlı bir vadiye sahiptir. Vadi tabanın genişlediği kesimlerde bazı köy ve mahalle yerleşmeleri kurulmuş ayrıca bu çevrede geniş tarımsal araziler bulunmaktadır.

Şekil 2.7: Şiro Çayı'nın Taşıdığı Su Miktarının Aylara Göre Ortalama Dağılışı (2006-2009)

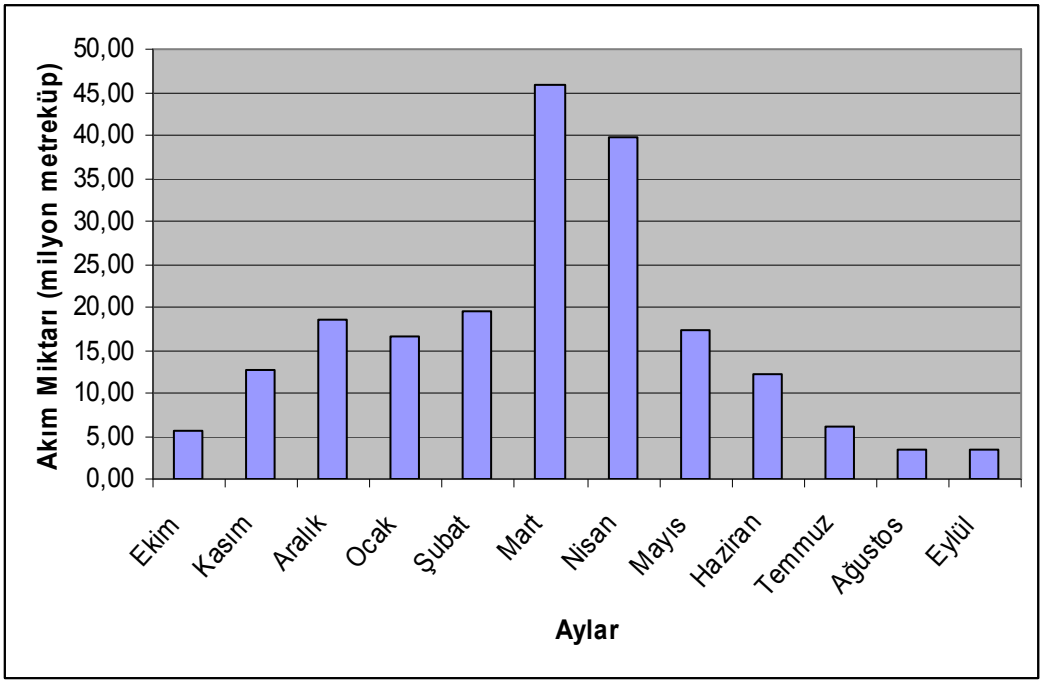

Foto 2.4: Şiro Çayı maksimum akış değerlerine Nisan ayında ulaşmaktadır

Foto 2.5: Şiro Çayı minimum akış değerlerine Ağustos ayında ulaşmaktadır

Araştırma alanının önemli bir diğer hidrografik unsuru, Türkiye'nin en önemli barajlarından biri olan Karakaya Baraj Gölü'dür. Fırat Nehri üzerine, elektrik enerjisi

üretimi amacıyla 1976-1987 yıllarında inşa edilmiştir. Baraj gölünün seti, Ulubaba Dağı'nın yaklaşık 4 km. doğusunda, Malatya'nın Doğanyol İlçesi ile Diyarbakır'ın Çüngüş İlçesi arasınadır. Normal su kotunda göl alanı 268 km^2'dir. Baraj, 1.800 MW güç ile yıllık 7354 GWh'lik elektrik enerjisi üretmektedir (DSİ, Karakaya Barajı Verileri). Yaklaşık olarak 700 m. su kotuna sahiptir. Araştırma alanına, Tosunlu ve Örmeli Köyü kuzeyinden bir kama gibi sokulan Karakaya Baraj Gölü'nün, yaklaşık 15 km^2'lik bölümü Pütürge sınırları içerisinde yer almaktadır. Barajın inşasıyla birlikte Pütürge'nin 1 köyü ve 2 mahallesi sular altında kalmıştır. Pütürge'nin tarımsal üretimi açısından oldukça önem taşıyan barajın tesisi ile birlikte, baraj çevresinde yer alan yerleşmelerde başta kayısıcılık olmak üzere diğer sulu tarım üretimi artmıştır. Balıkçılık ise henüz önemsiz bir faaliyettir.

Araştırma alanlında çok sayıda yamaç ve fay kaynağı bulunmaktadır (Foto 2.6). Kaynaklar, içme suyu ve tarımsal sulama amacıyla kullanılmaktadır. Faylar, geçirimli ve geçirimsiz kayaçları karşı karşıya getirmek yoluyla ve bazen de geçirimsiz zon oluşturdukları için, fay kaynaklarını meydana getirmektedir. DAF zonu boyunca çok sayıda fay kaynağı bulunmaktadır. Ayrıca İmrun Çayı'nın Şiro Çayı'na kavuştuğu yerde Çermik Mahallesinde termal fay kaynağı bulunmaktadır (Özdemir, 1994, s: 83).

Foto 2.6: Volkanik ve Metamorfik formasyonların kontakt alanında bir yamaç kaynağı (Kubbe Dağı)

2.5. Toprak Özellikleri

Araştırma alanında yayılış gösteren toprak türleri, yarı kurak-yarı nemli iklim şartları ile kuru ormanlar ve kuru ormanların tahribiyle ortaya çıkan antropojen step sahalarında gelişmiştir. Araştırma alanında klimatik toprak grubundaki zonal topraklar, geniş yer kaplamaktadır (Harita 2.4). Ayrıca Pütürge'nin yüksek dağlık yapısı ve eğimli topografyası toprak erozyonunu şiddetlendirmekte ve azonal toprakları oluşturmaktadır.

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları, araştırma alanında en geniş yayılış gösteren toprak grubudur. Bu toprak türü, Şakşak dağlarının yamaçlarında, Ormaniçi ve Aktarla köyleri arasında, Bölükkaya, Karşıyaka ve Çığırlı köyleri çevresi ile Şiro Çayı'nın güney kesiminde, genellikle platolar çevresinde yayılış göstermektedir. Bu topraklar, araştırma alanında geniş yer kaplayan kuru ormanlara bağlı olarak yayılış gösterirler. Ormanların tahrip edildiği eğimli alanlarda erozyona bağlı olarak toprak örtüsü son derece sığdır. Ormanların daha fazla tahrip edildiği plato alanlarında, bu topraklardan bitkisel üretim amacıyla yararlanılır.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar, araştırma alanının güney kesiminde geniş alanlar kaplamaktadır. Yağışın arttığı yüksek kesimler ile güney yamaçlarda yayılış göstermektedir. A ve B horizonunda yıkanma etkileri fazladır. Şiro Çayı'nın kuzey ve güneyinde, adalar halinde, Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları ile Kırmızımsı Kahverengi Topraklar içerisinde gelişmiştir. Söğütlü, Pazarcık, Kökpınar, Tosunlu köyleri çevresinde, Çakçak Dağı'nın güney yamacında, Meydan ve Ulubaba Dağlarının yüksek kesimlerinde bu toprak türü görülmektedir. Muhtelif yükselti basamaklarında yer alan bu topraklar, eğimin arttığı yüksek kesimlerde litosolik bir karakter kazanmaktadır. Tarımsal faaliyetlere çok elverişli olmayan bu tür topraklarda, yüksek kesimlerde, yüksek dağ stepleri görülür. Alçak sahalarda ise çeşitli bitkisel üretimler gerçekleştirilir.

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar, Şiro Çayı'nın kuzeyinde, Kubbe Dağı ve Şakşak Dağları ile ilçenin güneybatı kesiminde geniş yer kaplamaktadır. Muhtelif kayaç türleri üzerinde yayılış gösterirler. Fazla miktarda kum içerdikleri için geçirimlidir. Su tutma kapasiteleri yüksek ve verimli topraklardır. Yüksek kesimlerde litosolik karakter kazanmaktadırlar. Bu topraklar üzerinde yüksek dağ stepleri ve yer yer fundalıklar görülmektedir. Alçak kesimlerde çeşitli bitkisel üretimler gerçekleştirilmekle birlikte, esas olarak mera alanları olarak kullanılmaktadır.

Kahverengi Orman Toprakları, Şiro Çayı'nın kuzey kesiminde Başmezra, Alihan, Körme köyü ile güney kesiminde Tekederesi ve Yazıca köyleri çevresi ile ilçenin güneyinde Kayadere, Yandere, Büyüköz köyleri çevresinde yayılış gösterir. Orman örtüsü altında horizonlaşma görülür. Ormanların tahrip edildiği alanlarda A horizonu sığlaşmış ve litosolik bir özellik kazanmıştır. Eğimin azaldığı alanlarda açılan orman sahalarında tahıl ve meyve üretimi yapılmaktadır. Verimlilikleri yüksektir.

Araştırma alanında görece daha az yer kaplayan topraklar azonal topraklardır. Kolüvyal topraklar Şiro Çayı'nın iki tarafında görülmektedir. D IV yüzeylerini örten görece iri taneli unsurlardan oluşan örtü birimileri, çeşitli birikinti konileri oluşturmaktadır. Ormaniçi, Sahilköy, Taşmış köyleri güneyinde kolüvyal topraklar üzerinde bahçecilik yapılmaktadır. Bir diğer taşınmış toprak türü alüvyal topraklar, genellikle Şiro Çayı'nın az eğimli orta çığırları çevresi ile yer yer Tahta Çayı ve Büyük Çay vadi tabanında dar şeritler halinde yayılış göstermektedir. A horizonu derindir. Organik madde bakımından zengin ve oldukça verimli topraklardır. Bu topraklarda meyve ve sebze üretimi yoğun olarak gerçekleştirilmektedir. Litosol topraklar arazinin eğiminin arttığı, erozyonun şiddetlendiği, ormanların tahrip edildiği, fiziksel ve kimyasal çözülmenin arttığı Şakşak, Kubbe, Meydan, Ulubaba, Gördük ve Giripiran Dağlarının eğimli yamaçlarında yayılış gösterir. Arazinin su tutma kabiliyetinin azaldığı, bitki örtüsünün cılızlaştığı karstik alanlarda ana kaya ortaya çıkmıştır.

Araştırma alanının tamamı, engebeli topografya ve orman tahribi gibi nedenlerle çeşitli şiddet derecelerinde erozyona açıktır (Harita 2.5). Toprak örtüsünde, ormanlık sahalar dahil olmak üzere, pek çok yerde yarıntı ve oyuntu erozyonu gelişmiştir. Araştırma alanının genellikle dağlık karakterli olması, eğimin yer yer % 40'a ulaşması sonucunda, Şiro Çayı'nın kuzey ve güneyinde çok geniş bir saha başta olmak üzere, Pütürge ilçesinin büyük bölümü, "şiddetli erozyon"un etkisindedir. Platolar, yamaçlar ve akarsu vadileri olmak üzere çeşitli jeomorfolojik birimler, şiddetli erozyon sahasıdır. İlçenin kuzey kesimi Kubbe, Şakşak ve Çakçak Dağları'nın eğim derecesinin arttığı yüksek kesimleri ile yine ilçenin güneyinde yer alan kalker yapılı, bitki örtüsünün tahrip edildiği veya iyi gelişmediği Giripiran, Ulubaba Dağları çevresi ise "çok şiddetli" erozyon sahasıdır (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 15-16). Eğim derecesinin ve yükseltinin azaldığı, orman örtüsünün gürleştiği alçak plato sahaları ise "orta dereceli erozyon alanları"dır. Az eğimli bir topografyaya sahip Karakaya Baraj Gölü'nün güney kesiminde yer alan Tosunlu köyü çevresi ise "hafif şiddetli erozyon" sahasıdır.

Harita 2.4.

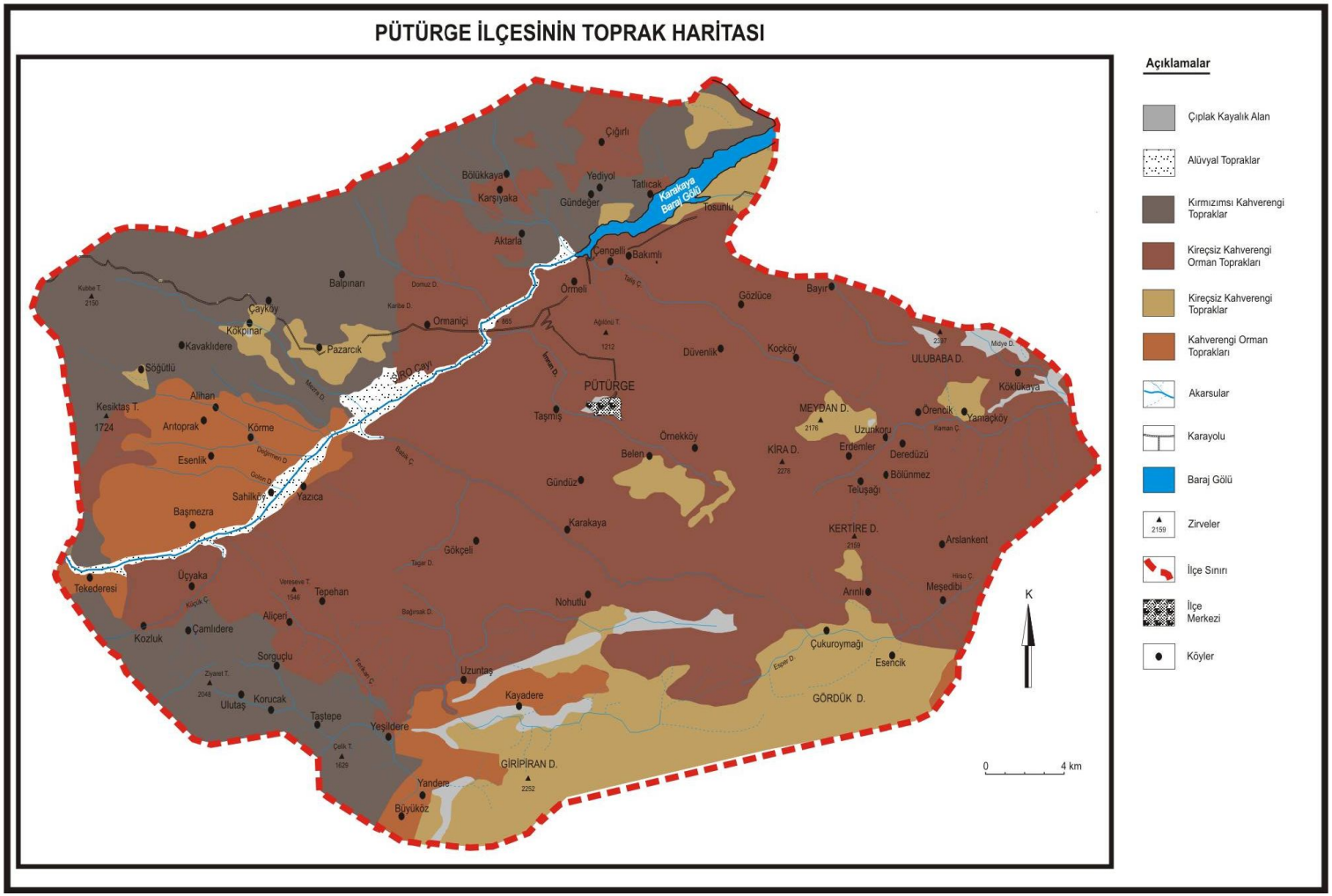

Malatya Orman Müdürlüğü Verileri (Anonim) 2005'ten yararlanılarak hazırlanmıştır

Araştırma alanının çeşitli yerlerinde, erozyonun şiddet derecesine bağlı olarak toprak derinliği de farklılaşır. Erozyonun şiddetinin arttığı yüksek sahalarda toprak derinliği "sığ ve çok sığ"dır. Yüksek sahalar, erozyonla sığlaşan toprak örtüsüyle, tarımsal üretim açısından en problemli sahaları oluştururlar. Bitkisel üretim kabiliyeti açısından yetersiz olan bu sahalar, genellikle mera olarak kullanılmaktadır. Ancak geçmiş yıllarda meralardan aşırı yararlanma, mevcut olan erozyon sorununu daha fazla şiddetlendirmiş ve yüksek kesimlerde yapılan her tür tarımsal faaliyeti olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşın erozyon şiddetinin azaldığı ve toprak derinliğinin arttığı alçak sahalarda, Pütürge İlçesi'nin tarımsal üretiminin önemli bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Toprak derinliğinin arttığı Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü çevresinde, tarımsal faaliyetler ve yerleşim birimlerinin yoğunlaşmaktadır.

Araştırma alanında tarımsal üretimi etkileyen en önemli faktörlerden biri toprağın kabiliyet derecesidir. Yapılan üretimin türü, kalitesi ve verimliği toprak kabiliyeti ile doğrudan ilgilidir. Özellikle yüksek kesimlerde, toprak kabiliyeti, kültür bitkisi üretiminden çok, otlaklara uygun olması nedeniyle hayvancılık faaliyetini geliştirmiştir. Topraklardan aşırı faydalanma ve toprak kapasitesinin zorlanması mevcut tarımsal arazinin nitelik kaybına yol açmıştır. Bu durum verimsizliğe ve kırsal ekonominin zayıflamasına neden olmuştur.

Araştırma alanının % 77,2'sini VII. sınıf araziler oluşturmaktadır (Çevre Durum Raporu, 2007, s: 11). Yükseltiye bağlı olarak kapladığı alan değişmekle birlikte, bu araziler, 1250 m.den alçak sahalarda % 50 oranına gerilemektedir. Diğer kabiliyet sınıflarındaki araziler, genellikle VII. sınıf araziler içerisinde adalar halinde bulunmaktadır. Bu arazi türü genel özellikleri itibariyle, erozyon, yaşlık, taşlılık, kayalılık, düşük rutubet kapasitesi, tuzluluk ve sodiklik gibi sınırlayıcı özellikleri nedeniyle, kültür bitkileri, mera bitkileri ve ağaç yetişmesine çok fazla elverişli değildir. Araştırma alanında bu tür arazilerin büyük bölümü mera bitkileri ve orman örtüsü gibi olabilecek en optimal vejetatif niteliktedir. Ancak orman açma yoluyla, bu tür araziler, özellikle alçak kesimlerde tarımsal araziye dönüştürülmüştür. Aslında bu durum Türkiye topraklarından yararlanma bakımından genel bir sorundur. Haktanır'a göre Türkiye'de bu tür arazilerin yaklaşık % 13'ü tarımsal amaçlı kullanılmakta ve böylelikle şiddetli erozyon etkisiyle yakın vadede giderilemeyecek düzeyde bir toprak tahribatı oluşturmaktadır (Haktanır vd., 2000, s: 206).

Harita 2.5.

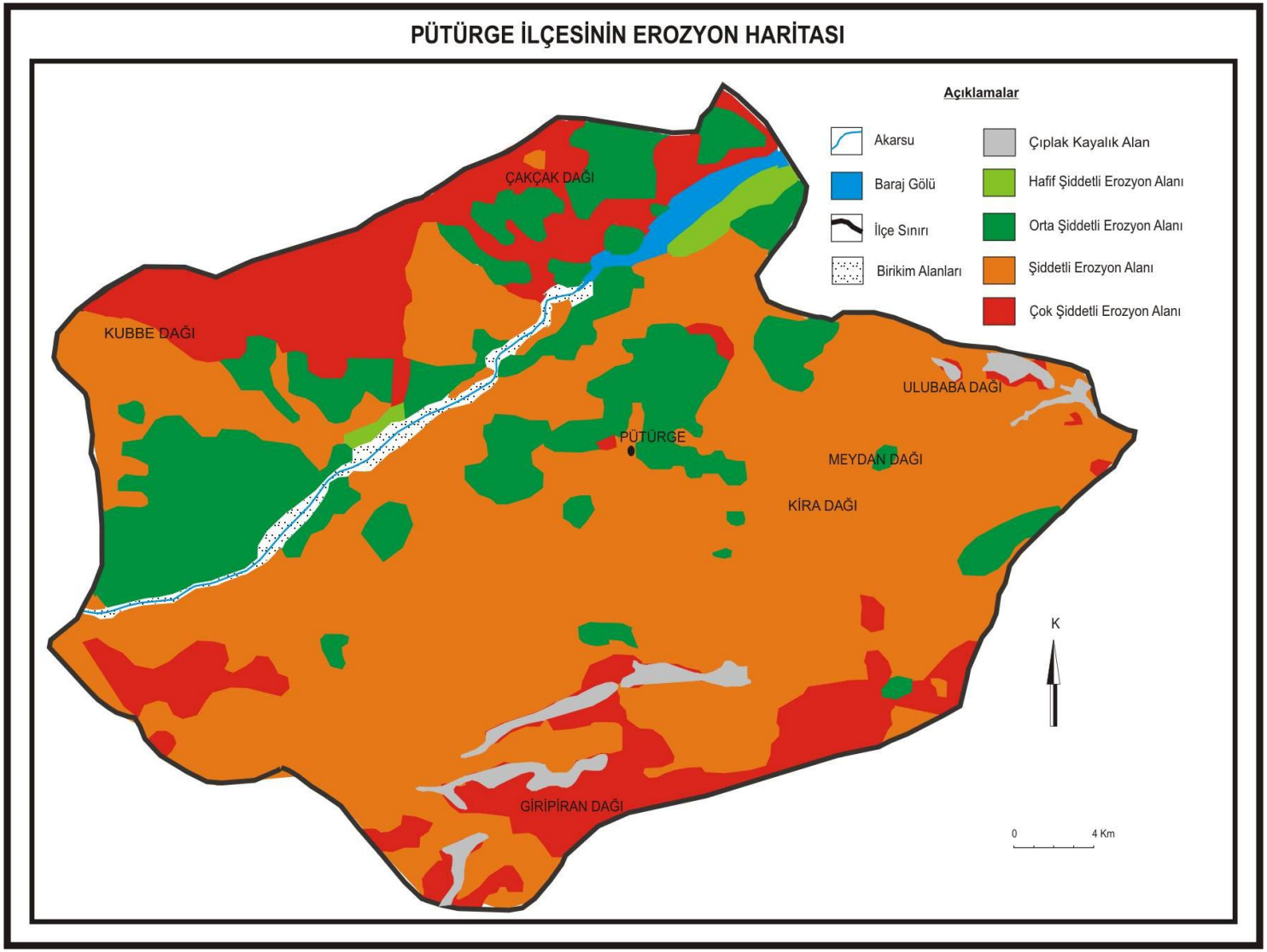

Malatya İl Çevre ve Orman Müdürülüğü, Çevre Durum Raporu, 2007, s: 16'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kabiliyetleri itibariyle VII. sınıf arazilere benzer niteliklere sahip VI. sınıf araziler, farklı yükselti basamaklarında görülmektedir. VI. sınıf arazileri Şiro Çayı'nın her iki tarafında Başmezra ve Üçyaka köyleri çevresi ile Çakçak Dağı'nın güney kesiminde, Bakımlı Köyü güneyinde geniş alanlar kaplamaktadır. Ulubaba ve Meydan Dağı'nın yüksek kesimlerinde bu tür arazilere rastlanır. Bu araziler araştırma alanında şiddetli erozyona açık, taşlık bir karakterde ve daha çok ormanların tahrip edildiği alanlara karşılık gelmektedir. Toprak örtüsü yer yer sığlaşmasına rağmen tarımsal etkinlikler sürdürülmeye çalışılmaktadır. Meralar bu tür araziler üzerinde geniş yer kaplamaktadır.

VIII. sınıf araziler, Ulubaba, Meydan dağları ile Giripiran Dağı'nın kuzey ve güney çevresinde ve 1500 m.den yüksek sahalarda görülmektedir. Bu arazi türü, yüksek arazi üzerinde sarp ve son derece aşınmış niteliktedir. Bu alanlarda küçük cepler halinde yer alan ot kümeleri hariç tutulursa, mutlak olarak toprak ve bitki örtüsünden yoksun alanlardır. Fiziksel ve kimyasal çözülmeye bağlı olarak ufalanma gelişmiş, arazi bütünüyle taşlık, çıplak kaya görünümü almıştır.

Araştırma alanında III. ve IV. sınıf araziler adalar halinde dağılış gösterir. Şiro Çayı çevresinde, 1500 m.den alçak sahalarda, plato yüzeylerinde ve vadi içlerinde yoğunluk kazanmaktadır. Bu arazi türü araştırma alanında erozyon şiddetinin görece azaldığı, buna bağlı olarak toprak derinliğinin arttığı, tarımsal üretime elverişli sahalardır. III. ve IV. sınıf araziler genellikle kuru tarıma ayrılmış sahalardır, ayrıca bahçecilik faaliyetleri de yaygındır. Bu araziler üzerinde yer alan meraların otlak kalitesi, VI. ve VII. sınıf arazilere nazaran daha fazladır (Harita 2.6).

I. ve II. sınıf tarımsal araziler araştırma alanında en az alanı kaplamaktadır. Dağılışlarında bölgesel bir yoğunlaşma görülür. Şiro Çayı'nın her iki tarafında, dar şeritler halinde yoğunlaşmaktadır. Çeşitli dolgu-aşınım (D IV) yüzeyleri üzerinde gelişim göstermiştir. Bu arazilerin yaygınlaştığı sahalar, genel olarak ilçesnin en alçak kesimleridir. I. ve II. sınıf araziler 700 m.-900 m. yükselti aralığında geniş yayılış gösterirler. II. sınıf tarımsal araziler, 1200 m. yükseltisinde, Pütürge Kasabası'nın kuzeyinde ve 1700 m. yükseltisinde, dağ içi ova niteliğindeki Büyükçayır Yaylası'nda görülmektedir. I. ve II. sınıf arazilerde erozyonla aşınım çok az, eğim derecesi çok düşüktür. Toprak derinliği fazla ve kolay işlenebilmektedir. Verimliliği yüksektir. Araştırma alanında bu tür arazilerde kayısı ve sebze üretimi yaygındır. Yüksek kesimlerde yer alan I.ve II. sınıf arazilerde yem bitkisi ve tahıl üretimi görülür.

Harita 2.6.

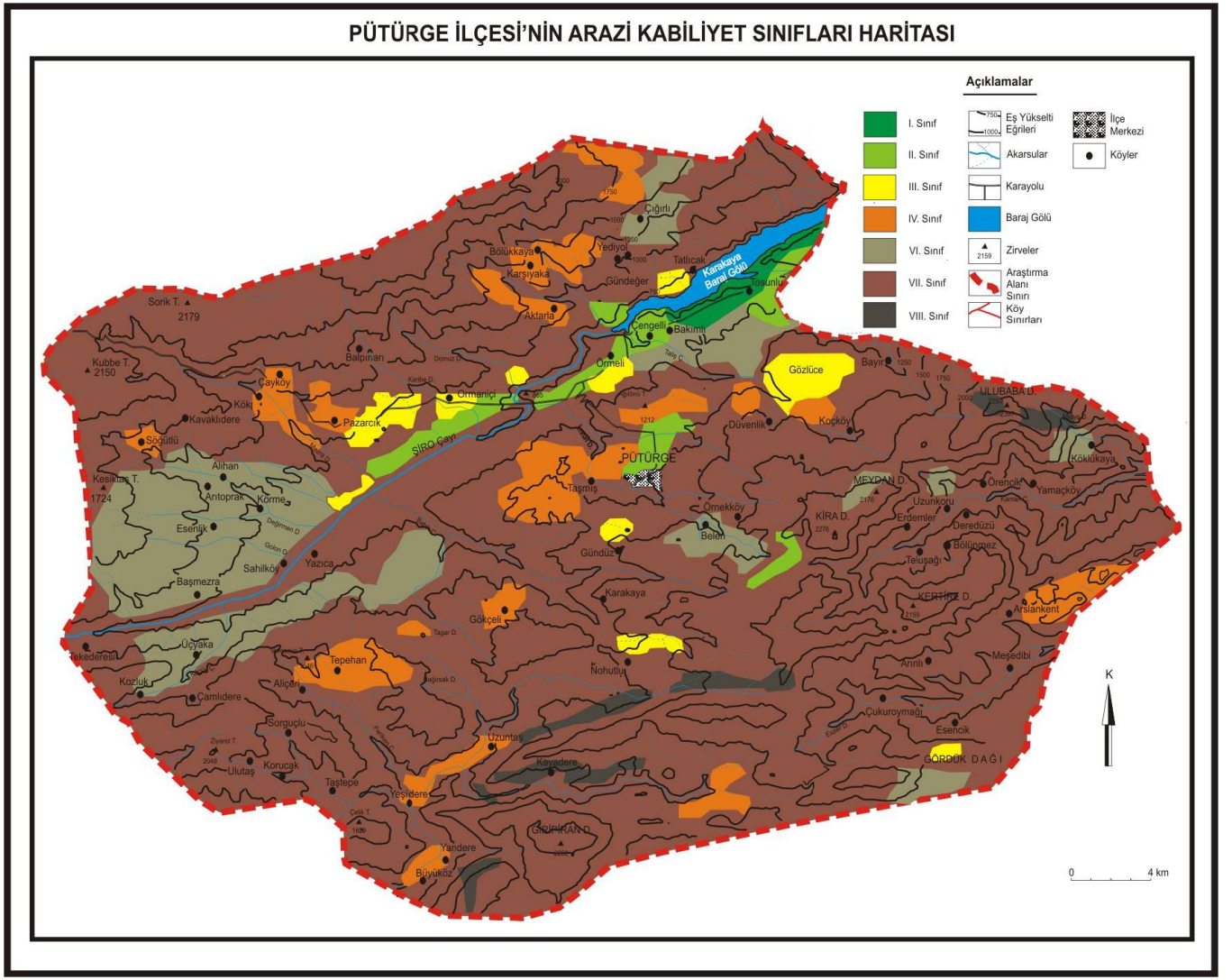

Malatya İl Çevre ve Orman Müdürülüğü, Çevre Durum Raporu, 2007, s: 14'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.6. Bitki Örtüsü Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi, esas itibariyle, step, antropojen step ve/veya dağ stebi, çayır, orman olmak üzere vejetasyon formasyonlarına ayrılabilir. Doğu Anadolu'nun depresyonları çevresinde yarıkurak iklim şartları, yüksek kısımlarda ise yarınemli iklim şartları hüküm sürmektedir. Bu özelliklere bağlı olarak ağaç yetişme sınırının altında ve yarıkurak iklim şartlarının hüküm sürdüğü depresyon alanlarında step vejetasyonu, yüksek alanlarda genellikle meşe ormanları ve toplulukları mevcuttur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin genellikle depresyon ve/veya havzalarında İrano-Turaniyen step elemanları yaygındır (Atalay, 1983, s: 167).

Daha önce de değinildiği gibi, araştırma alanı, yüksek bir topografyaya sahiptir. Yıllık ortalama sıcaklık 12,4 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 589,2 mm.dir. Yaz mevsimi hariç, diğer mevsimler yağışlıdır. 2000 m.den yüksek alanlarda yağış miktarı 1000 mm.'yi geçmektedir. Belirtilen doğal ortam şartlarına göre Pütürge'nin bitki örtüsünü yüksek alandan vadi tabanına doğru; yüksek dağ-plato stepleri, kuru ormanlar ve kuru ormanların tahribi sonucu ortaya çıkan antropojen stepler oluşturmaktadır (Özdemir; 1994, s: 86).

Araştırma alanında ortalama 1900-1950 m.lerden yüksek alanlarda, genellikle dikenli yüksek dağ steplerine geçilmektedir. Bu türler, Özellikle Kubbe Dağı ve Şakşak Dağlarının yüksek kesimlerinde geniş yayılış göstermektedir. İlçenin güneyinde yer alan, Ulubaba, Meydan, Kertire, Giripiran ve Gördük Dağlarının şiddetli erozyona açık, yüksek, eğimli yüzeylerinde ise bitki örtüsü son derece cılızlaşmaktadır.

Pütürge ilçesinde orman alanları geniş yer tutar. Orman sahaları ortalama 1000-1900 m. yükseltileri arasında yer almaktadır. Şiro Çayı'nın güneyi ve ilçenin batı ve güneydoğu kesiminde genellikle meşe türlerinden oluşan orman örtüsü yer almaktadır. Bu kesimlerde ormanlar yer yer seyrekleşmeye uğramakla birlikte, kesintisiz bir zon halinde uzanmaktadır. Yine ilçenin güneydoğu kesiminde, 800 m.den 1400 m.ye kadar kapalılığı iyi meşe ormanları gelişmiştir. Ayrıca Tepehan Köyü çevresinde karaçam, sarıçam ve ardıç ormanlarına rastlanmaktadır. Özdemir'e göre; Akdeniz tesirinin orografik etkenlerle yöreye sokulmasıyla, palamut meşesi, erguvan, incir, nar, menengiç, boylu ardıç, akçakesme, yapraklı çılbırtı gibi Akdeniz elemanları da araştırma alanında yer almaktadır. Araştırma alanında ormanların dağılışını etkileyen ana faktörler, yörenin G-GD'dan yağış alması ve dolayısıyla bakı faktörü ve antropojen

etkenlerdir (Özdemir, 1994, s: 95-97). Ayrıca litoloji, orman varlığını etkileyen bir diğer faktördür. Eosen kalker birimleri üzerinde orman örtüsü seyrekleşmektedir.

Araştırma alanında 1000-1950 m. yükseltileri arası doğal orman sahasıdır. Bu yükseltiler arasında bulunan ormansız alanlarda, genellikle antropojen etkenler söz konusudur. Tarım alanları açmak, hayvancılık faaliyetleri ve yakacak odun temini orman tahribinin başlıca nedenleridir. Geçmiş yıllarda bu tahribat çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle Şakşak Dağları'nın Şiro Çayı'na bakan güney yamaçları ile Fırat Nehri'ne bakan doğu yamaçları ve Ulubaba, Gördük Dağları'nın kuzey yamaçlarında orman tahribi daha fazla gerçekleşmiştir (Foto 2.7). Bu sahalarda antropojen stepler yaygınlaşmıştır.

Yüksek dağ stepleri, hayvancılığın başlıca ekonomik faaliyet türü olduğu Pütürge'de, çok önemli bir ekonomik değere sahiptir. Yaylacılık, günümüzde yüksek sahalarda yapılan en önemli ekonomik faaliyetidir. Araştırma alanında yaygın olan bir ekonomik faaliyet olan arıcılık için dikenli, yüksek dağ elemanı geven (astragalus), oldukça önem taşımaktadır (Foto 2.8). Geven, araştırma alanının yüksek kesimlerinde geniş yayılış göstermektedir. Hayvancılık faaliyetinin son yıllarda azalış göstermesi, orman alanlarının geçmişe nazaran daha titiz korunması ve sahada yapılan ağaçlandırma çalışmalarıyla orman sahaları son 30 yılda genişlemiştir.

Foto 2.7: Orman alanları, bakı faktörünün etkisiyle, Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü'nün güney kesiminde, kuzeye göre daha geniş alanlar kaplar (Şakşak Dağından Karakaya Baraj Gölü ve Şiro Vadisine güneydoğu yönlü bakış)

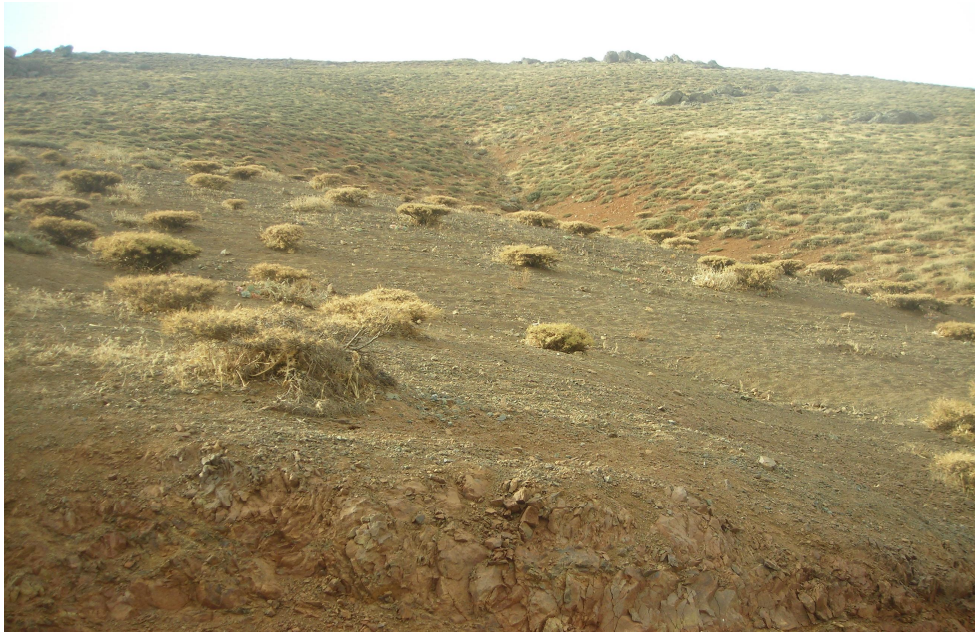

Foto 2.8: Geven (astragalus), Pütürge'nin yüksek dağlık kesimlerinde oldukça yaygındır (Kubbe Dağı)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI

Pütürge'nin yerleşim tarihi oldukça eskidir. Pütürge pek çok medeniyetin hâkimiyetine girmiş, eski bir yerleşim tarihine sahip olsa da, doğal ortam şartları nedeniyle, tarihin hiçbir döneminde fazla miktarlarda nüfusu barındırdığı düşünülmemektedir. Nitekim Pütürge, bugüne kadar yörede kurulmuş herhangi bir medeniyetin merkezi veya kuruluş yeri olmamıştır.

3.1. Nüfusun Gelişimi

Pütürge nüfusuna ilişkin en güvenilir veriler Cumhuriyet dönemine aittir. Ancak çeşitli kaynaklarda Osmanlı dönemine ait bazı nüfus verileri de bulunmaktadır. Araştırma alanının nüfus gelişimi, "Cumhuriyet öncesi dönem" ve "Cumhuriyet dönemi" olarak iki ayrı dönemde değerlendirilmiştir.

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Nüfusun Gelişimi

Bilindiği gibi Osmanlı'da nüfus sayımları, hem periyoditesi itibariyle, hem de yapılış amacı bakımından günümüz sayımlarından önemli farklarla ayrılmaktadır. Dönemin en güvenilir nüfus veri kaynaklarından biri, "Tahrir Defterleri"dir. "Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına aldığı yerlerde ve timar sistemini tatbik ettiği sahalarda idari, askeri, zirai ve mali birçok hususları tespit için tahrirler yaptırmaktaydı. Bu tahrirlerde umumiyetle "sancak" esas birim olarak alınmıştır. Bu bakımdan sancakların, sosyal, iktisadi ve demografik incelemesinde Tahrir Defterleri'nin yeri oldukça önem arz etmektedir. Bu tahrirler genellikle padişahların tahta çıktıklarında ya da olağanüstü durumlarda yinelenmekteydi" (Taştemir, 1999, s: 5-7).

Tahrirler umumiyetle padişahların tahta çıkışı, vergi kaynaklarının zaman içerisinde artışı gibi durumlarda, 10, 20, 30 ve 40 yıl aralıklarla yapıldığı gibi, olağanüstü durumlarda da yapılabilirdi. Besihni, Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta kazalarının Osmanlı idaresine katılmalarının akabinde (1515) ilk tahrir 1519 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında yapılmıştır. Yavuz'un tahririn neticeleri alınmadan ve Osmanlı kanunlarının uygulama sahasına konulmadan vefatı, yeni bir tahririn lüzumunu göstermiştir. Böylece Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışıyla bölgenin ikinci bir tahriri 1524 yılında yapılmıştır. 1525-1527 yıllarında Anadolu'da cereyan eden isyan ve

ayaklanmaların neticesi olarak, 1530 yılında tekrar bölgenin umumi tahririnin yapılması uygun görülmüştür. Diğer tahrirler ise 1547 ve 1560 yıllarında yapılmıştır (Taştemir, 1999, s: 6,7).

Araştırma alanımızla ilgili elimizde mevcut en eski nüfus verileri 16. Yüzyıla aittir. O dönemde Pütürge, Malatya Sancağına bağlı Kâhta Kazası'nın, "Şüre İli" olarak adlandırılan bir nahiyesiydi. 1519, 1524, 1530, 1547, 1560 yıllarına ait bu nüfus verileri, yapılış amacı itibariyle yalnızca erkek nüfusu kapsadığından, "toplam nüfus" rakamları tahmini değerler taşımaktadır.

1519 tarihli tahrir defterinde Şüre'de toplam 32 köy bulunmaktadır. 1524 yılında köy sayısı 34'e, 1530 yılında 36'ya, 1547 yılında köy sayısı 39'a, 1560 yılında ise 45'e ulaşmıştır (Taştemir, 1999, s: 66). Şüre Nahiyesi, Osmanlı yönetimine geçmesinden itibaren, istikrarlı bir biçimde nüfuslanmaya ve yerleşim sayısını artırmaya başlamıştır. Nahiye 1519 yılında 3022 kişilik bir nüfusa sahiptir. 1524 yılında nüfus % 85,24'lük bir artışla 5598 kişiye ulaşmıştır. 5 yıl gibi kısa sürede görülen bu hızlı artış, Şüre'nin, Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, iskân, toprak ve vergi sistemlerinin bir sonucu olarak, göç aldığını düşündürmektedir. 1530 yılında nüfus % 32,76'lık artışla 7432 kişiye, 1547 yılında % 35,02 artış oranıyla 10.035'e, 1560 yılında % 5, 65'lik bir artışla 10.602'ye ulaşmıştır (Taştemir, 1999, s: 66), (Tablo 3.1).

Tablo 3. 1: 16 yy. da Şüre İli Nahiyesi'nde Köy Sayısı ve Toplam Nüfus

Yıllar	Köy Sayısı	Toplam Nüfus	Nüfus Artış Oranı %
1519	32	3022	-
1524	34	5598	85,24
1530	36	7432	32,76
1547	39	10035	35,02
1560	47	10602	5,65

Kaynak: Taştemir, 1999, s: 66

Araştırma alanının 17. ve 18. yüzyıllarda nüfus miktarına ilişkin ayrıntılı veri bulunmamaktadır. Bilindiği gibi Osmanlı toprak düzeninin bozulduğu bu dönemde, Anadolu'da çeşitli ayaklanmalar ve nüfus hareketleri baş göstermiştir. Faroqhi'ye göre, 16. yüzyılda terk edilmiş köyler üzerinde arazinin konumu ve koşulları çok etkili oluyordu. Dağlık arazideki köyler, açık ovadakilere göre çok daha fazla ayakta kaldılar (Faroqhi, 2004, s: 573). Anadolu kırsalının büyük istikrarsızlık yaşadığı bu dönemde, Şüre Nahiyesi, kanımızca daha güvenli ve daha istikrarlı bir sosyo-ekonomik yapıya sahipti. Dolayısıyla Şüre'nin bu dönemde göçlerle nüfusunu artırmış olması muhtemeldir.

II. Mahmut döneminde 1830 yılında bütün devleti kapsayacak bir nüfus sayımı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu sayımda askerlik hizmetine alınmaları nedeniyle yalnızca erkek nüfus sayılmıştır. Buna göre, "hane*6" yöntemiyle yapılan hesaplamada, Şüre nüfusu 10.944 kişi olarak belirlenmiştir (Aksın,1999, s:161, 168).

1894-1895 yıllarına ait Pütürge nüfus verileri, kadın-erkek nüfusu gibi önemli ayrıntılar içermektedir. Bu tarihlerde Pütürge, bir kaza yerleşmesi olarak bağlı olduğu Ma'müret'ül Aziz Sancağına ait salnamelerinde yer almaktadır. Pütürge'nin günümüz sınırları dikkate alınırsa, ilçede 1894-1895 yıllarında, 10.069 kişilik bir nüfus bulunmaktadır (Tablo 3.2).

Tablo: 3.2: 1894-1895 (1312) Salnamesi'nde Pütürge Kazasının Nüfusu Miktarı

Yerleşmeler	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Aktarla (Mako)	183	164	337
Aliceri	69	62	131
Alihan	113	90	203
Arınlı (Savit-Körtik)	12	6	18
Arıtoprak (Alkaşmustafa)	65	56	121
Arslankent (Kamkine)	14	7	21
Bakımlı (Haraba)	135	84	243
Başmezraa	46	39	85
Bayırköy (Zahmana)	172	124	296
Bölükkaya (Hüsükuşağı)	294	235	529
Bölünmez (Kızıluşağı)	13	10	23
Büyüköz (Cirik)	40	52	92
Çayköy (Pazköy)	50	37	87
Çaygören (Alagisferik)	122	74	186
Çığırlı (Halleberik)	94	63	157
Çukuroymak (Çukur)	20	13	33
Düvenlik (Ersele)	139	138	277
Erdemler (Celuşağı)	14	8	22
Esencik (Havo)	19	16	35
Gökçeli (Gertan)	82	66	148
Gözlüce (Mavrato)	270	180	450
Gündeğer (Marasoülva)	58	40	98
Gündüz (Babik)	933	743	1676
Köklükaya (Midye)	47	34	81
Kökpınar (Poskıran)	127	78	205
Korucak (Alkaskörmustafa)	26	29	55
Körme	50	30	80
Meşedibi (Beküriülya)	10	5	15
Nohutlu	75	98	173
Ormaniçi (Titrin)	50	37	87
Örencik (Virancık)	24	9	33
Örmeli (Şirozarato)	67	70	137
Örnekköy (Şimil)	197	173	370
Pazarcık	142	86	228
Pispisi	6	8	14
Sorguçlu (Şükan)	87	62	149
Söğütlü (Budalauşağı)	94	44	138
Tastepe (Alires)	51	38	89
Tatlıcak (Şekeran)	70	61	131
Tekederesi	31	18	49
Teluşağı	20	19	39
Tepehan (Sinan)	186	147	333
Üçyaka (Tahmiç)	59	40	99
Uzuntaş (Peras)	146	91	237
Yamacköy	35	33	68
Yandere (Haydaran)	75	42	122
Yazıca (Alagisyazı)	62	49	111
Yediyol (Parçikan)	84	41	125
Pütürge (Merkez) (İmrun)	864	769	1633
TOPLAM	**5642**	**4427**	**10069**

Kaynaklar: Işık, 1998, s: 299-301, Arslan, 2009, s: 254-256

1894-1895 salnamelerinde yer alan önemli bilgilerden biri de kır-kent nüfusudur. "19. yüzyılda Osmanlı idaresi tarafından derlenen istatistik tabloları, kentleşme düzeyinin ölçülmesinde de kusursuz bir kaynaktır. Sayım sonuçları vilayet/eyalet, liva/sancak ve kaza olarak, yani dönemin başlıca yönetim birimlerine göre verilmektedir" (Karpat, 2010, s: 38). Buna göre, Pütürge kaza merkezinin (İmrun) nüfusu 1894-1895'te 1633 kişi, köy nüfusu ise 8436 kişidir. Buna göre nüfusun % 16,2'si kasaba merkezinde, % 83,8'i köylerde yaşamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde son nüfus sayımı 1905-1906 yıllarında yapılmıştır. Sayımın ayrıntılarıyla ilgili henüz bir bilgi mevcut değildir. 1914 yılı için verilen nüfus değerlerinde, 1905-1906 sayım sonuçları esas alınmaktadır. 1914 yılında Ma'müret'ül Aziz Sancağına bağlı bir kaza olan Pütürge'nin nüfusu, dönemin idari kaza sınırlarına göre 35.622 kişidir (Karpat, 2010, s: 111, 382).

3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Nüfusun Gelişimi

Pütürge İlçesi'nin idari sınırları, Cumhuriyet'in ilanından sonra çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu nedenle ilçe nüfusunun nitelik ve nicelikleri ele alınırken, tutarlılık sağlayabilmek amacıyla, günümüz idari bölünüşü esas alınmıştır. Bu nedenle, farklı tarihi dönemlerde Pütürge sınırları içerisinde yer alan ve sonraki dönemlerde Pütürge İlçesi'nden ayrılan yerleşim birimleri kapsam dışı bırakılarak, günümüz sınırlarına göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. 1927 verilerinde köyler düzeyinde ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. O tarihte günümüzden çok daha geniş bir idari sınıra sahip olan Pütürge'nin, 158 yerleşmesinde 40.349 kişilik nüfus bulunmaktadır.

1935-2010 dönemini kapsayan nüfus verileri dikkate alındığında (Tablo 3.3), göç, nüfus artışı, nüfus miktarı gibi çeşitli nüfus unsurlarına göre, araştırma alanının iki farklı dönemi bulunmaktadır;

1- 1935-1980 Dönemi: 2. Dünya Savaşı'nın çeşitli olumsuzluklarının yaşandığı 1940-1945 dönemi haricinde, nüfus, birbirine yakın yıllık ortalama değerlerle artmıştır. Genel itibariyle 1935-1980 döneminde ilçe nüfusunda artış görülmektedir. Bu dönemde Pütürge Kasabası, ilçeye bağlı köylerden küçük çaplı göçler almıştır.

2-1980 Sonrası Dönem: İlçe dışına göç yoğunlaşmıştır. Pütürge bu dönemde büyük bir nüfus kaybına uğramıştır. Dönem içerisinde, nüfusun yapısal özelliklerinde bazı değişimler meydana gelmiştir.

3.1.2.1. 1935-1980 Dönemi

1935 yılı sayım sonuçlarına göre, ilçe nüfusu 23.047 kişidir. Dönem itibariyle ülkemizde uygulanan çeşitli nüfus artırıcı politikaların etkisiyle, 1940 yılında nüfus, yıllık % 2.05'lik artışla 25.538'e ulaşmıştır. 1940-1945 döneminde nüfus, yıllık ortalama % 1,4'lük oranla azalış göstererek, 23.801'e gerilemiştir. 2. Dünya Savaşı'nın yaşandığı bu dönemde, silah altına alınan genç erkek nüfusu artmış, yine savaş şartlarının doğurduğu, beslenme ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler nedeniyle nüfus miktarında azalma meydana gelmiştir. 1945-1950 döneminde ilçe nüfusu yıllık ortalama % 2,58 gibi yüksek bir artış oranı tutturarak, 27.178 kişiye ulaşmıştır. Bu değer, Cumhuriyet döneminde Pütürge'nin ulaştığı en yüksek nüfus artış oranıdır. 1945 sonrasında, savaş yıllarının olumsuz etkilerinin silinmesi, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaç maddelerinin daha ulaşılabilir hale gelmesi, silah altına alınan genç nüfusun terhis edilmesi, dönemin nüfus artış hızını belirleyen en önemli faktörledir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan, 1950'li yılların ortalarına kadar, Türkiye'de nüfus politikaları, hep nüfusu artırmak doğrultusunda oluşturulmuştur. Kısmen bu dönemde uygulanan nüfus politikalarının sonucu olarak, daha çok da ekonomik ve sosyal yeniden inşa sürecinin gereksinimleri doğrultusunda 1923 ve 1955 yılları arasında ülke nüfusu artmıştır. Toplam doğurganlık hızı kadın başına 5,5 doğumdan 7,0 doğuma yükselmiş ve 1950'li yıllara kadar bu seviyede kalmıştır. Bu dönemde Türkiye, tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Toplam üretim içerisinde tarımsal üretimin payı % 50'ler düzeyindedir. 1930'lu yıllarla birlikte hayata geçirilen ithal ikâmeci sanayileşme politikaları kentlerde yeni iş fırsatları yaratmıştır. Ancak, kentlerdeki doğal nüfus artışı, kırdan kente göçe fazla gereksinim duymadan bu ihtiyacı karşılamak için yeterli düzeyde olmuştur. 1950'li yıllara kadar hem kentte hem de kırda nüfus artışı esas olarak doğal artıştan kaynaklanmıştır. Kırsal alanlarda ise tarım hızla geliştiği ve yeni topraklar tarıma açıldığı için, kırdan kente göçü gerektiren bir durum söz konusu olmamıştır. Hatta tam tersine bu dönemde bazı yerlerde kırsal alanlar nüfusu kendine çekmiştir. İç göç açısından durağanlığın yaşandığı, 1927 ile 1950 yılları arasındaki bu dönemde,

kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 25'in altında kalmıştır (Koç, İ. vd., 2008, s: 49,52).

1923-1950 döneminde Türkiye'de kentleşmeye engel olan birkaç unsur; kapalı ekonomi ve kırsal kentsel dönüşümün henüz sağlanmamış olması, ulaşım ve iletişim araçlarının yetersizliği, 1929 yılında yaşanan "dünya ekonomik bunalımı" ve 2. Dünya Savaşı'nın yol açtığı olumsuzluklar olarak sıralanabilir. 1950'lerden sonra Marshall Planı doğrultusunda uygulanan tarım politikası ile entansif tarıma geçilmesi, başka bir anlatımla tarımda makinalaşma ve pazar için üretim, göçü hızlandırıcı etkenler olarak ortaya çıkmıştır (Sevgi, 1998, s: 11, 15). Bilindiği gibi Türkiye 1950'lerden itibaren, önemli bir siyasi-ekonomik yapısal değişim geçirmeye başlamıştır. Kapalı ekonomiden, liberal ekonomiye ve çok partili hayata geçildiği bu dönemde, ülkemiz için hızlı bir sanayileşme ve ekonomik büyüme yaşanmış ve böylece kırdan-kente kitlesel göçler başlamıştır.

Araştırma alanında, hızlı nüfus artışı eğilimi 1950-1955 arası dönemde de devam etmiş ve yıllık % 1,97 oranında bir artış hızıyla ilçe nüfusu 29.671 kişi olarak gerçekleşmiştir. 1955-1960 yılları arası dönemde de nüfus, yıllık % 2,16'lık artış değeriyle 33.052'ye ulaşmıştır. İlçe nüfusu, 1960-1965 döneminde yıllık ortalama % 1,29'luk bir artış oranıyla önceki dönemlerin altında bir değerle, 35.251'e ulaşmıştır. 1965-1970 döneminde ise, yıllık ortalama nüfus artışı % 0,53 gibi görece düşük sayılabilecek bir orana gerilemiş ve ilçe nüfusu 36.208 olarak gerçekleşmiştir. O dönem Pütürge'de, doğum oranlarını azaltıcı ve/veya ölüm oranlarını artırıcı etkenlerden söz edilemeyeceğinden (Yüceşahin, 2009, s: 1-25), göçlerle nüfus kaybının belirgin hale geldiği görülmektedir (Tablo : 3.3), (Şekil 3.1).

1970-1975 döneminde nüfus artışı yıllık ortalama % 0,65 oranında gerçekleşmiştir. Böylece ilçe nüfusu 37.404'e ulaşmıştır. 1975-1980 arası dönemde ise ilçe nüfusu yıllık ortalama % 1,02'lik artışla 39.361 kişi olarak gerçekleşmiştir. 1970-1980 dönemi, önceki döneme oranla, ülke ekonomisinde görülen kalkınma hızının, özellikle 1974'lerden sonra gündeme gelen petrol krizi nedeni ile düşüşü ve buna bağlı olarak, gerek tarım kesiminde gerekse sanayiye bağlı üretimde ortaya çıkan durgunluk, kentleşme hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomide görülen bu olumsuz gelişmeler toplumun düşük gelirli gruplarına enflasyonist baskıların da etkisiyle büyük ölçüde yansımış ve bu kitlelerin göç etme olanaklarını sınırlamıştır (Sevgi, 1988, s:16).

Tablo : 3.3: Pütürge İlçesi'nin Kasaba, Köy ve Toplam Nüfusun Yıllar İtibariyle (1927-2010) Cinsiyete Göre Dağılışı

Yıllar	Köy Nüfusu				Kasaba Nüfusu				Toplam			
	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%
1927					968	1234	2202					
1935	9849	11.003	20.852		962	1233	2195	-0,05	10.811	12.236	23.047	
1940	10.993	12.025	23.018	1,98	1006	1279	2285	0,8	11.999	13.304	25.303	1,87
1945	10.195	11.049	21.244	-1,60	1080	1303	2383	0,84	11.275	12.352	23.627	-1,37
1950	11.644	12.646	24.290	2,68	1177	1419	2596	1,71	12.835	14.051	26.886	2,58
1955	13.091	14.253	27.344	2,37	1050	1277	2327	-2,19	14.141	15.530	29.671	1,97
1960	14.426	16.094	30.520	2,2	1196	1336	2532	1,7	15.622	17.430	33.052	2,16
1965	15.168	17.240	32.408	1,2	1359	1484	2843	2,32	16.527	18.724	35.251	1,29
1970	14.830	17.663	32.493	0,05	1972	1743	3715	5,35	16.802	19.406	36.208	0,53
1975	15.125	17.401	32.526	0,02	2698	2180	4878	5,45	17.823	19.561	37.404	0,65
1980	16.278	18.533	34.811	1,36	2390	2160	4550	-1,39	18.668	20.693	39.361	1,02
1985	15.259	18.563	33.822	-0,58	2121	2135	4256	-1,34	17.380	20.698	38.078	-0,66
1990	14.411	17.451	31.862	-1,19	2282	2077	4359	0,48	16.693	19.528	36.221	-1
2000	10.607	12.980	23.587	-3	2501	2294	4795	0,95	13.108	15.274	28.382	-2,44
2010	8327	9307	17.634	-2,91	1349	1279	2628	-5,6	9676	10.586	20.262	-3,37

Kaynak: DİE, TÜİK Verileri

Şekil 3.1: Pütürge İlçesi'nde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği (1935-2010)

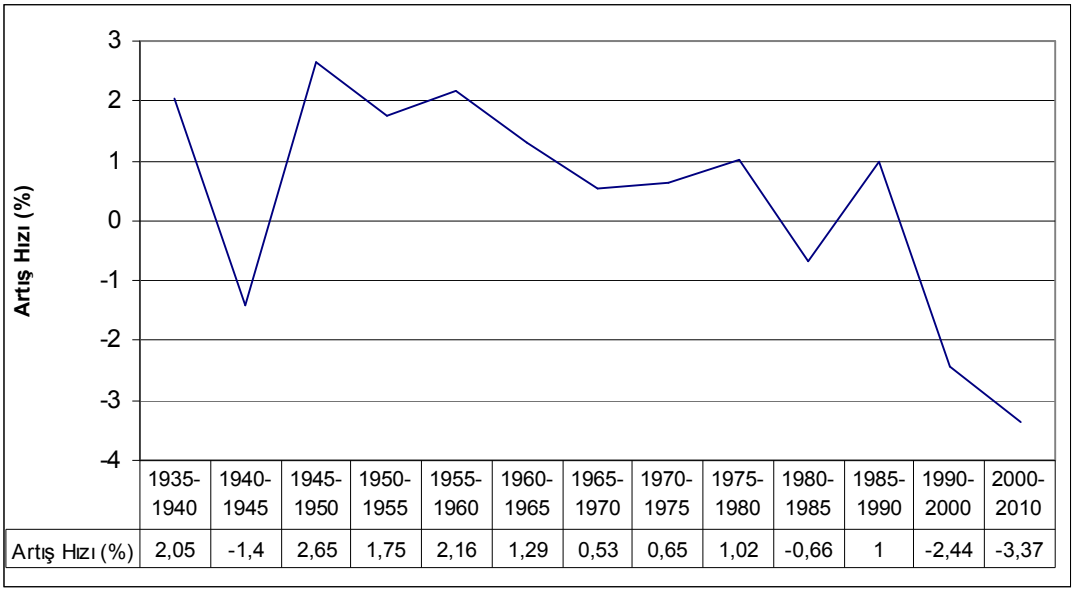

	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2010
Artış Hızı (%)	2,05	-1,4	2,65	1,75	2,16	1,29	0,53	0,65	1,02	-0,66	1	-2,44	-3,37

Pütürge nüfusunun ana kütlesini köy nüfusu oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırma alanının genel nüfus karakterini köy nüfusu belirlemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra, 1940-1945 yılları arasında görülen % 1,6'lık azalış dışında, Pütürge köyleri 1935-1980 döneminde sürekli olarak artış göstermiştir. Bu dönemde köylerin yıllık ortalama nüfus artış oranları, % 2,68 (1945-1950) ile % 0,02'lik (1970-1975) değerler arasında değişmektedir.

3.1.2.2. 1980 Sonrası Dönem

1950'lerden itibaren Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında görülen değişim ile dönemin ithal ikâmeci sanayileşme politikasının bir sonucu olarak kentsel sektörler, özellikle de sanayi sektörü, artık daha fazla işgücüne ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Kırsal alanlarda ekilebilir arazilerin sınırına gelinmesi de, tarımda açığa çıkan fazla nüfusun kentsel alanlara doğru akmasını teşvik etmiştir. Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerde sağlanan iyileşmeler, kentlerin çekiciliğini artırmış; ulaşımda sağlanan gelişmeler göç sürecine ivme kazandırmıştır. Sonuçta bu dönemin başında ivme kazanan kentleşme ile, Türkiye'nin kent nüfusu 1980'li yılların başında % 45 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda 1950'li yıllarla birlikte doğurganlık hızı geri dönüşsüz bir şekilde düşmeye başlamıştır. (Koç, İ. vd., 2008, s: 52)

1980 yılında Türkiye ekonomisi, yine önemli bir yapısal değişime uğramış ve 24 Ocak kararları alınmıştır. "24 Ocak 1980'de alınan kararlar, Türkiye'nin ihracata dayalı,

liberal bir piyasa sistemi ile ekonomik kalkınmasını sağlamayı amaçlıyordu" (Yavan-Kara, 2003, s: 30).

1980 sonrası dönemde ilçe nüfusu, negatif değerler vermeye başlamıştır. Önceki dönemlerde ülkemizin içinde bulunduğu siyasal istikrarsızlık ortamı ve ekonomik buhran, göçü yavaşlatıcı etkenler olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu ortamın 1980'den sonra aşılması, göçün hız kazanmasına yol açmıştır.

Pütürge'nin 1980-1985 dönemleri arasında yıllık nüfus artış hızı % -0,66 ile 38.078'e gerilemiştir. 1985-1990 döneminde ise nüfus, yıllık % -1 azalarak 36.221'e gerilemiştir. 1984'den sonra petrol dış alım fiyatlarının düşmesiyle gerek sanayi kollarında, gerekse ulaşım, konut ve kentsel hizmetlerde kısmen de olsa yeniden bir canlılık dönemine girilmiştir. Buna karşın, tarım ürünleriyle ilgili ekonomik politikaların umulan iyileşmeyi sağlayamaması, kırlardan kentlere göçü yeniden hızlandırmıştır (Sevgi, 1988, s: 16). 1990-2000 yıllarını kapsayan dönemde, nüfus yıllık ortalama % -2,44 gibi çok yüksek bir oranda azalarak 28.382 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2000-2010 döneminde ise ilçe nüfusu, yıllık ortalama % -3,37 gibi, tüm sayım dönemleri içerisindeki en yüksek azalış oranıyla, 20.262 kişiye gerilemiştir.

Pütürge nüfusu 1935-2010 yılları arasında geçen 75 yıllık sürede, 23.047'den 20.262 kişiye gerileyerek yıllık ortalama % 0,17 oranında azalmıştır. Aynı dönemde Malatya nüfusu yıllık ortalama % 0,78 artış oranıyla 410.262 kişiden 740.643 kişiye, Türkiye nüfusu ise % 2,02'lik artış oranıyla 16.158.018'den, 73.722.988'e ulaşmıştır.

Uygulamış olduğumuz Arazi Anketi'nin (2010) ortaya çıkan sonuca göre, Pütürge'de, ekonomik nedenli göçler, 1950'lerden itibaren hız kazanmıştır. 1950'lerden sonra Pütürge'nin nüfus artış hızının Malatya değerlerinin altında (DİE 1990, s: 12) seyretmesinin ana nedeni de verilen göçtür. Yine ilçede nüfus artışını sağlayan en önemli neden olarak doğumları, yani doğal artışı gösterebiliriz. Çünkü Pütürge İlçesi, yakın tarihin hiç bir döneminde, yoğun göç almasına neden olacak sosyal-ekonomik cazibeye sahip olmamıştır.

1980 yılından günümüze, araştırma alanında bulunan tüm köylerin nüfusu istisnasız olarak azalmıştır. Köyler, 1980 yılında toplam 34.811 kişilik nüfus miktarıyla, Cumhuriyet tarihinin en yüksek nüfus değerlerine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra, günümüze kadar köy nüfusları her dönem azalış göstermiştir. 1990-2000 yılları arasında köy nüfusu yıllık ortalama % -3 gibi yüksek bir oranla Cumhuriyet tarihinin en büyük azalış değerine ulaşmıştır. 1990 yılında köy nüfusu, 31.862 kişiden, 2000 yılında 23.587

kişiye gerilemiştir. Son 10 yıllık dönemi oluşturan 2000-2010 yılları arasında nüfus, önceki döneme çok yakın oranda (% 2,91) azalış göstererek 17.634 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3.2). Pütürge nüfusu içerisinde köy nüfusu her zaman çok ağırlıklı bir yere sahip olmuştur (Tablo: 3.4). Gerçekten de Pütürge ilçesi, Malatya'nın diğer ilçelerinden oransal olarak daha fazla köy nüfusuna sahiptir (TUİK, 2006, s : 379),

Şekil 3.2: Pütürge Köylerinde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği ve Oranı (1935-2010)

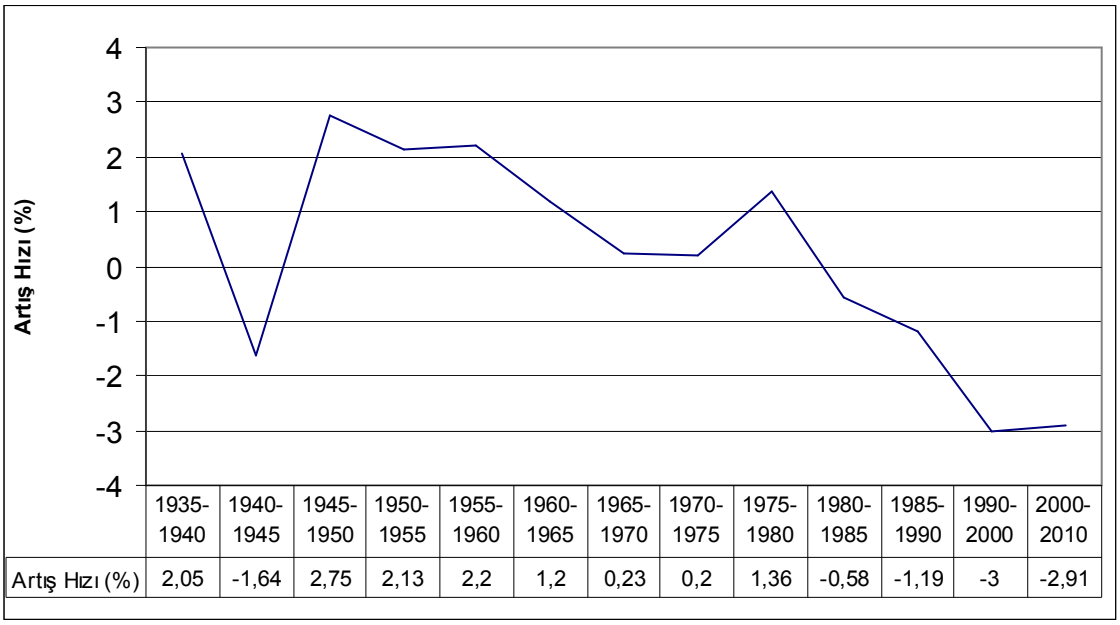

	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2010
Artış Hızı (%)	2,05	-1,64	2,75	2,13	2,2	1,2	0,23	0,2	1,36	-0,58	-1,19	-3	-2,91

1892 yılından ilçe haline getirilen Pütürge'nin, idari merkezi İmrun Köyü olmuştur. 1894-1895 sayımına göre, Pütürge Kasabası'nın nüfusu 1633 kişidir. Bu oran, 10.069 nüfuslu ilçe toplamının % 16,2'sine karşılık gelmektedir. Cumhuriyetin ilânından sonra yapılan sayımlarda, nüfus miktarı dönemler itibarıyle gerçekleşen çeşitli artış ve azalışlarla dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu durumun en önemli nedenini göçler oluşturmaktadır. 1935-1950 döneminde kasaba nüfusu artış göstermiştir. 1935 yılında kasaba nüfusu 2195 kişidir. Nüfus yıllık ortalama % 0,5 artışla 1940 yılında 2285'e, sonraki dönem % 0,84 artarak 1945 yılında 2383 kişiye ulaşmıştır. 1945-1950 döneminde nüfus yıllık ortalama % 1,71'lik artışla, 2596 kişiye ulaşmıştır.

Tablo: 3.4: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle (1935-2010) Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010
Aktarla (Mako)	Erkek	255	299	294		313	341	347	336	346	295	243	267	232	206
	Kadın	265	289	295		358	415	386	390	336	287	284	259	275	228
	Toplam	520	588	589	652	671	756	733	726	682	582	527	526	507	434
Aliçeri	Erkek	130	153	159		177	168	210	176	211	199	188	158	Tepeh	66
	Kadın	139	158	165		178	180	216	210	235	268	269	233	an'a	95
	Toplam	269	311	324	326	355	348	416	386	446	467	457	391	Bağlı	161
Alihan	Erkek	104	112	120		169	196	212	233	282	251	237	441	127	127
	Kadın	89	119	139		165	186	205	215	283	257	253	206	153	152
	Toplam	193	231	259	314	334	382	417	448	565	508	490	647	280	279
Arınlı (Savit-Körtik)	Erkek	148	140	58		189	207	214	185	193	225	229	223	108	113
	Kadın	124	120	53		197	216	211	221	221	252	249	255	149	106
	Toplam	272	260	111	270	386	423	425	406	414	477	478	478	257	219
Arıtoprak	Erkek	211	194	177		225	257	240	232	234	204	205	218	123	153
(Alkasmustafa)	Kadın	218	200	203		233	272	286	277	284	248	275	279	170	174
	Toplam	429	394	380	427	458	529	526	509	518	452	480	497	293	327
Arslankent	Erkek	134	156	149		227	222	250	232	289	249	211	237	186	127
(Kamkine)	Kadın	165	198	175		239	261	277	313	309	335	300	294	204	134
	Toplam	299	354	324	405	466	483	527	545	598	584	511	531	390	261
Bakımlı (Haraba)	Erkek	188	298	224		218	250	283	298	312	302	329	368	314	272
	Kadın	227	368	249		264	289	325	325	337	357	385	409	373	286
	Toplam	415	666	473	503	482	539	608	623	649	659	714	777	687	558
Balpınarı	Erkek	Pazarcık'a Bağlı												84	79
	Kadın													128	100
	Toplam													212	179
Başmezraa	Erkek	110	136	110		131	149	165	168	167	193	191	168	128	88
	Kadın	111	119	112		146	163	169	183	201	199	225	209	168	102
	Toplam	221	255	222	260	277	312	334	351	368	392	416	377	296	190
Bayırköy (Zahmana)	Erkek	170	178	190		194	220	203	202	195	169	159	132	109	74
	Kadın	235	255	255		235	248	256	263	228	218	212	172	147	97
	Toplam	405	433	445	415	429	468	459	465	423	387	371	304	256	171

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Belenköy (Şimil)	Erkek		241	249		331	304	288	282	289
	Kadın		320	308		376	401	430	421	370
	Toplam		561	557	612	707	705	718	703	659
Bölükkaya	Erkek	522	569	600		687	693	449	384	339
(Hüsükuşağı)	Kadın	595	658	668		766	827	535	513	400
	Toplam	1117	1227	1268	1183	1453	1520	984	897	739
Bölünmez (Kızıluşağı)	Erkek	113	119	145		180	199	205	235	210
	Kadın	133	141	148		219	228	226	252	225
	Toplam	246	260	293	303	399	427	431	487	435
Büyüköz (Cirik)	Erkek	129	225	215		270	299	286	320	310
	Kadın	140	240	243		272	289	349	374	391
	Toplam	269	465	458	495	512	588	635	694	701
Çamlıdere	Erkek	Sorguçlu'ya Bağlı								
	Kadın									
	Toplam									
Çayköy (Pazköy)	Erkek	112	108	114		137	162	170	170	174
	Kadın	113	112	106		181	155	171	207	189
	Toplam	225	220	220	244	318	317	341	377	363
Çaygören (Alagisferik)	Erkek	224	223	223		283	329	355	301	315
	Kadın	222	219	234		292	327	402	381	350
	Toplam	446	442	457	471	575	656	757	682	665
Çengelli (Zangıran)	Erkek	Örmeli'ye Bağlı								
	Kadın									
	Toplam									

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Çığırlı (Halleberik)	Erkek	92	109	116					130	140
	Kadın	115	135	143					172	188
	Toplam	207	244	259				282	302	328
Deredüzü	Erkek	Uzunkoru'ya Bağlı								
	Kadın									
	Toplam									
Dikilitaş	Erkek	Tepehan'a Bağlı							293	294
	Kadın								360	391
	Toplam								653	685
Düvenlik (Ersele)	Erkek	292	230	343		370	364	349-	306	351
	Kadın	437	468	457		444	503	494	409	368
	Toplam	729	698	800	807	814	867	843	715	719
Erdemler (Celuşağı)	Erkek	55	65	76		67	74	74	51	68
	Kadın	88	80	92		101	108	115	91	80
	Toplam	143	145	168	172	168	182	189	142	148
Esencik (Havo)	Erkek	123	Ç.Oymak'a Bağlı	276		344	380	241	261	308
	Kadın	133		283		350	396	240	302	314
	Toplam	256		559	602	694	776	481	563	622
Esenlik	Erkek	Körme'ye Bağlı						36	37	31
	Kadın							52	53	55
	Toplam							88	90	81
Gökçeli (Gertan)	Erkek	240	319	335		222	366	390	441	440
	Kadın	256	290	338		201	454	504	557	481
	Toplam	496	609	673	673	423	820	894	998	921
Gözlüce (Mavrato)	Erkek	281	284	269		248	245	186	164	157
	Kadın	385	406	399		333	325	222	168	170
	Toplam	666	690	668	613	581	570	408	332	327

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1
Gündeğer	Erkek	87	139	140		191	239	215	181	184	1
(Marasoülya)	Kadın	100	140	152		227	268	274	204	206	2
	Toplam	187	279	292	338	418	507	489	385	390	3
Gündüz (Babik)	Erkek	937	419	383		464	433	393	319	255	2
	Kadın	1290	569	537		520	547	457	434	362	3
	Toplam	2227	988	920	930	984	980	850	753	617	6
Karakaya	Erkek	Gündüz'e Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										
Karşıyaka	Erkek	Bölükkaya'ya Bağlı						258	326	193	1
	Kadın							292	313	244	2
	Toplam							550	639	437	4
Kavaklıdere	Erkek	Kökpınar'a Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										
Kayadere (Zinan)	Erkek	Uzuntaş'a Bağlı					221	243	245	225	2
	Kadın						225	254	279	305	3
	Toplam						446	497	524	530	6
Koçköy (Lar)	Erkek	48	62	63		91	80	84	68	65	1
	Kadın	73	73	93		134	90	89	83	77	1
	Toplam	121	135	156	139	225	170	173	151	142	3
Köklükaya (Midye)	Erkek	119	148	167		200	194	203	246	258	3
	Kadın	206	195	206		237	264	282	325	316	3
	Toplam	325	343	373	388	437	458	485	571	574	6
Kökpınar (Poskıran)	Erkek	501	590	612		715	800	830	862	826	7
	Kadın	421	511	567		713	773	855	899	923	7
	Toplam	922	1101	1179	1209	1428	1573	1685	1761	1749	1

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	
Korucak	Erkek	143	149	144		145	189	202	164	264	
(Alkaskörmustafa)	Kadın	148	141	138		120	168	158	166	267	
	Toplam	291	290	282	283	265	357	360	330	531	
Kozluk	Erkek	Tekedersi'ne Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										
Körme	Erkek	104	147	143		128	156	169	175	227	
	Kadın	113	115	137		119	147	171	194	255	
	Toplam	217	262	280	266	247	303	340	369	482	
Meşedibi	Erkek	78	100	104		131	142	141	138	65	
(Beküriülya)	Kadın	95	115	114		114	128	146	129	70	
	Toplam	173	215	218	200	245	270	287	267	135	
Nohutlu (B)	Erkek	416	467	494		493	643	702	691	724	
	Kadın	430	501	506		579	706	845	915	855	
	Toplam	846	968	1000	1049	1072	1349	1547	1606	1579	
Ormaniçi (Titrin)	Erkek	113		163		174	214	213	241	235	
	Kadın	111		149		215	223	198	251	250	
	Toplam	224		312	310	389	437	411	492	485	
Örencik (Virancık)	Erkek	108	102	142		152	148	172	166	199	
	Kadın	129	133	152		200	202	241	263	272	
	Toplam	237	235	294	292	352	350	413	429	471	
Örmeli (Şirozarato)	Erkek	65	118	129		183	193	217	240	208	
	Kadın	69	148	162		204	190	221	262	209	
	Toplam	134	266	291	305	387	383	438	502	417	
Örnekköy (Şimil)	Erkek	Belen'e Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1
Pazarcık	Erkek	439	681	486		650	694	785	809	833	8
	Kadın	457	594	458		634	695	852	896	958	9
	Toplam	896	1275	944	1218	1284	1389	1637	1705	1791	1
Sahilköy	Erkek	Körme'ye Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										
Sorguçlu (Şükan)	Erkek	395	380	378		400	395	443	451	465	
	Kadın	362	354	362		388	402	460	503	558	
	Toplam	757	734	740	748	788	797	903	954	1023	
Söğütlü	Erkek	140	179	191		208	209	236	222	212	
(Budalauşağı)	Kadın	174	193	204		193	246	250	232	221	
	Toplam	314	372	395	367	401	455	486	454	433	
Taşmış	Erkek	Gündüz'e Bağlı	410	417		517	633	697	664	661	
	Kadın		450	467		584	678	752	784	762	
	Toplam		860	884	936	1101	1311	1449	1448	1423	
Taştepe (Alireş)	Erkek	134	195	205		222	239	266	210	275	
	Kadın	118	205	201		246	271	303	245	323	
	Toplam	252	400	406	410	468	510	569	455	598	
Tatlıcak (Şekeran)	Erkek	104	121	133		153	190	210	209	219	
	Kadın	130	186	142		185	214	264	268	240	
	Toplam	234	307	275	286	338	404	474	477	459	
Tekederesi	Erkek	158	167	154		203	241	214	204	175	
	Kadın	161	173	144		191	240	223	200	178	
	Toplam	319	340	298	284	394	481	437	404	353	
Teluşağı	Erkek	153	161	174		230	218	234	213	224	
	Kadın	183	190	201		248	276	280	264	277	
	Toplam	336	351	375	416	478	494	514	477	501	
Tepehan	Erkek	470	519	507		598	688	727	440	405	
(Sinan) (B)	Kadın	459	563	527		704	805	885	565	553	
	Toplam	929	1082	1034	1109	1302	1493	1612	1005	958	

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Tosunlu	Erkek	82		108		116	171	182	164	162
(Şirotarakso)	Kadın	83		100		128	155	174	181	172
	Toplam	165		208	227	244	326	356	345	334
Üçyaka (Tahmiç)	Erkek	126	141	144		158	106	125	101	111
	Kadın	130	136	154		144	109	114	106	116
	Toplam	256	277	298	288	302	215	239	207	227
Ulutaş	Erkek	Sorguçlu'ya Bağlı								
	Kadın									
	Toplam									
Uzunkoru	Erkek	163	178	153		183	187	207	201	232
(Derezarato)	Kadın	195	169	185		219	270	278	281	257
	Toplam	358	347	338	363	402	457	485	482	489
Uzuntaş (Peraş)	Erkek	492	514	501		598	472	581	545	581
	Kadın	475	527	498		612	559	631	667	680
	Toplam	967	1041	999	982	1210	1031	1212	1212	1261
Yamaçköy	Erkek	53	77	61		77	80	86	93	108
	Kadın	91	95	71		87	115	127	134	135
	Toplam	144	172	132	154	164	195	213	227	243
Yandere	Erkek	185	179	180		247	278	289	293	316
(Haydaran)	Kadın	191	189	160		231	274	306	357	379
	Toplam	376	368	340	395	478	552	595	650	695
Yazıca	Erkek	248	267	281		279	342	347	341	392
(Alagisyazı)	Kadın	242	268	256		267	320	371	384	416
	Toplam	490	535	537	526	546	662	718	725	808
Yediyol (Parçikan)	Erkek	53	77	71		73	66	72	74	68
	Kadın	65	72	75		88	103	106	94	86
	Toplam	118	149	146	135	161	169	178	168	154

Yerleşmeler	Cinsiyet	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	198
Yeşildere	Erkek	Gökçeli'ya Bağlı									
	Kadın										
	Toplam										
Köyler Toplamı	Erkek	9849	11095	10337		13091	14426	15168	14830	15125	162
	Kadın	11003	12158	11246		14253	16094	17240	17663	17401	185
	Toplam	20852	23253	21418	24582	27344	30520	32408	32493	32526	348
Pütürge Kasabası	Erkek	962	1006	1080		1050	1196	1359	1972	2698	239
	Kadın	1233	1279	1303		1277	1336	1484	1743	2180	216
	Toplam	2195	2285	2383	2596	2327	2532	2843	3715	4878	455
Genel Toplam	Erkek	10811	11999	11275		14141	15622	16527	16802	17823	186
	Kadın	12236	13304	12352		15530	17430	18724	19406	19561	206
	Toplam	23047	25538	23801	27178	29671	33052	35251	36208	37404	393

Kaynak: DİE, TUİK verileri

Kasaba nüfusu 1950-1955 arası dönemde ise yıllık % 2,19'luk azalış ile 2327 kişiye gerilemiştir. 1955-1975 dönemi, nüfusun yeniden yükselişe geçtiği dönemdir. 1960 yılına kadar ortalama yıllık artış % 1,69 olarak gerçekleşmiş ve nüfus 2532 kişiye yükselmiştir. 1960-1965 arasında, yıllık ortalama % 2,32 artan kasaba nüfusu 2843 kişiye, 1965-1970 arasında % 5,3 artış ile 3715'e ulaşmıştır. 1970-1975 döneminde kasaba nüfusu yıllık % 5,44 oranda artışla, Cumhuriyet tarihinin en yüksek değerine ulaşmış ve nüfus miktarı 1975 yılında 4878'e yükselmiştir (Şekil 3.3). 1975-1980 arasında nüfus, yıllık ortalama % 1,39 oranında azalarak 4550 kişiye, yine 1980-1985 yılları arasında ise % 1,32 azalışla 4250 kişiye gerilemiştir. 1985-2000 döneminde nüfus yeniden artış eğilimine girmiştir. 1985-1990 yılları arasında nüfus yıllık ortalama % 0,48 oranında artış ile 4359 kişiye, 1990-2000 yılları arasında ise % 0,95'lik bir artış ile 4795 kişiye ulaşmıştır.

2000-2010 yılları arasında kasaba nüfusu, yıllık ortalama % -6,01 gibi yüksek bir oranla azalarak, 2628 kişiye gerilemiştir. Ancak 2000 yılından sonra, Pütürge kasabasından böyle bir oranda, âni ve kütlevi göç yaşatacak olağanüstü bir durumun bulunmaması, 2000 yılı nüfus verilerinin güvenilirliğini sorgulatmaktadır. Nitekim Malatya İl Sağlık Müdürlüğü ETF (Ev Halkı Tespit Fişi) verilerine göre Pütürge kasabasında, 2000 yılında 2801 kişilik nüfus mevcuttur. Bu nedenle, değerlendirmede bir ihtiyat payı gerekli görülmektedir.

Şekil 3.3: Pütürge Kasabası'nda Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı Grafiği ve Oranı (1935-2010)

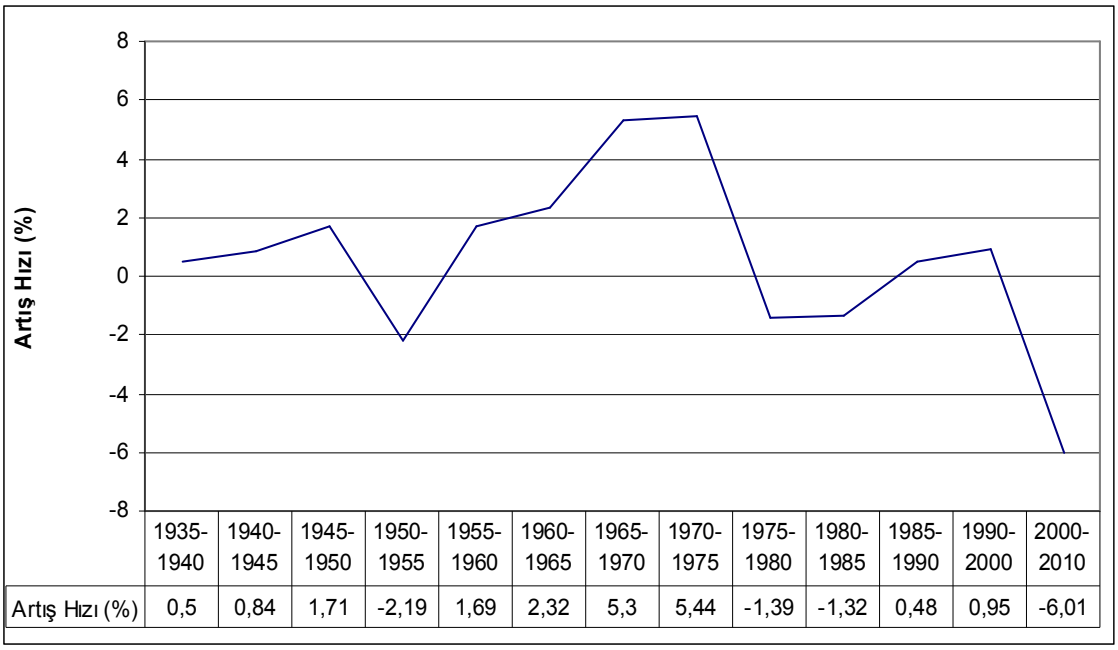

	1935-1940	1940-1945	1945-1950	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-2000	2000-2010
Artış Hızı (%)	0,5	0,84	1,71	-2,19	1,69	2,32	5,3	5,44	-1,39	-1,32	0,48	0,95	-6,01

Pütürge kasabasının nüfusu, 1935-1965 dönemleri arasında toplam nüfus içerisinde genellikle % 10'un altında değerler göstermiştir. Nitekim kasaba, 1960 sayım döneminde toplam nüfus içerisinde % 7,66'lık oranla en düşük nüfus değerini göstermiştir. 1970 ve sonrası dönemde ise kasaba nüfusu sürekli olarak % 10'un üzerinde bir paya sahip olmuştur. 2010 yılında, Pütürge toplam nüfusunun yaklaşık % 13'lük kısmını kasaba nüfusu oluşturmaktadır. Anlaşılacağı üzere, Pütürge nüfusu içerisinde köy nüfusu, her dönem çok yüksek bir paya sahip olmuştur (Tablo 3.5).

Tablo 3.5: Bazı Yıllara Göre Pütürge İlçesinde Köy ve Kasaba Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranları

Yıllar	Köy Nüfusu (%)	Kasaba Nüfusu (%)
1894-1895	83,78	16,22
1935	90,48	9,52
1940	91,05	8,95
1945	89,99	10,01
1950	90,45	9,55
1955	92,16	7,84
1960	92,34	7,66
1965	91,94	8,06
1970	89,7	10,3
1975	86,96	13,04
1980	88,44	11,56
1985	88,82	11,18
1990	87,97	12,03
2000	83,11	16,89
2010	87,03	12,97

Kaynak: Işık, 1998, s: 299-301, DİE-TUİK Verileri

3.2. Göçler

Göç veya göç hareketi, en basit şekli ile sınırları iyi tanımlanmış coğrafi bölgeler ve/veya idari alanlar arasındaki yerleşim yeri (ikâmetgâh) değişiklikleri olarak tanımlanabilir. Göçün tanımına, mesafe boyutuna ek olarak, zaman ve kalıcılık boyutu da eklenebilir. (Ünalan, 1998, s: 91)

Tek başına göç kavramı, günümüz nüfus hareketleri için bir takım yetersizlikler taşır. Göç olgusu, ortaya çıkardığı kentleşme kavramıyla anlamsal olarak örtüşen bir neden-sonuç içeriğine sahiptir. Göç ve kentleşme süreci üzerine bugüne kadar çeşitli tezler öne sürülmüştür. Gelişmiş ülkede kentleşmeyle, az gelişmiş ülke kentleşmesi arasında bazı farklar mevcuttur. Az gelişmiş ülke kentleşmesi, "hızlı", "çarpık", "sahte",

"aşırı", "tek yönlü", dengesiz" kentleşme gibi niteleyicilerle ifade edilir. (Keleş, 1997, s: 29). Türkiye, göç ve kentleşme olgusunda bazı özgülükler taşımakla birlikte, dünyadaki ketleşme olgusundan bütünüyle bir farklılık göstermez. Bilindiği gibi kentleşme üç temel neden üzerinden gerçekleşir;

1-İtici Güçler; nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına iten etmenlerdir. Tarımsal verim düşüklüğü, aile başına düşen tarımsal arazinin geçim sağlayacak yeterlilikte olmaması ve tarımda makineleşmenin ortaya çıkardığı kırsal işsizlik.

2-Çekici Güçler; köyünden ayrılan ya da ayrılmaya hazır bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal etmenlerdir. Kentlerde sanayileşmenin sunduğu iş olanakları, sağlık, eğitim hizmetlerindeki gelişmişlik.

3-Ara (İletici) Güçler; köyünden kopan nüfusu kentlere taşıyan, özellikle 1950'li yıllardan sonra ulaşım araçlarındaki ve olanaklarındaki gelişmedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması da sayılabilir (Keleş, 1997, s: 47-52).

Göçün temel dinamiğini kırsal işsizlik oluşturduğundan, araştırma alanında her dönem göç kavramı güncellik taşımaktadır. Pütürge'de göç türleri olarak iç göç ve marjinal düzeyde dış göç ve mevsimlik göçler gerçekleşmektedir.

3.2.1. İç Göçler

Göç, çok katmanlı, çok nedenli ve çok çeşitli bir nüfus hareketidir. Anadolu, tarih boyunca, savaş, kıtlık, toplumsal huzursuzluk gibi nedenlerle nüfus hareketliliğin yaşandığı bir ülke olmuştur. Ayrıca Anadolu tarım kültüründe konar-göçerlik önemli bir yer tutmaktadır. Bir tespit olarak; çeşitli göç örneklerden anlaşılabileceği gibi, Osmanlı dönemi içerisinde ekonomik nedenli göçlerden ziyade; savaş, fetih, asayiş sorunlarından kaynaklanan ve genellikle "zorunlu göç" olarak nitelenebilecek göçlerden söz edilebilir. Ancak Osmanlı Devleti'nde göç, zorunlu olmadıkça, istenmeyen bir durumdur. Bu nedenle göçü önlemeye yönelik çeşitli vergi düzenlemeleri söz konusudur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme çağında, büyükçe kentlerin ülkenin her yanına dağılmış olmaları nedeniyle ticaret, yapım ve kültür eylemlerinin dengeli bir biçimde dağıldığı görülmektedir. Bütün bölgeler ekonomik refahtan aynı ölçüde yararlanıyor ve aralarında büyük ekonomik düzey ayrımı bulunmuyordu. Kendilerine işleyecek toprak verilmiş bulunan köylüler, devleti vergi gelirinden yoksun bırakmamak için o çiftliği terk edip kente göçemezlerdi. Ayrılsalar bile çiftbozan resmini ödemek zorunda kalırlardı (Keleş, 1978, s: 28).

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde, Pütürge'nin aldığı ve verdiği göçler, daha çok aşiret ve boyların kitlesel göçü şeklindedir. Germiyanlılar 13. yydan itibaren Anadolu'ya Celalettin Harzemşah maiyetinde, Fars ve Kirman dolaylarından Malatya yöresine gelerek yerleşmişlerdir. Yerleştikleri Pütürge-Şiro bölgesinin o dönemlerde "Germiyan" olarak adlandırıldığı ve bu Türkmen topluluğunun adını buradan aldıkları tahmin edilmektedir. 17. ve 18. yy'da, "Gündüzlü Avşarı"ndan bazı grupların Batı Anadolu'ya doğru yayıldığı anlaşılmaktadır. Malatya'nın Gündüzbey Kasabası ile Pütürge'nin Gündüz Köyü de bu obadandır (Kaya, 2004, s: 49, 152). Yine çeşitli kaynaklarda Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı dönemlerinde, Pütürge'den çeşitli aşiretler veya aşiret mensupları, asayiş nedenleriyle sürgün veya mecburi ikâmete tabii tutulmuşlardır (Şen, 2010, s: 146). 1914 yılında Ermeni nüfusun tehciri, Pütürge nüfusunun dinsel kompozisyonunda değişim meydana getirmiştir. 1911 yılı verilerine göre, Pütürge nüfusunun % 4'ünü gayrimüslüm, % 96'sını müslüman nüfus oluşturmaktaydı (Tablo 3.6). 1915 tehciri sonrasında gayrımüslim nüfusta önemli azalış meydana gelmiştir (Şen, 2010, s: 113). 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Pütürge'de gayrimüslüm nüfus yok denecek kadar azalmıştır.

Tablo 3.6: Pütürge'de 1911 Yılında Nüfusun Dinsel Dağılımı

Müslüman Nüfus	Gayrimüslüm Nüfus	Toplam
34.166	1456	35.983

Kaynak: Şen, 2010, s: 113

Cumhuriyet sonrasında ülke bütününde gerçekleşen göçler daha çok sanayileşme, kırdan kente göç ekseninde şekillenmiştir. Yine Cumhuriyet tarihi boyunca homojen bir göç sürecinden söz edilemez, görece göçlerin ve buna bağlı olarak kentleşmenin daha yavaş seyrettiği dönemler olduğu gibi, sıçrama yaptığı dönemler de bulunmaktadır. "1923-1950 arası dönemde, doğal olarak kırdan kente ve kentten kente cılız bir göç söz konusuydu, ancak bu göç hareketlerine, sonraki dönemlerdekiyle karşılaştırılamayacak kadar küçük gruplar katılıyordu" (İçduygu, Sirkeci, 1999, s: 251). Türkiye'de kabaca kırdan kente göçün kitleselleştiği 1950'li yıllar, Köymen'e göre; Türkiye'nin tarımsal düzeninde bir dönüm noktasıdır (Köymen, 1999, s: 13).

Ülkemizde 1950'li yılların kalkınma faaliyetleri ile birlikte bölgeler arası farklılıklar daha belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda mekanizasyon nedeniyle iç göç ve dış göç hareketleri hızlanmıştır (Özcan, 1998, s: 78). 1948-1956

yılları arasında traktör sayısı 1800'den 44.000'e yükselmiştir. Buna karşılık hayvanla sürülen toprak miktarı da % 40 artış göstererek, 13.788 hektardan 19.173 hektara yükselmiştir Aynı dönemde çift hayvanlarında da % 5,6' lık bir artış olmuştur (Tekeli, 2008, s: 51). 1952'de 31.145 olan traktör sayısı, 1992'de 723.000'e (Keleş, 1997, s: 49), 2009 yılında 1.073.808'e yükselmiştir. Bir traktörün tarımdan ayırdığı insan sayısının 3, 4, 7, 9 olduğuna ilişkin türlü kestirimler yapılmıştır. Bu kestirimlerin ortalaması alınır ve bir traktörün tarımdan 6 tarım işçisini ayrılmaya zorladığı varsayılırsa, bugüne değin, bu nedenle 2,5 -3 milyon köylünün köyünü terk etmiş olduğu sonucuna varılır. Tarım işçileri ailelerini de birlikte kente götürmekte ya da sonrada aldırmakta olduğuna göre, traktörün kentleştirdiği köylü sayısının 8-9 milyona yaklaşmış olduğu sonucuna varılır (Keleş, 1997, s: 49)[1]. Türkiye'de kentleşmenin temel nedenleri demografik karakteristiklerin değişimi, demografik hareketler, ekonomik büyüme, sanayileşme ve sosyal gelişmelere bağlıdır. (Ekni, 1998, s:109). Günümüzde % 80'lere ulaşan kent nüfusu, ülkemizde artık kır göçünün sonlarına geldiğimizi göstermektedir.

Pütürge nüfusunun göç süreci hiç kuşku yok ki, Türkiye süreciyle doğrudan ilgilidir. Unutulmamalıdır ki Pütürge büyük ölçüde kır yerleşmelerinden oluşmakta, ve Türkiye kırsalı neredeyse 60 yıldır kentlere göç vermektedir. Çeşitli araştırmalara göre, Pütürge, Malatya'nın en fazla göç veren ilçelerindendir (Gezer, İ., vd., 2011, s: 28). Pütürge nüfusunun kitlesel göçe yöneldiği tarihin başlangıcını 1950'ler olarak belirleyebiliriz. Deyim yerindeyse, Pütürge ilk fırsatta yoğun bir göç vermeye başlamıştır. Pütürge'den yapılan göçlerin en önemli nedenlerini "İtici Güçler" oluşturur. Pütürge'nin başlıca göç dinamikleri şunlardır;

1- Tarımsal arazinin kırsal ailenin geçimi için yetersiz oluşu,
2- Mevcut tarımsal arazilerin, miras yoluyla kalabalık ailelerde çok parçalı mülkiyet özelliği kazanması,
3- Erozyon nedeniyle tarımsal verimin azalması,
4- İlçe bütününde istihdam alanlarının yetersiz oluşu,
5- Eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerinin yetersizliği,
6- "Kan davası" gibi toplumsal sorunlar

Pütürge nüfus verileri dönemler itibarıyle incelendiğinde, nüfus artış hızının % 2,65'le en yüksek olduğu dönemin 1945-1950 yılları arasında olduğu görülür. Yüksek

[1] Keleş, verilen rakamları 1992 yılı verilerine göre oluşturmuştur. Bu hesaplamaya göre; 2009 yılına kadar, traktörün yaygınlaşması nedeniyle köyünden ayrılan tarım işçilerinin sayısı 6,5-7 milyon, aileleriyle birlikte bu sayı yaklaşık 20 milyondur.

doğum oranlarıyla gerçekleşen bu değer, kanaatimizce sonraki dönemlerde de çok fazla bir değişime uğramamıştır. Çünkü o tarihlerde doğum oranlarında düşüşü gerçekleştirecek veya ölüm oranlarını artıracak herhangi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla, 1950'lerden itibaren Pütürge'nin nüfus artış hızındaki düşüşün ana nedeni göçlerdir. Nitekim 1950'li yılların gazetelerinde "İstanbul'da yaşayan Pütürgeli"lerle ilgili haberler görünür olmaya başlamıştır.[2]

Pütürge'nin vermiş olduğu yaygın kitlesel göçün 60 yılı bulan tarihini, 1950-1980 ve 1980 sonrası olarak iki ayrı dönemde incelemek uygundur. İki dönem arasında en belirgin fark; 1980'lere kadar görece daha düşük düzeylerde seyreden göç miktarı, 1980 sonrasında ivme kazanarak, nüfus verilerinde daha görülür hale gelmesidir. Nitekim 1970-1980 yılları arasında ilçe nüfusu, Cumhuriyet tarihinin en yüksek değerlerine ulaşmıştır. Göçün, ülke genelinde önceki sayfalarda açıklamaya çalıştığımız nedenlerle yavaşladığı bu dönemde, doğal olarak Pütürge nüfusunda artış gerçekleşmiştir. Gerek ilçede artan nüfusun doğurduğu nüfus baskısı ve İnalcık'ın deyişiyle "demografik bir son kerteye erişme"si (2004, s: 66), gerekse ülkemizin 1980'lerden itibaren değişen sosyo-ekonomik yapısı, göçe hız kazandıran en önemli etkenlerdir. Nitekim bu dönemden sonra Pütürge nüfusu, günümüze kadar sürekli olarak azalış göstermiştir.

Araştırma alanında, "tarımda makineleşme" olgusunun, doğrudan göçü artırıcı bir faktör olduğu kanaatinde değiliz. Çünkü Pütürge'de, arızalı topografya nedeniyle makineli tarım yaygınlaşamamıştır. Dolayısıyla "tarımda makineleşme" olgusu, bir göç nedeni olarak, doğrudan Pütürge'de etkili olmayıp, yakın çevrede yaygınlaşmasıyla birlikte ilçede göçü arttırıcı bir faktör olarak ele alınmalıdır. Yakın dönemlere kadar, Pütürge köylerinde yaşayan pek çok aile, daha çok yakın çevrede bulunan kasaba ve ilçelerde tarım işçiliği yaparak geçimini sürdürmekteydi. Ancak o alanlarda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla, Pütürge'de kırsal işsizlik artış göstermiştir. Tarım işçiliği yapan ailelerin, genellikle "topraksız" ya da küçük toprak sahipleri olduğu varsayılabilir. Nitekim 1966 yılı Köy Envanterine göre, Pütürge'de 1171 aile (1966, s: 40,41,54,55), 1981 Köy envanterine göre, 3206 aile topraksızdır. Yine 1981 Köy envanterine göre, 57 köyün 40'ında (% 70) birincil geçim kaynağı olarak "işçilik" ifade edilmiştir. 1997 Köy Envanteri (2002, s: 30, 31) ve tarafımızdan uygulanan "Arazi Anketi"ne (2010) göre Pütürge'de topraksız aile bulunmamaktadır. Görülüyor ki "tarım

[2] Bkz. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=pütürge&isAdv=false

işçiliği" ile geçinen topraksız köylüler, 1980 sonrası dönemde göç eden asıl kitleyi oluşturmuşlardır. Nitekim birincil ekonomik faaliyetin "işçilik" olduğu, sonraki dönemlerde genellikle en fazla nüfus kaybına uğramıştır (Tablo 3.7). Bu köyler genellikle yüksek sahalarda yer almaktadır.

Tunçdilek'e göre; yüksek, dağlık sahalarda, artan nüfus ve çeşitli nedenlerle geçim seviyesini kaybeden halkın, işçi olarak alt zona inme meyli göstermesi ile, üst zondan alt zona doğru süreli bir iç göç hareketi başlamıştır. Evvela yaylalar ve dağlık yörelerden alt zona doğru işçilik şeklinde tezahür eden bu hareket, şartların daha kötüye gittiği yerlerde ve genellikle alt zonda zirai makinalar kullanılıp da rençbere pek lüzum kalmadığı yerlerde, üst zonun ekonomisini daha perişan etmiş, yoksulluk hatta açlık sebebiyle üst zondan şehir ve kasabalara doğru daimi bir yer değiştirme olayı meydana gelmiştir (Tunçdilek, 1977, s: 48).

İlerleyen sayfalarda değinileceği gibi, araştırma alanında hâlâ pek çok köyde traktör sayısı 1-2 tane bulunmakta ve hatta bazı köylerde hiç bulunmamaktadır. Pütürge'nin engebeli topografik yapısı düşünüldüğünde, tarımda makine kullanımının düşük oranlarda kaldığı ve bu nedenle tarımsal üretimde yoğun olarak insan gücüne ihtiyaç duyulduğu söylenebilir, ancak sağlanan tarımsal gelir, işgücünü geçindirmekten uzak olduğundan, tarım, yoğun göçe engel oluşturabilecek bir ekonomik faaliyet alanı olarak düşünülmemelidir.

Tablo 3.7: Birincil Geçim Kaynağı "İşçilik" Olan Köyler (1981)

Köyler	
Aktarla	Karşıyaka
Aliçeri	Kayadere
Alihan	Kocköy
Arınlı	Kökpınar
Arıtoprak	Korucak
Arslankent	Körme
Belen	Meşedibi
Bölükkaya	Nohutlu
Bölünmez	Pazarcık
Büyüköz	Sorguclu
Cavgören	Söğütlü
Çığırlı	Taştepe
Çukuroymak	Teluşağı
Dikilitaş	Tepehan
Erdemler	Üçyaka
Esencik	Uzunkoru
Esenlik	Uzuntaş
Gökçeli	Yandere
Gündeğer	Yazıca
Gündüz	Yediyol

Kaynak: 1981 Köy Envanteri

1981 Köy Envanteri'ne göre; Pütürge'den toplam 1984 aile "son 5 yıllık zaman dilimi" içerisinde İstanbul'a, 100 aile Adana'ya, 76 aile Malatya'ya, 96 aile yurtdışına göç etmiştir. Buna göre, söz edilen sürede toplam 2256 aile göç etmiştir (Tablo 3.8).

Tablo 3.8: Pütürge İlçesinden Yurt İçine Yapılan Göçler (1981)

Köyler	İstanbul	Adana	Malatya
Aktarla	8		
Aliçeri	25		
Alihan	10		
Arınlı	20		15
Arıtoprak	10		
Arslankent	40		10
Bakımlı	1		
Balpınarı			
Başmezraa	14		3
Bayırköy	30		
Belen	20		
Bölükkaya	150		
Bölünmez	20	5	
Büyüköz	100		
Çamlıdere			
Çayköy			
Çaygören	150		
Çengelli	5		
Çığırlı	40		
Çukuroymak	30		10
Deredüzü			
Dikilitaş	200		
Düvenlik	15		
Erdemler	20		
Esencik	10		5
Esenlik	10		15
Gökçeli	40		
Gözlüce			
Gündeğer	15		
Gündüz	200	30	
Karakaya			
Karşıyaka	30		
Kavaklıdere			
Kayadere	50		
Koçköy	30		
Köklükaya			
Kökpınar			
Korucak	40		
Kozluk			
Körme	204		
Meşedibi	20		10
Nohutlu (B)	20		
Ormaniçi			
Örencik			
Örmeli			
Örnekköy			
Pazarcık	20	40	
Sahilköy			
Sorguçlu	20		7
Söğütlü	50		
Taşmış	12	10	
Taştepe	10		1
Tatlıcak	25		
Tekederesi	10		
Teluşağı	40		
Tepehan	30	10	
Tosunlu	50		
Üçyaka	30	5	
Ulutaş			
Uzunkoru	60		
Uzuntaş	50		
Yamaçköy			
Yandere			
Yazıca	10		
Yediyol	10		
Yeşildere			
Toplam	**1984**	**100**	**76**

Kaynak: 1981 Köy Envanteri

Özcan'a göre, doğum, ölüm ve göç olarak bilinen üç ana nüfus hareketi arasında çalışılması en zor olanı göçlerdir. İç göç verilerinin elde edilmesinde kullanılan üç ana veri kaynağı vardır. Bunlar;

1- Nüfus sayımları
2- Anket uygulamaları
3- Çeşitli resmi kurumların kayıtlarıdır (Özcan, s: 1998, s: 78, 84).

Pütürge gibi yarım asırdan fazla bir zamandır yoğun göç veren bir yerleşmenin göç değerlerine ulaşmak bazı güçlükler taşımaktadır. Bununla birlikte Pütürge'de göç yoğunluğunun arttığı, 2000 yılı sonrasının değerlerine ulaşmak amacıyla uyguladığımız "Arazi Anketi" (2010) ve İstanbul'da yaşayan Pütürge'lilerin kurmuş oldukları çeşitli "köy-hemşehri dernekleri"nin verilerinden yararlanarak bazı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Bu amaçla "son 10 yılda yerleşim biriminde göç veren hane sayısı ve göçün yönü" üzerinde durduk. Buna göre; göç veren toplam 2223 hanenin 2090'ı İstanbul'a (% 94), 89'u Malatya'ya (% 4), 44'ü ise Bursa, Ankara, İzmir gibi diğer illere (% 2) yönelmiştir (Foto 3.1), (Tablo 3.9). Görülmektedir ki; İstanbul, uzun yıllardan beri Pütürge'den yapılan göçler için en önemli çekim merkezi olma özelliğini korumaktadır. İzmir, Ankara, Bursa gibi kentler son 10 yıllık zaman diliminde Pütürge'den göç edenlerce sınırlı bir ilgi görse de, henüz dikkate alınabilecek çekim merkezleri haline gelmemiştir.

Foto 3.1: Pütürge'den İstanbul'a, doğrudan otobüs seferleri düzenlenmektedir. Seferler, yolcu ve yük göndermek amacıyla köylerden yoğun ilgi görmektedir. (Pütürge Kasabası)

Tablo 3.9: Pütürge İlçesinden Son 10 Yılda Yurt İçine Yapılan Göçler (2010)

Köyler	İstanbul	Malatya	Diğer iller
Aktarla	30	5	
Aliçeri	25	3	
Alihan	15	3	
Arınlı	20		
Arıtoprak	10		
Arslankent	10		
Bakımlı	15		
Balpınarı	20		
Başmezraa	10		
Bayırköy	10		
Belen	20		
Bölükkaya	30	3	
Bölünmez	10		
Büyüköz	20		
Çamlıdere	10		
Çayköy	10		
Çengelli	10		
Çığırlı	10		
Çukuroymak	10		
Deredüzü	20		
Düvenlik	20		
Erdemler	20		
Esencik	15		
Esenlik	10		
Gökçeli	25	2	
Gözlüce	15	3	6
Gündeğer	10		
Gündüz	25		
Karakaya	5		
Karşıyaka	20		
Kavaklıdere	10		
Kayadere	20		
Koçköy	15		
Köklükaya	15		
Kökpınar	30	10	5
Korucak	15		
Kozluk	5		
Körme	5	5	
Meşedibi	20		
Nohutlu (B)	50	5	
Ormaniçi	10	2	
Örencik	15		
Örmeli	5		
Örnekköy	15		
Pazarcık	40	3	3
Sahilköy	5		
Sorguçlu	20		
Söğütlü	15		
Taşmış	25		
Taştepe	20		
Tatlıcak	20		
Tekederesi	25		
Teluşağı	25		
Tepehan	70	5	
Tosunlu	10		
Üçyaka	15		
Ulutaş	10	5	
Uzunkoru	25		
Uzuntaş	35		
Yamaçköy	20		
Yandere	15	5	5
Yazıca	30		
Yediyol	15		
Yeşildere	20		
Pütürge (Merkez)	90	30	25
Toplam	**2090**	**89**	**44**

Kaynak: Arazi Anketi (2010)

Tablo 3.9'dan anlaşılacağı gibi, Pütürge köylerinin tamamı 2000 yılından sonra göç vermiştir. Göçler, Pütürge'nin çeşitli köylerinde nüfusun yaş ve cinsiyet özelliklerini doğrudan belirleyen bir faktördür. Örnek olarak, Belen Köyü'nün vermiş olduğu yoğun göç, nüfus piramidine, bariz bir biçimde cinsiyet ve yaş gruplarına dengesizlik olarak yansımaktadır (Şekil 3.4), (Şekil 3.5). Yazıca Köyü ise, gerçekleşen göçlere rağmen, nüfus piramidine yansıdığı şekliyle, yaş ve cinsiyet grupları itibarıyle daha dengeli bir görünüm sergilemektedir (Şekil 3.6), (Şekil 3.7).

Şekil 3.4: Belen Köyünün 2000 Yılı Nüfus Piramidi

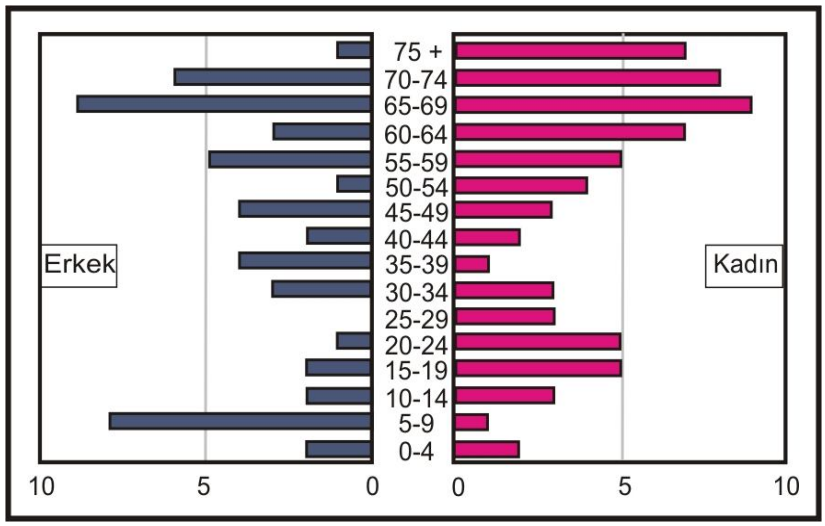

Şekil 3.5: Belen Köyünün 2010 Yılı Nüfus Piramidi

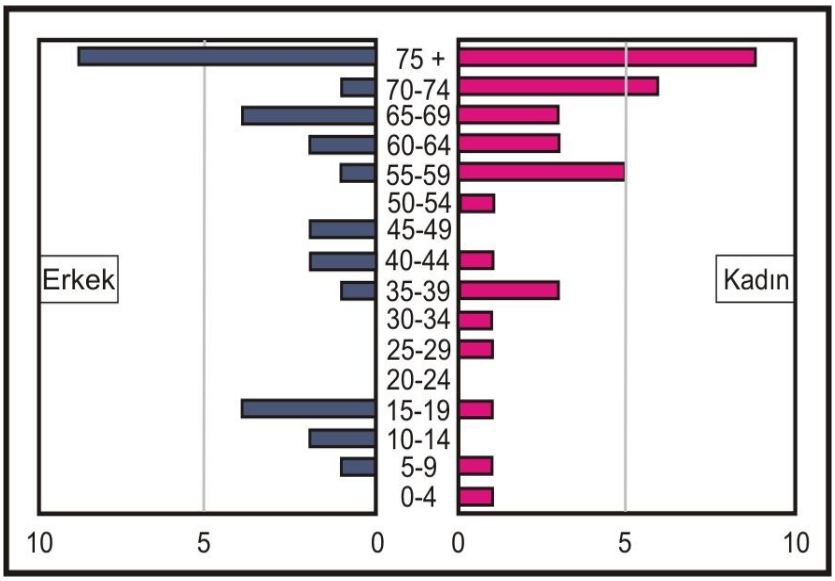

Şekil 3.6: Yazıca Köyünün 2000 Yılı Nüfus Piramidi

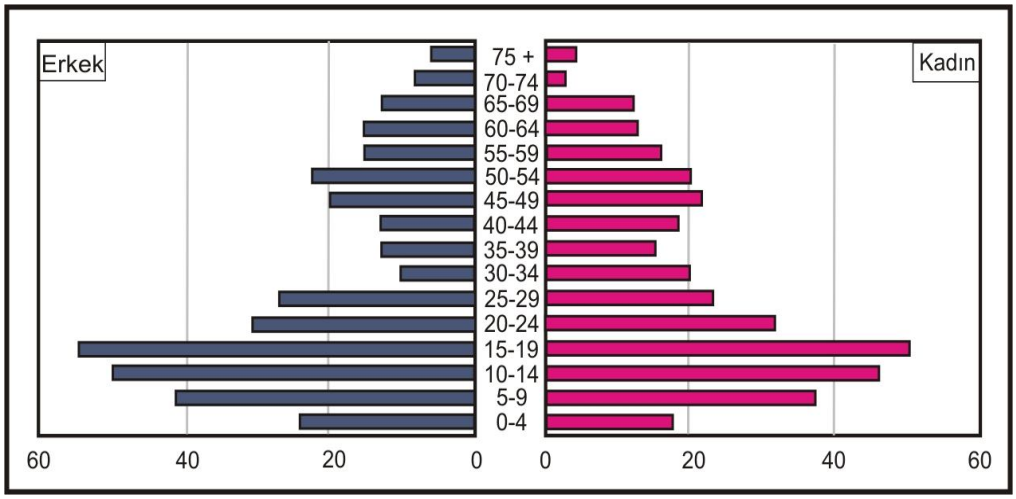

Şekil 3.7: Yazıca Köyünün 2010 Yılı Nüfus Piramidi

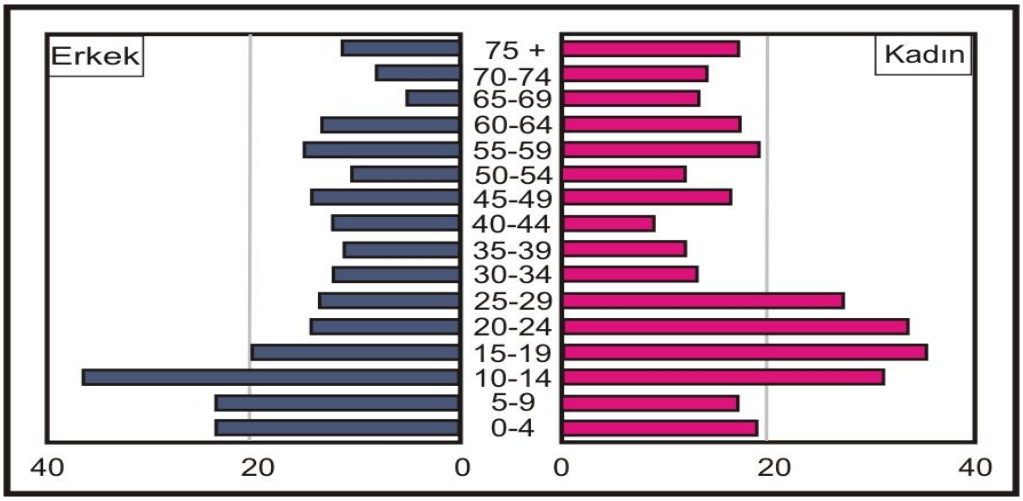

"Malatya Vizyon 2023 - Malatya İl Gelişim Raporu" başlıklı çalışma (Gezer, İ., vd., 2011), Malatya İlinin vermiş olduğu göçlere ilişkin, "nüfusa kayıtlı olunan yerleşim" dikkate alınarak, detaylı rakamsal veriler sunmaktadır. Bu çalışma, sunduğu verilerle, ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar içerisinde belki de bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.

2008 yılı TÜİK nüfus verileri ile çeşitli resmi kurumların nüfus verileri dikkate alınarak hazırlanan rapora göre, Pütürge İlçesi nüfusuna kayıtlı 125.019 kişi bulunmaktadır (Tablo 3.10). Bu nüfusun 20.674'ü Pütürge'de, 104.345'i ise ilçe dışında yaşamaktadır. İlçe dışında yaşayanların 103.142'si (% 98,85) yurt içinde, 1203 kişi ise (% 1,15) yurt dışında yerleşmiştir (Gezer, İ., vd, 2011, s: 28-31). Bu verilere göre; Pütürge nüfusuna kayıtlı her 6 kişiden 5'i ilçe dışında yaşamaktadır.

Tablo 3.10: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Yurt İçi ve Yurt Dışı Dağılımı ve Toplam Nüfus MİktarıKaynak: Gezer, İ., vd, 2011, s: 28-31

	Yurt İçi	Yurt Dışı	Toplam
Nüfus	123.816	1.203	125.019

Rapora göre, Pütürge'den yapılan yurt içi göçlerde, en çok tercih edilen il, 90.332 kişiyle (% 87,6) İstanbul'dur. İstanbul'dan sonra yoğun göç edilen ikinci il 7147 kişiyle (% 6,9) Malatya'dır (Tablo 3.11). Bursa 1025 (% 1), Ankara 469 kişilik (% 0,5) göç almıştır. Yine il dışında 4169 (% 4) kişilik "kurumsal nüfus" [3] bulunmaktadır (Tablo 3.12).

Tablo 3.11: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun, Malatya İline Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı

	Malatya			
	Pütürge	İl Merkezi	Diğer İlçeler	Toplam
Nüfus	20.674	5986	1161	27.821

Kaynak: Gezer, İ., vd, 2011, s: 28-31

Tablo 3.12: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Türkiye Genelinde Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı

	Yurt İçi					
	İstanbul	Malatya	Bursa	Ankara	Kurumsal	Toplam
Nüfus	90.332	7147	1.025	469	4169	103.142

Kaynak: Gezer, İ., vd, 2011, s: 28-31

Rapora göre, 2008 yılında Pütürge'nin toplam nüfusu 22.201 kişidir. Bu nüfusun, 20.674'ü Pütürge nüfusuna kayıtlıdır, dolayısıyla ilçe, 1527 kişilik göç almıştır (2008). Kuşkusuz bu nüfusun büyük bir bölümünü memurlar ve güvenlik kuvvetleri oluşturmaktadır. Yine rapora göre; Malatya İli'nden, il dışına en çok göç veren ilçeler sırasıyla Pütürge, Darende ve Akçadağ, en az göç veren ilçeler ise Battalgazi, Yazıhan ve Kuluncak'tır (Gezer, İ., vd., 2011, s: 29).

Pütürge nüfusunun İstanbul'a göç eğilimi, 20 yy'ın başlarına kadar uzanmaktadır (Şen, 2010, s: 229-237). Pütürge İlçesi'nden, 1950'lerden itibaren kitleselleşen İstanbul yönlü göçlerle, kentte tutunulmuş, hemşehri dayanışmacılığı da, İstanbul'a yeni göçlerin yapılmasını teşvik etmiştir. Yine İstanbul'a göç edenlerin, başarılı tutunma örnekleri arttıkça, ilçede İstanbul'a göç verme eğilimi her dönem

[3] "Kurumsal nüfus" olarak adlandırılan kitle, yurdun çeşitli yerlerinde askerlik görevi nedeniyle silah altında bulunan veya Çocuk Esirgeme Kurumu ve huzurevlerinde barınan, ancak yaşadığı il belirlenemeyen nüfustur.

canlılığını korumuştur. Göç eden ilk kuşak Pütürge'liler, daha çok hamallık, garsonluk, han odabaşılığı gibi mesleklerde yoğunlaşmıştır. O dönem Pütürge'den göç eden nüfus daha çok, 20-30 yaş arasında, çoğunlukla ilkokul düzeyinde eğitim görmüş, niteliksiz erkek nüfustan oluşmaktadır. Bugün İstanbul'da işveren ve yatırımcı konumunda olan çok sayıda Pütürge'li bulunmaktadır.

Göç veren hanelerin, işledikleri araziyi tamamen terk etmemeye özen göstermeleri, dikkat çekici bir özelliktir. Son 30 yılda hızlanan göçle nüfusunun neredeyse yarısını kaybeden Pütürge'de, tamamen terk edilen tarımsal arazi veya hane sayısı yok denecek kadar azdır. Ailenin genellikle en küçük veya en büyük ferdi Pütürge'de kalıp, mevcut tarımsal araziyi işlerken, büyük kentlerde yaşayan aile bireyleriyle ekonomik dayanışma içerisindedir. Bu bağlamda aile fertleri arasında bir ekonomik ilişki süregelmektedir.

Pütürge'de "itici" bir göç nedeni olarak "kan davası" gibi sosyal olaylar önem taşımaktadır. Tarihi kaynaklara göre, Pütürge'de meydana gelmiş bu tarz toplumsal sorunlar zaman zaman ciddi boyutlar kazanmış ve hatta resmi makamları özel önlemler almaya zorlamıştır. Nitekim Osmanlı döneminde Pütürge'de yaşanan kan davalarına ilişkin çok sayıda tarihi belge bulunmaktadır. Yine Cumhuriyet döneminde 1937 tarihli "Kan Gütme Sebebiyle Adam Öldürme ve Buna Teşebbüs Cürümleri, Failleri, Hasımları Hakkında Tatbik Olunacak Muameleye Dair Kanun"la Türkiye'nin en çok kan davası görülen, aralarında Pütürge'nin de bulunduğu 32 yerleşmeye özel kanun çıkartılmıştır (Şen, 2010, s: 224). Günümüzde bu tür olaylar önceki yıllara nazaran azalmakla beraber, hâlâ akrabalar arasında veya köyün diğer fertleriyle ya da farklı köyler arasında husumet yaşanmakta ve güncel bir göç nedeni olma özelliğini korumaktadır (Foto 3.2). Esencik, Çamlıdere, Belen köyleri bu gibi olaylarla günümüzde hâlâ göç vermektedir. Yine Balpınarı Köyü'ne bağlı Kalan Mahallesi yakın dönemde, "aile husumeti" nedeniyle tamamen terk edilmiştir.

Pütürge İlçesi'nde istisnasız olarak tüm yerleşim birimleri göç vermektedir. Geçmiş yıllarda köylerden, Pütürge kasabasına dikkate değer olmayan bir göç gerçekleşmişse de, genel olarak kasaba, köylerden göç eden nüfusu kendisine çekebilecek ekonomik ve sosyal niteliklere sahip değildir. Nitekim son 10 yılda Pütürge kasabası hızla göç vermektedir. Kasaba 2000 yılı nüfus verilerine göre 4795 nüfusa sahipken, 2010 yılında nüfus neredeyse yarı yarıya azalmış ve 2628 kişiye gerilemiştir. Bir gözlem olarak, Pütürge'de yaşayan gençler büyük ölçüde göç etme eğilimindedirler.

24.04.1962, Milliyet, Sayfa 7

BABİK KÖYÜ HALKI BİR AİLE YÜZÜNDEN KÖYDEN GÖÇ EDİYOR

Pötürge ilçesinin Babik köyünde bir aile «istenmeyen kimseler» olarak ilân edilmiştir.

Çeşitli suçlar işleyerek köy halkını bizar ettikleri iddia olunan Hasan, Mehmet, Emin Sönmez ile enişteleri Kemal Kılıç'nın vilâyet dışına çıkarılmaları için köy tarafından ilgili

Foto 3.2: Babik (Gündüz) Köyü'nden göç haberi (Kaynak: Milliyet Gazetesi, 24.04.1962)

3.2.2. Dış Göçler

Araştırma alanında yurtdışına göç çok yaygın değildir. Dış göçler, 1960 ve 1970'li yıllarda düşük düzeyde bir ilgi görmüştür. Pütürge'den göçün hız kazandığı 1980-1990 döneminde, yurtdışına göçler de nisbeten artmıştır. Ancak hiçbir dönem yurtdışı ana göç yönü olmamıştır. Başta Almanya, dış göçte ilgi görmektedir. ABD, diğer Avrupa ülkeleri, Orta Asya ülkeleri, Libya ve Suudi Arabistan daha az göç edilen ülkelerdir. 1981 Köy Envanter'ine göre, 26 köyden toplam 91 aile Almanya'ya yerleşmiştir. Gündüz Köyü, toplam 15 hane ile yurtdışına en yoğun göçü vermiştir. (Tablo 3.13).

Arazi Anketi uygulamamıza göre (2010), toplam 4 köyden ve Pütürge kasabasından son 10 yılda, 27 hane yurtdışına göç vermiştir. Almanya en önemli göç merkezidir. 1981 Köy Envanterinde yer almayan Pütürge kasabası ise, son dönemde, 20 haneyle yurtdışına en fazla göçü vermiştir. Göç eden evli nüfus genellikle kısa bir süre sonra yanlarına ailelerini de almışlardır. Genellikle 20-30 yaş grubunda bulunan, bekar erkek nüfus dış göçe daha yoğun katılım göstermektedir. 1980 öncesi göç eden nüfus kitlesini daha çok ilkokul mezunları oluştururken, günümüzde lise mezunları daha

yoğunluktadır. Dikkat çeken bir başka özellik ise, 2000 yılı sonrasında Orta Asya ülkeleri, Libya, Suudi Arabistan ilgi görmeye başlamıştır.

Tablo 3.13: 1981, 2010 Yılı Verilerine Göre Pütürge İlçe'sinden Yurtdışına Yapılan Göçler

Köyler	**1981**	**2010**
	Almanya	**Almanya vd ülkeler**
Aliçeri	2	2
Alihan	1	
Arınlı	3	
Arıtoprak	1	
Arslankent	7	
Bakımlı	4	
Başmezraa	2	
Bayırköy	4	
Belen	5	
Düvenlik	5	3
Esencik	5	2
Gökçeli	2	
Gözlüce	8	5
Gündüz	15	
Karşıyaka	1	
Nohutlu (B)	6	
Örmeli	1	
Pazarcık	5	
Taştepe	2	
Tatlıcak	1	
Teluşağı	3	
Tepehan	1	
Üçyaka	1	
Uzunkoru	4	
Yandere	1	
Yazıca	1	
Pütürge (Merkez)		20
Toplam	**91**	**27**

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

Pütürge ilçesine kayıtlı nüfusun 1203'ü yurtdışında yaşamaktadır. Almanya dış göçte en çok tercih edilen ülkedir. Almanya'yı ABD, Avusturya ve diğer ülkeler izlemektedir (Gezer, İ., vd., 2011, s: 31), (Tablo 3.14).

Tablo 3.14: Pütürge Nüfusuna Kayıtlı Nüfusun Yurt Dışı Dağılımı ve Toplam Nüfus Miktarı

Almanya	**ABD**	**Avusturya**	**Bilinmeyen**	**Toplam**
625	83	66	429	1203

Kaynak: Gezer, İ., vd., 2011, s: 31

Yurtdışında yaşayan kitle Pütürge'yle genellikle bağlarını koparmamış, akrabalarına maddi destek sağlamışlardır. Yurtdışındaki bazı aileler, köylerinde

konutlar yaptırmışlardır ve yaz aylarında Pütürge'yi ziyaret etmektedirler. Ayrıca yurt dışında yaşayan nüfus, yatırımlarını önemli ölçüde İstanbul'a yapmaktadır. Yurda kesin dönüş yapanlar yerleşmek için genellikle İstanbul'u tercih etmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde dış göç, 1960'lı yıllardan itibaren yoğun bir ilgi görmeye başlamıştır. Pütürge İlçesi'nde dış göçün az ilgi görmesi, iç göçün İstanbul'a daha erken tarihlerde yönelişiyle ilgilidir. Ayrıca araştırma alanında dış göçü olumsuz yönde etkileyen bir diğer etken, göç eğilimli kitlenin genellikle kalifiye iş gücü içerisinde yer almamasıdır. Bu bağlamda, yurt dışı göçlerde nitelikli işgücünün günümüzde daha fazla tercih edilmesi, dış göçe katılımı olumsuz etkilemektedir.

3.2.3. Mevsimlik Göçler

Pütürge'de mevsimlik göç, iki farklı biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi il dışına, tarımsal uğraşların azaldığı daha çok kış aylarında yapılan göçlerdir. İkincisi ise yaz aylarında yayla ve komlara yapılan göçlerdir.

1981 Köy Envanteri, çok net rakamsal değerler sunmamakla birlikte, İstanbul ve Adana'ya yapılan mevsimlik göçlere işaret etmektedir. Örneğin Adana'ya yapılan 100 hanelik göç, "tarım işçiliği"ne dayalı mevsimlik göçtür. Yine pazarcılık, hamallık, seyyar satıcılık gibi dönemsel yoğunluk taşıyan işlerde hemen her köyden İstanbul'a geçici göçler yapılmıştır. Günümüzde il dışına yapılan mevsimlik göçler istisnai bir durum oluşturmakta ve kalıcı göçlere dönüşmektedir. Uyguladığımız Arazi Anketi'ne göre (2010), Pütürge'de yalnızca Arıtoprak, Tekederesi ve Uzuntaş köyleri olmak üzere yalnızca 3 köyden İstanbul'a mevsimlik göçlerin yapıldığı ifade edilmiştir. Yine Örencik Köyü'nden İstanbul'a, pazar esnafı olan akrabalarının yanlarında çalışmak amacıyla yaz aylarında göç edilmektedir. Mevsimlik göçlerde akrabalık ilişkileri öne çıkmaktadır. Göç süresince daha çok akrabalarının yanında barınılmakta, genellikle onlarla birlikte çalışılmakta veya onların desteğiyle iş bulunmaktadır. Göçe katılanlar, çalışılan döneme ve işkoluna göre sonbahar veya ilkbahar aylarında Pütürge'ye dönerek tarımsal işlerle uğraşmaktadır.

Kanaatimizce il dışına mevsimlik göçler, kente adaptasyonu kolaylaştırmıştır. Bu tür bir mevsimlik göç, bir nevi oryantasyon göçü, veya kalıcı göç arifesinde bir basamak sayılabilecek bir göç çeşididir. Nitekim Pütürge'den geçmiş yıllarda il dışına yapılmış kalıcı göçler, daha çok bu şekilde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan kırsal alanda

yeni ihtiyaçların belirmesi ve mevcut tarımsal üretimin, geçim şartlarını sağlayamaması sonucunda, mevsimlik göç yerini daimi göçe bırakmıştır.

Bir diğer mevsimlik göç çeşidi yayla ve kom göçleridir. Yayla göçleri son yıllarda azalış göstermektedir. Geçmişte, ilçede bulunan 12 yayla alanı oldukça yoğun kullanılırken, günümüzde 5 yayla alanı kullanılmaktadır. Yayla göçü daha çok Haziran-Eylül ayları arasında gerçekleştirilmektedir. Arazi Anketine (2010) göre, 2010 yılında toplam 512 hane yaylacılık faaliyetlerine katılmıştır.

Mevsimlere bağlı olarak ilçenin nüfusu değişkenlik göstermektedir. Özellikle yaz aylarında ilçe dışında ikâmet eden Pütürgelilerin ilçeyi ziyareti, özellikle köylerde nüfusun kalabalıklaşmasına yol açan mevsimlik bir nüfus hareketi oluşturmaktadır.

3.3. Nüfusun Yaş Yapısı

Bir yerleşim alanının nüfus yaş kompozisyonu, doğum, ölüm ve göç gibi nüfusun üç temel değişkeniyle şekillenir. Dönemsel olarak gelişen süreçler, bu değişkenleri doğrudan doğruya etkiler. Nüfusun yaş durumunun tespiti, mevcut durumun değerlendirilmesi, planlanması, yatırım ve doğacak ihtiyacın belirlenmesinde önemli bir unsurdur. Pütürge nüfusunun yapısal özellikleri ile ilgili DİE-TUİK verileri, 1985 yılı ve sonraki dönemleri kapsamaktadır.

Pütürge ilçesinin nüfus özellikleri önemli ölçüde kırsal karakteri yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak ilçede "çok çocuklu" aile yapısı yaygındır. Nitekim 1985-2010 sayım dönemlerinde, araştırma alanında 0-14 yaş grubu nüfus, sürekli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. 1985 yılı nüfus verilerine göre Türkiye nüfusunun % 37,6'sı 0-14 yaş grubundadır. Bu oran 1990 yılında % 35'e, 2000 yılında % 29,8'e, 2010 yılında % 25,6'ya gerilemiştir. Pütürge ilçesinde bu oran 1985'de % 47,3'tür. Sonraki sayım dönemlerinde nüfus kompozisyonu bu yaş grubunun aleyhinde bir değişim göstererek, 1990 yılında % 45'e, 2000 yılında % 36'ya, 2010 yılında ise % 26,7'ye gerilemiştir (Tablo 3.15), (Tablo 3.16). İlçe nüfusu içerisinde 0-14 yaş grubunun oransal seyri, Türkiye süreciyle paralellik göstermektedir. Bilindiği gibi ülkemizde yaşanan göç ve kentleşme sürecine bağlı olarak, yıllar itibarıyle doğumlarda azalış meydana gelmiştir. Bu bağlamda 0-14 yaş grubu nüfus, hem ülke, hem de Pütürge ölçeğinde azalış göstermektedir. 1985 yılı ve sonraki sayım dönemlerinde ilçe nüfusunda 0-14 yaş grubunun oranı, Türkiye değerlerinin üzerinde seyretse de, sayım dönemleri itibarıyle azalma eğilimindedir.

Araştırma alanında, 1985 yılından 2010 yılına kadar geçen sürede, 15-64 yaş grubu ile 65+ yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki payı istikrarlı bir biçimde artmıştır. 1990 sayımından itibaren nüfus içerisindeki ağırlıklı kitleyi 15-64 yaş grubu oluşturmuştur. 15-64 yaş grubu, 1985'te ilçe nüfusunun % 47'sini, 1990 yılında % 49,2'sini, 2000 yılında % 54,7'sini, 2010 yılında % 62,4'ünü oluşturmaktadır. Bu yaş grubu yıllar itibarıyle oransal artışını sürdürse de, Türkiye ortalamasının altında değerler vermektedir.

İlçe toplam nüfusu içerisinde 65+ yaş grubu, 1985 yılında % 5,7, 1990 yılında % 5,8, 2000 yılında % 9,3 ve 2010 yılında % 10,9'unu oluşturmaktadır. 1985'ten itibaren, Pütürge'nin 65+ yaş grubu her sayım döneminde sürekli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde değerler vermektedir.

Tablo 3.15: Bazı Yıllara Göre Pütürge ve Türkiye Nüfusun Üç Ana Yaş Grubuna Bölünüşü

Yaş Grupları	1985		1990		2000		2010	
	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye
0-14	22.633	19.010.138	15.983	19.745.352	10.239	20.220.095	5419	18.878.582
15-64	22.488	29.432.295	17.351	34.265.838	15.492	43.701.502	11.842	49.516.670
65+	2.737	2.125.908	1.960	2.417.363	2.648	3.858.949	3001	5.327.736

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Tablo 3.16: Bazı Yıllara Göre Pütürge ve Türkiye'de Nüfusun Üç Ana Yaş Grubuna Oranı (%)

Yaş Grupları	1985		1990		2000		2010	
	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye
0-14	47,3	37,6	45	35	36	29,8	26,7	25,6
15-64	47	58,2	49,2	60,7	54,7	64,4	62,4	67,2
65+	5,7	4,2	5,8	4,3	9,3	5,8	10,9	7,2

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Veriler, dönemler itibariyle Pütürge nüfusunun yaşlandığını göstermektedir. 15+ yaş grubunda son dönemlerde görülen oransal artışın esas nedeni, 0-14 yaş grubu nüfusun, en başta doğumların azalışına bağlı olarak toplam nüfus içerisinde oransal olarak küçülmesidir. Araştırma alanının 2000 ve 2010 yılları nüfus piramitleri karşılaştırıldığında, yaş grupları arasında önemli bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. 2010 yılı nüfus piramidinde, 2000 yılı nüfus piramidine göre, 5'erli yaş gruplarının hemen hemen tamamında bir azalış söz konusudur. En dikkat çekici azalış ise 0-14 yaş grubunda gerçekleşmiştir (Şekil 3.8), (Şekil 3.9). Pütürge bütününde "çok çocuklu" aile yapısı, geleneksel-kırsal yapı içerisinde günümüzde hâlâ devam etse de, aileler geçmişe nazaran daha az çocuğa sahip olma eğilimindedir. Araştırma alanının 1990 yılında "ortalama hanehalkı büyüklüğü" 6,13 kişi, 2000 yılında 5,46 kişi, 2010 yılında ise 3,9

kişidir. Buna göre son 20 yıl içerisinde hane başına düşen nüfus miktarında ortalama 2,23 kişilik bir azalma söz konusudur. Nitekim, 1990 yılında 6 ve daha fazla nüfuslu hanelerin oranı % 66,1'den, 2000 yılında % 62,3'e gerilemiştir.

Şekil 3.8: Pütürge İlçesinin 2000 Yılı Nüfus Piramidi

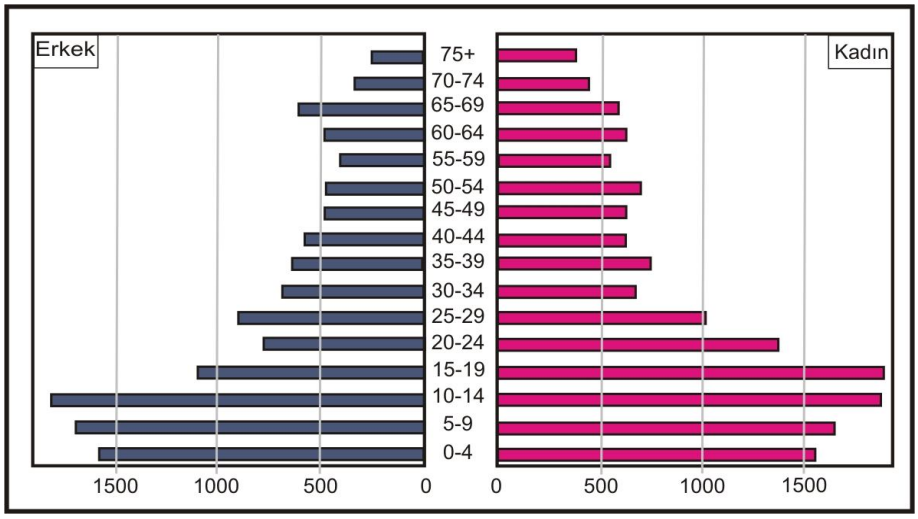

Şekil 3.9: Pütürge İlçesinin 2010 Yılı Nüfus Piramidi

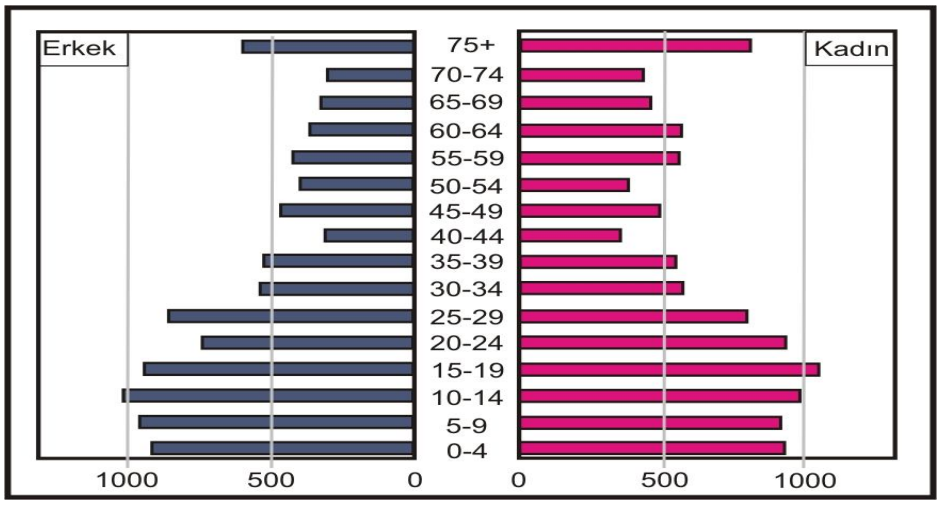

3.4. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Pütürge'nin 1894-1895 yılı nüfusu 10.069 kişidir. Nüfusun 4427'sini kadınlar (% 44), 5642'sini (% 56) erkekler oluşturmaktadır. Karpat'a (2010) göre cinsiyet nüfusunda görülen bu dengesiz oran, İmparatorluk bütünü için geçerlidir. Kadınların, 1880'li yıllarda birey olarak kaydedilmeye başlandıktan sonra bile sayılarının devamlı olarak erkeklerden daha az çıkması, kadınlar arasında yüksek ölüm oranına yol açan bazı etkenlerin olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir (Karpat, 2010, s: 46).

Bilindiği gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan nüfus sayımlarında, savaş yıllarında verilen erkek nüfus kaybına bağlı olarak, Türkiye'nin kadın nüfusu, erkek nüfusundan daha fazladır. Türkiye genelinde 1945 sayımından, Malatya'da ise 1955 sayımından itibaren erkek nüfus miktarı, kadın nüfusu aşmıştır. Pütürge'de ise, 1935 ve sonraki tüm sayımlarda kadın nüfus erkek nüfustan fazladır (Tablo 3.17), (Şekil 3.10).

Tablo 3.17: Pütürge İlçesinde Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı (1935-2010)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %
1935	10.811	12.236	23.047	46,9	53,1
1940	11.999	13.304	25.538	47,4	52,6
1945	11.275	12.352	23.801	47,4	52,6
1950	13.040	14.138	27.178	47,2	52,8
1955	14.141	15.530	29.671	47,6	52,4
1960	15.622	17.430	33.052	47,2	52,8
1965	16.527	18.724	35.251	46,8	53,2
1970	16.802	19.406	36.208	46,4	53,6
1975	17.823	19.561	37.404	47,6	52,4
1980	18.668	20.693	39.361	47,4	52,6
1985	17.380	20.698	38.078	45,6	54,4
1990	16.693	19.528	36.221	46	54
2000	13.108	15.274	28.382	46,2	53,8
2010	9676	10.586	20.262	47,8	52,2

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Şekil 3.10: Pütürge İlçesinde Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)

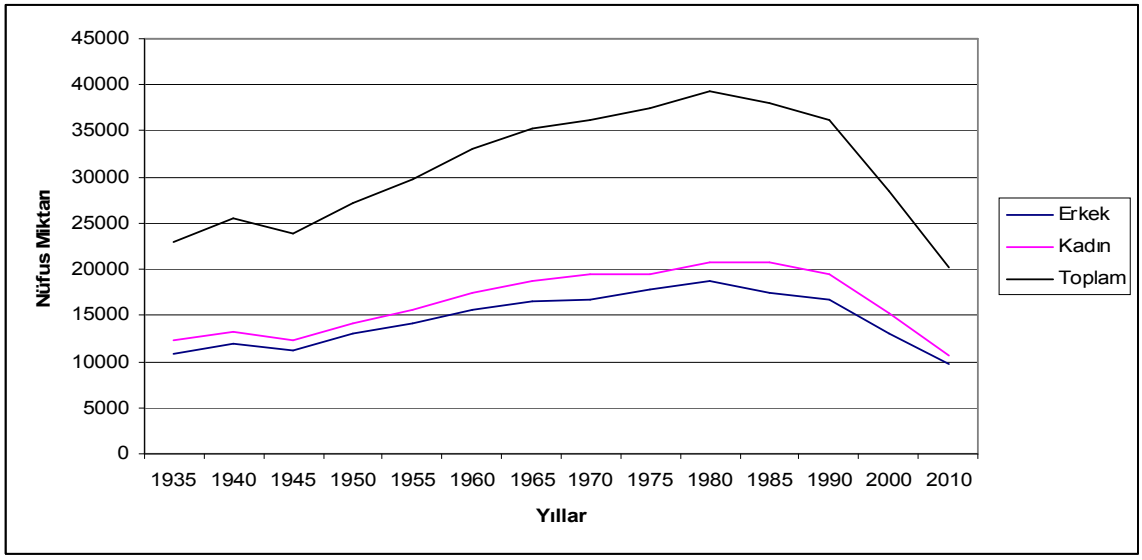

Erkek ve kadın nüfus miktarında görülen dengesizlik, ülke içi göçlerle ilgilidir. Göçe daha çok erkek işgücü katıldığından, göç veren illerde kadın nüfus fazlalığı bulunmaktadır (Doğanay, 1994, s: 157). Bir başka ifadeyle, yoğun göç veren yerleşmelerin tipik özelliği olarak, kadın nüfusu erkek nüfustan fazla oranlarda

seyretmektedir. Önceki sayfalarda bahsedildiği gibi, 1950'den sonra ülkemiz kırlarından kentlerine doğru yoğun bir göç akımı başlamış, Pütürge de bu göç sürecine eş zamanlı olarak katılmıştır. Araştırma alanında, 1935 sayımından günümüze kadar kadın nüfusunun erkek nüfustan fazla bir değere sahip olması, göç veren yerleşim birimlerine özgü bir durumdur.

Pütürge nüfusunun, cinsler arasındaki oransal dağılışı, yaş gruplarına göre değişim göstermektedir. 0-14 yaş grubunda cinsler arasında bir denge olduğu görülmektedir. Ancak 15-64 yaş grubunda belirgin bir biçimde kadın nüfus miktarı, erkek nüfustan fazladır. Bu durumu doğuran asıl etken, 20 yaş üzeri ve daha çok bekar erkek nüfusun göçe yoğun olarak katılmasıdır (Tablo 3.18). 65+ yaş grubunda ise kadın nüfus, yine erkek nüfusun üzerinde bir orana sahiptir (2010). Bu durum, bilimsel bir gerçek olarak, kadınların ortalama yaşam sürelerinin, erkeklerden daha fazla oluşuyla ilgilidir.

Tablo 3.18: Pütürge İlçesinde Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Sayı ve Oranları (2000, 2010)

Yaş Grubu	2000						2010					
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
0-4	1602	5,64	1541	5,43	3143	11,07	877	4,33	849	4,19	1726	8,52
5-9	1742	6,13	1630	5,74	3372	11,87	897	4,43	795	3,92	1692	8,35
10-14	1848	6,51	1876	6,61	3724	13,2	1011	4,99	990	4,89	2001	9,88
15-19	1134	4	1891	6,66	3025	10,66	922	4,55	1088	5,37	2010	9,92
20-24	798	2,81	1379	4,85	2177	7,66	743	3,67	872	4,30	1615	7,97
25-29	916	3,23	1024	3,61	1940	6,84	817	4,03	772	3,81	1589	7,84
30-34	698	2,46	691	2,43	1389	4,89	570	2,81	587	2,9	1157	5,71
35-39	649	2,29	726	2,59	1375	4,88	516	2,55	527	2,6	1043	5,15
40-44	584	2,05	624	2,19	1208	4,24	328	1,62	349	1,72	677	3,34
45-49	500	1,76	614	2,17	1114	3,93	483	2,38	492	2,43	975	4,81
50-54	485	1,71	698	2,46	1183	4,17	427	2,11	409	2,02	836	4,13
55-59	413	1,45	544	1,91	957	3,36	433	2,14	553	2,73	986	4,87
60-64	510	1,80	614	2,16	1124	3,96	376	1,85	578	2,85	954	4,7
65-69	615	2,17	579	2,04	1194	4,21	323	1,59	472	2,33	795	3,92
70-74	349	1,23	448	1,58	797	2,81	340	1,68	462	2,28	802	3,96
75+	265	0,93	395	1,39	660	2,32	613	3,02	791	3,91	1404	9,93
Toplam	**13.108**	**46,18**	**15.274**	**53,82**	**28.382**	**100**	**9676**	**47,75**	**10586**	**52,25**	**20262**	**100**

Kaynak: DİE 2000, Pütürge İlçesi ETF Raporları (2010)

Köyler düzeyinde nüfusun cinsiyet yapısı, ilçe bütünüyle uyumludur. Cumhuriyet döneminde yapılan tüm sayımlarda, kadın nüfus, erkek nüfustan fazladır (Tablo 3.19) (Şekil 3.11). Pütürge köylerinin vermiş olduğu göçe, erkek nüfusun daha fazla katıldığı düşünülürse, kadın nüfusun erkek nüfustan daha yüksek düzeylerde seyretmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Tablo 3.19: Pütürge Köy Nüfusunun Yıllara Göre Cinsiyete Göre Sayı ve Oranı (1935-2010)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)
1935	9849	11003	20852	47,2	52,8
1940	11095	12158	23253	47,7	52,3
1945	10337	11246	21418	48,3	51,7
1950	11863	12719	24582	48,3	51,7
1955	13091	14253	27344	47,8	52,2
1960	14426	16094	30520	47,3	52,7
1965	15168	17240	32408	46,8	53,2
1970	14830	17663	32493	45,6	54,4
1975	15125	17401	32526	46,5	53,5
1980	16278	18533	34811	46,8	53,2
1985	15259	18563	33822	45,1	54,9
1990	14411	17451	31862	45,2	54,8
2000	10607	12980	23587	45,0	55
2010	9676	10586	20262	47,8	52,2

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Şekil 3.11: Pütürge Köylerinde Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)

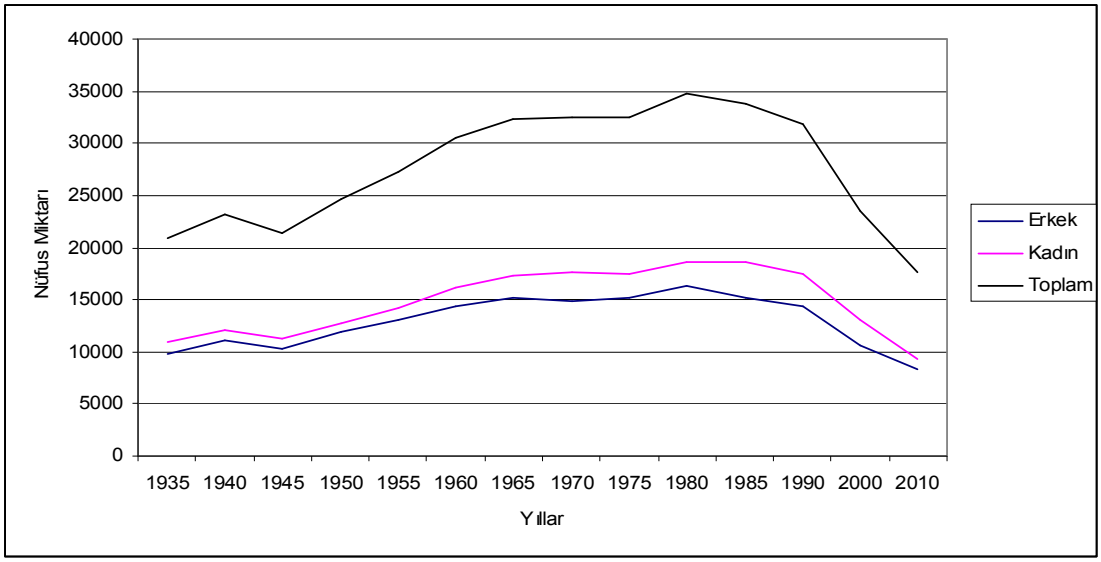

Pütürge Kasabası'nda nüfusun cinsiyete göre dağılımı, ilçe bütününe göre, daha farklı bir görünüm sergilemektedir (Tablo 3.20). 1927-1970 sayım dönemleri arasında kadın nüfus, erkek nüfustan daha fazladır. Pütürge Kasabası'nda 1970'ten itibaren, 1985 sayımı hariç, her sayım döneminde erkek nüfus kadın nüfustan fazladır. 1970 sayımı sonucuna göre, kasabada âni denebilecek bir şekilde, erkek nüfus, kadın nüfus miktarını aşmıştır. Dikkat edilirse bu oransal değişim, 1965-1970 dönemine rastlamaktadır. İlçe merkezinde nüfus 1965 yılında 2843 kişi iken, 1970 yılında 3715 kişiye yükselmiştir. Bu artış Pütürge ölçeğinde yüksek bir değerdir. 1970 sonrası dönemde cinsler arasında görülen bu dengesiz durum, Pütürge Kasabası'nın çevre köylerden bir miktar erkek

nüfusu göçü aldığını düşündürmektedir. Ayrıca Pütürge Kasabası'nda, memuriyet görevi yapan, genellikle erkek nüfusun varlığı, ilçe merkezinde erkek nüfusu artıran önemli bir etkendir (Şekil 3.12).

Tablo 3.20: Pütürge Kasabası Nüfusunun Bazı Yıllara Göre Cinsiyete Göre Sayı ve Oranı (1935-2010)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %
1927	968	1234	2202	44,0	56
1935	962	1233	2195	43,8	56,2
1940	1006	1279	2285	44,0	56
1945	1080	1303	2383	45,3	54,7
1950	1177	1419	2596	45,3	54,7
1955	1050	1277	2327	45,1	54,9
1960	1196	1336	2532	47,2	52,8
1965	1359	1484	2843	47,8	52,2
1970	1972	1743	3715	53,0	47
1975	2698	2180	4878	55,3	44,7
1980	2390	2160	4550	52,5	47,5
1985	2121	2135	4256	49,8	50,2
1990	2282	2077	4359	52,4	47,6
2000	2501	2294	4795	52,2	47,8
2010	1349	1279	2628	51,3	48,7

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Şekil 3.12: Pütürge Kasabası'nda Cinsiyete Göre Nüfus ve Toplam Nüfus Grafiği (1935-2010)

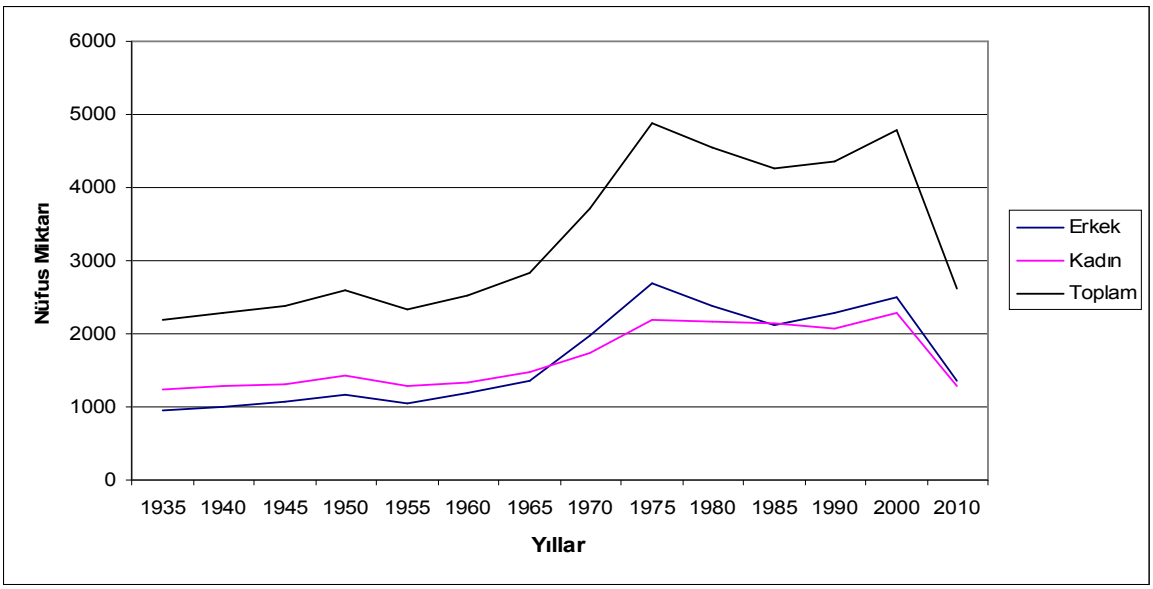

Pütürge Kasabası'nın 2010 yılı nüfus verileri dikkate alındığında 0-14 yaş grubunda cinsler arasında sayısal denge olduğu görülmektedir (Tablo 3.21). 2000-2010 yılı nüfus piramidinde 15-64 yaş grubunda kasabadan verilen göçün sonucunda, kadın

nüfus erkek nüfustan fazla düzeyde seyretmektedir. 65+ yaş grubunda ise kadın nüfus, erkek nüfustan fazladır (Şekil 3.13), (Şekil 3.14).

Tablo 3.21: Pütürge Kasabası'nın 2000 ve 2010 Yıllarına Ait Cinsiyet Nüfus Miktarı ve Oranları

	2000						2010					
Yaş Grubu	**Erkek**	**%**	**Kadın**	**%**	**Toplam**	**%**	**Erkek**	**%**	**Kadın**	**%**	**Toplam**	**%**
0-4	184	3,84	185	3,9	369	7,74	89	3,5	87	3,42	176	6,92
5-9	268	5,59	197	4,11	465	9,7	110	4,33	103	4,04	213	8,37
10-14	402	8,39	272	5,67	674	14,06	113	4,44	115	4,52	228	8,96
15-19	271	5,65	240	5	511	10,65	118	4,64	94	3,69	212	8,33
20-24	234	4,81	221	4,61	455	9,42	92	3,62	117	4,6	209	8,22
25-29	224	4,72	225	4,7	449	9,42	106	4,17	120	4,71	226	8,88
30-34	177	3,69	172	3,59	349	7,28	91	3,58	84	3,3	175	6,88
35-39	144	3	151	3,15	295	6,15	86	3,38	96	3,77	182	7,15
40-44	134	2,80	108	2,25	242	5,05	51	2,0	66	2,59	117	4,59
45-49	94	1,96	82	1,71	176	3,67	65	2,55	74	2,91	139	5,46
50-54	87	1,82	96	2	183	3,82	62	2,44	55	2,16	117	4,6
55-59	64	1,34	68	1,42	132	2,76	42	1,65	46	1,80	88	3,45
60-64	62	1,30	84	1,75	146	3,05	34	1,34	48	1,88	82	3,22
65-69	76	1,59	80	1,67	156	3,26	45	1,77	43	1,69	88	3,46
70-74	52	1,09	71	1,42	123	2,51	33	1,3	60	2,35	93	3,65
75+	27	0,56	43	0,9	69	1,46	76	2,99	124	4,87	200	7,86
Toplam	**2501**	**52,16**	**2294**	**47,84**	**4795**	**100**	**1213**	**47,70**	**1332**	**52,30**	**2545**	**100**

Kaynak: DİE 2000, Pütürge İlçesi ETF Raporu (2010)

Şekil 3.13: Pütürge Kasabası'nın 2000 Yılı Nüfus Piramidi

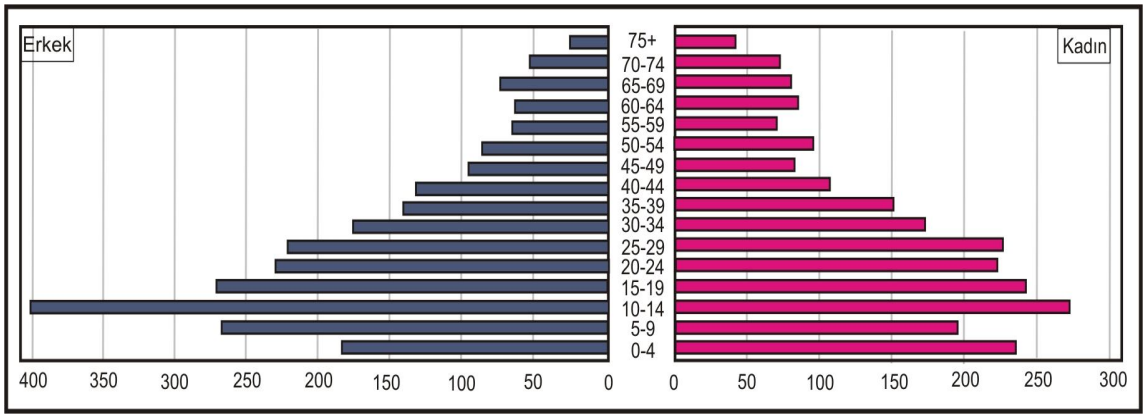

Şekil 3.14: Pütürge Kasabasının 2010 Yılı Nüfus Piramidi

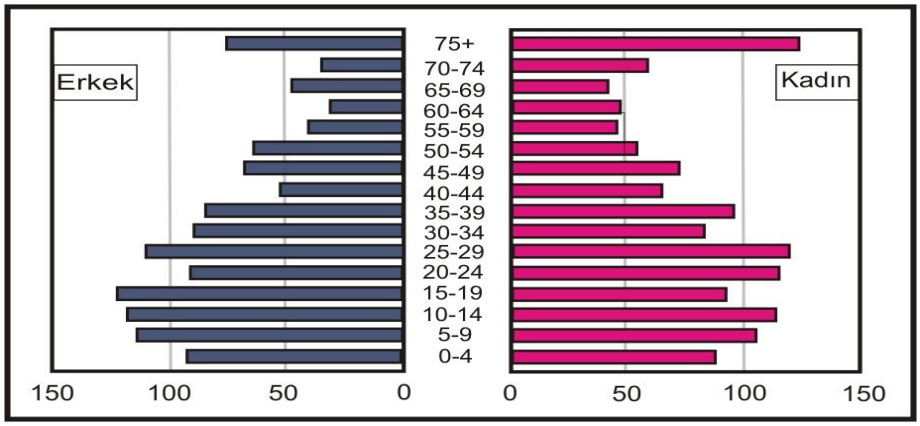

3.5. Nüfusun Yaş Bağımlılık Oranları ve Pütürge Kasabasında Çalışan Nüfus Oranları

Bilindiği gibi yaş bağımlılık oranı, "bağımlı nüfus" olarak adlandırılan ve "çalışamaz yaş" olarak kabul edilen 0-14 ve 65+ yaş grubunun, çalışma çağı olarak kabul edilen 15-64 yaş grubuna oranıdır. Yaş bağımlılık oranı, çalışma çağındaki nüfusun, geçindirmekle yükümlü olduğu nüfus olarak kabul edilir. Dolayısıyla bağımlı nüfus oranı ne kadar fazlaysa, çalışma çağındaki nüfusun ekonomik yükü de o kadar fazla kabul edilir.

1985 yılından günümüze doğru, Türkiye sürecine paralel olarak, Pütürge'nin yaş bağımlılık oranı giderek azalmaktadır (Tablo 3.22). Türkiye'nin 1985 yılında bağımlı nüfus oranı ‰ 718'dir. Bu oran 1990'da ‰ 647'ye, 2000'de ‰ 551'e, 2010 yılında ‰ 489'a gerilemiştir. Pütürge'nin bağımlı nüfus oranı 1985 yılında ‰ 1128'dir. Bu oran 1990 yılında ‰ 1034'e, 2000 yılında ‰ 832'ye, 2010 yılında ‰ 711'e gerilemiştir. Görüldüğü gibi Pütürge'nin bağımlı nüfus oranı dönemler itibarıyle Türkiye değerlerinin üzerinde seyretmektedir. Tablo 3.15 incelendiğinde, ilçenin 1985 yılından günümüze, 0-14 ve 15-64 yaş grubunun mutlak değer olarak sürekli azaldığı, ancak, 65+ yaş grubunun artış kaydettiği görülmektedir. Dolayısıyla bağımlı nüfus oranındaki azalış, 15-64 yaş grubundaki artışla ilgili olmayıp, 0-14 yaş grubundaki nüfusun 1985'ten, 2010 yılına kadar % 76 oranında azalışından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.22: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllara Göre Yaş Bağımlılık Oranı (‰)

	1985		**1990**		**2000**		**2010**	
Yıllar	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye	Pütürge	Türkiye
Bağımlılık Oranı (‰)	1128	718	1034	647	832	551	711	489

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Bilindiği gibi 12 yaş ve üstü nüfus "çalışma çağındaki nüfus" olarak kabul edilmektedir. Buna göre, Pütürge kasabasında çalışma çağındaki nüfusun, toplam kasaba nüfusuna oranı ise % 70'dir (1990). Kasabada 1990 yılında çalışan nüfus oranı % 33 olarak gerçekleşmiştir. Çalışan nüfusun % 89'unu erkek nüfus, % 11'ini ise kadın nüfus oluşturur (DİE, 1998, s:90), (Tablo 3.23). Aynı dönemde Malatya İli'nde çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı % 39, Türkiye genelinde ise bu oran % 41'dir[4].

[4] http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul

2000 yılı verilerine göre Pütürge kasabasında çalışma çağındaki nüfusun oranı ise % 78, çalışan nüfusun oranı % 30'dur (DİE, 2002, s: 128). Çalışan nüfusun % 91'ini erkek nüfus, % 9'unu ise kadın nüfus oluşturmaktadır (Tablo 3.23). Aynı dönemde Malatya ilinde çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı % 36, Türkiye genelinde ise bu oran % 38'dir[5].

Pütürge kasabasında 1990 yılı ile 2000 yılı arasındaki 10 yıllık dönemde, çalışma çağındaki nüfus % 8, işsizlik % 3 oranında artış göstermiştir. Buna rağmen Pütürge'de işsizlik oranı, Malatya'nın Arguvan ve Yazıhan ilçeleriyle birlikte en düşük değerlerdedir (TÜİK, 2006, s: 382). Bu durumun işsiz nüfusun yoğun olarak göç etmesinden kaynaklandığını tahmin etmek güç değildir. Yine verilere göre kadın nüfus içerisinde işsizlik yaygındır. Kadın nüfusun işgücüne düşük oranlarda katılımı, kırsal geçimin ağırlıklı olduğu yerler için çok gerçekçi görünmemektedir. Çünkü kadın ve çocuk nüfus, geleneksel kırsal üretimde önemli bir işgücüdür. Genç erkek nüfusun göçe daha fazla katıldığı göz önünde tutulursa, Pütürge'de kadın ve çocuk nüfusun önemli bir işgücü oluşturduğu düşünülebilir. 2000 yılı sonrasında TUİK'in ilçeler düzeyinde, "çalışan nüfus"a ait herhangi bir verisi bulunmasa da, mevcut durumun önceki dönemlerden önemli farklılıklar gösterdiği söylenemez.

[5] http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul

Tablo 3.23: Pütürge Kasabasının 1990 ve 2000 Yıllarına Ait Cinsiyete Göre Çalışan Nüfus Oranları

Yaş Grupları	1990							2000						
	Çalışan Erkek		Çalışan Kadın		Çalışan Toplam		Toplam Nüfus	Çalışan Erkek		Çalışan Kadın		Çalışan Toplam		Toplam Nüfus
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus
12-14	13	81	3	19	16	4	445	6	67	3	33	9	2	431
15-19	87	85	15	15	102	20	503	78	89	10	11	88	17	511
20-24	131	85	24	15	155	50	310	166	93	12	7	178	39	455
25-29	136	86	22	14	158	55	290	179	85	31	15	210	47	449
30-34	143	92	12	8	155	56	277	160	90	17	10	177	51	349
35-39	96	92	8	8	104	56	186	127	91	13	9	140	47	295
40-44	63	93	5	7	68	44	153	104	96	4	4	108	45	242
45-49	56	89	7	11	63	44	149	59	91	6	9	65	37	176
50-54	51	94	3	6	54	36	152	45	94	3	6	48	26	183
55-59	51	96	2	4	53	35	151	30	100	-	-	30	23	132
60-64	36	97	1	3	37	27	136	20	91	2	9	22	15	146
65+	34	79	9	21	43	25	283	34	92	3	8	37	11	348
Toplam	897	89	111	11	1008	33	3035	1008	91	104	9	1112	30	3717

Kaynak: DİE Verileri

3.6. Nüfusun Eğitim Durumu

AB ülkelerinde okuma yazma bilmeyen nüfus % 0-1 arasında ifade edilirken (Wikipedia), Türkiye'de bu oranın 2010 yılı itibarıyle hâlâ % 5,8 gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir değer ifade etmesinin ardında, ülkemizde sanayileşme/kentleşme sürecinin gelişmiş ülkelere göre geç başlamasının önemli bir payı vardır. Türkiye'de kırsal nüfusun daha 30 yıl öncesine kadar kentsel nüfustan fazla olması ve yine kırsal yerleşmelerin çok sayıda ve dağınık olması, dağlık alanlara kurulu kır yerleşmelerinde görülen ulaşım sorunu, eğitim/öğretim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Son yıllarda kentleşmenin hız kazanması ve eğitim kurumlarının yaygınlaşması sonucunda ülkemizde eğitim düzeyi yükselmiştir.

1985 yılında, Pütürge ilçesinde okuma yazma bilmeyen nüfus 18.147 kişidir. Bu rakam, ilçe nüfusun % 47,2'sine karşılık gelmektedir. Cinsiyete göre eğitim durumuna bakıldığında, geleneksel/kırsal yapı içerisinde, kadın nüfusun okur-yazarlık düzeyinin ve okullaşma oranının, erkek nüfusun gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum en belirgin olarak okur-yazar nüfus verilerinde ortaya çıkmaktadır. 1985 yılında araştırma alanında kadın nüfusun % 61'i, erkek nüfusun % 30,2'si okur-yazar değildir (Tablo 3.24). Okuma yazma bilen nüfus 20.306 kişiyle, toplam nüfusun % 52,8'ini oluşturmaktadır. Okuma yazma bilen nüfusun % 37,8'i, herhangi bir okulu tamamlamamıştır. İlkokul mezunları % 56,3'lük orana sahiptir. Ortaokul, lise ve üniversite mezunları ise % 5,9 oranındadır.

1985 yılından 2010 yılına kadar geçen sürede, okur-yazar olmayan nüfus, toplam nüfus içerisinde % 23,2'ye gerilemiş, okur-yazar nüfusu ise % 24'lük bir artışla, % 76,8'e ulaşmıştır. Kadın nüfusun % 66,7'si, erkek nüfusun % 88,2'si okur-yazardır. Herhangi bir eğitim kurumunu tamamlamadan okur-yazar olan nüfus % 37,9'dur. İlkokul mezunlarının oranı % 52,3, ortaokul ve sonrası eğitim alan nüfus % 9,8'dir (Tablo 3.25).

1985 yılı verilerine göre, Pütürge Kasabası'nın eğitim düzeyi, ilçe ortalamasından yüksektir. Okur-yazar olmayan nüfus 1018 kişiyle, % 27,9'dur. Kadınlarda okur-yazar olmayanların oranı % 41,7, erkeklerde ise % 13,9'dur. Okur-yazar nüfus, 2627 kişiyle % 72,1'lik oranına sahiptir. Herhangi bir eğitim kurumunu tamamlamadan okur-yazar olanlar % 31, ilkokul mezunları % 48,3, ortaokul mezunları % 11, lise mezunları % 7,6, üniversite mezunları % 2,1'lik oranlara sahiptir.

Tablo 3.24: Pütürge İlçesinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010)

	1985				2010			
	Okuma Yazma Bilmeyen		Okuma Yazma Bilen		Okuma Yazma Bilmeyen		Okuma Yazma Bilen	
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Toplam	18.147	47,2	20.306	52,8	3827	23,2	12638	76,8
Erkek	5.202	30,2	12.050	69,8	911	11,8	6786	88,2
Kadın	12.945	61	8.256	39	2916	33,3	5852	66,7

Kaynak: DİE-TÜİK Verileri

Tablo 3.25: Pütürge İlçesinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010)

Eğitim Düzeyi	1985						2010					
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okuryazar	4.233	55,2	3.432	44,8	7.665	37,8	2235	46,7	2550	53,3	4785	37,9
İlkokul ve Dengi	6.884	60,3	4.539	39,7	11.423	56,3	3665	55,5	2940	44,5	6605	52,3
Ortaokul ve Dengi	469	77,4	137	22,6	606	3	160	78,4	44	21,6	204	1,6
Lise ve Dengi	280	70,9	115	29,1	395	1,9	537	70,3	**227**	29,7	764	6
Yüksekokul Fakülte	181	86,2	29	13,8	210	1	189	67,5	91	32,5	280	2,2

Kaynak: DİE-TÜİK Verileri

2010 yılı verilerine göre, Pütürge kasaba nüfusunun % 13,9'u okur-yazar değildir. Cinsiyete göre kadın nüfusun % 22,6'sı, erkek nüfusun % 5,3'ü okuma yazma bilmemektedir. Okur-yazar nüfus ise % 86,1 oranıyla 2022 kişidir. Herhangi bir eğitim kurumunu tamamlamadan okur-yazar olanların oranı % 26,2, ilkokul mezunları % 41,6, ortaokul mezunları % 4,9, lise mezunları % 19,7, üniversite mezunları % 7,6'lık oranlara sahiptir (Tablo 3.26), (Tablo 3.27).

Tablo 3.26: Pütürge Kasabasında Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010)

Eğitim Düzeyi	1985				2010			
	Okuma Yazma Bilmeyen		Okuma Yazma Bilen		Okuma Yazma Bilmeyen		Okuma Yazma Bilen	
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Toplam	1018	27,9	2.627	72,1	326	13,9	2.022	86,1
Erkek	251	13,9	1.553	86,1	63	5,3	1.123	94,7
Kadın	767	41,7	1.074	58,3	263	22,6	899	77,4

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Tablo 3.27: Pütürge Kasabasında Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010)

Eğitim Düzeyi	1985						2010					
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okuryazar	462	56,9	350	43,1	812	31	263	49,7	266	50,3	529	26,2
İlkokul ve Dengi	712	56,1	558	43,9	1.270	48,3	428	50,9	413	49,1	841	41,6
Ortaokul ve Dengi	208	72	81	28	289	11	70	70,7	29	29,3	99	4,9
Lise ve Dengi	126	63	74	37	200	7,6	263	65,9	136	34,1	399	19,7
Yüksekokul Fakülte	45	80,4	11	19,6	56	2,1	99	64,3	55	35,7	154	7,6

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Pütürge köylerinde 1985 yılında okur-yazar olmayan nüfus 17.129 kişidir. Bu rakam toplam köy nüfusunun % 49,2'sine karşılık gelmektedir. Kadın nüfusunun 12.178'i (% 63), erkek nüfusun 4951'i (% 32) okuma yazma bilmemektedir. Okur-yazar nüfus ise 17.679 (% 50,8) kişidir. Herhangi bir eğitim kurumunu tamamlamadan okur-yazar olanların oranı % 38,8, ilkokul mezunları % 57,4, ortaokul mezunları % 1,8, lise mezunları % 1,1, üniversite mezunları % 0,9 orana sahiptir.

2010 yılı verilerine göre Pütürge köylerinde 3827 kişi (% 23,2) okur-yazar değildir. Kadın nüfusun 2916'sı (% 33,2), erkek nüfusun 911'i (% 11,8) okuma yazma bilmemektedir. Okur-yazar nüfus ise 12.638 kişidir (% 76,8). Herhangi bir eğitim kurumunu tamamlamadan okur-yazar olanların oranı % 40,4, ilkokul mezunları % 54,2, ortaokul mezunları % 1, lise mezunları % 3,3, üniversite mezunları % 1,1'dir (Tablo 3.28), (Tablo 3.29).

Tablo 3.28: Pütürge Köylerinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı (1985, 2010)

Eğitim Düzeyi	**1985**				**2010**			
	Okuma Yazma Bilmeyen		**Okuma Yazma Bilen**		**Okuma Yazma Bilmeyen**		**Okuma Yazma Bilen**	
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Toplam	17.129	49,2	17.679	50,8	3827	23,2	12638	76,8
Erkek	4.951	32	10.497	68	911	11,8	6786	88,2
Kadın	12.178	63	7.182	37	2916	33,2	5852	66,8

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Tablo 3.29: Pütürge Köylerinde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı ve Eğitim Durumu (1985, 2010)

Eğitim Düzeyi	**1985**						**2010**					
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okuryazar	3771	55	3082	45	6853	38,8	1997	46,3	2319	53,7	4316	40,4
İlkokul ve Dengi	6172	60,8	3981	39,2	10.153	57,4	3259	56,3	2528	43,7	5787	54,2
Ortaokul ve Dengi	261	82,4	56	17,6	317	1,8	77	72	30	28	107	1
Lise ve Dengi	154	79	41	21	195	1,1	254	73,4	92	26,6	346	3,3
Yüksekokul Fakülte	136	88,3	18	11,7	154	0,9	85	70	33	30	118	1,1

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

"İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporuna" (2010) göre; araştırma alanında mevcut okulların 206 dersliğinde, 3819 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin 2005'i erkek, 1914'ü kız öğrencidir. Son yıllarda okul öncesi eğitim veren kurumların sayısında artış olmasına rağmen, Pütürge okul öncesi eğitimde % 27,7'lik okullaşma oranıyla, % 38,5'lik Malatya İli ortalamasının altında bir değere sahiptir. İlköğretimde okullaşma oranı Pütürge'de % 90,1, Malatya'da % 100'dür. Orta öğretimde okullaşma

oranında, Pütürge (%19,2) ile Malatya (% 75,7) arasında büyük bir oransal farklılık bulunmaktadır. Okuma-yazma oranıysa Pütürge'de 76,8, Malatya'da % 89,5'tir.

3.7. Nüfusun Dağılışı

Araştırma alanında geçmişten günümüze doğru kır nüfusunun dağılışı çeşitli değişimler göstermiştir. 1950 yılında nüfus, engebeli arazinin yerleşmeye uygun olan plato yamaçları ile vadi içlerinde kümeler halinde dağılış göstermiştir. Bu bağlamda nüfusun dağılışı tamamen doğal unsurların denetimindedir. Akarsu vadi tabanlarında, nüfus doğrusal dağılım göstermektedir. 1950 yılında Pütürge Kasabası ile Bölükkaya, Kökpınar, Tepehan, Uzuntaş köyleri en yoğun nüfuslanmış alanları oluştururken, muhtemelen geçmişin güvenlik anlayışından kaynaklanan nedenlerle, alçak Şiro Çayı çevresinin çok fazla nüfuslanmadığı, ancak Şiro Çayı'nın yan kolları üzerinde nüfusun yoğunlaştığı dikkati çekmektedir (Harita 3.1).

1980 yılında ilçe nüfusunun, 1950'lere göre artış göstermesine bağlı olarak, Harita 3.2'de genel bir yoğunlaşma dikkati çekmektedir. Nüfusun dağılışında, fiziki coğrafya faktörlerinin yanı sıra, ulaşım faktörü de etkin olmaya başlamıştır. Ulaşım şartlarının iyileşmesi ve motorlu taşıt sayısının artışıyla, nüfusun daha dağınık bir görünüm sergilediği dikkati çekmektedir. Ayrıca yüksek zonda yer alan nüfus, daha alçak kesimlere doğru yayılış gösterme eğilimindedir. Şiro Çayı ve yan kolları boyunca ile plato yamaçları nüfusun yoğunlaştığı alanları oluşturmaktadır (Harita 3.2).

1980'den 2010 yılına kadar geçen 30 yıllık sürede, Pütürge nüfusu, neredeyse yarı yarıya azalmıştır. 1980 yılı nüfus dağılış haritasıyla, 2010 yılı haritası karşılaştırıldığında, nüfusun dikkat çekici bir seyrekleşmeye uğradığı görülmektedir (Harita 3.3). Nüfus, ulaşım sistemi, yol ağlarında görülen gelişmeye bağlı olarak özellikle Malatya-Doğanyol-Pütürge karayolu boyunca ve Şiro Çayı, Karakaya Barajı kıyılarında doğrusal bir dağılış göstermektedir. Önceki dönemlerde daha yoğun nüfusa sahip yüksek zonlar, dikkat çekici bir seyrekleşmeye uğramıştır. Nüfus genel olarak dağılma eğilimi göstermektedir.

1181 km² yüzölçümü ve 20.262 kişilik nüfusa sahip Pütürge'de, 2010 yılında km²'ye 17 kişi düşmektedir. Köy yerleşmelerinde, aritmetik nüfus yoğunluk değerleri dikkat çekici farklılıklar göstermektedir. Önceki sayfalarda da değinildiği gibi, Pütürge yerleşmeleri büyük ölçüde engebeli topografya üzerinde yer almaktadır. Yükselti

faktörü ile çeşitli yükselti basamaklarında yer alan jeomorfolojik birimlerin dağılışı, araştırma alanının nüfus dağılışı üzerinde oldukça belirleyicidir.

İlçe nüfusu, dağılış ve yoğunluk itibarıyle çeşitli yükselti basamaklarında farklılıklar göstermektedir. Belirlediğimiz 4 ana yükselti basamağı; 1000 m. den alçak sahalar, 1000-1250 m. yükselti basamağı, 1250-1500 m. yükselti basamağı ve 1500 m.den yüksek alanlardır (Tablo 3.30).

Araştırma alanının 180,5 km²'sini (% 15,3), 1000 m.'den alçak sahalar oluşturmaktadır. Şiro Çayı yatağı ve Karakaya Baraj Gölü'nün ilçe sınırları içerisinde yaklaşık 15 km²'lik bir alan kaplamaktadır. İlçedeki en alçak sahaları oluşturan bu basamak, çevresindeki dağlık arazinin yer yer gösterdiği âni yükselişlerle, Kaman Çayı ve Şiro Çayı vadi tabanları ile Karakaya Barajı çevresinde dar bir şerit biçiminde uzanmaktadır. 1000 m.den alçak sahalar, Pütürge'nin en dar alanlı yükselti basamağıdır. Bu yükselti basamağında aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 15 kişidir. Bu basamak içerisinde yer alan aşınım düzlükleri ve alüvyal birikinti alanları, yerleşim ve tarımsal üretim için uygun sahaları oluşturmaktadır. Bu yükselti basamağında bulunan 9 köyde, toplam 2475 kişilik nüfus mevcuttur (2010). Bir başka ifadeyle köy yerleşmelerinin % 13,8'i ile nüfusun % 12,2'si bu alana yerleşmiştir. Köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 275 kişidir.

Plato sahalarının geniş yer kapladığı 1000-1250 m. yükselti basamağı, ilçe arazisinde 248 km² alana (% 21) sahiptir. Bu saha, yerleşme, bitkisel ve hayvansal üretim için görece optimum fiziki coğrafya özellikleri taşımaktadır. 1000-1250 m. yükseltisi, 9503 kişilik nüfusu barındırmaktadır (2010). Bu miktar Pütürge nüfusunun % 46,9'una karşılık gelmektedir. Pütürge Kasabası, Pazarcık Köyü gibi bazı çok nüfuslu yerleşim birimleri bu sahada yer almaktadır. Araştırma alanının bütünü dikkate alındığında, 1000-1250 m. yükselti basamağı, km²'ye 38,3 kişilik aritmetik nüfus yoğunluk değeriyle 1. sırada, köy yerleşim adedi bakımından 2. sırada, Pütürge arazisinde kapladığı alan itibarıyle 3. sırada yer almaktadır. Yerleşim birimlerinin ortalama nüfus büyüklüğü ise 475 kişidir.

Harita 3.1.

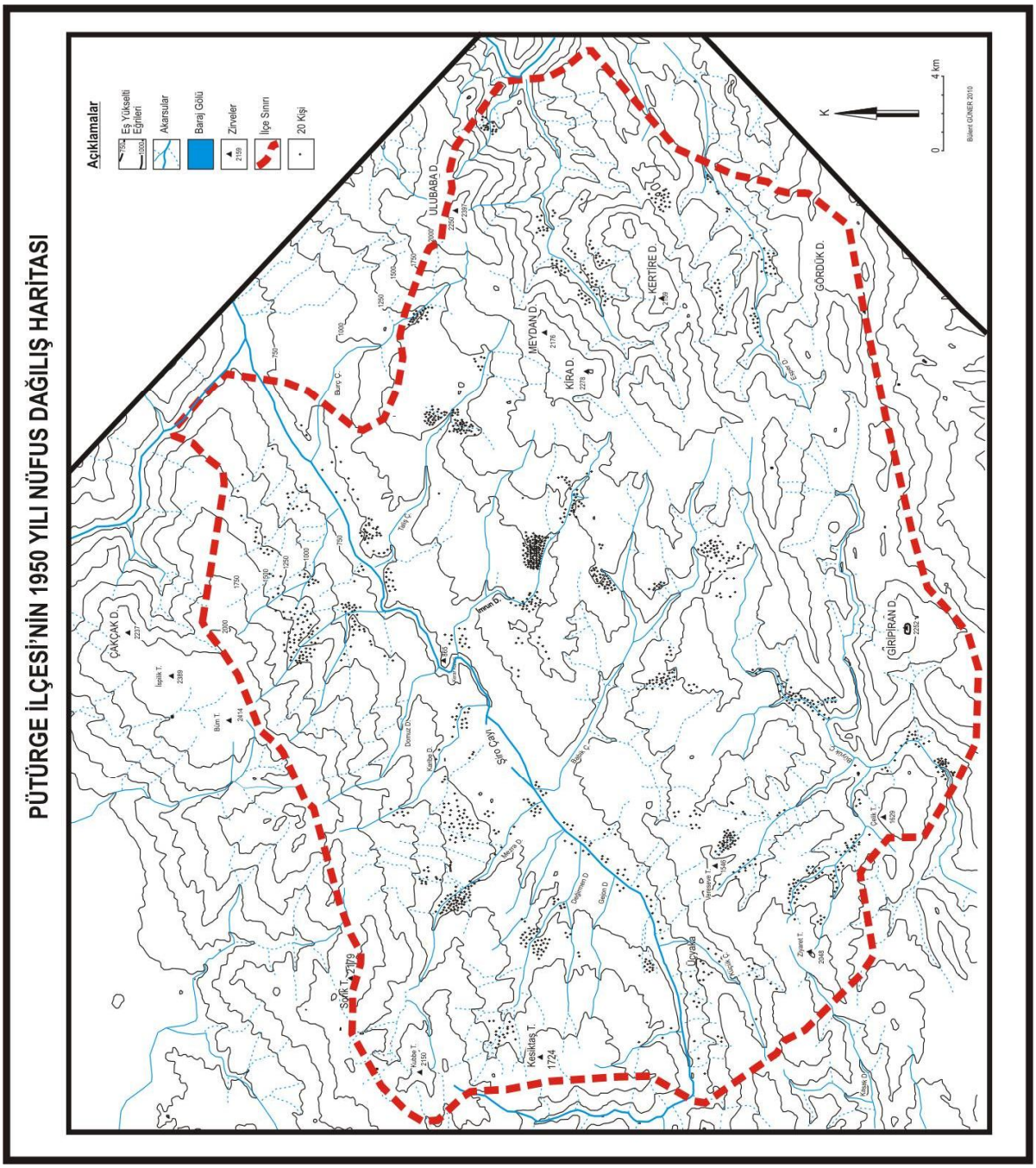
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 1950 YILI NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Baraj Gölü
Zirveler
İlçe Sınırı
20 Kişi
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİRE D.
GÖRDÜK D.
GİRİPİRAN D.
Kestikaş T.
1724
Şıvgın D.
İmran D.
Burç Ç.
Talip Ç.
Başkı Ç.
Uyvalık
Bülent GÜNER 2019
4 km
0
K

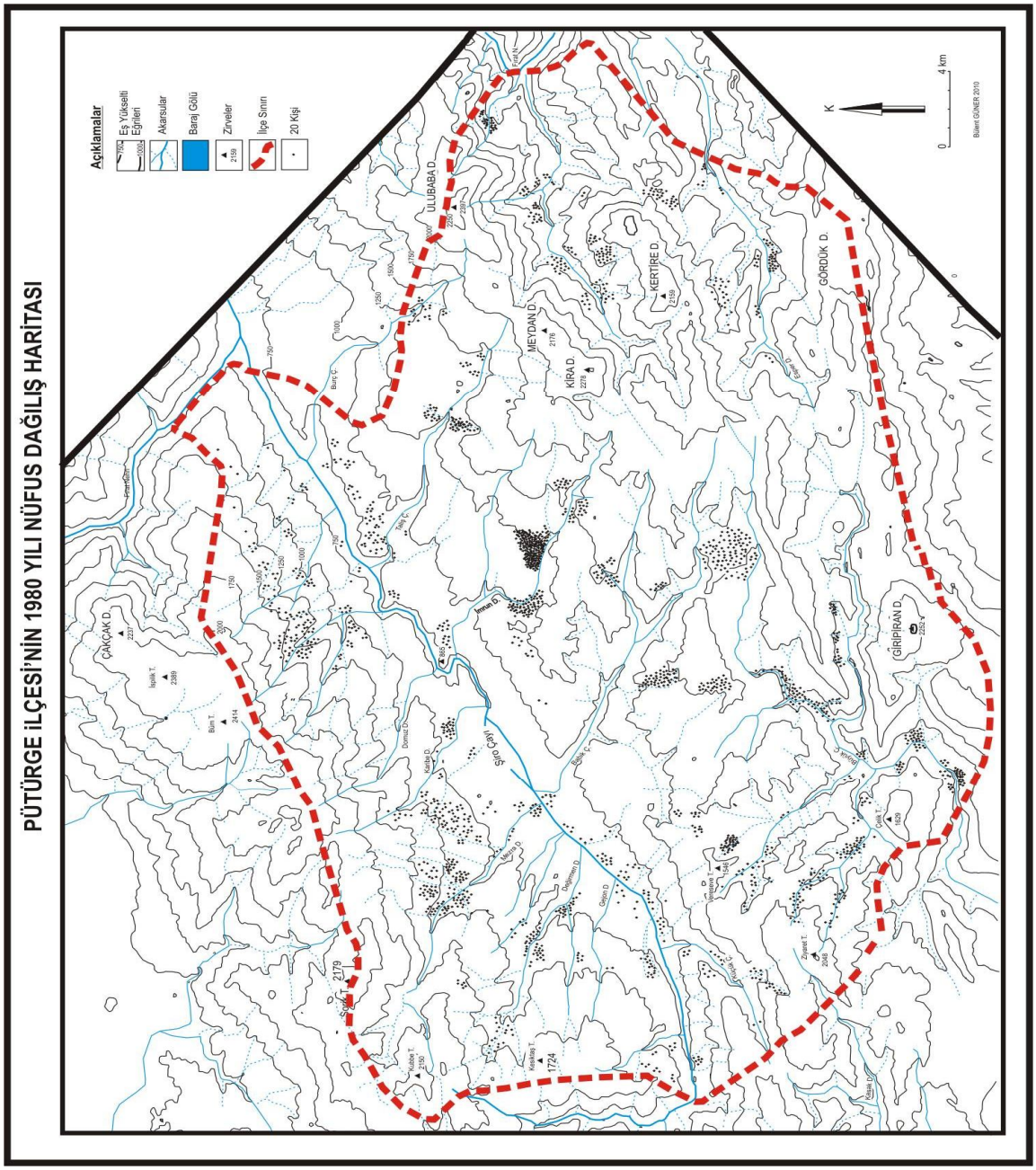
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 1980 YILI NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Baraj Gölü
Zirveler
İlçe Sınırı
20 Kişi
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİPE D.
GÖRDÜK D.
GİRİPİRAN D.
Sıyo Çayı
K
0
4 km
Bülent GÜNER 2010

Harita 3.2.

Harita 3.3.

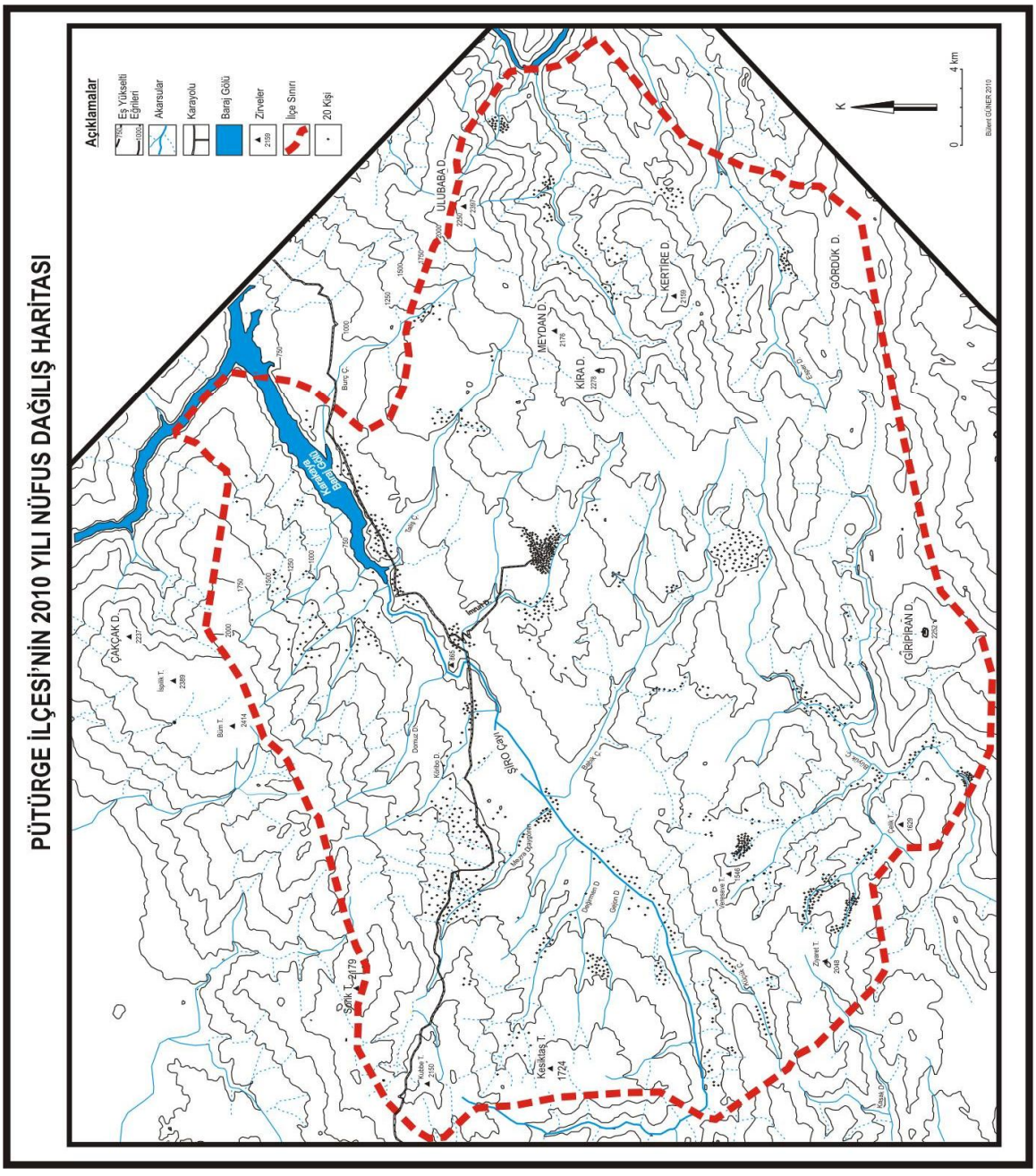
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 2010 YILI NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Karayolu
Baraj Gölü
Zirveler
İlçe Sınırı
20 Kişi
Hazar Baraj Gölü
ÇAVÇAK D.
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİRE D.
GÖRDÜK D.
GİRİPİPAN D.
Kesikkaş T.
1724
Sarık T. 2179
Burç T.
Burç Ç.
Sınır D.
Sınır Ç.
Kuşlar D.
Domuz D.
Sağırhan D.
Gelin D.
Kuşlar T.
Ziyaret T.
Kaşak D.
K
0
4 km
Bülent GÜNER 2010

1250-1500 m. yükselti basamağı, 295,5 km² yüz ölçümüyle ilçe arazisinin % 25'ini oluşturur. Bu yükselti basamağında, 28 adet köy yerleşimi bulunmaktadır (Tablo 3.30). Ancak 1250-1500 m yükselti basamağı, en fazla köy yerleşmesinin bulunduğu saha olsa da, köylerin sahip olduğu toplam 5939 kişilik nüfus miktarı ile, 1000-1250 m. yükselti basamağından daha düşük nüfus değerine sahiptir. Saha, plato ve yamaç arazilerden oluşmaktadır. Akarsuların derin vadilerde akış göstermesi, sulama suyu ihtiyacını doğurmaktadır. Hayvancılık en yaygın ekonomik faaliyettir. Hayvancılık faaliyeti geniş otlak alanlarına ihtiyaca yol açtığından, yerleşmeler otlakların bol olduğu yüksek alanlara doğru yayılış göstermektedir. Köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 220 kişidir.

Tablo 3.30: Yükselti Basamaklarının Alansal ve Oransal Dağılımı ile Yerleşmelerin (Köy-Kasaba) Nüfus Oranları

Yükselti Basamağı (m.)	Alan (km²)	Oran (%)	Yerleşmeler (Köy-Kasaba)	Yerleşim Adedi	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)	A.N.Y.
1000'den az	180,5	15,3	Bakımlı, Çengelli, Körme, Ormaniçi Örmeli,Sahilköy, Tatlıcak Tosunlu, Yazıca	9	13,8	2475	12,2	15
1000-1250	248	21	Pütürge Kasabası, Aktarla, Alihan, Arıtoprak, Başmezraa, Bayırköy Büyüköz, Esenlik, Köklükaya, Kökpınar, Meşedibi, Örencik, Pazarcık, Taşmış, Tekederesi, Uzunkoru, Uzuntaş, Yamaçköy, Yandere, Yediyol, Yeşildere	21	32,3	9503	46,9	38,3
1250-1500	295,5	25,2	Tepahan (B), Aliçeri, Arınlı, Arslankent, Balpınarı, Belenköy, Bölükkaya, Çamlıdere, Çayköy, Çığırlı, Çukuroymak, Deredüzü, Düvenlik, Erdemler, Esencik, Gökçeli, Gözlüce, Gündeğer, Gündüz, Karşıyaka, Kayadere, Koçköy, Korucak, Kozluk, Söğütlü, Taştepe, Teluşağı, Üçyaka	28	43,1	5939	29,3	20
1500 +	457	38,7	Nohutlu (B), Bölünmez, Karakaya, Kavaklıdere, Örnekköy, Sorguçlu, Ulutaş	7	10,8	2345	11,6	5,1

Araştırma alanında 457 km²'lik yüzölçümüyle en geniş yer kaplayan ve daha çok yüksek düzlüklerle, eğimli sahalara karşılık gelen 1500'm. den yüksek sahalarda ise yerleşmeler seyrekleşmekte ve nüfusça daha düşük değerler arz etmektedir. Yükseltiyle birlikte artan karasallık ve yer yer eğimin arttığı topografyaya bağlı olarak sınırlanan

tarımsal faaliyetler, yüksek zonda hayvancılığı zorunlu bir ekonomik faaliyet haline getirmiştir. Sonuç olarak 1500 m.den yüksek sahalar, km²'ye 5,1 kişiyle araştırma alanının en düşük aritmetik yoğunluk değerini vermektedir. Köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 335 kişidir.

3.8. Nüfus Yoğunluğu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye ortalamasının (18) üzerinde bir aritmetik nüfus yoğunluğuna sahip olan Pütürge (19), 1945 sayımından itibaren, Türkiye ortalamasının altında ve yakın değerler izlemiştir. İlçe, 1980 yılında, km²'ye düşen 35 kişilik nüfus yoğunluğuyla, Cumhuriyet tarihinin en yüksek yoğunluk değerine ulaşmıştır. İlçede son 30 yılda, yeni bir ivme kazanan göç sonucunda, nüfus yoğunluğu yarı yarıya azalış göstermiş ve 2010 yılında km²'ye 17 kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Malatya nüfus yoğunluğu km²'ye 49'dan 60'a, Türkiye nüfus yoğunluğu ise 58'den 95'e yükselmiştir (Tablo 3.31).

Tablo 3.31: Pütürge, Malatya ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1927-2010)

Yıllar	Pütürge	Malatya İli	Türkiye
1927	19	29	18
1935	31	32	21
1940	25	22	23
1945	22	22	24
1950	23	24	27
1955	25	27	31
1960	31	30	36
1965	31	37	41
1970	32	41	46
1975	33	47	52
1980	35	49	58
1985	34	54	65
1990	30	57	73
2000	24	69	87
2010	17	60	95

1950 yılında ilçede 52 köy ve 1 kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. Toplam nüfus 27.178 kişi, aritmetik nüfus yoğunluğu ise km²'ye 23 kişidir. Yerleşmeler nüfus yoğunluk gruplarına göre tasnif edildiğinde; km²'ye 0-25 kişinin düştüğü ve "seyrek nüfuslu" olarak nitelenebilecek 27 köy bulunmaktadır. Km²'ye, 26-50 kişinin düştüğü köy sayısı 18, km²'ye 51-75 kişi aralığında yoğunluk değerine sahip köy sayısı 4, km²'ye 76-100 kişi aralığında ise 2 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Pütürge kasabası,

km²'ye 130 kişi değeriyle 100+ yoğunluk değerine sahip tek yerleşim birimi özelliğindedir. Görüldüğü gibi 1950 yılında Pütürge köylerinin % 54'ü seyrek nüfusludur. Seyrek nüfuslu köyler genellikle geniş alanlı köylerdir. Hemen her yükselti basamağında seyrek nüfuslu köyler bulunmaktadır. Aliçeri, Düvenlik, Koçköy, Çığırlı, Tatlıcak, Aktarla gibi seyrek nüfuslu köyler orman yakınında kurulmuştur. Daha yoğun nüfuslu köyler plato yamaçları veya akarsu vadilerine kurulmuştur. Gözlüce, Büyüköz, Korucak, Çaygören km²'ye 50'den fazla nüfusun düştüğü köylerdir (Harita 3.4), (Tablo 3.32).

1970 yılında araştırma alanının nüfusu 36.208 kişiye ulaşmış, aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 32 kişi olarak gerçekleşmiştir. İlçede o dönem 55 köy yerleşmesi ile 1 kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. Km²'ye 0-25 kişinin düştüğü, "seyrek nüfuslu" köy sayısı 18'dir. Yoğunluğu 25-50 aralığında olan köy sayısı 29, 51-75 aralığında olan köy sayısı 5, 76-100 aralığında ise 1 köy bulunmaktadır. Yine km²'ye 100'den fazla nüfusa sahip 3 yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlar, 1962 yılında Karşıyaka'nın köy statüsüyle, Bölükkaya'dan ayrılması sonucunda, arazisi küçülen ve dolayısıyla nüfus yoğunluğu artan Bölükkaya Köyü (128), Büyüköz Köyü (139) ve Pütürge Kasabası'dır (186).

1970 yılı nüfus yoğunluk değerleri, 1950 yılıyla karşılaştırıldığında, köylerin nüfus yoğunluğunda artış dikkati çekmektedir. Örneğin seyrek nüfuslu köylerin oranı 1950 yılında % 54'ten 1970 yılında % 33'e gerilemiştir. Yine 1950 yılında 26-50 aralığında yoğunluğa sahip yerleşmelerin oranı % 34'ten, 1970 yılında % 53'e yükselmiştir.

1970 yılında 0-25 yoğunluk değerine sahip Çukuroymak, Gündüz, Aktarla gibi bazı geniş alanlı köyler, tarımsal faaliyetlere uygun arazilerinin toplam arazi içerisinde oldukça sınırlı olması nedeniyle çok fazla nüfuslanamamıştır. Bölükkaya, Karşıyaka, Korucak, Büyüköz, Taşmış, Çaygören, Bölünmez köyleri ise nüfus yoğunluğu km²'ye 50'den fazla nüfusun düştüğü köylerdir (Harita 3.5).

1990 yılında araştırma alanının nüfusu 36.221 kişi, aritmetik nüfus yoğunluğu ise km²'ye 30 kişi olarak gerçekleşmiştir. Köy sayısı 61, kasaba sayısı 1 adettir. Nüfus yoğunluk gruplarına göre bir değerlendirme yapıldığında, Bölükkaya, Karşıyaka, Gözlüce, Meşedibi, Teluşağı, Korucak, Taştepe, Gündeğer gibi 1250 m. den yüksek köylerde göçlerle nüfus yoğunluğu önceki dönemlere göre azalış gösterirken, Tekederesi, Üçyaka, Bakımlı, Çaygören gibi Şiro Vadisine kurulu olan bazı köylerde

nüfus yoğunluğu önceki dönemlere göre artış göstermiştir. Km²'ye 0-25 yoğunluklu köy sayısı 22'dir. 26-50 aralığında 28 köy, 51-75 aralığına 8 köy bulunmaktadır. 76-100 aralığında yoğunluğa sahip herhangi bir köy bulunmazken, 100+ yoğunluğa sahip 4 yerleşme bulunmaktadır. Bunlar Pütürge Kasabası (218), Büyüköz (146), Çaygören (108) ve Korucak (131) köyleridir. 100'den fazla nüfus yoğunluğuna sahip köyler, Pütürge'nin en dar alanlı köylerindendir. Genel olarak değerlendirildiğinde Pütürge köylerinin % 48'i 26-50 aralığında yoğunluk değerine sahiptir. Bölünmez, Deredüzü, Köklükaya, Korucak, Nohutlu, Gökçeli, Taşmış, Büyüköz, Taştepe, Ulutaş, Gökçeli, Çaygören km²'ye düşen 50'den fazla nüfusla, daha yoğun nüfuslu köyleri oluşturmaktadır (Harita 3.6).

2010 yılında Pütürge İlçesi 20.262 kişilik nüfusa sahiptir. Ortalama nüfus yoğunluğu km²'ye 20 kişidir. Köy sayısı 64'e ulaşmıştır. İlçe göçlerle nüfus kaybetmiş, pek çok köyün nüfusu, önceki yıllara nazaran önemli azalışlar göstermiştir. Bu azalış, nüfus yoğunluk gruplarında bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Seyrek nüfuslu yerleşmelerin sayısında dikkat çekici bir artış gerçekleşmiştir. Km²'ye 0-25 nüfus yoğunluğuna sahip köy sayısı 45'e ulaşmıştır. 26-50 aralığında yoğunluk değerinde 17 köy, 76-100 aralığında yoğunluğa sahip 2 köy, 100+ yoğunluğunda yalnızca Pütürge Kasabası (131) bulunmaktadır. Buna göre, Pütürge yerleşmelerinin % 69'u 0-25 aralığında yoğunluk değerine sahip, seyrek nüfuslu yerleşmelerdir (Harita 3.7).

26+ yoğunluk değerine sahip yerleşmeler, tarımsal arazileri itibarıyle, genellikle ilçe tarımsal arazisi ortalamasının (% 20,4) üzerinde bir ortalamaya sahiptir. Ayrıca bu köyler yayla veya geniş otlak alanlarıyla hayvansal üretimi destekleyecek potansiyeldedir. 26+ nüfus sahip, Pazarcık, Kökpınar, Ormaniçi, Taşmış, Bakımlı, Tosunlu, Örmeli köyleri gibi 1250 m.den alçak sahada yer alan, görece ekilebilir arazisi geniş olan köylerdir. Yine 26+ yoğunluğa sahip Nohutlu, Esencik, Köklükaya, Deredüzü, Bölünmez, Yeşildere, Ulutaş, Sorguçlu gibi 1250 m. den yüksek köylerde ise hayvancılığa uygun geniş mera/otlak/yayla alanlarının varlığı söz konusudur. Korucak, Büyüköz gibi 76-100 aralığında nüfus yoğunluğuna sahip köyler ise, hayvancılığın yaygın ekonomik faaliyet olduğu, ilçenin en küçük yüzölçümüne sahip köyleridir (Tablo 3.32), (Tablo 3.33).

Bilindiği gibi, "aritmetik nüfus yoğunluğu", sınırları belirli bir alanda yaşayan insan sayısı ile ilgili bir kavramdır. Dolayısıyla aritmetik nüfus yoğunluğu, "alana eşit dağılmış insan kümeleri" gibi oldukça teorik bir değerlendirmedir. Bu bakımdan kırsal

alanlar için, tarımsal alan-tarım nüfusu ilişkisini ortaya koyan "tarımsal nüfus yoğunluğu", çok daha açıklayıcıdır. Yerleşim birimindeki tarımsal nüfusun, tarımsal araziye bölünmesiyle elde edilen tarımsal nüfus yoğunluğu, bilindiği gibi tarımsal alandan geçinen insan sayısını ifade etmektedir. Türkiye'nin geleneksel tarımsal yapısı aile işçiliğine dayanmaktadır. Bu nedenle kadınlar ve çocuklar üretime aktif olarak katılmaktadır. Pütürge köylerinde tarım sektörü dışında gelişmiş başka bir sektör bulunmadığından, çalışan nüfusu, aynı zamanda "tarımsal nüfus" olarak ele almak yanlış olmayacaktır.

Araştırma alanında tarımsal faaliyet alanı yalnızca ekilebilir arazilerden ibaret değildir. Hayvancılık bir tarımsal faaliyet olarak, "çayır ve mera" olarak adlandırılan araziler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Ne var ki, "mera" alanı bir bütün olarak hayvancılığa uygun arazi biçiminde değerlendirilemez. Bu nedenle, hayvancılık yapılabilen arazileri, çayır, yayla, kom alanları ile sınırlı tutmak, daha makul görünmektedir.

Pütürge, Doğanyol ve Kale ilçelerinden sonra, Malatya ilinin en düşük zirai alanına sahiptir (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 98). 1181 km²'lik Pütürge arazisinin, ekilebilir (74,1 km²) ve çeşitli otlak alanlarından (166,5 km²) oluşan tarımsal arazisi 240,6 km²'dir (% 20,4). Ekilebilir alanlar daha çok, vadi tabanları ve etek sahaları ile çeşitli plato düzlüklerinde yer almaktadır. İlçe arazisinin yaklaşık % 80'i ise tarım dışı arazilerdir. Tarım dışı sahaları, araştırma alanının muhtelif kesimlerinde yer alan orman arazileri, çıplak kayalık, taşlık, bataklık, kumluk araziler ile yerleşim sahaları oluşmaktadır. Köylerin tarıma uygun arazileri, % 2,7 (Karakaya Köyü) ile % 83 (Tosunlu Köyü) arasında değişen oranlara sahiptir. 64 köyün 26'sı, yani yaklaşık % 41'i, ilçe tarımsal arazi ortalamasının altında değerlere sahiptir.

1985 yılında Pütürge'de 22.352 kişi tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımsal nüfus yoğunluğu 93 kişidir. 2000 yılı verilerine göre ise Pütürge'de 13.943 kişi tarım sektöründe istihdam etmektedir. Buna göre; tarımsal nüfus yoğunluğu km²'ye 58 kişidir. Sonraki döneme ilişkin TUİK'in ilçeler düzeyinde "çalışan nüfus" verisi bulunmamaktadır. 1997 Köy Envanteri'nde (2002, s: 68, 69), ilçe köylerinden yaklaşık 170 kişi, çiftçilik dışında meslekler beyan etmişlerdir. Bu meslekler; marangozluk, terzilik, demircilik, inşaat işçiliği, nalbant, şoför, değirmencilik gibi mesleklerdir. Belirtmek gerekir ki, uyguladığımız Arazi Anketi'ne (2010) göre, çok nüfuslu köylerde 100'e yakın kişi çiftçilik dışında çeşitli meslekler beyan etmiştir. Ancak bu meslekler genellikle dönemsel ve çiftçilik yanında ikincil mesleklerdir. Çiftçilik dışında meslek

beyan edenlerin büyük bölümü, Tepehan, Pazarcık, Kökpınar, Bakımlı köylerinde yoğunlaşmaktadır.

Tarım sektörü dışında farklı ekonomik faaliyetlerin daha fazla geliştiği Pütürge Kasabası'nda, tarımsal nüfus yoğunluğu ilçe ortalamasının epey altındadır. 2000 yılında kasabada çiftçilikle geçinen 195 kişi bulunmaktadır. Buna göre tarımsal nüfus yoğunluğu 33 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Pütürge'de ekilebilir arazinin neredeyse son sınırına ulaşılmıştır. Kullanabilecek hemen hemen tüm tarımsal arazi kullanılmaktadır. Nüfus miktarının daha fazla olduğu geçmiş dönemlerde, tarım sahaları, tarımsal üretim açısından optimum olmayan alanlara doğru genişlemiştir. Ancak tarımsal arazi sınırlarının, büyük ölçüde doğal/coğrafi etkenlerce katı bir biçimde belirlenmiş olması, sonraki dönemlerde bu sahalarda üretimin terk edilmesine neden olmuştur.

Bazı yılların verilerine göre, Pütürge'nin "tarımsal nüfus yoğunluğu", "aritmetik nüfus yoğunluğu"nun oldukça üzerinde bir değere ulaşmaktadır. 1990 yılı verilerinde, Pütürge köylerinin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 27 kişi, tarımsal nüfus yoğunluğu km²'ye 136 kişidir. 2010 yılında ise aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 15 kişi, tarımsal nüfus yoğunluğu km²'ye 75 kişidir (Tablo 3.32). Tarımsal yoğunluk değerleriyle, aritmetik yoğunluk değerleri birlikte değerlendirildiğinde, ortaya çıkan büyük fark, tarımsal alanın toplam alan içerisinde 1/5'lik bir orana sahip olması ve köylerde tarım dışı sektörün gelişmemesinden kaynaklanmaktadır. Elimizde "çalışan nüfus"a ilişkin, köyler düzeyinde ayrıntılı bir rakamsal veri bulunmasa da, araştırma alanında, aile işçiliğine dayalı bir tarımsal yapı söz konusu olduğundan, hemen hemen tüm aile bireyleri üretimde faaldir. Bu nedenle tarımsal nüfus yoğunluğu değerleri, köyler düzeyinde fizyolojik nüfus yoğunluk değerlerine yakındır.

Bir nevî "kendi kendini besleyebilme" düzeyinin ifadesi olan "fizyolojik nüfus yoğunluğu", bilindiği gibi bir yerleşmenin toplam nüfusunun, mevcut tarımsal araziye bölünmesiyle elde edilmektedir. Araştırma alanının 2000 yılı fizyolojik nüfus yoğunluğu km²'ye 118 kişi, 2010 yılında ise 83 kişidir (Tablo 3.32). Pütürge Kasabası'nın fizyolojik nüfus yoğunluğu ise km²'ye 438 kişidir (2010). Tarımsal arazinin en az olduğu köylerden biri olan Korucak'ta, fizyolojik yoğunluk 381 kişi/km² ile en yüksek değere ulaşırken, km²'ye 17 kişilik fizyolojik yoğunluk değeriyle Tatlıcak Köyü, en düşük yoğunluk değerine sahiptir (2010).

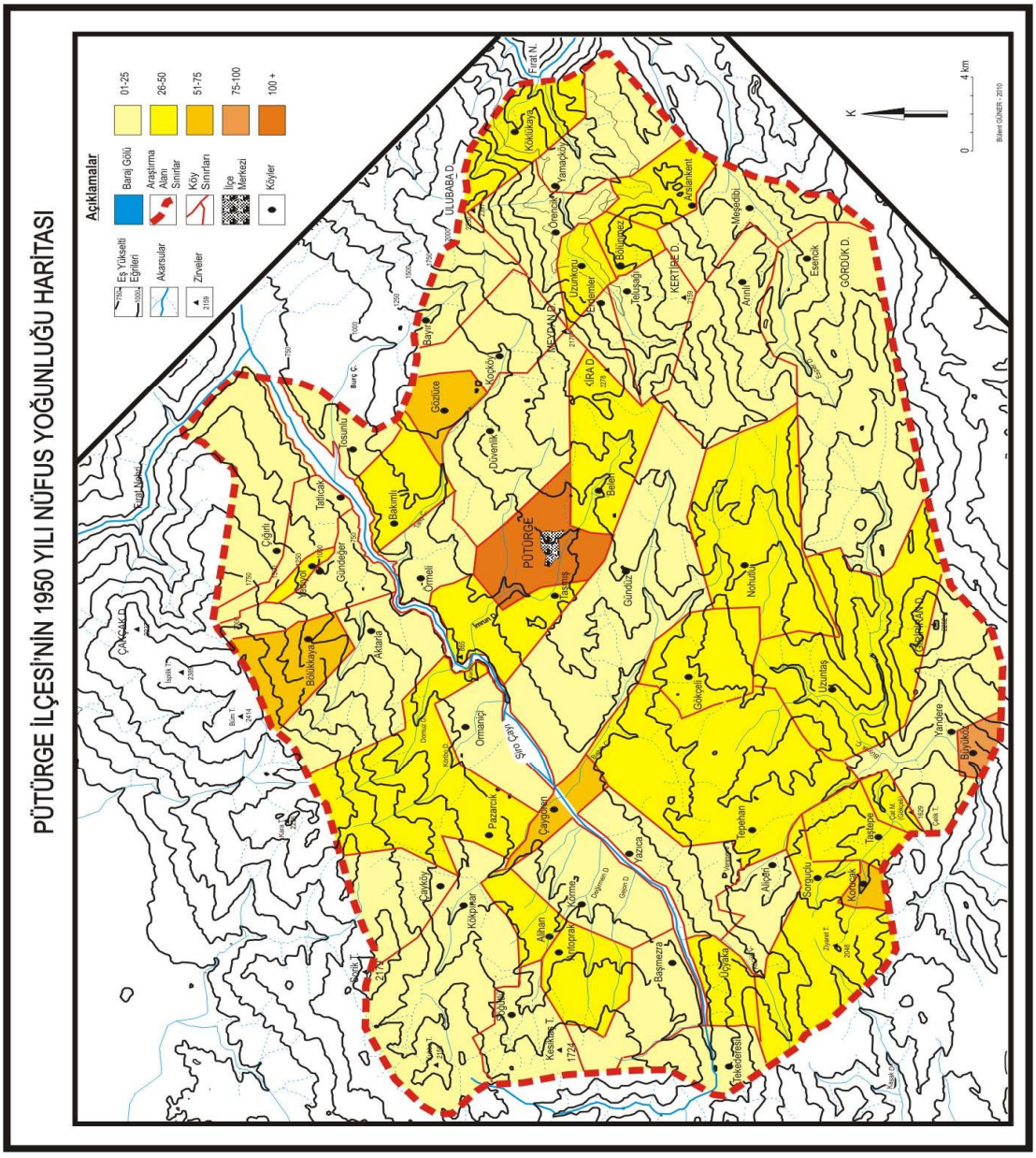
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 1950 YILI NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI
Açıklamalar
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırlar
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
01-25
26-50
51-75
75-100
100 +
PÜTÜRGE
ULUBABA D.
KERTİPE D.
GÖRDÜK D.
ÇAKALK D.
Fırat Nehri
Soyo Çayı
Bilkent GÜNER - 2010
4 km
0
K

Harita 3.4 .

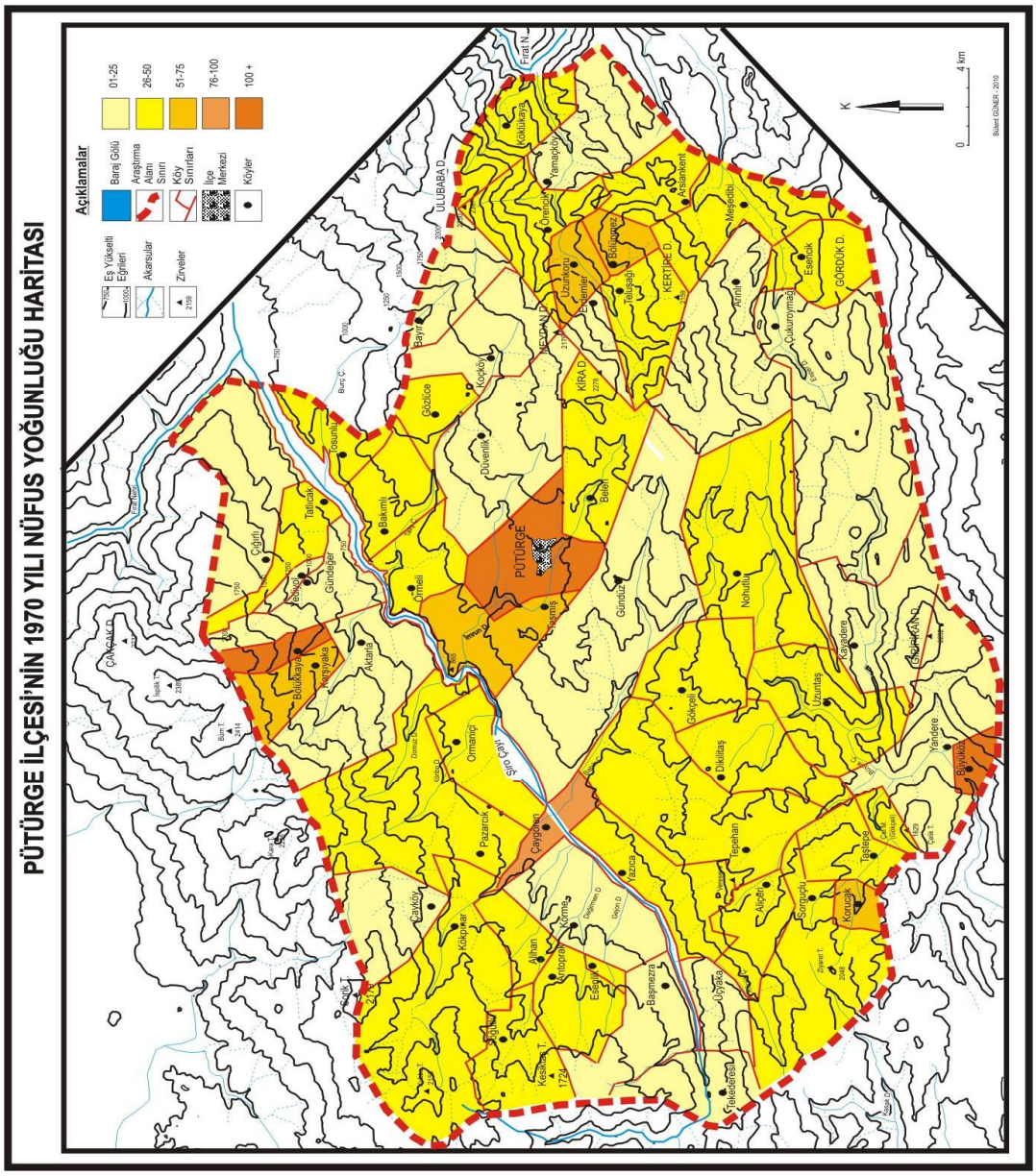
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 1970 YILI NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI
Açıklamalar
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırı
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Akarsular
Zirveler
Eş Yükselti Eğrileri
01-25
26-50
51-75
76-100
100 +
PÜTÜRGE
ULUBABA D.
KERTİLİ D.
GÖRDÜK D.
KIRA D.
ÇAVUŞ D.
Sivo Çayı
Fırat N.
4 km
0
K

Harita 3.5.

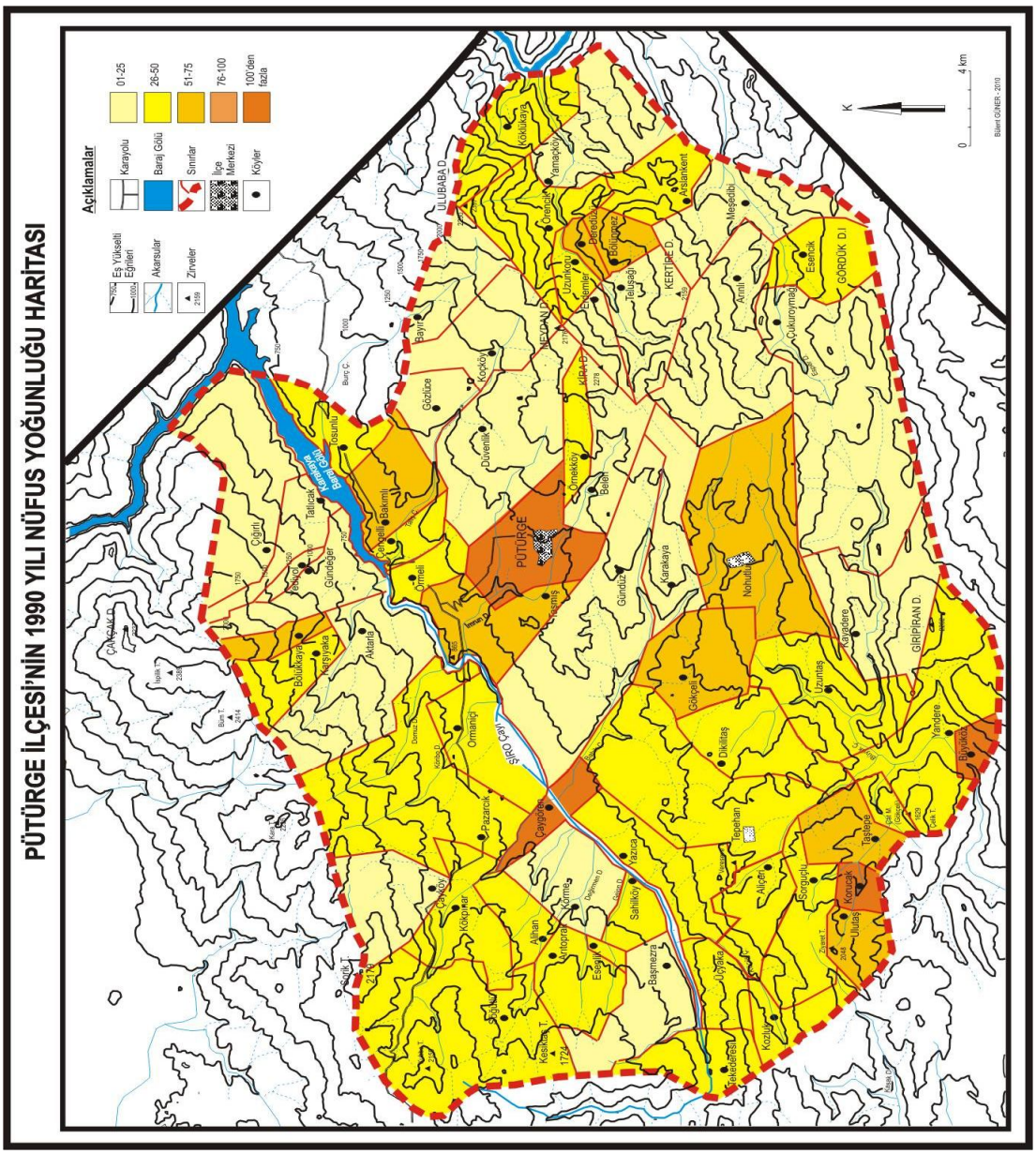
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 1990 YILI NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI
Açıklamalar
01-25
26-50
51-75
76-100
100'den fazla
Karayolu
Baraj Gölü
Sınırlar
İlçe Merkezi
Köyler
Eş Yükseltili Eğrileri
Akarsular
Zirveler
PÜTÜRGE
ULUBABA D.
GÖRDÜK D.
GİRİPİRAN D.
KERTİME D.
MEVKUD D.
ÇAVUŞLU D.
Fırıncıova Baraj Gölü
Şiro Çayı
0
4 km
K
Bülent GÖKER - 2010

Harita 3.6.

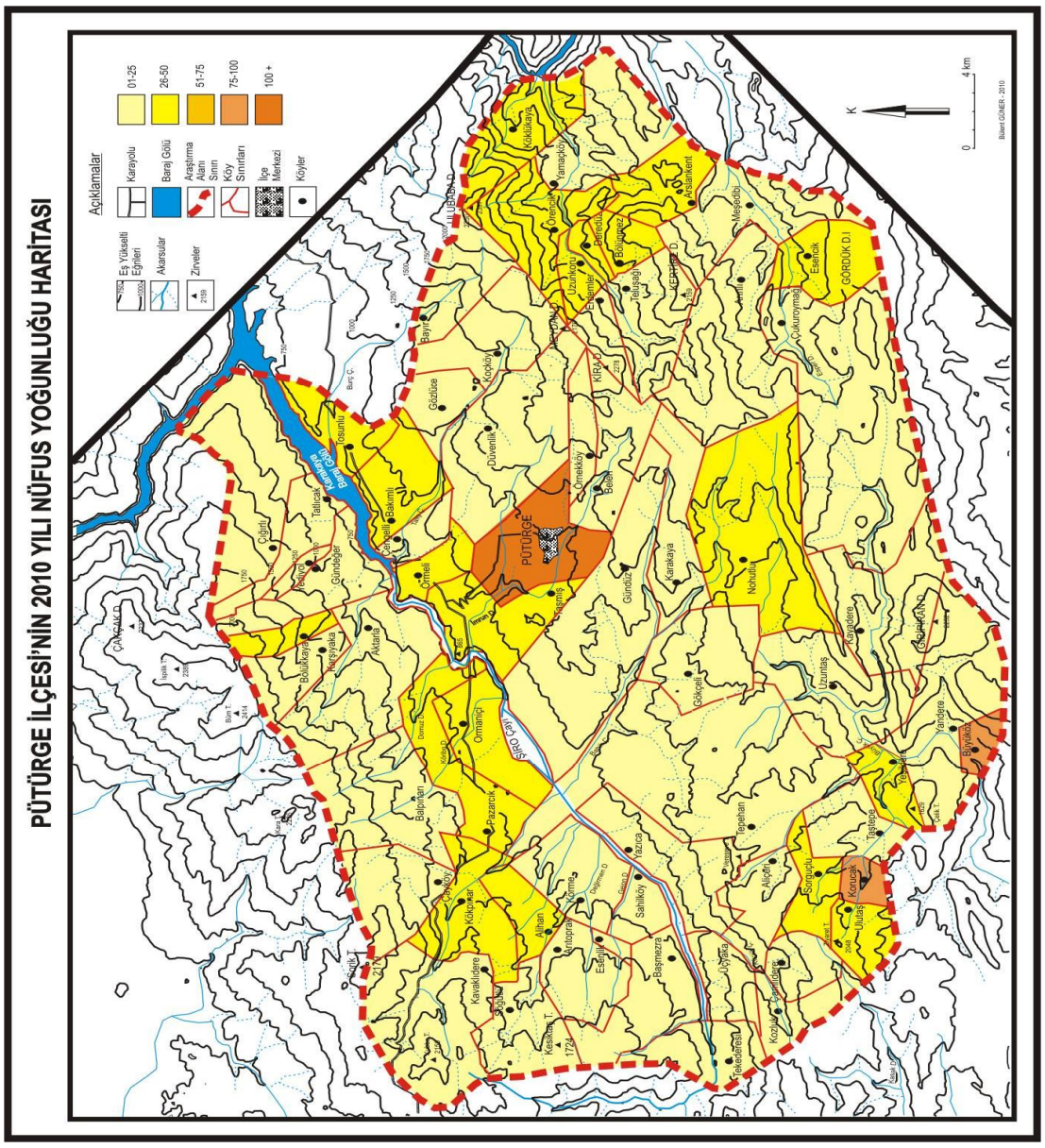
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN 2010 YILI NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI
Açıklamalar
Karayolu
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırı
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
01-25
26-50
51-75
75-100
100 +
PÜTÜRGE
Fırat Nehri
Karasu
Murat Nehri
Balpınarı Çayı
Ömerçi
Kavaklıdere
Çaybaşı
Kesikköprü T.
Kuşçu T.
Kuşçu
Kuşçu Tepesi
Kuşçu Geçidi
Kuşçu Yaylası
Kuşçu Dağı
Kuşçu Çayı
Kuşçu Köyü
Kuşçu Mezrası
Kuşçu Ovası
Kuşçu Kasabası
Kuşçu Ilçesi
Kuşçu Merkezi
Kuşçu Belediyesi
Kuşçu Nüfusu
Kuşçu Yoğunluğu
Kuşçu Haritası
Kuşçu Bilgileri
Kuşçu Verileri
Kuşçu Analizi
Kuşçu Sonuçları
Kuşçu Değerlendirmesi
Kuşçu Yorumu
Kuşçu Özeti
Kuşçu Raporu
Kuşçu Çalışması
Kuşçu Araştırması
Kuşçu Projesi
Kuşçu Programı
Kuşçu Planı
Kuşçu Stratejisi
Kuşçu Politikası
Kuşçu Uygulaması
Kuşçu Sistemi
Kuşçu Modeli
Kuşçu Yöntemi
Kuşçu Tekniği
Kuşçu Aracı
Kuşçu Gereci
Kuşçu Malzemesi
Kuşçu Ekipmanı
Kuşçu Donanımı
Kuşçu Yazılımı
Kuşçu Bilgisayarı
Kuşçu Ağı
Kuşçu Bağlantısı
Kuşçu Hızı
Kuşçu Kapasitesi
Kuşçu Verimliliği
Kuşçu Etkinliği
Kuşçu Başarısı
Kuşçu Sonucu
Kuşçu Çıktısı
Kuşçu Girdisi
Kuşçu Süreci
Kuşçu Aşaması
Kuşçu Adımı
Kuşçu Basamağı
Kuşçu Düzeyi
Kuşçu Seviyesi
Kuşçu Kademesi
Kuşçu Sınıfı
Kuşçu Grubu
Kuşçu Kümesi
Kuşçu Topluluğu
Kuşçu Nüfusu
Kuşçu Örneklemi
Kuşçu Evreni
Kuşçu Çerçevesi
Kuşçu Birimi
Kuşçu Ölçeği
Kuşçu Oranı
Kuşçu Yüzdesi
Kuşçu Sayısı
Kuşçu Miktarı
Kuşçu Değeri
Kuşçu Ortalaması
Kuşçu Medyanı
Kuşçu Modu
Kuşçu Standart Sapması
Kuşçu Varyansı
Kuşçu Korelasyonu
Kuşçu Regresyonu
Kuşçu Tahmini
Kuşçu Hipotezi
Kuşçu Testi
Kuşçu Güvenilirliği
Kuşçu Geçerliliği
Kuşçu Anlamlılığı
Kuşçu Olasılığı
Kuşçu Rastlantısı
Kuşçu Şansı
Kuşçu Riski
Kuşçu Belirsizliği
Kuşçu Kesinliği
Kuşçu Doğruluğu
Kuşçu Yanlılığı
Kuşçu Hatası
Kuşçu Sapması
Kuşçu Farkı
Kuşçu Değişimi
Kuşçu Dalgalanması
Kuşçu Eğilimi
Kuşçu Yönü
Kuşçu Hareketi
Kuşçu Göçü
Kuşçu Akımı
Kuşçu Dolaşımı
Kuşçu Ticareti
Kuşçu Pazarı
Kuşçu Fiyatı
Kuşçu Maliyeti
Kuşçu Gelirleri
Kuşçu Giderleri
Kuşçu Karı
Kuşçu Zararı
Kuşçu Bütçesi
Kuşçu Yatırımı
Kuşçu Sermayesi
Kuşçu Borcu
Kuşçu Alacağı
Kuşçu Vergisi
Kuşçu Harcı
Kuşçu Payı
Kuşçu Hissesi
Kuşçu Ortaklığı
Kuşçu Şirketi
Kuşçu Kurumu
Kuşçu Örgütü
Kuşçu Birliği
Kuşçu Derneği
Kuşçu Vakfı
Kuşçu Kooperatifi
Kuşçu Sendikası
Kuşçu Meslek Odası
Kuşçu Ticaret Odası
Kuşçu Sanayi Odası
Kuşçu Ziraat Odası
Kuşçu Esnaf Odası
Kuşçu Tüccar Odası
Kuşçu Sanayici Odası
Kuşçu Çiftçi Odası
Kuşçu Üretici Odası
Kuşçu Tüketici Odası
Kuşçu Hakları Derneği
Kuşçu Hakları Vakfı
Kuşçu Hakları Platformu
Kuşçu Hakları Ağı
Kuşçu Hakları Hareketi
Kuşçu Hakları Mücadelesi
Kuşçu Hakları İhlali
Kuşçu Hakları Raporu
Kuşçu Hakları Çalışması
Kuşçu Hakları Araştırması
Kuşçu Hakları Projesi
Kuşçu Hakları Programı
Kuşçu Hakları Planı
Kuşçu Hakları Stratejisi
Kuşçu Hakları Politikası
Kuşçu Hakları Uygulaması
Kuşçu Hakları Sistemi
Kuşçu Hakları Modeli
Kuşçu Hakları Yöntemi
Kuşçu Hakları Tekniği
Kuşçu Hakları Aracı
Kuşçu Hakları Gereci
Kuşçu Hakları Malzemesi
Kuşçu Hakları Ekipmanı
Kuşçu Hakları Donanımı
Kuşçu Hakları Yazılımı
Kuşçu Hakları Bilgisayarı
Kuşçu Hakları Ağı
Kuşçu Hakları Bağlantısı
Kuşçu Hakları Hızı
Kuşçu Hakları Kapasitesi
Kuşçu Hakları Verimliliği
Kuşçu Hakları Etkinliği
Kuşçu Hakları Başarısı
Kuşçu Hakları Sonucu
Kuşçu Hakları Çıktısı
Kuşçu Hakları Girdisi
Kuşçu Hakları Süreci
Kuşçu Hakları Aşaması
Kuşçu Hakları Adımı
Kuşçu Hakları Basamağı
Kuşçu Hakları Düzeyi
Kuşçu Hakları Seviyesi
Kuşçu Hakları Kademesi
Kuşçu Hakları Sınıfı
Kuşçu Hakları Grubu
Kuşçu Hakları Kümesi
Kuşçu Hakları Topluluğu
Kuşçu Hakları Nüfusu
Kuşçu Hakları Örneklemi
Kuşçu Hakları Evreni
Kuşçu Hakları Çerçevesi
Kuşçu Hakları Birimi
Kuşçu Hakları Ölçeği
Kuşçu Hakları Oranı
Kuşçu Hakları Yüzdesi
Kuşçu Hakları Sayısı
Kuşçu Hakları Miktarı
Kuşçu Hakları Değeri
Kuşçu Hakları Ortalaması
Kuşçu Hakları Medyanı
Kuşçu Hakları Modu
Kuşçu Hakları Standart Sapması
Kuşçu Hakları Varyansı
Kuşçu Hakları Korelasyonu
Kuşçu Hakları Regresyonu
Kuşçu Hakları Tahmini
Kuşçu Hakları Hipotezi
Kuşçu Hakları Testi
Kuşçu Hakları Güvenilirliği
Kuşçu Hakları Geçerliliği
Kuşçu Hakları Anlamlılığı
Kuşçu Hakları Olasılığı
Kuşçu Hakları Rastlantısı
Kuşçu Hakları Şansı
Kuşçu Hakları Riski
Kuşçu Hakları Belirsizliği
Kuşçu Hakları Kesinliği
Kuşçu Hakları Doğruluğu
Kuşçu Hakları Yanlılığı
Kuşçu Hakları Hatası
Kuşçu Hakları Sapması
Kuşçu Hakları Farkı
Kuşçu Hakları Değişimi
Kuşçu Hakları Dalgalanması
Kuşçu Hakları Eğilimi
Kuşçu Hakları Yönü
Kuşçu Hakları Hareketi
Kuşçu Hakları Göçü
Kuşçu Hakları Akımı
Kuşçu Hakları Dolaşımı
Kuşçu Hakları Ticareti
Kuşçu Hakları Pazarı
Kuşçu Hakları Fiyatı
Kuşçu Hakları Maliyeti
Kuşçu Hakları Gelirleri
Kuşçu Hakları Giderleri
Kuşçu Hakları Karı
Kuşçu Hakları Zararı
Kuşçu Hakları Bütçesi
Kuşçu Hakları Yatırımı
Kuşçu Hakları Sermayesi
Kuşçu Hakları Borcu
Kuşçu Hakları Alacağı
Kuşçu Hakları Vergisi
Kuşçu Hakları Harcı
Kuşçu Hakları Payı
Kuşçu Hakları Hissesi
Kuşçu Hakları Ortaklığı
Kuşçu Hakları Şirketi
Kuşçu Hakları Kurumu
Kuşçu Hakları Örgütü
Kuşçu Hakları Birliği
Kuşçu Hakları Derneği
Kuşçu Hakları Vakfı
Kuşçu Hakları Kooperatifi
Kuşçu Hakları Sendikası
Kuşçu Hakları Meslek Odası
Kuşçu Hakları Ticaret Odası
Kuşçu Hakları Sanayi Odası
Kuşçu Hakları Ziraat Odası
Kuşçu Hakları Esnaf Odası
Kuşçu Hakları Tüccar Odası
Kuşçu Hakları Sanayici Odası
Kuşçu Hakları Çiftçi Odası
Kuşçu Hakları Üretici Odası
Kuşçu Hakları Tüketici Odası
0
4 km
K
Bülent GÜNER - 2010

Harita 3.7.

Tablo 3.32: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle Aritmetik ve Fizyolojik Yoğunluk Değerleri

Yıllar	1950			1970			1990					2010				
YERLEŞMELER	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	T.A.	FY	Nüfus	Y.Ö.	A.Y	T.A.	F.Y.
Aktarla	652	35	19	726	35	21	526	35	15	5,5	96	434	35	12	5,5	79
Aliçeri	326	13	25	386	13	30	391	13	30	3,5	112	161	13	12	3,5	46
Alihan	314	10	31	448	10	45	441	10	44	1,6	276	279	10	28	1,6	174
Arınlı	270	35	8	406	35	12	478	35	14	7	68	219	35	6	7	31
Arıtoprak	427	14	31	509	14	36	497	14	36	3,5	142	327	14	23	3,5	93
Arslankent	405	13	31	545	13	42	531	13	41	2,5	212	261	13	20	2,5	104
Bakımlı	503	13	39	623	13	48	777	13	60	8	97	558	13	43	8	70
Balpınarı	Pazarcık'a Bağlı											179	24	7	7	26
Başmezraa	260	31	8	351	31	11	377	24	18	7	54	190	19	10	4,5	42
Bayırköy	415	19	22	465	19	24	334	19	18	4,5	74	171	15	11	8	21
Belenköy	612	23	27	703	23	31	240	15	16	8	30	84	14	6	5,5	15
Bölükkaya	1183	18	66	897	7	128	498	7	71	5,5	91	248	7	35	1,5	165
Bölünmez	303	8	38	487	8	61	452	8	57	1,5	301	186	7	27	1,3	143
Büyüköz	495	5	99	694	5	139	731	5	146	1,3	562	386	5	77	1,5	257
Çamlıdere	Sorguçlu'ya Bağlı											88	7	13	1,5	59
Çayköy	244	18	14	377	18	21	340	18	19	4,5	76	242	18	13	4,5	54
Çaygören	471	8	59	682	8	85	860	8	108	3	287	Tepehan'a Bağlı				
Çengelli	Örmeli'ye Bağlı						217	7	31	1,5	145	127	7	18	1,5	85
Çığırlı	282	34	8	345	34	78	250	34	7	3,2	78	117	34	3	3,2	37
Ç.oymak	Esencik'e Bağlı			182	62	3	121	60	2	2	60	22	62	0,4	2	11
Deredüzü	Uzunkoru'ya Bağlı											86	3	29	1,3	66
Dikilitaş	Tepehan'a Bağlı			653	20	33	513	20	26	3,5	147	Tepehan'a Bağlı				
Düvenlik	807	32	25	715	32	22	454	32	15	7,3	65	223	32	7	7,3	31
Erdemler	172	8	22	142	8	18	135	8	17	1,1	123	32	8	4	1,1	29
Esencik	602	76	8	563	14	40	668	14	48	3	223	369	14	26	3	123
Esenlik	Körme'ye Bağlı			90	2	45	95	2	48	0,5	190	47	2	24	0,5	94
Gökçeli	673	25	27	998	25	40	785	18	52	3,8	207	206	18	11	1,8	114
Gözlüce	613	11	56	332	11	30	255	11	23	4,5	57	182	11	17	4,5	40
Gündeğer	338	16	21	385	16	24	281	16	18	6	47	150	16	9	6	25
Gündüz	930	63	15	753	63	12	210	45	5	5	42	100	45	2	5	20
Karakaya	Gündüz'e Bağlı						243	18	14	0,5	486	110	18	6	0,5	220
Karşıyaka	Bölükaya'ya Bağlı			639	11	58	355	11	32	3	118	153	11	14	3	51
Kavaklıdere	Kökpınar'a Bağlı											70	28	3	3,2	22
Kayadere	Uzuntaş'a Bağlı			524	28	19	478	28	17	2,5	191	111	28	4	2,5	44
Koçköy	139	14	10	151	14	11	155	14	11	2	78	44	14	3	2	22
Köklükaya	388	15	26	571	15	38	740	15	49	1,5	493	440	15	29	1,5	83
Kökpınar	1209	48	25	**1761**	48	37	1391	48	29	8,2	170	862	20	43	5	172

Yıllar	1950			1970			1990					
YERLEŞMELER	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	Nüfus	Y.Ö.	A.Y.	T.A.		Nüfus
Korucak	283	5	57	330	5	66	655	5	131	1,1	595	419
Kozluk	Tekederesi'ne Bağlı						315	11	29	1,5	210	255
Körme	266	17	16	369	15	25	229	15	15	3	76	128
Meşedibi	200	23	9	267	23	12	222	23	10	2,3	97	116
Nohutlu	1049	36	29	1606	36	45	2513	36	70	13	193	1214
Ormaniçi	310	14	22	492	14	35	534	14	38	8	67	415
Örencik	292	16	18	429	16	36	525	16	33	3	175	283
Örmeli	305	15	20	502	15	33	254	8	32	3,7	69	291
Örnekköy	Belen'e Bağlı						242	8	30	2,5	97	72
Pazarcık	1218	47	26	1705	47	36	1431	47	30	17	84	849
Sahilköy	Başmezra'ya Bağlı						158	7	23	1	158	109
Sorguçlu	748	24	31	954	24	40	690	18	38	3,5	197	463
Söğütlü	367	15	24	454	15	30	341	15	23	1,2	284	172
Taşmış	936	21	45	1448	21	69	1422	21	68	6	166	694
Taştepe	410	12	34	455	12	38	607	12	51	2	212	221
Tatlıcak	286	14	20	477	14	34	248	14	18	6	29	104
Tekederesi	284	26	11	404	26	16	405	15	27	1,5	189	232
Teluşağı	416	18	23	477	18	27	438	18	24	3,6	79	161
Tepehan	1109	29	38	1005	29	35	924	29	32	8,5	109	1228
Tosunlu	227	9	25	345	9	38	448	9	50	7,5	60	245
Üçyaka	288	9	32	207	9	23	214	9	24	1,6	134	206
Ulutaş	Sorguçlu'ya Bağlı						401	6	67	1	401	230
Uzunkoru	363	9	40	482	9	54	443	9	49	2,3	193	115
Uzuntaş	982	27	36	1212	27	45	1309	27	48	4,2	312	601
Yamaçköy	154	21	7	227	21	11	298	21	14	3	99	211
Yandere	395	36	11	650	36	18	720	36	20	1,5	480	356
Yazıca	526	21	25	725	21	35	766	21	36	5	153	498
Yediyol	135	5	27	168	5	34	124	5	25	0,6	207	81
Yeşildere	Gökçeli'ye Bağlı											206
Pütürge	2596	20	130	3715	20	186	4359	20	218	6	33	2628
Toplam												

Tablo 3.33: Pütürge Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin Bazı Yıllar İtibariyle Aritmetik Yoğunluk Grupların

Km²ye Düşen Nüfus	1950			197	
01-25	Aktarla (19) Aliçeri (25) Arınlı (8) Başmezraa (8) Bayırköy (22) Çayköy (14) Çığırlı (8) Düvenlik (25) Erdemler (22)	Esencik (8) Gündeğer (21) Gündüz (15) Koçköy (10) Kökpınar (25) Körme (16) Meşedibi (9) Ormaniçi 22) Örencik (18)	Örmeli (20) Söğütlü (24) Tatlıcak (20) Tekederesi (11) Teluşağı (23) Tosunlu (25) Yamaçköy (7) Yandere (11) Yazıca (25)	Aktarla (21) Arınlı (8) Başmezraa (11) Bayırköy (24) Çayköy (21) Çığırlı (10) Çukuroymak (3) Düvenlik (22) Erdemler (18)	
26-50	Alihan (31) Arıtoprak (31) Arslankent (31) Bakımlı (39) Belenköy (27) Bölünmez (38)	Gökçeli (27) Köklükaya (26) Nohutlu (29) Pazarcık (26) Sorguçlu (31) Taşmış (45)	Taştepe (34) Tepehan (38) Uzunkoru (40) Uzuntaş (36) Üçyaka (32) Yediyol (27)	Aliçeri (30) Alihan (45) Arıtoprak (36) Arslankent (42) Bakımlı (48) Belenköy (31) Dikilitaş (33) Esencik (40) Esenlik (40) Gökçeli (40)	Gözlüce (3 Köklükaya Kökpınar (Meşedibi (4 Nohutlu (4 Ormaniçi (Örencik (3 Örmeli (33 Pazarcık (3 Sorguçlu (4
51-75	Bölükkaya (66) Çaygören (59) Gözlüce (56) Korucak (57)			Bölünmez (71) Karşıyaka (58) Korucak (66) Taşmış (69) Uzunkoru (54)	
76-100	Büyüköz (99)			Çaygören (85)	
100'den fazla	Pütürge (130)			Bölükkaya (128) Büyüköz (139) Merkez (186)	

Km²ye Düşen Nüfus	1990				
01-25	Aktarla (15) Arınlı (14) Başmezraa (18) Bayırköy (18) Belenkköy (16) Çayköy (19) Çığırlı (7) Çukuroymak (2) Düvenlik (15) Erdemler (17) Gündüz (5)	Gözlüce (23) Gündeğer (18) Karakaya (14) Kayadere (17) Koçköy (11) Körme (15) Meşedibi (10) Tatlıcak (18) Teluşağı (24) Yamaçköy (14) Yediyol (25)		Aktarla (12) Aliçeri (12) Arınlı (6) Arıtoprak (23) Arslankent (20) Balpınarı (7) Başmezraa (10) Bayırköy (11) Belenköy (6) Çamlıdere (13) Çayköy (13) Çengelli (18) Çığırlı (3) Çukuroymak (0,4) Düvenlik (7)	Erdemler (4 Esenlik (24 Gökçeli (1 Gözlüce (1 Gündeğer (Gündüz (2) Karakaya (Karşıyaka (Kavaklıder Kayadere (Koçköy (3) Kozluk (23 Körme (9) Meşedibi (Örencik (18
26-50	Aliçeri (30) Alihan (44) Arıtoprak (36) Arslankent (41) Çengelli (31) Dikilitaş (26) Esencik (48) Esenlik (45) Karşıyaka (32) Kozluk (29)	Köklükaya (49) Kökpınar (29) Ormaniçi (38) Örencik (33) Örmeli (32) Örnekköy (30) Pazarcık (29) Sahilköy (40) Sorguçlu (38)	Söğütlü (26) Tepehan (31) Tekederesi (27) Tosunlu (50) Uzunkoru (49) Uzuntaş (48) Üçyaka (30) Yandere (30) Yazıca (38)	Alihan (28) Bakımlı (43) Bölünmez (27) Bölükkaya (35) Deredüzü (29) Esencik (26) Köklükaya (29) Kökpınar (43) Nohutlu (34)	Ormaniçi (Örmeli (36 Pazarcık (3 Sorguçlu (4 Taşmış (33 Tosunlu (2 Ulutaş (38) Yeşildere (
51-75	Bakımlı (60) Bölükkaya (71) Bölünmez (57) Gökçeli (52)	Nohutlu (70) Taşmış (68) Taştepe (51) Ulutaş (67)			
76-100				Büyüköz (77) Korucak (84)	
100'den fazla	Büyüköz (146) Çaygören (108) Korucak (131) Merkez (218)			Merkez (131)	

3.9. Nüfus Projeksiyonu

Pütürge İlçesi yoğun göçler nedeniyle, nüfus miktarı, kısa sayılabilecek sürelerde önemli değişimler göstermiştir. İlçede günümüzde de göç eğilimi sürmektedir. Buna bağlı olarak ilçe nüfusu yakın gelecekte de azalış gösterecektir.

Bilindiği gibi nüfus tahminleri, günümüzün sosyo-ekonomik şartlarına göre, nüfusun önceki dönemlerdeki seyri dikkate alınarak yapılmaktadır. Nüfus gibi, pek çok değişkene bağlı olarak şekillenen bir olgu hakkında tahminlerde bulunmak doğal olarak bazı güçlükler taşır. Günümüzde bir alandaki nüfus miktarı büyük ölçüde, sanayileşme-kentleşme, makro ekonomik değişmeler, eğitim, sağlık hizmetlerinin kalitesi, doğal afetler vs. gibi faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir.

Nüfusun gelecekteki değeri, göç veren yerleşim biriminin ekonomik potansiyeli bağlamında ele alındığında; yerleşim biriminin göçlerle nüfusunun alması sonucunda, tarımsal arazinin, geçim koşullarında bir optimum noktaya doğru yaklaşmasını mümkün kılmaktadır. Akşit'in (2006, s: 145) işaret ettiği gibi, aile fertlerinin göçlerle haneden ayrılışı, tarımsal arazinin daha fazla bölünmesini önlemektedir. Ayrıca göçlerle ayrılan fertlerin, topraklarını bedelsiz veya çok düşük ücretle kiraya vermeleri ya da ortakçılığa devretmeleri ve bunun yanı sıra, köyde kalan aile fertlerini ekonomik olarak desteklemeleri, köyde kalan ve tarımla geçinen aile fertlerinin refah düzeyini yükseltmektedir. Dolayısıyla nüfus, gelecekte optimum geçim düzeyini elde ettiği bir noktaya geldiğinde, düşüş göstermeyecektir.

Pütürge nüfusu, 1927 yılından 1980 yılına kadar genel olarak istikrarlı bir artış göstermiş, ancak 1980 yılından günümüze doğru vermiş olduğu göçlerle sürekli olarak azalış göstermiştir. Günümüzde de ilçenin göç eğilimi ve göç gerekçeleri sürmektedir. Mevcut durum göz önünde bulundurularak, en azından yakın gelecekte de göç olgusunun devam edeceği görülmektedir.

Bilindiği gibi nüfus projeksiyonları oluşturulurken, çeşitli istatistiki formüller kullanılır[6]. Son sayım yılı ve bir önceki sayım dönemini dikkate alarak oluşturduğumuz projeksiyonu şekillendiren temel unsur, yakın dönemde gelişen süreçlerdir. Araştırma alanının 2025 yılı nüfus projeksiyonuna göre, ilçe nüfusu % 35,9'luk azalışla, 20.262'den 12.982 kişiye gerileyecektir. 2010 sayımında 2628 olan Pütürge Kasabası

---

[6] $\frac{\log P - \log Po}{n.\log e}$

$Pi = P\,(1+r)^m$ (Köy Gelişme Alanı Uygulama Talimatı s: 4-5)

ise % 60,5'lik bir azalışla 1036'ya gerileyecektir. Yine 2010 sayımında 17.634 kişi olan köy nüfusu, 2025 yılında % 30,6'lık bir azalışla 11.946 kişi olarak gerçekleşecektir. Nüfus, mevcut 64 köyün 61'inde değişen oranlarda azalış gösterecektir. Arıtoprak, Örmeli ve Üçyaka köylerinde ise artış gerçekleşecektir. Dikkat çekici nokta, Pütürge Kasabası'nın, köylerden daha yüksek bir oranda azalış göstermesidir (Tablo: 3.34).

Buna göre; Pütürge'de genç nüfusun göçlerle 2025 yılında daha fazla azalacağını, buna karşın yaşlı nüfusun oransal artış gerçekleştireceğini ifade etmek mümkündür. Bu durumun özellikle tarımsal işgücü bakımından halihazırda yetersizliği daha fazla artıracağı görülmektedir. İlçenin mevcut okul, konut, sağlık ocağı ve hastane gibi yatırımların, gelecek için yeterli olduğu, mevcut yapılara yenilerinin eklenmesinden ziyade, nitelik olarak iyileştirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan bu tarz yatırımların, yapılacak planlamayla göçün yöneldiği alanlara kaydırılması gerekli görülmektedir.

Öte yandan, göç olgusunun bir ülke gerçeği olduğu dikkate alınırsa, aşırı göçün yöneldiği yerlerde bir takım sosyo-ekonomik sorunlara yol açtığı ortadadır. Pütürge'de hızlı nüfus kaybına neden olan faktörler dikkatle değerlendirilmeli, ilçenin ana geçim kaynağı olan tarım faaliyetlerinde yapısal değişmeler sağlanmalı ve diğer ekonomik faaliyet kollarının gelişimine önem verilmelidir. Böylelikle, âni ve yoğun göç, yerini en azından daha kontrollü bir göçe bırakabilir.

Tablo 3.34: Pütürge İlçesi'nin Köy ve Kasaba Yerleşmelerinin 2025 Yılı Nüfus Projeksiyonu

Köyler	**2000**	**2010**	**2025**
Aktarla (Mako)	507	434	340
Aliçeri[7]		161	82
Alihan	280	279	277
Arınlı (Savit-Körtik)	257	219	172
Arıtoprak (Alkasmustafa)	293	327	343
Arslankent (Kamkine)	390	261	250
Bakımlı (Haraba)	687	558	408
Balpınarı	212	179	138
Başmezraa	296	190	96
Bayırköy (Zahmana)	256	171	92
Belenköy (Şimil)	119	84	49
Bölükkaya (Hüsükuşağı)	303	248	183
Bölünmez (Kızıluşağı)	311	186	84
Büyüköz (Cirik)	471	386	285
Çamlıdere	198	88	25
Çayköy (Pazköy)	254	242	226
Çengelli	194	127	66
Çığırlı (Halleberik)	177	117	62
Çukuroymak (Çukur)	41	22	8
Deredüzü	116	86	54
Düvenlik (Ersele)	279	223	159
Erdemler (Celuşağı)	61	32	12
Esencik (Havo)	494	369	236
Esenlik	77	47	22
Gökçeli (Gertan)	529	206	47
Gözlüce (Mavrato)	203	182	154
Gündeğer (Marasoülya)	192	150	103
Gündüz (Babik)	166	100	46
Karakaya	143	110	52
Karşıyaka	242	153	76
Kavaklıdere	99	70	41
Kayadere (Zinan)	253	111	31
Koçköy (Lar)	78	44	18
Köklükaya (Midye)	499	440	364
Kökpınar (Poskıran)	886	862	828
Korucak (Alkaskörmustafa)	509	419	312
Kozluk	316	255	184
Körme	214	128	58
Meşedibi (Beküriülya)	149	116	79
Nohutlu	1667	1214	749
Ormaniçi (Titrin)	449	415	369
Örencik (Virancık)	423	283	153
Örmeli (Şirozarato)	276	291	315
Örnekköy	108	72	39
Pazarcık	1016	849	647
Sahilköy	130	109	83
Sorguçlu (Şükan)	588	463	323
Söğütlü (Budalauşağı)	209	172	128
Taşmış	895	694	473
Taştepe (Alireş)	280	221	154
Tatlıcak (Şekeran)	172	104	48
Tekederesi	296	232	160
Teluşağı	264	161	75
Tepehan (Sinan)	2520	1228	402
Tosunlu (Şirotarakso)	375	245	128
Üçyaka (Tahmiç)	202	206	212
Ulutaş	319	230	140
Uzunkoru (Derezarato)	158	115	71
Uzuntaş (Peraş)	988	601	279
Yamaçköy	257	211	157
Yandere (Haydaran)	516	356	202
Yazıca (Alagisyazı)	631	498	348
Yediyol (Parçikan)	97	81	62
Yeşildere[8]		206	167
Köy Toplamı	**23.587**	**17.634**	**11.946**
Pütürge (Merkez)	4795	2628	1036
Genel Toplam	**28.382**	**20.262**	**12.982**

[7] Aliçeri Köyü'nün önceki nüfus verisi 1990 yılına aittir. 391 kişidir.
[8] Yeşildere Köyü'nün önceki nüfus verisi 2007 yılına aittir. 215 kişidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI

Tarih öncesi devirde, Anadolu'nun kır nüfusunun sosyo-ekonomik alanda örgütlenmesi, hayvanların evcilleştirildiği ve bitki tohumlarının kültüre alındığı tarihlerde başlamış olsa gerektir (Tunçdilek, 1980, s: 3). Pütürge'nin yerleşim tarihi Milattan Önceye uzanmaktadır. İlçenin yerleşme düzeni büyük ölçüde tarihsel faktörler ve doğal ortam şartları altında şekillenmiştir.

4.1. Yerleşim Tarihi

Malatya İli'nde günümüze kadar çok çeşitli arkeolojik araştırmalar yapılmış, farklı dönemleri yansıtan höyük yerleşmeleri incelenmiştir. Değirmentepe, İmamoğlu, Köşkerbaba, Cafer, Gelinciktepe, Fethiye, Bayramtepe, Dolmatepe, Alişar, Arslantepe bu höyüklerden bazılarıdır (Oğuz, Malatya Tarihi s: 8-17). Malatya genelinde çok önemli arkeolojik araştırmalar yapılmış olsa da, Pütürge İlçesi'nde, Nemrut Dağı haricinde, yerleşim tarihçesini ortaya koyabilecek kapsamlı bir arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Ancak Pütürge'nin yerleşim tarihi, güneyinde bulunan ve tarih boyunca ilişkide olduğu Adıyaman İli ile yine günümüzde idari olarak bağlı bulunduğu Malatya İli'nden ayrı düşünülemez. M.Ö. 3000'lere uzanan yazılı tarihiyle Adıyaman (Taştemir, 1999, s: 1) ve yine yerleşim tarihi hakkında tam bir uzlaşma olmasa da, farklı araştırmacılar tarafından M.Ö. 8000 (Karagöz, 2003, s: 2) ve M.Ö. 7000 gibi farklı tarihlere kadar uzanan Malatya (Şen, 2010 s: 1, Oğuz, 1985, s: 12) arasında bir alanda kurulu olan Pütürge'de, Milat Öncesine tarihlenen çeşitli kalıntılar bulunmaktadır. Kuşkusuz bu kalıntılardan en önemlisi Nemrut anıtlarıdır. Kesin olarak söylenebilecek olan, Pütürge tarih boyunca hiçbir medeniyetin kuruluş merkezi veya dönemine göre çok fazla bir nüfus barındıran nitelikte bir yerleşme olmamıştır.

Pütürge'nin kurulmuş olduğu yüksek dağlık kütle, eski devirlerde çok önemli bir sığınaktı. Kommagene devleti bu dağlık sahalar sayesinde, güney bozkırlarında yer alan Birecik ve Gaziantep'e ve ötesine egemen olmuştu. Gerger ve Nemrut anıtları ile diğer bazı kent kalıntıları, vakti ile bu yörede önemli bir medeniyetin kurulmuş olduğunu göstermektedir (Saraçoğlu, 1989, s:53)

Ramsay, Malatya Torosları ve güneyini Kommagene olarak adlandırmaktadır. MS. 2. yy'da, Fırat'ın batı kıyısında, bugünkü Pütürge-Doğanyol civarında, Juliopolis

ve Barzala adlarında iki Roma kenti bulunmaktadır (Ramsay, 1960, s: 280-281). Araştırma alanında günümüze ulaşan en eski tarihi kalıntılar, çeşitli duvar işlemeleri (Foto 4.1), Kerar kalesi ve Dilbersun kale ve manastırıdır. Yine ilçede 13. yy Selçuklu dönemine tarihlenen çeşitli hanlar olduğu bilinmektedir (Aytaç, 2001, s: 49-59).

Foto 4.1: Ormaniçi Köyü'nde, yaklaşık 70 cm*30 cm ebadında, kalker blok üzerine işlenmiş, aslan ve güneş figürlü bir kabartma. Özel mülkiyet içerisinde bulunan eser, herhangi bir bilimsel incelemeye tabi tutulmamıştır.

Pütürge ve çevresi tarih boyunca çeşitli uygarlıkların sınırları içerisinde yer almıştır. Yöreye bir dönem egemen olan Hititler, Fırat'ın Malatya civarında yaptığı dirseğin iç kesimini[9] "Alşe" olarak adlandırıyorlardı. M.Ö.12 yyda Pütürge civarında Asurlularla Muşkiler arasında önemli bir savaş olduğu bilinmektedir (Tuğrulca, 2006, s: 103). M.Ö. 7. yy civarında bölge Selevkosların yönetimindedir. Daha sonra Kargamış ve Urartu Krallığı'na dahil olan Pütürge çevresi, Urartuların yıkılmasıyla Asur, sonraki dönemlerde Pers, Selevkos ve Kommagene krallıklarının egemenliğine girmiştir (Harita 4.1). Daha sonra Bizans'ın hâkim olduğu bölge, MS 750'li yıllarda Abbasiler ve Hamdanilerin eline geçmiş ve sonra yine Bizans sınırlarına dâhil olmuştur. Ardından

[9] Bugünkü Doğanyol civarı

Danişmendliler ve 1178 yılında Selçuklular bölgeye egemen olmuşlardır. Uzun süre Dulkadiroğulları'nda kalan bölgeyi 1515 yılında Yavuz Sultan Selim, Osmanlı topraklarına katmıştır (Şen, 2010, s: 1).

Pütürge ilçesi, kuzeyde yer yer 750-1000 m. yüksekltide yer alan Malatya ovaları ile güneyde 500-750 metre yükseltilere sahip Güneydoğu Anadolu plato düzlükleri arasında yükselen ve yer yer 2400 m.lere ulaşan Malatya Torosları üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan ilçe, doğal-tarihi bir sınır üzerinde yer almaktadır.

Harita 4.1.

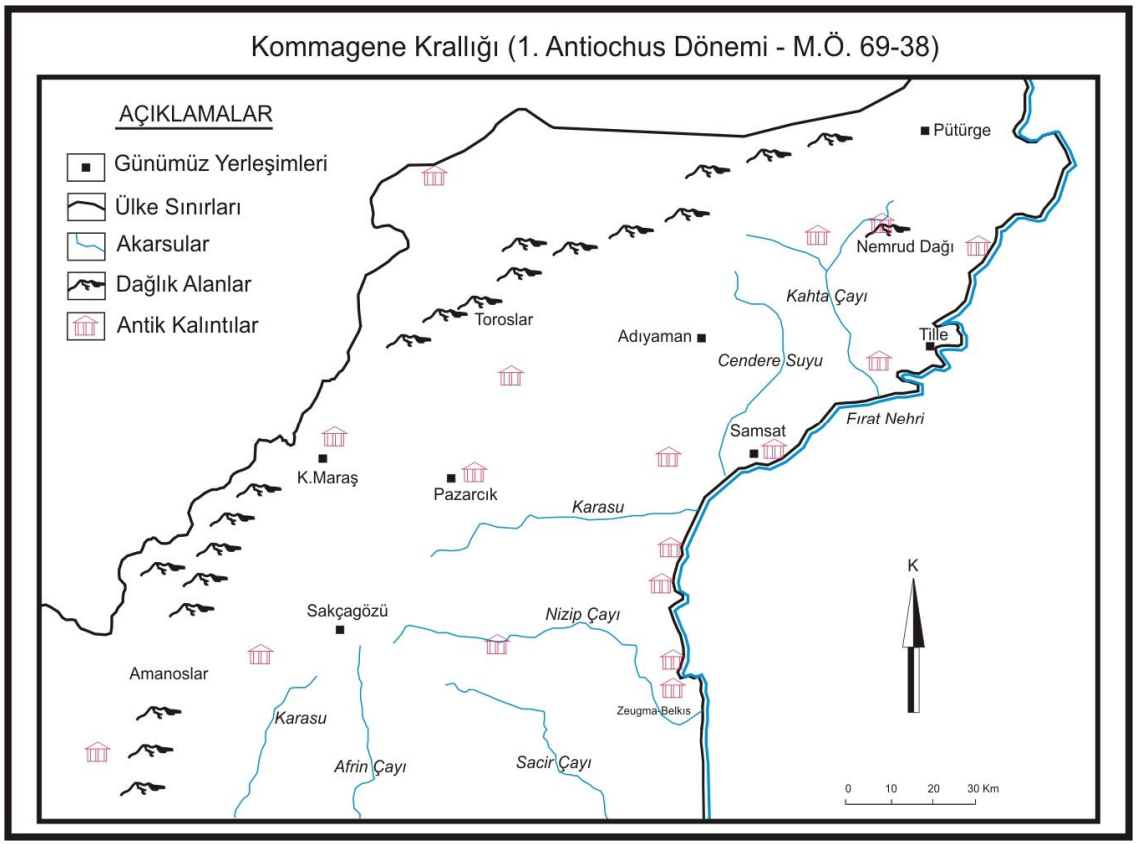

Kaynak: Acar, 2004, s: 10-11

Araştırma alanı, yakın çevresi ile kıyaslandığında engebeli ve yüksek topografyasından kaynaklanan nedenlerle, yerleşim, ulaşım, ekonomik faaliyetler açısıdan bazı olumsuz etkenlerin bulunduğu bir alanda yer almaktadır. Ayrıca Pütürge, Malatya'nın da güzergâhında yer aldığı, Kral Yolu (Llyod, 2000, s: 124) gibi çeşitli tarihi ticaret yollarının sapasında bulunmaktadır. Buna karşın araştırma alanında, kuzey-güney yönlü ve çok eskiden beri bilinen yollar bulunmaktadır. Araplar ve Türkler bu geçitleri Roma/Bizans topraklarına girmek amacıyla kullanmıştır. Bu geçitlerden biri,

bugün Karakaya Baraj Gölü'nün kurulu olduğu Fırat Nehri'nin batı kıyılarıdır (Ramsay, 1960, s: 388, 428).

Tunçdilek'e göre, Anadolu'da köy yoğunluğu, o tarihe kadar, en yüksek noktasına Anadolu Selçukluları devrinde ulaşmıştır (Tunçdilek, 1980, s: 4). Selçuklu döneminde, Malatya'dan civar illere 5 anayol güzergâhı tespit edilmiştir. Bu yollar, Malatya-Kâhta, Malatya-Elbistan, Malatya-Divriği Malatya-Sivas, Malatya-Harput bağlantılarıdır (Aytaç, 2009, s: 152.). Malatya-Kâhta güzergâhında bulunan 8 handan 4'ü, bugünkü Pütürge sınırları içerisindedir. Günümüze çok az kalıntıyla ulaşabilmiş bu hanlar, Yazıca Köyü, Tepehan Köyü, Tepahan Çat Mahallesi ve Yandere Köyü'nde bulunmaktadır (Harita 4.2). Selçuklu döneminde ana yol olan bu güzergâh, Osmanlı döneminde tali yol haline gelmiştir (Aytaç, 2001, s: 50-59). Gerçekten de 1560 tarihli tarhrir defterinde Tepehan, bir mezra yerleşmesidir. Tepehan'da bulunan hanın çalıştığına dair herhangi bir vergi bilgisine rastlanmamaktadır (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 351). Ayrıca Malatya-Çermik kervanyolu, Pütürge'yi güzergâhına alan bir başka kervanyoludur (Tuncer, 1999, s: 120,121).

Diğer taraftan Avrupalı ve Türk birçok gezginin farklı zamanlarda Malatya civarına uğradıkları bilinmektedir. Katip Çelebi, Charles Texier, Poujoulat, Ahmet Ataullah, Cuinet gibi gezginlerin eserlerinde Pütürge'ye dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır[10]. Palu ile Samsad arasında Murat-Fırat Nehirleri üzerinde "kelek" ile seyahat eden Moltke, Pütürge civarını, "heybetli dağların tepelerine tırmanmış, ceviz ağaçlarının altına serpilmiş köyler var" biçiminde tasvir etmiştir (Moltke, 1967, s: 130).

Devlet adına vergi toplayanların baskılarına, umeranın çevresinde toplanan sekban bölüklerinin talepleri ve yaygınlaşan eşkıyalık hareketleri eklenince, yerleşik tarımla uğraşan köylüler reaya çiftliği olarak adlandırılan topraklarını terk ediyorlardı. Bu üreticilerin bir bölümü anayollardan, verimli ovalardan uzaklaşarak daha güvenli buldukları ancak tarıma daha az elverişli yeni topraklara çekildiler. Bu alanlarda yeni yerleşim birimleri kurdular. Tımarlarını terk eden reayanın bir bölümü ise göçerliğe yönelerek yerleşik tarım yerine hayvancılıkla uğraşmaya başladılar. "Büyük Kaçgun" olarak nitelendirilen bu göçler, Anadolu'nun kırsal alanlarının yerleşim haritasında önemli değişikliklere yol açtı (Pamuk, 2007, s: 155).

16. Yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın sonuna kadar Anadolu'nun kır yaşantısı büyük çalkantılar içinde geçti. Birer toprak ağası haline gelen mültezimlerin köylü

[10] Ayrıntılı bilgi için bkz. Işık, 1998, s: 15-143

üzerindeki baskısı, köylünün bu baskılar sonucu toprağını terk etmesine, bir kısmının da dağlık sahalar çekilmesine yol açtı. Böylece eski köylerin bir kısmı haritadan silinmiş oldu. Buna karşılık, yollardan uzak, dağ başlarında üç-beş hanelik köy tipleri oluştu. Yerleşim bu nedenle o derece parçalandı ki, bir zaman sonra eski büyük köylerin yerleri harabe haline geldi (Tunçdilek, 1980, s: 7, 8). Dolayısıyla günümüzde genellikle yüksek ve çok parçalı bir kırsal yerleşmeye sahip olan Pütürge'nin, kırsal yerleşiminin biçimlendiren önemli bir nedeni olarak, 16. yy'ın ikinci yarısı ve sonrasında gelişen siyasal/toplumsal süreçleri dikkate almak gerekmektedir.

Harita 4.2.

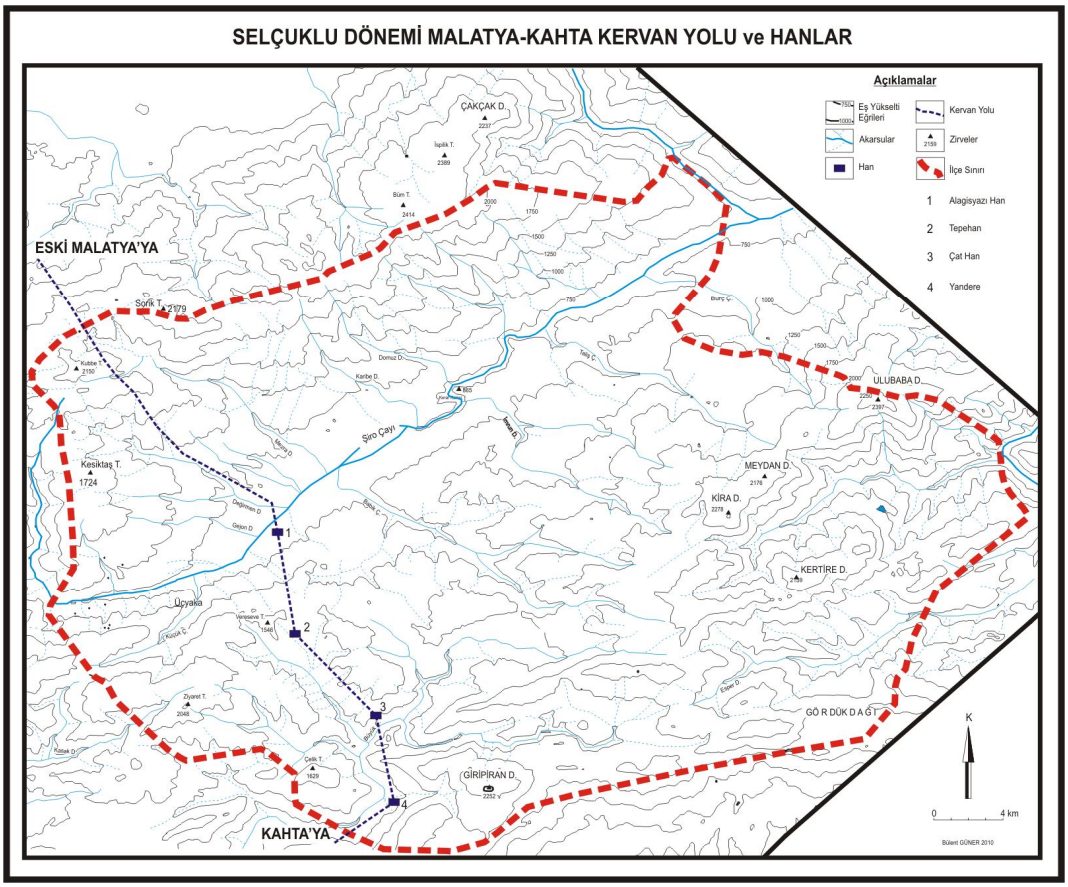

Aytaç, 2001, s: 519'dan yararlanılarak hazırlanmıştır

Anlaşıldığı gibi Anadolu kırsalının sürüklendiği bu çalkantılı güvensizlik ortamı, Anadolu'nun ulaşımı kolay, alçak, ova köylerinin nüfusunun azalmasına ve önemli bir nüfus kitlesinin topraklarını terk etmesine yol açmıştır. Buna karşın Pütürge gibi dağlık-arızalı topografyaya sahip alanlar, ulaşım güçlüğü gibi nedenlerle bir nevi sığınak işlevi görmüştür. Araştırma alanında yerleşmeler için bu tür korunaklı sahaların varlığı, o dönemde muhtemelen nüfusun ve yerleşme sayısının artışına yol açmıştır.

Pütürge İlçesi, Osmanlı yönetimine katılmasından itibaren istikrarlı bir biçimde nüfuslanmış ve hane sayısını artırmıştır (Tablo 4.1). 1519 tarihli tahrir defterinde Şüre Nahiyesi'nde (Pütürge) toplam hane sayısı 586'dır. 1524 yılında hane sayısı hızlı bir artışla 1089'a, 1530 yılında 1444'de, 1547 yılında 1865'e, 1560 yılında ise 1928'e ulaşmıştır (Taştemir, 1999, s: 66).

Tablo 4.1: 16 yy, Şüre İli Nahiyesinde (Pütürge), Bazı Yıllara Ait Hane Sayıları

Yıllar	Hane
1519	586
1524	1089
1530	1444
1547	1865
1560	1928

Kaynak: Taştemir, 1999, s: 66

1519 yılında köylerin ortalama hane sayısı 18, 1530 yılında 40, 1560 yılında 41'dir. 1560 yılında Şüre Nahiyesi'nin 31 köyü, ortalama hane sayısının altında, 16 köyü ise ortalamanın üzerindedir. Köylerin hane sayıları, 3 haneli Arhodça Köyü ile 232 haneli Titrin köyü arasında değişmektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2: 1560 Yılında Şüre İli Nahiyesi'ne Bağlı Köyler ve Hane Sayıları

Köyler	Hane	Köyler	Hane
Agvan (Ogan)	89	Kilisecik	12
Alevi (Şekerlü)	60	Körme	27
Arhodça (Argoça)	3	Kumaş	95
Bademlüce	4	Marvato	19
Bağırğa	27	Meküni	35
Bazarcık	24	Merasiye	18
Bazük (Babik)	11	Mezraa	22
Burc	6	Mezraa	7
Cenderlu	59	Pahak	39
Çelebi Pınar	7	Pispisi	32
Çürmek (Çermik)	38	Sakız	5
Elimezre	59	Senkes	43
Erselü (Ersele)	31	Seyrek	22
Esperge	14	Tahnic	92
Güran	68	Tamlu	17
Görvin	13	Taraksu	14
Gün-i Öni	28	Terbetu	6
Harisi	19	Titrin	232
Horsi	54	Titus	43
İmrun	82	Tumuti	73
Karakaya	15	Yenice	5
Keferdiz	99	Zahmanu	56
Kenanoş	40	Zaratu	107
Kerar	57	**Toplam**	**1928**

Kaynak: Yinanç-Elibüyük, 1983, s: 365-397

1894-1895 yıllarında ise Pütürge'nin 65 yerleşmesinde 3712 hane bulunmaktadır (Işık, 1998, s: 299-301). Buna göre, yerleşmelerin hane ortalaması 57'dir. 50 yerleşme

hane ortalamasının altında, 15'i ise ortalamaya denk ve üzerindedir. Bu tarihlerde ilçe yerleşmesinin hane sayıları, 4 haneli Pispisi köyü ile 292 haneli İmrun Köyü (Pütürge ilçe merkezi) arasında değişmektedir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3: 1894-1895 Yıllarında Pütürge'ye Bağlı Köyler ve Hane Sayıları

Köyler	**Hane**	**Köyler**	**Hane**
Paz	23	Behramlı	47
Pazarcık	57	Marvato	89
Ağvan	118	Tillo	51
Zahmana	64	Hüsükan	52
Beküler	12	Parçikan	25
Keferdiz	551	Ersele	55
Alihan	33	Şekeran	39
Babik	318	Haraba	77
Mezrea	101	Zarato	38
Aliçeri	22	Körhane	33
Pispisi	4	Halleberik	37
Titrin	22	Maraso süfla	15
Körme	16	Maraso ulya	18
Alkasuşağı	20	Hüsükuşağı	122
Başmezraa	18	Zankiran	21
Susan	7	Candar	31
Tahniç	20	Mako	57
Alagisyazı	26	İmrun	292
Alagisferik	35	Nohutlu	32
Sinan	68	Gertan	34
Poskıran	60	Şükan	35
Alireşt	21	Alkaskörmustafa	13
Karaali	16	Maman	13
Hallegiran	46	Aliseydi	13
Mamaş	133	Hüsükuşağı[11]	9
Haskento	35	Mollamustafa	4
Gevheruşağı	21	Tekederesi	7
Damlı	80	Budalauşağı	11
Deremaraso	12	Cibron	22
Zeruşağı	43	Haydaran	14
Burç	30	Çirik	30
Poyraz	26	Peraş Şalliyan	20
Taraksu	36	**Toplam**	**3712**

Kaynak: Şen, 2010, s: 93-96

16. yüzyıl sonlarında ya da 17. yüzyılda terk edilen verimli toprakların pek çoğu ancak 19. yüzyılda, Anadolu'nun nüfusu artmaya başladıktan sonra yeniden tarıma açılabildi. Bu gelişmelerin de etkisiyle, Anadolu nüfusunun 17. yüzyılda önemli bir gerileme göstermiş olabileceği muhtemeldir (Pamuk, 2007, s: 155-156).

19. yy içinde kırlarda yoğun bir biçimde örgütlenme başladı. Her şeyden evvel Türkiye'nin her bölgesinde, geçen yüzyıllara nazaran kır yerleşme ünitelerinin sayısı artmıştır (Tunçdilek, s:17, 1980). Elimizde Pütürge'nin 17. ve 18. yy yerleşmelerine ait ayrıntılı bir veri bulunmamakla birlikte. Pütürge'nin 16. yy kırsal yerleşmeleri ile 19. yy yerleşmeleri arasında temel fark, yerleşme sayısında görülen sayısal artıştan başka,

[11] 1894-1895 yılında iki Hüsükuşağı Köyü bulunmaktadır.

genellikle yüksek kesimlerde kurulu olan yerleşmelerin, muhtemelen daha alçak kesimlere inmesidir. Tunçdilek'e göre; 19. yüzyılın belki en karakteristik tarafı, geçen yüzyıllara nazaran, dağlık sahalara çekilmiş obaların yeniden alt zona inmesi ve bu zon üzerinde yerleşmeye başlamasıdır. Böylece bölgelerin eski sakinleri, bugünkü köylerinin temellerini atmışlardır. Değişik kaynaklardan beslenen kır nüfusunun Anadolu üzerinde kurduğu köy ünite sayısı, geçen yüzyıllara nazaran en az iki, üç misli artmış oldu. Türkiye'de kır yerleşmesi hâlâ bütünü ile dinamik bir tabiata sahip bulunmaktadır. Kır yerleşmelerinin bu karakteri, yukarıda belirtildiği gibi Türkiye kırlarının yeni bir oluşum düzeni içinde veya yeni bir yerleşme devresinin içinde bulunmasından ileri gelmektedir. Türkiye dünya üzerinde en eski bir yerleşme bölgesi olmasına rağmen, son iki yüzyıl içinde, üzerinde cereyan eden çeşitli olaylar nedeniyle adeta yeni bulunmuş bir kıtanın kolonizasyonu şeklini yansıtmaktadır. Nitekim bu yüzyıl içinde kır yerleşme üniteleri hâlâ oğul vermeye devam etmekte ve yerleşim ünitelerinin sayısı gittikçe artmaktadır (Tunçdilek, 1980, s: 11,23). Araştırma alanında son 60 yılda, mevcut bulunan köylerin bünyelerinden oluşturulan yeni köyler dışında, günümüz köyleri 19. yy'dan beri mevcut bulunmaktadır.

4.2. İdari Bölünüş

Araştırma alanı ve yakın çevresi Osmanlı tarihinin büyük bir bölümünde "Şüre" olarak adlandırılmıştır. Devellioğlu'na göre (1993, s: 1003), "Şüre", Farsça bir kelime olup, çorak verimsiz toprak, tuzlu şey ve güherçile gibi anlamlara gelmektedir. Zaman içerisinde "Şüre" kelimesi "Şiro"ya dönüşmüş ve bu isim ilçenin en önemli akarsuyuna verilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in "Doğu Seferi"yle birlikte Şüre, Malatya ve Adıyaman çevresiyle birlikte, 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Taştemir, 1999, s: 11-12). Şüre Nahiyesi, 1519 yılında Rum Beylerbeyliği eyaleti sancaklarından biri olan, Malatya Sancağı'nın bir kazası olan Kâhta'ya bağlıdır. Kâhta, Gerger ve Besihni kazaları ile birlikte 1563 yılından sonra XIX. yya kadar Dulkadiriye eyaletine bağlanmıştır (Taştemir, 1999, s: 17, 18). Şüre Nahiyesi'nin 1560 yılındaki idari sınırları, günümüz Pütürge İlçesi sınırlarını önemli ölçüde kapsamaktadır (Harita 4.3). 1837 yılında Maden-i Humayun Emanetine ve Diyarbakır Eyaletine bağlanan Şiro, 1846 yılında müstakil bir mutasarrıflık haline getirilen Harput'a bağlanmıştır. 1846'dan 1876 yılına kadar kaza olan Pütürge, bu tarihte Mamüretül Aziz vilayetine bağlı Malatya Sancağı içerisinde nahiye olarak yer almıştır (Aksın, 1999, s: 28-36). Pütürge (İmrun)

1892 yılında Kâhta kazasına bağlı bir nahiye iken, Gerger Nahiyesi ile birleştirilmiş ve çeşitli asayiş olayları gerekçe gösterilerek, Mamüretül Aziz Vilayetine bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. Pütürge Kazası o tarihe kadar "Şüre" olarak anılırken, kaza merkezi olduktan sonra, "Pütürge" olarak adlandırılmıştır (Işık, 1998, s: 368). 1892 yılında Pütürge'nin kaza haline getirilmesiyle idari sınırları 16 yy'dan farklı olarak oldukça genişlemiştir.

Harita 4.3.

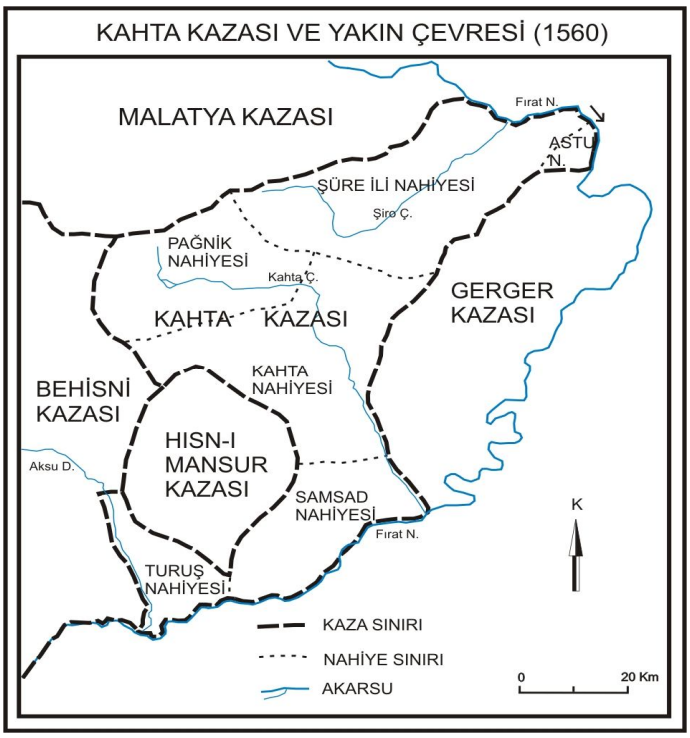

Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 15'den yararlanılarak hazırlanılmıştır.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, 20 Nisan 1924'de (Teskilat-ı Esasiyye Kanunun 89. maddesi ile) Malatya, Elazığ'dan ayrılarak il yapılmıştır (Karagöz, 2008, s: 303). Bu düzenlemeyle Pütürge, Elaziz merkezine uzak olması, ulaşımın zor olması, ticari bağlantılarını Malatya ile sürdürüyor olması gibi nedenlerle Malatya'ya bağlanmıştır. 1954 yılında Pütürge idari sınırları çok önemli bir değişime uğramıştır. Adıyaman, Malatya'dan ayrılarak il haline getirilmiş, o tarihe kadar Pütürge'ye bağlı bir nahiye olan Gerger ve Taraksu, idari olarak Pütürge'den ayrılarak, Adıyaman'a bağlanmıştır (Harita 4.4), (Harita 4.5). Böylelikle Pütürge'nin yüzölçümü 2112 km²'den 1387 km²'ye düşmüştür. 1990 yılında Doğanyol Nahiyesi, ilçe haline getirilmiş ve böylece Pütürge'nin yüzölçümü 1181 km²'ye gerilemiştir (Harita 4.6).

Harita 4.4.

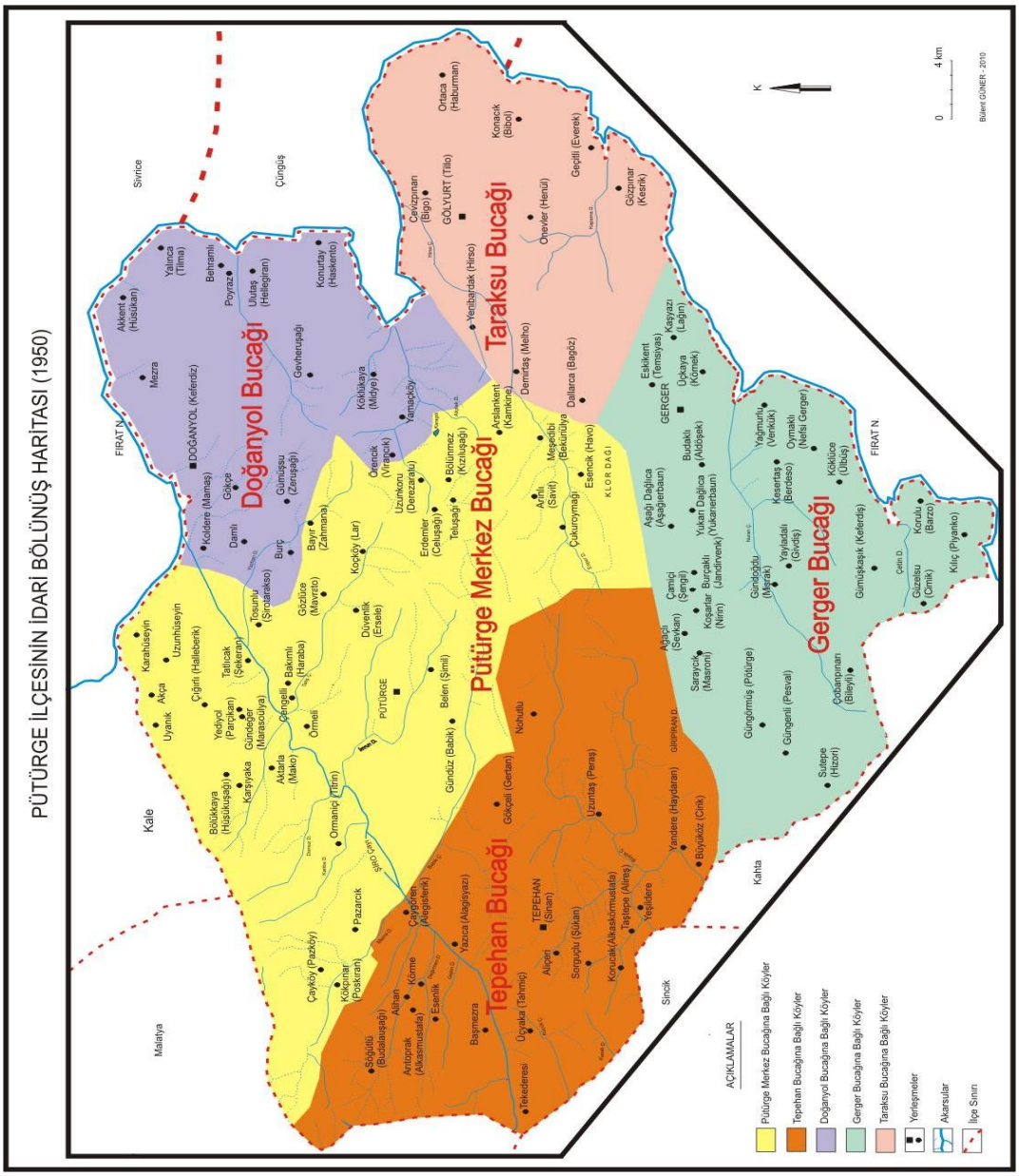
PÜTÜRGE İLÇESİNİN İDARİ BÖLÜNÜŞ HARİTASI (1950)
Doğanyol Bucağı
Taraksu Bucağı
Pütürge Merkez Bucağı
Tepehan Bucağı
Gerger Bucağı
PÜTÜRGE
GERGER
DOĞANYOL (Kéferdiz)
GÖLYURT (Tilo)
Kale
Malatya
Sivrice
Çüngüş
Kahta
Sincik
FIRAT N
AÇIKLAMALAR
Pütürge Merkez Bucağına Bağlı Köyler
Tepehan Bucağına Bağlı Köyler
Doğanyol Bucağına Bağlı Köyler
Gerger Bucağına Bağlı Köyler
Taraksu Bucağına Bağlı Köyler
Yerleşmeler
Akarsular
İlçe Sınırı
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

Harita 4.5.

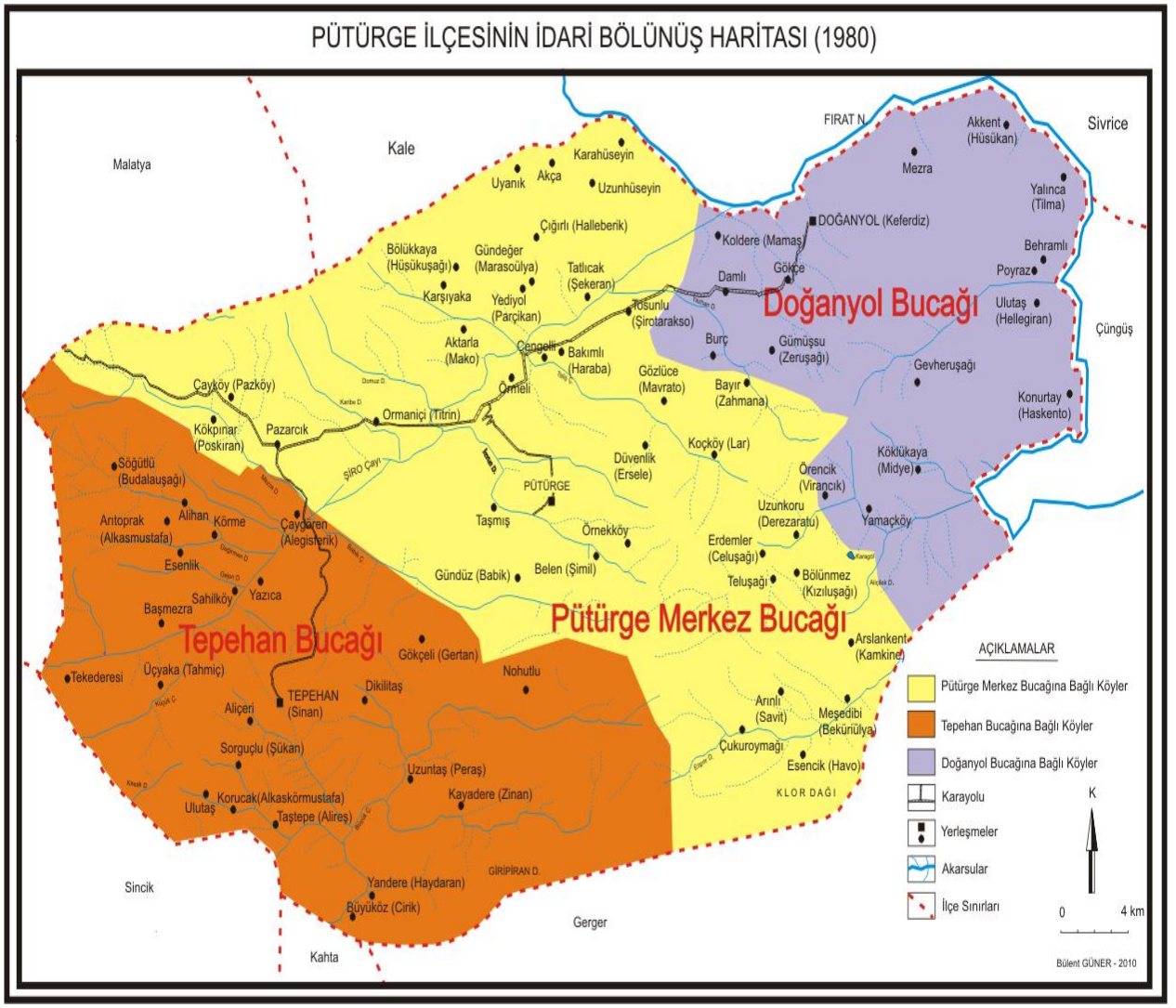
PÜTÜRGE İLÇESİNİN İDARİ BÖLÜNÜŞ HARİTASI (1980)
Malatya
Kale
Sivrice
FIRAT N.
Sincik
Gerger
Kahta
Doğanyol Bucağı
Pütürge Merkez Bucağı
Tepehan Bucağı
PÜTÜRGE
TEPEHAN (Sinan)
DOĞANYOL (Keferdiz)
Akkent (Hüsükan)
Mezra
Yalınca (Tilma)
Behramlı
Poyraz
Ulutaş (Hellegiran)
Çüngüş
Gevheruşağı
Konurtay (Haskento)
Köklükaya (Midye)
Yamaçköy
Arslankent (Kamkine)
Meşedibi (Bekiriülya)
Esencik (Havo)
Çukuroymağı
Arınlı (Savit)
Bölünmez (Kızıluşağı)
Teluşağı
Erdemler (Celuşağı)
Uzunkoru (Derezaratu)
Örencik (Virancık)
Koçköy (Lar)
Bayır (Zahmana)
Gümüşsu (Zeruşağı)
Burç
Gözlüce (Mavrato)
Bakımlı (Haraba)
Çengelli
Tosunlu (Şirotarakso)
Damlı
Gökçe
Koldere (Mamaş)
Çığırlı (Halleberik)
Karahüseyin
Uyanık
Akça
Uzunhüseyin
Bölükkaya (Hüşükuşağı)
Gündeğer (Marasoülya)
Tatlıcak (Şekeran)
Karşıyaka
Yediyol (Parçikan)
Aktarla (Mako)
Örneli
Çayköy (Pazköy)
Kökpınar (Poskıran)
Pazarcık
Ormançi (Titrin)
Düvenlik (Ersele)
Taşmış
Örnekköy
Belen (Şimil)
Gündüz (Babik)
Söğütlü (Budalauşağı)
Alihan
Körme
Aritoprak (Alkasmustafa)
Esenlik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Çaygören (Alegisferik)
Tekederesi
Üçyaka (Tahmiç)
Aliçeri
Sorguçlu (Şükan)
Korucak(Alkaskörmustafa)
Ulutaş
Taştepe (Alireş)
Gökçeli (Gertan)
Dikilitaş
Nohutlu
Uzuntaş (Peraş)
Kayadere (Zinan)
Yandere (Haydaran)
Büyüköz (Cirik)
KLOR DAĞI
GİRİPİRAN D.
ŞİRO Çayı
AÇIKLAMALAR
Pütürge Merkez Bucağına Bağlı Köyler
Tepehan Bucağına Bağlı Köyler
Doğanyol Bucağına Bağlı Köyler
Karayolu
Yerleşmeler
Akarsular
İlçe Sınırları
K
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

Harita 4.6.

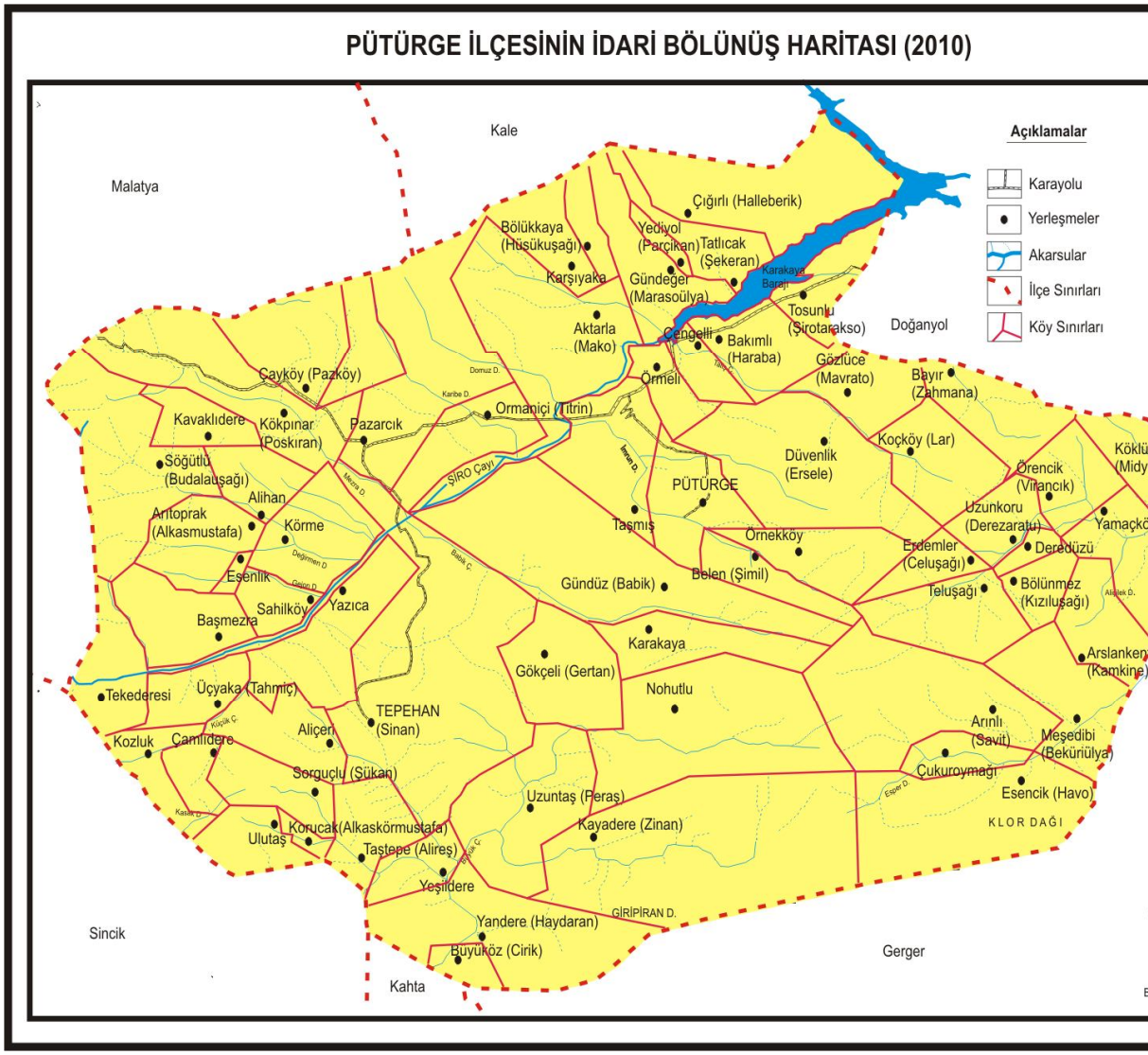
PÜTÜRGE İLÇESİNİN İDARİ BÖLÜNÜŞ HARİTASI (2010)
Açıklamalar
Karayolu
Yerleşmeler
Akarsular
İlçe Sınırları
Köy Sınırları
Kale
Malatya
Sincik
Kahta
Gerger
Doğanyol
PÜTÜRGE
TEPEHAN (Sinan)
KLOR DAĞI
Çığırlı (Halleberik)
Bölükkaya (Hüsükuşağı)
Yediyol (Parçikan)
Tatlıcak (Şekeran)
Karşıyaka
Gündeğer (Marasoülya)
Karakaya Barajı
Tosunlu (Şirotarakso)
Aktarla (Mako)
Cengelli
Bakımlı (Haraba)
Gözlüce (Mavrato)
Bayır (Zahmana)
Örmeli
Çayköy (Pazköy)
Ormanici (Titrin)
Kavaklıdere
Kökpınar (Poskıran)
Pazarcık
Koçköy (Lar)
Düvenlik (Ersele)
Söğütlü (Budalaşağı)
Alihan
Arıtoprak (Alkasmustafa)
Körme
ŞİRO Çayı
Taşmış
Örencik (Vinancık)
Uzunkoru (Derezaratu)
Örnekköy
Erdemler (Celuşağı)
Deredüzü
Esenlik
Gündüz (Babik)
Belen (Şimil)
Teluşağı
Bölünmez (Kızılusağı)
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Karakaya
Gökçeli (Gertan)
Nohutlu
Tekederesi
Üçyaka (Tahmiç)
Arınlı (Savit)
Meşedibi (Bekürülya)
Kozluk
Camiidere
Aliçeri
Çukuroymağı
Esencik (Havo)
Sorguçlu (Şükan)
Uzuntaş (Peraş)
Kayadere (Zinan)
Korucak (Alkaskörmustafa)
Ulutaş
Taştepe (Alireş)
Yeşildere
Yandere (Haydaran)
Büyüköz (Cirik)
GİRİPİRAN D.

4.3. Yerleşim Özellikleri

Barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla sayıda meskenden (konuttan) oluşan kümeye "yerleşme" denir (Özçağlar, 1997a, s: 1). İnsanların yerleştikleri sahalar modern devrin bütün teknik ilerlemelerine rağmen hâlâ sınırlıdır ve yeryüzünün ancak belirli bir parçasını meydana getirmektedir. Bununla beraber, sınırlar kesin değildir ve yalnız fiziki faktörlere değil, devamlı olarak değişen iktisadi koşullara da bağlıdırlar (Denker, 1977, s: 15).

Bir yerleşim düzeninin genel karakteristiğini belirleyen iki temel etken söz konusudur. Coğrafi çevre ve ekonomik faktörler. Coğrafi çevreyi oluşturan fiziki ve beşeri ortam ile ekonomi faktörü, yerleşilen alanı, yerleşmelerin dokusal şekil özelliğini, sürekliliğini, konut tipini, mimarisini ve yapı malzemesini ve bütünüyle yerleşme düzenini belirler. Ancak bu çok boyutlu etkenler dikkate alınarak yerleşim birimlerinin kuruluş ve gelişmesi değerlendirilebilir. Günümüzde bir yerleşim birimine dinamizm kazandıran veya kaybettiren etkenlerin başında o yerleşmenin ekonomik nitelikleri gelmektedir.

Pütürge'de geçmişten günümüze, tarım dışı ekonomik faaliyet kollarının çok fazla gelişip çeşitlendiği söylenemez. Kuşkusuz bu durumda belirleyici olan faktör coğrafi ortam şartlarıdır. Araştırma alanının engebeli, yüksek topografyası, ekonomik faaliyetler açısından tek düzeliğe yol açmıştır. Bu şartlar altında biçimlenen beşeri ortam, yerleşmelerde geleneksel yapının, büyük ölçüde günümüze kadar çok fazla değişmeden ulaşmasına yol açmıştır.

Pütürge yerleşmeleri büyük ölçüde kırsal niteliktedir. Günümüzde, belediye teşkilatına sahip olan tüm yerleşmeleri "şehir" olarak adlandırma eğilimi mevcuttur. Kuşkusuz, bu bakış açısı idari bir yaklaşımın sonucudur. Örneğin TUİK gibi bazı resmi kuruluşlar, yerleşmeleri idari yapılarına göre tasnif etmektedir. Oysa coğrafi bir yaklaşımla yerleşmelerin sınıflandırılmasında, nüfus kriterinin yanı sıra, ekonomik faaliyet türleri ve yerleşmelerin fonksiyonel özellikleri belirleyicidir. Kırsal yerleşmelerin en bariz özelliği, gösterilebilecek bazı marjinal örnekler haricinde, tarımın birincil ekonomik faaliyet olmasıdır. Dolayısıyla yerleşmenin niteliği açısından ekonomik faaliyet kriterine göre şehirler çok genel olarak; "tarımsal faaliyetlerin yapılmadığı yerleşmeler" olarak tanımlanabilir. Özçağlar'a göre, bünyesinde barındırdığı insanların hemen hemen bütün ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç

olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara haiz olan, alt ve üst yapı bakımından fazlaca eksiği olmayan, 20.000'in üzerinde nüfusu bulunan belediye örgütlü yerleşmelere "şehir" denir (Özçağlar, 1997a, s: 9). Bu bağlamda, nüfus ve fonksiyonel kriterlere göre, araştırma alanında herhangi bir şehir yerleşmesi bulunmamaktadır. İşlevsel bir yaklaşımla, Pütürge Kasabasını "küçük kasaba yerleşmesi", "idari bir merkez", "belediye örgütlü bir yerleşme" birimi olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.

Tarihi süreç içerisinde Türkiye kırları çok çeşitli etkenlerle, çok çeşitli yerleşim birimleri üretmiştir. Bu yerleşim birimleri, münhasır bazı farklılıklar taşımakla birlikte, genel olarak ortak niteliklere sahiptir. Bu nedenle bazı kırsal yerleşim türlerini bir diğerinden ayırt etmek oldukça güçleşir ve çeşitli kavram kargaşaları ortaya çıkar. Özellikle coğrafyacılar, arazi araştırmaları ve gözlemlerle, yerleşmelere ilişkin çeşitli tanımlar geliştirmişlerdir. Ancak, tanımlanan bazı kırsal ünitelerin yerden yere değişen bazı özellikleri, genel kabul gören tanımların ortaya konulmasına engel olmuştur. Bu nedenle özellikle bazı köyaltı yerleşim alanları tanımlanırken, genel bir çerçeveden hareket etmek yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Sonuç olarak kırsal yerleşmeler; ekonomik faaliyet olarak tarımsal karakterli üretime sahip olduklarından, bir kırsal yerleşim birimi, farklı tanımlanan bir başka yerleşim birimden çok bariz farklılıklarla ayırt edilememektedir. Bu nedenle bu tür yerleşme türlerindeki ayrım, daha çok coğrafi mekân özellikleri ile beşeri özelliklerde görülen bazı farklılıklara dayanılarak yapılmaktadır. Buna göre Pütürge yerleşmeleri; kasaba, köy, mahalle, yayla, kom ve bağ evlerinden oluşmaktadır.

İklimin bir yerleşmeye elverişli olduğu yerlerde, yüzey şekillerinin farklı etkileri gözlenebilmektedir. Bu durum özellikle dağlarda görülür. Dağlarda iklimden çok relief şekli bir engel meydana getirmektedir. Dağlar, ister ovalarda yükselmiş olsun, ister platoların üzerinde yer alsın, dağlık saha yerleşmeleri, daima genişçe vadilere sokulacaklardır. Buna dayanarak yerleşmeler genişçe veya dar şeritler halinde bir dağılış gösterirler. Genellikle vadi tabanlarından kaçınılmaktadır. Çoğunlukla taraçalar veya küçük birikinti konileri tercih edilmektedir. Yüksek düzlükler, yaylalar veya platolar bulundukları farklı iklimlere göre farklı etkilere sahiptirler. Yükselti ile elverişsiz iklim koşullarının meydana geldiği orta kuşakta, yükseldikçe iskânda bir azalma görülmektedir (Denker, 1977, s: 27, 28).

Araştırma alanında yerleşmeler, yaklaşık 705 m. ile 1700 m arasında dağılış gösterir. Çeşitli yükselti basamaklarında kurulmuş olan Pütürge yerleşmeleri için

söylenebilecek en genel özellik, yerleşmelerin araziye büyük ve küçük kümeler halinde yaygın bir dağılış göstermesidir. Köy ve köyaltı yerleşmeleri, dağınık ve küçük ünitelere ayrılmış, adeta atomize olmuş durumdadır. Bu yerleşim yapısının oluşumunda, daha önce belirtilen tarihsel nedenler olduğu gibi, esas olarak akarsu vadileri, platolar ve yüksek dağlık alanlardan oluşan relief etkilidir.

Araştırma alanında arazinin daha fazla eğimlendiği yüksek alanlar, erozyonun şiddetlenmesine ve karasallığa bağlı olarak, tarımsal faaliyetler bakımından çeşitli olumsuzluklar taşımaktadır. Bu durum, yüksek kesimlerde yerleşmelerin seyrekleşmesine yol açan önemli bir faktördür. Ayrıca heyelan riskli alanlar, yerleşmeler için güncel bir tehlike oluşturmaktadır. Dolayısıyla yükselti, eğim ve yapı özellikleri yerleşme niteliğini belirleyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Relief pek çok yerde yerleşme ünitesini sınırladığı ve gelişmesini engellediği gibi, başka bir alanda yerleşmeye olanak tanımaktadır. Dolayısıyla bir yerleşmenin kasaba, köy ya da köyaltı iskân birimi olması önemli ölçüde topografya tarafından belirlenmektedir.

GB-KD doğrultulu ve yükseltisi 2000 m.yi aşan sıradağların yüksek kesimlerinde ve yamaçlarında yer alan platolar ile pek çok yerde dağlık sahaları derince parçalayan akarsular, yerleşim alanının yayılışı ve biçimlenişinde önemli rol oynamaktadır. Pütürge yerleşmeleri, üst zonlarda, yüksek düzlüklerin (DI-DII) yamaçlarında ve vadi içlerinde yayılış göstermektedir. Alçak sahalarda ise plato (DIII-DIV) yerleşmeleri yaygındır.

Yüksek düzlüklerde, taban suyundan ve derin vadilerde akış gösteren akarsulardan yeterince yararlanılamaması, yamaç kaynaklarının kullanımını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla yüksek zonlarda yer alan yerleşmeler daha çok palto yamaçlarında kurulmuştur.

Araştırma alanında yerleşmelerin yoğunlaştığı en önemli jeomorfolojik birim vadi yamaçlarıdır. Pütürge köy yerleşmelerinin 34'ü vadi içlerinde yer almaktadır. Ayrıca pek çok köyün tarımsal arazisi vadilerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, yerleşmelerle su kaynakları/tarımsal alan ilişkisine işaret etmektedir. Şiro Çayı'nın kuzey kollarını oluşturan Mezra Dere, Hollan Dere, Köribo Deresi, Kolan Dere ile Şiro Çayı'na güneyden kavuşan Kale Dere, Babik Çayı, İmrun Dere ve Taliş Çayı vadilerine çok sayıda köy ve mahalle yerleşmesi kurulmuştur. Güneyde Tahta Çayı ve Büyük Çay vadilerinde çok sayıda köy ve mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Kaman Çayı ve Esper Dere vadilerinde ise yerleşmeler paleoheyelan sahalarında yayılış göstermektedir. Doğal

olarak vadi yerleşmeleri, akarsuyun uzanış yönüne bağlı olarak, dikey ya da yatay yönlü uzanışlar göstermektedir.

DAFZ'ın oluşturduğu Şiro depresyonunun kuzey ve güney yamaçları asimetrik yapıdadır. Eğimli kuzey sahalarda bulunan yerleşmeler, ekilebilir tarımsal arazilerin dar alanlı olması nedeniyle daha çok hayvancılığa yönelmiş, bu nedenle yüksekte bulunan otlak alanlara yakın olmak amacıyla 1700 m.lere kadar yerleşilmiştir. Ancak plato alanlarının daha geniş yer kapladığı güney kesimde yer alan yerleşmeler, daha çok 1500 m.den alçak sahalarda yoğunlaşmıştır.

Orman arazisi özellikle ilçenin güney kesiminde yerleşmeyi sınırlayan bir faktör olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca akarsuların seyrekleştiği, karstik yapılı Giripiran Dağı ile Ulubaba, Meydan ve Kira Dağlarının, faylanmalarla âni diklikler oluşan kuzey kesiminde, yerleşmeler seyrekleşmektedir.

Sonuç olarak; Pütürge yerleşme üniteleri, arazide çok parçalı bir dağılış göstermektedir. Topografya şartları nedeniyle, tarım topraklarının çok parçalı ve dağınık olması sonucunda, yerleşim birimleri çok üniteli bir görünüm kazanmıştır. Araştırma alanında yerleşmeye elverişli neredeyse tüm alanlar, yerleşim için kullanılmıştır. Genel itibarıyle Pütürge yerleşmeleri, doğal ortam şartlarına bağlı olarak, son derece rasyonel bir dağılım göstermektedir. İlçe yerleşmelerinin pek çoğunun, doğal etkenler nedeniyle çok fazla nüfuslanma imkânı yoktur. Dolayısıyla yerleşme dokusunu ve büyüklüğünü tayin eden temel unsur fiziki coğrafya özellikleridir.

4.4. Kır Yerleşme Şekilleri ve Dağılışları

Pütürge'de, kısa mesafelerde birbirinden farklılık gösteren çok çeşitli kırsal yerleşim ünitelerine rastlamak mümkündür. Araştırma alanında daimi ve geçici kır yerleşmeleri bulunmaktadır. Köy ve mahalle yerleşmeleri ilçenin daimi iskân ünitelerini oluşturur. Köy ve mahalleler, yıl boyunca nüfus barındırmaktadır. Yayla, kom ve bağevleri yerleşmeleri ise geçici iskân ünitelerini oluşturmaktadır. Geçici yerleşmeler, yılın belli bir dönemi kullanılan ve yerleşimcileri, kasaba, köy ve mahalle ahalisinden oluşan iskân üniteleridir.

Pütürge'de 64 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Köy yerleşmeleri çok çeşitli yükselti basamaklarında ve jeomorfolojik ünitelerde dağılış göstermektedir. İlçe nüfusunun büyük bir bölümünü köy nüfusu oluşturmaktadır. İlçenin en kalabalık nüfusa sahip Tepehan ve Nohutlu köyleri "belediye teşkilatına sahip köy yerleşmeleri"dir.

Araştırma alanında 152 adet yerleşmeyle en yaygın görülen yerleşim birimini mahalleler oluşturur. Bu yerleşmeler, engebeli yüksek arazide daha fazla yoğunlaşmaktadır. Yüksek zonlarda kurulu mahalle yerleşmelerinde, hayvancılık en önemli ekonomik faaliyettir. Mahalleler, bağlı bulundukları köylerle, çoğunlukla benzer tarımsal üretimlere sahiptir. Mahallelerin köy ile sosyal ilişki düzeyini, köye olan mesafeleri ve akrabalık ilişkileri belirlemektedir.

Yayla ve kom yerleşmeleri önceki yıllara göre daha az ilgi görmektedir. 1600 m.den daha yüksek sahalarda yoğunlaşan bu tür yerleşmeler, hayvancılık faaliyet türünün biçimlendirdiği, geleneksel bir yerleşme türüdür. Yayla ve kom yerleşmeleri, yaz aylarında hayvancılık faaliyeti için kullanılmaktadır. İlçe halkı, geçici olarak yerleştikleri bu faaliyet alanlarını, "yayla" ya da "kom" yerine, çoğunlukla "çayır" olarak adlandırırlar. Araştırma alanında görülen bir diğer geçici yerleşim türü ise "bağ evleri"dir. Bağevlerine, bağcılık faaliyetinin gerektirdiği dönemlerde yerleşilmektedir. Bağevlerinde kalış süresi, yayla ve komlara göre oldukça kısa sürelidir.

4.4.1. Daimi Kır Yerleşmeleri

4.4.1.1. Köyler

1924 yılı köy kanununa göre, cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler. Köyler, Anadolu'da, yüzyıllar öncesinden yakın geçmişe kadar, en çok nüfusu barındıran iskân ünitesidir. Günümüzde kasaba, ilçe, kent düzeyinde pek çok iskân ünitesinin çekirdeği yine köylerdir.

Osmanlı döneminde bir yerin kasaba sayılması için 150-200 vergi mükellefine sahip olması gerekirdi (Faroqhi, 2006, s: 103-104). Buna göre, 16. yy verileri dikkate alındığında (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 365-397), Şüre'de, 150-200 vergi mükellefine sahip herhangi bir yerleşme bulunmadığından, kasaba yerleşmesinden söz edilemez. Buna göre Şüre'de mevcut olan yerleşmeler, köy ve köyaltı iskân birimlerinden oluşmaktadır.

Günümüze kadar, idari ve toplumsal nedenlerle, Pütürge'nin köy sayılarında çeşitli değişmeler görülmüştür. 1519 yılında Şüre'de köy sayısı 32, 1524 yılında 34, 1530 yılında 36, 1547 yılında 39 ve 1560 yılında 47'dir (Taştemir, 1999, s: 66 - Şen, 2010, s: 9-16 - Yinanç, Elibüyük, 1983 s: 365-397), (Tablo 4.4). 1892-1893 Salnamesine göre; Kâhta Kazası'na bağlı Şüre Nahiyesi'nin 21 köyü bulunmaktadır

(Arslan, 2009, s: 33-34). 1892'de idari yapısı değişerek kaza yapılan Pütürge'ye, Gerger Nahiyesi'nin bağlanması ile köy sayısı 65'e ulaşmıştır (Işık, 1998, s: 299-301) (Tablo 4.5). Bu idari şekilleniş 20 yy'ın 2. yarısına kadar uzanmıştır.

Tablo 4.4: 16 yy Şüre İli Nahiyesi'nde Bazı Yıllara Ait Köy Sayısı

Yıllar	Köy Sayısı
1519	32
1524	34
1530	36
1547	39
1560	47

Kaynak: (Taştemir, 1999, s: 66), (Şen, 2010, s: 9-16), (Yinanç-Elibüyük, 1983, s:365-397)

Tablo 4.5: Şüre İli Nahiyesi/Pütürge'ye Bağlı Köyler (1530, 1560, 1894-1895)

1530		1560		1894-1895	
Alevi	Tahniç	Agvan (Ogan)	Pahak	Paz	Behramlı
Alem-Beriz	Terbeto-yi Ermeniyan	Alevi (Şekerlü)	Pispisi	Pazarcık	Marvato
Avgan	Titrin	Arhodça (Argoça)	Sakız	Ağvan	Tillo
Bagırga	Tobni	Bademlüce	Senkes	Zahmana	Hüsükan
Bas	Zarato	Bağırğa	Seyrek	Beküler	Parçikan
Batanos	Zahmano	Bazarcık	Tahnic	Keferdiz	Ersele
Bazarcık		Bazük (Babik)	Tamlu	Alihan	Şekeran
Burç		Burc	Taraksu	Babik	Haraba
Cenderlü		Cenderlu	Terbetu	Mezrea	Zarato
Çörmük		Çelebi Pınar	Titrin	Aliçeri	Körhane
Damlı		Çürmek (Çermik)	Titus	Pispisi	Halleberik
Erselü		Elimezre	Tumuti	Titrin	Maraso süfla
Genanoş		Erselü (Ersele)	Yenice	Körme	Maraso ulya
Hars		Esperge	Zahmanu	Alkasuşağı	Hüsükuşağı
Hors		Güran	Zeratu	Başmezraa	Zankiran
İmrun		Görvin		Susan	Candar
İspirge		Güni Öni		Tahniç	Mako
Karakaya		Harisi		Alagisyazı	İmrun
Karvirin		Horsi		Alagisferik	Nohutlu
Keferdiz		İmrun		Sinan	Gertan
Kilis		Karakaya		Poskıran	Şükan
Kerar		Keferdiz		Alireşt	Alkaskörmustafa
Küran		Kenanoş		Karaali	Maman
Mamaş		Kerar		Hallegiran	Aliseydi
Marasiye		Kilisecik		Mamaş	Hüsükuşağı[12]
Mekülü		Körme		Haskento	Mollamustafa
Mersu		Kumaş		Gevheruşağı	Tekederesi
Mezre'a		Marvato		Damlı	Budalauşağı
Pispisi		Meküni		Deremaraso	Cibron
Sankü		Merasiye		Zeruşağı	Haydaran
		Mezraa		Burç	Çirik
		Mezraa		Poyraz	Peraş Şalliyan
				Taraksu	
Toplam 36 Köy		**Toplam 47 Köy**		**Toplam 65 Köy**	

Kaynak: Şen, 2010, (s: 9-16), Yinanç-Elibüyük, 1983, (s:365-397), Işık, 1998, (s: 299-301)

[12] 1894-1895 yılında iki adet "Hüsükuşağı" köyü bulunmaktadır.

1935 yılında Pütürge'nin 5 nahiyesine bağlı 109 köy bulunmaktadır. 1950 yılında yapılan idari düzenlemelerle köy sayısı 102'ye düşmüştür. 1954 yılında Gerger ve Taraksu nahiyeleri, bağlıları 37 köy ile birlikte Pütürge idari sınırlarından ayrılmıştır. İlçenin 1960 yılında nahiye sayısı 3, köy sayısı 70 adettir (Tablo 4.6). 1970 yılında köy sayısı 71'e, 1980 yılında ise 76'ya ulaşmıştır. 1990 yılında Doğanyol Nahiyesi, bağlısı 17 köyüyle Pütürge'den ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Böylece nahiye sayısı 2'ye, köy sayısı ise 61'e gerilemiştir. Yine 1993 yılında yapılan düzenlemeyle Akça, Uzun Hüseyin, Kara Hüseyin, Uyanık köyleri Pütürge'den ayrılarak Kale İlçesi'ne, ve daha önce Doğanyol İlçesi'ne bağlanan Köklükaya, Yamaçköy ve Örencik köyleri ise Pütürge'ye bağlanmıştır (Tablo 4.7). Araştırma alanında köy sayısı 2000 yılında 62'ye, 2010 yılında 64'e ulaşmıştır (Tablo 4.8). Ayrıca ilçede, Pütürge ve Tepehan nahiyeleri olmak üzere 2 nahiye merkezi bulunmaktadır.

Köylerde en yaygın sosyal tesisler, camiler ve okullardır. Pek çok köy, kahvehane, bakkal, berber, kasap, fırın, PTT acentesi gibi ticari tesislerinden yoksundur (Tablo 4.9). Bu tür ticari kuruluşlara, nüfusu 500'ü aşan Tepehan, Nohutlu, Bakımlı, Kökpınar, Pazarcık, Bölükkaya gibi köylerde rastlanmaktadır (Foto 4.2). Yine anayollar üzerinde yer alan Pazarcık, Örmeli, Taşmış köylerinde benzin istasyonu bulunmaktadır. Bazı köylerde eski dönemlerden kalma ve hâlâ faal olan su değirmenleri bulunur (Foto 4.3). Hiçbir köyde haftalık pazar kurulmamaktadır. Ayrıca Karakaya, Koçköy, Teluşağı köyleri hariç, 59 köyün içme suyu şebekesi tesis edilmiş, kanalizasyon altyapısı yalnızca Büyüköz ve Gündüz köylerinde bulunmaktadır.

Pütürge'nin en önemli iskân grubunu köyler oluşturmaktadır. İlçe nüfusunun yaklaşık % 87'si köylerde yaşamaktadır (2010). Pütürge ekonomisinin temelini köy ekonomisi oluşturur. Ayrıca Pütürge köyleri, nüfus hareketliliği bakımından oldukça dinamik bir yapıya sahiptir.

Anadolu köyleri, Anadolu'nun kadim tarihinde ve coğrafyasında, gerçekleştirdikleri çeşitli beşeri etkinliklerle, çok yerde, karmaşık ve çok boyutlu özellikler kazanmışlardır. Bu çerçevede, Pütürge köylerini, aldıkları isimlere, bulundukları coğrafi konumlara, yerleşme dokularına ve nihayet iktisadi fonksiyonlarına göre farklı kriterlerle değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 4.6: Pütürge'ye Bağlı Köyler (1935, 1950, 1960)

1935		1950		1960	
Merkez Nahiyesi	Damlı	**Merkez Bucağı**	Gümüşsu	**Merkez Bucağı**	**Doğanyol Bucağı**
Aktarla	Deremaraso	Aktarla	Karahüseyin	Akça	Akkent
Arınlı	Gümüşsu	Arınlı	Konurtay	Aktarla	Behramlı
Arslankent	Gökçe	Arslankent	Köklükaya	Arınlı	Burç
Bakımlı	Karaali	Bakımlı	Mamaş	Arslankent	Damlı
Bölükkaya	Keferdiz	Bölükkaya	Mezra	Bakımlı	Doğanyol
Bölünmez	Koçköy	Bölünmez	Poyraz	Bayırköy	Gevheruağı
Çayköy	Koldere	Çayköy	Ulutaş	Belen	Gökçe
Çengelli	Konurtay	Çengelli	Uyanık	Bölükkaya	Gümüşsu
Çığırlı	Köklükaya	Çığırlı	Uzunhüseyin	Bölünmez	Koldere
Çukuroymak	Mezra	Düvenlik	Yukarı Virancık	Çayköy	Konurtay
Düvenlik	Örencik	Erdemler	Yalınca	Çığırlı	Köklükaya
Erdemler	Poyraz	Esencik	Yamaçköy	Düvenlik	Örencik
Esencik	Ulutaş	Gözlüce	**Taraksu Bucağı**	Erdemler	Mezra
Gözlüce	Uyanık	Gündeğer	Burçaklı	Esencik	Poyraz
Gündeğer	Yamaç	Gündüz	Cevizpınar	Gözlüce	Ulutaş
Gündüz	Yalınca	Kökpınar	Dallarca	Gündeğer	Yalınca
Kökpınar	**Tarakso Nahiyesi**	Marasosüfla	Demirtaş	Gündüz	Yamaçköy
Marasosüfla	Tarakso	Meşedibi	Geçitli	Karahüseyin	
Meşedibi	Dallarca	Ormaniçi	Gölyurt	Koçköy	
Ormaniçi	Beybostan	Örencik	Gönen	Kökpınar	
Örencik	Konacık	Örmeli	Kaşyazı	Meşedibi	
Örmeli	Cevizpınar	Pazarcık	Konacık	Ormaniçi	
Pazarcık	Beyro	Tatlıcak	Koşarlar	Örencik	
Pispisi	Geçitli	Teluşağı	Onevler	Örmeli	
Tatlıcak	Gönan	Tosunlu	Ortaca	Pazarcık	
Teluşağı	Güneypınar	Uzunkoru	Taraksu	Taşmış	
Tosunlu	Ortaca	Yediyol	Yenibardak	Tatlıcak	
Uzunkoru	Onevler	**Tepehan Nahiyesi**	Yağmurlu	Teluşağı	
Yediyol	Kağındak	Aliçeri	**Gerger Bucağı**	Tosunlu	
Tepehan Nahiyesi	Gözpınar	Alihan	Açma	Uyanık	
Sinan	Kaşyazı	Arıtoprak	Aşağı Dağlıca	Uzunhüseyin	
Aliçeri	Demirtaş	Başmezraa	Burçaklı	Uzunkoru	
Alihan	Gölyurt	Büyüköz	Çamiçi	Yediyol	
Arıtoprak	Venk	Çaygören	Çobanpınarı	**Tepehan Nahiyesi**	
Başmezraa	Yağmurlu	Gökçeli	Dağdeviren	Aliçeri	
Bayırköy	**Gerger Nahiyesi**	Korucak	Gerger	Alihan	
Büyüköz	Gerger	Körme	Gündoğdu	Arıtoprak	
Çaygören	Açma	Nohutlu	Güngenli	Başmezraa	
Gökçeli	Çobanpınarı	Sorguçlu	Güngörmüş	Büyüköz	
Korucak	Çifthisar	Söğütlü	Kesertaş	Çaygören	
Körme	Dağdeviren	Taştepe	Koşarlar	Gökçeli	
Nohutlu	Aşağı Dağlıca	Tekederesi	kütüklü	Kayadere	
Maman	Yukarı Dağlıca	Sinan	Nakışlı	Korucak	
Sorguçlu	Yayladalı	Üçyaka	Saraycık	Körme	
Söğütlü	Kütüklü	Uzuntaş	Seyitmahmut	Nohutlu	
Taştepe	Sutepe	Yandere	Sutepe	Sorguçlu	
Tekederesi	Saraycık	Yazıca	Yayladalı	Söğütlü	
Üçyaka	Gündoğdu	**Doğanyol Bucağı**	Yukarı Dağlıca	Taştepe	
Uzuntaş	Nakıslı	Akça		Tekederesi	
Yandere	Koşarlar	Akkent		Sinan	
Yazıca	Kesertaş	Bayırköy		Üçyaka	
Doğanyol Nahiyesi	Seyitmahmut	Behramlı		Uzuntaş	
Akkent	Çamiçi	Bekolar		Yandere	
Aluçlu	Ağaçlı	Damlı		Yazıca	
Bahramlı	Tirkittin	Doğanyol			
Bayırköy	Burçaklı	Gevheruağı			
Burç		Gökçe			
Toplam 109 Köy		**Toplam 102 Köy**		**Toplam 70 Köy**	

Kaynak: DİE Verileri

Tablo 4.7: Pütürge'ye Bağlı Köyler (1970, 1980, 1990)

1970		1980		1990	
Merkez Bucağı	Arıtoprak	**Merkez Bucağı**	**Tepehan Nahiyesi**	**Merkez Bucağı**	**Tepehan Bucağı**
Akça	Başmezraa	Akça	Aliçeri	Akça	Aliçeri
Aktarla	Büyüköz	Aktarla	Alihan	Aktarla	Alihan
Arınlı	Çaygören	Arınlı	Arıtoprak	Arınlı	Arıtoprak
Arslankent	Dikilitaş	Arslankent	Başmezraa	Arslankent	Başmezraa
Bakımlı	Esenlik	Bakımlı	Büyüköz	Bakımlı	Büyüköz
Bayırköy	Gökçeli	Bayırköy	Çaygören	Bayırköy	Çaygören
Belen	Kayadere	Belen	Dikilitaş	Belen	Dikilitaş
Bölükkaya	Korucak	Bölükkaya	Esenlik	Bölükkaya	Esenlik
Bölünmez	Körme	Bölünmez	Gökçeli	Bölünmez	Gökçeli
Çayköy	Nohutlu	Çayköy	Kayadere	Çayköy	Kayadere
Çığırlı	Sorguçlu	Çengelli	Korucak	Çengelli	Korucak
Çukuroymağı	Söğütlü	Çığırlı	Körme	Çığırlı	Kozluk
Düvenlik	Taştepe	Çukuroymak	Nohutlu	Çukuroymak	Körme
Erdemler	Tekederesi	Düvenlik	Sorguçlu	Düvenlik	Nohutlu
Esencik	Tepehan (B.M.)	Erdemler	Söğütlü	Erdemler	Sahilköy
Gözlüce	Üçyaka	Esencik	Taştepe	Esencik	Sorguçlu
Gündeğer	Uzuntaş	Gökçeli	Tekederesi	Gökçeli	Söğütlü
Gündüz	Yandere	Gözlüce	Tepehan	Gözlüce	Taştepe
Karahüseyin	Yazıca	Gündeğer	Uzuntaş	Gündeğer	Tekederesi
Karşıyaka	**Doğanyol Bucağı**	Gündüz	Üçyaka	Gündüz	Tepehan (Sinan)
Koçköy	Akkent	Karahüseyin	Yandere	Karahüseyin	Ulutaş
Kökpınar	Behramlı	Karşıyaka	Yazıca	Karakaya	Uzuntaş
Meşedibi	Burç	Koçköy	**Doğanyol Bucağı**	Karşıyaka	Üçyaka
Ormaniçi	Damlı	Kökpınar	Akkent	Koçköy	Yandere
Örencik	Doğanyol	Meşedibi	Behramlı	Kökpınar	
Örmeli	Gevheruağı	Ormaniçi	Burç	Meşedibi	
Pazarcık	Gökçe	Örmeli	Damlı	Nohutlu	
Taşmış	Gümüşsu	Örnekköy	Doğanyol	Ormaniçi	
Tatlıcak	Koldere	Pazarcık	Gevheruağı	Örmeli	
Teluşağı	Konurtay	Taşmış	Gökçe	Örnekköy	
Tosunlu	Köklükaya	Tatlıcak	Gümüşsu	Pazarcık	
Uyanık	Örencik	Teluşağı	Koldere	Taşmış	
Uzunhüseyin	Mezra	Tosunlu	Konurtay	Tatlıcak	
Uzunkoru	Poyraz	Uyanık	Köklükaya	Teluşağı	
Yediyol	Ulutaş	Uzunhüseyin	Mezra	Tosunlu	
Tepehan Nahiyesi	Yalınca	Uzunkoru	Örencik	Uyanık	
Aliçeri	Yamaçköy	Yediyol	Poyraz	Uzunhüseyin	
Alihan			Ulutaş	Uzunkoru	
			Yalınca	Yediyol	
			Yamaçköy		
Toplam 71 Köy		**Toplam 76 Köy**		**Toplam 63 Köy**	

Kaynak: DİE Verileri

Tablo 4.8: Pütürge'ye Bağlı Köyler (2000, 2010)

2000		**2010**	
Merkez Bucağı	Pazarcık	**Merkez Bucağı**	Pazarcık
Aktarla	Taşmış	Aktarla	Taşmış
Arınlı	Tatlıcak	Arınlı	Tatlıcak
Arslankent	Teluşağı	Arslankent	Teluşağı
Bakımlı	Tosunlu	Bakımlı	Tosunlu
Balpınarı	Yamaçköy	Balpınarı	Uzunkoru
Bayırköy	Uzunkoru	Bayırköy	Yamaçköy
Belen	Yediyol	Belen	Yediyol
Bölükkaya	**Tepehan Bucağı**	Bölükkaya	**Tepehan Bucağı**
Bölünmez	Alihan	Bölünmez	Aliçeri
Çayköy	Arıtoprak	Çayköy	Alihan
Çengelli	Başmezraa	Çengelli	Arıtoprak
Çığırlı	Büyüköz	Çığırlı	Başmezraa
Çukuroymağı	Çamlıdere	Çukuroymağı	Büyüköz
Deredüzü	Esenlik	Deredüzü	Çamlıdere
Düvenlik	Gökçeli	Düvenlik	Esenlik
Erdemler	Kayadere	Erdemler	Gökçeli
Esencik	Korucak	Esencik	Kayadere
Kavaklıdere	Kozluk	Kavaklıdere	Korucak
Gözlüce	Körme	Gözlüce	Kozluk
Gündeğer	Nohutlu	Gündeğer	Körme
Gündüz	Sahilköy	Gündüz	Sahilköy
Karakaya	Sorguçlu	Karakaya	Sorguçlu
Karşıyaka	Söğütlü	Karşıyaka	Söğütlü
Koçköy	Taştepe	Koçköy	Taştepe
Köklükaya	Tekederesi	Köklükaya	Tekederesi
Kökpınar	Tepehan (Sinan)	Kökpınar	Tepehan
Meşedibi	Ulutaş	Meşedibi	Ulutaş
Nohutlu	Uzuntaş	Nohutlu	Uzuntaş
Ormaniçi	Üçyaka	Ormaniçi	Üçyaka
Örencik	Yandere	Örencik	Yandere
Örmeli	Yazıca	Örmeli	Yazıca
Örnekköy		Örnekköy	Yeşildere
Toplam 62 Köy		**Toplam 64 Köy**	

Kaynak DİE-TUİK Verileri

Foto 4.2: PTT acentesi ve market (Bölükkaya Köyü)

Foto 4.3: Su değirmeni (Bölünmez Köyü)

Tablo 4.9: Pütürge Köylerinde Bulunan Sosyal ve Ticari Tesisler

Köy	Tesis	Köy	Tesis
Aktarla	Cami, İlkokul, Değirmen	Koçköy	Cami
Aliçeri	Cami, İlkokul	Köklükaya	Cami, İlkokul
Alihan	Cami, İlkokul	Kökpınar	Cami, İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Sağlık Evi
Arınlı	Cami, İlkokul	Korucak	Cami, İlkokul
Arıtoprak	Cami, İlkokul	Kozluk	Cami, İlkokul, Bakkal
Arslankent	Cami, İlkokul	Körme	Cami, İlkokul, Sağlık Evi
Bakımlı	Cami, İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Nalburiye, Berber, Sağlık Ocağı	Meşedibi	Cami, İlkokul
Balpınarı	Cami, İlkokul	Nohutlu	Cami, İlkokul, Bakkal, Berber, Sağlık Ocağı
Başmezraa	Cami, İlkokul, Bakkal	Ormaniçi	Cami, İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Değirmen
Bayırköy	Cami, İlkokul	Örencik	Cami, İlkokul
Belenköy	Cami, İlkokul	Örmeli	İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Nalbur, Benzin İstasyonu, Değirmen
Bölükkaya	İlkokul, Kahvehane, Bakkal, PTT acentesi	Örnekköy	Cami, İlkokul
Bölünmez	Cami, İlkokul, Değirmen	Pazarcık	Cami, İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Fırın, PTT acentesi, Değirmen, Nalburiye, Benzin İstasyonu
Büyüköz	Cami, İlkokul, Sağlık Evi	Sahilköy	Cami, İlkokul, Bakkal
Çamlıdere	Cami, İlkokul	Sorguçlu	Cami, İlkokul, Bakkal
Çayköy	Cami, İlkokul, Bakkal	Söğütlü	Cami, İlkokul
Çengelli	Cami, İlkokul, Bakkal	Taşmış	Cami, İlkokul, Benzin İstasyonu
Çığırlı	Cami	Taştepe	Cami, İlkokul
Çukuroymak	Cami, İlkokul	Tatlıcak	Cami, İlkokul
Deredüzü	Cami, İlkokul	Tekederesi	Cami, İlkokul
Düvenlik	Cami, İlkokul	Teluşağı	Cami, İlkokul
Erdemler	Cami, İlkokul	Tepehan	Cami, İlkokul, Kahvehane, Bakkal, Fırın, Berber, Sağlık Ocağı
Esencik	Cami, İlkokul	Tosunlu	Cami, İlkokul, Bakkal
Esenlik	Cami, İlkokul	Üçyaka	Cami, İlkokul
Gökçeli	Cami, İlkokul, Sağlık Evi	Ulutaş	Cami, İlkokul, Değirmen
Gözlüce	Cami, İlkokul, Kahvehane	Uzunkoru	Cami, İlkokul, Sağlık Ocağı
Gündeğer	Cami, Bakkal	Uzuntaş	Cami, İlkokul, Bakkal, Sağlık Ocağı
Gündüz	Cami, İlkokul	Yamaçköy	Cami, İlkokul
Karakaya	Kahvehane, Bakkal	Yandere	Cami, İlkokul, Değirmen, Bakkal
Karşıyaka	Cami, İlkokul	Yazıca	Cami, İlkokul, Değirmen
Kavaklıdere	Cami	Yediyol	Cami, İlkokul
Kayadere	Cami, İlkokul	Yeşildere	Cami, İlkokul

4.4.1.1.1. Adlarına Göre Köyler

Bilindiği gibi yer adları, toponomi biliminin konusudur. Mekâna verilen isim, coğrafi, tarihi, sosyolojik, folklorik ve kültürel özelliklerini yansıtır. Yer adları, insanın mekân yorumunu, coğrafi çevre algısını en iyi yansıtan göstergelerden biridir. "Köy adlarının verilmesinde etkili olan faktörler göz önüne alındığında, iki temel gruplaşma dikkati çeker. Bunlardan ilki köylerin yakınlardaki dağ, tepe, göl, akarsu, toprak, bitki örtüsü vb.nin özelliklerinden ya da doğrudan bunların adından esinlenerek, doğal çevre elemanlarına göre adlandırılması, diğer grubu ise insan, aşiret, soy, çeşitli olaylar vb.den etkisi yahut esinlenmesiyle beliren, beşeri özellikler taşıyan, köy adları oluşturur" (Tunçel, 2000, s: 26-27).

Selçuklu-Osmanlı döneminde, Pütürge köylerinin isimleri, aile-oymak (Alkaskörmustafa, Alkasmustafa, Hüsükuşağı, Kızıluşağı, Teluşağı, Budalauşağı, Celuşağı, Şükan, Haydaran, Gündüz), tarihi-dini (Alevi, Tepehan, Alihan, Kilisecik, Virancık), litolojik (Karakaya, Çürmek-Çermik), tarımsal (Şekerlü, Bademlüce, Nohutlu), akarsu (Taraksu, Çelebi Pınar), coğrafi konum, fonksiyonel özellik (Çukur, Bazarcık) vs. gibi niteliklerden türetilmiştir. Bu isimlerin bir kısmı günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Günümüz köyleri ise, geçmiş dönemlere benzer biçimde, aile-oymak, coğrafi, fonksiyonel niteliklere göre adlandırılmıştır. Bu isimler; yamaç, tepe, (Taştepe, Tepehan, Bayırköy, Yamaçköy), akarsu (Balpınarı, Çığırlı, Deredüzü, Gözlüce, Kavaklıdere, Kayadere, Kökpınar, Örmeli, Taşmış, Tekederesi, Yandere, Yeşildere, Çamlıdere), litolojik-toprak (Aktarla, Bölükkaya, Karakaya, Köklükaya, Ulutaş, Uzuntaş), bitki örtüsü ve tarımsal özellikler (Arıtoprak, Düvenlik, Meşedibi, Ormaniçi, Koçköy, Nohutlu, Söğütlü, Tosunlu, Yazıca), coğrafi konum (Üçyaka, Karşıyaka, Çengelli, Sahilköy) ile aşiret-boy-oymak isimleri (Gündüz, Teluşağı), tarihi, fonksiyonel (Örencik, Başmezra, Pazarcık, Tepehan, Alihan) özellikler dikkate alınarak türetilmiştir.

Kaynaklarda rastlanmamakla birlikte, Alihan Köyün'de Selçuklu döneminde bir han kurulmuş olması ve köye ismini bu hanın vermiş olması muhtemeldir. Yine Şiro Çayı kıyısında yer alan ve 1894-1895 kayıtlarından önce herhangi bir tarihi belgede ismine rastlanmayan "Haraba" köyü, muhtemelen 1893 depreminde zarar gören köylerden biri olarak isimlendirilmiştir. Köy daha sonra imar edilmiş ve 1960 yılından sonra "Bakımlı" adını almıştır.

Ülkemizde bazı köy isimleri "Ad Değiştirme İhtisas Kurulu"nun, 1957 yılında kuruluşu (Tunçel, 2000, s: 27) ile birlikte değiştirilmeye başlanmıştır. 1960 yılına gelindiğinde o dönem Pütürge'ye bağlı 70 köyden 43'ünün isimleri değiştirilmiş, 27 köyün ismi ise aynı kalmıştır. Değiştirilen köy isimleri daha çok, aşiret-boy oymak isimleri taşıyan köylerdir (Tablo 4.10).

Tablo 4.10: Pütürge Yerleşmelerinin Eski ve Yeni Adları

Yeni Adı	**Eski Adı**	**Yeni Adı**	**Eski Adı**
Aktarla	Mako	Köklükaya	Midye
Aliçeri		Kökpınar	Poskıran
Alihan		Korucak	Alkaskörmustafa
Arınlı	Savit-Körtik	Kozluk	
Arıtoprak	Alkasmustafa	Körme	
Arslankent	Kamkine	Meşedibi	Beküriülya
Bakımlı	Haraba	Nohutlu (B)	
Balpınarı		Ormaniçi	Titrin
Başmezraa		Örencik	Virancık
Bayırköy	Zahmana	Örmeli	Şirozarato
Belenköy	Şimil	Örnekköy	
Bölükkaya	Hüsükuşağı	Pazarcık	
Bölünmez	Kızıluşağı	Pütürge	İmrun
Büyüköz	Cirik	Sahilköy	
Çamlıdere		Sorguçlu	Şükan
Çayköy	Pazköy	Söğütlü	Budalauşağı
Çengelli	Zangıran	Taşmış	
Çığırlı	Halleberik	Taştepe	Alireş
Çukuroymak	Çukur	Tatlıcak	Şekeran
Deredüzü		Tekederesi	
Düvenlik	Ersele	Teluşağı	
Erdemler	Celuşağı	Tepehan (B)	Sinan
Esencik	Havo	Tosunlu	Şirotarakso
Esenlik	Tahniçharap	Üçyaka	Tahniç
Gökçeli	Gertan	Ulutaş	
Gözlüce	Mavrato	Uzunkoru	Derezarato
Gündeğer	Marasoülya	Uzuntaş	Peraş
Gündüz	Babik	Yamaçköy	
Karakaya		Yandere	Haydaran
Karşıyaka		Yazıca	Alagisyazı
Kavaklıdere		Yediyol	Parçikan
Kayadere	Zinan	Yeşildere	
Koçköy	Lar		

Kaynak: DİE Verileri (1935-1960), Şen, 2020, s: 93-96

4.4.1.1.2. Yer Değiştiren Köyler

16. yy Pütürge köy yerleşmelerinin, Şiro Çayı'nın kuzey ve güney paralelinde, yüksek dağların yamaçlarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır (Harita 4.7). 16. yy Şüre köylerinin bazıları, aynı isimlerle sonraki dönemlerde de varlıklarını sürdürmüştür. 1530-1560 tarihlerinde mevcut bulunan bazı köy yerleşmelerinin, sonraki dönemlerde yerleri değişmiştir. Keferdiz, bugün Pütürge'nin batısında yer alan Doğanyol ilçe merkezinin eski adıdır. Ancak 16. yy'da Keferdiz yerleşmesi, Pütürge'nin doğu

kesiminde yer almaktadır. 16. yy'da "Mezra" köyü, Şiro Çayı'nın güney kesiminde yer alırken, günümüzde Şiro Çayı'nın kuzeyinde "Başmezra" ismiyle yer almaktadır. Bir diğer örnek olarak, 16. yy'dan bugüne aynı isimle ulaşmış Tamlu (Damlı) köyüdür. 16. yy'da Şiro Çayı'nın kuzeyinde yer alan Damlı Köyü, bugün eski kuruluş yerinin güneydoğusunda, Şiro Çayı'nın güneyinde, Doğanyol İlçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Benzer bir örnek Ağvan (Oğan) köyüdür. Ağvan Köyü günümüzde, 16. yy'da bulunduğu yerden daha doğuda, Doğanyol ilçesi sınırları içerisinde "Gökçe" ismiyle yer almaktadır. Harita 4.7'de yer alan Sakız Köyü ise, günümüzde, eski kuruluş yerinin güneyinde, Adıyaman'ın Sincik ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Harita 4.7'de yer alan Sergis, Zerti, Güran, Göreme, Kilisecik gibi köy isimlerine sonraki dönemde rastlanmamaktadır. Bu durum muhtemelen 16. yy'ın ikinci yarısı ve sonraki dönemlerde Anadolu kırlarında yaşanan kargaşa ortamından kaynaklanmıştır.

Harita 4.7.

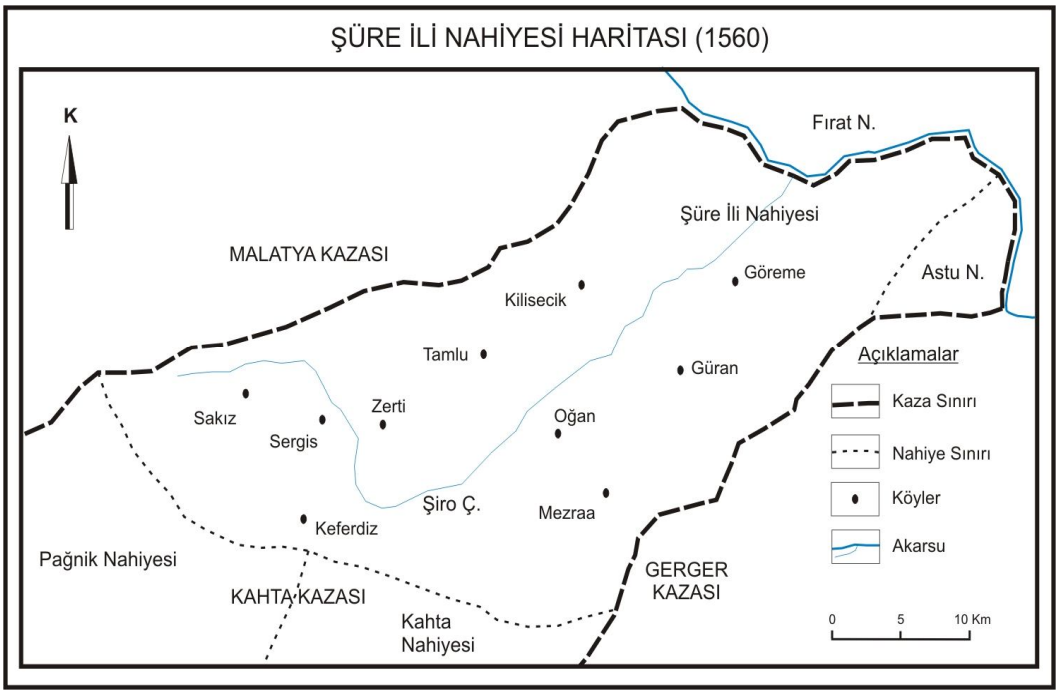

Taştemir, 1999, s: 317' den yararlanılarak hazırlanmıştır

Kaynaklara göre, Şüre'de 16. yy'da Bazarcık (Pazarcık) köyüne rastlanmaktadır, Ancak 16 yy kayıtlarında yer almayan ve sonradan ortaya çıkan ve günümüzde Pazarcık köyüne yaklaşık 12 km. mesafede, Nefsi Pazarcık mahallesi bulunmaktadır. Bilindiği gibi "nefsi" sözcüğü, eski dilde yer niteleyicisi olarak, "merkezi" anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1993, s: 818). Yani Nefsi Pazarcık, Pazarcık köyünün merkezi ya da bir

nevî "eski" Pazarcık olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda Pazarcık'ın sonraki dönemlerde, bugün bulunduğu Pütürge-Malatya karayolu güzergâhına taşındığı söylenebilir.

Şimil köyü, 1968 yılında meydana gelen heyelan sonucunda tamamen enkaz altında kalmıştır (Foto 4.4). Köy, eski yerleşim alanının yaklaşık 2 km. kuzeyinde, Örnekköy adıyla yeniden kurulmuştur. Araştırma alanında yer değiştiren bir diğer köy Tatlıcak'tır. Su kotu 700 m. olan Karakaya Baraj Gölü'nün inşa edilmeye başlamasıyla birlikte, yaklaşık olarak 670 m.lik yükseltide kurulu olan Tatlıcak köyü, 1984 yılında, eski kuruluş yerinin 500 m. kuzeyinde, 720 m. yükseltisinde yeniden kurulmuştur.

14.05.1952, Milliyet, Sayfa 7

Meclisin gündemi

(Baş tarafı 1 incide)

Malatya Milletvekili Mehmet Kartal'ın arazisi kaymakta olan Pütürge ilçesine bağlı Şimil köyünün maruz bulunduğu tehlikeye karşı ne gibi tedbirler alındığına dair Bayındırlık Bakanlığından Çanakkale milletvekili Emin Kalafatın, Erzincan Milletnin 1950 yılı bilânçosunun gönderildiğine dair Başbakanlık tezkeresi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi 1951 yılı Aralık ve 1952 yılı Aralık Şubat ayları hesabı hakkında Meclis hesaplarını incelemek komisyonu raporu bulunmaktadır.

Gündemin birinci defa görü-

Foto 4.4: Şimil Köyü'ndeki heyelan tehlikesi 1952 yılında TBMM gündemine gelmiştir (Kaynak: Milliyet Gazetesi, 14.05.1952)

4.4.1.1.3. Konumlarına Göre Köyler

Köylerin bulunduğu konum, çeşitli beşeri ve ekonomik faaliyet türlerinde belirleyici olan bir unsurdur. Araştırma alanının toplam arazisinin % 56'sı eğimli yamaç sahalara, % 44'ü ise 700 m.den 2000 m.lere kadar çeşitli yükselti basamaklarında yer alan yüksek düzlük ve plato sahasına karşılık gelmektedir (Harita 2.3). Köyler, yoğun olarak basamaklar halinde yükselen platolar ve yüksek düzlükler ile plato yamaçları ve vadi içlerine kurulmuşlardır. Araştırma alanında bulunan 64 köyün, 43'ü (% 67,2) yamaç-vadi, 21'i (% 32,8) plato düzlüklerinde yer almaktadır. Yükselti arttıkça yamaç-vadi köylerinin sayısında genel bir artış görülmektedir.

Pütürge köy nüfusunun % 75,8'i yamaç-vadi köylerinde yaşamaktadır (Tablo 4.11). Yamaç-vadi köyleri eğimin arttığı 1250-1750 m. yükseltileri arasında

yoğunlaşmaktadır. Bu sahalarda Tepehan, Kökpınar, Uzuntaş gibi bazı çok nüfuslu köyler bulunmaktadır. Pütürge köylerinin plato yamaçları ve vadilerde yoğunlaşmasında su kaynakları en önemli etkendir. Ayrıca vadi tabanları bitkisel üretim için elverişli bir ortam sağlamaktadır.

Araştırma alanının % 44'ünü oluşturan plato sahaları, çeşitli jeolojik dönemlerde oluşmuş aşınım yüzeyleridir. Pütürge köy nüfusunun % 24,2'si bu sahalarda yaşamaktadır. Nohutlu, Pazarcık gibi bazı çok nüfuslu köyler bu sahalarda kurulmuştur. Aşınım düzlükleri araştırma alanında 2000 m.lere kadar uzanış gösterse de, köy yerleşmeleri 1500 m.den daha alçak alanlarda yer almaktadır. Plato köyleri, yerleşim, ulaşım, tarımsal arazinin genişliği bakımından yamaç-vadi köylerine nazaran daha elverişli şartlara sahip olmasına rağmen, özellikle yüksek kesimlerde, akarsuların derin vadilerde akış göstermesi nedeniyle sulama suyu bakımından yetersizdir. Bu sahalarına kurulu köylerde hayvancılık en önemli ekonomik faaliyet olmakla beraber, bitkisel üretim ve yer yer meyvecilik yapılmaktadır. Özellikle Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü çevresindeki 1000 m.den alçak sahalarda yer alan plotolar, birikim alanları olarak, etek düzlüklerine karşılık gelmektedir. Örmeli, Tosunlu, Bakımlı, Çengelli, Tatlıcak gibi etek köyleri, yaygın kayısı üretimine dayalı tarımsal ürün deseni ile ilçe kırsal üretiminin genel yapısından çeşitli farklılıklarla ayrılmaktadır. Bu bakımdan ayrı bir tarımsal üretim sahasını ve geniş anlamıyla farklı beşeri coğrafya niteliklerine sahiptir.

Tablo 4.11: Pütürge Köylerinin Jeomorfolojik Ünitelere Göre Sayı ve Nüfus Miktarları

Köyün Konumu	Köy Adedi	Oranı (%)	Nüfus Miktarı	Nüfus Oranı (%)
Yamaç-Vadi	43	67,2	13372	75,8
Plato	21	32,8	4262	24,2
Toplam	**64**	**100**	**17634**	**100**

4.4.1.1.4. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

İlçenin en alçak sahalarını 700 m. ile Karakaya Barajı kıyıları ve en yüksek alanları kuzeyde 2414 m. yükseltiyle Şakşak Dağı, güneyde 2250 m.ye ulaşan yükseltiyle Giripiran ve Gördük dağları ile doğuda 2397 m. yükseltili Ulubaba Dağı oluşturmaktadır. Yükselti özellikle 1250 m.den itibaren kısa mesafede âni artışlar göstermektedir. Bu durum, 1500 m. yükseltisinden itibaren daha belirgin hale gelmektedir. Araştırma alanında yükselti amplitüdü yaklaşık 1700 m.dir.

1000'den alçak sahalarda 9 köy (% 14), 1000-1250 m.ler arasında 20 köy (% 31,2), 1250-1500 m. arasında 28 köy (% 43,8), 1500 m.'den yüksek alanlarda 7 köy (% 11) bulunmaktadır (Tablo 4.12), (Harita 4.8), (Şekil 4.1). Araştırma alanında yaklaşık olarak 100 km²'ye 5,42 köy düşmektedir. 1000 m.'den alçak sahalarda 100 km²'ye 5,46 köy, 1000-1250 m. yükselti basamağında 8,47 köy, 1250-1500 m. yükselti basamağında 9,48 köy, 1500 m. den yüksek sahalarda 1,53 köy düşmektedir.

Tablo 4.12: Pütürge Köylerinin Yükselti Basamaklarına Göre Sayı ve Nüfus Miktarları

Yükselti Basamağı (Metre)	Köy Adedi	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)	Ort. Nüfus Büyüklüğü
1000'den alçak	9	14	2475	14	275
1000-1250	20	31,2	6875	39	344
1250-1500	28	43,8	5939	33,7	212
1500 +	7	11	2345	13,3	335

Harita 4.8.

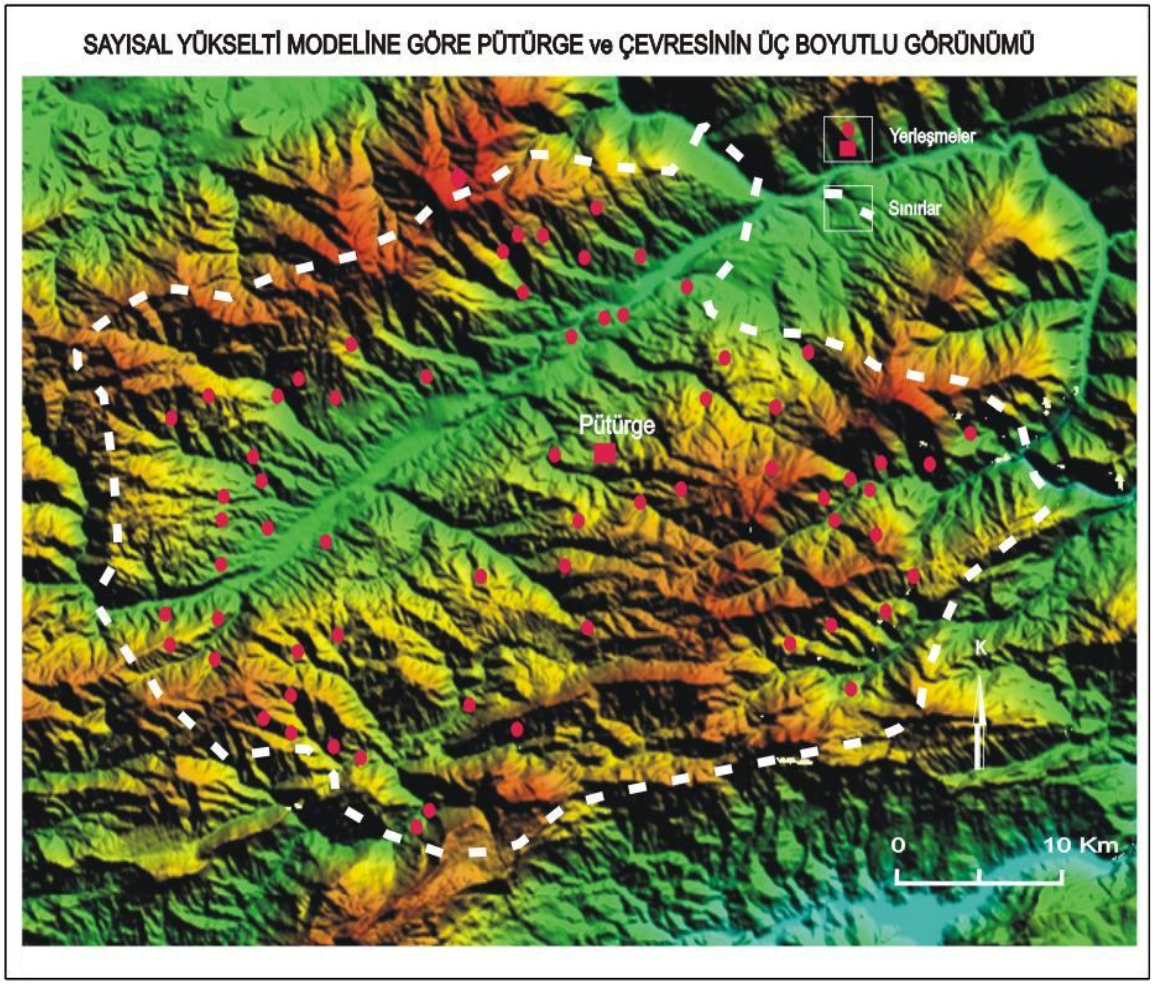

Görüldüğü gibi köy yerleşmelerinin 48'i (% 75), 1000-1500 m. yükselti basamağında yer almaktadır. Aynı zamanda 12.814 kişilik nüfusu (% 72,7) ile ilçede en çok nüfuslanan yükselti basamağıdır. Bu yükselti basamağında, plato düzlükleri ile yamaç arazileri yerleşmeye uygun alanlar sunduğu gibi, aynı zamanda bitkisel ve hayvansal üretimin yapılması için görece daha geniş alanlara sahiptir. 1000 m.'den alçak sahalar, ilçe genelinde en dar alan kaplayan yükselti basamağıdır. Bu sahalar daha çok Şiro Çayı çevresi ve Karakaya Barajı kıyılarında yer almaktadır. Köy yerleşmeleri Şiro Çayı çevresinde, 840 m.den itibaren başlamaktadır. Şiro Çayı'nın zaman zaman taşkınlara yol açması, köy yerleşmelerinin, vadi yatağından 10 m.den fazla yükseltilerde kurulmasına yol açmıştır. Karakaya Barajı çevresinde ise yerleşmeler, 705 m.'den itibaren başlamaktadır. 1500 m.'den yüksek sahalar ise yerleşmelerin oldukça seyrekleştiği, yüksek ve eğimli sahalardır. Araştırma alanında en geniş alanı kaplayan yüksek zon, bitkisel üretimden ziyade hayvansal üretime uygundur.

Şekil 4.1: Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

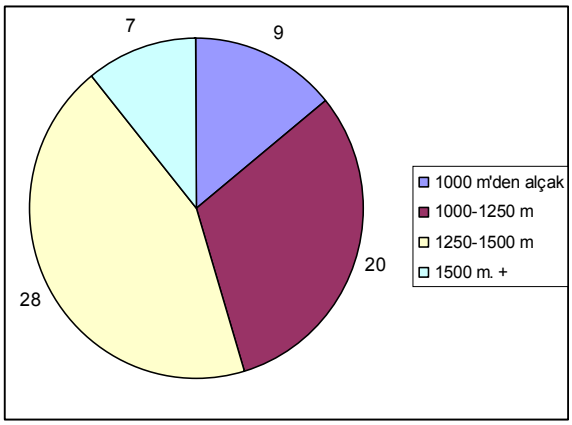

4.4.1.1.5. Nüfus Büyüklüğüne Göre Köyler

Pütürge köyleri 17.634 kişilik nüfusa sahiptir (2010). Köyler ölçeğinde nüfus, büyüklüklerine göre 3 ana grupta toplanabilir. 01-250 kişi arasında nüfusa sahip köyler, "az nüfuslu köyler", 251-500 arasında nüfus barındıran köyler, "orta büyüklükte köyler" ve 500'den fazla nüfusa sahip köyler "çok nüfuslu köyler"dir. Pütürge köyleri, 2010 yılı nüfus verilerine göre ortalama olarak 276 kişilik nüfus büyüklüğüne sahiptir. Köyler, nüfus büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde, Çukuroymağı (22 kişi) ve Erdemler (32 kişi) gibi, ortalama köy nüfusunun oldukça altında nüfus değerine sahip köyler olduğu gibi, Pazarcık (849 kişi), Kökpınar (862 kişi), Nohutlu (1214), Tepehan (1228) köyleri

gibi ortalama köy nüfusunun çok üzerinde nüfusa sahip köyler de bulunmaktadır (Tablo 4.13).

Pütürge köylerinin büyük çoğunluğu, 250'den az nüfusa sahip ve "az nüfuslu köyler" grubundadır (2010). Nüfusu 250'den az 42 köy (% 66) bulunmaktadır. 250-500 nüfus grubunda 15 köy (% 23), 500'den fazla nüfusa sahip 7 adet köy (% 11) bulunmaktadır. Toplam köy nüfusunun % 35'i, 01-250 nüfus grubunda yer alan köylerde, % 31'i, 251-500 nüfus grubunda ve % 34'ü ise 500'den fazla nüfus barındıran köylerde yaşamaktadır (Tablo 4.14), (Harita 4.9). Verilerden anlaşılacağı üzere, Pütürge köylerinin % 65'i, "orta ve çok nüfuslu" köylerde yaşamaktadır. Buna göre ilçe köylerinin nüfusu 22 köyde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4.13: Pütürge Köyleri'nin Nüfus Gruplarına Göre Sınıflandırılması (2010)

01-250 Grubu				**250-500 Grubu**		**500+ Grubu**	
Köy	**Nüfus**	**Köy**	**Nüfus**	**Köy**	**Nüfus**	**Köy**	**Nüfus**
Çukuroymağı	22	Karşıyaka	153	Kozluk	255	Bakımlı	558
Erdemler	32	Teluşağı	161	Arslankent	261	Uzuntaş	601
Koçköy	44	Aliçeri	161	Alihan	279	Taşmış	694
Esenlik	47	Bayırköy	171	Örencik	283	Pazarcık	849
Kavaklıdere	70	Söğütlü	172	Örmeli	291	Kökpınar	862
Örnekköy	72	Balpınarı	179	Arıtoprak	327	Nohutlu	1214
Yediyol	81	Gözlüce	182	Yandere	356	Tepehan	1228
Belenköy	84	Bölünmez	186	Esencik	369		
Deredüzü	86	Başmezraa	190	Büyüköz	386		
Çamlıdere	88	Yeşildere	201	Ormaniçi	415		
Gündüz	100	Gökçeli	206	Korucak	419		
Tatlıcak	104	Üçyaka	206	Aktarla	434		
Sahilköy	109	Yamaçköy	211	Köklükaya	440		
Karakaya	110	Arınlı	219	Sorguçlu	463		
Kayadere	111	Taştepe	221	Yazıca	498		
Uzunkoru	115	Düvenlik	223				
Çığırlı	117	Bölükkaya	248				
Meşedibi	116	Tekederesi	232				
Çengelli	127	Ulutaş	230				
Körme	128	Çayköy	242				
Gündeğer	150	Tosunlu	245				

Tablo 4.14: Pütürge Köylerinin Nüfus Gruplarına Göre, Sayısı ve Oranı ile Nüfus Miktarı ve Oranı (2010)

Nüfus Grupları	**Köy Adedi**	**Oran (%)**	**Nüfus Miktarı**	**Oran (%)**
01-250	42	66	6152	35
251-500	15	23	5476	31
500 +	7	11	6006	34

Köylerin nüfus büyüklüklerini, topografya şartları, tarımsal su kaynakları ve bunlara bağlı olarak arazinin yerleşme kabiliyeti ve arazinin tarımsal kapasitesi ile ulaşım şartları belirlemektedir. Doğal olarak Pütürge köyleri, tarımsal kapasiteleri

itibarıyle homojen bir yapı göstermemekle birlikte, genellikle çok nüfuslanmaya uygun değildir.

Nüfus miktarı 01-250 aralığında değişen "az nüfuslu köyler", istisnaları ayrı tutulursa, bazı ortak özelliklere sahiptir. Bu köyler daha çok 1250 m.den yüksek, engebeli, dar vadi içlerine ve eğimli arazilere kurulu köylerdir. Kayadere, Yamaçköy, Ulutaş, Taştepe, Deredüzü bu tür köylere örnek olarak gösterilebilir. Yine Yediyol, Esenlik, Karakaya köyleri gibi bazı köyler sulama suyu sıkıntısı çekmektedir. "Az nüfuslu köyler"in ekilebilir tarımsal arazileri genellikle toplam arazilerinin 1/5'inden az olmakla birlikte, dağınık ve çok parçalı bir görünüm sergilemektedir. Örneğin Çukuroymak, Sahilköy, Kavaklıdere, Söğütlü köylerinin ekilebilir arazisi oldukça dardır. Orman arazisi, köylerin (Çığırlı, Düvenlik, Gökçeli) tarımsal faaliyetlerini sınırlayan bir diğer faktördür. Bu grupta yer alan köyler, tahıl ve yem bitkisine dayanan bitkisel üretim ve aile ihtiyacını karşılayacak kadar hayvansal üretime sahiptir. Bu grupta yer alan köyler çoğunlukla ana yollardan uzaktır. Teluşağı, Erdemler, Meşedibi gibi köyler, yılın belli dönemlerinde daha fazla belirginleşen ulaşım sorunuyla karşı karşıyadırlar. Hemen her ailede bir veya birkaç fert il dışına göç etmiştir.

Nüfus miktarı 251-500 arasında değişen köyler ise, görece daha geniş tarımsal araziye sahiptir. Bitkisel üretimde meyvecilik, Örmeli, Yazıca, Ormaniçi Köyü örneklerinde olduğu gibi, önemli bir tarımsal ürün çeşidi olarak öne çıkmaktadır. Bu köyler genellikle 1250 m.den alçak alanlarda yer almaktadır. Bu grupta yer alan köyler, akarsu vadileri, platolar gibi çeşitli jeomorfolojik birimlerde kurulmuşlardır. İl dışına göç, bu köylerde de görülmektedir.

Nüfusu 500'ün üzerinde olan köyler, ilçenin en geniş tarımsal arazisine sahiptir. 1200 m.den daha alçak sahalarda kurulmuş olan Bakımlı, Taşmış, Pazarcık ve Kökpınar köylerinde meyvecilik ön plandadır. Bu köylerde sulama suyu sorununa pek rastlanmaz. Aynı zamanda bahsedilen köyler ana yollar üzerine kurulduğu için, Pütürge ve Malatya'ya ulaşım sorununun bulunmadığı, bu nedenle tarıma dayalı ticaretin nispeten gelişmiş olduğu köylerdir. Pütürge'nin nüfus miktarı 1000 kişiyi aşan 2 köyü, Tepehan ve Nohutlu'da yaylacılık yaygın bir faaliyettir. Ayrıca bu köylerin belde statüsü taşıması nüfuslanmaları yönünde olumlu bir etki yapmaktadır. İlçe bütününde görülen göç verme eğilimi "çok nüfuslu" köylerde de geçerlidir.

Harita 4.9.

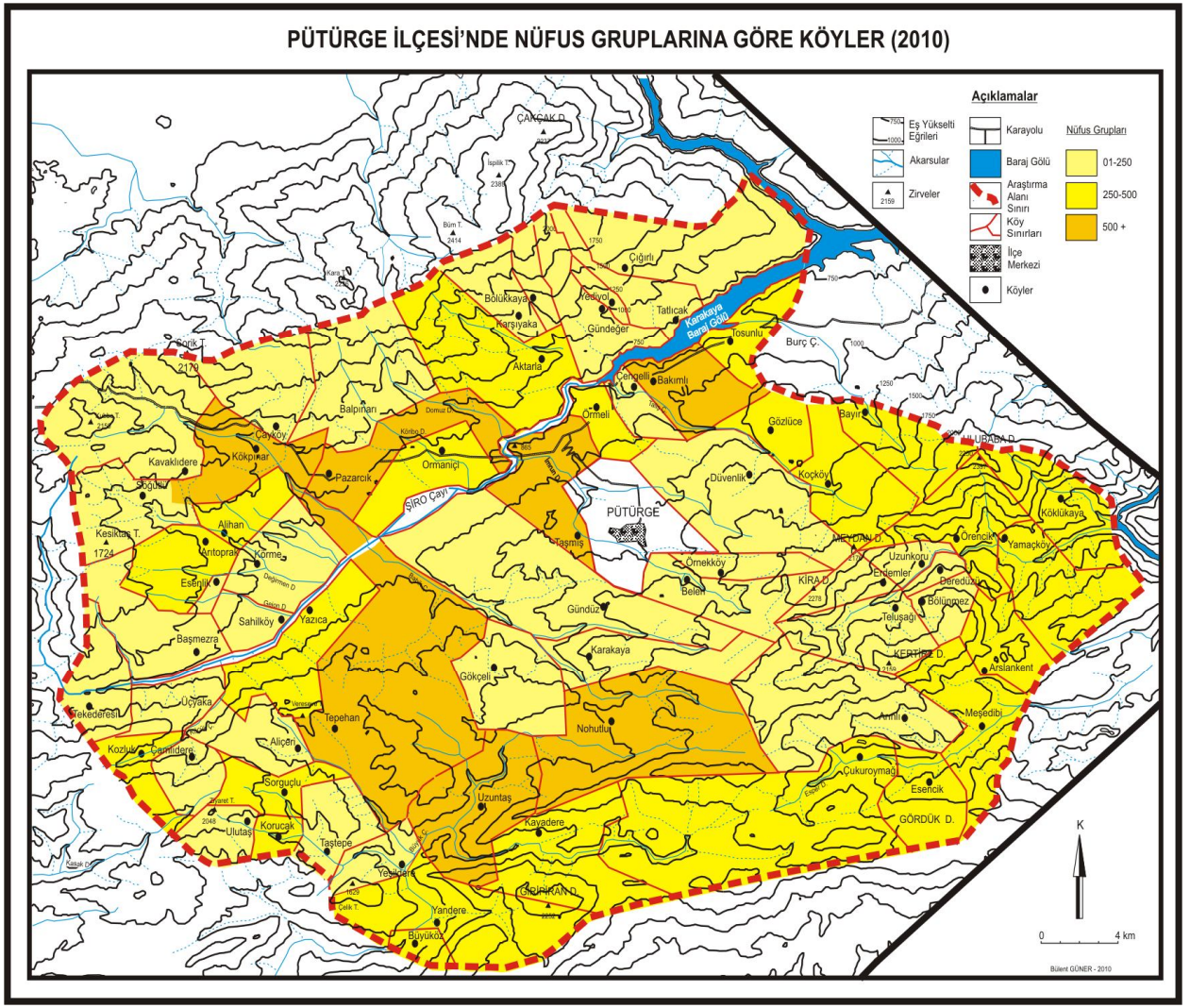
PÜTÜRGE İLÇESİ'NDE NÜFUS GRUPLARINA GÖRE KÖYLER (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırı
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Nüfus Grupları
01-250
250-500
500 +
Karakaya Baraj Gölü
PÜTÜRGE
ŞİRO Çayı
ÇAKÇAK D.
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Gündeğer
Tatlıcak
Tosunlu
Burç Ç.
Aktarla
Çengelli
Bakımlı
Örmeli
Bayır
Gözlüce
Balpınarı
Çayköy
Köklüpınar
Kavaklıdere
Pazarcık
Ormanlıçı
Düvenlik
Koçköy
Köklükaya
Yamaçköy
Örencik
Alihan
Antopran
Körme
Esenlik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Taşmış
Örnekköy
Belen
Gündüz
Karakaya
Uzunkoru
Evdemler
Dereduzu
Bölünmez
Telusağı
Gökçeli
Arslankent
Meşedibi
Nohutlu
Çukuroymağı
Esencik
GÖRDÜK D.
Üçyaka
Tepehan
Kozluk
Çamlıdere
Alıçeri
Sorguçlu
Uzuntaş
Kayadere
Ulutaş
Koruçak
Taştepe
Yeşilçam
Yandere
Büyüköz
ÖNÜRKAN D.
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

4.4.1.1.6. Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Köyler

Kırsal ekonomi, bitkisel ve hayvansal üretim olmak üzere iki faaliyet türüne dayanmaktadır. Araştırma alanında, yerel coğrafi özelliklere göre, bu faaliyetlerden biri, diğerinin önüne geçebilmektedir. Pütürge'nin 64 köyünden, 44'ünde hayvancılık (% 68,8), 18'inde meyvecilik (% 28,1), 2'sinde ise tarla ziraatı (% 3,1) birincil ekonomik faaliyettir (Şekil 4.2).

Pütürge'nin topografik şartları, ekilebilir alanı sınırlandırdığı gibi, yükseltiyle artan karasallık, şiddetli erozyon, bitkisel üretimi ve ürün çeşitliliğini olumsuz etkilemektedir. Buna karşın yüksek arazinin sağladığı otlak imkanları, özellikle yüksek zonda hayvancılığı optimum ekonomik faaliyet türü haline getirmektedir. 1250 m.den yüksek köylerde hayvancılık genellikle birincil ekonomik faaliyet türüdür. Bitkisel üretim daha çok arpa ve yem bitkileri gibi hayvan besini üretimine yönelik ürünlerdir. Araştırma alanında, son yıllarda yaygınlaşan ve bir ticari değere sahip tarımsal faaliyet türü meyvecilik ve özellikle kayısıcılıktır. Kayısıcılık sulama imkânlarına sahip, az engebeli alçak alanlara kurulmuş köylerin ekonomik faaliyetidir. Görece daha geniş ekilebilir tarımsal araziye sahip olan, Düvenlik Köyü ve Bayırköy'de tarla ziraatı ve daha çok tahıl üretimi ön plana çıkmaktadır. Az miktarda sebze üretimi ve hayvancılık diğer tarımsal üretimlerdir.

Şekil 4.2: Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri ve Köy Sayısı (2010)

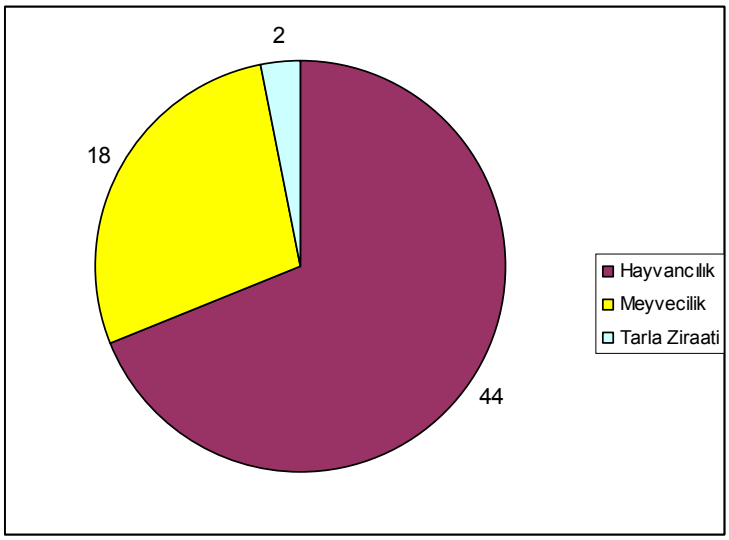

Bilindiği gibi Türkiye kırsal yapısı oldukça dinamiktir. Bu bağlamda köyler kısa zaman dilimleri içerisinde önemli yapısal dönüşümler gösterebilmektedir. 1981 Köy

Envanteri dikkate alındığında, günümüze kadar geçen yaklaşık 30 yıl süresince Pütürge köy yerleşmelerinde ekonomik fonksiyonlar bakımından bazı önemli değişikliklerin yaşandığını görülmektedir. 1981 yılında; toplam 57 köyün 40'ında (% 70,2) tarım işçiliği birincil ekonomik faaliyettir, 7 köyde hayvancılık (% 12,3), 6 köyde tarla ziraatı (% 10,5), 3 köyde (% 5,4) meyvecilik ve 1 (% 1,8) köyde sebzecilik birincil ekonomik faaliyet türüdür (1981 Köy Envanteri). Tarım işçiliği o dönem Pütürge kırsalının temel geçim kaynağıdır (Tablo 4.15), (Şekil 4.3). Kuşkusuz tarımsal arazinin, artan kır nüfusunu besleme kapasitesinin yetersiz kalması, tarım işçiliğini zorunlu hale getirmiştir. 1980 nüfus sayımına göre Pütürge köylerinde 34.811 kişi yaşamaktadır. Son 30 yılda verilen kırsal göç, ekonomik faaliyetler sıralamasında önemli değişimlere yol açmıştır. 30 yıl önce, sahada en önemli ekonomik faaliyet kolu olan "tarım işçiliği" verilen göçlerle ortadan kalkınca, o dönem pek çok köyde ikincil ekonomik faaliyet türü olan hayvancılık, günümüzde birincil ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Nitekim Harita 4.10 ve 4.11 dikkate alındığında günümüzde hayvancılığın birincil ekonomik faaliyet olduğu köylerin büyük bölümünün ana geçim kaynağının önceki yıllarda "işçilik" olduğu görülmektedir.

1997 Köy Envanteri'ne (2002, s: 72, 73) göre, "Birinci Derece Geçim Türleri", 1981 ve 2010 verilerinden oldukça farklıdır. Bu çalışmada Pütürge köylerinin 30'unda "Birincil Geçim Türü" olarak "diğer" faaliyetler, 21'inde tarla ziraatı, 10'unda meyvecilik, 1'inde ise hayvancılık ana ekonomik faaliyet olarak görünmektedir. Kanımızca "diğer" ile kastedilen geçim türü, Pütürge genelinde çok yaygın olan aile dayanışmacılığıdır. Başka kentlere göç eden aile fertleri, Pütürge'de yaşayan yakınlarına önemli ölçüde maddi destek sağlamaktadırlar

Tablo 4.15: Bazı Yıllara Göre Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri

1. Derece Geçim Türleri /Yıllar	**1981**	**1997**	**2010**
İşçilik	40	-	-
Hayvancılık	6	1	44
Tarla Ziraatı	7	21	2
Meyvecilik	3	10	18
Sebzecilik	1	-	-
Diğer	-	30	-

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 1997 Köy Envanteri s: 72,73, 2010 Arazi Anketi

Şekil 4.3: Pütürge Köylerinin 1. Derecede Geçim Türleri ve Köy Sayısı (1981)

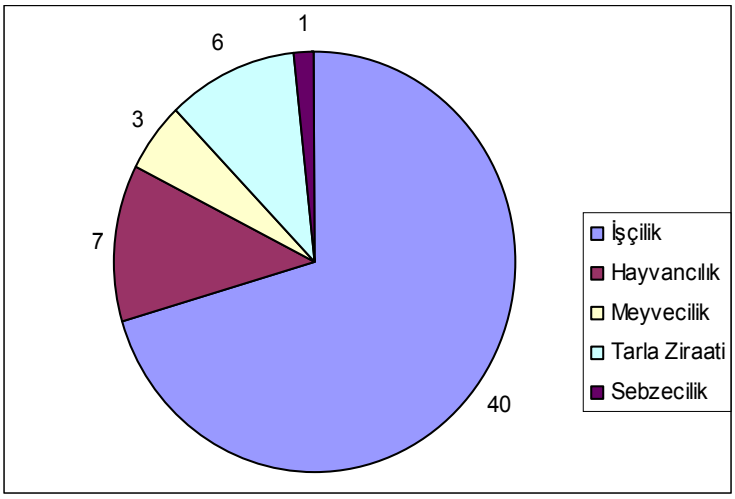

Yaptığımız alan araştırmasına göre, günümüzde hiçbir köyde tarım işçiliği birincil ekonomik faaliyet türü değildir. Son yıllarda ekonomik faaliyet sıralamasında dikkati çeken bir diğer değişim, Karakaya Barajı'nın yapımından sonra ortaya çıkmıştır. 1981 yılında yalnızca 3 köyde "meyve" üretimi hâkim ekonomik faaliyet iken, günümüzde 18 köyde meyvecilik birincil ekonomik faaliyettir. Özellikle Karakaya Barajı'nın tesisiyle, sulama suyuna kavuşan Bakımlı, Çengelli, Tosunlu, Tatlıcak köyleri örneğinde olduğu gibi, önceki dönemde tahıl ve sebzeciliğe ayrılan alanlar, büyük ölçüde kayısı bahçelerine dönüştürülmüştür. Aynı şekilde Şiro Çayı çevresinde yer alan köyler, ticari öneminin artmasına bağlı olarak, son yıllarda kayısıcılığa yönelmişlerdir. Meyvecilik faaliyeti içerisinde kayısı dışında bağcılık ve elma üretimi yapılmaktadır. Bazı köylerde önem derecesi değişmekle birlikte meyvecilik, hayvancılık, sebzecilik, tarla ziraatı faaliyetlerinin tamamı yapılmaktadır. Hayvancılık ve tarla ziraatı köylerde en yaygın tarımsal faaliyettir (Tablo 4.16).

Harita 4.10.

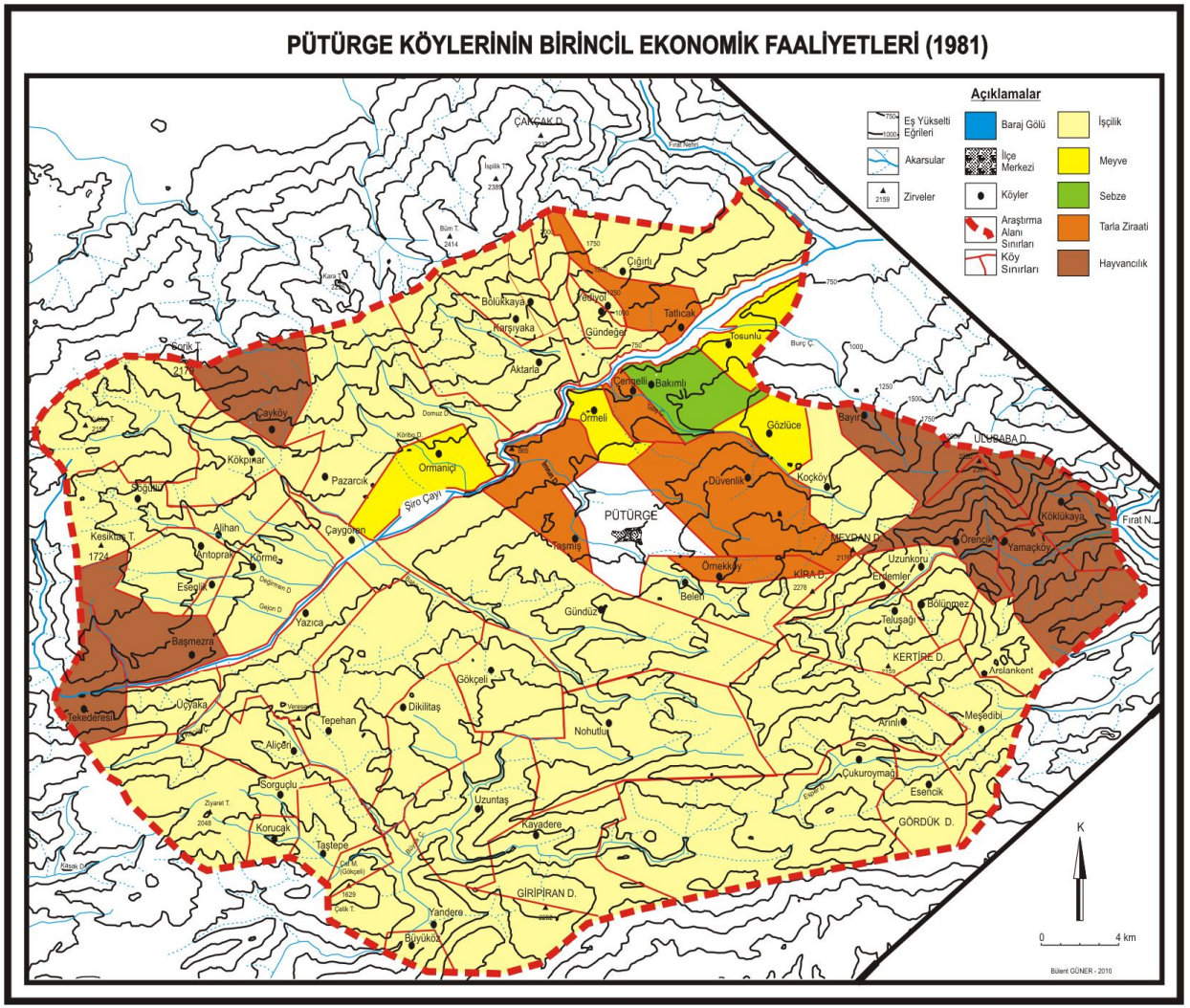
PÜTÜRGE KÖYLERİNİN BİRİNCİL EKONOMİK FAALİYETLERİ (1981)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Baraj Gölü
İlçe Merkezi
Köyler
Araştırma Alanı Sınırları
Köy Sınırları
İşçilik
Meyve
Sebze
Tarla Ziraati
Hayvancılık
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Gündeğer
Tatlıcak
Tosunlu
Aktarla
Cengelli
Bakımlı
Örmeli
Gözlüce
Bayır
ULUBABA D.
Düvenlik
Koçköy
Koklukaya
Fırat N.
Örencik
Yamaçköy
MEYDAN D.
KIRA D.
Uzunkoru
Erlemler
Örmekköy
Belen
Bölünmez
Teluşağı
KERTİRE D.
Arslankent
Meşedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
GÖRDÜK D.
Gündüz
Yaşmış
Örmeniçi
Pazarcık
Çaygören
Çayköy
Kökpınar
Soğuklu
Alihan
Kesiktaş T.
1724
Arıtoprak
Körme
Eşeğlik
Başmezra
Yazıca
Tekederesi
Üçyaka
Tepehan
Dikilitaş
Gökçeli
Nohutlu
Aliçiri
Sorguçlu
Korucak
Taştepe
Uzuntaş
Kayadere
GİRİPİRAN D.
Yandere
Büyükö
Siro Çayı
Eğlencen D.
Gağcon D.
Domuz D.
Körbiz D.
Kabak D.
Ziyaret T.
2048
Bürç Ç.
Burç T.
2414
Işıklık
2308
Çörük T.
2170
1625
Delik T.
K
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

Harita 4.11.

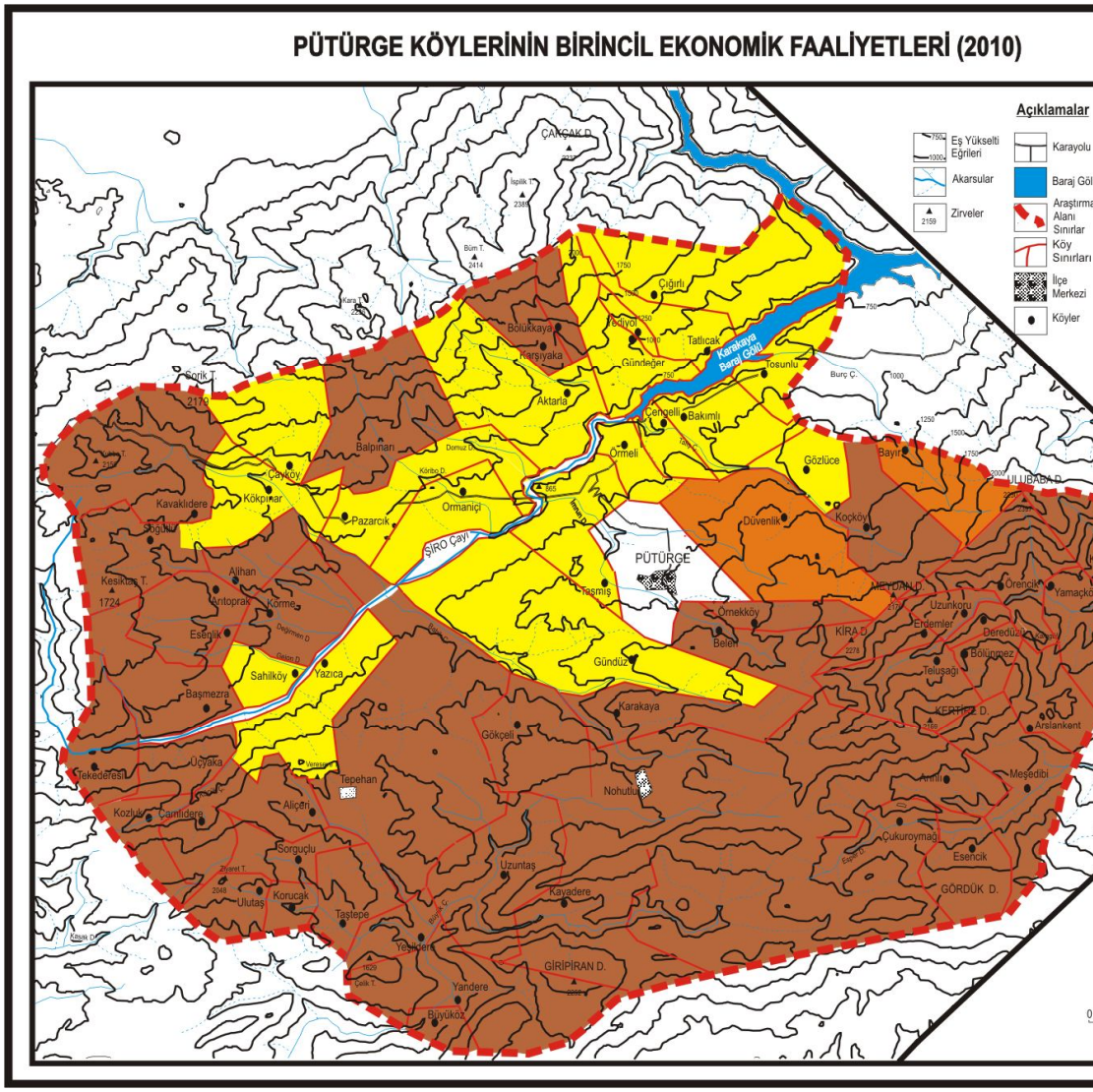
PÜTÜRGE KÖYLERİNİN BİRİNCİL EKONOMİK FAALİYETLERİ (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Göl
Araştırma Alanı Sınırlar
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Karakaya Barajı Gölü
ŞİRO Çayı
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Tatlıcak
Yosunlu
Aktarla
Cengelli
Bakımlı
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Düvenlik
Koçköy
Balpınarı
Çaylıköy
Kökpınar
Kavaklıdere
Pazarcık
Ormaniçi
Taşmış
Ömekköy
Belen
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Nohutlu
Alihan
Antoprak
Körme
Esenlik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Üçyaka
Tekederesi
Tepehan
Alıçlı
Kozluk
Camlıdere
Sorguçlu
Uzuntaş
Kayadere
Korucak
Ulutaş
Taştepe
Yeşildere
Yandere
Büyüköz
GİRİPİRAN D.
GÖRDÜK D.
Çukuroymağı
Esencik
Meşedibi
Arslankent
Telusağı
Bölüncez
Eldemler
Uzunkoru
Örencik
KIRA D.
MEYDAN D.
ULUBABA D.

Tablo 4.16: Pütürge Köylerinde Temel Geçim Faaliyetlerindeki Değişim (1981-2010)

Köyler	İşçilik		Hayvancılık		Tarla Ziraatı		Meyvecilik		Sebzecilik	
	1981	2010	1981	2010	1981	2010	1981	2010	1981	2010
Aktarla	1		2	2	4	3	3	1		
Aliçeri	1			1	2	2				
Alihan	1		3	1	2	3	4	2		
Arınlı	1		2	1	3	2				
Arıtoprak	1	4	3	1	2	2	3	3		
Arslankent	1		2	1	3	2				
Bakımlı			3	3		2	2	1	1	4
Balpınarı				1		2				
Başmezraa	4		1	1	2	2	3			
Bayırköy	3		1	3	2	1	4	2		
Belen	1		2	1	3	2				
Bölükkaya	1		2	1	3	2				
Bölünmez	1		2	1	3	2				
Büyüköz	1		2	1	3	2				
Çamlıdere				1		2				
Çayköy			1	2		3	2	1		
Çaygören	1		3		2					
Çengelli	3			3	1	2	2	1		
Çığırlı	1		2	2	3	3	4	1		
Çukuroymak	1		2	1	3	2				
Dikilitaş	1		3		2					
Deredüzü				1		2				
Düvenlik	3		2	2	1	1	4	3		
Erdemler	1		2	1		2				
Esencik	1		2	1	3	2				
Esenlik	1		2	1	3	2				
Gökçeli	1		3	1	2	2				
Gözlüce			2	3	3	2		1		
Gündeğer	1		3	2	4	3	2	1		
Gündüz	1		3	3	4	2	2	1		
Karakaya				1		2				
Karşıyaka	1		3	1		2				
Kavaklıdere				1		2				
Kayadere	1		2	1	3	2				
Koçköy	1		2	1	3	2				
Köklükaya	2		1	1		2				
Kökpınar	1		2	2	4	3	3	1		
Korucak	1		3	1	2	2				
Kozluk				1		2				
Körme	1		4	1	2	2	3	3		
Meşedibi	1		2	1	3	2				
Nohutlu	1		2	1	3	2				
Ormaniçi				2	2	3	1	1		
Örencik			2	1	1	2				
Örmeli				2	1	3	1	1	2	4
Örnekköy			2	1	1	2	3	3	3	4
Pazarcık	1		2	2	3	3	4	1		
Sahilköy				2		3		1		
Sorguçlu	1		2	1	3	2				
Söğütlü	1		2	1		2	3	3		
Taşmış			2	3	1	2		1	3	
Taştepe	1		2	1	3	2				
Tatlıcak	3			3	1	2	2	1		
Tekederesi	3	3	1	1	2	2				
Teluşağı	1		2	1	3	2				
Tepehan	1			1	2	3		2		
Tosunlu	3			2	2	4	1	1		3
Üçyaka	1		3	1	2	2				
Ulutaş				1		2				
Uzunkoru	1		2	1	3	2				
Uzuntaş	1	4	2	1	3	2	4	3		
Yamaçköy	2		1	1		2				
Yandere	1		2	1	3	2				
Yazıca	1			2	2	3	3	1		
Yediyol	1		2	2	3		3	1		
Yeşildere				1		2				

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

4.4.1.1.7. Yerleşme Dokularına Göre Köyler

Pütürge kırsal yerleşmeleri, çok parçalı yerleşme özelliğindedir. Köy ve mahalle gibi kalıcı kırsal yerleşmeler dikkate alındığında, sahada 216 ayrı yerleşme ünitesi bulunmaktadır. Pütürge köyleri, yerleşim üniteleri itibarıyle 9'u tek merkezli (% 14), 55'i çok merkezli (% 86) köylerdir. Çok merkezli köyler, mahalle yerleşmeleri gibi birden fazla yerleşim biriminin bir araya gelmesiyle oluşur. Bu haliyle yerleşmeler adalar halinde, Tunçdilek'in deyişiyle bir bal peteği ya da her bir yerleşme bir üzüm tanesine karşılık gelecek şekilde üzüm salkımına benzetilebilir. Önemli ölçüde engebeli, eğimli, dağlık bir topografyaya sahip olan Pütürge için denebilir ki; yerleşmeye uygun olan hemen her alana yerleşilmiştir (Foto 4.5). Topografyanın yanı sıra, su kaynakları, tarihsel faktörler bu görünümde etkili olmuştur.

Foto 4.5: Pütürge'de yerleşmeye uygun hemen her alana yerleşilmiştir (Teluşağı Köyü)

Bilindiği gibi kır yerleşmeleri "dokusal şekil" özelliklerine göre, toplu veya gevşek dokulu (yarı dağınık veya dağınık) yerleşme şekilleri olmak üzere tasnif edilirler. Yerleşmelerin toplu veya gevşek dokulu olarak vasıflandırılması, konutlar arası mesafeyle ilgili bir durumdur. "Toplu" yerleşmeler, konutlar arasında bir kümeleşmeye, sıklığa, konutların bir arada bulunmasına, bitişik nizamlı meskenlere işaret eder ve bu bakımdan sade bir gözlemle teşhis edilebilirken, yerleşmenin "dağınık"lığını teşhis üzerine coğrafyacı bilim adamları arasında bir takım anlayış

farklılıkları bulunmaktadır. “Sıklık, seyreklik kişilerin algılamalarıyla ilişkili olduğu için, bir araştırmacının toplu yerleşme olarak nitelendirdiği şekil, diğer araştırmacı tarafından yarı dağınık olarak nitelendirilebilmektedir” (Özçağlar, 1997a, s: 4). Denker dağınık yerleşmeyi alanının büyüklüğü ve şekline göre meskenler arasında 50-1000 m. mesafesi kriteri üzerinde durmaktadır (Denker, 1977, s: 149). Anlaşıldığı gibi yerleşmelerin dağınıklığını tespit edecek ortak bir mesafe kriteri belirlenmiş değildir. Kanımızca toplu-dağınık yerleşme tipleri, incelenen bölgenin arazi büyüklüğü ve çevredeki köy konutlarının mevcut mesafeleri gibi yerel ölçütler dikkate alınarak tespit edilebilir. Buna göre, araştırma alanında 8 köy yerleşmesi (% 12,5) toplu dokulu, 56 köy yerleşmesi (% 87,5) ise gevşek dokuludur (Tablo 4.17).

Uzuntaş, Gündüz, Balpınarı, Aktarla, Kavaklıdere, Örnekköy, Büyüköz, Tepehan köyleri toplu dokuludur (Foto 4.6), (Foto 4.7). Bu köylerde toplu dokuyu oluşturan nedenler olarak; tarımsal arazinin bir arada bulunması, yerleşim çevresinde bulunan aşırı eğimli sahaların ya da akarsuların oluşturduğu derin vadilerin yerleşim alanını sınırlandırması ve yine yakın çevrede su kaynaklarının yetersiz oluşu sıralanabilir. Sınırlı tarımsal araziyi koruma kaygısıyla, yerleşmeye uygun tarım dışı arazilerde konut yapımı, toplu yerleşme dokusunu oluşturan köylerin ortak özelliğidir. Toplu dokulu köylerde konutlar, sokaklar çevresinde bitişik nizam ya da küçük bahçelerle birbirinden ayrılmaktadır.

Foto 4.6: Toplu dokulu Aktarla Köyü’nden bir görünüm

Toplu dokulu köylerden biri olan Örnekköy, araştırma alanında "planlı köy"ün tek örneğidir (Harita 4.12). Dik açılarla kesişen sokakların çevresinde sıralanmış konutlar, muntazam bir görüntü vermektedir (Foto 4.8).

Harita 4.12.

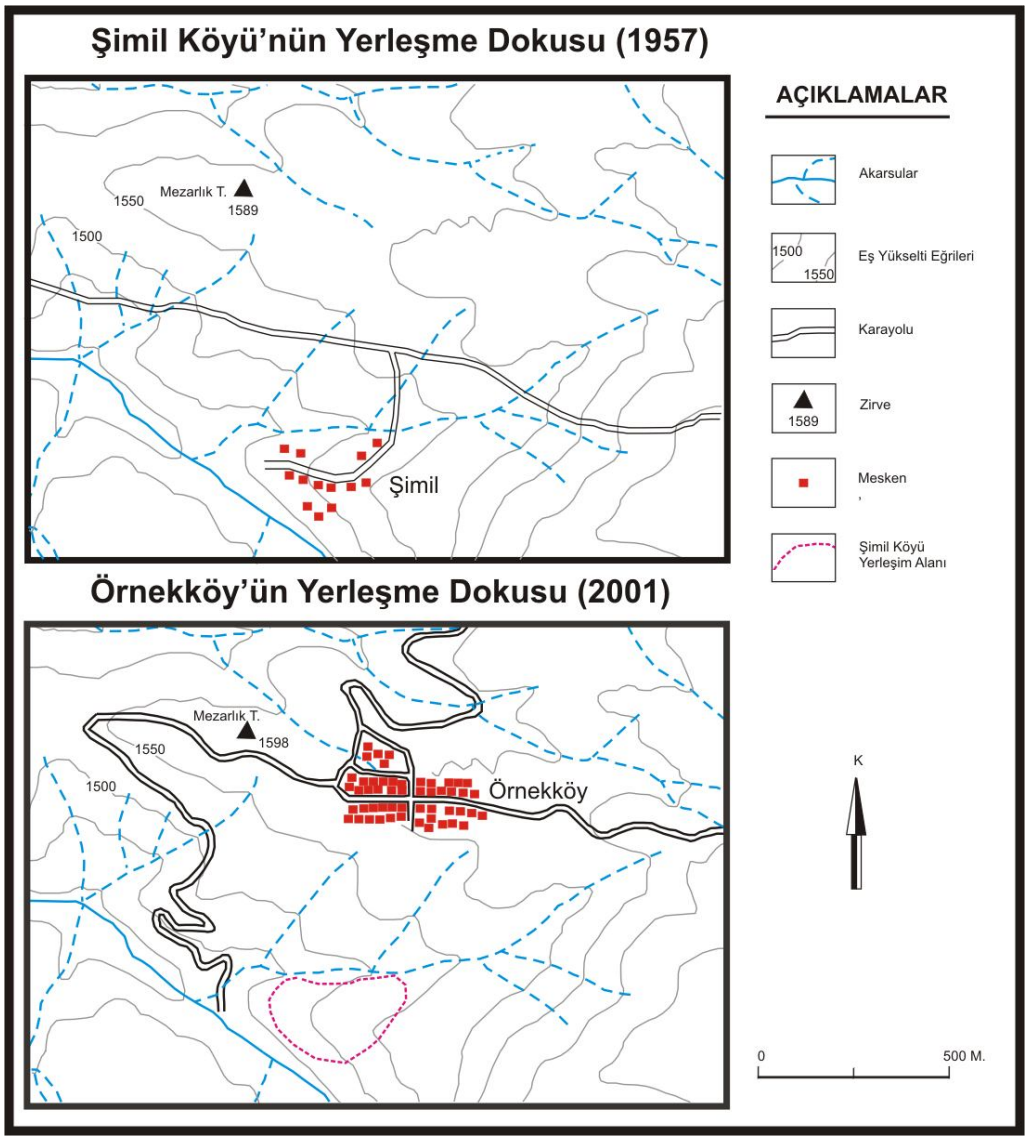

Hayvancılığın ilk planda olduğu ve içinde bir takım sürü sahibi ailelerin bulunduğu gevşek dokulu köylerde, yerleşmenin bu ekonominin gereği toplu olmaktan çok gevşek yapılı bir dokuya sahip olduğu görülür. Hatta köyü oluşturan evlerin köyden hayli uzakta ve tek başlarına kuruldukları görülür (Tunçdilek, 1984, s: 33).

Gevşek dokulu köyler, araştırma alanında yarı dağınık ve dağınık yerleşmeler biçimindedir. Pütürge'nin 26 köyü dağınık, 30 köyü yarı dağınık formdadır. Dağınık yerleşmelerde, konut mesafesi toplu köylere nazaran artmakta ve konutlar daha çok tek

ev ve eklentisi biçiminde tarımsal arazi sathına yayılmaktadır. Bu tür yerleşmeler çok çeşitli jeomorfolojik birimler üzerinde bulunmaktadır. Gevşek dokuyu oluşturan temel etken engebeli, eğimli topografya ve dağınık tarımsal arazidir. Eğimli-taraçalı arazilere kurulmuş Nohutlu, Bayırköy, Esencik, Meşedibi, Korucak, Teluşağı, Ulutaş, Kayadere, Örencik, Uzunkoru, Erdemler, Taştepe köylerinde, tarımsal arazilerin dağınık olması sonucunda meskenler tarımsal arazilerin yakınına kurulmuş ve sonuç olarak konut mesafesi açılmıştır. Kozluk, Köklükaya, Tekederesi gibi, içinden akarsu geçen köylerde ise meskenler, akarsudan yararlanmak amacıyla vadi boyunca, tarımsal arazilere yayılmışlardır. Son yıllarda gevşek dokulu yerleşmeyi artıran bir diğer faktör olarak, bahçecilik faaliyeti öne çıkmaktadır. Kayısıcılığın geliştiği Bakımlı, Tosunlu, Örmeli, Çengelli köylerinde bahçeler içerisinde meskenler yapılmıştır. Böylece eski iskân merkezine mesafeli, gevşek dokulu yerleşim alanları oluşmuştur. Köylerde son yıllarda inşa edilen konutlar bu yapıyı daha fazla kuvvetlendirmekte ve gevşek dokulu yerleşme formu yaygınlaşmaktadır (Foto 4.9).

Yarı dağınık formdaki 30 köy, birbirlerine mesafeli bir veya birkaç kümeden oluşmaktadır. Ancak küme içerisinde yer alan konutlar genellikle birbirlerine bitişik ya da çok yakın konumlandırılmıştır. Bu kümeler dışında münferid pek çok konuta rastlanmaktadır. Bu tür kümeli köyler, yamaç-vadi boyunca ve genellikle eğimli arazilere kurulmuşlardır. Konutlar, köyün mevcut yerleşim yerlerinin belirli bir istiap haddine ulaşmasının yanı sıra, topografik engellerle ya da yükselti farklılıklarıyla öbekler halinde bulunan tarımsal arazilere dağılmıştır. Araştırma alanında bu tarz köyler, 2 ayrı mesken kümesinden (Çığırlı, Çamlıdere) oluşabildiği gibi; Karşıyaka, Pazarcık, Kökpınar, Çayköy örneklerinde olduğu gibi 3, 4, 5 ve daha fazla kümeden de oluşmaktadır (Foto 4.10). Köyler, kümeler ve münferid konutlarla dağınık bir görünüm sergilemektedir ve yeni yapılan konutlar, bu formu güçlendirmektedir. Bu nedenle yarı dağınık yerleşim dokusu, toplu yerleşimden, dağınık yerleşime doğru bir geçiş formu olarak değerlendirilebilir.

Son yıllarda ulaşım sistemlerinin gelişmesi, yerleşmelerin dağılmasına yol açan bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Pazarcık, Ormaniçi, Örmeli, Çengelli, Bakımlı, Tosunlu köyleri gibi Malatya-Pütürge-Doğanyol karayolu üzerinde yer alan köylerde, yol boyunca uzanan bir konut yapılaşması dikkati çekmektedir. Yine su kaynaklarının, yaygın olması, gevşek dokulu yerleşmeye imkân tanıyan bir başka faktördür.

Tablo 4.17: Yerleşme Dokusuna Göre Pütürge Köyleri

Köyler	**Konut Dokusu**
Aktarla (Mako)	Toplu
Aliçeri	Gevşek
Alihan	Gevşek
Arınlı (Savit-Körtik)	Gevşek
Arıtoprak (Alkasmustafa)	Gevşek
Arslankent (Kamkine)	Gevşek
Bakımlı (Haraba)	Gevşek
Balpınarı	Toplu
Başmezraa	Gevşek
Bayırköy (Zahmana)	Gevşek
Belenköy (Şimil)	Gevşek
Bölükkaya (Hüsükuşağı)	Gevşek
Bölünmez (Kızıluşağı)	Gevşek
Büyüköz (Cirik)	Toplu
Çamlıdere	Gevşek
Çayköy (Pazköy)	Gevşek
Çengelli	Gevşek
Çığırlı (Halleberik)	Gevşek
Çukuroymak (Çukur)	Gevşek
Deredüzü	Gevşek
Düvenlik (Ersele)	Gevşek
Erdemler (Celuşağı)	Gevşek
Esencik (Havo)	Gevşek
Esenlik	Gevşek
Gökçeli (Gertan)	Gevşek
Gözlüce (Mavrato)	Gevşek
Gündeğer (Marasoülya)	Gevşek
Gündüz (Babik)	Toplu
Karakaya	Gevşek
Karşıyaka	Gevşek
Kavaklıdere	Toplu
Kayadere (Zinan)	Gevşek
Koçköy (Lar)	Gevşek
Köklükaya (Midye)	Gevşek
Kökpınar (Poskıran)	Gevşek
Korucak (Alkaskörmustafa)	Gevşek
Kozluk	Gevşek
Körme	Gevşek
Meşedibi (Beküriülya)	Gevşek
Nohutlu	Gevşek
Ormaniçi (Titrin)	Gevşek
Örencik (Virancık)	Gevşek
Örmeli (Şirozarato)	Gevşek
Örnekköy	Toplu
Pazarcık	Gevşek
Sahilköy	Gevşek
Sorguçlu (Şükan)	Gevşek
Söğütlü (Budalauşağı)	Gevşek
Taşmış	Gevşek
Taştepe (Alireş)	Gevşek
Tatlıcak (Şekeran)	Gevşek
Tekederesi	Gevşek
Teluşağı	Gevşek
Tepehan	Toplu
Tosunlu (Şirotarakso)	Gevşek
Üçyaka (Tahmiç)	Gevşek
Ulutaş	Gevşek
Uzunkoru (Derezarato)	Gevşek
Uzuntaş (Peraş)	Toplu
Yamaçköy	Gevşek
Yandere (Haydaran)	Gevşek
Yazıca (Alagisyazı)	Gevşek
Yediyol (Parçikan)	Gevşek
Yeşildere	Gevşek

Foto 4.7: Toplu dokulu Aktarla Köyü'nün 2,5 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

Foto 4.8: Planlı Örnekköy'ün, 2,45 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

Foto 4.9: Gevşek dokulu Tosunlu Köyü'nün 3 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

Foto 4.10: Birkaç konut kümesinden oluşan Çayköy'ün, 3 km İrtifadan Görünümü (Kaynak: Google Earth)

4.4.1.1.8. Belediye Örgütlü Köy Yerleşmeleri

1924 Tarihli Köy Kanunun 1. maddesine göre, "nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara kasaba ve yirmi binden çok nüfusu olanlara şehir denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dâhi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve Belediye Kanununa tabidir." Görüldüğü gibi kanununa göre, nüfusu 2000'den az olsa da, belediye örgütlü tüm yerleşmeler "kasaba" olarak tanımlanmaktadır.

Özçağlar'a göre, nüfusu 2000'den az olduğu halde, belediye örgütüne sahip olan ve ilçe merkezliği üstlenmemiş köy yerleşmeleri "belediye örgütlü köy yerleşmeleri" olarak adlandırılır (Özçağlar, 1997b, s: 247). Gerek nüfus kriteri, gerekse üstlendikleri fonksiyonlara göre, araştırma alanında Tepehan ve Nohutlu köyleri olmak üzere, iki adet belediye örgütlü köy yerleşmesi bulunmaktadır. Aynı zamanda bu köyler, belediye örgütüne sahip olmaları nedeniyle, "belde" yerleşmesidir.

4.4.1.1.8.1. Tepehan Köyü

Tepehan köyü, ilçenin batısında yer almaktadır. Tepehan, çeşitli kaynaklarda "Sinan" ismiyle anılmaktadır. Tarihi kaynaklarda Tepehan yerleşmesine, Selçuklu döneminden itibaren rastlanır. Pütürge civarının Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, Tepehan'ın da güzergahında yer aldığı Malatya- Kâhta kervan yolu önemini kaybetmiştir. Tepehan, 1560 tarihli Malatya Tahrir Defteri'nde Kâhta Nahiyesi'ne bağlı, Dirbersun (Uzuntaş) köyüne bağlı bir mezra yerleşmesi konumundadır (Yinanç, Elibüyük, 1983 s: 351). 1893-1894 tarihli kayıtlarda ise Tepehan, köy yerleşmesidir. Tepehan, Cumhuriyetin ilanından sonra "Nahiye (Bucak) Merkezi" statüsü kazanmıştır.

Tepehan Köyü, Ormaniçi, Pazarcık, Körme, Yazıca, Sorguçlu, Taştape, Yeşildere, Uzuntaş, Gökçeli, Gündüz köyleri ile komşudur. 67 km²'lik yüzölçümüyle Pütürge'nin en geniş alana sahip köylerindendir. 1995 yılında belediye teşkilatının kurulmasıyla birlikte Dikilitaş, Çaygören ve Aliçeri köyleri, Tepehan'la birleştirilir. 2001 yılında yapılan referandumla, Aliçeri Mahallesi belediye sınırlarından ayrılarak, yeniden köy tüzel kişiliği kazanır. Günümüzde Tepehan'a bağlı, Arguça (Ardıçlı), Sinan (Tepehan merkez), Dikilitaş, Zeynan, Çat, Çaygören olmak üzere 6 mahalle bulunmaktadır. Nüfusu 1218 kişidir (2010). Tepehan (Sinan), plato yamaçlarına kurulmuştur. Köye bağlı mahalleler, 820 m. ile 1500 m. arasında değişen yükseltilerde yer almaktadır (Harita 4.13).

Köyün ana ekonomik faaliyeti tarımdır. Tepehan'ın orman köyü olması nedeniyle tarımsal faaliyet alanı sınırlıdır. Bu nedenle köy ekonomisi için yayla alanları eskiden beri önem taşımaktadır. Tepehan'da temel ihtiyaçların karşılanabildiği 4 bakkal ile 4 kahvehane, 1 fırın ve 1 berber olmak üzere 10 adet ticari işletme bulunmaktadır (Tablo 4.18). Köy halkı, orta ve uzun vadeli ihtiyaçlarını büyük ölçüde Malatya'dan karşılamaktadır. Tepehan'ın Malatya-Nemrut Dağı güzergâhında bulunması, ticari hayata bir canlılık kazandırmış, orman içerisinde bulunan çeşitli rekreaktif alanlar, bu sayede daha fazla ilgi gören sosyal mekânlar haline gelmişlerdir. (Foto 4.11), (Foto 4.12). Köy, YİBO (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) ile kısmi bir eğitim fonksiyonuna sahiptir.

Harita 4.13.

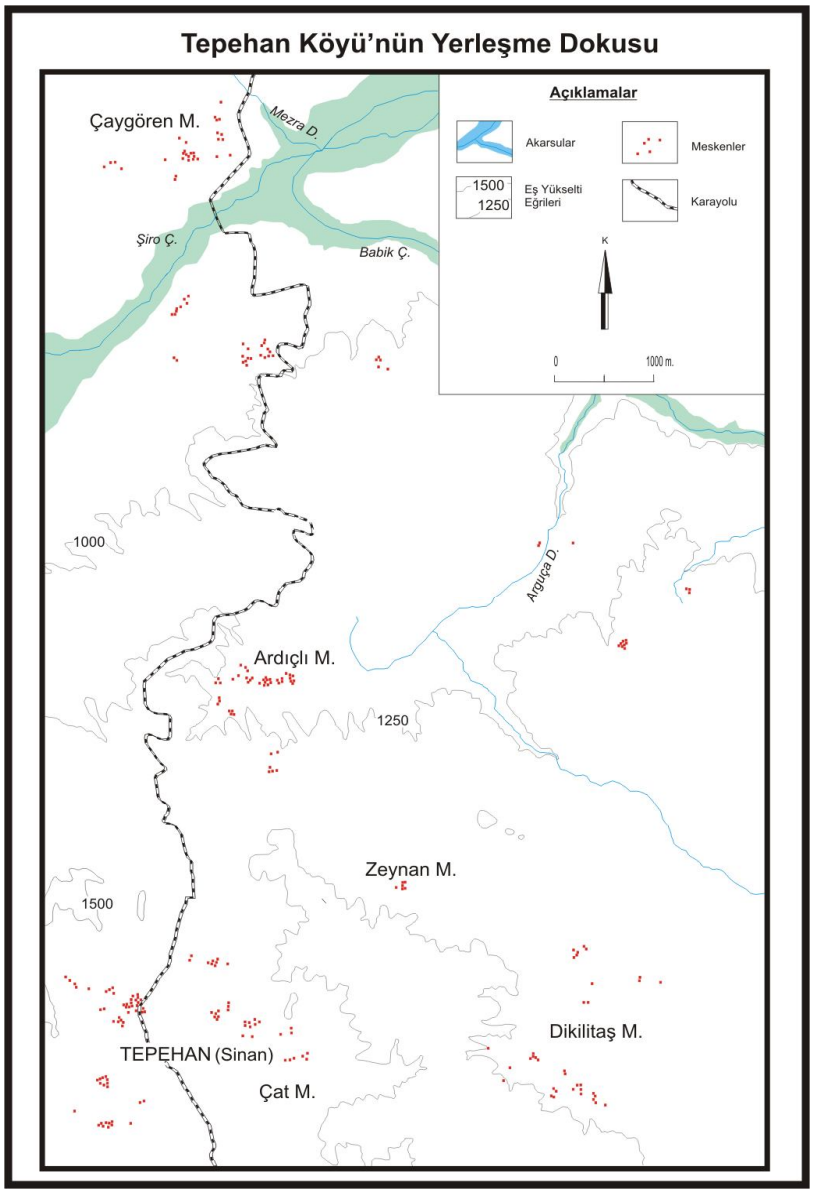

Foto 4.11: Tepehan (Sinan) Köyü'nden bir görünüm

Foto 4.12: Tepehan Köyü'nde bir mesire alanı

4.4.1.1.8.2. Nohutlu Köyü

Araştırma alanında belediye örgütlenmesine sahip bir diğer köy Nohutlu'dur. Nohutlu, 1560 yılı tahririnde, "Yaylu ili Nahiyesi"nin, Havi köyüne bağlı bir mezra yerleşmesidir (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 314). 1893-1894 verilerinde ise köy yerleşmesidir. 19.yy Osmanlı kayıtlarında Nohutlu köyü için, Seng-istan (taşlık), sık

meşeli ve iki yüksek dağ ile çevrili, evler dağınık, eyyam-ı sayf'da (yaz mevsiminde) halkın yaylaya çıktığından bahsedilmektedir (Işık, 1998, s: 625).

Pütürge'nin güneyinde bulunan Nohutlu Köyü, 36 km² yüzölçümüne sahiptir. Kuruluş yeri bir plato sahasıdır. Meskenler 1400-1600 metreler arasında yer almaktadır. Köyün, Faris, Ayiv, Üran ve Dalık isimli 4 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır (Harita 4.14), (Foto 4.13). Hayvancılık köyün en önemli ekonomik faaliyetidir. Yaylacılık, köyün geleneksel bir faaliyetidir.

Nohutlu, anayolların sapasında yer alması nedeniyle gelişme imkânı bulamamıştır. Köyde ticari işyeri olarak, 4 bakkal ve 1 berber bulunmaktadır. Köy büyük ölçüde Malatya'nın ticari etki sahasındadır. Köy halkının büyük bölümü tarım sektöründe istihdam etmektedir.

Tablo 4.18: Tepehan ve Nohutlu Köylerinde Bulunan Ticarethaneler

İşyerleri/Köyler	**Tepehan**	**Nohutlu**
Bakkal/Manav	4	4
Berber	1	1
Fırın	1	-
Kahvehane	4	-

Harita 4.14.

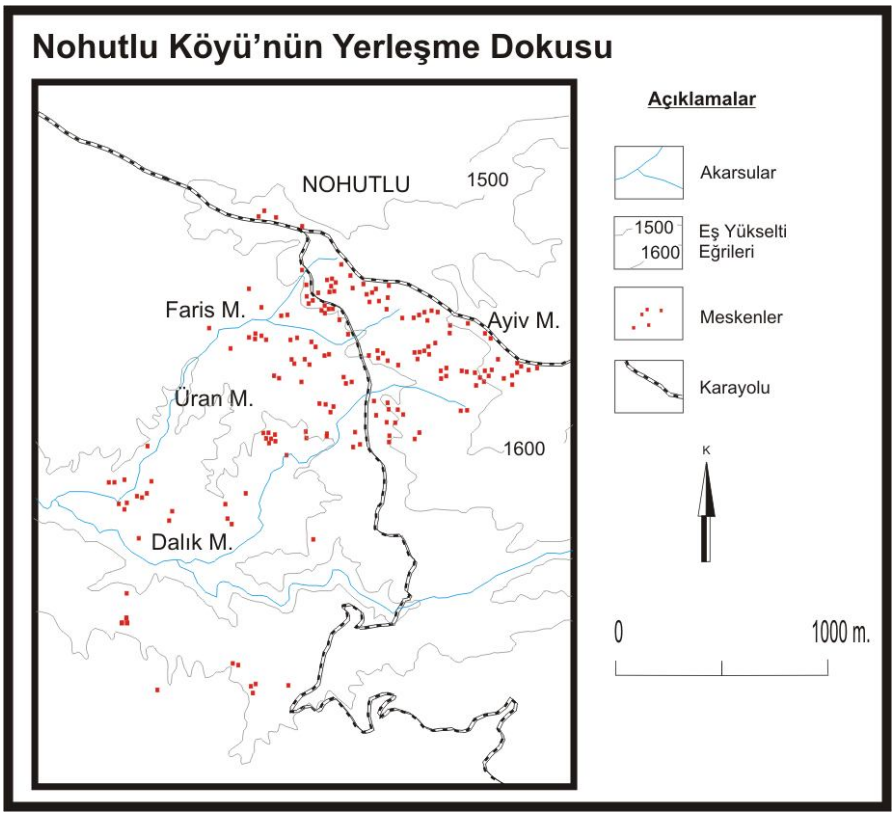

Foto 4.13: Nohutlu Köyü'nden bir görünüm

4.4.1.2. Mahalleler

"Kırsal yerleşme coğrafyamızın en önemli yerleşme birimlerini oluşturan ve kışla, kışlak, güzle, güzlek, yayla, yaylak, ağıl, dam, kom, oba, canik, divan, mahalle, mezra... vb münferit yerleşme ile köy arasında yer alan ara-biçimlerin tanım ve kapsamına, ülkemizde yayınlanmış ansiklopedi ve sözlüklerde doğru bir karşılık bulma olanağı yoktur" (Sözer, 1983, s: 3). Köyden küçük bazı yerleşim birimleri üzerine coğrafyacılarca uzlaşılmış tanımlar yapılamamıştır. Çeşitli tanımlardan anlaşıldığı gibi, köyaltı yerleşmesinin bulunduğu mekâna göre tanımlar değişmektedir. Bu durum, gözlemlenen yerleşmenin bulunduğu yörelerin coğrafi mekân özelliklerine göre çeşitli farklılıklar göstermesi ve yaşanılan zaman diliminin sosyo-ekonomik özelliklerine göre çeşitli değişimler sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma alanı için benzer bir durum, mahalle-mezra yerleşim birimleri tanımları üzerinde yaşanmaktadır.

"Çok yerde yanlış bir yaklaşımla mahallelere mezraa da denilmektedir. Mezraa, Arapça bir sözcük olup, ziraat alanı, ekinlik anlamına gelmektedir. Engebeli arazi yapısına sahip sahalarda yer alan köylerde, ziraat alanları köy yerleşim sahasından uzakta bulunabilmektedir. İşte, bu gibi tarım alanlarına mezraa, bu alanlarda tarım sezonu boyunca barınmak amacıyla inşa edilen yerleşmelere de mezraa yerleşmesi denilmektedir. Mezraa yerleşmeleri tarımsal fonksiyonlu dönemlik yerleşmelerden olup, yıl içinde tarımsal faaliyetin yürütüldüğü dönemde arazi sahipleri veya kiralayanlar

tarafından yerleşik hale getirilirler. Tarımsal faaliyetin sona ermesiyle bu yerleşmeler boş kalır. Son yıllarda Türkiye'deki mezraa yerleşmelerinin çoğu sürekli ikâmet edilen yerleşmelere dönüşmüşlerdir. Bir köy alanı içindeki mezraa yerleşmelerinin sürekli oturulan yerleşmeler haline gelmeleri idarî bakımdan mahalle statüsü kazandıklarına işaret etmektedir." (Özçağlar, 2005, s: 8).

İster bir ailenin fertleri veya ayrı kökten gelen akrabalar olsun, isterse tam ters olarak fertler arasında herhangi bir akrabalık bağı mevcut olmasın; ancak birbirleri ile sosyo-ekonomik bağlar kurmuş karşılıklı bir dayanışma sistemine ulaşmış, birbirileri arasındaki tecrid faktörünü yıkmış kimselerin, birbirlerinden uzak veya yakın mesafede tesis etmiş oldukları meskenlerin meydana getirdiği toplumu "mahalle" olarak takdim etmek mümkündür (Tunçdilek, 1967, s:108). "Bir köyün muhtarlık alanı dahilinde sürekli olarak yaşanılan birden fazla yerleşim birimi bulunuyorsa, bu kırsal yerleşmelerin her biri idarî yönden "mahalle" olarak isimlendirilmektedir." (Özçağlar, 2005, s:6).

Büyük ölçüde engebeli bir topografyaya sahip bulunan Pütürge arazisi, bir yandan yerleşmeleri sınırlarken, bir yandan da adalar halinde yerleşime uygun alanlar sunmaktadır. Su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek Pütürge'de, köylerden daha küçük çeşitli iskân üniteleri bulunmaktadır. Diğer taraftan, iskân ünitelerinin sayısal artış ve dağınıklık göstermesine neden olan tarihsel faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. "Anadolu'da istila harpleri, derebeylik ve asayiş bozukluğu gibi tarihi faktörler ve bataklık, fezeyan, sivrisinek ve malarya gibi tarihi ve sıhhi sebepler dolayısı ile şehir, kasaba ve bir kısım köyler, bunların ilk nüveleri daha ziyade müdaafası nispeten kolay, aynı zamanda daha müsaid sıhhi şartlar arz eden yüksek sitler, dağ, tepe, yamaç gibi topografik unsurlar üzerine kurulmuş ve ekseriya görüldüğü üzere, ayrıca bir veya iç içe birkaç sur içine de alınmışlardır" (Tanoğlu, 1969, s: 267-268). "Bilindiği gibi 16. yüzyılda başlayan yıkıcı olaylar, o zamana kadar mevcut olan köylerin bir kısmının yok olmasına, önemli bir bölümünün yer değiştirmesine, diğerlerinin de ufak köycüklere (köy-altı) dönüşmesine neden olmuştur (Tunçdilek, 1986, s: 71).

Pütürge'nin köyaltı yerleşmelerine ilişkin en eski veriler 16. yy.a aittir. Osmanlı kayıtlarında (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 365-397) Şüre Nahiyesi'nde bulunan, köy altı yerleşmelerinin tamamı için "mezraa" ifadesi kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir yerin mezra olduğunu belirlemek için harabesi, suyu, mezarlığı olup

olmadığına bakılmaktadır (Tunçel, 1995, s: 269). Faroqhi'ye göre, Osmanlı mezraları, günümüzdeki tanıma yakın bir anlam taşımaktadır; mezralarının çoğu zirâiydi, diğer tüm vergiler ikinci öneme sahipken, buralardan toplanan olağan vergi tahıl öşürdür (Faroqhi, 2006, s: 106). Ancak her halükarda, "mezra" kavramı ile köylerden daha küçük yerleşmelerin kastedildiğini hatırlatmakta yarar görmekteyiz. Anadolu'da 16. yy'ın önemli bir bölümü kır iskânının gelişmesi bakımından oldukça elverişli bir dönemdir. Bu nedenle, mezra yerleşmeleri de köy yerleşmeleri gibi sayıca artış göstermiştir. 1519 tarihli tahrir defterinde Şüre Nahiyesi'nde toplam 14 mezra yerleşmesi bulunmaktadır. 1524 ve 1530'da mezra sayısı 41, 1547 ve 1560'da 55 adettir (Taştemir, 1999, s: 66), (Tablo 4.19), (Tablo 4.20). Faroqhi, dönemin mezra sayılarının artış ve azalışı ile ilgili olarak şu tespitte bulunur; "muhtemelen, zırai faaliyetlerin önemi nedeniyledir ki, nüfus artışı görüldüğü dönemlerde yeni köylerin çekirdeğinin oluşturulması; gerileme dönemlerinde ise köylerin varlıklarını mezralar olarak sürdürmesi biçiminde, mezralara bir eğilim söz konusuydu" (Faroqhi, 2006, s: 106).

Tablo 4.19: 16. yy Şüre İli Nahiyesinde Bazı Yıllara Ait Mezra Sayısı

Yıllar	**Mezra Sayısı**
1519	14
1524	41
1530	41
1547	55
1560	55

Kaynak: Taştemir, 1999, s: 66

Bir köyün yakınında ziraate elverişli arazi az olduğu veya nüfus arttıkça mevcut yerler bu nüfusu beslemeğe kâfi gelmediği takdirde bazı kimseler daha uzaklarda ekim sahaları teminine çalışırlar. Elde ettikleri bu sahalara evler yaparak orada devamlı bir surette yerleşir ve mevcut tarlaları ekip biçmeğe başlarlar (Sarıbeyoğlu, 1951, s:33). Gerçekten de Pütürge'nin arızalı topografik yapısı, pek çok köyün yerleşim ve ekonomik faaliyet alanlarını sınırlandırmıştır. Köyün besleyebileceği kapasiteyi aşan nüfus, yeni yerleşim alanlarına yönelmiştir. Önceki yüzyıllarda konar-göçer aşiretlerin yerleşik düzene geçmesi veya daha önce yaşanılan yerleşim birimi içerisinde meydana gelen çeşitli anlaşmazlıklar, göçe ve dolayısıyla mezra, kom ve mahallelerin oluşumuna yol açan tarihi ve sosyal nedenlerdir. Araştırma alanında bulunan mahalleler, genellikle aynı ailenin fertlerince kurulmuştur. Bu nedenle Hüseyinbey, Hametler, Alikan,

Aliismailler gibi pek çok mahalle, aile unvanıyla anılmaktadır. Bazı mahallelerde birkaç kuşak öncesine dayanan bir akrabalık ilişkisi söz konusudur.

Tablo 4.20: 1560 Yılında Şüre İli Nahiyesi Köyleri ve Bağlı Mezralar

Köyler	**Mezralar**	
Arhodça (Argoça)	Şuşatik Mere Güran Berd Ağacı Teşteni Halbaş Kala-i Şure Kavak Köseler	Kara Kaya Alma Büki İldenüz Harab-ı Karaş Seksen Viran Kızıl Kaya Kırı Bağı
Bazarcık	Legleg	
Bazük (Babik)	Hazro	
Burc	Hamurkesen	
Cenderlu	Cenk Viranı Deve Damı	
Çelebi Pınarı	Vah Harbure	
Güran	Mavretoy-i Bala	
Görvin	Çanayirek Kozlık Gelincik	
Güni Öni (Kamuşlı)	Balkutı Kavak Keferdaniz Karaca Kaya Madik Tazu Deresi Okçı Sögüd Ağacı Merk	Belvi Günivenk Taysun Kalacik Kilisecik Terbesik Kilise Teke Deresi Merk Burc
Kerar	Zevik	
Kumaş	Armudlu Göl Şeşpınar	
Merasiye	Şorte Köse Hasan	Ballu Pınar Kapulu Göl
Mezra	Kızıl Kilise	
Pispisi	Kızıl Yazı	
Seyrek	Harab Musa	
Yenice	Çörmek	

Kaynak: Yinanç-Elibüyük, 1983, s: 365-397

Günümüzde çeşitli kurumların çalışmalarında, araştırma alanında bulunan köyaltı iskân birimlerinin "mahalle, mezra, oba" olarak tasnif edildiği görülmektedir. Bu tasnifin hangi kriterlere göre yapıldığı açık değildir.

Pütürge Kaymakamlığı verilerine göre (2010) araştırma alanında toplam 178 adet mezra yerleşmesi, Malatya Valiliği verilerine göre[13] 325 adet mezra yerleşmesi, 1997 Köy Envanteri'ne (2002, s: 6) göre 81'i mahalle, 121'i mezra yerleşmesi olmak üzere toplam 202 adet köyaltı yerleşmesi, Malatya Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne göre, 148'i mezra-oba ve 15'i mahalle olmak üzere toplam 163 adet daimi yerleşilen köy altı iskân birimi bulunmaktadır (2004, s: 38).

1981 Köy Envanteri'ne göre araştırma alanında 45'i mahalle, 135'i mezra olmak üzere toplam 180 adet köyaltı yerleşimi bulunmaktadır. 180 mezra/mahalle yerleşmesinde 3378 hane bulunmaktadır. 1997 Köy Envanterine göre, 202 mezra/mahalle yerleşmesinde hane sayısı 3170'tir (2002, s:6). Arazi araştırmalarımıza (2010) göre Pütürge'de, 50 köye bağlı toplam 152 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Köylere bağlı mahalle sayıları 1 ile 9 arasında değişmektedir. Toplam hane sayısı 1494, mahallelerin toplam nüfusu 6349 kişi, mahalleler ortalama 10 hanelidir.

Konuyla ilgili geçmiş yıllara ait en ayrıntılı bilgiyi, 1981 Köy Envanteri sunmaktadır. Günümüze kadar aradan geçen 30 yılda, 180'den 152'ye gerileyen mahalle sayısındaki azalışın temel nedeni, zamanla terk edilen veya statüsü değişen mahalle yerleşmeleri ile 1981 Köy Envanterinde, köy yerleşimi içerisinde yer alan ve mahalle veya mezra vasfı taşımayan, köy merkezi yerleşiminin çeşitli muhitlerinin ayrı bir yerleşim birimi olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca 1981 sonrasında köy statüsü kazanan 10 mahalle ile tamamen terk edilen Bayırköy'e bağlı Çilingirevleri, Uzuntaş'a bağlı Kert, Balpınarı'na bağlı Kalan mahalleleri örneğinde olduğu gibi, toplam mahalle sayısına dahil edilmeyen yerleşmeler de bulunmaktadır (Tablo 4.21). Buna karşın 1981 Köy Envanterinde yer almayan 14 mahalle yerleşmesi çalışmamıza dahil edilmiştir.

Mahallelerin büyük bölümünün günümüzde artık büyümeleri bir yana, son yıllarda önemli ölçüde nüfus kaybettikleri dikkat çekmektedir. Kanımızca Pütürge yerleşmeleri içinde, en yoğun göç verme eğilimi mahallelerde görülmektedir. Mahallelerde göçler sonucu kullanılmayan haneler olmasına rağmen, hâlâ pek çoğunda az ya da çok nüfus bulunmaktadır. Mahalle sayıları doğal olarak köyden köye değişiklik göstermektedir. Mahalleler, 1250 m. ile 1750 m. arasında ve özellikle arazinin akarsular tarafından derince yarıldığı, eğim ve engebenin arttığı yüksek alanlarda

[13] http://www.malatya.gov.tr/malatya-hakkinda/detay.aspx?SectionID=D9drV6MGazCTPOlldiSgvw%3d%3d&ContentId=RamwgJhv%2fRuzi8PhtnSgLA%3d%3d

yaygınlaşmaktadır. Şakşak Dağı yamaçlarına kurulmuş olan, alt ve üst sınırları arasında 1000 m. den fazla yükselti farkı bulunan Tatlıcak (6), Aktarla (4), Pazarcık (9) köyleri en fazla mahalle yerleşmesine sahip köylerdendir. Yine Şakşak Dağı yamacına kurulu Gündeğer köyüne bağlı Hirimler ve Miko mahalleleri, Pütürge daâimi yerleşmelerinin alt ve üst sınırını oluşturmaktadır. Hirimler'de 705 m. den itibaren başlayan yerleşmeler, Miko mahallesinde 1770 m. de son bulmaktadır (Harita 4.15). 1250 m.den alçak alanlara kurulmuş köylerde, mahalle yerleşmeleri seyrekleşmektedir. Akarsu vadileri, plato alanları ve sırtlar, mahalle yerleşimlerinin yayıldığı çeşitli jeomorfolojik birimlerdir.

Tablo 4.21: Pütürge Köylerine Bağlı Mahalle ve Mezralar ile Hane Sayıları (1981, 2010)

Köyler	**1981**				**2010**	
	Mahalle		**Mezra**		**Mahalle**	**Hane**
	Sayı	**Hane**	**Sayı**	**Hane**		
Aktarla	6	69			Körtiahmetler Aliismailler Candar Danacık İvihasanlar İvikanlar	19 4 18 7 6 8
Aliçeri			4	63	Zimal İban Maran	8 9 4
Alihan			5	48	Sıhrayık Kenanuş	5 3
Arınlı			2	40	Dölek Savit Savid	8 9 7
Arıtoprak			6	65	Elmaağacı Haskifi	9 6
Arslankent			1	60	Küçülükevleri Kırıkevleri Açma	2 7 8
Bakımlı			12	113		
Balpınarı					Alikan Karan Millimar Bağlantıları Kökpınarla Hacanan	4 4 4 6 21 9
Başmezraa	2	27			Söğüt	4
Bayırköy			5	61	Çergolar Hırolar Gördükler Karabaş	3 6 9 8
Belenköy	2	79			Kavaklı Mehrap	4 5
Bölükkaya	1	157			İsmailler	21
Bölünmez			2	43	Alicik Hırıve	13 11
Büyüköz			3	68	Musan Ocakbaşı Yanören	10 10 20
Çaygören			6	126		
Çamlıdere					Aşıktarla Milderesi	4 8
Çengelli			2	19	Mıstalan Adamevkii	16 6

Çığırlı	1	12			Kalikuşağı	9
Çukuroymak			2	35	Çukur	3
Dikilitaş			3	75		
Düvenlik			5	55	Cirik Çargebanı Çukadar Rasgelme Alimusa	17 5 3 2 8
Esencik			1	20		
Gökçeli			5	111	Küran Kavak Kollan Tüm	10 4 9 13
Gözlüce	2	35			Tepe	25
Gündeğer	4	75			Güççüler Hıdırlar Miko Hirimler	11 16 15 18
Gündüz			4	55	Gömikan Geval Mikol Torunlar Küpükler Şalliyan	7 6 7 2 4 2
Kayadere					Hüseyinmolla Mollahasan Usali	8 7 4
Koçköy	2	12			Alihame Babikler	4 7
Köklükaya			2	30	Kerkinas Şalik	5 11
Kökpınar	4	135			Hacizer Kertikullikan Bedri Mezra	6 7 13 12
Korucak			2	40	Alikan Harabe	10 6
Kozluk					Mülan Milli	3 4
Körme			4	40	Tahtakale Cimikan Güzgöreç	4 5 8
Meşedibi			2	25	Bekirisüfla Hetno	3 5
Ormaniçi	1	15			Yongalı	16
Örencik			3	35	Murgar Boyalı Ballı Karagöl	6 6 5 12
Nohutlu	6	224			Ayiv Faris Uran Dalık	23 14 21 17
Pazarcık			11	327	Akpınar Harabe Hüsümüsan Köribo Nefsipazarcık Nican Civan Gemiran Görvin	22 18 5 19 19 9 5 8 12
Sorguçlu			4	138	Sosi (Karan) Ferikan (Kandan) Aşıktarla	11 5 15

Taşmış			2	67	Kerar Çermik Gömikan	31 19 10
Taştepe			7	67	Huri	11
Tatlıcak			6	45	Köseköy Nergis Hüseyinbey Gölpingöl Sultikuşağı Hametler	6 5 8 9 10 4
Tekederesi			5	54	Haşhaş Aliseydi Hamo Gelcük Omgin Hösükuşağı	3 10 2 13 8 3
Teluşağı	2	93			Çolaklar	25
Tosunlu	3	45			Sülük Koncaevleri	12 35
Tepehan	3	80			Ardıçlı Çaygören Dikilitaş Çat Zeynan	87 29 35 15 11
Üçyaka	2	23			Fizan Göf Ziyaret	4 15 10
Ulutaş					Pirik	8
Uzunkoru	1	25				
Uzuntaş			5	125	Gelipoli Sinşirek Şalyan Narincik Girgom Mikan	20 6 28 6 5 9
Yamaçköy			4	65	Göllü Sağırlar Narcak Çayıriçi	10 13 7 5
Yandere			5	47	Mollaliyan Mıstıkan Orhalı	6 7 2
Yazıca			5	93	Maman Sosan Musteylan Alkızlı	10 6 11 11
Yediyol	3	17			Mıstibe Kadir	5 5
Yeşildere					Hütan Mamüsük Girto	6 5 7
TOPLAM	**45**	**1123**	**135**	**2255**	**152**	**1494**

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

Bazı mahalleler zaman içerisinde büyüyüp köy ile birleşmiştir. Özellikle bahçeciliğin yapıldığı köylerde bu durum daha belirgindir. Kayısıcılık ile geçinen bazı köylerde, kayısı bahçelerinin içerisine konutların yaygınlaşmasıyla, gevşek dokulu bir yerleşim gerçekleşmiş ve böylece köy ile mahalleler bütünleşmiştir. Örneğin 1981 yılında (Köy Envanteri) Bakımlı Köyü'nde, 13 mahalle yerleşimi mevcuttur. Günümüzde Bakımlı köyü mahalleleri, köy yerleşmesiyle bir bütün haline gelmiş ve

köy ile mahalle arasında ayrım ortadan kalkmıştır. Yine Gözlüce köyünün 2 mahallesi köyle birleşmiş durumdadır. Yakın zamana kadar Tepe, Dıvlarla ve Çukur adlı 3 mahalleye sahip olan köy, günümüzde bahçecilik ziraatıyla batı yönlü olarak büyümüş ve Tepe Mahallesi mahalle özelliğini korurken, Dıvlarla ve Çukur mahalleleri artık köy merkez yerleşmesi içerisine dahil olmuştur (Foto 4.14), (Foto 4.15).

Foto 4.14: Bakımlı Köyü'nün 2,40 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

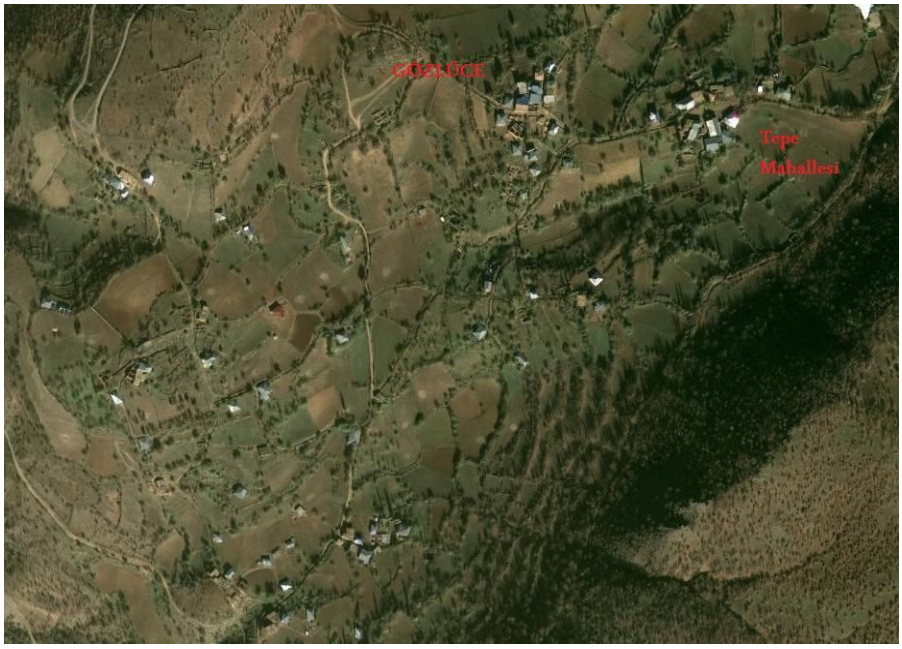

Foto 4.15: Gözlüce Köyü'nün 2,57 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

Mahallenin bağlı bulunduğu köyle ilişkisini belirleyen temel unsur; ulaşım şartları, köye mesafesi, köyün fonksiyonel özellikleri ve akrabalık ilişkileridir. Örneğin; Görvin Mahallesi idari olarak bağlı olduğu Pazarcık Köyü'ne 2,5 km uzaklıktadır. Ancak akrabalık ilişkileri nedeniyle, 4,5 km uzaklıktaki Kökpınar Köyü ile fonksiyonel olarak bağlantılıdır. Bir başka örnek olarak; Sultikuşağı Mahallesi, bağlı bulunduğu Tatlıcak Köyü'ne 7 km, Çığırlı ve Gündeğer köylerine ise yaklaşık 2 km uzaklıktadır. Bu mahalle, mesafenin fazla olması nedeniyle bağlı olduğu Tatlıcak Köyü'nden ziyade, Çığırlı ve Gündeğer köyleriyle sosyo-ekonomik ilişki içerisindedir. Ayrıca, mahalle yerleşmeleri, bağlı bulundukları köylerle, bulundukları konum, yükselti farklılıkları gibi nedenlerle tarımsal üretim yönünden farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, yaklaşık 1400 m. yükseltiye sahip Gündeğer Köyü'nde hayvancılık birincil ekonomik faaliyet iken, 705 m. yükseltiye sahip bağlısı Hirimler Mahallesinde kayısıcılık yaygın ekonomik faaliyettir.

Mahallelerin bağlı bulundukları köylerle mesafesi kuş uçuşu olarak, genellikle 1 km.den daha azdır. Ancak engebeli arazi şartlarına bağlı olarak mahalle-köy mesafesi bazı yerlerde 8-10 km.yi bulmaktadır. Örneğin Örencik Köyü ile bağlısı Murgar Mahallesi, kuş uçuşu yaklaşık 500 m., karayoluyla 2 km mesafelidir (Foto 4.16), (Foto 4.17). Yine Karagöl Mahallesi, idari olarak bağlı bulunduğu Arslankent Köyü'ne kuş uçuşu 3,5 km uzaklıktadır. Ancak yol mesafesi yaklaşık 8 km dir.

Foto 4.16: Örencik Köyü'nün 2,19 km irtifadan görünümü (Kaynak: Google Earth)

Foto 4.17: Örencik Köyü ve Murgar Mahallesi'nden bir görünüm

Araştırma alanında bulunan mahalleler, yakın dönemlere kadar, köy yerleşmesi oluşturması bakımından oldukça doğurgan bir iskân birimidir. Cumhuriyet döneminde, Pütürge'nin 14 mahalle yerleşmesi köye dönüştürülmüştür (Tablo 4.22). Araştırma alanında mahalle yerleşmelerinin bir bölümü dikkate değer bir nüfusa sahiptir. Bu nedenle, 24 mahallede ilköğretim okulu eğitim vermektedir (2010), (Tablo 4.23), (Foto 4.18).

Tablo 4.22: Pütürge İlçesinde Köye Dönüştürülen Mahalle Yerleşmeleri

Köy Statüsü Kazanan Mahalle	**Eski Adı**	**Köy Statüsünü Kazandığı Yıl**	**Köy Statüsü Kazanmadan Önce Bağlı Olduğu Köy**
Çamlıdere	Cofken	1995	Sorguçlu (Şükan)
Balpınarı	Arudan	1996	Pazarcık
Belenköy	Dinikler	1968	Şimil
Deredüzü	Beşiri	1995	Uzunkoru (Derezarato)
Esenlik	Tanıçharap	1962	Arıtoprak
Karakaya	Karakaya	1988	Gündüz
Kavaklıdere	Rikan	1996	Kökpınar (Poskıran)
Kayadere	Zinan	1956	Uzuntaş (Peraş)
Kozluk	Kozik	1988	Sorguçlu (Şükan)
Sahilköy	Yanikörme	1988	Körme
Ulutaş	Dudan	1988	Sorguçlu (Şükan)
Yeşildere	Çat	2002	Gökçeli (Gertan)
Çengelli		1978	Örmeli
Karşıyaka		1962	Bölükkaya (Hüsükuşağı)

Kaynak: Pütürge Kaymakamlığı Verileri, 2010 Arazi Anketi

Tablo 4.23: Faal İlkokula Sahip Mahalleler (2010)

Köy	**Mezra**
Aktarla	Candar
Arınlı	Dölek
Arıtoprak	Elmaağacı
Büyüköz	Yanören
Çamlıdere	Milderesi
Gökçeli	Tüm
Korucak	Alikan
Nohutlu	Uran
Ormaniçi	Yongalı
Örencik	Karagöl
Örencik	Murgar
Pazarcık	Akpınar
Pazarcık	Civan
Pazarcık	Nefsipazarcık
Sorguçlu	Kandan
Sorguçlu	Karan
Taşmış	Gömikan
Taşmış	Kerar
Tepehan	Çaygören
Tepehan	Güldiken
Ulutaş	Pirik
Uzuntaş	Şallıyan
Yamaçköy	Sağırlar
Yazıca	Maman

Kaynak: Pütürge İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu (2010)

Foto 4.18: Gökçeli Köyü, Tüm Mahallesi ilkokulu

Pütürge ilçesinde, mahalle yerleşmelerinin öne çıkan özellikleri şunlardır;

1- Mahalleler, genellikle bağlı oldukları köylerden ayrı bir mülki araziye sahiptir. Mahallelerin tamamına yakını[14], köylerden küçüktür. Pek çoğu verdikleri göçlerle ve doğal ortam şartlarının sınırlayıcı etkisiyle günümüzde büyüme imkânına sahip değildir.
2- Araştırma alanında bulunan mahalleler, hane ve nüfus miktarları bakımından büyük değişiklikler göstermektedir. Mahalleler 2 haneli olduğu gibi, 87 haneye sahip mahalle de bulunmaktadır. Mahallerdeki konut sayısıyla, nüfus miktarı arasında paralellik kurmak pek mümkün değildir. Örneğin Kozluk Köyü'ne bağlı Milli ve Mulan mahallelerinde toplam 7 hanede 53 nüfus barınırken, Kayadere Köyü'ne bağlı toplam 15 haneli Mollahasan ve Hüseyinmolla mahallelerinde 21 nüfus bulunmaktadır.
3- Mahalleler, çok yerde yayıldıkları alanlar ve tarımsal arazi itibariyle, köylerden daha dar alanlıdır. Mahalle sayıları, yükselti, eğim gibi topografik faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Engebeli sahalar, mahalle yerleşmesine uygun alanlar sunmaktadır. Araştırma alanında bulunan pek çok mahalle, bağlı bulunduğu köyle doğal bir engelle ayrılmıştır.
4- Mahallelerde genellikle birincil tarımsal üretim hayvancılıktır. Bitkisel üretim ikincil ekonomik faaliyettir.
5- Mahalleler, bağlı bulundukları köylerle, tarımsal üretim bakımından farklı özellikler taşıyabilmektedir.
6- Mahalleler daimi iskân üniteleridir.
7- Tunçdilek'in eserinde bulunan; "Elazığ'ın Cüngüş Bucağı Civarı"nı gösteren haritada (Tunçdilek, 1967, s: 115), Pütürge'nin doğu kesimi de yer almaktadır. Bu haritada yer alan mahalleler, "gevşek dokulu mahalle" olarak tanımlanmıştır.

[14] Çukuroymak Köyü'ne bağlı Çukur Mahallesi, nüfus miktarı itibariyle istisna bir yerleşme konumundadır. Köy merkezi, verilen göçlerle tamamen boşalmıştır. Dolayısıyla 22 nüfuslu Çukur Mahallesi (2010), köyden büyük mahalleye örnek gösterilebileceği gibi, aynı zamanda köyün yeni merkezi olarak da kabul edilebilir.

Harita 4.15.

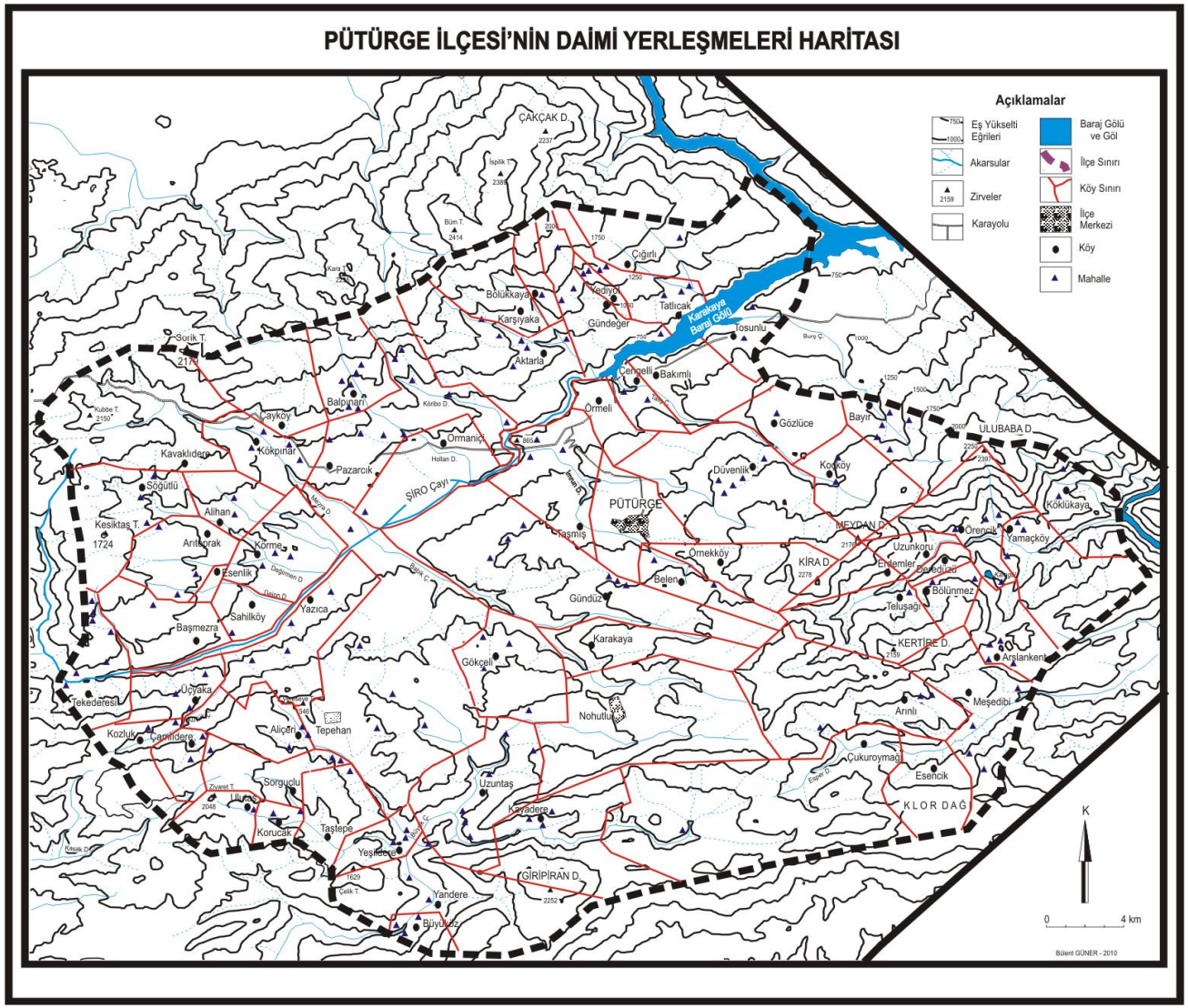
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN DAİMİ YERLEŞMELERİ HARİTASI
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Gölü ve Göl
İlçe Sınırı
Köy Sınırı
İlçe Merkezi
Köy
Mahalle
Karakaya Baraj Gölü
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİRE D.
KLOR DAĞ
GİRİPİRAN D.
ŞİRO Çayı
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Gündeğer
Tatlıcak
Tosunlu
Aktarla
Cengelli
Bakımlı
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Düvenlik
Koçköy
Köklükaya
Yamaçköy
Örencik
Uzunkoru
Evdemler
Bölünmez
Telusağı
Arslanken
Meşedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
Örnekköy
Belen
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Nohutlu
Uzuntaş
Kayadere
Yeşildere
Yandere
Büyükkaz
Taşmış
Ormanici
Balpınarı
Çaykoy
Kökpınar
Pazarcık
Kavaklıdere
Söğütlü
Alihan
Kesiktaş T.
1724
Antepark
Körme
Esenlik
Sahilköy
Başmezra
Yazıca
Tekederesi
Üçyaka
Kozluk
Çamlıdere
Aliçeri
Tepehan
Sorguclu
Korucak
Taştepe
Sorik T.
2176
Kubbe T.
2150
Büyük Ç.
Burç Ç.
Kara Ç.
Eşelli D.
0
4 km
K
Bülent GÜNER - 2010

4.4.2. Geçici Yerleşmeler

4.4.2.1. Yayla Yerleşmeleri

Bilindiği gibi "yayla kavramı", hem bir fiziki coğrafya, hem de bir beşeri coğrafya kavramıdır. Bir fiziki coğrafya kavramı olarak yayla (plato); akarsular tarafından derince yarılmış yüksek düzlüklerdir. Beşeri coğrafya kavramı olarak yayla; yazın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümüdür (Tunçdilek, 1967, 138). Yayla kavramı ayrıca yaz aylarında sayfiye, hava değişimi ve dinlenme amacıyla yararlanılan yüksek kesimler için de kullanılır (Emiroğlu, 1977, s:17). Buna göre yaylacılık faaliyeti çoğunlukla; biri yerleşik ve diğeri geçici olan iki yerleşme bölgesi arasında, ritmik olarak göç edilmesidir (Doğanay, 1994, s: 266).

Bilindiği gibi yaylacılık, Anadolu kırsal kültürünün çok yaygın ve geleneksel bir unsurudur. Alagöz'e göre, Türkiye özellikle koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvancılık için uygun bir ülkedir. Hayvancılık ülkemizin her tarafında yaylacılığı gerektirmiştir. Denebilir ki bütün vilayetlerimizde yaylaya çıkma âdeti vardır ve insanlar çok eski bir geleneğe uyarak, yazın sıcak günlerini sürüleri ile birlikte dağlarda, ormanlık yerlerde geçirirler (Alagöz, 1938, s: 16,17). Pütürge'de yaylacılığın tarihine ilişkin elimizde çok detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 16.yy'da konar-göçer aşiretlerin, Şüre Nahiyesi'nin bağlı olduğu Kâhta kazasında bulundukları ve yaylacılık yaptıkları bilinmektedir (Taştemir, 1999, s:184). 1560 tarihli Tahrir Defterlerinde "Resm-i dahan-yaylak-kışlak" olarak adlandırılan yayla vergisine Şüre'de rastlanmamaktadır. Bu durum hayvancılıkla geçinen konar-göçer toplulukların, ziraat üzerinden vergilendirilmeleriyle ilgilidir (Faroqhi, 2006, s: 112). Dikkatimizi çeken bir başka nokta ise, 1560 tahririnde kovan vergisinin (resmi kevvare) Şüre köylerinin önemli bir bölümünden alınan vergi türü olması (Yinanç-Elibüyük, 1983, s: 365-397), arıcılığın önemli bir ekonomik faaliyet türü olduğunu ve yaylaların arıcılık amacıyla da kullanıldığını düşündürmektedir. 19 yy'a ait Osmanlı belgelerinde, Nohutlu'da yapılan yaylacılığa ilişkin çeşitli bilgiler bulunmaktadır (Işık, 1998, s: 625).

Pütürge ilçesinde yaylacılık faaliyeti, genellikle, 1600 m.lerden daha yüksekte gerçekleştirilmektedir. Yüksek düzlükler yaylacılık için en uygun alanları oluşturmaktadır (Foto 4.19). Şiro Çayı'nın kuzey ve güneyinde, kabaca KD-GB uzantılı Şakşak, Kubbe, Kira, Kertire ve Nemrut Dağı, yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü alanlardır. Giripiran Dağı, erozyona bağlı olarak bitki örtüsünce fakir olması, nedeniyle yaylacılık için elverişsizdir.

Foto 4.19: İlkbahar aylarında Kubbe Dağı yaylalarından görünüm

Araştırma alanında 1250 m. yükselti civarında yıllık yağış miktarı 572 mm iken, 2000 m. yükseltili dağlık alanlar, orografyaya bağlı olarak 1000 mm. kadar yağış almaktadır. Pütürge'de yaylacılığı çekici kılan temel faktör, step türü otlak ve meraların, sürekli oturulan alt zonlardaki yerleşim alanlarında Mayıs-Haziran ayından itibaren sararmaya başlaması, buna karşın yüksek alanlarda hâlâ yeşil otlakların bulunmasıdır. Dolayısıyla Pütürge'de, "dikey yaylacılık" söz konusudur. Araştırma alanında aşırı eğimli ve erozyonla bitki örtüsü cılızlaşmış sahalar ile özellikle ilçenin güneyinde yoğunlaşan orman sahaları hariç, 1600 m.den yüksek yerler, potansiyel yaylacılık alanlarıdır (Foto 4.20).

Bütünüyle ele alındığında Pütürge İlçesi özellikle mera hayvancılığı bakımından elverişli niteliklere sahiptir. Yörenin jeomorfolojik özellikleri hayvancılığı hem teşvik etmekte, hem de bir ekonomik faaliyet olarak zorunlu kılmaktadır. Özellikle 1250 m.den daha yüksekte kurulmuş olan yerleşmeler yaylacı karakterdedir. Küçük parselli

ve dağınık tarımsal arazi ile yükseltinin artışına bağlı olarak şiddetlenen karasallık sonucunda bitkisel üretimin sınırlanması, bu yerleşmeler için hayvancılığı ve dolayısıyla yaylacılığı öne çıkarmaktadır. Yaylalar, sürekli oturulan yerin geçim sahası dışında kalan, ikincil bir ekonomik faaliyet alanıdır.

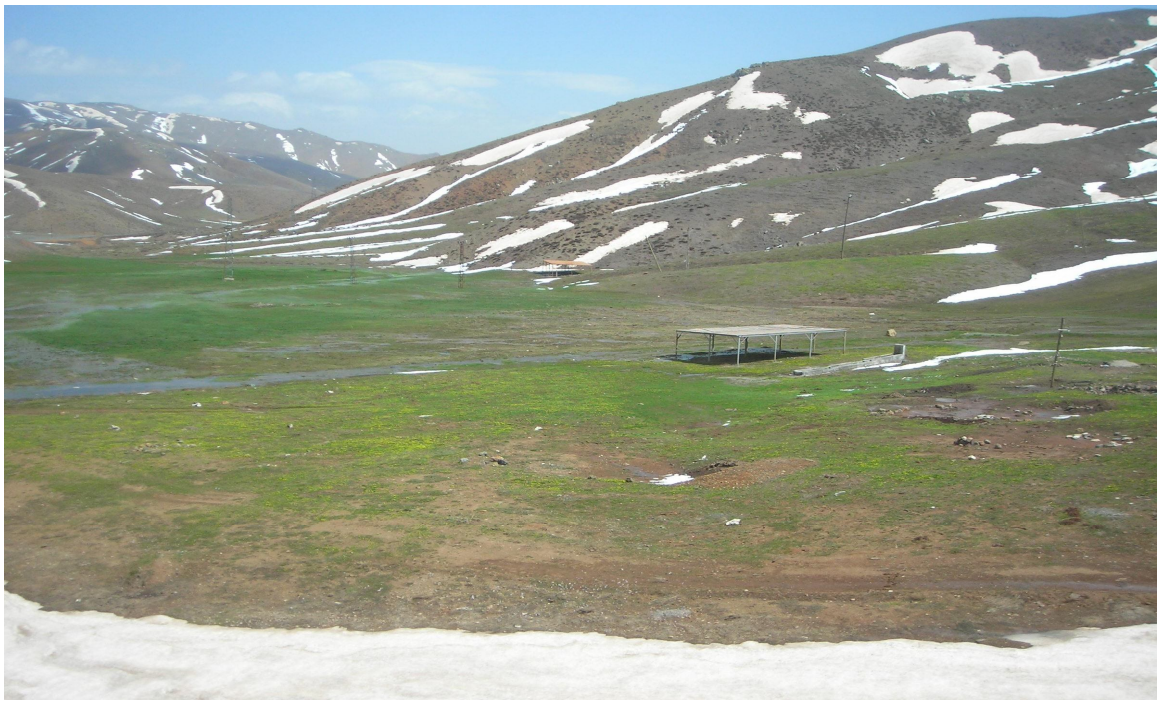

Foto 4.20: Kubbe Dağı yaylaları yaz aylarında ilgi görmektedir.

1997 Köy Envanteri'ne (2002, s: 6) göre; Pütürge'nin 41 köyünün yaylası bulunmakta ve 37 köy bu yaylalardan faydalanmaktadır. Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü çevresinde yer alan ve bitkisel üretimin ana tarımsal faaliyet olduğu alt zonlardaki köyler ile hayvancılık amacıyla kom yerleşmelerini kullanan köyler (Örnekköy, Bayırköy) hariç, diğer tüm köylerin yaylaları bulunmaktadır. Özellikle genç nüfusun göçü nedeniyle ortaya çıkan işgücü açığı sonucunda, hayvancılığa ilgi azalmıştır. Pütürge'de mevcut 12 yayla alanı vardır. Günümüzde yaylacılık yapan köy sayısı 14'e, kullanılan yayla sayısı ise 6'ya düşmüştür.

Köylerde yaylacılık faaliyetine katılım, yıllar itibarıyle hızlı bir düşüş göstermiştir. 2010 yılında bu köylerden toplam 512 hane yaylacılık faaliyetini sürdürmektedir. Karşıyaka 30, Bölükkaya 25, Gündeğer 10, Çığırlı 10 haneyle Şakşak Dağı yaylalarını kullanmaktadır. Nohutlu 220 haneyle Kılıçarslan Yaylasını, Tepehan 30, Söğütlü 30, Kavaklıdere 12, Arıtoprak 15 haneyle Kubbe Dağı yaylalarını, Kozluk 30, Sorguçlu 25, Ulutaş 25 haneyle Hocagazi Çayırı'nı, Büyüköz 25 haneyle Nemrut

Dağı Belen Yaylası'nı, Üçyaka 25 haneyle Arıkonak Yaylasını kullanmaktadır. Gölçöğür, Hopan, Dervent, Kirmangölü, Kızılkaran, Kırkgöz yaylaları günümüzde kullanılmamaktadır. Köylerin yararlandığı yaylalarla mesafesi genellikle 10-15 km.den daha fazla değildir. Yaylaların çoğu, birden fazla köye ait olduğu gibi, yine bazı köylerin birden fazla yaylası mevcuttur. Geçmiş dönemlerde, Malatya Valiliği tarafından "ihtiyaç fazlası" yaylaların kiraya verilmek suretiyle çevre yerleşmelerce kullanılması yoluna gidilmiştir. Ordu, Adıyaman ve Malatya'dan, özellikle arıcılık amacıyla yaylalara talepler olmuş ve birkaç yıl bu amaçla kullanılmıştır. Ancak günümüzde Pütürge yaylaları, ilçe dışından çok fazla ilgi görmemektedir.

Tarımsal ürün çeşidine göre, yaylaya çıkış döneminde, birkaç günlük değişiklik olsa da, genellikle yayla dönemi Haziran-Eylül ayları arasıdır. Daha çok arıcılık amacıyla yaylacılığın yapıldığı Üçyaka Köyü'nde, bitkilerin çiçeklenme döneminin son bulduğu Haziran ayı başlarından itibaren yaylaya gidilmektedir. Buna karşın, genellikle büyükbaş hayvancılığın yaygın olduğu Nohutlu köyünde ise yaylalara Haziran ayının ortalarında gidilmektedir. Nohutlu yaylalarında, buğday hasat dönemi olan Temmuz ayının ortalarında nüfus yoğunlaşmaktadır. Yayla dönemi içerisinde köyle ilişkiler sürdürülmekte, günlük ihtiyaçlar köyden karşılanmaktadır. Yayla döneminde, köyle yayla arasında sürekli bir nüfus hareketliliği oluşmaktadır.

Hane başına ortalama olarak 3-4 büyükbaş hayvanla yaylaya gidilmektedir. Küçükbaş hayvan yaylalarda yaygın değildir. Yaylaların temel hayvansal üretimi peynir, ikincil üretim olarak arıcılık ve bitkisel üretim yapılmaktadır. Kılıçarslan Yaylası'nda buğday, arpa üretimi ve diğer yaylalarda yem bitkisi üretimi ile ihtiyacı karşılayacak kadar sebze üretimi gerçekleştirilmektedir. Üçyaka Köyü tamamen arıcılık amacıyla yaylaya çıkmaktadır. Kovan sayısı hane başına 25-50 arasında değişmektedir.

Yaylalarda, barınak olarak genellikle çadır kullanılırken, Hocagazi Çayırı, Kubbe Dağı ve Belen Yaylalarında düz damlı, basit nitelikli az sayıda konut bulunmaktadır (Foto 4.21). Son dönemlerde yaylaların, nitelikli konutlarla sayfiyeye dönüşme eğilimi, görülmektedir. Ancak bu eğilimin gelişmesindeki en önemli engel, yaylaların elektrik ihtiyacının karşılanamamasıdır.

Hayvanlar, barınılan yerin yakınında çitlerde muhafaza edilmekte ve bu çitlerden ayrı olarak gerektiğinde güneşten ve yağıştan korumak amacıyla "hayma" adı verilen demir direkler üzerine yerleştirilen ahşap malzemeyle yapılmış gölgeliklere

alınmaktadır (Foto 4.22). Pütürge'de yaylacılık, ekonomik gerekçeleri olmakla birlikte, daha çok bir geleneğin sürdürülmesi şeklinde düşünülmelidir.

Foto 4.21: Nemrut Dağı, Belen Yaylası'nda basit yapılı bir konut

Foto 4.22: Kubbe Dağı'nda çadır meskenler, hayvan barınakları ve "hayma"

4.4.2.2. Kom

"Bölgemizde bazılarının kom, bazılarının köm dediği yerler köy dışında davarları koymak için yapılmış bir veya birkaç ağıl ile çoban kulübesinden ibaret eğreti iskân mahalleridir. Bunları mümkün olduğu kadar köye ve suya yakın yerlerde yaparlar.

Kom yerleşmesi, sürekli yaşanan yer ile, yayla arasında geçici bir yerleşmedir (Sarıbeyoğlu, 1951, s: 37). Komlar, Doğu Anadolu'da mezraalarda olduğu gibi, köye veya kasabadan ayrı ve onların mülkiyet sınırlarının dışında kalan yerler olup, umumiyetle ve belirli bir karakter olarak, hayvan beslenen bir iskân ünitesi olmak gibi özellik taşır (Tunçdilek, 1967, s:130).

Doğu Anadolu'da bir köy ünitesini geçindiremeyecek kadar küçük bir geçim sahasında çok defa, bir mezra veya komun yer almış olduğu görülür. Geçim sahalarının muhtelif faktörlerin etkisi altında çok parçalandığı ve tıpkı bal peteğini hatırlatacak derecede ufak ünitelere bölündüğü yerlerde ise, kasaba ve köylerden çok, ufak köylerle, mezra ve komlar yer alır. Böylece Doğu Anadolu'daki iskân şekilleri ile onların büyüklük ve küçüklüğünü tayin eden faktör, her şeyden evvel geçim sahasının hududlarıdır (Tunçdilek, 1967, s:125).

Komların hususiyetlerinin başında, onların nerelerde ve ne şartlar içinde kurulmuş olduğu meselesi gelir. Komlar, tıpkı mezralarda olduğu gibi, köyün müşterek arazisinin dışında ve köy kurulmaya kâfi gelemeyecek kadar ufak, fakat ekonomik posibilitesi yüksek alanlar içinde gelişme göstermiş basit bir iskân mahallidir. Bu hususta kom ile mezra arasında mevcut olan tek fark, komların mezralara nazaran çok daha ufak ebatlı alanlar içinde yer almış olmasıdır. Komların ufak ebatlı alanların içinde gelişmesi hususu, Doğu Anadolu gibi çok arızalı bu bölgede coğrafi posibilitesi yüksek ufacık alanlara kom olarak işletilmesini mümkün kılmıştır (Tunçdilek, 1967, s: 130).

Pütürge kom yerleşmeleri, fonksiyonel olarak yaylalara çok benzese de, yalnızca köyün varlıklı ailelerinin mülkiyetidir. Tunçdilek ve Doğanay'a göre; komlardaki mülkiyet sistemi, mezralarınkine benzer. Hatta çok zaman her iki şeklin aynı mülkiyet sistemi ile idare edildiği görülür. Komlar, anlaşılabileceği üzere, köyün müşterek mülkü olmayıp, köylerde bulunan bir takım varlıklı kimselerin mülkü içinde kalır (Doğanay, 1994, s: 288), (Tunçdilek, 1967, s:130). Muhtemelen bu nedenledir ki; "komların, mezra ve yayla yerleşmeleri ile arasındaki en önemli farklardan biri, mesken ve eklentilerinin bir arada bulunması, fakat bir başka ailenin hemen bu komun yakınında komu olmayışıdır. Komlar, münferid (tek tek) araziye dağılmış yerleşmelerdir (Doğanay, 1994, s: 285)

Pütürge'de hayvancılık uğraşı için yayladan sonra en yaygın olarak kullanılan geçici yerleşim türü komdur. Bir nevi ek mera, otlak anlamı taşıyan komlar, günümüzde büyük ölçüde terk edilmiş olmasına rağmen, ilçede hâlâ daha bir kaç örneğine rastlamak

mümkündür. Pütürge'de yaylacı olmayan köylerin bir kısmı, kom yerleşmesine sahiptir. Anlaşılacağı gibi Pütürge topografyası, hayvancılıkla geçinen hemen her köyü, köy arazisi dışında ek bir otlak arayışına itmektedir. Komlar, özellikle ilçenin güney ve güneydoğu kesimlerinde yaygın olan yerleşmelerdir. Günümüzde ilçede aktif ve düzenli olarak kullanılan üç kom yerleşmesi mevcuttur. Bunlar Küçükçayır, Büyükçayır ve Kubbe Dağı komlarıdır. Telauşağı, Hopan, Kızıluşağı ise terk edilmiş komlardır.

Komlara, Haziran ayından itibaren, çoğu büyükbaş hayvanla göç edilir. Temmuz ayının sonlarına doğru tahıl hasadı yapılır. Eylül ayının ilk haftasından itibaren sürekli iskân yerlerine dönülür. Bu süre içersinde köyle ilişki sürdürülür. Barınak olarak, çoğunlukla çadır ve az sayıda basit yapılı, tek odalı betonarme konut kullanılır (Foto 4.23) Hayvanlar, meskenin hemen yanına kurulan çitlerde barındırılır. Komlar, su kaynakları açısından oldukça zengindir. Ayrıca bitkisel üretim yaylalara nazaran çok daha yaygındır (Foto 4.24).

Foto 4.23: Büyükçayır Komu'nda basit yapılı bir mesken

Örnekköy'e ait Büyükçayır ve Küçükçayır komlarından 18 hane yararlanmaktadır. Köye 8 km. mesafede bulunan komlar, yaklaşık 1700 m. yükseltidedir. Hane başına hayvan sayısı 3 ile 10 arasında değişmektedir. Örnekköy komlarında hayvanlar tamamen büyükbaştır. Yerleşmedeki hemen hemen tüm haneler, hayvancılığın yanında bitkisel üretim de yapmaktadır. Buğday, arpa ve çeşitli yem bitkileri ve mısır üretimi ile ihtiyacı karşılayacak kadar sebze de üretilmektedir (Foto 4.25). Ayrıca arıcılık yapan haneler de bulunmaktadır.

Foto 4.24: Kavaklıdere Komu'nda mesken yerleşmesi ve hayvan barınağı

Kubbe Dağı'nda, Arıtoprak ve Kavaklıdere köylerinin kullandığı 3 adet kom yerleşmesi bulunmaktadır. 2 köyden yaklaşık 40 hane, 250 kadar büyükbaş, 100 kadar küçükbaş hayvan ile komlara yerleşmektedir. Yine tüm haneler bitkisel üretim yapmaktadır. Ayrıca 10 hane arıcılık yapmaktadır.

Foto 4.25: Komlarda hayvansal üretimin yanında bitkisel üretim de yapılır (Örnekköy, Küçükçayır)

Pütürge komları, köy yerleşimine göre genellikle dikey yerleşmelerdir. Bir istisna olarak, artık kullanılmasa da, Teluşağı komları köy yerleşmesine göre yatay konumdadır. Kom alanları 1500-1800 m. yükseltileri arasında yoğunlaşmaktadır.

4.4.2.3. Bağevleri

İlçenin pek çok köyünde bağ evleri örneklerine rastlanmaktadır. Özellikle eğimin arttığı 1250 m. den daha yüksekte yer alan Bölükkaya, Karşıyaka, Aktarla, Çığırlı, Büyüköz, Alihan köylerinde bağ evlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Ulaşımın güç olduğu, köye mesafeli bağlarda, bağ evine daha fazla rastlanmaktadır. Bağevleri genellikle basit yapılı, tek odalı, briket, toprak ya da taş malzeme ile inşa edilen, çatı örtü malzemesi olarak sacın kullanıldığı basit, tek odalı yapılardır. Bağevinin hemen yanında üzüm sıkmak için "şıralık" olarak adlandırılan kurnalar bulunur. Pütürge bağevleri, içlerinde çeşitli tarımsal aletlerin bulunduğu hem bir müştemilat, hem de yılın bazı dönemlerinde barınılan bir meskendir. Bağevlerinde yılın belli dönemlerinde toplam 10 gün kadar ikâmet edilmektedir. İlkbaharda budama ve çapalama zamanı ile hasat dönemi olan sonbahar ve hemen sonrasında pekmez, pestil, şıra gibi çeşitli üretimlerin yapıldığı dönemlerde kullanılır. Böylece toplanılan üzümün taşıma güçlüğü gibi sorunlar giderilmiş olur.

4.4.3. Pütürge Kasabası

Kasabalar, "fonksiyonları ve yapısal özellikleri bakımından şehirler kadar fazlaca gelişmemiş olan, 20.000'den az nüfuslu belediye örgütlü yerleşmelerdir" (Özçağlar, 1997b, s: 247). Kasabalar yerleşme niteliği itibariyle, köyler ile şehirler arasında köprü oluşturan yerleşmelerdir. Kasaba yerleşmelerinin şehirsel fonksiyonları şehirler kadar gelişmemiştir. Ancak köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş yerleşmelerdir. Kasabaları kır yerleşmeleriyle ayrı kategoride düşünmediğimize göre, kır yerleşmeleri ile şehir yerleşmeleri arasında bir geçiş tipi gösteren bu yerleşmeleri (kasabaları) ayrı bir tip olarak almak doğru olacaktır (Özçağlar, 1997a, s: 7-8).

Araştırma alanında kasaba yerleşmesinin tek örneği Pütürge ilçe merkezidir. Pütürge Kasabası fonksiyonları itibariyle kısmi şehirsel özelliklere sahiptir. Pütürge Kasabası'nda tarımla geçinen bir nüfus kitlesi bulunmakla birlikte, hizmet sektöründe ve idari bir merkez olması nedeniyle kamu kurumlarında çalışan memurlardan oluşan işgücüyle, köylere nazaran çeşitlenen meslek gruplarına sahiptir. Yine köylere göre sayısal olarak artış gösteren ve çeşitlenen ticari işletmeleri, sağlık ve eğitim kurumları ile kasaba, köyler için kısmi bir çekim alanı oluşturmaktadır. Nüfus miktarı 2628 kişi olan (2010) Pütürge Kasabası, "küçük kasaba" niteliğindedir.[15]

4.4.3.1. Kuruluş ve Gelişmesi

Pütürge Kasabası'nın kuruluş yeri, Pliyosen aşınım yüzeyine karşılık gelmektedir. Tarımsal arazinin görece geniş yer tutması ve ayrıca karstik kaynakların varlığı, Pütürge Kasabası'nın nüfuslanmasında ve araştırma alanının en büyük yerleşim yeri haline gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Pütürge yerleşmesinin eski adı İmrun'dur. Tarihi kaynaklarda ismine en erken 1530 tarihli tahrir defterinde rastlanır. 1560 tahririne göre İmrun köyü, buğday, arpa, mısır, bağ üretimi ve arıcılıkla geçimini sağlamaktadır (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 386). 1892 yılında Kâhta kazasını oluşturan Gerger, Şiro, Zürevkan, Merdis nahiyeleri birleştirilerek, Mamuretul Aziz Sancağı'na bağlı, 337 köy ve 6804 haneli Pütürge Kazası kurulmuş ve kaza merkezi olarak da İmrun Köyü seçilmiştir (Işık, 1998, s: 618). 1894-1895 Mamüratül Aziz Salnamelerine göre, İmrun'da 1633 nüfus bulunmaktadır. Kaza nüfusunun % 92,5'i müslim, % 7,5'i gayri müslimlerden oluşmaktadır (Işık, 1998, s: 300).

[15] Bkz. Özçağlar, 1997a, s: 250-251

Pütürge'de 1892 yılında belediye örgütü kurulmuş, 1907 yılında ilk belediye başkanı seçimi yapılmıştır. 1892 yılına kadar İmrun, Emrin, Emiron şeklinde anılan, hatta günümüzde ilçede yaşayan yaşlıların "Mürün" olarak adlandırdığı yerleşme, kaza merkezi olduktan sonra isim değişikliğine uğramış ve "Pütürge" adını almıştır. O dönemlerde kaza merkezi olarak, Babik, Nohutlu, Temsiyas, Nakışlı ve başka köylerin önerildiği çeşitli resmi belgeler bulunmaktadır (Işık, 1998, s: 626). Ancak bu belgelerin hiçbirinde İmrun Köyü, kaza merkezi olarak önerilmemektedir. Görüldüğü gibi İmrun'un kasaba merkezi oluşu ve "Pütürge" ismini alışı âni bir biçimde ortaya çıkmıştır. Çeşitli kaynaklara da yansıyan halk söylenceleri konuya makûl bir izâh getirmektedir; günümüzde Adıyaman'ın Gerger ilçesi sınırları içerisinde, araştırma alanının güneyinde, eski adı "Pütürge", yeni adı "Güngörmüş" olan bir köy yerleşmesi bulunmaktadır. Söylenceye göre, 19. yy'ın sonlarında, uzun yazışmalar sonucunda kaza merkezi yapılacak merkez olarak "Pütürge" isimli bu köy belirlenmiştir. Karlı bir kış günü Pütürge Köyü'ne kararı bildirmek ve gerekli işlemleri yapmak üzere yola çıkan memurlar, güzergâhlarında bulunan İmrun Köyü'nde bir müddet mola vermek durumunda kalırlar. Köyün ileri gelenlerince günlerce ağırlanan memurlar, Pütürge Köyü'nün aslında İmrun olduğuna "ikna" edilirler. Böylece yeni kaza merkezi olarak İmrun Köyü seçilir ve adı "Pütürge" olarak değiştirilir (Işık, 1998, s: 626).

Umar'a göre "Pütürge" kelimesi, Türkçe, Kürtçe ve Farsça kelime ve eklerle yapılan türetme bir isimdir. "Put" sözcüğüne, -ur ve –geh takılarının eklenmesiyle türetilmiştir; bunlardan –ur, Türkçedeki –lı takısına karşı gelmektedir. Diğer –geh takısı ise Farsçadaki -gah'ın karşılığıdır, "-yeri, -yurdu" demektir. Dolayısıyla Put-ur-geh türetmesi "Putlu Yer" anlamına gelir (Umar, 1993, s: 674). Bugün Gerger İlçesi'ne bağlı, Nemrut Dağı'nın doğu yamacına kurulmuş Pütürge (Güngörmüş) Köyü'nün konumu dikkate alındığında, bu ismin Nemrut anıtlarını işaret ettiği çok açıktır.

Pütürge Kasabası'nın, Ağalar, Hatip, Köylü ve Taşbaşı mahalleleri olmak üzere toplam 4 mahallesi bulunmaktadır. Kasabanın en eski yerleşim birimlerini Ağalar ve Hatip mahalleleri oluşturmaktadır. Kasaba 1960'lara kadar büyük ölçüde bu iki mahalleden ibarettir (Harita 4.16), (Harita 4.17). Yerleşmedeki en eski konutlar daha çok bu mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Kasaba, 1960'lı yıllardan itibaren ve özellikle 1970-1980 yılları arasında hızlı sayılabilecek bir büyüme göstermiştir (Tablo 4.24). Bu nedenle kasaba 1960'lardan itibaren, batıdan doğuya doğru Köylü ve Taşbaşı mahallelerine doğru büyümüştür. 1980'li yıllarda Kaymakamlık, Belediye, PTT, Ziraat

Bankası şubesi, Devlet Hastanesi, Halk Eğitim Merkezi, Tarım İlçe Müdürlüğü, Öğretmenevi gibi kamu kurumlarının ve çeşitli ticari kuruluşların Taşbaşı Mahallesi'ne taşınması veya kurulması ile bu mahalle kasabanın yeni merkezi haline gelmiştir. Mahallenin mevcut konutlarına memur lojmanları eklenmiş ve mesken sayısında artış gerçekleşmiştir.

Tablo 4.24: Pütürge Kasabasının Bazı Yıllara Göre Nüfus Miktarı (1960-2010)

Yıllar	**1960**	**1965**	**1970**	**1975**	**1980**	**1985**	**1990**	**2000**	**2010**
Nüfus	2532	2843	3715	4878	4550	4256	4359	4795	2628

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Harita 4.16.

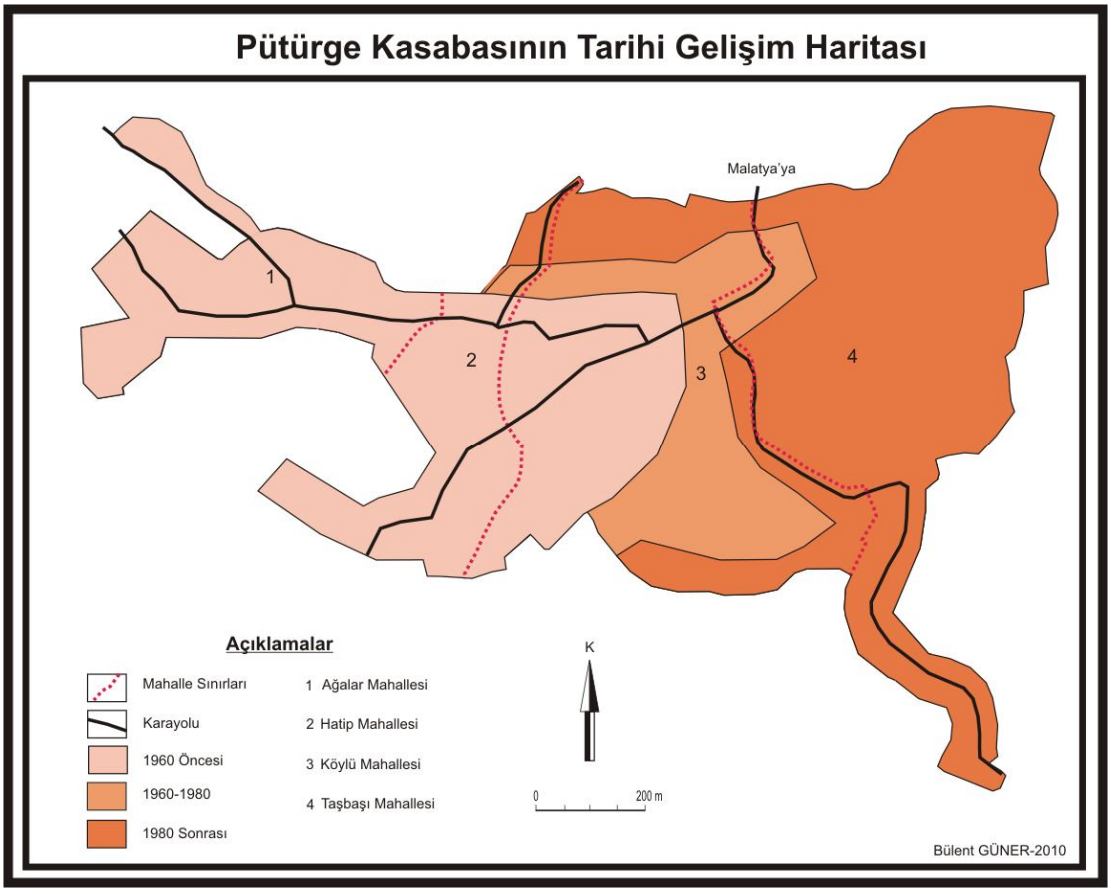

Kasabanın ticari kuruluşları ve tarım alanları büyük ölçüde konutlar çevresinde yer almaktadır. Özellikle bahçe tarımı yapılan alanlar ile ticari işletmelerin büyük bölümü konutlarla iç içedir. Pütürge Kasabası'nın 1960'lardan itibaren hızlı büyümesi sonucunda, ilçenin imar planı hazırlanmıştır. İmar planında, mevcut ve önerilen konut alanları, kasaba yerleşim alanının yaklaşık % 65'lik kısmını oluşturmaktadır.

Harita 4.17.

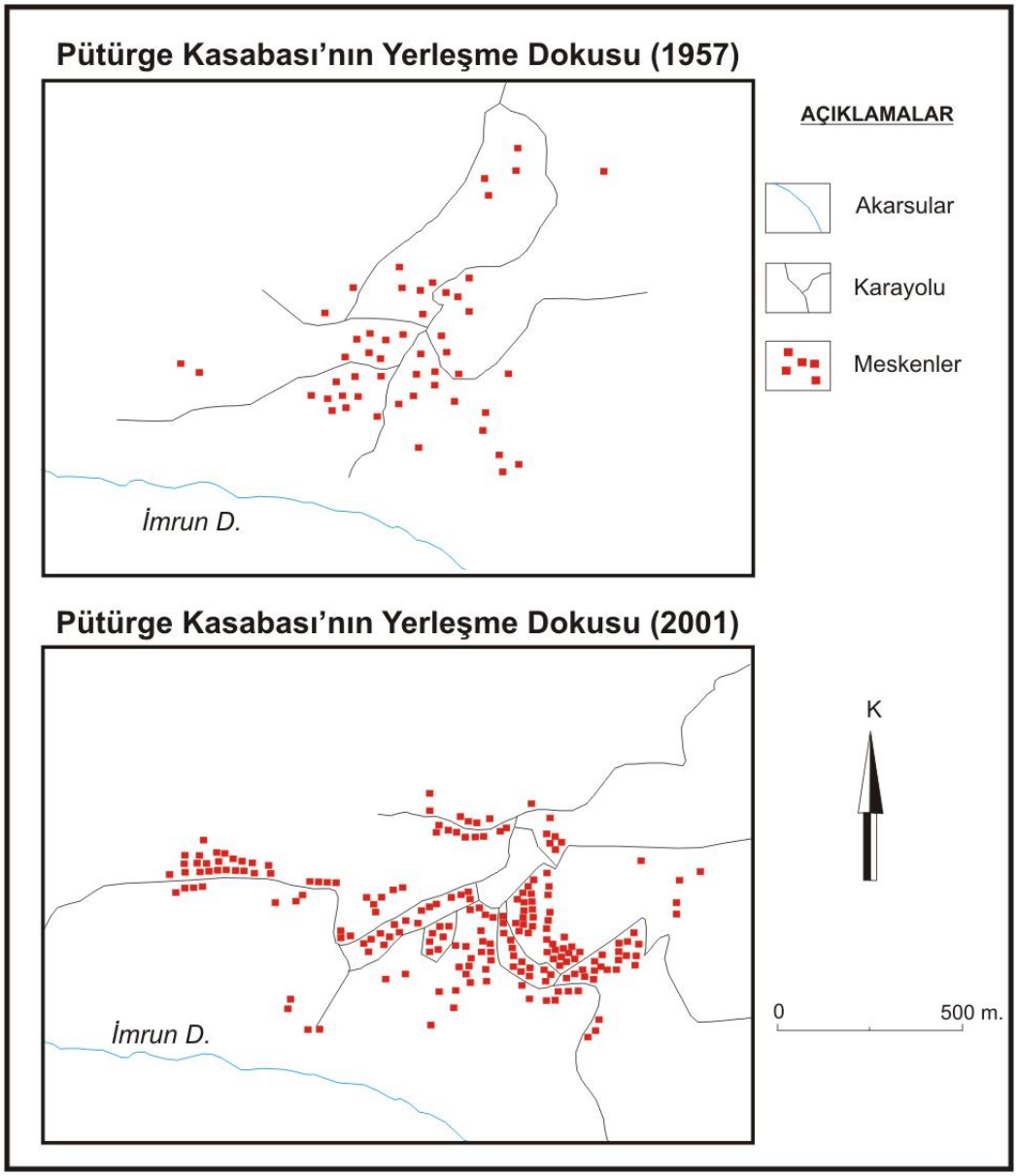

ETF hane verilerine göre, 2000 yılı ile 2010 yılı arasında, kasabanın konut sayısında 43 adet azalış gerçekleşmiştir. Azalış, Hatip Mahallesi'nde 20 adet, Köylü Mahallesi'nde 21 adet, Taşbaşı Mahallesi'nde ise 12 adettir. Buna karşın Ağalar Mahallesi'nde ise 10 adet konut artışı gerçekleşmiştir. Doğal olarak, mahallelerin konut artış/azalışı ile nüfus miktarı arasında bir korelasyon bulunmaktadır. ETF verilerine göre 2000 yılında kasabanın nüfusu 2801 kişi, 2010 yılında ise 2525 kişidir. Konutların azaldığı üç mahalle aynı zamanda nüfusun da azaldığı mahallelerdir. Ağalar Mahallesi'nde ise, konut ve nüfus artışı görülmektedir. Son birkaç yılda Ağalar

Mahallesi'ne, bir veya iki katlı, bahçeler içerisinde yeni konutların yapıldığı dikkati çekmektedir.

Kasabanın aritmetik nüfus yoğunluğu 2000 yılında 28 ha/kişi, 2010 yılında 26 ha/kişidir. Ağalar mahallesi 42 ha/kişiyle en yoğun nüfuslu yerleşim birimidir. 2000 yılından 2010 yılına kadar nüfusun, ticaret ve resmi kurumların yoğunlaştığı mahallelerden ziyade, bahçe tarımının yaygın olarak yapıldığı Ağalar Mahallesi'nde artış göstermesi dikkat çekicidir (Tablo 4.25).

Tablo 4.25: Kasaba Mahallelerinin 2000 ve 2010 Yıllarına Ait Hane, Nüfus ve Yoğunluk Verileri

	2000				2010			
Mahalleler	**Hane**	**Nüfus**	**Alan(ha)**	**Yoğunluk**	**Hane**	**Nüfus**	**Alan(ha)**	**Yoğunluk**
Ağalar	125	480	12,1	40	135	506	12,1	42
Hatip	117	410	13,3	31	97	340	13,3	26
Köylü	208	713	34,7	21	187	643	34,7	19
Taşbaşı	308	1198	38,4	31	296	1036	38,4	27
Genel Toplam	758	2801	98,5	28	715	2525	98,5	26

Kaynak: Pütürge Kasabası ETF Raporları (2000, 2010)

4.4.3.2. Fonksiyon Alanlarının Dağılışı

Pütürge Kasabası 1250 m. yükseltili plato sahasına kurulmuştur. Saha, batıdan doğuya doğru yükselti kazanır. Kasaba arazisi; tarımsal alanlar, konut alanları, iş ticaret alanları, kamu kurumları, sağlık ve eğitim kuruluşları, sosyal ve kültürel alanlar, yeşil alanlar ile, tarım-konut, ticaret-konut alanları olarak kullanılmaktadır. 1978 yılında, Pütürge Kasabası'nın 1/2000 ve 1/5000 ölçeğinde imar haritaları yapılmış ve kasabanın planlı bir biçimde büyümesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda kasaba, planlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Yeni yapılaşan mahalleler, konut ve ticaret alanlarının bir arada görüldüğü geleneksel yapıdan bazı farklılıklarla ayrılmaktadır. Sözgelimi, yakın dönemde yapılaşan Taşbaşı Mahallesi'nde, müstakil ticaret alanları daha yaygındır.

Kasabanın kuruluş alanı 98,5 hektardır. Halihazırda 49,7 hektar tarımsal alan (% 50,4), 17,8 hektar (% 18,1) konut alanı, 11,8 hektar (% 12) konut ve tarım alanı, 7 hektar (% 7,1) konut ve ticaret alanı, 3,6 hektar (% 3,7) eğitim kuruluşları, 2,9 hektar (% 2,9) sosyal ve kültürel alanlar, 2,4 hektar (% 2,4) resmi kurumlar, 1,6 hektar (% 1,6) ticaret alanı, 0,9 hektar (% 0,9) sağlık kurumları ve 0,8 hektar (% 0,8) mezarlık alanı olarak kullanılmaktadır (Harita 4.18), (Tablo 4.26).

Kasabanın imarlı arazisinin yarısından fazlasını oluşturan tarım alanları, imar haritasında, konut, iş, ticaret, sosyal alanlara ayrılmıştır. Ancak kasaba, zaman

içerisinde nüfus bakımından küçülme gösterdiği için, bu alanlarda münferid birkaç konut dışında yaygın bir yapılaşma gerçekleşmemiştir. Tarım alanlarının, Taşbaşı ve Köylü mahallelerinde yoğunlaşması, yapılaşmanın bu mahallelerde yakın dönemlerde başlamasıyla ilgilidir. % 49,7'lik tarımsal arazinin % 27,7'si ekilebilir ve kısmen sulu tarımın yapıldığı arazi, % 22'si ise mera ve otlak sahasından oluşmaktadır.

Tablo 4.26: Pütürge Kasabasında Fonksiyon Alanlarının Mahallelere Göre Dağılımı

Fonksiyon Alanı (ha.) / Mahalleler	**Ağalar**	**Hatip**	**Köylü**	**Taşbaşı**	**Toplam Alan (ha.)**	**Oran (%)**
Tarım	7,1	-	16,4	26,2	49,7	50,5
Konut	0,5	4,1	4,9	8,3	17,8	18,1
Konut-Tarım	4,2	2,8	4	0,8	11,8	12
Konut-Ticaret	-	2,8	4,2	0,7	7	7,1
Resmi	-	-	-	2,4	2,4	2,4
Eğitim	0,1	2	1,5	-	3,6	**3,7**
Sağlık	-	0,2	0,7	-	0,9	0,9
Sosyal	0,2	0,5	1,5	-	2,9	2,9
Ticaret	-	0,1	1,5	-	1,6	1,6
Mezarlık	-	0,8	-	-	0,8	0,8
Toplam	12,1	13,3	34,7	38,4	98,5	100

Harita 4.18.

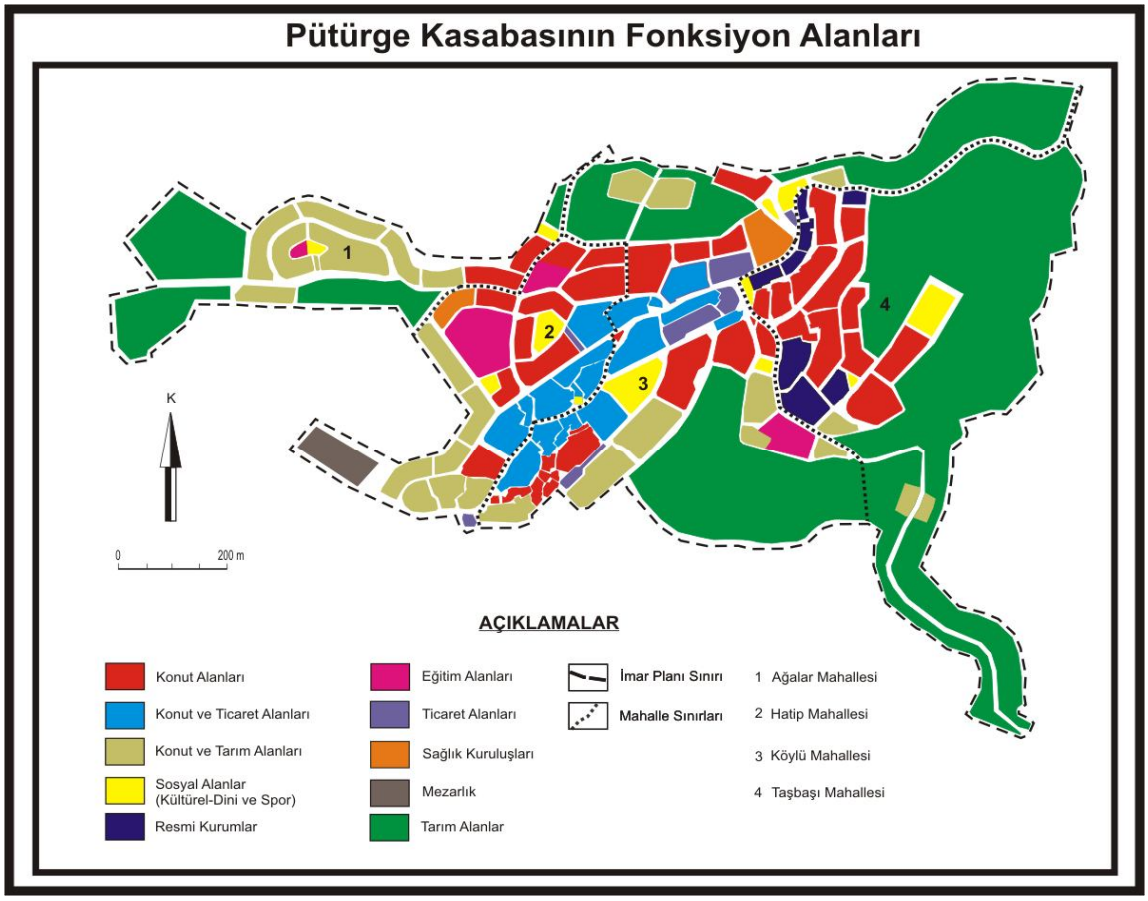

4.4.3.2.1. İdari Fonksiyon

Pütürge kasabası, kaza merkezi ilan edildiği 1892 yılından günümüze yaklaşık 120 yıldır idari merkez konumundadır. Pütürge İlçesi'nde 1894-1895 yıllarında 65 köy, 1907 yılında ise, İmrun, Sinan, Keferdiz, Bibol, Merdis, Tilmo, Taraksu olmak üzere 7 nahiye ve 154 köy bulunmaktadır. Ayrıca, Kaymakamlık, İdare Meclisi, Bidayet Mahkemesi, Mal Kalemi, Nüfus Kalemi, Belediye İdaresi, Ziraat Bankası, Polis Dairesi, Tapu Memurluğu, Duyun-ı Umumi Komisyonu, Zabıta ve Piyade Teşkilatı gibi resmi kurumlar hizmet vermektedir. (Şen, 2010, s: 100-105). Pütürge Kasabası, 1935 yılında 5 nahiye merkezine bağlı 109 köyün, 1970 yılında 3 nahiye merkezi ve bağlısı 71 köyün ve günümüzde 2 nahiye merkezine bağlı 64 köyün idari merkezi konumundadır. İlçe bünyesinden 1954 yılında Adıyaman'ın Gerger İlçesi ve 1990 yılında Malatya'nın Doğanyol İlçesi olmak üzere, iki ilçe oluşturulmuştur. Anlaşıldığı üzere, Pütürge Kasabası, geçmişte çok daha geniş bir alana idari merkezlik yapmaktaydı.

Kasabada bulunan resmi kurumlar 2,4 hektarlık alana kurulmuştur. Resmi kuruluşlar büyük ölçüde bir araya toplanmıştır. Kurumların tamamına yakını Taşbaşı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Hükümet Konağı içerisinde Kaymakamlık, Adliye, Milli Eğitim Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü, Müftülük, Mal Müdürlüğü hizmet vermektedir. Belediye, PTT, Kızılay Afet Koordinasyon Başkanlığı, Halk Eğitim Merkezi, Ziraat Bankası, Öğretmenevi, Özel İdare Müdürlüğü yine Hükümet Caddesi'nde kendi hizmet binalarında, İlçe Emniyet Amirliği Kenan Işık Caddesi'nde, Tarım İlçe Müdürlüğü, Orman İşletme Şefliği, Köy Hizmetleri Şefliği, Askerlik Şubesi Siverek Caddesi üzerindeki binalarında hizmet vermektedir. Hizmet binaları genellikle son 30 yılda inşa edilmiş, daha eski tarihlerde yapılmış bazı binalar ise tadilatla, daha iyi hizmet verir hale getirilmektedir (Foto 4.26). Planlı bir yapılaşma sonucunda resmi kurumların bir araya toplanmış olması, ilçede, kamu hizmetlerinin yürütülmesi bakımından büyük kolaylık sağlamıştır.

İdari fonksiyon, kasabayı ekonomik olarak ayakta tutan en önemli etkendir. Kasabada 300 kadar memur görev yapmaktadır. Bu rakam kasaba nüfusunun yaklaşık olarak 9 da 1'ine karşılık gelmektedir. Aileleriyle birlikte düşünüldüğünde, memur nüfus, kasaba ekonomisine önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca idari işleri nedeniyle kasabaya gelen köylüler, günlük alışverişleri ile kasaba ekonomisine canlılık getirmektedirler.

Foto 4.26: PTT hizmet binası tadilat görmektedir

4.4.3.2.2. Eğitim Fonksiyonu

Pütürge'de resmi okul eğitimi 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Tarihi kaynaklara göre, Pütürge'de, 1900 yılında 8 adet "İbtidaiye Sübyan Mektebi" (ilkokul) bulunmaktadır. 1907 yılında kasabada 2 ilkokul, ilçe bütününde ise 8 ilkokul mevcuttur. Kasabada, 1926 yılında Dumlupınar İlkokulu 489 öğrencisiyle eğitime başlamıştır. 1945 yılında Bakımlı ve Gündüz köylerine, 1946'da Bölükkaya'ya, 1947 yılında Tepehan'a, 1948'de Uzuntaş'a, 1952 yılında Aktarla'ya, 1955 yılında Örmeli ve Pazarcık'a, 1956'da Nohutlu'ya, 1960 yılında Yazıca ve Karakaya köylerine ilkokul açılmıştır. Buna göre, 1960 yılında Pütürge'de 11 ilkokul bulunmaktadır. İlçede 1977 yılında ortaokul ve lise eğitimine başlanmıştır. 1970'li yıllarda Pütürge köy nüfusunun yüksek düzeylerde seyretmesine bağlı olarak, köylerde yeni okullar açılmıştır. 1978 yılnda ilçede 81 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 adet lise bulunmaktadır (Şen, 2010, s: 207-215). Pütürge İlçesi'nde, 2005 yılında 103, 2007 yılında 85 ilköğretim okulu eğitim vermektedir. 2010 yılına kadar, köy ve mahalle yerleşmelerinde bulunan 11 ilköğretim okulu, öğrenci sayısının yetersizliği nedeniyle kapatılmıştır. Yalnızca 2010-2011 eğitim-öğretim yılında kapanan ilköğretim okulu sayısı 10 adettir. Bu okulların 6'sı

köylerde (Gündeğer, Karakaya, Karşıyaka, Kavaklıdere, Kayadere, Örencik), 4'ü mahalle yerleşmelerinde bulunmaktadır.

Araştırma alanında mevcut 114 okul binası bulunmaktadır. Günümüzde, bazı köy ve mahallelerde bulunan 40 okulun kapanmasına rağmen, Pütürge'de hâlâ mahallelere kadar ulaşan 74 adet ilköğretim okuluyla, eğitim faaliyetleri oldukça yaygın olarak sürdürülmektedir. 74 ilköğretim okulunun, 3'ü Pütürge Kasabası'nda, 47'si köylerde ve 24'ü de bağlı mahalle yerleşmelerinde eğitim vermektedir. Mevcut 74 ilköğretim okulunun yalnızca 7'sinde ikinci kademe eğitim verilirken, 67 ilköğretim okulunda ilk kademe, yani 5 yıllık temel eğitim verilmektedir. İlçenin eğitim veren okulları toplam 206 dersliklidir. Dersliklerin 62 tanesi Pütürge Kasabası'nda, 144 tanesi de köy okullarında bulunmaktadır. 9 ilköğretim okulunun bünyesinde okul öncesi eğitim verilmektedir. Bu okulların 3 tanesi Pütürge Kasabası'nda, diğer 6 okul ise Nohutlu, Tepehan, Bakımlı, Pazarcık, Kökpınar köylerinde bulunmaktadır.

Kapanan ya da ikinci kademe eğitimden yoksun olan köy okullarının öğrencileri "taşımalı eğitim"den faydalandırılmakta veya Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında (YİBO) eğitim görmektedirler. İlçe Kaymakamlığı'na bağlı Sosyal Yardımlaşma Fonu'nun finanse ettiği servis araçlarıyla köylerden günübirlik olarak alınan öğrenciler, yakın köylerdeki ilköğretim okuluna taşınmaktadır. Taşımalı eğitimden, 27 köy ve bağlı mahalle yerleşmelerinden öğrenciler yararlanmaktadır. Okulsuz köylerden ilk kademe eğitimi için taşınan öğrenciler en yakın yerleşmede bulunan okula, ikinci kademe eğitim için; Tepehan, Nohutlu, Bakımlı, Pazarcık köyleri ile Pütürge Kasabası'nda bulunan YİBO, Dumlupınar ve Mehmet Akif Ersoy İlköğretim okullarına taşınmaktadır. 2009 yılında taşımalı eğitimden 461 öğrenci, 2010 yılında 580 öğrenci yararlanmaktadır. Kış aylarında ulaşım güçlüğü nedeniyle, uzak mesafelerden ve dağ köylerinden gelen öğrenciler için taşımalı eğitim çözüm olmamakta, bu nedenle öğrenciler YİBO pansiyonlarından yararlandırılmaktadır. Pütürge Kasabası ve Tepehan Köyü'nde bulunan YİBO'lar bu amaçla hizmet vermektedir. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün verilerine göre (2010); toplam 520 öğrenci kapasiteli pansiyona sahip olan Pütürge YİBO'da 433 yatılı öğrenci barınmaktadır. Bu öğrencilerin 228'i kız, 205'i erkek öğrencidir. Yine 200 öğrenci kapasiteli Tepehan YİBO'da, 197 kız, 171 erkek öğrenci olmak üzere toplam 368 yatılı öğrenci barınmaktadır.

Araştırma alanında ilköğretim eğitimi bazı sorunlarla yürütülmektedir. Taşımalı ve pansiyon eğitimi kısa vadede çözüm gibi görülse de, bazı olumsuzlukları da

beraberinde getirmektedir. Bilindiği gibi yasa gereği[16], öğrenci mevcudu 10'dan az olan okulların öğrencileri taşımalı sisteme alınmaktadır. Bu yasa Türkiye'nin ulaşımı sorunlu olan bölgeleri için yeniden düzenlenmeli veya yakın mesafeli bir kaç köyün ortak kullanacağı okullar her şartta açık tutulmalıdır. Pütürge Kasabası ve çevre köylerde bulunan ilköğretim okulu bugün için ilçeye yetecek sayıdadır. Ancak önümüzdeki yıllarda, köy ve mahallelerde bulunan okulların öğrenci sayısında görülen azalışlara bağlı olarak kapanacağı ve bu öğrencilerin bir kısmının Tepehan ve Pütürge YİBO'ya yöneleceği görülmektedir. Mevcut durumda, Tepehan YİBO'nun pansiyon kapasitesi oldukça aşılmış olduğundan, ilçede okul pansiyonuna acil ihtiyaç duyulmaktadır.

İlçenin mevcut 2 lisesi, Pütürge Kasabası'nda bulunmaktadır. Bu okullar; 240 öğrencili Çok Programlı Lise (ÇPL) ve 217 öğrencili Endüstri Meslek Lisesi (EML)'dir. EML bünyesinde 300 öğrenci kapasiteli pansiyon bulunmakta ve 2010 yılı itibarıyle 180 öğrenci barınmaktadır. Orta eğitimde Pütürge'nin iki lisesi, ilçe bütününün ihtiyacını karşılayacak durumdadır.

Araştırma alanında önlisans veya lisans düzeyinde eğitim veren yüksek eğitim kurumu ile "dershane" gibi özel eğitim kurumları bulunmamaktadır. 2010 yılı üniversite giriş sınavlarında % 52,8'lik başarı düzeyi yakalanmıştır (İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2010).

Yaygın eğitim kuruluşlarından, Halk Eğitim Merkezi 2010 yılına kadar köylerde, katılımcılarının çoğu kadın olmak üzere 388 kişiye okuma-yazma, 70 kişiye el sanatları, 126 kişiye makine nakışları, 94 kişiye bilgisayar, 128 kişiye arıcılık eğitimi vererek sertifika dağıtmıştır.

4.4.3.2.3. Sosyal Fonksiyon

Araştırma alanında Pütürge Sağlık Gurp Başkanlığı'na bağlı 20 sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, 30 yatak kapasiteli devlet hastanesi, 6 adet sağlık ocağı ve 13 adet sağlık evidir. Sağlık ocaklarının 1'i ilçe merkezinde, diğerleri Nohutlu, Tepehan, Bakımlı, Uzuntaş ve Uzunkoru köylerinde bulunmaktadır. Gündüz, Taşmış, Düvenlik, Tatlıcak, Kökpınar, Yazıca, Büyüköz, Gökçeli, Arınlı, Esencik, Aslankent, Arıtoprak ve Korucak köylerinde ise sağlık evi bulunmaktadır. Pütürge Devlet Hastanesi'nde 1'i uzman olmak üzere 2 hekim, Merkez ve Bakımlı Köyü sağlık ocaklarında 1'er hekim olmak üzere, araştırma alanında toplam 4 pratisyen hekim ile 1

[16] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/69.html

diş hekimi, çoğunluğu ebe ve hemşireden oluşan toplam 30 sağlık personeli bulunmaktadır. Ayrıca ilçeye hizmet veren 4 adet ambulansla, 1 adet hizmet aracı mevcuttur. Sağlık hizmetleri hem personel sayısı, hem de teknik altyapı bakımından son derece yetersizdir. İlçe sağlık kurumları yalnızca doğumlar ve basit tıbbi müdahaleler yapabilecek donanımdadır (Foto 4.27).

Foto 4.27: Pütürge Devlet Hastanesinden bir görünüm

Kasabada gerçekleştirilen az sayıda kültürel faaliyet, genellikle belediyenin öncülüğünde düzenlemektedir (Foto 4.28). Kırsal ürünlerin tanıtıldığı aktiviteler, yalnızca Tepehan Köyü'nde bazı yıllarda gerçekleştirilen "arıcılık ve bal festivali"nden ibarettir. Bunun dışında Hükümet Konağı bünyesinde, 3500 kitaplık bir kütüphane ile Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde yüzme havuzu ve futbol sahası bulunmaktadır. Kasabada bulunan park ve bahçeler en önemli sosyalleşme alanlarını oluşturmaktadır.

Foto 4.28: Pütürge Kasabası'nda düzenlenen bir konser etkinliği

4.4.3.2.4. İktisadi Fonksiyon

4.4.3.2.4.1. Ticari Fonksiyon

Pütürge'nin idari bir merkez olması ya da yaz aylarında ziyaretçilerinin artması, kasabanın ticari hayatına bir miktar canlılık getirmektedir. Ancak bütünüyle ele alındığında, Pütürge'de canlı bir ticari hayat olduğu söylenemez. Diğer taraftan ülkemizde son yıllarda yaygınlaşan, büyük ve çekici alışveriş merkezleri (AVM), alışveriş kültürünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Günlük ya da uzun vadeli ihtiyaç alışverişleri, AVM'ler sayesinde bir sosyal etkinliğe dönüşmüştür. Geleneksel ticari anlayışta alınan ürünün işlevselliğine, belli bir vade için ihtiyaç gidericiliğine bakılırken, günümüz alışveriş anlayışında marka, kalite, ürün seçeneğinde çeşitlilik gibi farklı etkenler öne çıkmıştır. Dolayısıyla değişen alışveriş anlayışı, Türkiye'nin pek çok yerinde rastlandığı gibi, Pütürge'de de küçük çapta ve geleneksel yapıdaki ticari kuruluşlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle hafta sonları, Pütürge'den çok sayıda kişi, özel araçlarıyla Malatya'daki AVM'lere giderek alışveriş yapmaktadır.

Pütürge Kasabası'nda çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına bölünüşüne bakıldığında, hizmet sektörünün öne çıktığı görülmektedir. İkinci olarak tarım, üçüncü sırada ise sanayi sektörü gelmektedir. 1990 yılında hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranı % 66, 2000 yılında ise oran % 61'dir (Tablo 4.27). Tarım sektöründe çalışanların oranı yıllar içinde artış göstererek 1990 yılında % 19,7'den, 2000 yılında % 25'e

ulaşmıştır. Sanayi sektöründe çalışan nüfus, 1990 ve 2000 yılında % 14 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi hizmet sektörü kasaba ekonomisinin ana dayanağıdır (Şekil 4.4). 1990 yılında kasabanın çalışan nüfusu 816 kişiden, 2000 yılında 781'e gerilemiştir. Çalışan nüfusta görülen bu azalış göçlerle ilgilidir. Kasabanın göçlerle nüfus kaybetmesi özellikle hizmet sektörünü etkilemiş ve ticari kuruluşların kapanmasına yol açmıştır.

Tablo 4.27: Pütürge Kasabasında Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılışı (1990, 2000)

Yıllar	**Hizmet**	**%**	**Tarım**	**%**	**Sanayi**	**%**	**Toplam**	**%**
1990	539	66	160	19,7	117	14	816	100
2000	477	61	195	25	109	14,3	781	100

Kaynak: DİE Verileri

TÜİK'in 2000 yılı sonrasında ilçe yerleşmelerine yönelik ayrıntılı bir veri sunmaması, günümüzdeki durumu ayrıntılı değerlendirmemize bir engel oluştursa da, Pütürge Kaymakamlığı ile Pütürge Esnaf ve Sanaatkarlar Odası'ndan derlediğimiz bilgilerle, 2000 sonrası dönemde memur ve esnaftan oluşan hizmet sektöründe zayıflamanın sürdüğünü ve bu sektörde çalışan nüfusun 400 civarına gerilediğini söyleyebiliriz. Tüm bu verilere dayanarak, temel iktisadi faaliyet kolunun hizmet sektörü olduğu Pütürge Kasabası'nda, ticari fonksiyonda yıllar içerisinde bir küçülme olduğu ve mevcut şartların devamı halinde, küçülmenin devam edeceği görülmektedir. Kasabada bitkisel üretime dayalı bir tarımsal yapı söz konusudur. Bahçe tarımında ticari amaçlı bir üretimden söz edilemez, ancak tahıl üretimine dayanan tarla tarımı, kısmen ticari amaç taşımaktadır. Kasabada uzun yıllardır haftalık pazar kurulmamaktadır. Ancak her yıl eylül ayında, 2 hafta süreyle köylerden getirilen sebzelerin satıldığı "köylü pazarı" kurulmaktadır.

Doğu Anadolu'da, Pütürge Kasabası'nın da dâhil olduğu 5000'den az nüfuslu 55 ilçe merkezinin ekonomik faaliyet kolları arasındaki dengesizlik, bu gruba giren yerleşmelerin en belirgin özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca şehirleşmenin göstergesi olan ticaret, ulaşım ve mali hizmetlerin bazı istisnalar dışında bu yerleşmelerde oldukça düşük oranlar göstermesi de, şehirleşme düzeyinin düşüklüğünü gösteren en önemli kriterdir (Yiğit vd., 1995, s: 356).

Şekil 4.4: Pütürge Kasabasında Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılışı (1990, 2000)

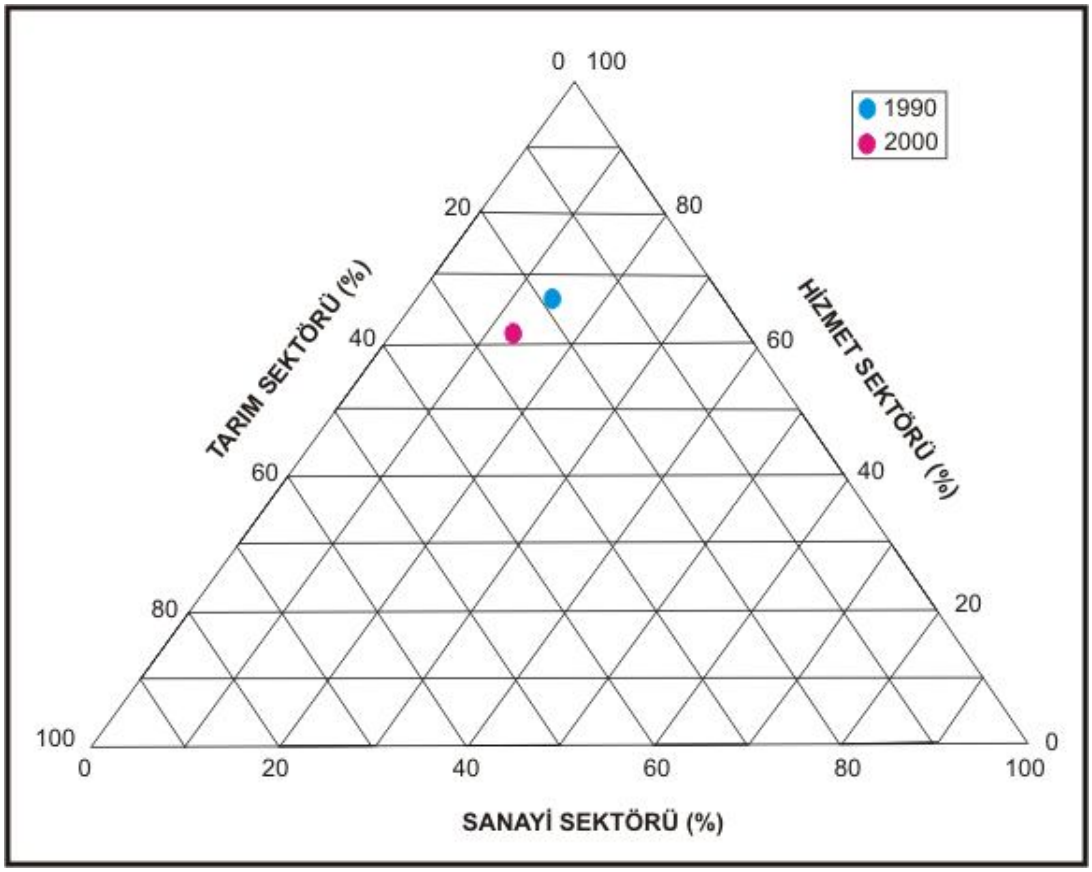

1907 yılında Pütürge Kasabası'nda 2 fırın, 7 değirmen olmak üzere 62 işyeri bulunmaktadır. Kaza toplamında ise 11 fırın, 138 değirmen olmak üzere, 266 işyeri mevcuttur (Şen, 2010, s: 100,162). İlçenin o dönem toplam işyeri adedi dikkate alındığında, sahip olduğu ticari işletmeler bakımından Pütürge Kasabası'nın en canlı ticari merkezi olduğu söylenebilir.

2011 yılında Pütürge'de 102 ticari işletme bulunmaktadır. Ticari işletmelerin % 47'si günlük ve periyodik ihtiyaçlara, % 8'i uzun vadeli ihtiyaçlara, % 29'u yeme-içme ihtiyaçlarına, % 16'sı da diğer hizmetlere yöneliktir (Tablo 4.28). Ticari kuruluşlar içerisinde "büyük işletme" niteliğinde herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır.[17]

Kasabada iş ve ticaret alanları daha çok Hükümet Caddesi boyunca, doğrusal bir hat üzerinde uzanmaktadır. Ticaret alanlarının 7,7 hektarlık büyük bölümü, daha çok konutların zemin katında bulunmaktadır. Yalnızca ticari amaçla kurulan iş yerleri yeni yeni inşa edilmekte ve 1,6 hektarlık alan kaplamaktadır (Foto 4.29). Eski bir yerleşim tarihine sahip olan Hatip ve Köylü mahallelerinde dar sokaklar içerisine karşılıklı iki

[17] Ayrıntılı bilgi için bkz. Karaboran, 1989, s: 93

sıra halinde dizilmiş konut ve ticaret alanları bir arada bulunurken, Taşbaşı Mahallesi'nde müstakil ticaret alanlarına daha fazla rastlanmaktadır. Kasabanın doğu-batı ekseninde gelişmesi sonucunda, pek çok ticari kuruluş zaman içerisinde Hatip Mahallesi'nden, Köylü ve Taşbaşı mahallelerine taşınmıştır.

Tablo 4.28: Pütürge Kasabasında Ticari İşletmelerin Tür ve Sayıları

Günlük ve Periyodik İhtiyaçlar	**Sayı**	**Uzun vadeli İhtiyaçlar**	**Sayı**	**Yeme, İçme, Eğlence ve Hizmet**	**Sayı**	**Diğer Hizmet Kuruluşları**	**Sayı**
Ayakkabıcı	4	Av Malzemesi	1	İnternet Kafe	4	Benzin İstasyonu	1
Bakkal/Manav	23	Beyaz Eşya	2	Kahve	7	Demir Doğrama	2
Fırın	2	Elektronik Eşya	3	Lokanta	4	Lastikçi	2
Fotoğrafçı	3	Kuyumcu	2	Otel/Pansiyon	2	Marangoz	4
Kırtasiye	2			Park/Kafe İşletmesi	2	Muhasebe	1
Konfeksiyon	4			Pastane	2	Ulaşım	2
Tekel Bayi	3			Taksi Durağı	1	Oto Tamircisi	2
Tüpçü	4			Berber	6	Eczane	2
Züccaciye	3			Düğün Salonu	2		
Toplam	**48**	**Toplam**	**8**	**Toplam**	**30**	**Toplam**	**16**

Kaynak: Pütürge Esnaf ve Sanatkarlar Odası (2010)

Foto 4.29: Köylü Mahalesi'nde modern yapılı bir iş merkezi

4.4.3.2.4.2. Sanayi Fonksiyonu

Pütürge'de 1960'lı ve 1970'li yıllarda, kamu öncülüğünde madenciliğe ve ormancılığa dayalı çeşitli sanayi yatırımları gündeme gelmiş, ancak bu yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Sanayi sektöründe çalışan nüfusu, profillit madenlerinde

istihdam edilen nüfus ile küçük esnaf niteliğindeki marangoz, demir doğrama atölyeleri ve çeşitli el sanatları üretiminde çalışan nüfus oluşturmaktadır. Pütürge İlçesi'nde herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır.

4.4.3.2.4.3. Ulaşım Fonksiyonu

Pütürge Kasabası, kuruluş yeri itibariyle ilçenin merkezi sayılabilecek bir noktasında yer almaktadır. Bu nedenle kasabaya 40 km. den daha uzak olan köyler az sayıdadır (Tablo 4.29). Pütürge Kasabası, Pütürge-Malatya karayolu bağlantısının merkezi noktasında bulunmaz. İlçenin güney ve güneydoğusunda yer alan Karakaya, Örnekköy, Belen, Uzunkoru, Erdemler, Esencik, Meşedibi, Bölünmez, Çukuroymak, Deredüzü, Köklülaya, Yamaçköy, Arslankent, Teluşağı köyleri olmak üzere toplam 14 köy haricinde, kasabanın kabaca 4'te 3'lük alanına yayılan 50 köy için, Pütürge Kasabası, Malatya'ya ulaşımda güzergâh dışıdır. Güzergâh dışı köylerin tamamına yakınında, kasabaya haftada 1 kez minibüs seferi yapılırken, Malatya'ya hemen hergün seferler düzenlenmektedir.

Tablo 4.29: Köylerin Pütürge Kasabasına Uzaklığı

Köyler	Mesafe (Km)	Köyler	Mesafe (Km)	Köyler	Mesafe (Km)
Aktarla	25	Erdemler	22	Örnekköy	10
Aliçeri	45	Esencik	50	Pazarcık	20
Alihan	40	Esenlik	40	Sahilköy	35
Arınlı	40	Gökçeli	45	Sorguçlu	60
Arıtoprak	40	Gözlüce	30	Söğütlü	55
Arslankent	50	Gündeğer	36	Taşmış	15
Bakımlı	14	Gündüz	13	Taştepe	65
Balpınarı	40	Karakaya	35	Tatlıcak	25
Başmezraa	40	Karşıyaka	32	Tekederesi	50
Bayırköy	45	Kavaklıdere	42	Teluşağı	30
Belenköy	25	Kayadere	60	Tepehan	35
Bölükkaya	33	Koçköy	32	Tosunlu	20
Bölünmez	30	Köklükaya	50	Üçyaka	40
Büyüköz	55	Kökpınar	37	Ulutaş	60
Çamlıdere	60	Korucak	60	Uzunkoru	35
Çayköy	23	Kozluk	70	Uzuntaş	50
Çengelli	12	Körme	35	Yamaçköy	45
Çığırlı	43	Meşedibi	50	Yandere	45
Çukuroymak	40	Nohutlu	55	Yazıca	25
Deredüzü	45	Ormaniçi	15	Yediyol	45
Dikilitaş	40	Örencik	35	Yeşildere	43
Düvenlik	11	Örmeli	10		

Kaynak: Pütürge Belediyesi Verileri, 2010

4.4.3.3. Pütürge Kasabası'nın Merkezi Yer Özelliği

Bir yerleşmedeki nüfus için, en çok ve en gerekli hizmetler, bir ekonomik merkezde sunulur. Bu merkezi yer, çevresindeki diğer yerleşim merkezlerinin belirli fonksiyonlarını üstlenmekte ve kendi nüfusunun ihtiyaçlarına cevap vermesine ek olarak, çevresine hizmet götürmek açısından da ayrıca önem taşımaktadır (Karaboran, 1989, s: 95).

Pütürge Kasabası, 64 köye idari hizmet sağlamaktadır. Bu bakımdan idari fonksiyonunun etki sahası, ilçe bütünüdür. Kasabanın idari fonksiyonu dışında diğer tüm fonksiyonlarını belirleyen temel etken ulaşım şartlarıdır. Karaboran'a göre; yollar ve taşıma imkânları, alt yapının bir kısmını teşkil etmektedir. Bunlar bir bölgenin ekonomik gelişmesi için oldukça önemli temel esasların bir parçası olarak görülmesi gereken faktörlerdir (Karaboran, 1989, s: 94).

Pütürge Kasabası'nın ticari fonksiyonunu, diğer fonksiyonlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Kasabanın idari fonksiyonu ve kapsama alanı bu bakımdan çok önemlidir. Ancak buna rağmen, kasabanın ticari bakımdan merkezi yer özelliğine sahip olmadığını belirtmeliyiz. Köyler çoğunlukla günlük, periyodik ve uzun vadeli ihtiyaçlarını Malatya'dan karşılamaktadır. Ulaşım şartlarının zaman içerisinde iyileşmesi, kasabanın ticari hayatına olumlu bir etki yaptığını düşündürebileceği gibi, söz gelimi Malatya gibi diğer ticari merkezlere de erişimi kolaylaştırması nedeniyle, ticari hayata olumsuz bir etki yaptığı da düşünülebilir. Ulaşım araçlarının ve yol sistemlerinin gelişmediği dönemlerde, köylerle kasaba arasındaki ticari bağlantı daha kuvvetliyken, günümüzde ulaşımda gerçekleşen iyileşmelerle Malatya bağlantısı daha güçlenmiştir. Nitekim 1966 Köy Envanterinde, Pütürge'ye bağlı 72 köyün 41'i Pütürge Kasabası ile 22'si Malatya ile, 9'u da Doğanyol (Keferdiz) ile "münasebette"dir (1966, s: 21).

Ulaşım fonksiyonunda değindiğimiz gibi, Malatya'ya ulaşımda, Pütürge Kasabası'nın güzergâh dışı kaldığı köyler, bütünüyle Malatya'nın ticari etki sahasındadır. Özellikle periyodik ve uzun vadeli ihtiyaçlar açısından, Pütürge Kasabası da Malatya'nın ticari etki sahasındadır. Kasabanın güney ve güneydoğusunda bulunan köyler, Malatya'ya kasaba üzerinden ulaşmaları ve Malatya'ya daha uzak mesafelerde olmaları nedeniyle kısmen Pütürge Kasabası'nın ticari etki sahası içerisindedir. Kasaba bağlantısını stabilize yol aracılığıyla sağlayan ve kasabaya 35-45 km. mesafeli Yamaçköy, Örencik, Köklükaya köyleri, özellikle kış şartlarında ulaşım zorluğu

nedeniyle, yaklaşık 25 km mesafede bulunan Diyarbakır'a bağlı Çüngüş İlçesi'nden ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu bakımdan sözü edilen köyler, büyük ölçüde Çüngüş İlçesi'nin ticari etki sahasındadır.

Kasabada bulunan sağlık kuruluşlarının tıbbi teknoloji ve personel sayısı bakımından yetersizliği nedeniyle, kasaba, sağlık fonksiyonu bakımından güçlü bir etki sahası oluşturamamıştır. İlçe, sağlık hizmetleri bakımından bütünüyle Malatya'nın etki sahası içerisindedir.

Pütürge Kasabası, eğitim fonksiyonu itibarıyle, ilköğretim düzeyinde kısmi bir etki sahası oluşturmuştur. Bu fonksiyonunu Tepehan, Bakımlı, Pazarcık köyleriyle paylaşmaktadır. İlçenin yine güney ve güneydoğusunda yer alan köyler ise kasabanın etki sahasındadır. Orta düzeyde eğitim veren kuruluşlar, yalnızca kasabada bulunduğundan, ilçe orta eğitimde tamamen kasabanın etki sahasındadır. Kasabanın kültürel fonksiyonlarının son derece yetersiz olmasına rağmen, yine de bu bakımdan ilçede tek merkezdir.

Görülmektedir ki Pütürge Kasabası, idari fonksiyonu hariç, diğer tüm fonksiyonları bakımından kısmi bir yeterliliğe sahiptir. İlçe bütünü, kentsel hizmet gereksinimi itibarıyle önemli ölçüde Malatya'nın etki sahasındadır (Harita 4.19).

Harita 4.19.

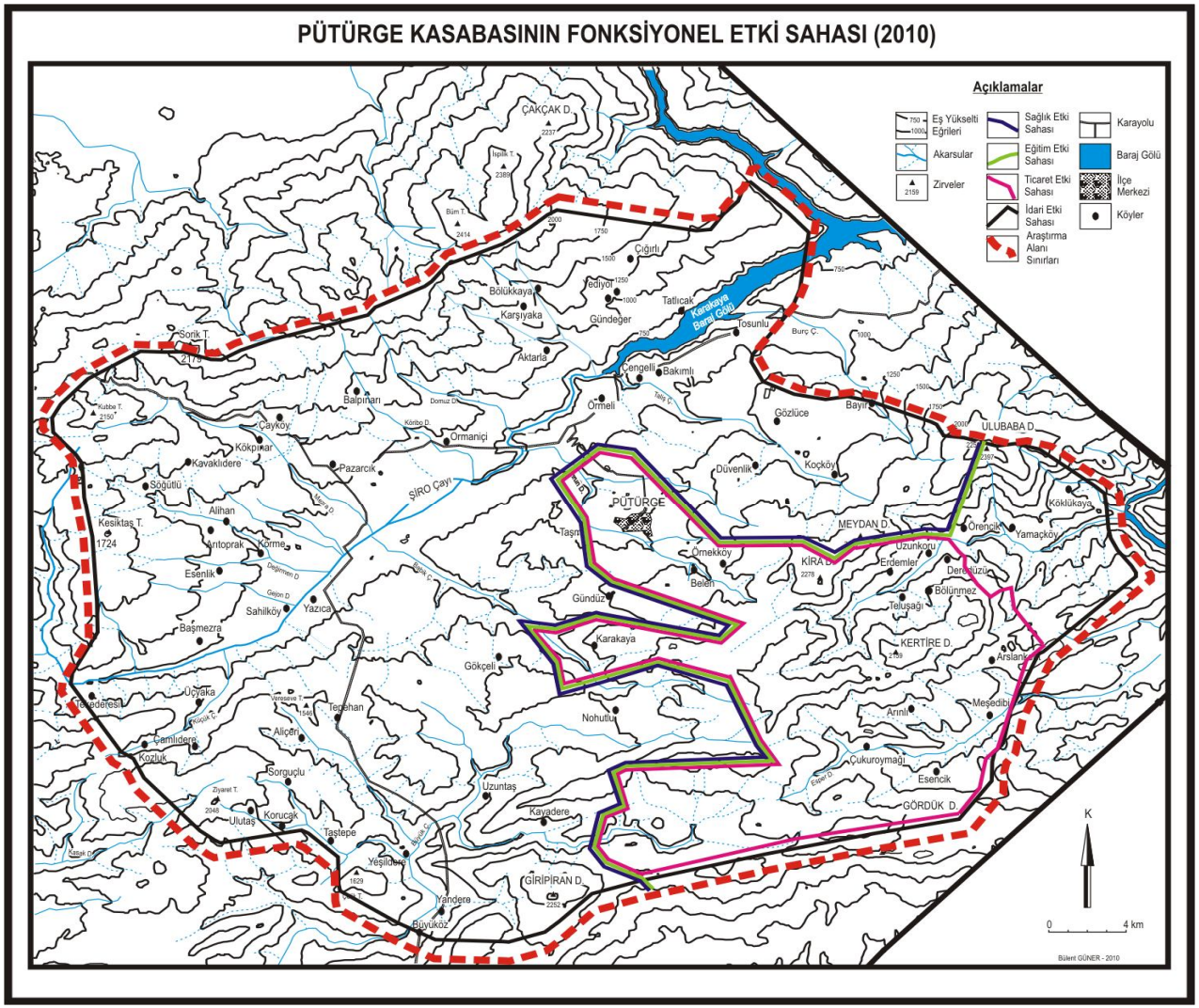
PÜTÜRGE KASABASININ FONKSİYONEL ETKİ SAHASI (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Sağlık Etki Sahası
Eğitim Etki Sahası
Ticaret Etki Sahası
İdari Etki Sahası
Araştırma Alanı Sınırları
Karayolu
Baraj Gölü
İlçe Merkezi
Köyler
Karakaya Baraj Gölü
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
KERTİRE D.
GÖRDÜK D.
GİRİPİRAN D.
SİRO Çayı
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Gündeger
Tatlıcak
Tosunlu
Aktarla
Çengelli
Bakımlı
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Balpınarı
Çaykoy
Kökpınar
Kavaklıdere
Ormaniçi
Pazarcık
Düvenlik
Koçköy
Söğütlü
Alihan
Kesiktaş T.
1724
Ortoprak
Körme
Esenlik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Taşın
Ömekköy
Belen
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Nohutlu
Uzuntaş
Kayadere
Yeşildere
Büyüköz
Yandere
Köklükaya
Örencik
Yamaçköy
Uzunkoru
Erdemler
Derebüzüm
Bölünmez
Telusağı
Arslanlı
Meşedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
Üçyaka
Tepehan
Aliçeri
Çamlıdere
Kozluk
Sorguçlu
Korucak
Ulutaş
Taştepe
Ziyaret T.
2048
Yerseave T.
1546
Kubbe T.
2150
Sork T.
2170
Bün T.
2414
İşpik T.
2389
0
4 km
K
Bülent GÜNER - 2010

4.5. Meskenler

Türkiye'nin kırsal yerleşim coğrafyasını, sahip olduğu tarihsel ve kültürel konumdan soyutlayarak açıklama olanağı, hemen hemen yok gibidir. Bugünkü yerleşme düzenimizin ve bu düzeni oluşturan geleneksel Anadolu konutunun, yüzyıllara dayanan bir uygarlıklar potasında oluşup biçim kazandığından kuşku duyulamaz (Sözer, 1983 s:11).

Meskenler, yapı ve şekil özellikleri itibariyle; coğrafi çevre, iklim şartları, ekonomik faaliyet türü, tarihi, sosyolojik, kültürel pek çok etkenle biçimlenen ve bu etkenleri doğrudan yansıtan girift bir mekanizmadır. Meskenler, sözü edilen pek çok nedenle mevcut işlevlerini sürdürür veya değişime uğrarlar. "Coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini taşıyan meskenler daha çok kır meskenleridir. Ancak, coğrafya bu evler arasında da, her şeyden önce bir bölgede en çok görülen, bölge evlerini temsil ve bölgeyi karakterize eden ev tipleriyle ilgilenir ki, bu evler daima basit ve bölge koşullarına en iyi uymuş evlerdir" (Denker, 1977, s:60).

Pütürge köy konutları incelendiğinde, konut folklorunda geleneksel bazı özelliklerin korunmakla birlikte, son 30 yılda bir takım köklü değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir. Geleneksel yapı içerisinde homojenenite gösteren konutlar, son yıllarda heterojen nitelikler kazanmıştır. Konutlarda değişen temel unsurlar, en başta yapı malzemesi, konutun fonksiyonel özellikleri ve konut planlarıdır. Köy konutlarında yükselti, tarımsal üretim türü ve biçimi, ulaşım şartları, refah düzeyi farklılaşmayı oluşturan ana dinamiklerdir.

1981 Köy Envanterine göre, Pütürge köylerinde toplam 6001 mesken bulunmaktadır. Bu meskenlerin 5421 adeti taş mesken (% 90,3), 580 adeti (% 9,7) kerpiç meskenlerdir (Şekil 4.5). 1997 Köy Envanterine göre, Pütürge köylerinde 4037 mesken bulunmaktadır. Köylerdeki tüm binaların, % 82'si taş, % 9,7'si tuğla, % 4,9'u kerpiç, % 4,7'si briket, % 0,7'si "diğer" malzemeyle yapılmıştır[18]. 2010 yılında ise, Pütürge köylerinde toplam 5191 mesken bulunmaktadır (Arazi Anketi). Bu meskenlerin 3542 adeti (% 68,2) taş mesken, 1649 adeti (% 31,8) tuğla-briket meskendir (Şekil 4.6). Verilerden anlaşıldığı gibi, 1981 yılından günümüze, taş mesken sayı ve oranında azalış

[18] 1997 Malatya Köy Envanterinde, yapı malzemelerine göre bina sayıları verilmiş, ancak "hane" ayrımı yapılmamıştır. Dolayısıyla oran hesaplamaları, hane sayısı üzerinden değil, bina sayısına göre hesaplanmıştır.

olmakla birlikte, taş meskenler, hâlâ Pütürge köylerinde en yaygın görülen mesken türüdür (Foto 4.30), (Tablo 4.30).

Şekil 4.5: Köy Meskenlerinde Kullanılan Yapı Malzemesi Oranı (1981)

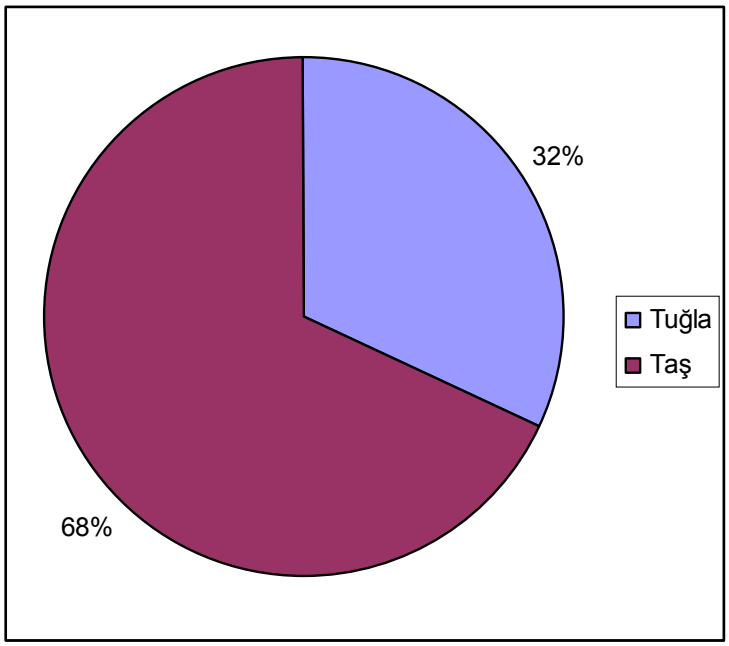

Şekil 4.6: Köy Meskenlerinde Kullanılan Yapı Malzemesi Oranı (2010)

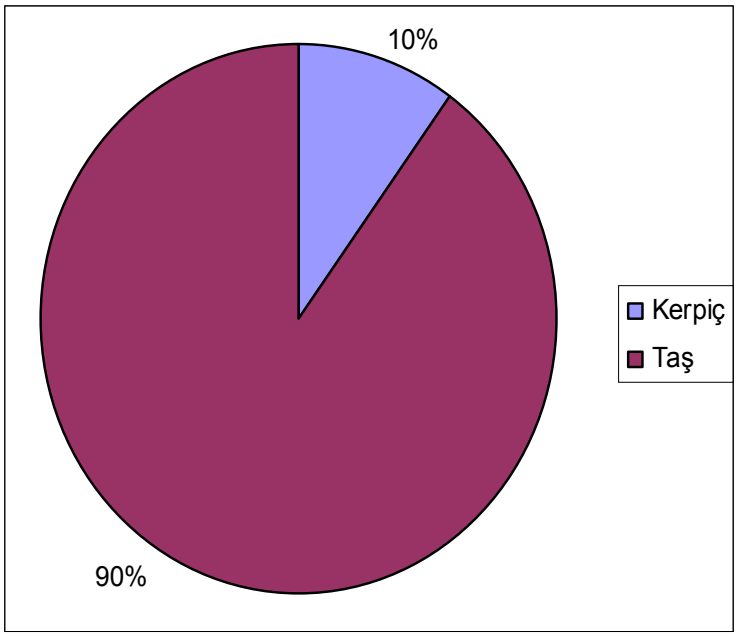

İnsanın bütün faaliyetlerinde olduğu gibi, evinin inşasında da bulunduğu coğrafi çevre koşulları, özellikle iklim ve toprağın etkisinde kalır. Diğer bir ifade ile insan

evinin inşasında kullandığı malzemeyi, çevreden temin eder (Denker, 1977 s: 60). Bilindiği gibi yüksek ve engebeli dağlık alan konutlarının birincil yapı malzemesi, yaygın bulunuşu ve konutun uzun ömürlü olması gibi nedenlerle taş malzemedir (Tanoğlu, 1969, s: 231).

Son yıllarda meskenlerde kullanılan yapı malzemesinde ve konut işlevlerinde kısmi bir değişim görülse de, Pütürge kır yerleşmelerinde uzun yıllar boyunca yapı malzemesi olarak duvarlar için taş, harç malzeme olarak toprak ve tavan malzemesi olarak yine toprak ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Taş malzeme; bol bulunması, az maliyetli oluşu, çok katlı yapılaşmaya uygun olması gibi nedenlerle tercih edilmiştir. Taş meskenler, araştırma alanında yer alan 64 köyün 56'sında, % 50'den fazla bir orana sahiptir (2010). Köylerin bulunduğu yükselti arttıkça taş mesken oranı da artmaktadır. Bölünmez, Büyüköz, Esencik, Meşedibi, Yandere köylerinde taş meskenlerin oranı % 90'ı aşmaktadır.

Foto 4.30: Özellikle eski meskenlerde taş malzeme kullanımı yaygındır (Pazarcık Köyü)

Tablo 4.30: Pütürge Köylerinde Yapı Malzemesine Göre Konut Sayıları (1981, 2010)

1981			2010			
Köyler	Taş	Kerpiç	Taş		Tuğla-Briket	
			Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Aktarla	87		70	88	10	12
Aliçeri	75		50	83	10	17
Alihan	60		35	88	5	12
Arınlı	80		35	88	5	12
Arıtoprak	105		52	87	8	13
Arslankent	110		35	78	10	22
Bakımlı		123	10	14	100	86
Balpınarı	-	-	50	78	14	22
Başmezraa	57		25	83	5	17
Bayırköy	81		52	84	10	16
Belenköy	90		32	98	8	2
Bölükkaya	160		80	40	120	60
Bölünmez	94		48	91	5	9
Büyüköz	123		95	86	15	14
Çamlıdere	-	-	20	87	3	13
Çayköy	60		48	96	2	14
Çaygören	182		-	-	-	-
Çengelli	31		5	13	33	87
Çığırlı	66		35	88	5	12
Çukuroymak	60		10	83	2	17
Deredüzü	-	-	15	75	5	25
Dikilitaş	97		-	-	-	-
Düvenlik		105	100	63	60	37
Erdemler	65		38	88	5	12
Esencik	100		52	95	3	5
Esenlik		17	10	45	12	55
Gökçeli	156		4	8	46	92
Gözlüce	65		88	64	50	36
Gündeğer	104		54	77	22	23
Gündüz	135		43	71	15	29
Karakaya	-	-	27	90	3	10
Karşıyaka	83		70	87	35	13
Kavaklıdere	-	-	13	72	5	28
Kayadere	150		60	92	5	8
Koçköy	20		25	83	5	17
Köklükaya	200		70	67	35	33
Kökpınar	335		300	77	90	23
Korucak	92		62	86	10	14
Kozluk	-	-	45	75	15	25
Körme	67		55	85	10	15
Meşedibi	40		19	90	2	10
Nohutlu	264		150	54	130	46
Ormaniçi	99		79	76	25	24
Örencik	82		42	93	3	7
Örmeli		40	15	19	65	81
Örnekköy		54	45	82	10	28
Pazarcık	366		150	60	100	40
Sahilköy	-	-	22	88	3	12
Sorguçlu	168		75	82	16	18
Söğütlü		63	25	78	7	22
Taşmış	157		95	64	54	36
Taştepe	97		32	86	5	14
Tatlıcak		76	40	70	17	30
Tekederesi		54	55	92	5	8
Teluşağı	121		40	80	10	20
Tepehan	160		90	37	156	63
Tosunlu		48	10	13	70	87
Üçyaka	31		25	71	10	29
Ulutaş	-	-	32	82	7	18
Uzunkoru	91		50	71	20	29
Uzuntaş	225		250	83	50	17
Yamaçköy	66		41	80	10	20
Yandere	132		110	92	10	8
Yazıca	133		65	57	50	43
Yediyol	30		27	77	8	23
Yeşildere	-	-	40	89	5	11
Toplam	5421	580	3542		1649	
Oran (%)	**90,3**	**9,7**	**68,2**		**31,8**	
Genel Toplam	**6001**		**5191**			

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

Araştırma alanında bulunan konutlarda, duvar malzemesi olarak toprak (kerpiç), genellikle taş malzemeyle birlikte kullanılır. Geleneksel Malatya evlerinin yapımında kullanılan malzeme taş, kerpiç ve ahşaptır. Taş malzeme, temel yapımında ve yerden 1-1.5 m. yüksekliğe kadar kullanılmıştır. Bunun üzerinde kerpiç duvarlar yer almaktadır (Durgun, 2006, s: 17). 1981 Köy Envanterine göre, araştırma alanında kerpiç meskenler, Şiro Çayı çevresinde kurulmuş köylerde yaygındır. Bu çevrede, alüvyal birikim alanları, toprak malzeme teminini kolaylaştırmıştır, Buna karşın ilçe bütününde eğimli, erozyona açık sahalarda toprak malzeme temininde çeşitli güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Ayrıca kerpiçin çok katlı yapılar için uygun olmaması, Pütürge'nin geleneksel kır konut tipi açısından çok uygun değildir.

Geçmişten günümüze doğru, konutlarda kerpiç malzeme kullanımı önemli ölçülerde azalmıştır. Kerpiç malzeme, Pütürge gibi yüksek, eğimli, zaman zaman taşkın ve sellenmelerin yaşandığı ve ayrıca deprem bölgeleri için uygun bir konut yapı malzemesi değildir. Pütürge'de 2000, 2003, 2004 ve 2007'de yaşanan çeşitli büyüklükteki depremler sonucunda zarar görmüş 1000 kadar binanın, 636'sını meskenler oluşturmaktadır (Malatya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü verileri, 2011). Muhtelif köylerde zarar gören meskenlerin tamamına yakını, kerpiç ve yapımında kerpiç/toprak malzemenin kullanıldığı mesken türleridir. Bu depremler sonucunda, kerpiç malzeme kullanımı hızla terk edilmiş, mevcut konutların yerine, Malatya Bayındırlık ve İl İskân Müdürlüğü'nün maddi desteğiyle yeni konutlar yapılmıştır.

Ulaşım şartlarında görülen iyileşmeler; tuğla, demir, çimento gibi çeşitli konut malzemelerinin teminini kolaylaştırmıştır. Tuğla konutlar, özellikle malzemenin temin edildiği Malatya'ya yakın köyler ile, alçak sahalarda kurulu ve refah düzeyinin daha yüksek olduğu köylerde yaygınlaşmıştır. Tuğla evlerin sayıları, genellikle yükseltiyle ters orantılı olarak değişim göstermektedir. Bakımlı, Gökçeli, Çengelli, Pazarcık, Tosunlu, Yazıca köyleri % 50 ve üzeri tuğla meskene sahip köylerdir. Tuğlanın yapı malzemesi olarak kullanıldığı mesken sayısı, özellikle 1990'lardan sonra artış göstermiştir. Pütürge kır meskenlerinin yaklaşık 1/3'ünü, tuğla meskenler oluşturmaktadır (2010).

1981 Köy Envanterine göre, Pütürge köy meskenlerinin yaklaşık % 95'i tek katlı, % 5'i iki katlıdır (Tablo 4.31), (Şekil 4.7). Arazi gezi ve gözlemlerimizden çıkardığımız sonuca göre; 1981 verileri, bazı köylerde yalnızca konutun barınma amacıyla kullanılan kısmını, bazı köylerde ise binanın bütününü dikkate alarak

oluşturulmuştur. Kuşkusuz tüm köylerde yalnızca oturum alanından ibaret olan "tek katlı" evler bulunmakla birlikte, 1981 yılı öncesinde inşa edilmiş, alt katı ahır, samanlık gibi bölümlerden, üst katı ise barınma amaçlı kullanılan, aynı zamanda araştırma alanının en yaygın, geleneksel konut tipini oluşturan çok sayıda "iki katlı" mesken bulunmaktadır. Bu bakımdan sözü edilen verilere dayanarak 1981 yılından günümüze, meskenlerin kat değerlendirmesini yapmak çok güvenilir sonuçlar vermeyecektir.

1997 Köy Envanteri'nde, "konut amaçlı kat sayısı" dikkate alınmıştır. Buna göre toplam 4037 konutun, 3577'si (% 88,6) tek katlı, 457'si (% 11,3) iki katlı, 3 adeti (% 0,1) ise üç ve daha fazla kata sahiptir (2002, s:13).

Uyguladığımız Arazi Anketi'ne (2010) göre, "konut amaçlı kat sayısı" dikkate alındığında, mevcut evlerin % 81'i "tek katlı", % 16,5'i "iki katlı", % 2,5'i ise "3 ve daha fazla kat"a sahip evlerdir (Şekil 4.8). Son yıllarda, özellikle çok nüfuslu köyler ile araştırma alanının Karakaya Barajı çevresinde yer alan köylerinde, çok katlı yapılaşma eğilimi söz konusudur. Bu çevrede konutlar yaygın olarak iki ve daha fazla kattan oluşmaktadır. Bu tür konutlar kentsel/modern niteliktedir. Yapımında; tuğla, çimento, demir, plastik kapı ve pencere sistemi ve güneş enerjili su ısıtma sistemleri ile seramik ve ahşap gibi iç dizayn malzemeleri kullanılmaktadır.

Tablo 4.31: Pütürge Köylerinde Kat Sayıların Göre Konutlar (1981, 2010)

Köyler	1981		2010		
	Tek Kat	2 Kat	Tek Kat	2 Kat	3+ Kat
Aktarla	87		65	12	3
Aliçeri	75		52	8	
Alihan	60		33	7	
Arınlı	80		34	6	
Arıtoprak	105		57	3	
Arslankent	100	10	40	5	
Bakımlı	123		70	32	8
Balpınarı			58	6	
Başmezraa	50	7	27	3	
Bayırköy	81		51	9	2
Belenköy	90		35	5	
Bölükkaya	160		150	40	10
Bölünmez	94		50	3	
Büyüköz	123		95	12	3
Çamlıdere			23	-	
Çayköy	60		37	11	2
Çaygören	182				
Çengelli	31		22	12	4
Çığırlı	66		36	4	
Çukuroymak	60		12	-	
Deredüzü			18	2	
Dikilitaş	97				
Düvenlik	105		118	35	7
Erdemler	65		43	-	
Esencik	100		50	5	
Esenlik			22	-	
Gökçeli	156		42	8	
Gözlüce	65		101	32	5
Gündeğer	104		59	14	3
Gündüz	135		49	9	
Karakaya			30	-	
Karşıyaka	83		62	35	8
Kavaklıdere			18	-	
Kayadere	150		63	2	
Koçköy	20		24	6	
Köklükaya			80	25	
Kökpınar	335		308	70	12
Korucak	92		64	8	
Kozluk			53	7	
Körme	67		55	10	
Meşedibi	39	1	21	-	
Nohutlu (B)	264		230	48	2
Ormaniçi	99		80	20	4
Örencik	82		45	-	
Örmeli	40		42	30	8
Örnekköy		54	50	5	
Pazarcık	366		152	80	18
Sahilköy			19	6	
Sorguçlu	168		79	12	
Söğütlü	63		32	-	
Taşmış		157	120	25	4
Taştepe	97		32	5	
Tatlıcak	76		47	10	
Tekederesi		54	57	3	
Teluşağı	121		46	4	
Tepehan	160		236	7	3
Tosunlu	48		28	45	7
Üçyaka	31		35	-	
Ulutaş			32	5	2
Uzunkoru	91		60	10	
Uzuntaş	225		265	30	5
Yamaçköy	66		45	6	
Yandere	132		98	20	2
Yazıca	133		80	30	5
Yediyol	30		26	7	2
Yeşildere			45	-	
Toplam	5718	283	4208	854	129
Oran (%)	**95,29**	**4,71**	**81**	**16,5**	**2,5**
Genel Toplam	**6001**		**5191**		

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

Şekil 4.7: Konut Kat Sayılarına Göre Köy Meskenleri (1981)

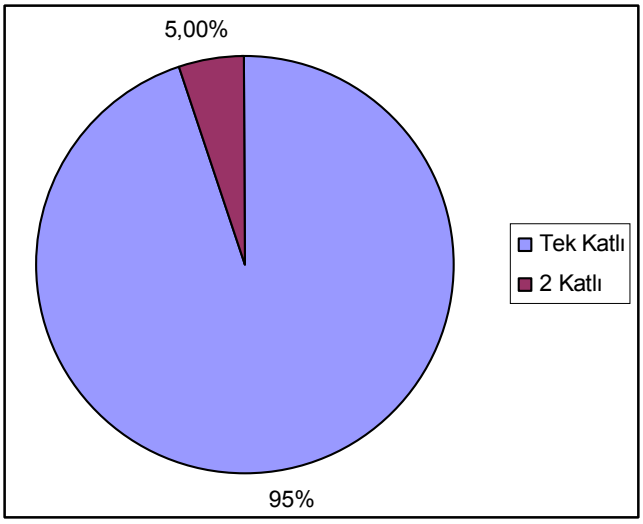

Şekil 4.8: Konut Kat Sayılarına Göre Köy Meskenleri (2010)

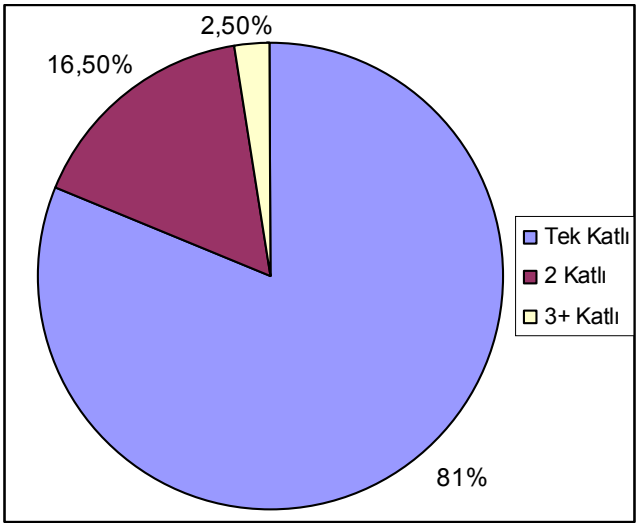

Alt katın ahır ve samanlık, üst katın barınma amaçlı kullanıldığı bu konut türünün araştırma alanında yaygın oluşunda, konutun yapıldığı arsayı tasarruflu kullanma amacı vardır. Ahır, samanlık gibi kısımların ev ve eklentisi şeklinde yapılması yer ziyanı anlamı taşımaktadır (Foto 4.31).

Yalnızca barınılan kısımdan oluşan "tek katlı" mesken türünde, ahır, samanlık gibi eklentiler bulunmakta veya bu eklentilerin hiçbiri bulunmamaktadır. Araştırma alanında, bu konut tipi azalış göstermektedir. Bu tip meskenler, toplam meskenler içerisinde % 7'lik bir paya sahiptir. Bu meskenler çoğunlukla 1980'lerden daha önce yapılmıştır. Konutun kullanım alanı, yeni mesken tiplerine göre dar, bir veya iki odalı, daha çok dar gelirli ailelerin kullandığı, görece basit yapılı konutlardır (Foto 4.32).

Foto 4.31: Alt katı ahır ve samanlık, üst katı konuttan oluşan geleneksel mesken tipi (Körme Köyü)

Foto 4.32: Kullanılmayan "tek katlı" bir konut (Ormaniçi Köyü)

Pütürge'nin yaygın/geleneksel kırsal konut tipinde, evler bir bahçe kapsıyla veya doğrudan sokağa açılır. Meskenin alt katı küçük bazı farklılıklarla ahır, samanlık, odunluk, müştemilat gibi bölümlerden oluşur. Üst kat ise, salon, oda, kiler ve mutfaktan oluşan barınma kısımdır. Bazı konutlarda, yaz aylarında kullanılmak üzere, alt kata bir ikinci bir mutfak da eklenmiştir (Şekil 4.9). Geleneksel konut türünde tavan malzemesi olarak ahşap ve toprak kullanılmıştır.

Oturum alanı iki, üç ve daha fazla kattan oluşan konutlar, genellikle kalabalık ailelere özgü, yoğun olarak meyve (kayısı) üreticiliği yapılan ve hayvancılığın giderek marjinal bir ekonomik faaliyet kolu haline geldiği, Bakımlı, Çengelli, Tosunlu, Yazıca, Örmeli, Tatlıcak köyleri gibi, Şiro Çayı ve Karakaya Barajı kıyılarına kurulmuş köyler ile Pazarcık, Bölükkaya, Karşıyaka, Kökpınar köylerinde yaygınlaştığı dikkati çekmektedir (Foto 4.33), (Foto 4.34).

Foto 4.33: Pazarcık Köyü'nde alt katı depo ve garaj olarak kullanılan çok katlı bir mesken

Foto 4.34: Bakımlı Köyü'nde 3 katlı bir konut

Şekil 4.9: Geleneksel Bir Köy Meskeninin Konut Planı (Aktarla Köyü)

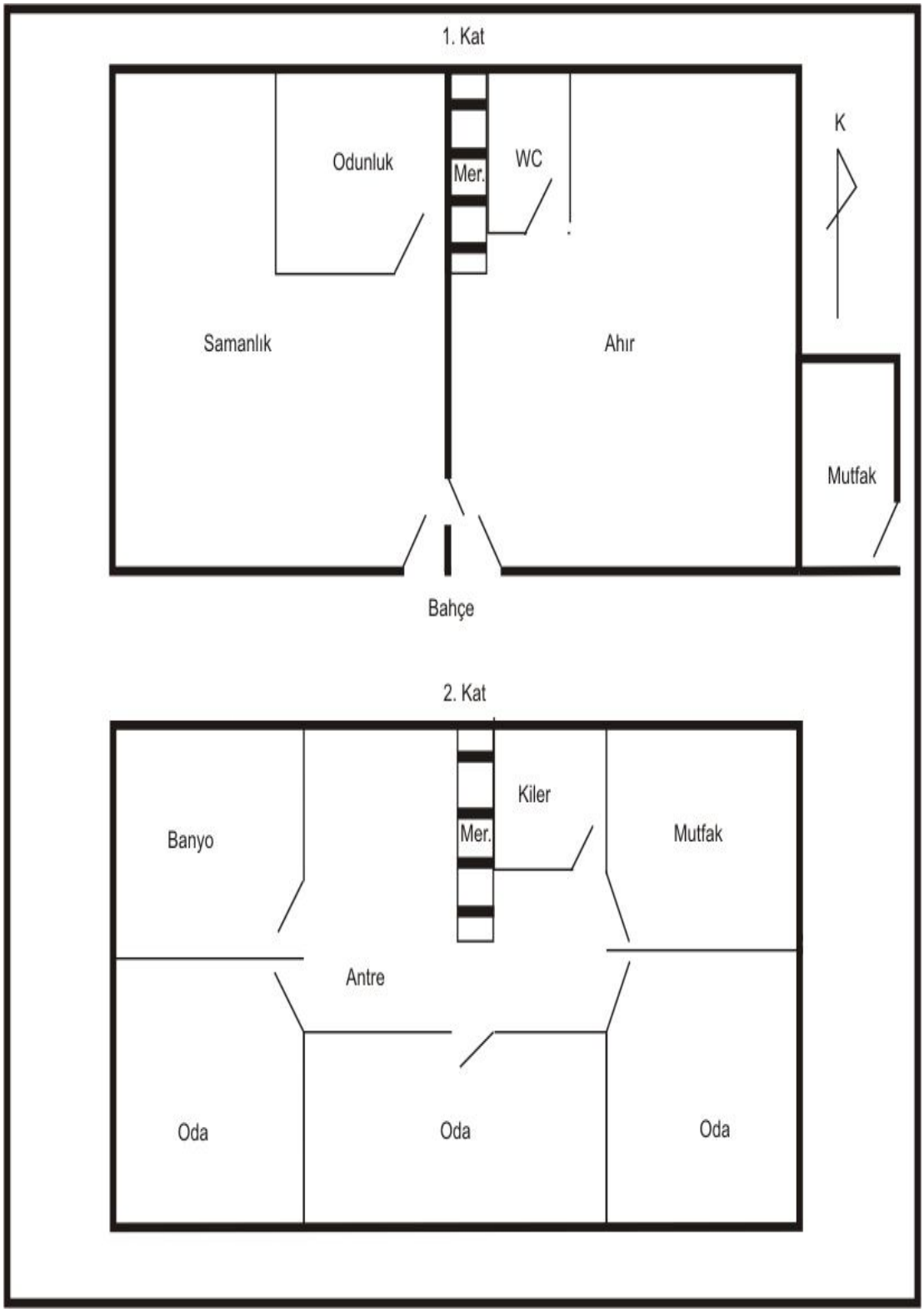

Son yıllarda ilçe dışında yaşayan varlıklı Pütürgelilerin, köylerine çok katlı, modern konutlar yaptırdıkları dikkati çekmektedir. Çoğunlukla 2000 yılından sonra inşa edilen bu mesken türünde, geleneksel kırsal konut planlarından farklı olarak, alt kat, depo ve garaj gibi kullanım alanlarına ayrılmıştır.

Araştırma alanında meskenlerde kullanılan çatı örtü malzemesi ve tipinde, son 30 yılda önemli bazı gelişmeler gerçekleşmiştir. 1981 Köy Envanterine göre; mesken çatı tipi, 5969 meskende (% 99,5) "düz dam", 32'sinde ise (% 0,5) ise "beşik çatı"dır (Şekil 4.10). 1997 Köy Envanterine göre; köylerde bulunan tüm yapıların yaklaşık % 70'i "düz dam", % 30'u "beşik çatı" sistemidir (2002, s: 12). Günümüzde yeni yapılan konutların tamamı beşik çatılı olmakla birlikte, daha eski tarihlerde yapılmış toprak damlı evler, önemli ölçüde "beşik çatı" sistemine geçmiştir. Arazi Anketi'ne (2010) göre; konutların 4460'ı (% 85,9) "beşik çatılı", 731'i (% 13,4) "düz dam"lıdır (Tablo 4.32), (Şekil 4.11). "Düz dam"lı meskenlerin 300 kadarı "teras" biçimindedir. "Teras" çatılar, çoğunlukla alçak sahalarda yapılan meskenlerde bulunmaktadır. Bazı meskenler ise kısmen teras, kısmen beşik çatılıdır. Ancak "teras" türü çatı, yağış ve ısınma bakımından bazı izolasyon zaafiyetleri oluşturduğundan, araştırma alanında çok yaygınlaşabilmiş değildir.

Toprak damlı evlerin zaman içerisinde beşik çatıya dönüşümünde, maddi şartların iyileşmesi ve ulaşım sistemlerinin gelişmesi önemli bir rol oynamıştır. Düz damlı evlerin daha yaygın olduğu, Sorguçlu, Yamaçköy, Köklükaya, Esenlik, Düvenlik, Koçköy, Uzunkoru, Taşmış, Gündeğer, Taştepe, Teluşağı, Tekederesi köylerinde, son yıllarda "beşik çatı"lı meskenlerin sayılarında artış görülmektedir. "Düz dam"lı meskenlerde çatı, ağaç direkler üzerine uzatılan ahşap malzeme ve üzerine serilen toprak örtü ile oluşturulur. Bilindiği gibi toprak damlar, yağışlar sonucunda aşınma ve bozulma gibi bir takım deformasyonlara uğramaktadır. Bu nedenle yıllık onarım gerekmektedir. Pütürge gibi, özellikle yüksek kesimlerinde yoğun kar yağışının görüldüğü ve aynı zamanda deprem bölgesi olan bir yerleşmede, toprak damlar kuşkusuz çeşitli riskler taşımaktadır.

Tablo 4.32: Bazı Yıllara Göre Çatı Sistemlerine Sayı ve Oranı (1981, 2010)

Köyler	1981		2010		
	Düz Dam	Beşik Çatı (Kiremit)	Düz Dam	Beşik Çatı	
				Kiremit	Sac
Aktarla	87		10	60	10
Aliçeri	74	1	5		55
Alihan	59	1	7	20	13
Arınlı	79	1	8		32
Arıtoprak	104	1	12	5	43
Arslankent	110		11	4	30
Bakımlı	122	1	10	95	5
Balpınarı			7	5	52
Başmezraa	57		5	15	10
Bayırköy	81		8	4	50
Belenköy	90		13	3	24
Bölükkaya	160		15	3	182
Bölünmez	94		9	4	40
Büyüköz	122	1	7	5	98
Çamlıdere			5		18
Çayköy	60		3	37	10
Çaygören	181	1			
Çengelli	31		5	30	3
Çığırlı	66		5	7	28
Çukuroymak	60		4		8
Deredüzü			6		14
Dikilitaş	96	1			
Düvenlik	104	1	30	5	125
Erdemler	65		16		27
Esencik	100		15		40
Esenlik	17		7		15
Gökçeli	153	3	5		45
Gözlüce	65		14	5	119
Gündeğer	104		15	54	7
Gündüz	134	1	10	45	3
Karakaya			5		25
Karşıyaka	83		5	3	97
Kavaklıdere			5	10	3
Kayadere	150		15		50
Koçköy	20		15		15
Köklükaya	200		30	5	70
Kökpınar	335		20	160	210
Korucak	92		18		54
Kozluk			17		43
Körme	67		18	37	10
Meşedibi	40		8		13
Nohutlu (B)	263	1	-	10	270
Ormaniçi	99		10	89	5
Örencik	82		16		29
Örmeli	40		5	70	5
Örnekköy	54				55
Pazarcık	366		10	230	10
Sahilköy				15	10
Sorguçlu	168		23		68
Söğütlü	63			4	28
Taşmış	157		19	50	80
Taştepe	96	1	15		22
Tatlıcak	76		10	25	22
Tekederesi	54		15	5	40
Teluşağı	121		18	3	29
Tepehan	150	10	26	25	195
Tosunlu	47	1	10	60	10
Üçyaka	31		8		27
Ulutaş			12		27
Uzunkoru	91		25		45
Uzuntaş	225		20	5	275
Yamaçköy	66		20	3	28
Yandere	131	1	15	5	100
Yazıca	128	5	10	100	5
Yediyol	30		9	3	23
Yeşildere			12		33
Toplam	5969	32	731	1323	3137
Oran (%)	**99,5**	**0,5**	**15,1**	**24,5**	**60,4**

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

Şekil 4.10: Pütürge Köy Meskenlerinde Çatı Sistemi (1981)

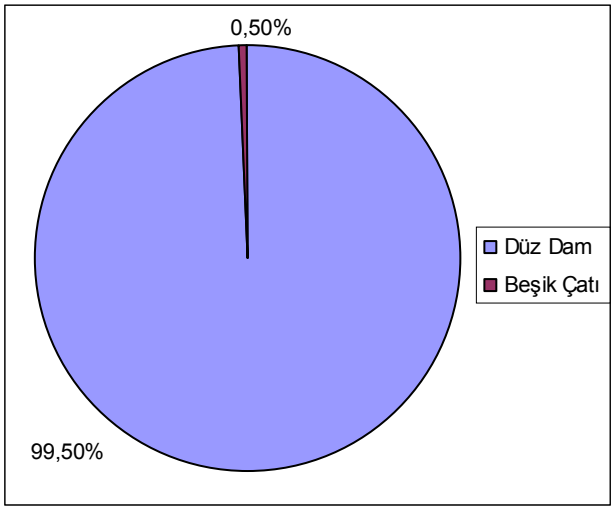

Şekil 4.11: Pütürge Köy Meskenlerinde Çatı Sistemi (2010)

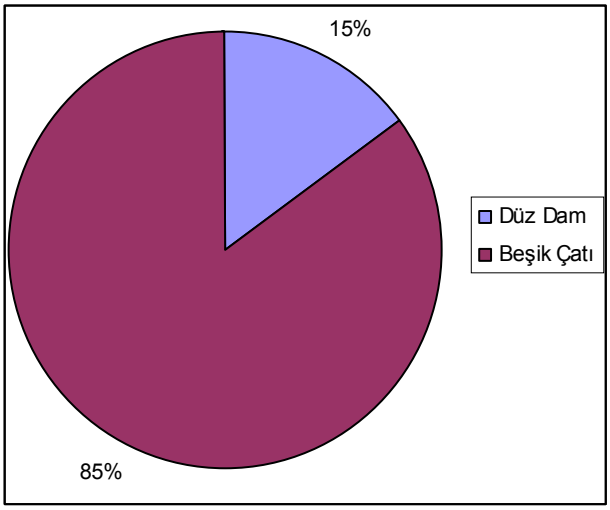

Bilindiği gibi mesken, yaşayış biçiminin, kültürün, ekonomik faaliyetlerin yansımasıyla çok uzun dönemler boyunca şekillenen dinamik bir yapıdır. Düz damlı konutların hâlâ mevcudiyetinin sürmesinde veya yeni yapılan "beşik çatılı" bir konutun yanında, "düz damlı" bir mesken eklentisinin yer almasında, düz damların çok fonksiyonlu kullanımının etkisi de bulunmaktadır. Pütürge tarım kültüründe "düz dam"lar, önemli bir ihtiyaçtır (Foto 4.35), (Foto 4.36), (Foto 4.37). "Düz damlarda mahsul yayılır, kurutulur; ot, saman, tezek konur. İcabında sıcak yaz gecelerinde yatılır. Kısaca düz damların fayda ve fonksiyonları çoktur. Fakat bu faydalarına karşılık düz damların bir takım mahzurları da yok değildir. Bu mahzurlardan biri ve başlıcası mukavemetlerinin azlığıdır. Şiddetli yağmurlar yahut fazla kar damları çökertebilir.

Diğer taraftan bu tip düz damlı toprak evler depremlere hiç dayanmazlar (Tanoğlu, 1969, s: 229).

Foto 4.35: Mısır kurutulan, pestil serilen bir dam (Çayköy)

Foto 4.36: Eski konut, damından yararlanmak amacıyla muhafaza edilebilmektedir (Gündüz Köyü)

Foto 4.37: Çatısının bir bölümü "Düz dam" olarak muhafaza edilmiş bir mesken (Taşmış Köyü)

Pütürge köy meskenlerinde, "beşik çatı" sisteminin örtü malzemesi olarak, kiremit ve sac kullanılır. 1981 Köy Envanterine göre, Pütürge'de "beşik çatılı" 32 köy meskeni bulunmaktadır. Çatı örtü malzemesi olarak kiremit seçilmiştir. 1997 Köy Envanterine göre, "beşik çatı" sistemli 1584 binanın, 318'i (% 20) kiremit, 1231'i sac (% 77,7), 35'i (% 2,2) "diğer" malzemedir (2002, s:12). 2010 yılı verilerine göre, ilçede, çatı örtü malzemesi olarak 3137 meskende (% 70,3) sac, 1323 meskende (% 29,7) kiremit kullanılmıştır (Arazi Anketi). Kiremit çatılı evler 1250 m. den alçak alanlarda yoğunlaşır. Kar yağışının daha fazla olduğu yüksek köylerde ise sac malzeme yaygındır (Foto 4.38).

Araştırma alanında değişen mesken yapısı içerisinde, konutların oda sayılarında da önemli bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. 1981 Köy Envanterinde; köy konutlarının % 51,7'si tek odalı, % 45'i iki odalı ve % 3,3'ü 3 odalıdır. 2010 yılında ise; konutların % 4,6'sı tek odalı, % 71,2'si iki odalı ve % 24,2'si ise 3 ve daha fazla odaya sahiptir (Arazi Anketi). Anlaşıldığı gibi, son 30 yılda "tek odalı" konutların sayısında önemli bir azalış, 2 ve daha fazla odaya sahip konutlarda artış gerçekleşmiştir. Aradan geçen yıllarda, yıkılan ve yenisi yapılan veya terk edilen konutların çok büyük bölümü "tek odalı" konutlardır. Ayrıca tek odalı konutların, eklentilerle 2 ve daha fazla odalı konutlara dönüşmüş örneklerine rastlanmaktadır. Modern inşa malzemeleri kullanılarak

yapılan konutların, başka bir ifadeyle, son yıllarda yapılan konutların hiçbiri, "tek odalı" değildir. Kuşkusuz maddi refah düzeyinde görülen artışa bağlı olarak, 3 ve daha fazla odaya sahip meskenlerde son yıllarda büyük bir artış görülmektedir (Tablo 4.33), (Şekil 4.12), (Şekil 4.13).

Foto 4.38: Pütürge köylerinde beşik çatı yaygınlaşmaktadır (Büyüköz Köyü)

Tablo 4.33: Oda Sayılarına Göre Köy Meskenleri (1981, 2010)

Yıllar	Tek Odalı	2 Odalı	3 Odalı
1981	51,7	45	3,3
2010	4,6	71,2	24,2

Kaynak: 1981 Köy Envanteri, 2010 Arazi Anketi

İlçede 1978 yılında meydana gelen heyelanlar sonucunda, muhtelif köylerde 48 mesken zarar görmüştür. Gerek 1978'de gerçekleşen heyelan gerekse sonraki dönemlerde meydana gelen heyelanlar ve depremler sonucunda hasar gören bazı meskenler kullanılamaz duruma gelmiş ve Taştepe, Sahilköy, Başmezra, Körme, Çamlıdere, Yandere, Tekederesi, Gündeğer köylerine afet konutları yapılmıştır (Malatya İl Afet va Acil Durum Müdürlüğü verileri, 2011).

Şekil 4.12: Oda Sayılarına Göre Koy Meskenleri (1981)

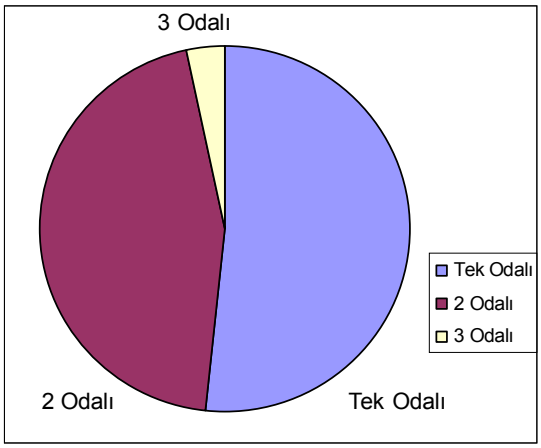

Şekil 4.13: Oda Sayılarına Göre Koy Meskenleri (2010)

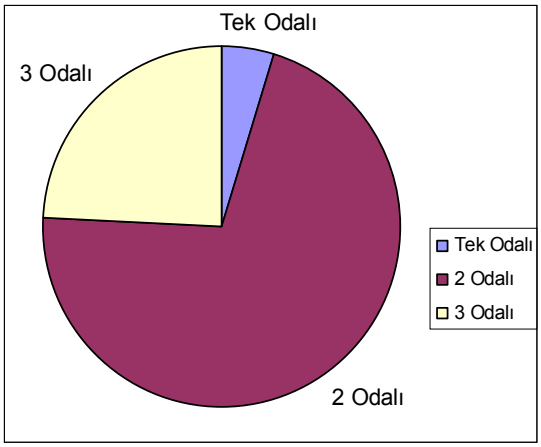

Pütürge Kasabası'nın Osmanlı döneminde sahip olduğu hane sayısına ilişkin, elimizde 16. ve 19 yy'a ait bazı bilgiler bulunmaktadır. Kasabanın kuruluş yeri olan İmrun Köyü'nde, 1560 yılında 82 hane bulunmaktadır. 1892 yılında idari merkez haline getirilen Pütürge Kasabası'nda, 1894-1895 yılında 292 hane (Işık, 1998, s: 299-301), 1907 yılında 381 hane bulunmaktadır (Şen, 2010, s: 100). Kasabada 1974 yılında 708 hane, 1984 yılında 801 hane mevcuttur (DİE, 1986, s: 1-26). Pütürge kasabası, göç veren bir yerleşim birimi olduğundan, 1980 sonrasında ancak sınırlı bir yapılaşmadan söz edilebilir. Nitekim sonraki dönemlerde hane sayısında azalış gerçekleşmiştir. Malatya İl Sağlık Müdürlüğü ETF verilerine göre, kasabada 2000 yılında 758, 2010 yılında ise 715 hane bulunmaktadır.

Pütürge Kasabası'nda taş meskenler yoğundur. 1984 yılında kasabada bulunan toplam 875 binanın, taşıyıcı sistemlerine göre 848'i yığma, 27'si iskelettir. Yığma binalar 106'sı 1 katlı, 699'u 2 katlı, 42'si 3 katlı, yalnızca 1 adet bina 4 katlıdır. Taşıyıcı

sistemi iskelet olan binalar genellikle çok katlıdır. Bu binaların 14 tanesi 2 kat, 10 tanesi 3 kat, 3 tanesi ise 4 katlıdır. Toplam 848 yığma binanın 691'i taş, 130'u briket ve 27 tanesi de tuğladır (DİE, 1986 s: 1-26).

Kasaba nüfusu yıllar içinde azalış gösterdiğinden, konut sayısında da azalmalar gerçekleşmiştir. Göçler sonucu boşalan eski konutlar, bakımsızlık nedeniyle bir süre sonra oturulamaz duruma gelmekte ve yıkılmaya terk edilmektedir (Foto 4.39). Özellikle Hatip Mahallesi'nde bu durumda çok sayıda konut bulunmaktadır (Foto 4.40).

Ağalar Mahallesi'nde bulunan konutlar genellikle kırsal nitelikli, tek katlı, bahçe içerisinde, eklenti olarak ahır ve samanlıktan oluşmaktadır. Hatip Mahallesi'nde bulunan konutlar, çoğunlukla iki katlı ve bitişik nizamlıdır. Konutların alt katı genellikle işyeri olarak kullanılmaktadır.

Foto 4.39: Göçlerle boşalan konutlar bir süre sonra bakımsızlıktan yıkılmaktadır. Köylü Mahallesi'nde zamanla yıkılan bir mesken

Pütürge Kasabası'nda geleneksel konut tipi iki katlıdır (Foto 4.41). Alt kat, odunluk, yüklük, kiler ve oda, üst kat banyo, odalar, mutfak ve balkon gibi kısımlardan oluşmaktadır (Şekil 4.14). Konutlar daha çok kalabalık aile yapısına özgü olarak dizayn edilmiştir. Kasabada arsa fiyatlarının ucuz olması, en merkezi yerde dahi konut yapımına uygun boş arsaların bulunmasına bağlı olarak, dikey yapılaşmadan çok yatay

yapılaşma yaygınlaşmıştır (Foto 4.42). 3 ve daha fazla kat sayısına sahip binalar, Hükümet Caddesi, Kenan Işık Bulvarı gibi ana akslar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Foto 4.40: Hatip Mahallesi'nde terk edilmiş bir konut. Zaman içerisinde dış ahşap kaplamalar zarar görmüştür.

Foto 4.41: Pütürge Kasabası'nda konutlar genellikle 2 katlıdır. Kat sayısı daha fazla olan meskenler az sayıdadır (Kenan Işık Bulvarı'ndan bir göünüm)

Foto 4.42: Pütürge Kasabası'nın güneybatı yönlü görünümü (1- Taşbaşı Mahallesi, 2- Köylü Mahallesi, 3-Hatip Mahallesi 4-Ağalar Mahallesi 5- Tarım Arazileri 6-Şakşak Dağı, 7- İmrun Dere)

Şekil 4.14: Pütürge Kasabası'nda Geleneksel Konut Planı

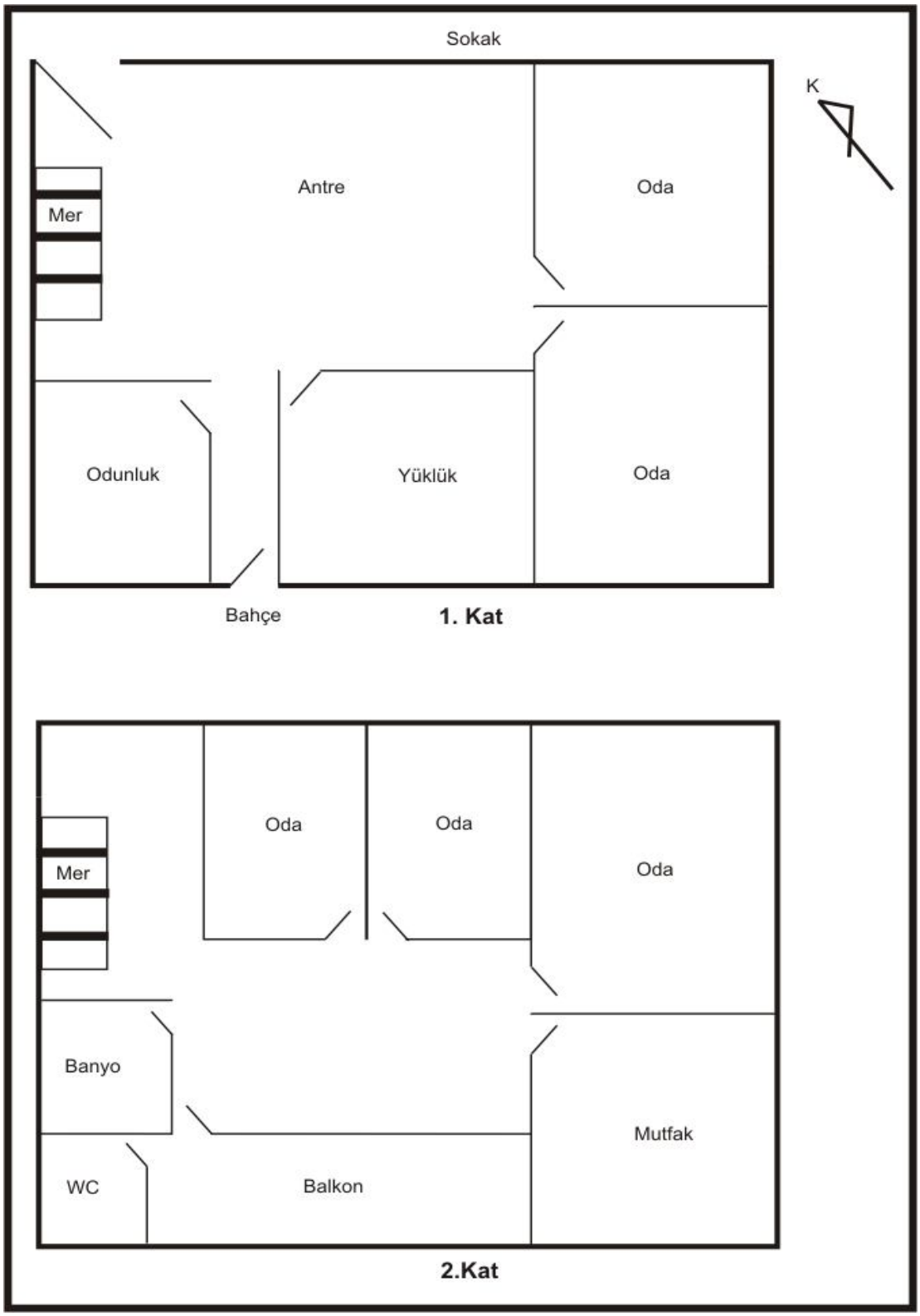

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN EKONOMİK COĞRAFYASI

Pütürge'nin tarıma dayalı ekonomik yapısı geleneksel özelliklerini korusa da, özellikle son yıllarda bazı beşeri etkenlerce çeşitli değişimler göstermiştir. İlçenin vermiş olduğu göçün son 30 yılda ivme kazanması, makineli tarımın yaygınlaşması, ulaşım, iletişim imkânlarının gelişmesi, tarımsal üretimde ürün çeşitliliğin artması ve meyveciliğin önemli bir tarımsal faaliyet kolu haline gelmesi, Pütürge ekonomisinin bugünkü görünümünü oluşturan ana dinamikleridir.

5.1. Genel Arazi Kullanılışı

İnsan, çok çeşitli amaçlarla coğrafi mekâna müdahil haldedir. Buna karşın coğrafi mekân da insan faaliyetlerini, yaşama düzenini ve özellikle ekonomik faaliyetlerini belirleyici konumdadır. Bu ilişki biçimi, arazinin zaman içerisinde bir takım kullanılış farklılığına yol açar. Buna göre; "yeryüzünün tamamı ya da belirli bir bölümünün insanoğlu tarafından çeşitli şekillerde ve farklı amaçlarla kullanımı, arazi kullanımı olarak kabul edilebilir" (Taş, 2010, s: 9)

Köy halkının geçim kaynağı, içinde yaşadığı ortam olduğuna göre (ki bu ortam köyün sınırları içinde kalan sahadır) her bir ortamın tabiatı, o köyün sosyo-ekonomik yapısını çizen bir faktör olacaktır. Buna göre her bir köyün sosyo-ekonomik yapısının, coğrafi ortam koşullarının etkisi altında gelişme zorunda kalacağı söylenebilir (Tunçdilek, 1984, s: 28).

1981 yılı verilerine göre, Pütürge köy arazileri büyük ölçüde, birbirlerine yakın değer gösteren, mera, orman ve tarımsal araziler arasında dağılmaktadır. Köy arazilerinin, 26.854,6 hektarlık (% 30,5) bölümü mera olarak kullanılmaktadır. Orman alanı 26.365,5 hektar (% 29,9), bitkisel üretime ayrılan arazi 24.875,5 hektar (% 28,3), yerleşim amacıyla kullanılan alan 2236,7 hektar (% 2,5), çıplak kaya, kumluk alan, akarsu yatağı, yol gibi, "diğer" amaçlar için kullanılan alan 7753 hektar (% 8,8) kadardır (1981 Köy Envanteri), (Tablo 5.1), (Şekil 5.1).

Tablo 5.1: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımı (ha.), (1981)

Mera	Orman	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Bağ-Bahçe	Yerleşme	Diğer
26.854,6	26.365,5	14.228,6	7312,7	3334,2	2236,7	7753

Kaynak: 1981 Köy Envanteri

1981 Köy Envanterine göre, köy arazilerinin % 30,5'ini oluşturan mera alanları, hayvancılık ekonomisi için oldukça önem taşımaktadır. Kuşkusuz, "mera" olarak adlandırılan arazinin tamamı, "otlak" anlamına gelmemektedir. Nitekim arazinin eğim derecesinin arttığı köylerde mera alanları genişlemektedir. Arazinin eğim derecesinin azaldığı, bitkisel üretime elverişli hale geldiği Tosunlu, Körme köyleri ile Gökçeli, Dikilitaş, Aliçeri, Arıtoprak, Arslankent gibi orman köyleri haricinde, tüm köylerin meraları bulunmaktadır.

1981 yılı verilerine göre araştırma alanında orman sahaları, % 29,9'luk oranla geniş bir yayılış göstermektedir. Araştırma alanında çok çeşitli yükselti basamaklarında ormanlara rastlanmaktadır. Ormanlardan o dönem küçükbaş hayvancılık ve özellikle keçi besiciliği amacıyla yararlanılmıştır. Ancak bu durum, ormanların tahribine ve orman arazisinin kısmen de olsa vasfını yitirmesine yol açmıştır. Tunçdilek'e göre; hayvancılığı devam ettirebilmek için ormanların hayvan üretim sahası haline getirilmesi ile yüz yıllardır üst zonun hayvancılık ekonomisine ancak yılın belirli bir süresinde yardım eden vejetasyon, bu yeni şartlar içinde ve daimi baskı altında gençleşme kabiliyetini kaybetmeye başlamıştır (Tunçdilek, 1977, s: 48).

Şekil 5.1: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (1981)

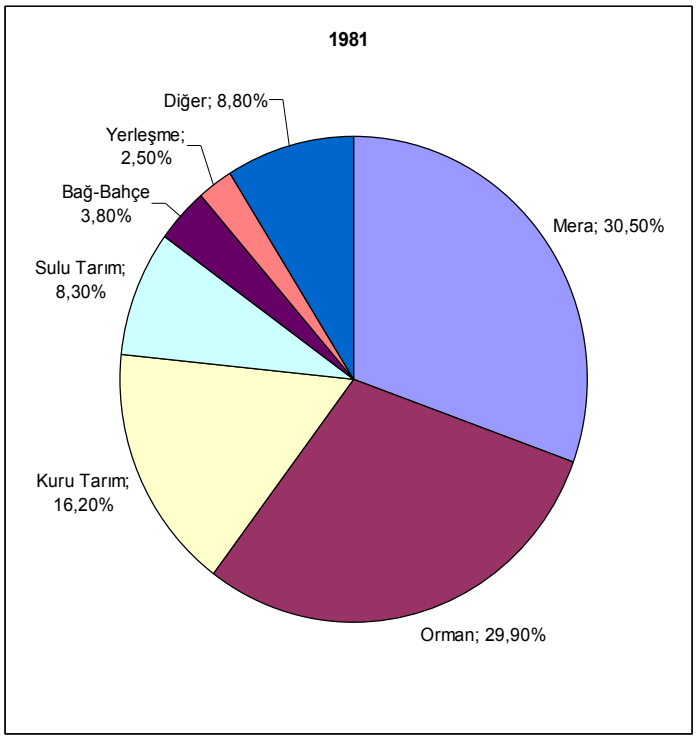

Yine 1981 yılı verilerine göre Pütürge arazisinin, % 28,3'ü bitkisel üretim için ayrılmıştır. Tarımsal alanın yaklaşık % 16,2'sinde kuru tarım, % 8,3'ünde sulu tarım, % 3,8'inde bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. Görüldüğü gibi köylerin tarımsal arazilerinin büyük bölümü kurum tarım alanlarına ayrılmıştır. Kuru tarım alanları 1500 m.den alçak platolarda yaygınlık göstermektedir. Çeşitli plato düzlüklerinde yer alan, Pazarcık, Gündüz, Kökpınar, Tepehan, Taşmış, Düvenlik, Aktarla köyleri en geniş kuru tarım arazisine sahiptir. Ayrıca Bölünmez, Örencik, Söğütlü, Tekederesi, Yamaçköy, Köklükaya köyleri haricinde, Pütürge köylerinde çeşitli akarsular ve kaynaklardan yararlanılarak sulu tarım yapılmaktadır (1981 Köy Envanteri).

1966 Köy Envanteri'nin tahmini verilerine göre, Pütürge'de toplam 16895,4 hektar tarımsal arazi bulunmaktadır (1966, s: 41). Tarımsal arazilerin 1981 yılında 24875,5 hektara ulaştığı düşünülürse, Pütürge'nin en yüksek nüfus değerlerine ulaştığı 1970-1980 döneminde, araziden zirai amaçlarla oldukça yüksek düzeyde yaralanıldığı ve bitkisel üretimin elverişsiz alanlara doğru yayıldığı ortaya çıkmaktadır.

Pütürge İlçesi'nde arazi kullanımı, 1981 yılından 2010 yılına çok önemli değişimler göstermiştir. 1981 yılında 24875,5 hektar (% 28,3) alana sahip tarımsal araziler, 2010 yılında 6982 hektara (% 5,9) gerilemiştir. Bu azalış önemli ölçüde mera ve orman arazisinin artışı olarak verilere yansımıştır. Nitekim orman arazisi geçen sürede iki kat artarak, 26365,5 hektardan (% 30,5), 52854,5 hektara (% 44,8), mera arazisi 26854 hektardan (% 29,9), 47978,6 hektara (% 40,6) ulaşmıştır.

1981 yılından günümüze kadar geçen yaklaşık 30 yıllık sürede, Pütürge nüfusunun yarı yarıya azalış gösterdiğini hatırlatmakta yarar görmekteyiz. Önceki dönemlerde daha yüksek miktarlara ulaşan nüfus, araştırma alanında vadi ve ova tabanlarının fazla bir yer tutmaması nedeniyle, bitkisel üretim için optimum olmayan sahalara yönelmiş, ve Pütürge'de en geniş yeri kaplayan VII. sınıf araziler, tarımsal amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Zaman içinde göçlerle köylerin nüfusunun azalması ve erozyonun etkisiyle, bitkisel üretime uygun olmayan alanlar terk edilmiş, böylece tarımsal araziler küçülmüştür.

Araştırma sahasında özellikle küçükbaş hayvan sayısının dramatik bir biçimde azaldığı görülmektedir. Ormanlaşan veya ormanlaştırılan alanların artışı ve hayvancılığın azalması, ters orantılı olarak birbirini besleyen süreçler olarak öne çıkmaktadır. Tunçdilek'e göre; orman-hayvancılık ikilisinin, artan nüfusun geçimine yetmez olması ile mevcut nüfusun geçimini temin edebilmek için fakir orman

topraklarının ziraat alanlarına çevirme çabası ile tabiat tahrip edilmeye başlanmıştır. Fakat bu, iskânın dağılmasına, ormanların kesilmesi ve yakılmasına ve neticede her iki tarafın en ufak bir kârı olmadan şiddetli toprak erozyonuna sebep olmuştur. Yapılan bu tahrip uğraşına ve ölçülemeyecek kadar büyük milli kayba rağmen, zirai üretim az, verim düşük, ve hasılat kısa süreli olmuştur. Geçimin arttırılması için yapılan bu çabalar yine de ekonomik alanda belirli bir ferahlığı getirememiştir (Tunçdilek, 1977, s:48).

Yerleşmeye ayrılan alan, 1981 verilerinde 2236,7 hektardan (% 2,5), 2010 yılında 3424,9 hektara (% 2,9) ulaşmıştır. "Diğer" olarak tanımlanan arazi ise 7753 hektardan (% 8,8), 6860 hektara (% 5,8) gerilemiş görünmektedir (Tablo 5.2), (Şekil 5.2), (Harita 5.1). Bu fark, "çıplak kayalık, taşlık" olarak değerlendirilen alanlardan kaynaklanmaktadır. 1981 verilerinde 5193 hektar olarak hesaplanan bu alanların bir bölümü, tarafımızdan mera arazisi olarak değerlendirilmiştir. Kanaatimizce Giripiran, Kira, Ulubaba ve Meydan dağlarında geniş bir yayılışa sahip olan çıplak kayalık alanlar dışında, araştırma alanında mutlak olarak "çıplak kayalık" olarak nitelendirilebilecek geniş yayılışlı arazilerden söz edilemez. Buna göre, araştırma alanında 4099,7 hektarlık (% 3,5) arazi "çıplak kayalık ve taşlık"tır (2010).

Tablo 5.2: Pütürge İlçesinde Genel Arazi Kullanımı (2010-ha.)

Mera	Orman	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Bağ-Bahçe	Yerleşme	Diğer
47978,6	52854,5	2428,4	704,8	3848,8	3424,9	6860

Şekil 5.2: Pütürge Köylerinin Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (2010)

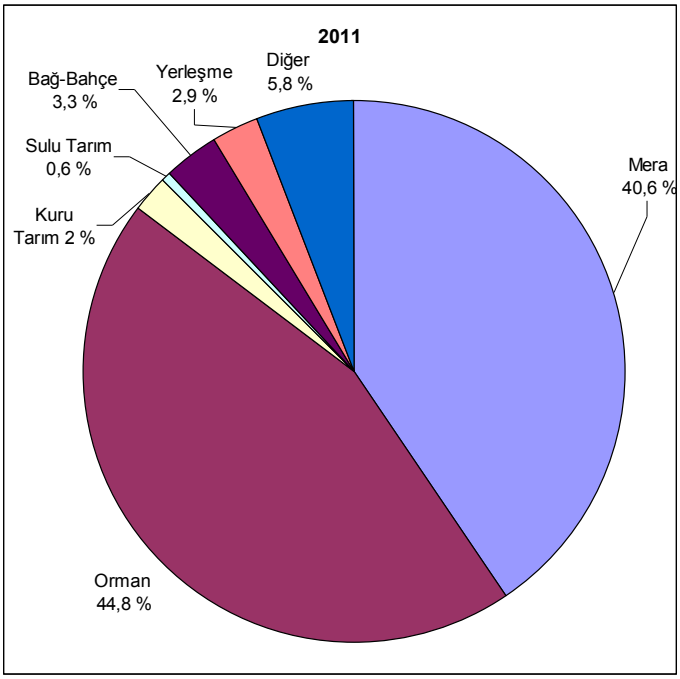

Harita 5.1.

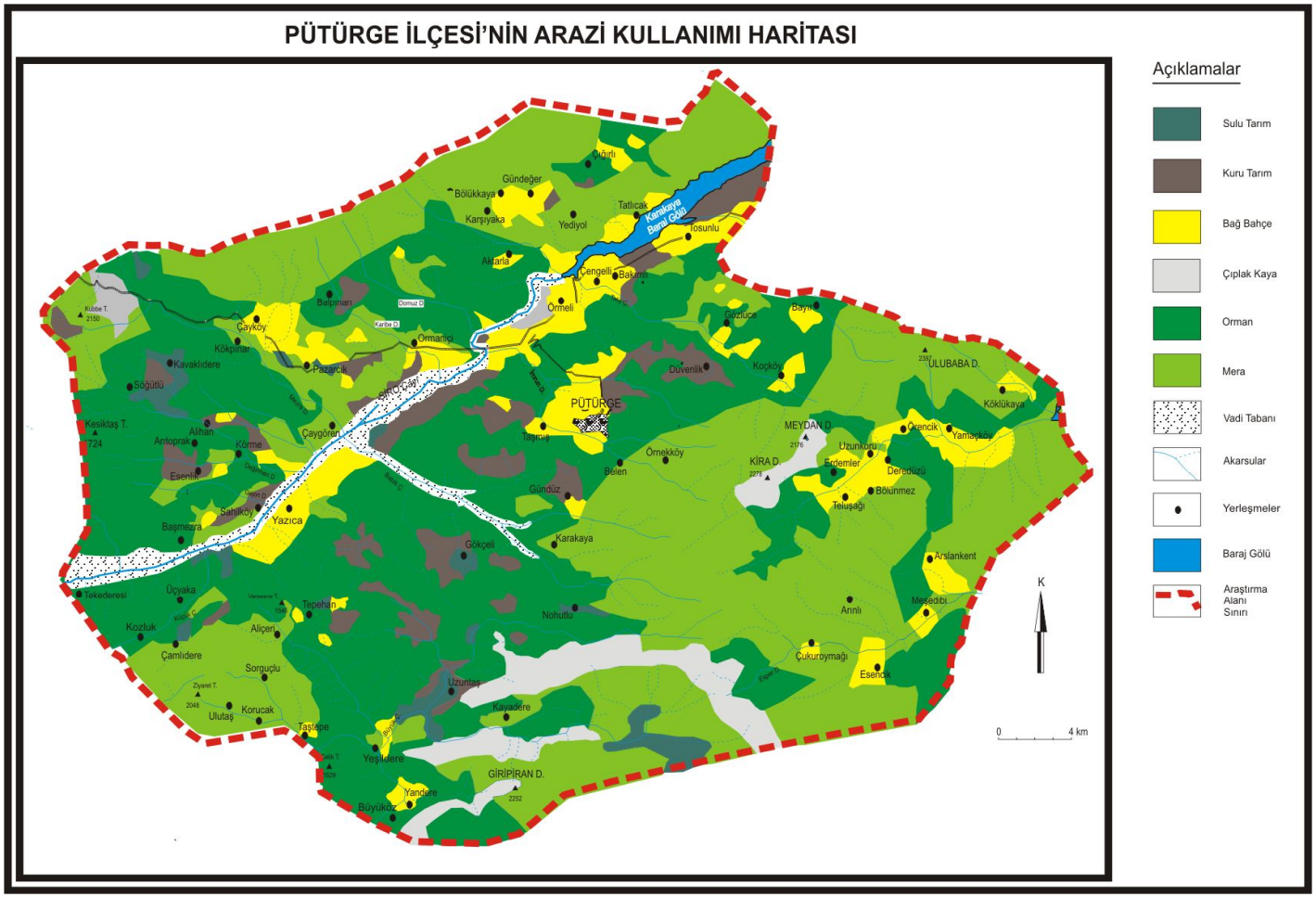
PÜTÜRGE İLÇESİ'NİN ARAZİ KULLANIMI HARİTASI
Açıklamalar
Sulu Tarım
Kuru Tarım
Bağ Bahçe
Çıplak Kaya
Orman
Mera
Vadi Tabanı
Akarsular
Yerleşmeler
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırı
PÜTÜRGE
Karakaya Baraj Gölü
ULUBABA D.
MEYDAN D.
KİRA D.
GİRİPİRAN D.
Gündeğer
Bölükkaya
Karşıyaka
Yedyol
Tatlıcak
Tosunlu
Çengelli
Bakımlı
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Düvenlik
Koçköy
Köklükaya
Örencik
Yamaçlıkuş
Uzunkoru
Erdemler
Derediizü
Bölünmez
Teluşağı
Örnekköy
Belen
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Arslankent
Mesedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
Nohutlu
Uzuntaş
Kayadere
Yeşildere
Yandere
Büyükoz
Taştepe
Ulutaş
Korucak
Sorguçlu
Çamlıdere
Kozluk
Alıçeri
Tepeharı
Üçyaka
Tekederesi
Başmezra
Sahilköy
Yazıca
Esenlik
Çaygören
Arıtoprak
Alihan
Körme
Kesiktaş T.
724
Söğütlü
Kavaklıdere
Çayköy
Köpünar
Pazarcık
Balpınarı
Ormanlı
Çiçekpınarı
Kubbe T.
2150
Domuz D.
Karlbz D.
K
0
4 km

I-IV. sınıf araziler, "toprak işlenmesine elverişli", V-VIII. sınıf araziler ise "toprak işlenmesine elverişli olmayan araziler" olarak nitelenmektedir (Gözenç, 1977, s:174). Pütürge'de en genis yayılımı % 86,2 oranı ile V-VIII. sınıf, yani "toprak işlenmesine elverişli olmayan araziler"den oluşmaktadır. I-IV. sınıf "toprak işlenmesine elverişli araziler" ise % 13,2'Iik orana sahiptir. Ayrıca araştırma alanında % 0,6 oranında "su yüzeyi" haritalanmıştır (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 90), (Harita 2.6). Pütürge İlçesi'nin % 77,2'lik oran ile en büyük bölümünü, sarp ve eğimli VII. sınıf araziler oluşturmaktadır. VII. sınıf arazilerde büyük ölçüde kireçsiz kahverengi orman toprakları gelişmiştir. Toprak muhafazasına mutlak surette ihtiyaç duyulan bu alanların önemli bir bölümü ormanla kaplı olmasına rağmen, bir bölümü mera alanı olarak erozyon etkisine açıktır. Nitekim VII. sınıf arazilerde toprak derinliği, orman sahalarında orta derinlikte, meralarda "sığ" ve "çok sığ"dır. I-IV. sınıf araziler eğimin azaldığı, 1500 m.den alçak plato sahalarında yayılış göstermektedir. Bu sahalarda toprak derin ve orta derinliktedir. Tarımsal alanların yoğun olarak bu sahalar üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu sahaların haricinde özellikle ilçenin güney kesiminde, çıplak kayalık alanlardan oluşan VIII. sınıf araziler yayılış göstermektedir.

Araştırma alanı büyük ölçüde doğal şartlar açısından ormanlaşmaya uygun ve topografyası nedeniyle ormanlaşmanın gerekli olduğu bir sahadır. Orman alanları, şiddetli erozyon etkisiyle bitki örtüsünün çok cılız olduğu karstik Giripiran Dağı ile faylanmalar sonucu çok sarp ve aşırı eğimli bir topografyaya sahip olan Kira ve Meydan dağları haricinde tüm dağlık sahalarda yayılış gösterir. Orman sahası özellikle ilçenin batı ve orta kesiminde kesintisiz olarak uzanış göstermektedir.

Meralar, araştırma alanında yaygın ve geleneksel bir ekonomik faaliyet türü olan hayvancılık için önemli bir otlak sahasıdır. Ancak meralar bütünüyle ıslah edilmeye muhtaçtır. Mera alanlarının yalnızca % 35'lik kısmı "otlak" vasfı taşımaktadır. Nitekim 1966 Köy Envanterine göre, Pütürge'ye bağlı 72 köyün 47'sinde "mera karakteri" tespit edilmiştir. "Mera karakterli" 38 köyün merası "kötü", 9 köyün merası ise "orta" karakterlidir. Buna göre, araştırma alanında "iyi" vasıfta mera bulunmamaktadır (1966, s: 57).

Mera alanları 1500 m.den yüksek aşınım yüzeylerinde genişlik kazanmaktadır. Araştırma alanında en geniş meraya sahip köyler, Arınlı, Sorguçlu, Nohutlu ve Ulutaş'tır. Günümüzde küçükbaş hayvancılığın ve özellikle keçi sürülerinin azalması,

meralar üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Ancak meralar, uzun yıllar boyunca sürdürülen aşırı otlatma sonucunda, erozyon tehdidine en açık sahalar haline gelmiştir.

1981-2010 yılları arasında ziraate ayrılan alanlarda da önemli değişimler gerçekleşmiştir. İlçenin kuru ve sulu tarım alanlarında ciddi bir azalma, kayısıcılığın önem kazanmasıyla birlikte meyveciliğe ayrılan alanlarında artış meydana gelmiştir. Geçmiş yıllarda önemli ölçüde optimum olmayan sahalarda yayılış gösteren kuru tarım alanları, günümüzde büyük ölçüde terk edilmiş, alt zonlarda ise sulama imkânlarının artması sonucunda, kısmen bağ-bahçe alanlarına dönüştürülmüştür. Yine sulu tarım alanları da zaman içerisinde büyük ölçüde bağ-bahçe tarımına ayrılmıştır.

İlçenin toplam 6982 hektarlık tarımsal arazisinin en büyük bölümünü 3848,8 hektarla bağ-bahçe alanları oluşturmaktadır. Bu oran ilçe toplam arazisinin % 3,3'üne karşılık gelmektedir. 1250 m.den alçak sahalarda yayılış gösteren, I-II. sınıf arazilerde kayısı üreticiliği yaygındır. 1250 m. den yüksek alanlarda ise bağcılık ve diğer meyve üretim alanları yaygınlaşmaktadır. Karakaya Baraj Gölü'nün tesisinden sonra, baraj çevresindeki köyler sulama suyuna kavuşmuştur. Böylece Tosunlu, Bakımlı, Çengelli, Tatlıcak köylerinde sulu tarım alanlarının yanı sıra, kuru tarım alanları da hızla kayısı bahçelerine dönüştürülmüştür. Ayrıca sulama motorlarının yaygınlaşmasıyla, sulama suyu ihtiyacını karşılamak amacıyla akarsulardan daha fazla yararlanılmaya başlanmıştır. Bu sayede Şiro Çayı çevresinde bulunan Ormaniçi, Yazıca, Körme köylerinde bahçecilik faaliyeti yaygınlaşmıştır.

Araştırma alanında kuru tarım alanları 2458,7 hektar (% 2) alan kaplamaktadır. Kuru tarım alanları çeşitli yükselti basamaklarında bulunan platolarda yaygınlaşmaktadır. Geçmiş yıllarda, üst zonlarda daha fazla yayılış gösteren kuru tarım sahaları, bugün önemli ölçüde mera ve orman sahaları haline gelmiştir. İlçede 704,8 hektarlık (% 0,6) alan kaplayan sulu tarım sahaları, 1250 m.den yüksek kesimlerde yaygınlaşmaktadır. Bu araziler, genellikle akarsu boylarında yer almakta, akarsu yataklarına kurulan bentler ve çeşitli sulama göletleri ile sulama motorlarından faydalanılarak sulanmaktadır.

1981 yılında 2236,7 hektar büyüklüğe sahip yerleşim alanları, dağınık yerleşmenin bir sonucu olarak genişlemiş ve günümüzde 3424,9 hektara (% 2,9) ulaşmıştır. Ayrıca arazinin 2760,3 hektarlık (% 2,3) bölümünü, Karakaya Baraj Gölü, akarsu yatakları, kumluk, bataklık sahalar ile yollara ayrılan alanlar oluşturmaktadır. Araştırma alanında bataklık alanlar % 0,1'den az yer kaplamaktadır. Şiro vadisi ile

Nohutlu ve Örencik köyleri çevresindeki platolarda bataklıklara rastlanmaktadır (Foto 5.1).

Foto 5.1: Karagöl bataklığından bir görünüş (Örencik Köyü)

5.2. Ekonomik Faaliyetler

5.2.1. Tarım

5.2.1.1. Tarım Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler

Pütürge'nin zirai arazileri, engebeli topografya ve miras yoluyla bölünme nedeniyle, genellikle çok parçalı ve küçük tarımsal işletmeler halindedir. Pütürge İlçesi'nin arazi büyüklüklerine dair en eski bilgiler, 16. yy tahrirlerinde yer almaktadır. Verilere göre, Şüre Nahiyesinin zirai arazileri, en küçük tarımsal işletme birimleri olan, "çift", "nim çift", "ekinlu" olarak dağılmaktadır (Yinanç-Elibüyük, 1983, s: 365-397). "Tam çift'in yarısı (nîm-çift) büyüklüğünde toprağı olanlar çift resminin yarısını, yarım çiftten az toprağı olanlar (ekinlü) bennak resmini öderlerdi." (Öz, Erişim Tarihi: 11.06.2011). 16. yy'da, Şüre Nahiyesi'nin ziraat arazileri, büyük ölçüde, en küçük birim olan "ekinlu-bennak"dan oluşmaktadır. Nahiyenin toplam 2649 parçadan oluşan tarımsal arazisinin 2016 parçasını (% 79,5) "ekinlu-bennak", 359 parçasını (%13,6) daha büyükçe araziyi ifade eden "nim çift", en geniş bitkisel üretim alanlarını ise 184 parçayla (% 6,9) "çift" arazisi oluşturmaktadır (Yinanç-Elibüyük, 1983, s: 365-397), (Tablo 5.3).

Tablo 5.3: Şüre Nahiyesi'nde Büyüklüklerine Göre Tarım Topraklarının Parsel Sayıları (1560)

KÖYLER	Çift	Nim Çift	Ekinlu-Bennak
Agvan (Ogan)	13	14	48
Alevi (Şekerlü)	2	15	43
Arhodça (Argoça)	-	2	1
Bademlüce	-	5	-
Bağırğa	3	2	22
Bazarcık	3	11	21
Bazük (Babik)	-	5	6
Burc	-	6	-
Cenderlu	2	16	47
Çelebi Pınar	4	3	2
Çürmek (Çermik)	1	9	28
Elimezre	9	8	46
Erselü (Ersele)	4	10	17
Esperge	-	7	7
Güran	1	-	67
Görvin	4	4	7
Gün-i Öni	-	2	-
Harisi	7	1	11
Horsi	3	18	29
İmrun	15	7	59
Karakaya	-	4	11
Keferdiz	2	22	75
Kenanoş	-	11	28
Kerar	12	7	46
Kilisecik	-	2	10
Körme	1	9	17
Kumaş	14	23	47
Marvato	6	3	10
Meküni	-	7	28
Merasiye	3	2	14
Mezraa	3	-	4
Mezraa	-	6	15
Pahak	2	5	28
Pispisi	5	7	20
Sakız	2	-	3
Senkes	6	15	21
Seyrek	4	-	18
Tahnic	13	4	75
Tamlu	14	6	4
Taraksu	2	6	6
Terbetu	1	-	5
Titrin	7	31	190
Titus	5	4	34
Tumuti	-	-	-
Yenice	1	2	2
Zahmanu	**1**	22	**33**
Zaratu	9	16	84
Toplam	**184**	**359**	**2106**

Kaynak: Yinanç-Elibüyük, 1983, s:365-397

1966 Köy Envanterine göre, Pütürge'de 21.334 parça halinde 3797,7 hektar zirai arazi bulunmaktadır[19]. Bu araziler 6438 aile arasında dağılmaktadır (1966, s: 41). 1981 Köy Envanterine göre, araştırma alanında 19.656 parça halinde, toplam 5683,8 hektar arazi mevcuttur. Arazilerin mülkiyeti 6394 aile arasında paylaşılmaktadır. Pütürge İlçe Tarım Müdürlüğü, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), 2010 verilerine göre, ilçede 4525,2 hektar zirai arazi, toplam 9941 parsel olarak, 2607 aile arasında dağılmaktadır. Pütürge zirai arazisinin 7503 parsellik (% 75,5) en büyük bölümünü 5 dekar ve daha küçük araziler oluşturmaktadır. Toplam ziraat arazisinin % 29,2'sine karşılık gelen bu araziler, çiftçi ailelerinin % 46,3'ü arasında dağılmıştır. 6-10 dekar büyüklüğündeki arazi oranı % 21,1 olup, ailelerin % 29,4'ü arasında bölünmüş durumdadır. 11-20 dekar büyüklüğündeki araziler, toplam tarımsal arazinin % 17,7'sini oluşturmaktadır. Bu arazilere sahip ailelerin oranı % 15,6'dır. Buna göre, 20 dekar ve daha küçük zirai araziler, toplam zirai arazilerin % 68'ini oluşturmaktadır. Toplam 9567 parça olan bu araziler, 2382 ailenin (% 91,3) mülkiyetindedir.

21-50 dekar arasında araziye sahip ailelerin oranı % 7,4'tür. Bu büyüklükteki arazinin oranı % 25,9'dur. 51-100 dönüm arasında arazi % 4,4 oranında ve 26 aile (% 1) arasında bölünmektedir. Araştırma alanında 100-200 dekar arasında araziye sahip 6 aile (% 0,3) bulunmaktadır. En geniş bitkisel üretim alanlarını oluşturan 100-200 dekar büyüklüğündeki araziler, toplam ziraat arazisi içinde % 1,7'lik orana sahiptir. Böylece toplam 440 parselden oluşan, 20 dekardan daha büyük araziler, toplam zirai arazilerin % 32'sini oluşturmaktadır. Bu arazilerin mülkiyeti, ailelerin % 8,7'ine aittir (Şekil 5.3).

1981 verilerinde 50 dekar ve daha küçük arazilerin oranı % 64,1'dir. Bu büyüklükte araziye sahip ailelerin oranı % 98,9'dur. 2010 yılı ÇKS verilerine göre, 50 dekardan daha az araziye sahip ailelerin oranı % 99,6'ya, bu arazilerin toplam zirai arazi içerisindeki oranı % 93,9'a ulaşmıştır. Buna göre yaklaşık 30 yıllık süre içerisinde Pütürge tarımsal arazileri, miras yoluyla daha fazla küçülmüş, küçük toprak sahibi ailelerin oranı artmıştır. Öte yandan 1981 yılında 501-1000 dekar büyüklüğünde en geniş arazilere sahip 18 aile bulunmaktadır. Bu ailelerin sahip olduğu araziler 11.869 dekardır (% 20,9). Ancak 2010 yılına gelindiğinde en geniş zirai arazilerin 100-200

[19] 1966 yılında Pütürge'nin idari sınırları, 1981 yılına göre daha geniştir. 1966 yılında ilçeye bağlı 72 köy, 1981 yılında 57 köy bulunmaktadır.

dekar arasında ifade edilmesi, araştırma alanında büyük toprak sahipliğinin sona erdiğini göstermektedir (Tablo 5.4).

Görüldüğü gibi, Pütürge zirai arazileri, miras yoluyla bölünerek genellikle çok parçalı ve küçük işletmeler haline gelmiştir. Özellikle 5 dekardan küçük araziler, aile başına ortalama olarak 1,7 dekar gibi çok küçük ünitelerden oluşmaktadır (Şekil 5.4). Küçük ölçekli araziler, kayısı gibi ticari değere sahip ürünlerin üretildiği alanlar hariç, aile geçimini sağlamaktan uzaktır. Zirai arazilerin çoğunlukla küçük ünitelerden oluşması nedeniyle, araştırma alanında sulama projeleri, makineli tarım gibi üretimi artırıcı projeler, rasyonel bir yatırım olmaktan uzaktır.

Tablo 5.4: Pütürge'de Tarım Topraklarının Parsel Sayısı, Ailelere Bölünüşü ve Arazi Büyüklüğüne Oranları (2010)

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Parsel Sayısı	Parsel Oranı (%)	Aile Sayısı	Aile Oranı (%)	Alanı (Dekar)	Toplam Zirai Araziye Oranı (%)
5'den az	7503	75,4	1208	46,3	13.217,373	29,2
6-10	1391	14	767	29,4	9,549,541	21,1
11-20	607	6,1	407	15,6	8.015,891	17,7
21-50	403	4,3	193	7,4	11.708,592	25,9
50-100	31	0,3	26	1	1.995,880	4,4
100-200	6	0,1	6	0,3	765.000	1,7
Toplam	9941	100	2607	100	45.252,277	100

Kaynak: Pütürge İlçesi, ÇKS Verileri, 2010

Şekil 5.3: Pütürge İlçesinde Ziraat Alanlarının Ailelere Bölünüşü (Dekar), (2010)

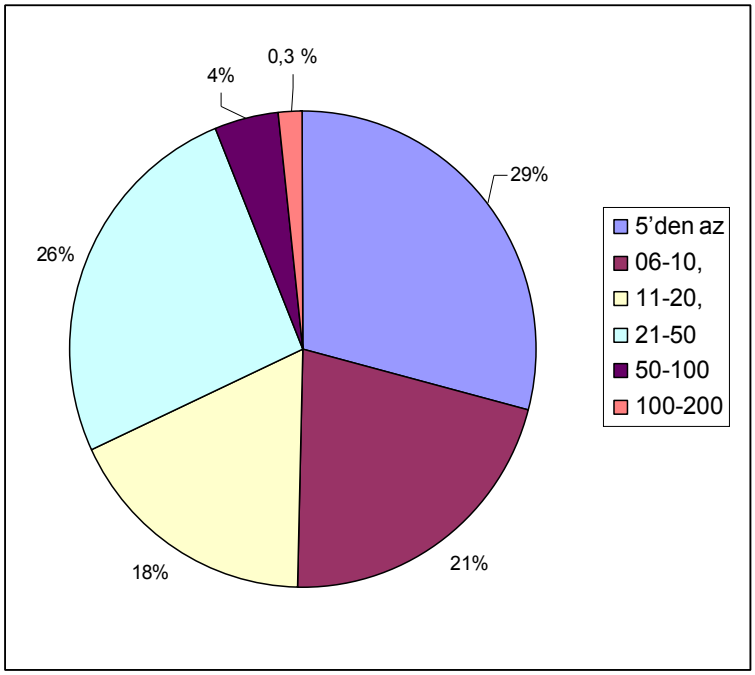

Şekil 5.4: Pütürge İlçesi'nde Ziraat Alanlarının Büyüklüklerine Göre Bölünüşü (Da.), (2010)

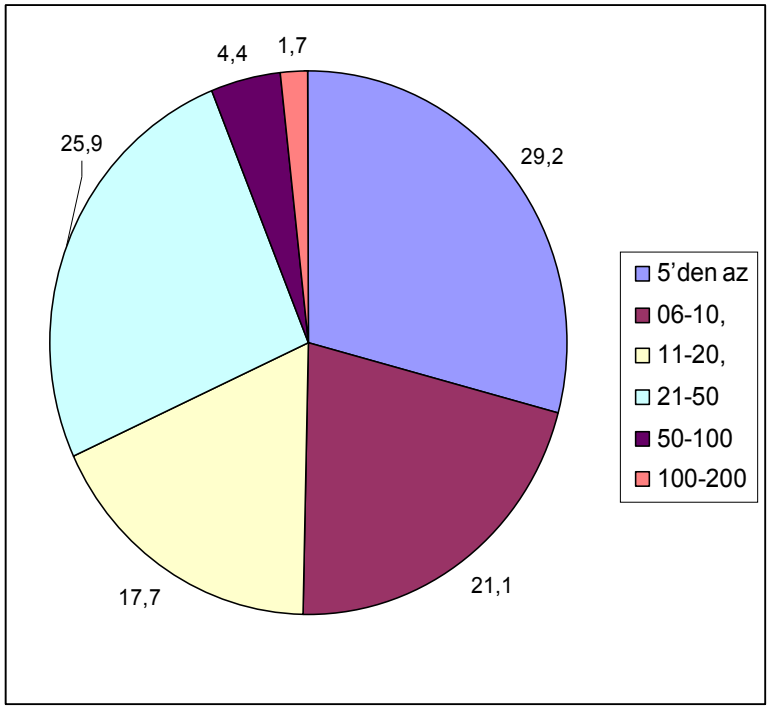

Pütürge ilçesinde tarımda sulamayı artırmak amacıyla, günümüze kadar bazı kamu yatırımları yapılmıştır. Bu yatırımlar, DSİ tarafından 1967 yılında inşa edilen Gözlüce Göleti, 2005 yılında inşa edilen Pütürge Göleti ve Şiro Çayı'ndan sulama amacıyla yararlanmak için yapılan kanallardır. Ayrıca çeşitli yamaç ve fay kaynakları ile Mezra Dere, Kuruçay, Büyükçay, Esper Dere, Kaman Çayı, İmrun Dere, Küçük Çay, Taliş Çayı gibi akarsuların yataklarına kurulan bentlerle, Pütürge köylerinin sulama suyu ihtiyacı önemli ölçüde karşılanmaktadır. Ancak yağış düzensizliği nedeniyle, özellikle yaz aylarında akarsuların taşıdıkları su miktarının azalması ve bazı akarsuların dönemlik oluşu gibi nedenlerle, sulama suyunun karşılanması için çeşitli önlemlere gerek duyulmaktadır. Bu nedenle köylerde sulama havuzlarının yanı sıra, su tanekerleri, su pompaları gibi tarım araçları yaygınlaşmaktadır.

İlçede, özellikle kayısı üretimi yapılan alanlarda sulama suyuna ihtiyaç duyulmaktadır. Kayısı üretimi yapan köylerin büyük bölümü, Şiro Çayı ve Karakya Barajı çevresinde yer aldığı için, motorlu pompalarla su ihtiyacı karşılanmaktadır. Ancak Aktarla, Çığırlı, Gündeğer, Çayköy, Pazarcık gibi 1000 m.den yüksek sahalarda yer alan ve akarsuların yer yer derin vadilerde akış gösterdiği köylerde, kayısı bahçelerinin su ihtiyacı havuz sulamasıyla giderilmektedir (Foto 5.2), (Foto 5.3).

Foto 5.2: Pazarcık Köyü'nde bir sulama havuzu

Foto 5.3: Akarsulardan yararlanmak amacıyla kullanılan bir motopomp (Uzuntaş Köyü)

16. yy.daki tarımsal ekonominin temel üretim aracı bir çift öküz ile çekilen sapandı; kuru tarım ile buğday-arpa ekimi yapılan iklim kuşaklarında, sabanın odun veya demirden yapılmasının yol açtığı değişiklikler dışında, makineleşme dönemine kadar tarım teknolojisinde köklü bir değişiklik görülmez (Öz, Erişim Tarihi: 11.06.2011).

Anlaşıldığı üzere karasaban, geleneksel tarımsal teçhizatıdır ve halen Pütürge'de yaygın kullanışa sahiptir. İlçe arazisinin büyük ölçüde eğimli ve engebeli yüzeylerden oluşması, zirai arazinin çok parçalı ve küçük parselli oluşu gibi nedenlerle, karasaban son yıllarda azalmakla birlikte, hâlâ varlığını sürdürmektedir. 1966 yılında ilçede bulunan yegâne tarımsal teçhizat, 3321 adet karasabandı. 1981 yılında karasaban sayısı 2992, 1997'de 2263, 2010 yılında ise 1915 adettir. Hayvan pulluğu ise 1981 yılında 504 adet, 1997'de 240 adet, 2010 yılında 170 adettir. Geleneksel tarım aletlerinin azalışında temel faktör, makineleşme ve özellikle traktörün yaygınlaşmasıdır. Araştırma alanında 1981 yılında 12, 1997 yılında 146, 2010 yılında ise 292 adet traktör bulunmaktadır (Tablo 5.5).

Tarımsal alet ve makinelerin Pütürge genelindeki dağılışı, bölgesel bir özellik göstermektedir. Karasaban, hayvan pulluğu gibi geleneksel tarım aletleri, tarımsal arazinin çok parçalandığı yüksek arazilerde yaygınlaşmaktadır. Örneğin; Arınlı, Köklükaya, Tekederesi, Korucak, Ulutaş, Kayadere, Karakaya, Belen, Örencik, Bölünmez, Yamaçköy'de traktör bulunmamaktadır. Karşıyaka (1), Çığırlı (1); Meşedibi (1), Arslankent (1), Körme (2), Koçköy (2), Gökçeli (2), Bölükkaya (2), Bayırköy (3), Başmezra (3) az sayıda traktörün bulunduğu köylerdir. 1250 m.den alçak sahalarda yer alan genellikle plato ve etek düzlüklerinde kurulu köylerde ise traktör yaygınlaşmaktadır. Kökpınar (25), Pazarcık (35), Örmeli (30), Ormaniçi (30), Bakımlı (40), Tosunlu (30), Yazıca (10), Çengelli (30) köylerinde çok sayıda traktör bulunmaktadır. Ayrıca Pütürge köylerinde traktör kiralama oldukça yaygındır. Traktöre ihtiyaç duyulması halinde köy içerisinden ya da yakın köylerden faydalanılmaktadır.

Tablo 5.5: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllar İtibarıyle Tarımda Kullanılan Alet ve Makine Sayısı

Araç Türü/Yıl	**1966**	**1981**	**1997**	**2010**
Karasaban	3321	2992	2263	1915
Hayvan Pulluğu	-	504	240	170
Harman Makinesi	-	48	-	-
Batöz	-	6	76	54
Hayvan Çapası	-	224	-	-
Döven	-	325	390	160
Kültüvatör	-	-	69	102
Römork	-	12	159	301
Traktör	-	12	146	292
Traktör.Çapa	-	9		-
Traktör Pulluğu	-	12	219	235
Pulverizatör	-	-	434	364
Su Tankeri	-	-	-	28
Sulama Pompaları	-	-	-	272

Kaynak: 1966, 1981, 1997 Köy Envanterleri, 2010 TÜİK Verileri, 2010 Arazi Anketi

Yıllar itibariyle tarım aletlerinin sayı ve türünde artış görülmektedir. Bu artışın en önemli nedenlerinden biri, son 20 yılda gelişen kayısıcılıktır. Kayısıcılık sayesinde hem refah düzeyinde artış sağlanmış, hem de bağ-bahçe tarımı gereğince, tarımsal aletlere ihtiyaç duyulmuştur (Foto 5.4). Çeşitli sulama ve ilaçlama aletleri genellikle kayısı tarımının yaygınlaştığı yerlerde yoğunlaşmaktadır.

Pütürge köylerinde çiftlik gübresi yaygın olarak kullanılmaktadır. Kullanılan kimyevi gübre, Azot (N), Fosfor (P) içeriklidir. Tarla üretimi için genellikle hayvan gübresi tercih edilirken, kayısı üretiminde kimyevi gübre kullanılmaktadır. Pütürge ve Yeşilyurt ilçeleri, Malatya İli'nde en az kimyevi gübre kullanımına sahiptir (Çevre Durum Raporu, 2005, s: 155). Benzer bir durum ilaçlama faaliyetleri için de geçerlidir. Araştırma alanında tarımsal ilaçlama genellikle kayısı üretiminde kullanılmaktadır.

Gerek tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, gerek sulama, gübreleme ve ilaçlama imkânlarının artışı, Pütürge'de zirai üretimi artırmıştır. Ancak bazı köylerin çeşitli nedenlerle ekstansif tarım uygulamalarını sürdürüyor olması, mevcut zirai potansiyelin yeterince kullanılamadığı anlamına gelmektedir.

Foto 5.4: "Çapa motoru"na kayısı bahçelerinde sıkça rastlanmaktadır. İnce uzun gövdesi ile ağaçlar arasında kolay ilerlemesi, yük taşıması nedeniyle tercih edilir (Gündüz Köyü)

Tarımsal faaliyetler üzerinde jeomorfolojik özellikler belirleyicidir. Şiro Çayı'nın kuzey ve güney yamaçları asimetriktir. Kuzey kesim dik ve eğimli yapısıyla

daha çok hayvancılığa imkân tanımaktadır. Ancak erozyonun etkisiyle, bitki örtüsünün cılızlaşmış, böylelikle hayvancılık, en azından yılın belli bir dönemi için, yüksek düzlüklerde yapılan bir faaliyet haline gelmiştir. Ayrıca eğimli arazi, zirai faaliyetleri güçleştirmektedir. Diğer taraftan bu sahalarda akarsuların eğim nedeniyle vadilerini derine kazmaları, tarımsal amaçlı su kullanımını olumsuz etkilemiştir. Şiro Çayı'nın güney kesiminde plato alanları genişlemekte ve arazi bitkisel üretime daha elverişli hale gelmektedir.

Araştırma alanında birbirinden bariz farklarla ayrılan iki ayrı tarımsal üretim alanı söz konusudur. Farkı oluşturan temel etken, yükselti ve buna bağlı olarak değişen topografik özellikler ve iklim şartlarıdır. Bu sahalar DAF'ın oluşturduğu Şiro depresyon alanı ve çevresiyle ifade edebileceğimiz 1250 m.den alçak sahalar ile 1250 m.den yüksek sahalardır. Alçak sahalarda daha nitelikli bitkisel ve hayvansal üretim gerçekleştirilir. Bu nedenle Pütürge'nin en müreffeh köyleri, genellikle 1250 m.den alçak sahalarda yer almaktadır.

Pütürge, sık bir akarsu ağına, geniş meralara ve çeşitli zirai ürünler için optimum iklim şartlarına sahip olsa da, tarımsal üretimde nitelik ve verim sorunu bulunmaktadır. Yüksek sahalarda zirai arazinin daralması ve erozyonun şiddetlenmesi sonucunda, ekilebilir araziler genellikle alçak plato ve etek sahalarında yoğunlaşmıştır. Bu yapı, Pütürge'nin bugünkü tarımsal üretimini doğrudan etkilemektedir (Foto 5.5).

Foto 5.5: Araştırma alanında ekilebilir arazi sınırlı olduğundan, uygun görülen her alan değerlendirilmiştir. Şiro Çayı kıyısında, Zirai faaliyetler için kullanılan dar bir sırt (Başmezra Köyü)

5.2.1.2. Bitkisel Üretim

16. yüzyılda, Şüre Nahiyesi'nin hemen hemen tüm köylerinde yayılış gösteren, tahıl, üzüm ve mısırdan oluşan ürün deseni, günümüzle benzeşmektedir. Araştırma alanında 47.222 dekarlık arazi bitkisel üretime ayrılmıştır (2010). Pütürge zirai arazisinin nadas alanları dahil olmak üzere, % 44,3'ü tahıl üretimine, % 44'ü meyveliklere, % 8,9'u yem bitkilerine, % 1,5'i baklagil ve yumrulu bitkilere, % 1,3'ü ise sebze üretimine ayrılmıştır. Meyve üretim alanlarının % 83,7'sini kayısı, % 11'ini bağ alanları, % 5,3'ünü diğer meyvelikler oluşturmaktadır[20]. Araştırma alanında sebze üretimine ayrılan alanlar % 1,3'lük oran ile küçük ve çok parçalı bir dağılım göstermektedir (Tablo 5.6), (Şekil 5.5). Nadas alanları ise yıllar itibariyle çok farklı değerler gösterir (Tablo 5.7). Yıllık yağış ve su durumu ile münavebeli ekim tercihi, nadasa ayrılan arazi büyüklüğünü belirleyen en önemli unsurlardır. Tarla ziraatı, araştırma alanında yaygın bir faaliyettir. Çeşitli yükselti basamaklarında yer alan platolar en önemli ekim sahalarıdır. Genellikle küçük parselli tarlalarda ekim yapıldığından, traktöre pek ihtiyaç duyulmamaktadır. Tarla ziraatı yapılan alanlarda büyük ölçüde buğday üretimine ayrılmıştır. Baklagil ve yumrulu bitkiler diğer üretimlerdir.

Tablo 5.6: Pütürge İlçesi'nin Tarımsal Arazi Kullanışı (2010)

Kullanış Şekli	Alan (Da.)	Oranı (%)
Tahıl	14.408	30,5
Nadas	6.537	13,8
Bağlar-Meyvelikler	20.800	44
Yem Bitkileri	4.215	8,9
Sebzelikler	609	1,3
Baklagiller	444	1
Yumrulu Bitkiler	209	0,5
Toplam	47.222	100

Kaynak: TUİK Verileri

Tablo 5.7: Yıllar İtibariyle Nadas Alanları (Da.), (2000-2010)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nadas Alanları	4120	2300	2470	4390	540	1930	4891	4935	5400	6537	6537

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Araştırma alanının en geniş zirai alanları, Şiro Çayı'nın aşağı çığırları ile Karakaya Barajı çevresinde yer alır. Bu sahalarda kayısıcılık yaygınlaşmaktadır (Harita 5.2). Kayısı, Pütürge zirai üretiminin, en yüksek ticari değere sahip ürünüdür. Son

[20] TÜİK verilerinde, meyve üretiminde plantasyonlar dikkate alınmıştır.

yıllarda kayısıcılığın gelişmesiyle, ilçe tarımında modernleşme gerçekleşmiş, yeni bir tarımsal kültür oluşmuş, tarımda makine, ilaç, gübre kullanımı yaygınlaşmış, üretimde ve pazarlamada uzmanlaşmayı doğurmuştur.

Şekil 5.5: Pütürge Tarımsal Arazisinin Kullanım Türlerine Göre Bölünüşü (2010)

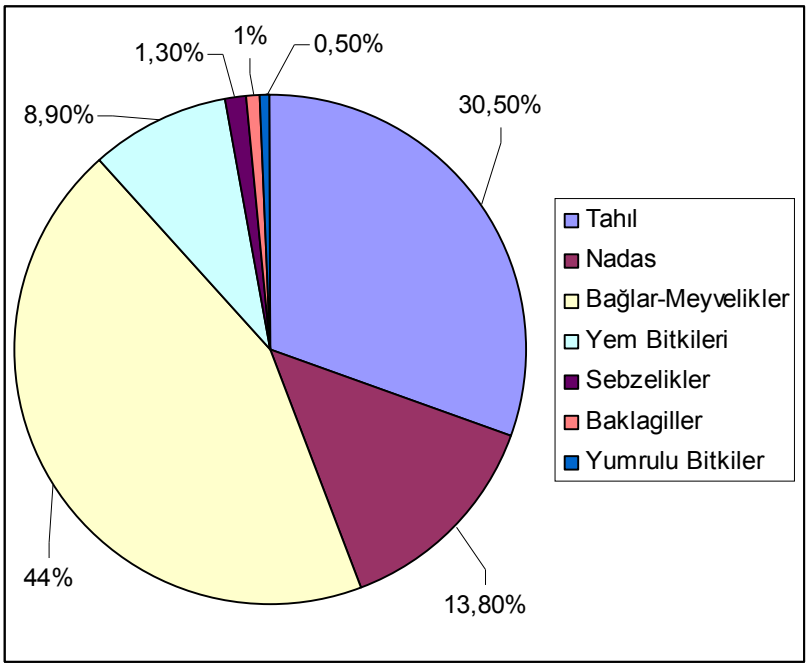

Harita 5.2.

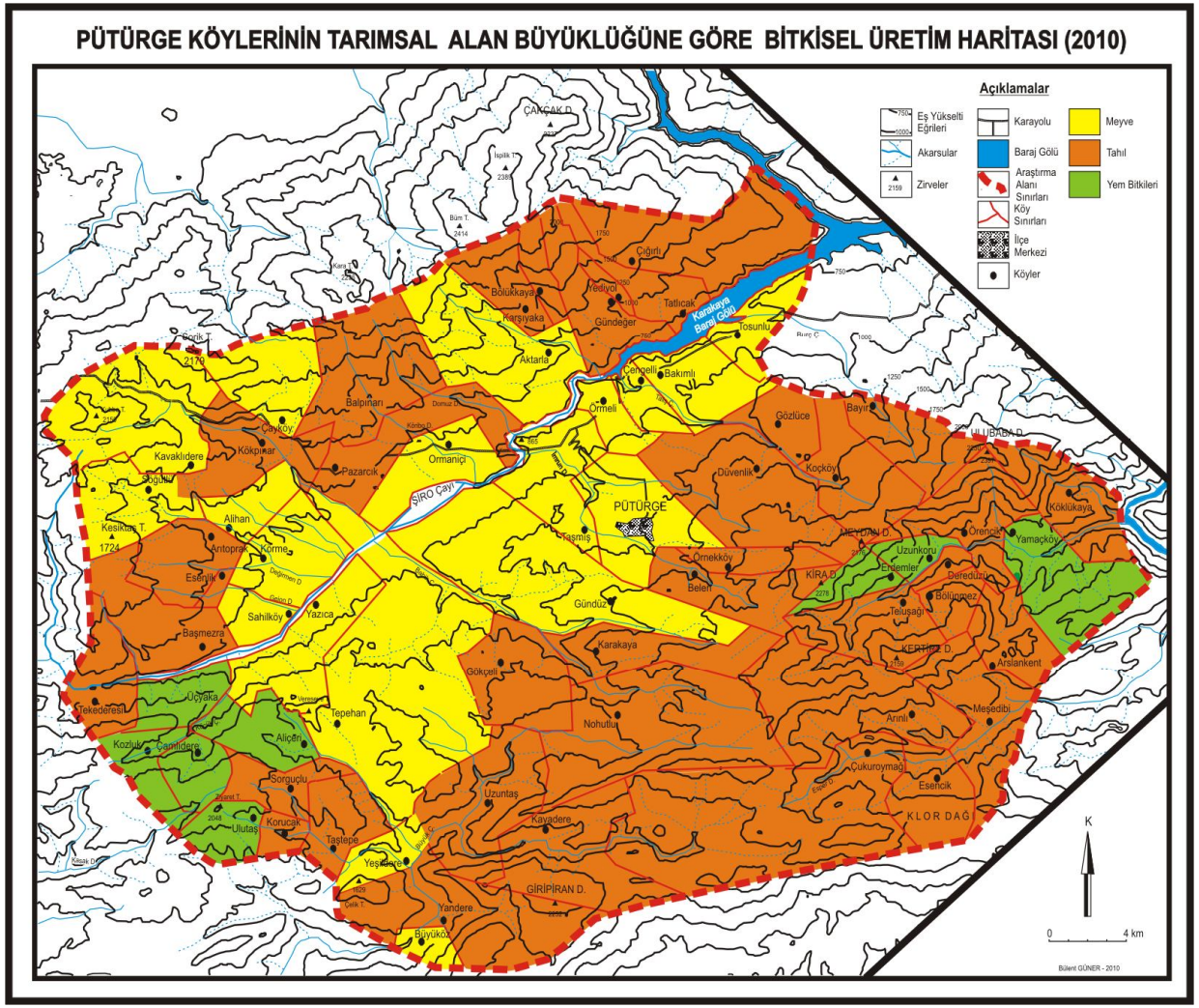
PÜTÜRGE KÖYLERİNİN TARIMSAL ALAN BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE BİTKİSEL ÜRETİM HARİTASI (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Gölü
Araştırma Alanı Sınırları
Köy Sınırları
İlçe Merkezi
Köyler
Meyve
Tahıl
Yem Bitkileri
Karakaya Baraj Gölü
SİRO Çayı
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
KLOR DAĞ
GİRİPİRAN D.
KİRA D.
KERTİKİZ D.
MEYDAN D.
Çiğirli
Bölükkaya
Kediyol
Tatlıcak
Gündeğer
Karşıyaka
Tosunlu
Aktarla
Çengelli
Bakımlı
Balpınarı
Çaykoy
Kökpınar
Kavaklıdere
Pazarcık
Ormaniç
Ormeli
Bayır
Gözlüce
Düvenlik
Koçköy
Köklükaya
Yamaçköy
Orencik
Uzunkoru
Emlemler
Deredüzü
Bölünmez
Telluşağı
Arslankent
Meşedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
Ömekköy
Beleli
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Nohutlu
Kesiktaş T.
Antoprak
Körme
Eşençik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Üçyaka
Tekederesi
Kozluk
Çamlıdere
Alıçlı
Tepehan
Sorguçlu
Korucak
Ulutaş
Taştepe
Yeşildere
Uzuntaş
Kayadere
Yandere
Büyükçay
Bülent GÜNER - 2010
0
4 km
K

5.2.1.2.1. Tahıl Üretimi

Pütürge ilçesinde tahıl ekimine ayrılan alanlar 14.408 dekardır (2010). Tahıl üretimi içerisinde en geniş ekilişe ve üretim miktarına sahip ürün buğday, ikinci olarak arpa ve üçüncü olarak da mısır gelmektedir. Tahıl ekili arazinin 11.971 dekarı (% 83,1) buğday, 1850 dekarı (% 12,8) arpa, 587 dekarı (% 4,1) mısır üretimine ayrılmıştır. Tahıl ziraatı, özellikle hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu yüksek karasal sahaların yaygın üretimidir. Buğdayın ve mısırın temel besin maddelerinden olması, aynı zamanda arpa ve mısırın hayvan yemi olarak kullanılması nedeniyle, tahıl üretimi ilçe genelinde yaygındır. En geniş tahıl üretim alanları Bayırköy, Gündeğer, Çığırlı, Kökpınar, Aktarla, Ormaniçi, Tepehan, Taşmış, Pazarcık köylerinde bulunmaktadır (Harita 5.2).

Yıllar itibariyle değerlendirildiğinde, tahıl üretim alanlarında genellikle istikrarlı değerler görülür. Ancak son yıllarda buğday üretimine ayrılan alanlarda azalış görülmektedir. 2006 yılına kadar 18.000-20.000 dekar arazide ekiliş gösteren buğday, 2006 yılından bu yana 11.000-13.000 dekar aralığında ekilmektedir. Ekili alanının küçülmesine bağlı olarak, üretim miktarında da düşüş gerçekleşmiş, örneğin 2000 yılında 3006 ton olan buğday üretimi, 2010 yılında 1717 tona gerilemiştir. Son yıllarda sulama imkânlarının gelişmesine bağlı olarak, buğday üretien alanlar, alt zonlarda kayısı bahçelerine, üst zonlarda ise yem bitkilerine dönüştürülmüştür. Ancak değişimin asıl nedeni, nadasa ayrılan alanlarda yıllar itibarıyle görülen dalgalanmalardır (Tablo 5.8), (Şekil 5.6).

Araştırma alanında yaygın olarak kışlık buğday yetiştirilmektedir. Ekim ayından itibaren ekimine başlanan buğdayın hasat zamanı, alçak sahalarda Haziran ayının son haftası ile Temmuz ayının ilk haftası, 1500 m.den yüksek sahalarda ise, Temmuz ayının son haftasını bulmaktadır (Foto 5.6). Araştırma alanında çok yaygın olmayan yazlık buğdayın ekim zamanı, Nisan ayının ilk haftası, hasat zamanı ise Ağustos ayının 3. ve 4. haftalarıdır.

Foto 5.6: 24 Temmuz tarihinde, 1700 m. yükseltide buğday hasadı (Örnekköy)

Buğday üretiminin yaygın olduğu köylerde, arpa ve mısır üretimi de yaygındır. Arpa ve mısır, hayvan besini olarak ilçe köylerinin çoğunda ekiliş göstermektedir. Hayvancılıkla uğraşan hemen her aile, bu ürünleri yetiştirmektedir. Arpa ve mısır üretimi daha çok, sulanamayan küçük parselli arazilerde gerçekleştirilir. Bu ürünlerin üretim miktar ve alanları yıllara göre dalgalı bir seyir izlemektedir (Şekil 5.7). Mısırın araştırma alanında ekmeklik un yapımında da kullanılması, ticari değerini artırmaktadır.

Tablo 5.8: Pütürge İlçesinde Buğday, Arpa ve Mısırın Üretim Alan ve Miktarı (2000-2010)

Yıl/Ürün/ Alan/Üretim	Buğday		Arpa		Mısır	
	Alan (Da.)	Üretim (Ton)	Alan (Da.)	Üretim (Ton)	Alan (Da.)	Üretim (Ton)
2000	17.530	3006	1850	285	450	133
2001	19.330	2905	1930	258	620	115
2002	19.410	2733	1960	271	530	105
2003	18.350	2779	1870	294	180	-
2004	20.440	2181	2510	344	480	42
2005	18.680	2775	2960	575	460	134
2006	13.271	2019	1450	286	505	170
2007	11.730	1619	1970	364	615	950
2008	12.386	881	1582	148	762	847
2009	10.833	1448	1546	225	748	1108
2010	11.970	1717	1850	293	842	165

Kaynak: DİE-TÜİK Verileri (2000-2010)

Şekil 5.6: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibarıyle Buğday Üretim Grafiği (2000-2010)

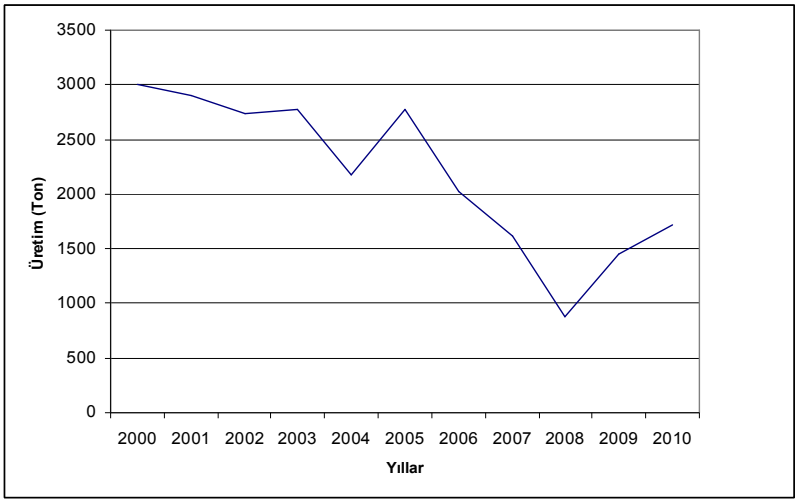

Şekil 5.7: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibarıyle Arpa ve Mısır Üretim Grafiği (2000-2010)

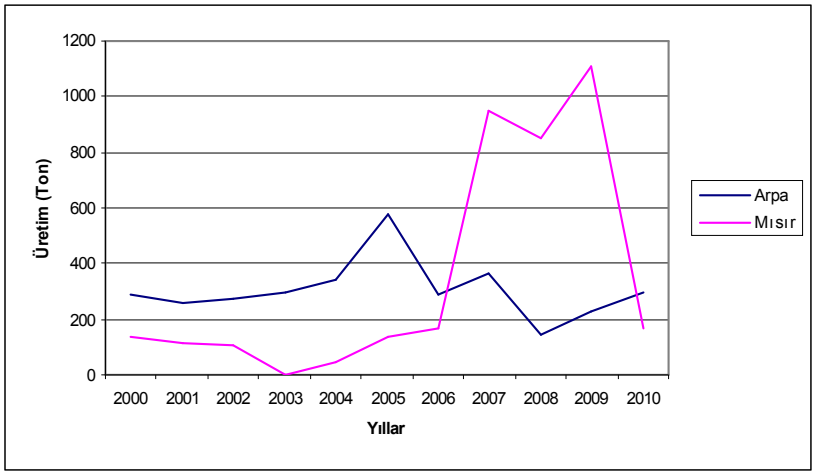

5.2.1.2.2. Baklagil Üretimi

Pütürge'de baklagil üretimini, nohut, fasülye ve mercimek oluşturmaktadır. Baklagiller, 444 dekarlık üretim alanıyla, toplam zirai alan içerisinde % 1 gibi küçük bir ekiliş oranına sahiptir (2010), (Tablo 5.9). Üretim, aile ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Baklagil ziraatı, platolarda yaygınlaşır. Toplam baklagil üretimi 50 tondur (2010). Nohut 260 dekarla en çok ekiliş gösteren bakliyat türüdür (2010). Gündeğer, Tatlıcak, Çığırlı, Bayırköy, Başmezra ve Gündüz köyleri baklagil üretimi yaygındır.

Tablo 5.9: Pütürge İlçesinde Baklagil Üretim Alan ve Miktarı (2010)

Ürün	Alan	Üretim (Ton)
Nohut	260	25
Fasülye	70	13
Mercimek	114	12

Kaynak: DİE-TUİK Verileri (2010)

5.2.1.2.3. Yumrulu Bitki Üretimi

Soğan, sarımsak ve patates, Pütürge'de yetiştirilen başlıca yumrulu bitkilerdir. Üretim ticari amaç taşımamaktadır. İlçe ziraat arazisinin 209 dekarı (% 0,5) yumrulu bitkilere ayrılmıştır. Toplam üretim 356 tondur (2010). Yumrulu bitki üretiminde soğan başta gelmektedir (Tablo 5.10). Soğan ve sarımsak üretimi Pütürge'nin hemen her köyünde yapılırken, patates üretimi Kökpınar, Pazarcık ve Ormaniçi köylerinde yoğunlaşır.

Tablo 5.10: Pütürge İlçesinde Yumrulu Bitkiler Üretim Alan ve Miktarı (2010)

Ürün	Alan	Üretim (Ton)
Soğan	95	187
Sarımsak	60	45
Patates	54	124

Kaynak: TUİK Verileri (2010)

5.2.1.2.4. Sebzecilik

Sebzecilik, Pütürge'de yapılan en yaygın zirai üretimdir. Ancak yaygın bir üretim olmasına rağmen, üretim alanı sınırlıdır. Geçmiş yıllarda, sebzeciliğin bir geçim faaliyeti olduğu Bakımlı, Örmeli gibi köyler, kayısıcılığa yönelince, ilçede ticari amaçlı sebze üretimi, marjinal düzeye gerilemiştir.

Pütürge'de daha çok "meyvesi yenen sebze" üretimi yapılır. 2010 yılı verilerine göre, toplam sebze üretimine ayrılan alan 609 dekardır. 694 tonluk üretim değeriyle en çok üretilen sebze türü domatestir. Salatalık 428 ton üretim ile 2. sırada, gelmektedir. Diğer üretimleri; 171 tonla kavun-karpuz, 158 tonla biber, 156 tonla patlıcan, 106 tonla kabak ve 5 tonluk üretim değeriyle maydanoz oluşturmaktadır (2010). Araştırma alanında kavun-karpuz üretimi dışında, herhangi bir sebze türü için özel alanlar ayrılmamıştır. Sebze üretimi daha çok bahçelerde ve meyvelik alanlarında gerçekleştirilir (Foto 5.7). İhtiyaç fazlası ürün, sonbahar aylarında Pütürge kasabasında satılır.

Foto 5.7: Meyveliklerde sebze üretimi (Örmeli Köyü)

Pütürge İlçesi için çok yeni bir zirai faaliyet alanı olan seracılık, Tarım İlçe Müdürlüğü'nün desteğiyle canlandırılmaya çalışılmış, bunun için 2006 yılında pilot bölge olarak 5 köy seçilmiştir. Ancak çeşitli nedenlerle yalnızca Örmeli Köyü'ndeki sera varlığını sürdürebilmiştir. 400 m² alana kurulu serada domates üretilmektedir. Serada örtü malzemesi olarak plastik kullanılmıştır (Foto 5.8), (Foto 5.9).

Yine Tarım İlçe Müdürlüğü öncülüğünde organik sebze üretimi amacıyla, Üçyaka, Çamlıdere, Tekederesi köylerine yönelik projeler üretilmiş. Ancak projeler henüz uygulamaya geçirilmemiştir.

Foto 5.8: Pütürge ilçesindeki tek sera örneği Örmeli Köyü'nde bulunmaktadır

Foto 5.9: Pütürge'de seracılık henüz profesyonel bir uğraş değildir

5.2.1.2.5. Yem Bitkileri

Üst zonun ziraatten çok, hayvancılık ekonomisine daha müsait olması, hayvancılıkla uğraşan aileleri adeta üst zona çekmiştir. Ancak üst zon, bir yıl sürece hayvanları besleyebilecek potansiyelde olamadığından, bu zona yerleşenler, hayvancılığa yardımcı olarak ziraat yapmak zorunda kalmışlardır. Bu yeni yardımcı ekonominin geliştirilmesinin esas sebebi, bu zonda da nüfusun süratle artmakta olması idi. Böylece, evvelce geçici iskân sahası olan yüksek yaylalar ve dağlık bölgeler, daimi iskân sahası haline gelmeye ve bu alanlarda hem hayvan yetiştirmek, hem de ziraat yapmaya başlamışlardır (Tunçdilek, 1977, s:47).

Araştırma alanında hayvancılıkla uğraşan aileler, genellikle yem bitkisi de yetiştirmektedir. Bu nedenle yem bitkisi üretimi, ilçe bütününde çok yaygındır. Sulanabilir arazide silajlık mısır ve yonca, kuru arazide fiğ ekimi yapılmaktadır. Yem üretiminde amaç, özellikle yaz aylarında hayvanlara taze besin sağlamaktır. Ancak kuru yem olarak kış şartları için de üretim yapılır.

Aeaştırma alanında yıllar itibariyle yem üretimine ayrılan alan genişlemiştir. Bunda çeşitli sulama imkânlarının yaygınlaşmasının büyük payı bulunmaktadır. 1995 yılında 1200 dekar alanda yem bitkisi üretilirken, 2010 yılında üretim alanı 4215 dekara ulaşmıştır. Alansal büyüme, üretim miktarına da yansımış ve 1995 yılında 2440 ton olan üretim, 2010 yılında 12.138 tona ulaşmıştır (Tablo 5.11). Araştırma alanında yem bitkisi üretimi yalnızca silajlık mısır, yonca, korunga, fiğden ibaret değildir. Arpanın da yem

amaçlı üretildiği göz önünde bulundurulursa, yem üretimine ayrılan toplam alan 6065 dekara ulaşmaktadır (Foto 5.10).

Tablo 5.11: Bazı Yıllar İtibarıyle Pütürge İlçesi'nde Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarı (1995, 2000, 2005, 2010)

Yıl	Alan (Da.)	Ton
1995	1200	2440
2000	1400	2403
2005	1810	1184
2010	4215	12.138

Kaynak: DİE-TÜİK Verileri

Foto 5.10: Tepehan Köyü'nde fiğ hasadı. Ürünün bir kısmı balyalanarak kış için hazırlanır

5.2.1.2.6. Meyvecilik

5.2.1.2.6.1. Kayısıcılık

Kayısıcılık, araştırma alanının en fazla kâr getiren zirai faaliyetidir. Kayısı, günümüzde Pütürge'nin en önemli ticari tarım ürünüdür. 1995 yılında 10.400 dekar olan üretim alanı, 2010 yılına kadar 17.400 dekara ulaşarak, yaklaşık % 74 oranında büyümüştür. Aynı sürede ağaç sayısı 156.000'den 197.220'ye ulaşmıştır (Tablo 5.12), (Şekil 5.8), (Şekil 5.9). Kayısı ağaçlarının 180.250'si (% 91,4) meyve verecek yaşta, 16.970'i (% 8,2) meyve veremeyecek yaştadır (2010), (Şekil 5.10). Üretim alanı ve ağaç sayısı yıllar itibarıyle hızla büyüse de, aynı büyüme oranı, üretim miktarına yansımamakta ve üretim miktarında dalgalı bir seyir görülmektedir. Pütürge'nin 1995-2010 döneminde kayısı rekoltesi, 3575 ton (1997) ile 11.025 ton (2008) arasında

değişim göstermektedir. Üretim miktarını etkileyen en önemli unsurlardan biri iklim şartlarıdır. Özellikle ilkbaharda, hava şartlarının istikrarsızlığına bağlı olarak, havanın erken ısınması sonucunda ağaçların çiçeklenmesi ve ardından âni gelişen don olayı sonuncunda çiçek ve meyveler zarar görmektedir. Ayrıca kayısı ağaçlarının yoğunlaştığı Şiro-Doğanyol oluğu ile kuzeyde Fırat oluğunda kanalize olan rüzgarlar, meyve üretimini olumsuz etkileyen bir diğer faktördür.

Tablo 5.12: Pütürge ilçesinde Yıllar İtibarıyle, Kayısı Üretim Alanı, Miktarı ve Ağaç Sayısı (1995-2010)

Yıllar	Alan (Da.)	Ton	Ağaç
1995	10.040	7150	156.000
1996	10.240	4950	157.500
1997	16.200	6775	183.500
1998	16.000	5080	187.500
1999	16.200	3575	188.000
2000	16.200	5569	188.000
2001	16.300	6643	187.500
2002	16.300	7106	187.900
2003	16.500	7337	190.350
2004	16.600	3060	193.000
2005	16.700	10.800	194.500
2006	16.850	9050	197.250
2007	16.900	8328	197.400
2008	17.200	11.025	198.300
2009	17.300	10.980	199.400
2010	17.400	9373	197.220

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Şekil 5.8: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Üretim Alanı (Da.)

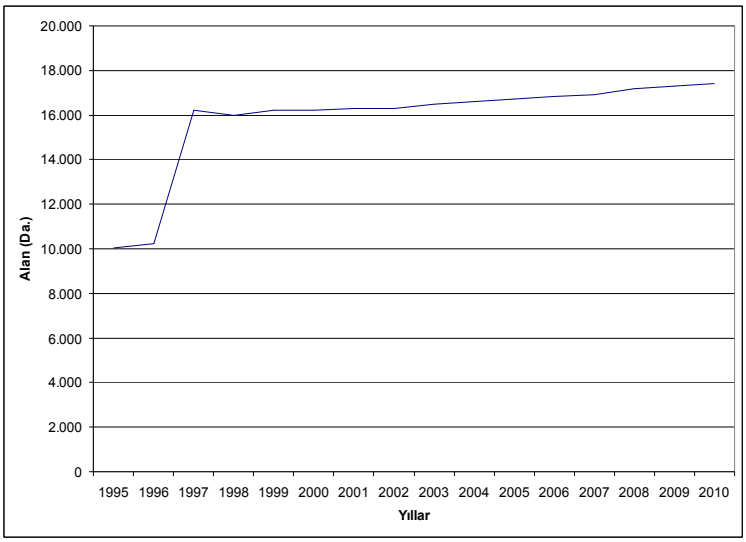

Şekil 5.9: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Üretim Miktarı (Ton)

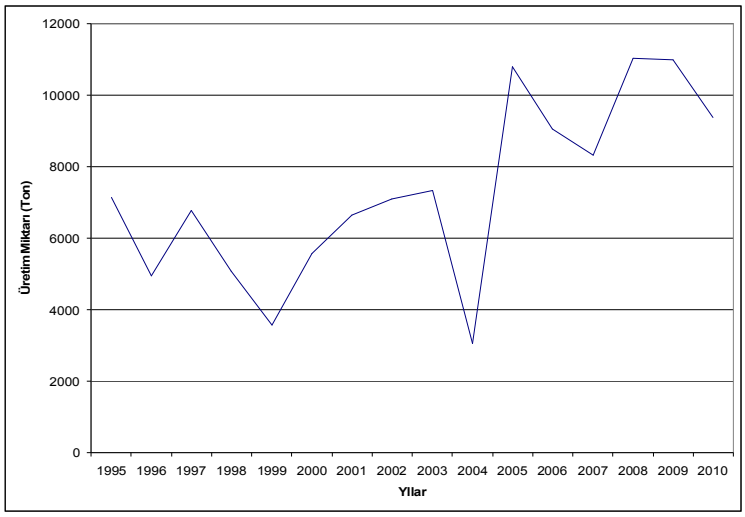

Şekil 5.10: Pütürge İlçesinde Yıllar İtibariyle (1995-2010) Kayısı Ağaç Sayısı

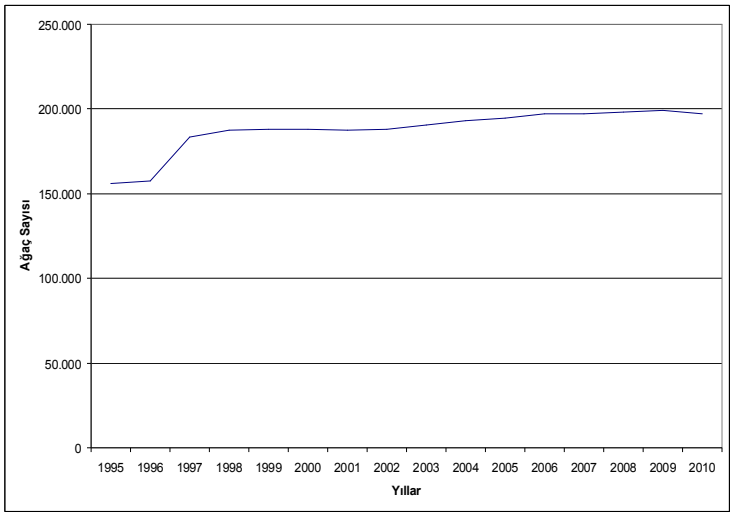

Türkiye, dünya kuru kayısı ihracatında 1. sıradadır. Ülkemizin en önemli kayısı üretim merkezi olan Malatya, Türkiye taze kayısı üretiminde % 55, kuru kayısı üretiminde ise % 85'lik bir paya sahiptir. Ayrıca, ülkemizdeki toplam 15 milyon civarındaki kayısı ağacının, yaklaşık 8 milyonu Malatya'da bulunmaktadır. Bu veriler dikkate alındığında, Malatya, dünya yaş kayısı üretiminde % 11, kuru kayısı üretiminde ise yaklaşık % 70'lik bir paya sahiptir (Ünal, 2010, s: 25-26). Kayısı aynı zamanda gıda sanayi hammaddesi olarak işlenmekte ve 18 ayrı ürüne dönüştürülmektedir (Kirtiş, 2001, s: 211-216).

Pütürge İlçesi, kayısı ağaç sayısı itibariyle Malatya İli'nde, % 2,7, üretim alanı itibarıyle % 2,5, üretim miktarıyla % 4,2'lik paya sahiptir (2010). Araştırma alanının 51 köyünde, değişen miktarlarda kayısı üretimi yapılmaktadır. Aktarla, Bakımlı, Bayırköy,

Çığırlı, Ormaniçi, Örmeli, Pazarcık, Taşmış, Tosunlu, Gündeğer, Çengelli, Yazıca köylerinde dikkate değer kayısı plantasyonları kurulmuştur (Foto 5.11). Pütürge'de kayısıcılık yapılan sahalar 1500 m. yükseltisine kadar çıksa da, yoğun olarak 700 ile 1250 m. yükseltisi arasında yayılış gösterir. Derin, geçirgen, organik maddelerce zengin topraklarda daha iyi yetişen kayısı, ilçe arazisinin bu vasıftaki, alüvyal 1. ve 2. sınıf tarım topraklarında yaygındır.

Foto 5.11: Kayısı bahçelerinden bir görünüm (Bakımlı Köyü)

Çölaşan'ın "Türkiye'nin Fenolojik Atlası" isimli çalışmasına göre, Malatya genelinde daha çok 1000 m.den alçak sahalarda yetişen kayısının çiçeklenme zamanı 1-15 Nisan, hasat zamanı ise, "kemale erme" dönemi olan 1-15 Temmuzdur. Ancak yüksek sahalarda çiçeklenme dönemi Nisan ayının son haftasını, hasat zamanı ise Temmuz ayının son haftasını bulmaktadır. Bu nedenle araştırma alanının yüksek zonlarında yapılan kayısı ziraatı, ayrı bir ekonomik değer taşımaktadır. Yüksek sahalarda, alt zonlara göre geç hasat yapılması, ürünün fiyatını artırmaktadır. Ne var ki, Pütürge'de, 1250 m. yükseltisi sonrası kayısı plantasyonları yaygın değildir. Önceki yıllarda, yüksek ve eğimli sahalarda taraçalama gibi toprağı muhafaza eden, ağaç dikim ve bakım kolaylığı sağlayan bir uygulama yapılmadan, kayısı dikimine yönelinmiştir. Böylece sahada erozyon ve sulama sorunlarını baş göstermiştir. Sonuç olarak, yüksek

sahada yapılan kayısı ziraatı istenen verime ulaşamamıştır. Ancak bir proje çerçevesinde, Pütürge'nin yükselti potansiyeli, meyvecilik ve özellikle kayısıcılık için değerlendirilebilir.

Tunçdilek'e göre; dağlık sahalarda 800 metreden başlayıp 2000 metrelere kadar çıkan yükselti katı üzerinde ceviz, badem, kayısı, elma, armut, erik, kiraz, vişne, v.b. ağaçları yer alır. Her ne kadar sayılan türlerin hemen hepsi 800 metrelerin altında kalan sahalarda yetişebilseler de, gene de bu ağaçların yetişme ortamı 800 metrenin üzerinde kalan kısımdır. Nitekim aynı türün 800 m.nin altındaki durumu ile bu yükselti katının üzerindeki ağacın durumu karşılaştırıldığında, üst zonda yer alan ağaçların meyvelerinin daha verimli ve daha kaliteli oldukları görülür (Tunçdilek, 1985, s:147).

Araştırma alanında yaygınlık gösteren kayısı türleri Hacıhaliloğlu, Hasanbey ve Kabaaşı'dır. Kayısı üretiminde pazarlama sorunuyla çok fazla karşılaşılmamaktadır. Ürün, dalından ya da kuru kayısı olarak "tüccar" veya "ihracatçı" tarafından alınarak, tüketiciye ulaştırılmaktadır. Kayısıcılığın araştırma alanında yaygınlaşmasına bağlı olarak, ilçede biri Pazarcık, diğeri Taşmış Köyü'nde olmak üzere, 2 adet soğuk hava deposu yapılmıştır (Foto 5.12). Kuşkusuz soğuk hava depolarının yaygınlaşması, üretilen kayısının, işlenmiş ürün haline getirilmesi için gerekli bir ön yatırımdır. Kayısıcılık bütünüyle emek yoğun zirai üretimdir. Bu nedenle aile işçiliği, kayısı üretimi için çok önemlidir.

Foto 5.12: Pazarcık Köyü'nde kurulu soğuk hava deposundan bir görünüm

5.2.1.2.6.2. Bağcılık

Üzüm, nem ve sıcaklık ihtiyacı bakımından yarıkurak bölgelerin şartlarına ve aynı zamanda kireçli, kumlu, humuslu topraklara uyum göstermektedir (Doğanay, 2007, s: 260, 262). Toprak ve iklim şartları bakımdan araştırma alanı, üzüm yetişmesine oldukça elverişlidir. Pütürge'de bağcılık geleneksel bir üretimdir. Taştemir'e göre; 1519 yılında üzüm yetiştiriciliği Kâhta, Şüre, ve Astu nahiyelerinde üst seviyelerde yapılmaktaydı (Taştemir, 1999, s: 183). 1560 Tahririnde, Şüre'nin en önemli vergi kalemlerinden birini bağcılık oluşturmaktadır. Bağcılık vergisi anlamına gelen "hınta keyl"i 47 köyün 41'inden alınmaktaydı (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 365-397).

Araştırma alanında bağcılık, günümüzde gereken önemi görmemekte ve rantabl üretim yapılamamaktadır. Üzümün üretim alanı ve miktarı, yıllar itibariyle çok fazla bir değişim göstermemiştir. 1995 yılında 2400 dekar bağ alanından, 285 ton ürün alınmıştır. 2010 yılında ise bağ alanları 2285 dekara gerilemiş ve üretim 480 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.13). ÇKS verilerine göre, 53 köyde bağlık alanlar bulunmaktadır (2010). Gündeğer, Gündüz, Karşıyaka, Kökpınar, Örmeli, Pazarcık, Taşmış, Tepehan, Üçyaka, Yazıca köyleri ile Pütürge Kasabası en geniş bağlık alanlara sahiptir. Araştırma alanında üzümün yetiştirildiği araziler, genellikle sulama imkânı olmayan, plato ve plato yamaçlarında yoğunlaşmaktadır (Foto 5.13).

Tablo 5.13: Bazı Yıllar İtibarıyle Pütürge İlçesi'nde Üzüm Üretimi (1995,2000,2005,2010)

Yıl	Alan (Da.)	Ton
1995	2400	275
2000	2350	286
2005	2350	350
2010	2285	480

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Yetiştirilen üzüm, pestil, şıra, pekmez ve sofralık olarak tüketilmekte, ihtiyaç fazlası ise satılmaktadır. Yörede üzümün tür çeşitliliği oldukça fazladır. Yine yöreye özgü bir üzüm türü olan "Pütürge Kırmızısı", Malatya Meyvecilik Araştırma Enstitüsü'nün yürüttüğü "Bağcılığın Geliştirilmesi Projesi" kapsamında, korunması gereken bir tür olarak değerlendirilmiştir.[21]

[21] Bkz. http://www.byegm.gov.tr/dis-basinda-turkiye.aspx?d=13.06.2011&act=1&ahid=22654

Son birkaç yılda bulaşıcı bir kök hastalığı olan filoksera nedeniyle, bazı bağlar kurumuştur. Tarım İlçe Müdürlüğü, "Amerikan Asması"nı yaygınlaştırarak, hastalığa karşı önlem almaya çalışmaktadır.

Foto 5.13: Alihan Köyü bağlarından bir görünüm

5.2.1.2.6.3. Diğer Meyveler

Ceviz, badem, kiraz, vişne, şeftali, erik, zerdali, dut, nar, armut, ayva ve elma araştırma alanında üretilen diğer meyvelerdir. Ceviz, kiraz, elma dışındaki meyveler müstakil bir üretim alanına sahip olmayıp, genellikle bahçe içlerinde başka meyvelerle dikilmiş türlerdir. Bu meyve türlerine hemen her köyde rastlanmaktadır. 2010 yılı verilerine göre; cevize ayrılan 850 dekarlık alanda 164 ton üretim gerçekleştirilmiştir. Elma üretimi 208 dekar alanda 268 ton, kiraz ise 57 dekar alanda 47 ton üretilmiştir.

5.2.1.3. Hayvancılık

Hayvancılık, Pütürge'nin doğal ortam şartları nedeniyle, geleneksel bir faaliyetidir. Şüre Nahiyesi, 16. yyda önemli bir hayvancılık merkeziydi. 1530 tahririne göre Şüre Nahiyesi, bağlı olduğu Kâhta kazasının, toplam küçükbaş hayvan sayısının % 88,4'üne sahiptir (Taştemir, 1999, s: 185). O dönem Şüre'de bir diğer hayvancılık türü arıcılıktır. 1560 tarihli tahririnde, kovan vergisi anlamına gelen "resm-i kevvare", Şüre Nahiyesi'nin 47 köyünün 22'sinden alınmaktadır (Yinanç, Elibüyük, 1983, s: 365-397).

Bilindiği gibi, yüksek dağlık kesimlerinin en önemli kırsal ekonomik faaliyeti hayvancılıktır. Ekilebilir arazisi, mera arazisine göre çok daha az olan Pütürge'de, hayvancılık zorunlu olarak öne çıkmaktadır. Araştırma alanında yükselti ve eğime bağlı olarak ekilebilir alanlar, küçük ve çok parçalı hale gelir. Buna karşın yüksek sahalar, dağ step elemanlarından oluşan otlaklara sahiptir. Dolayısıyla yüksek alanlar, hayvancılık faaliyetlerine imkân sunduğu kadar, zorunlu da kılmaktadır. Her ne kadar mera arazileri araştırma alanının % 44'ünü oluştursa da; meraların, eski dönemlerden beri otlak olarak kullanılması, geçmişte zirai faaliyet amacıyla yararlanılması gibi nedenlerle önemli tahribata uğramıştır. Günümüzde hayvancılığın eski dönemlere göre daha az ilgi görmesinin nedenleri olarak; hayvancılığın yerine ikâme edilen başka tarımsal faaliyet kolları ile, ilçe nüfusunun yıllar itibariyle azalış göstermesi ve mera tahribatını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Pütürge'nin alçak sahalarının zirai üretiminde görülen yapısal değişim, yüksek sahaların birincil ekonomik faaliyeti olan hayvancılığa yansımamıştır. Araştırma alanında geleneksel/ekstansif mera hayvancılığı hâlâ yaygındır. Ahır hayvancılığı ise son birkaç yılda gelişme göstermiştir.

İlçede büyükbaş hayvan sayısı 9150 adet, küçükbaş hayvan sayısı 3950 adet, çeki ve yük hayvanı 2625 adet, kümes hayvanı 9135 adettir (2010). Hayvan sayıları itibariyle köyler düzeyinde dikkat çekici farklar görülmektedir (Tablo 5.14).

Pütürge'nin 1966 yılı hayvancılık verileriyle 2010 yılı verileri karşılaştırıldığında, aradan geçen 44 yılda, önemli bir takım değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 5.15), (Tablo 5.16). En büyük azalış, büyükbaş hayvan sayısında gerçekleşmiştir. Azalış daha çok, bir çeki hayvanı olan öküzün yerini, kısmen traktör ve atın almasıyla ilgilidir. Buna karşın sığır sayısı yaklaşık olarak aynı değerde kalmıştır. Yine aynı dönemde, küçükbaş hayvancılık ve kümes hayvancılığında önemli bir gerileme gerçekleşmiştir. Ancak 1966-2010 döneminde arıcılık çok önemli bir gelişme göstermiş ve 1966 yılında 410 olan kovan sayısı, 2010 yılında 18.720'ye ulaşmıştır.

Hayvancılık günümüzde Pütürge'nin 44 köyünün en önemli ekonomik faaliyeti durumundadır. Pütürge İlçesi, Malatya İli'nin büyükbaş hayvan varlığının % 10,1'i ile küçükbaş hayvanların % 4,8'ine sahiptir (2009). Köylerde en yaygın hayvan türleri, büyükbaş ve çeki-yük hayvanlarıdır. Araştırma alanında hayvancılık her ne kadar yüksek zonun ana ekonomik faaliyet olsa da, hayvan sayısı alçak sahalarda da önemli bir yekûn tutmaktadır (Tablo 5.14), (Harita 5.3).

Tablo 5.14: Pütürge Yerleşmelerinde (Köy-Kasaba) Hayvan Tür ve Sayıları (2010)

Yerleşmeler	Büyükbaş Hayvan	Küçükbaş Hayvan	Çeki-Yük Hayvanı	Kümes Hayvanı
Aktarla	200	300	80	150
Aliçeri	75	50	60	150
Alihan	100	50	40	150
Arınlı	30	-	40	-
Arıtoprak	120	700	10	100
Arslankent	270	-	30	-
Bakımlı	150	-	10	700
Balpınarı	40	-	40	50
Başmezraa	90	20	20	150
Bayırköy	150	35	20	-
Belenköy	25	-	20	-
Bölükkaya	100	-	5	150
Bölünmez	40	-	30	-
Büyüköz	150	-	80	150
Çamlıdere	70	30	15	-
Çayköy	100	-	25	-
Çengelli	40	100	5	80
Çığırlı	300	-	20	-
Çukuroymak	15	15	2	-
Deredüzü	40	-	20	30
Düvenlik	150	100	50	100
Erdemler	60	-	15	-
Esencik	200	35	40	-
Esenlik	100	50	3	80
Gökçeli	100	-	50	120
Gözlüce	50	100	10	150
Gündeğer	100	-	50	400
Gündüz	60	-	5	25
Karakaya	60	200	15	25
Karşıyaka	100	-	10	150
Kavaklıdere	40	100	20	-
Kayadere	90	50	40	-
Koçköy	80	-	10	30
Köklükaya	120	-	80	50
Kökpınar	300	-	30	500
Korucak	70	-	30	-
Kozluk	70	-	60	50
Körme	90	50	30	-
Meşedibi	50	-	21	80
Nohutlu (B)	1200	-	300	1500
Ormaniçi	200	50	5	500
Örencik	35	-	25	50
Örmeli	100	125	5	400
Örnekköy	290	60	5	50
Pazarcık	1000	500	20	750
Sahilköy	70	-	5	70
Sorguçlu	80	-	60	50
Söğütlü	100	100	25	-
Taşmış	120	200	50	250
Taştepe	60	-	30	-
Tatlıcak	80	-	20	100
Tekederesi	70	500	60	30
Teluşağı	25	-	15	-
Tepehan	270	-	300	500
Tosunlu	70	-	10	200
Üçyaka	60	150	100	50
Ulutaş	100	-	50	-
Uzunkoru	50	30	20	-
Uzuntaş	500	50	200	100
Yamaçköy	80	-	40	50
Yandere	210	200	20	200
Yazıca	180	-	20	80
Yediyol	50	-	4	80
Yeşildere	60	-	45	200
Pütürge Kasabası	50	-	50	300
Toplam	**9150**	**3950**	**2625**	**9135**

Tablo 5.15: Pütürge İlçesinde Hayvan Tür ve Sayıları (1966)

Hane	Büyükbaş Hayvan		Küçükbaş Hayvan	Yük-Çeki Hayvanı	Kümes Hayvanı	Kovan Sayısı
	Sığır	Öküz				
6810	9756	31.461	4416	4029	34.568	410

Kaynak: 1966 Köy Envanteri, s: 60-61

Tablo 5.16: Pütürge İlçesinde Hayvan Tür ve Sayıları (2010)

Hane	Büyükbaş Hayvan (Sığır)	Küçükbaş Hayvan	Yük-Çeki Hayvanı	Kümes Hayvan	Kovan Sayısı
5191	9150	3950	2625	9135	18.720

5.2.1.3.1. Büyükbaş Hayvancılık

Pütürge'nin büyükbaş hayvan adedi, yıllar itibariyle sürekli bir azalış içerisindedir. 1991 yılında 18.730 adet olan sığır sayısı, 1995 yılında 16.587'ye, 2000 yılında 10.800'e gerilemiştir. Azalış sonraki yıllarda da sürmüş, 2005 yılında 10.429'a, 2010 yılında 9150'ye gerilemiştir (Tablo 5.17). 1991 yılında hane başına ortalama sığır sayısı 4, 2010 yılında 2'dir. Araştırma alanında 1991 yılında sığır varlığının, % 93,44'ünü yerli ırk, % 6,4'ünü melez ırk, % 0,16'sını kültür ırkı oluştururken, 2009 yılında mevcut sığır varlığının % 64,6'sını yerli ırk, % 31,2'sini melez ırk ve % 4,2'sini kültür ırkı oluşturmaktadır. Her ne kadar yerli ırk hayvan sayısında son yıllarda azalış görülse de, ilçede mera hayvancılığı yaygın olduğundan, yerli ırk hayvan varlığını büyük ölçüde korumaktadır. Bu nedenle et ve süt verimliliği daha fazla olan kültür ırkı sığır türleri az sayıdadır. Ancak yıllar itibariyle kültür ırkı sığır sayısında artış dikkati çekicidir.

Tablo 5.17: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Sığır Varlığı

Hayvan Türü	1991	1995	2000	2005	2010
Sığır	18,730	16.587	10.800	10.429	9150

Kaynak: DİE-TUİK Verileri (1991, 1995, 2000, 2005, 2010)

Hayvanların et ve süt verimliliği, topografik özellikler ile doğrudan ilgildir. Yüksek alanlarda, topografik engellerle kesintiye uğrayan, birbirinden uzak otlak sahaları nedeniyle, hayvanlar arazide çok fazla hareket halindedir. Bu durum hayvansal üretimde verim düşüklüğüne yol açmaktadır. Örneğin yüksek alanlarda günlük süt üretimi yerli ırkta hayvan başına 3-5 kilogram, alçak ve nispeten düzlük arazide 10-12 kilogram kadardır. Kültür ırkı ahır hayvancılığında ise süt üretimi günlük 25-30

kilogram civarındadır. Araştırma alanında sığır sayısının son 20 yılda önemli bir azalış göstermesine rağmen, süt üretiminin arttığı dikkati çekmektedir. 1991 yılında "sağılan" durumdaki 9133 adet sığırın süt üretimi yıllık 8360 ton, 2009 yılında ise "sağılan" durumdaki 4285 sığırdan, 9230 ton süt elde edilmiştir. Buna göre, süt üretimi hayvan başına yıllık yaklaşık 900 kilogramdan, 2150 kilograma yükselmiştir. Bu durumun temel nedeni, son yıllarda ahır hayvancılığı ve kültür ırkı hayvan sayısındaki artıştır.

Araştırma alanında, Örnekköy, Bakımlı, Pazarcık köyleri, ahır hayvancılığında öne çıkmaktadır. 2006 yılında, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın sağladığı kredilerle, kooperatif bünyesinde Örnekköy'de kurulan modern süt üretim tesisi, 200 büyükbaş hayvan kapasiyesiyle, araştırma alanında ahır hayvancılığının en dikkate değer örneğidir. Tesis, 4 ahır, 1 samanlık ve 1 adet süt ürünleri üretim biriminden oluşmaktadır. Tesiste, tamamı kültür ırkından oluşan toplam 185 büyükbaş hayvan bulunmaktadır (Foto 5.14, 5.15, 5.16, 5.17). Günlük süt üretim miktarı yaklaşık 3,5-4 ton kadardır. Üretilen süt, peynir yapımında kullanılmakta ve Malatya pazarına sürülmektedir. Kış aylarında ahırda beslenen hayvanlar, yaz aylarında komlara götürülmektedir.

Araştırma alanında en fazla büyükbaş hayvana sahip köyler, Pazarcık, Nohutlu, Örnekköy, Tepehan, Kökpınar, Yandere, Çığırlı, Ormaniçi, Uzuntaş, Aktarla, Arslankent'tir (Harita 5.3). Bu köyler genellikle yaylacı karakterdedir. Üretilen süt, daha çok peynir ve tereyağı yapımında kullanılır. Aile ihtiyacından fazlası satışa sunulur. Ayrıca 2009 yılında, 520 büyükbaş hayvandan, 115 ton et üretimi gerçekleştirilmiştir.

Foto 5.14: Ahırlardan bir görünüm

Foto 5.15: Ahırlar bir kaç üniteden oluşmaktadır.

Foto 5.16: Süt sağım tesisi

Foto 5.17: Süt ürünleri tesisinden bir görünüm

Harita 5.3.

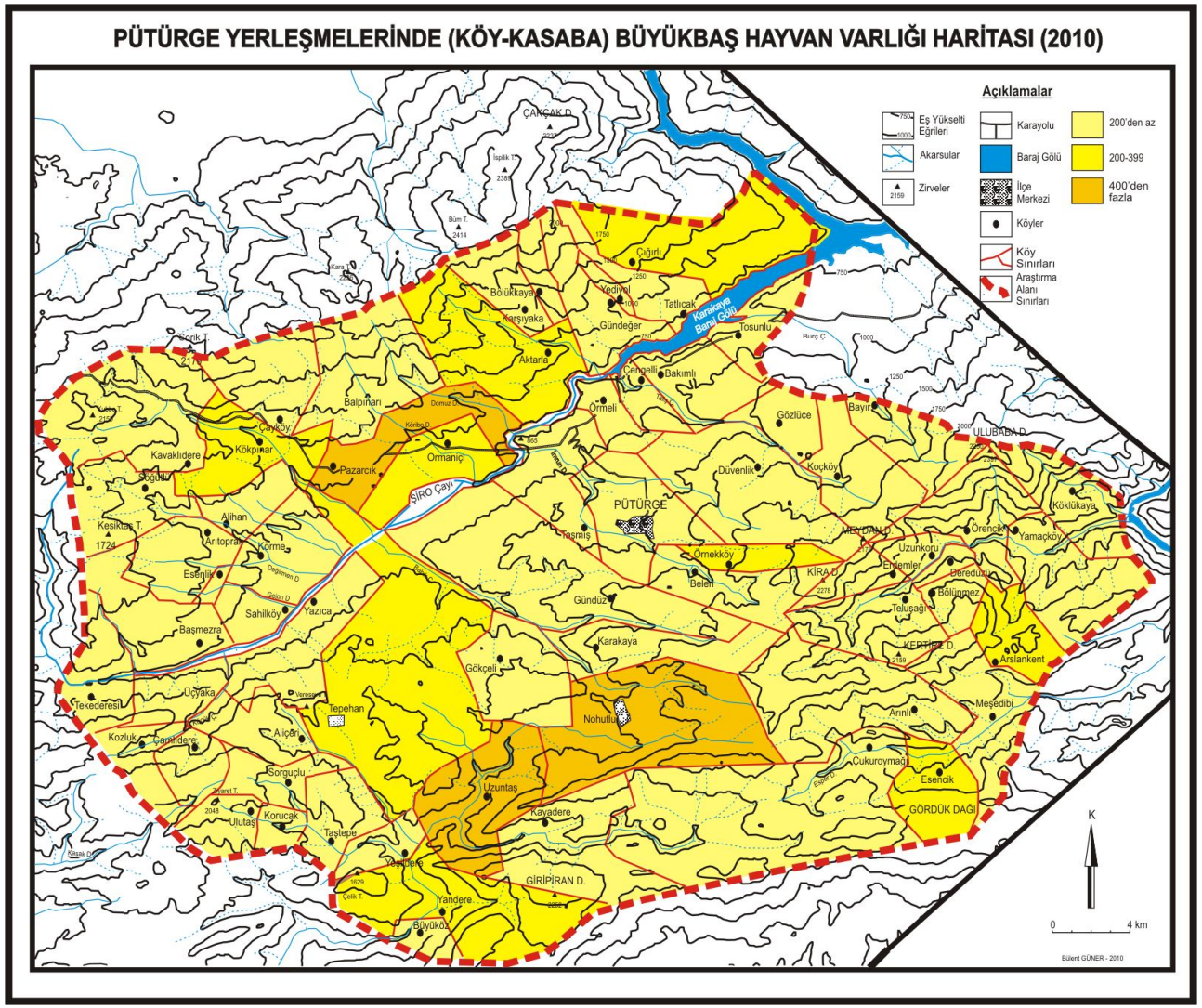
PÜTÜRGE YERLEŞMELERİNDE (KÖY-KASABA) BÜYÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI HARİTASI (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Gölü
İlçe Merkezi
Köyler
Köy Sınırları
Araştırma Alanı Sınırları
200'den az
200-399
400'den fazla
PÜTÜRGE
ŞIRO Çayı
Karakaya Baraj Gölü
ÇAKÇAK D.
ULUBABA D.
KIRA D.
KERPİÇ D.
GÖRDÜK DAĞI
GİRİPİRAN D.
Çığırlı
Bölükkaya
Karşıyaka
Yediyol
Tatlıcak
Gündeğer
Tosunlu
Aktarla
Çengelli
Bakımlı
Balpınarı
Çaykoy
Kökpınar
Kavaklıdere
Pazarcık
Ormaniçi
Ormeli
Gözlüce
Bayır
Düvenlik
Kocköy
Köklükaya
Yamaçköy
Örencik
Uzunkoru
Erdemler
Beredüzü
Bölünmez
Teluşağı
Arslankent
Meşedibi
Arınlı
Çukuroymağı
Esencik
Ömekköy
Beleli
Tasmış
Gündüz
Karakaya
Gökçeli
Nohutlu
Uzuntaş
Kayadere
Yandere
Büyüköz
Taştepe
Korucak
Ulutaş
Sorguçlu
Aliçeri
Çamlıdere
Kozluk
Tekederesi
Üçyaka
Tepehan
Başmezra
Sahilköy
Yazıca
Esenlik
Körme
Alihan
Antopra
Kesikkaş T.
1724
Soğuklu
Çamlık
Kömürlü T.
Büm T.
2414
Sıplık T.
2381
Çelik T.
Kızıl T.
Kızıl D.
Kömürlü D.
Körbo D.
Domuz D.
Değirmen D.
Gelen D.
Kalaşlı D.
Çelik T.
Zeyret T.
2048
K
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

5.2.1.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Araştırma alanında küçükbaş hayvancılık yıllar itibarıyle önemini yitirmektedir. Küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılığa göre işgücüne daha fazla ihtiyaç duyulan bir uğraştır. İlçeden verilen göçlerle, genç nüfusun azalmasıyla birlikte, çoban sıkıntısı çekilmeye başlanmıştır. Bu nedenle çoğu köyde sürü beslenmekten kaçınılmaktadır. Ayrıca zaman içerisinde orman alanlarının genişlemesi ve özenli korunması, özellikle keçi sürülerinin azalmasına neden olmuştur. Bunun haricinde araştırma alanında mera-otlak kalitesinin düşük olması, arazinin hayvan besleme kabiliyetini düşürmüştür.

1966 yılında, Malatya İli'nin küçükbaş hayvan varlığının % 31,7'si Pütürge'de bulunmaktadır. 2009 yılında bu oran, % 2,8'e gerilemiştir. Azalış son 20 yılda çok daha belirgindir. Araştırma alanında 1991 yılında 15.600 adet koyun, 11.700 adet keçi olmak üzeri toplam 27.300 küçükbaş hayvan bulunurken, 2009 yılında 3686 adet koyun, 1635 adet keçi olmak üzere toplam 5321 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır (Tablo 5.18). 2010 yılında ise küçükbaş hayvan sayısı 3950'ye gerilemiştir (Arazi Anketi).

İlçede 700 adetle en fazla sayıda küçükbaş hayvan Arıtoprak Köyü'nde bulunur. Küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu diğer köyler Pazarcık, Tekederesi, Aktarla ve Yandere'dir (Harita 5.4). 2009 yılında elde edilen süt miktarı 439 tondur. Üretilen süt, önemli ölçüde peynir yapımında kullanılmaktadır. Et üretimi ise, 1008 küçükbaş hayvandan 21 ton kadardır.

Tablo 5.18: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Koyun ve Keçi Sayıları

Hayvan Türü/Yıl	**1991**	**1995**	**2000**	**2005**	**2009**
Koyun	15.600	11.700	7000	6682	3686
Keçi	11.700	10.800	5700	5883	1635
Toplam	27.300	22.000	12.700	12.565	5321

Kaynak: DİE-TUİK Verileri (1991, 1995, 2000, 2005, 2009)

Harita 5.4.

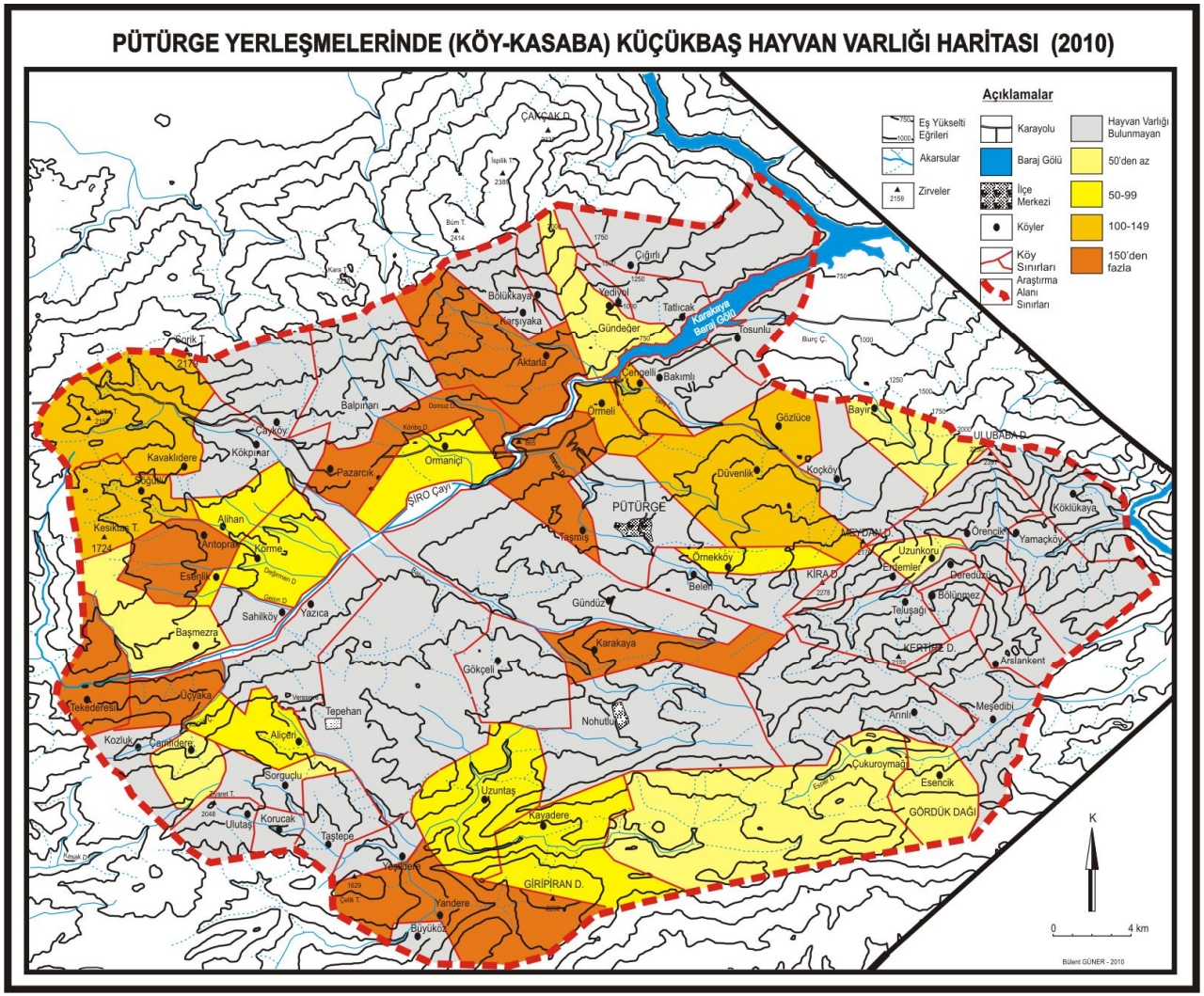
PÜTÜRGE YERLEŞMELERİNDE (KÖY-KASABA) KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI HARİTASI (2010)
Açıklamalar
Eş Yükselti Eğrileri
Akarsular
Zirveler
Karayolu
Baraj Gölü
İlçe Merkezi
Köyler
Köy Sınırları
Araştırma Alanı Sınırları
Hayvan Varlığı Bulunmayan
50'den az
50-99
100-149
150'den fazla
Karakaya Baraj Gölü
PÜTÜRGE
ÇAKÇAK D.
Çığırlı
Yediyol
Tatlıcak
Bölükkaya
Hersiyaka
Gündeğer
Tosunlu
Aktarla
Çengelli
Bakımlı
Balpınarı
Örmeli
Gözlüce
Bayır
ULUBABA D.
Çaykoy
Kavaklıdere
Köpkınar
Pazarcık
Ormaniçi
Düvenlik
Koçköy
SİRO Çayı
Kesiktaş T.
1724
Alihan
Antopraş
Körme
Yasmış
Örnekköy
Beleli
Örencik
Yamaçköy
Köklükaya
Uzunkoru
Erdemler
Dereduzu
Bölünmez
Teluşağı
KIRA D.
Esenlik
Sahilköy
Yazıca
Başmezra
Gündüz
Karakaya
KERTİZ D.
Arslankent
Gökçeli
Üçyaka
Tekederesi
Tepehan
Nohutlu
Meşedibi
Arınlı
Kozluk
Çamlıdere
Alıçlı
Çukuroymağı
Esencik
Sorguçlu
Uzuntaş
Kayadere
GÖRDÜK DAĞI
Korucak
Ulutaş
Taştepe
Yaydere
GİRİPİRAN D.
Yandere
Büyüköz
K
0
4 km
Bülent GÜNER - 2010

5.2.1.3.3. Arıcılık

Pütürge'de arıcılık eskiden beri önemli bir ekonomik faaliyettir. 1519 yılında Kâhta Kazası içerisinde arıcılık faaliyeti en yoğun olarak Şüre Nahiyesi'nde yapılmaktadır. Şüre'de, 1519 yılında arıcılık yapılan dokuz köyde, 4611 kovan bulunmaktadır. 1530 yılında, Kâhta Kazası içerisinde toplam arcılık vergisinin % 53,77'sini Şüre ödemektedir (Taştemir, 1999, s: 185-186).

Pütürge ilçesinde, arıcılık son yıllarda büyük gelişmeler göstermektedir. Arıcılık, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıktan istenen verimi elde edemeyen, daha çok yüksek köylerin faaliyeti durumundadır. TÜİK verilerine göre, araştırma alanında 1991 yılında 900 adet olan kovan sayısı, 2000 yılında 7270 adete ulaşmış, ancak kovan sayısı 2009 yılında 6475'e gerilemiştir (Tablo 5.19). Kanaatimizce TÜİK'in özellikle 2005 sonrası verileri hatalıdır. Çünkü tarafımızdan uygulanan Arazi Anketi (2010) ve Tarım İlçe Müdürlüğü verilerine göre (2010), araştırma alanında kovan sayısının azalışı bir yana, son bir kaç yılda arıcılık büyük bir gelişme göstermiş ve kovan sayısı 18.720'ye ulaşmıştır (2010), (Şekil 5.11). Nitekim 1991 yılında arıcılık 22 köyün uğraşısı iken, 2010 yılında 47 köyün uğraşısı haline gelmiştir. Arıcılığın yaygınlaşmasında, Malatya Tarım İl Müdürlüğü, Pütürge Kaymakamlığı, Pütürge İlçe Tarım Müdürlüğü ve Pütürge Halk Eğitim Merkezi gibi resmi kurumların maddi katkıları, fenni kovan gibi araç-gereç temini ile teknik eğitim desteğinin büyük payı olmuştur. Uygulanan desteklerle ilçede arıcılık artık önemli bir ticari değere ulaşmıştır. Araştırma alanında 2010 yılında 422 hane arıcılık faaliyetini sürdürmektedir (Arazi Anketi, 2010). Kovan sayısı 500'e ulaşan 10 kadar üretici bulunmaktadır. Üreticilerin kovan sayısı, ortalama olarak 45 civarındadır. Günümüzde Pütürge'de yapılan arıcılıktan, bütünüyle "modern arıcılık" olarak sözedilebilir.

Tablo 5.19: Pütürge İlçesi'nde Yıllar İtibarıyle Kovan Sayısı (1995-2009)

Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kovan Sayısı	4670	6050	6150	7000	7250	7270	8200	7270	7150	7150	7250	7206	7243	6641	6475

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Pütürge arazisinden arıcılık amacıyla genellikle yerli üreticiler yararlanmaktadır. 2010 yılında ilçe dışından 6 üreticiye ait 1500 kovan bulunmaktadır. Pütürge'de arıcılık yapılan alanlar önemli ölçüde Şiro Çayı'nın güney kesiminde yer alır. Doğuda Ulubaba Dağı'ndan, batıya doğru Meydan ve Kira Dağları ile Nohutlu, Tepehan Platoları doğrultusunda yer alan yüksek sahalarda aracılık faaliyetleri yoğunlaşmaktadır. Araştırma alanında ilgi gören arıcılık faaliyet alanları olarak, 2173 kovanla Nohutlu,

1450 kovanla Karakaya, 1200 kovanla Aliçeri, 1132 kovanla Tepehan, 705 kovanla Kökpınar köylerine ait meralar öne çıkmaktadır (Tarım İlçe Müdürlüğü verileri, 2010), (Foto 5.18). Diğer arıcılık alanları Çamlıdere, Balpınarı, Sahilköy, Yazıca, Belen, Taşmış, Aktarla, Örnekköy, Taştepe meralarıdır. İlçenin kuzey kesiminde uzanan Şakşak Dağı ve batısında yer alan Kubbe Dağı arıcılık için tercih edilen diğer alanlardır. Özellikle havaların ısındığı Haziran ve Temmuz ayında yüksek yaylalara taşınan kovanlarda, geven ve kekik balı üretilmektedir. İlkbahar aylarında kayısı ağaçlarına yoğun ilaçlamanın yapıldığı Tosunlu, Bakımlı, Örmeli, Çengelli, Tatlıcak gibi köylerde ise, arıların ilaçlamadan zarar görmemesi için, kovanlar ilkbahar aylarında yüksek kesimlere taşınırlar.

Şekil 5.11: Pütürge İlçesi'nin Kovan Sayısının Yıllar İtibarıyle Seyri (1991-2009)

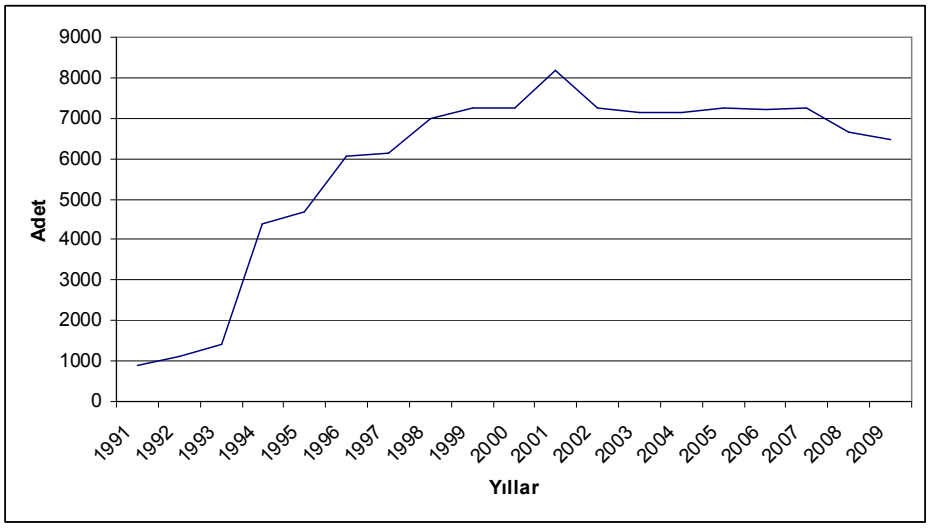

Kaynak: DİE-TÜİK Verileri

Araştırma alanında bal ve balmumu üretimi yıllar itibariyle değişim göstermektedir. Bal üretimini miktarını etkileyen faktörler olarak, bazı yılların hava şartları ya da çeşitli arı hastalıkları gelmektedir. Nitekim 1991 yılında bal üretimi 12 ton, 1995 yılında 95 ton, 2000 yılında 15 ton, 2005 yılında 18,2 ton, 2009 yılında 32,5 ton, 2010 yılında 75 ton olarak gerçekleşmiştir. Yıllar itibarıyle kovan başına ortalama bal üretim miktarı 5 kg. ile 40 kg. arasında değişmektedir. Balmumu üretimi de benzer dalgalanmalar göstermekle birlikte, 2009 yılında 1,6 tondur. (Tablo 5.20).

Tablo 5.20: Pütürge İlçesi'nde Bazı Yıllar İtibariyle Bal ve Balmumu Üretimi (1995, 2000, 2005, 2009)

Yıllar	**1995**	**2000**	**2005**	**2009**
Bal (Ton)	95	5,1	18,2	32,5
Balmumu (Ton)	5	15	5	1,6

Kaynak: DİE-TUİK Verileri

Üretilen bal daha çok, Malatya ve İstanbul'a satılmaktadır. İstanbul pazarı daha çok kişisel ilişkilerle tesis edilmektedir. Ancak Pütürge balı, henüz markalaşama ve ambalajlama gibi endüstriyel satış niteliği kazanamadığından, hak ettiği ekonomik değere ulaşamamıştır. Üretilen balın ticari bir değere ulaşması, arıcılık faaliyetinin, diğer tarımsal faaliyetler yanında zamanla bir yan üretim olmaktan çıkıp, bazı ailelerin ana ekonomik faaliyeti haline gelmesine yol açmıştır.

Foto 5.18: Arı kovanlarından bir görünüm (Karakaya Köyü). Araştırma alanında fenni kovan yaygın olarak kullanılır

5.2.1.3.4. Çeki-Yük Hayvancılığı

Araştırma alanında, at 768 adet, katır 781 adet, eşek 1076 adet olmak üzere çeki-yük ve binek hayvanlarının sayısı toplam 2625 adettir (Arazi Anketi, 2010), (Tablo 5.21). Çeki-yük hayvanları, Pütürge'nin topografyasından kaynaklanan nedenlerle, tarımda, ulaşımda, nakliyede çok önemli işlevler üslenmektedir (Foto 5.19). Araştırma sahasında, ulaşım araçları ve traktör saysındaki artışa rağmen, çeki-yük hayvancılığı önemini korumuştur. Çeki-yük hayvanları, birincil ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu, ulaşımın kış aylarında daha da zorlaştığı yüksek köylerde çok yaygındır. Özellikle yaylacı karakterdeki Nohutlu, Tepehan, Uzuntaş, Üçyaka, Büyüköz ve Aktarla köyleri ile tarımsal arazileri dağınık, çok parçalı ve küçük ünitelerden oluşan Sorguçlu, Gündeğer, Köklükaya, Yamaçköy, Kozluk, Ulutaş köylerinde çeki-yük hayvanları yaygınlık göstermektedir.

Araştırma alanında 1966 yılında, 4416 adetle en önemli çift hayvanı öküzdür. Yılın yalnızca çift sürme döneminde yararlanılan öküzü, yıl boyunca beslemek ekonomik değildir. Bu nedenle günümüzde çift hayvanı olarak at öne çıkmaktadır.

Yüksek sahalarda at, diğer yük hayvanlarına göre daha yaygın olarak kullanılır. At, binek amaçlı ve yük taşıma işlevinin yanında, çift hayvanı olarak da kullanılır. Araştırma alanında traktör sayısının alçak sahalarda yoğunlaştığı düşünülürse, yüksek sahalar için atın önemi daha net anlaşılır. Yine yüksek sahalarda, çift sürmek amacıyla at kiracılığı çok yaygındır.

At, merkep, katır gibi çeki-yük hayvanları, ulaşımın güçleştiği, engebeli topografik sahalarda oldukça işlevseldir. Bu hayvanlar, çok parçalı tarımsal araziye ulaşımda, yakın mesafeli seyahatlerde sık kullanılmaktadır. Özellikle yayla ve kom göçlerinde, yük taşıma ve aynı zamanda yayla ile köy arasında günlük ihtiyaçların karşılanması amacıyla da kullanılır. Alçak sahalarda ise daha çok merkep ve katır, bağ-bahçe ulaşımında ve ürünlerin taşınmasında kullanılır.

Ulaşım imkânlarının gelişmesi, traktör sayısının artışı gibi etkenler, Pütürge'de çeki-yük hayvanı sayısını yıllar itibariyle azaltsa da, Pütürge'nin yüksek ve çok parçalı zirai sahalarında makineleşme rasyonel olmadığından, süregelen geleneksel tarım düzeni, çeki-yük hayvanlarını zorunlu kılmaktadır. Mevcut şartlar altında, Pütürge'nin kırsal ekonomik etkinlikleri içerisinde çeki-yük hayvancılığı, en azından kısa ve orta vadede devam edecektir.

Tablo 5.21: Pütürge İlçesinde Bazı Yıllar İtibarıyle Çeki-Yük Hayvanlarının Sayısı

Yıllar	Eşek	Katır	At	Toplam
1991	1800	1350	540	3690
1995	2000	1720	520	4240
2000	1400	1100	530	3030
2005	1157	989	449	2595
2010	1076	781	768	2625

Kaynak: DİE-TUİK Verileri, 2010 Arazi Anketi

Foto 5.19: Pütürge İlçesi'nde çeki-yük hayvanları oldukça yaygındır (Pütürge Kasabası)

5.2.1.3.5. Kümes Hayvancılığı

Kümes hayvancılığı son yıllarda azalış gösteren bir başka hayvancılık türüdür. Araştırma alanında kümes hayvanı sayısı 1991 yılında 20.000 adet, 2000 yılında 12.100 adet, 2010 yılında 9135 adettir. 2010 yılında 44 köyde kümes hayvanı bulunmaktadır (Arazi Anketi). 2006 yılında dünya çapında yayılış gösteren, bulaşıcı "kuş gribi" hastalığına önlem olarak, araştırma alanında çok sayıda kümes hayvanı itlaf edilmiştir. Sonraki yıllarda da kümes hayvancılığı çok fazla ilgi görmemiştir. Kümes hayvanlarının tamamına yakınını tavuk oluşturmaktadır. İlçede yapılan kümes hayvancılığı yumurta ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak mevcut hayvan sayısı, et ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

5.2.2. Ulaşım

Pütürge, Doğanyol'a 25 km, Malatya'ya 72 km, Elazığ'a 143 km. mesafededir. Pütürge-Doğanyol karayolu ile Pütürge-Malatya karayolu, ilçe dışına bağlanan en işlek hatlardır. Pütürge'yi, Malatya-Elazığ devlet karayoluna (300-23 nolu) bağlayan 58 km. uzunluğundaki Pütürge-Malatya karayolu, Pütürge kasabasının kuzeyinden, Ormaniçi, Pazarcık, Kökpınar köyleri ve Mezra Dere yönünden kuzeybatıya yönelerek, 1900 m. yükseltili "Kubbe Geçidi"ni aştıktan sonra ilçeyi terk etmektedir. Bu yol haricinde, Pütürge'den Gerger (Adıyaman), Kale (Malatya), Çüngüş (Diyarbakır) ilçeleri arasında ham toprak yol bağlantıları bulunmaktadır. Ayrıca araştırma alanında bulunan çok sayıda akarsu nedeniyle, yol bağlantıları köprüler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Şiro Çayı üzerine kurulu iki köprü, ilçenin kuzey ve güney kesimlerini bağlayan en önemli yol-bağlantı noktalarıdır (Foto 5.20).

Foto 5.20: Kerar Tepesinden Şiro Çayı ve çevresine batı yönlü bakış. Çayın üzerine kurulu köprü, ilçenin kuzeyi ile güneyini bağlamaktadır.

Tarihi ticaret ve kervan yollarının uzağında bulunan Pütürge ilçesinde, ulaşım her dönem güncel bir sorun olmuştur (Foto 5.21). 1966 Köy Envanterine göre, Pütürge'ye bağlı 72 köyden 69'u ham toprak yol, 3'ü ise kırmataş/stabilizedir (1966, s: 25). Yine 1966 verilerinde, köy yollarının 24'ü bahar aylarında, 72'si yaz aylarında ve 71'i sonbahar aylarında "geçit" verirken, kış aylarında yalnızca 2 köyün ulaşım sorunu bulunmamaktadır (1966, s: 25).

Araştırma alanında ilk asfaltlama çalışması, 1970'li yıllarda Malatya-Pütürge karayolunda yapılmıştır. Sonraki yıllarda köy yollarının asfaltlama çalışmaları sürdürülmüştür. 2010 yılında Pütürge ilçesinin 1111 km. yol ağı bulunmaktadır. İlçeye bağlı 64 köyün, 19'u asfalt, 19'u stabilize, 28'i ise ham toprak yoldur (Pütürge Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2011).

11.02.1968, Milliyet, Sayfa 1

Yolları kardan kapanan Pötürge'de açlık var

Pötürgeliler, Malatya Valisine gönderdikleri telgraf ta âcil yardım istediler

MALATYA, ÖZEL

BİR aydan beri kar yüzünden yolları kapalı bulunan Pötürge 'İçesinde açlık baş- Belediye Başkan Vekili ile muh eBlediye Başkan Vekili ile muhtarların imzası ile Malatya Valisine gönderilen telgrafta, «İlçe halkının ölümle pençeleştiği» bildirilmiştir.

Telgrafta şöyle denilmektedir: «İlçemizde un yok, odun yok, gaz yok, şeker yok. Fırınlar ekmek vermiyor. Beş altı haftadır

Foto 5.21: Pütürge önceki yıllarda, ulaşım sorunu ciddi boyutlardaydı (Kaynak: Milliyet Gazetesi, 11.02.1968)

Araştırma alanında, Pütürge-Malatya, Pütürge-Doğanyol, Pütürge-Nohutlu, Pütürge-Bölükkaya ve Malatya-Tepehan-Nemrut Dağı bağlantıları asfalt yol ile sağlanır. Bu güzergâhlar üzerinde yer almayan 47 köy, stabilize ve ham toprak yollara sahiptir. Bu köyler, özellikle kış mevsiminde ulaşımda zaman zaman güçlükler yaşamaktadır. Ulaşımda temel sorun, kış aylarında yolların kapanmasından ziyade, yağışa bağlı olarak, mevcut yollarda meydana gelen bozulmaların, ulaşım için ciddi risk oluşturmasıdır. Dolayısıyla, Pütürge'de yol yapım ve onarım çalışmaları hemen her yıl

sürdürülmektedir. 2008 yılından beri, Malatya-Pütürge karayolu ile Malatya-Tepehan-Nemrut Dağı karayolunda yoğun bir yol yapım, onarım ve mevcut yolları genişletme çalışmaları gerçekleştirilmektedir (Foto 5.22).

Bilindiği gibi arızalı topografyalarda yol yapımı, çeşitli doğal engeller ve aşındırıcı faktörler ile akarsularca parçalanmış topografyada zemini düzleştirmek için büz, menfez, köprü gibi yatırımlarla çok pahalı hale gelir (Tümertekin, 1976, s: 20-22). İlçenin engebeli topografyasında yol yapım ve onarımı hem çok güç, hem de çok maliyetlidir. Araştırma alanında yol kalitesinin düşük oluşu ve ulaşımda güçlüklerle karşılaşılmasının temel nedeni, jeomorfolojik-klimatik etkenlerdir. Nemrut Dağı yolu gibi 2000 metreden fazla yüksekliğe ulaşan asfalt yollarda, özellikle kış aylarında, yağışlar sonucunda buz tahribatı meydana gelmektedir. Bu nedenle yüksek alanlara ulaşan asfalt yollar, sürekli bakım gerektirmektedir.

Bakı etkisiyle, Şakşak ve Kubbe dağlarının güney yamaçlarında bulunan yolların, kar yağışıyla kapanma ihtimali düşüktür. Ancak, ilçenin kuzeybatı kesiminde yer alan Kubbe Dağı'nın 1900 m. yükseltili "Kubbe Geçidi" civarı ile ilçenin güney doğu bölümünde, vadi içlerine kurulu Teluşağı, Arslankent, Erdemler, Meşedibi, Örencik, Yamaçköy, Esencik köylerinin yolları, yılın bir kaç günü, kar yağışı veya çığ nedeniyle kapanmaktadır. Günümüzde, Tepehan Köyü, Pütürge Kasabası ve Kubbe Dağı mevkiinde Malatya İl Özel İdaresi ile Karayolları 81. Şube Şefliğine bağlı 3 yol-bakımevi, ilçe yollarını yılın büyük bölümünde açık tutmaktadır.

Foto 5.22: Kubbe Dağı mevkiinde sürdürülen yol yapım çalışmasından bir görünüm. Yol yapım çalışması yamaç-denge açısını bozmakta, bu durum, ulaşım güvenliği için büyük risk doğurmaktadır

Pütürge Kasabası'ndan İstanbul'a, yaz aylarında haftada 3 gün 3'er araçlık, kış aylarında ise haftada 1 gün 2'şer araçlık, yine haftada 1 gün, Tepehan ve Nohutlu köylerinden doğrudan otobüs seferleri yapılmaktadır. Pütürge Kasabası'ndan Malatya'ya, 06:00'dan-18:00'a kadar, her iki saatte bir minibüs seferleri yapılmaktadır. Ayrıca ilçenin 14 köyünden Pütürge Kasabası'na her gün minibüs seferi düzenlenmektedir. Yine yaklaşık 40 köyden Malatya'ya, hemen her gün minibüs seferleri yapılmaktadır.

1966 yılında Pütürge'de 2 otobüs, 2 minibüs ve 3 kamyon olmak üzere toplam 7 adet motorlu taşıt bulunmaktadır (Köy Envanteri, 1966, s: 25). 1981 Köy Envanteri, 1997 Köy Envanteri (2002, s: 65) ve 2010 yılı Arazi Anketi verileri karşılaştırıldığında, köylerin araç sayılarında önemli artışlar gerçekleşmiştir. 2010 yılında Pütürge köylerinde, 4 otobüs, 48 minibüs, 206 otomobil, 3 kamyon, 11 kamyonet, 292 traktör bulunmaktadır (Tablo 5.22). Araştırma alanında özel otomobiller ve kısmen traktörler hariç, ulaşım araçlarının büyük çoğunluğu, ticari amaca yöneliktir.

Tablo 5.22: Pütürge Köylerinin Bazı Yıllar İtibariyle Motorlu Taşıt Sayısı (1966 verisine kasaba değerleri de dahildir)

Araç Türü/Yıllar	**1966**	**1981**	**1997**	**2010**
Otobüs	2	-	6	4
Minibüs	2	15	20	48
Otomobil	-	13	88	206
Kamyon	3	6	1	3
Kamyonet	-	-	3	11
Traktör	-	12	146	292
Jip	-	1	1	-

Kaynak: 1966 Köy Envanteri, (s: 25), 1981 Köy Envanteri, 1997 Köy Envanteri (s:65), 2010 Arazi Anketi

5.2.3. Ormancılık

İran-Turan fitocoğrafya bölgesinde yer alan Doğu Anadolu'nun, karasal etkileriyle şekillenmiş bitki elemanlarının hâkim olduğu Pütürge İlçesi'nde, Akdeniz fitocoğrafya aleminin, karaçam gibi yarı nemli dağ elemanları da bulunmaktadır. İlçenin doğal çevre şartları ormanlaşmaya son derece uygundur. Pütürge'nin orman varlığı, başta yaban türler olmak üzere, pek çok hayvan türünün yaşamasına imkân sağlamıştır. Ormanlarda, karaca, dağ keçisi, çakal, domuz, ayı, kurt, tavşan, porsuk, kirpi ve yılan gibi hayvanlar bulunmaktadır.

"Dağlık bölgelerin görünürdeki en büyük potansiyel kaynağını ormanlar meydana getirir. Dağlık bölgeler, yükselti ve iklim faktörleri açısından ideal olarak ağacın yetişme ortamıdır. Dağ topraklarının tabiatı ve bol nem, orman ağaçlarının gelişmesine olumlu olanaklar sağlamıştır" (Tunçdilek, 1985, s: 144).

Yıllar itibariyle Pütürge'nin orman alanları önemli bir artış göstermiştir. 1981 yılında ilçe arazisinde 26365,5 hektarlık (% 29,9) alan kaplayan orman alanları, 2010 yılında 52854,5 hektara (% 44,8) ulaşmıştır. İlçenin orman alanları, Türkiye (% 25) ve Malatya İli (% 12) ortalamalarının çok üzerindedir. Malatya İli orman varlığının % 35,2'si Pütürge'de bulunmaktadır (Şekil 5.12). Pütürge'nin güney ve batı kesimi, kuzey kesimine göre daha ormanlıktır. Ormanlar kuru orman niteliğinde, meşe ve bazı iğne yapraklı elemanlardan oluşmaktadır. Ayrıca akarsu boylarında kavak türü ağaçlara rastlanmaktadır.

Şekil 5.12: Malatya İli'nde Orman Alanlarının Oranı (%)

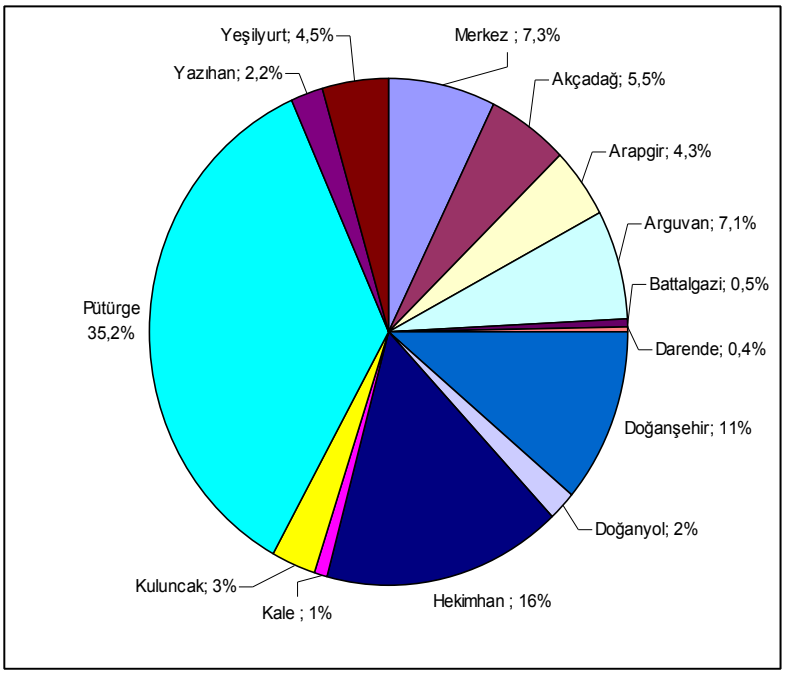

Kaynak: Çevre Durum Raporu, 2005, s: 98

Pütürge ormanlarının % 80'ini çeşitli meşe türleri, % 20'lik bölümünü başta karaçam olmak üzere, sarıçam, ardıç ve az sayıda sedir oluşturmaktadır. Meşe, araştırma alanında çok geniş bir yayılış gösterir. İğne yapraklı ağaçlar, daha çok antropojen olduğundan bölgesel bir yayılışa sahiptir. Aliçeri, Tepehan, Gökçeli ve Nohutlu köyleri çevresinde yayılış gösterirler (Foto 5.23).

Pütürge İlçesi'nde ilk ağaçlandırma çalışmaları 1969 yılında, Tepehan-Ardıçlı (Argoça) çevresinde 8-10 hektar alana, ağırlıklı olarak karaçam ve sarıçam dikimiyle

gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ağaçlandırma faaliyetleri sürdürülmüş, özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda dikim faaliyetleri hız kazanmıştır. Ağaçlandırma çalışması büyük ölçüde köylerden sağlanan işgücüyle yürütülmüş ve çevreci-kırsal desteklemenin güzel bir örneği gerçekleştirilmiştir.

Sahanın ağaçlandırılması, "erozyonla mücadele" amacı taşısa da, çam ormanları endüstriyel bir nitelik taşımaktadır. Araştırma alanında bulunan çam ormanlarından ilk ve tek endüstriyel üretim, 2004 yılında Tepehan çevresinde gerçekleştirilen tomruk ve maden direği üretimidir. Ancak endüstriyel üretim için, nitelikli orman işçisinin yetersiz olması nedeniyle, ürün istenen nitelikte olmamış ve pazar sıkıntısıyla karşılaşılmıştır. Günümüzde çam ormanlarından yalnızca yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla yararlanılmaktadır. Sahadan 2011 yılında 3000 ster yakacak odun elde edilmiştir.

Araştırma alanında bulunan orman köylerinin, ormanlardan ekonomik amaçla verimli yararlandığını söylemek mümkün değildir. Köy halkı, sonbahar aylarında meşe ormanlarının budanmasıyla, dal yapraklarından hayvan yemi ve çırpılarından yakacak olarak yararlanmaktadır. Orman köylerinin, ormanlardan daha verimli yaralanmaları için, bu amaçla kooperatifleşmeleri gerekmektedir. Böylelikle orman köyleri, orman üretiminden yararlanmada öncelik kazanacağı gibi, orman ürünlerini daha uygun fiyatlara temin edip satabileceklerdir. Ayrıca, çam ağaçların bakım ve gençleştirme döneminde vasıflı orman işçisine ihtiyaç duyulmaktadır. Orman ürünlerinin endüstriyel niteliğini koruyabilmesi için, orman köylerinde vasıflı işçi yetiştirilmelidir.

Foto 5.23: Çam ve meşe ormanlarından bir görünüm (Tepehan Köyü)

Araştırma alanında ormanların genişlemesiyle, küçükbaş hayvancılığın gerilemesi aynı süreçte gerçekleşmiştir. Günümüzde orman varlığına gereken özenin

gösterilmesi sayesinde, ormanların ekstansif hayvancılıkla zarar görmesi büyük ölçüde engellenmiştir.

5.2.4. Madencilik

Pütürge'nin en önemli maden üretimi profillittir. MTA verilerine görünür rezervi 5-6 milyon tondur. Bu rezerv payıyla Türkiye, Dünya'da profillit üreten 10 ülkenin arasında Japonya, Güney Kore, Brezilya ve Hindistan'ın hemen ardında yer almaktadır (Erdem, Karaoğlu, Erişim Tarihi: 05.03.2011). "Türkiye'de bugüne kadar belirlenmiş profillit cevheri yalnızca Malatya-Pütürge yöresinde bulunmaktadır. Jeolojik rezervi 20 milyon tondur." (Birinci, Sarıkaya, 2004, s: 70). "Pütürge'den üretilen ve seramik, refrakter malzeme ve beyaz çimentonun ana hammaddelerinden biri olan profillitin Malatya ekonomisine katkısı yılda 200.000 dolardır. Üretilen beyaz çimento, Avrupa'nın en kaliteli ürünüdür ve pazar sorunu yoktur." (MTA, 2004)

Araştırma alanında profillit madenleri, Taşmış Köyü, Kütüreş Tepe, Vaktik Tepe ve Merkep Pınarı ile Gündüz-Belen köyleri Karataş, Kürdan ve Keşen mevkilerinde açık işletme şeklindedir (Foto 5.24). Araştırma alanında profillit, 1981 yılında keşfedilmiş ve 1988 yılından beri özel bir madencilik kuruluşunca çıkarılmaktadır (Foto 5.25). Ham profillit madeni Mersin'de bulunan ÇİMSA tesislerine gönderilerek, burada çimento türevi işlenmiş mamûle dönüştürülmektedir. Yıllık üretim, talebe bağlı olarak 80.000-100.000 ton arasında değişmektedir. Talep, yaklaşık 6 aylık çalışmayla karşılanmakta ve o yılın üretimi tamamlanmaktadır. Maden işletmesinde 50 işçi çalışmaktadır. İşçi ihtiyacının bir bölümü ilçeden karşılanmaktadır.

Foto 5.24: Profillit madeni açık işletme yöntemiyle çıkarılmaktadır (Gündüz Köyü)

24.01.1981, Milliyet,

MALATYA'DA ZENGİN «PROFİLLİT» MADENİ BULUNDU

MALATYA, ÖZEL

MTA tarafından yapılan araştırmalarda, Malatya'nın Pötürge ilçesinde, zengin "profillit" maden yataklarına rastlanmıştır.

Boya, parfümeri ve seramik sanayinin ana hammaddesi olan ve "sulu aleminyum silikat" olarak tanımlanan profillit madeni, dünyada sadece Japonya'da üretilmektedir. Maden yatakları rezervinin 20 milyon ton olduğu ifade edilmiştir.

Foto 5.25: Pütürge'de bulunan profillit madeniyle ilgili haber (Kaynak: Milliyet Gazetesi, 24.01.1981)

Pütürge'de mevcudu bilinen başka madenler de bulunmaktadır. Ancak bazı madenler, ekonomik rezerve sahip olmadığından veya maden sahalarında henüz detaylı inceleme yapılmadığı için işlenmemektedir. Pütürge'nin batısında, Poluşağı mevkiinde bakır, Koçköy'de ditsen ve silimanit, Düvenlik Köyü'nde granit, Yamaçköy-Köklükaya köyleri çevresinde hematit cevheri bulunmaktadır (Pütürge Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2010). Ayrıca Şiro Çayı yatağından yol satıh malzemesi ile kum üretilmektedir (Foto 5.26).

Foto 5.26: Yol yapım çalışmalarında kullanılmak üzere, Şiro Çayı yatağından malzeme temini

5.2.5. Turizm

Unesco tarafından 1987 yılında "Dünya Kültür Mirası" olarak ilân edilen Nemrut Dağı'nın zirvesinde bulunan anıtlar, hiç kuşkusuz, ülkemizin en önemli turizm değerlerindendir. Tümülüs, tören alanı ve heykellerden oluşan anıtlar, M.Ö. 109-M.S. 72 yılları arasında varlığını sürdürmüş, Kommagene Uygarlığının dinsel-anıtsal yapılarıdır. Anıtlar, Kral Antiochos Theos'un döneminde (M.Ö. 69-36) inşa edilmiştir. Nemrut Dağı Hierothesionu (kült merkezi) yaklaşık 2,6 hektar alana yayılmaktadır (Güçhan, 2008, s:5).

2150 m. yüksekliğinde bulunan Nemrut Dağı'nın zirvesinin, 50 m.lik kısmı tesviye edilerek, parça taştan 60 m. yüksekliğinde Tümülüs yapılmıştır (Foto 5.27). Tümülüsün içerisinde bir mezar odası bulunmakta ve burada heykelleri yaptıran Kral Antiochos Theos'un mezarının olduğu düşünülmektedir. Tümülüsün çevresinde yer alan doğu ve batı teraslarında aynı temayla yapılmış, boyları 10 m.ye ulaşan, kireçtaşı ve kumtaşından yapılmış heykeller bulunmaktadır. Batı terasında bulunan "Aslan Horoskopu" dünyanın en eski horoskoplarından biridir. Aslan kabartması üzerinde bulunan gezegen ve yıldız dizilişi, MÖ 14 Temmuz 109 tarih ve 19:30 saatini işaret etmektedir. Bu ayrıntılı tarihin, Kommagene Krallığı'nın bağımsızlığını ilan ettiği tarih olması muhtemeldir (Acar, 2004, s: 42-43).

Nemrut anıtlarının varlığı, 1881 yılında, Diyarbakır'da yol yapım işleri başmühendisi olarak çalışan Alman Karl Sester tarafından dünyaya duyurulmuştur (Sağlamtimur, 2011, s: 103). "Nemrut Dağı Tümülüsü, 1881 yılında keşfinden sonra sırasıyla Otto Puchstein ve Karl Sester (1881), Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi (1882), Karl Humann ve Otto Puchstein (1882), Theresa Goell (1956-1973), Karl F. Dorner (1954-1958; 1984), Sencer Sahin (1987-1989), Herman A.G. Brijder ve Maurice Crijns (2001-2003) yönetimindeki ekiplerce çalışılmıştır. 100 yılı aşkın süredir devam eden bu çalışmalarda temel amacın, alanı anlamaya yönelik araştırmalarla Kral Antiochos'un mezarının keşfine yönelik oldugu söylenebilir (Güçhan, 2008, s:7).

Nemrut heykelleri, zaman içerisinde depremler, rüzgar, yağış, buzlanma, fiziksel ve kimyasal çözülme gibi doğal etkenler yanında, beşeri etkenlerle de çok ciddi tahribata uğramıştır (Foto 5.28). Türkiye'deki kültür varlıkları içinde önemli bir konuma sahip olan Nemrut Dağı ve Tümülüsü, yakın çevresindeki Kocahisar Köyü, Yeni Kale ile Kâhta'daki Eski Kale (Arsemia) ile birlikte "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu"nun 13.3.1986 gün ve 2036 sayılı kararı ile 1. derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Nemrut Dağı Tümülüsü, 2001

yılında Dünya Anıtlar Fonu (World Monuments Found) tarafından "Tehlike Altındaki 100 Alan" listesine alınarak "Nemrut Dağı Tümülüsü ve Anıtlarının Onarımı ve Korunması Çalışmaları"nın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Bahçeci, 2008, s: 1,4). Sonraki yıllarda çeşitli konferanslar gerçekleştirilmiş, çeşitli projeler geliştirilmiş, ancak eserleri yerinde koruma ve onarıma yönelik herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Ancak 2011 yılında heykellerin koruması amacıyla Kâhta ilçesinde bulunan müzeye taşınması, yerlerine de replikalarının konulması gündeme gelmiştir.[22]

Foto 5.27: Kral Tahtları ve Tümülüs

Doğal ve beşeri etkenlere karşı, Nemrut anıtlarına bugüne kadar ciddi hiçbir koruma önlemi alınmamıştır. Zaman içinde heykellerde çatlamalar meydana gelmiş ve detaylar kaybolmaya başlamıştır (Foto 5.28). Bu nedenle mevcut durumun devamının mümkün olmadığı bir gerçektir. Ancak heykellerin taşınması durumunda, güneşin doğuş ve batışı konsepti ile anıt mezar (tümülüs), heykeller, tören alanı ve tören yolu gibi unsurlardan oluşan bütünsel kompozisyonun değerini yitireceği ve tarihi dokunun zarar göreceği de bir başka gerçektir (Foto 5.29). Ayrıca tümülüs çevresinde yaklaşık 13.850 hektarlık alan, tarihi, arkeolojik, doğal ve jeomorfolojik değerleri nedeni ile Bakanlar Kurulu'nun 7.12.1988 tarihli kararı ile 1989 yılında Milli Park ilan edilmiştir. Dolayısı ile Nemrut Dağı Tümülüsü, ulusal ve uluslararası değeri kadar; içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle de önemli bir alandır (Bahçeci, 2008, s: 1). Bu

[22] Bkz. http://haber.gazetevatan.com/nemrutun-bekcileri-yerinde-korunsun/396732/1/Haber

nedenlerle, heykellerin yerinde korunması öncelikli ele alınmalıdır. Heykellerin korunmasına ilişkin olarak çok çeşitli öneriler bulunmakla birlikte, kanımızca en makul önlem, dünyada örneklerine rastlanan, cam fanus muhafazasıdır.

Foto 5.28: Heykeller zaman içerisinde çeşitli etkenlerce tahribe uğramış ve detaylar kaybolmaya başlamıştır.

Nemrut Dağı'nın turizm canlılığı 1970'ten sonra öğrenci gruplarıyla gelişmiş, bunu turlar takip etmiştir. 1978'deki "Dünya Petrol Krizi" nedeniyle yılda 100.000 olan turist sayısı giderek azalmıştır. Anıtlar, 1983'ten itibaren tekrar ilgi görmeye başlamış ve 150.000 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. 1990'daki "Körfez Krizi", tüm bu gelişmelere sekte vurarak turist sayısının 2000'e kadar gerilemesine neden olmuştur. Nihayet 1993'te başlatılan "Kâhta Kommagene Festivali" ile yöreye ilgi arttırılmış ve 1999'da turist sayısı 85.000'e ulaşmıştır (Acar, 2004, s: 67). 2010 yılında Nemrut Dağı'nı ziyaret eden turist sayısı 80.000 kişidir.

Bakan Günay: Nemrut lime lime dökülüyor

06.09.2011 - 10:32

Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Nemrut'taki dev heykellerin korunması amacıyla Kahta ilçesine indirilip yerine kopyalarının konulmasına ilişkin önerisiyle ilgili "Zaten 'kesin olarak böyle yapacağız' demiyorum. Ama bir yeni proje aramamız gerekiyor. Bunun için elbette ciddi bir bilimsel danışma yapacağız ve elbette bilimin ışığında karar vereceğiz" dedi.

Foto 5.29: Nemrut Anıtlarını korumaya yönelik çeşitli öneriler gündeme gelmektedir (Kaynak: Zaman Gazetesi, 05.09.2011)

Nemrut Dağı, Pütürge-Kâhta ilçeleri sınırında yer almaktadır. Nemrut Dağı'na, Adıyaman'ın Kâhta ilçesi üzerinden veya Pütürge üzerinden olmak üzere, güney ve kuzey yönlü iki karayolundan ulaşılmaktadır. Adıyaman-Kâhta güzergâhı, Nemrut Dağı'na ulaşım için daha yoğun olarak kullanılır. 2010 yılında Nemrut Dağı'nı ziyaret eden 80.000 turistin yalnızca 5000 kadarı Pütürge yönünden giriş yapmıştır (Adıyaman İl Turizm Müdürlüğü verileri, 2011). Buna göre Nemrut Dağı turizminde Kâhta, Pütürge'ye göre daha öne çıkmaktadır. Bu durumun en önemli nedenleri şunlardır;

1- Kâhta ve Adıyaman'da bulunan bazı resmi ve gönüllü kuruluşlar, uzun yıllar boyunca bölgenin tanıtımında daha yoğun çaba göstermiştir. Kâhta İlçesi, Kommagene Uygarlığı ve Nemrut Dağı'yla özdeşleşmiştir.

2- Yörede bulunan tarihi kalıntılar, yalnızca Nemrut anıtlarından ibaret değildir. Kommagene ve Roma uygarlığından günümüze ulaşan, Arsameia (Eski Kale), Cendere Köprüsü, Yeni Kale, Karakuş

Tümülüsü, Direk Kalesi, bugün büyük bölümü GAP'ın inşası ile sular altında kalan Samosata (Eski Samsat) antik kenti, Gerger Kalesi, Göksu Köprüsü, Sesönk (Üçtaş) anıt mezarı, Turuç Kaya Mezarları, Perre Antik Kenti gibi çok sayıda tarihi eser ile 15 doğal sit alanı Nemrut Dağı'nın güneyinde, Adıyaman İli sınırları içerisinde yer almaktadır. Sözü edilen bu çevre, aynı zamanda Nemrut Milli Parkını oluşturmaktadır. Kommagene ülkesinin yayılış alanı, büyük ölçüde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı kesimine karşılık gelmektedir. Nemrut Dağı, ülkenin kuzeyinde yer almakta ve hemen hemen Pütürge civarı ülkenin kuzey sınırlarını oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla, yörede turizm değeri taşıyan, bilinen/keşfedilen Kommagene ve Roma tarihi kalıntıları, kuzeyde bulunan Nemrut Dağı'yla son bulmaktadır.

3- Yakın tarihlere kadar, Pütürge yönünden Nemrut Dağı'na ulaşım güçlükleri bulunduğundan, Nemrut Dağı'na ulaşım için genellikle Kâhta yönü tercih edilmekteydi.

4- Nemrut Dağı'na Pütürge üzerinden ulaşan kuzey yolu ile Kâhta yönünden ulaşan güney yönlü yollar, dağın zirvesi yakınlarında sonlanmakta ve yollar arasında bağlantı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Pütürge yönünden dağa ulaşan ziyaretçiler, dağın diğer yamacında ve Adıyaman'da bulunan diğer eserlere araçlarıyla ulaşma imkânı bulamayıp, yalnızca Nemrut anıtlarını görmekle yetinmektedirler. Bu durumda ziyaretçilerin, dağın diğer yamacına araçları ile ulaşabilmeleri için, Malatya-Adıyaman yolunu kullanarak, yaklaşık olarak 200 km.lik mesafeyi kat etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla ziyaretçiler, Nemrut Dağı'na Pütürge üzerinden ulaşmak yerine, çoğunlukla Kâhta üzerinden ulaşımı tercih etmektedir. Uzun yıllar boyunca iki yolun birleştirilmesi için çeşitli gayretler sarf edilmiş, ancak bugüne kadar bu bağlantı gerçekleştirilememiştir.

Nemrut anıtlarının kuzeyinde bulunan 32 yataklı motel, yakın çevredeki tek konaklama yeridir. Ayrıca aynı çevrede ikinci bir otel yapımı da planlanmıştır. Bunun dışında Tepehan Köyü-Nemrut Dağı güzergâhında kafe ve lokantalardan oluşan

konaklama tesisleri ile Yandere köyünde 20 yataklı bir otel bulunmaktadır. Pütürge yönünden Nemrut Dağı'na ulaşan yerli turistler, genellikle günübirlik ziyarette bulunurken, daha çok Uzakdoğu ülkelerinden gelen yabancı turistler, otelde 1 gece konaklayıp, güneşin doğuş ve batışını izledikten sonra Nemrut Dağı'ndan ayrılırlar (Foto 5.30), (Foto 5.31).

Foto 5.30: Nemrut zirvesine 2 km. mesafede bulunan otel

Foto 5.31: Nemrut Dağı'nda güneşin batış saatini bekleyen turistler

Araştırma alanında bulunan tarihi-doğal değerlerden biri de, Şiro Çayı kıyısında yer alan Kerar Kalesi kalıntılarıdır (Foto 5.32). Kalenin yapılış tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, kale ile ilgili en eski yazılı kayıt, 16. yy tahrirleridir.

Kaleden günümüze yalnızca temel ve kısmen duvar kalıntıları ulaşabilmiştir. Yine Uzuntaş Köyü'nde, MS 450'li yıllarda yapılan Dilbersun Kalesi ile Mor Barsavmo Süryani Manastırı'nın temel kalıntıları bulunmaktadır. Manastır, 10. ve 13. yüzyıllar arasında, Süryanilerin dini merkezi konumundadır. Ayrıca Uzuntaş Köyü'nde Padişah 4. Murad tarafından yapıldığı söylenen köprü, bugüne çok az kalıntıyla ulaşabilmiştir. Ayrıca Ormaniçi Köyü'nde 11. Yüzyılda inşa edilen bir caminin temel kalıntıları mevcuttur (Şen, 2010, s: 243-249). Yine aynı köyde "aslan kabartması" ve "1000 yaşında" olduğu rivayet edilen çınar ağacı bulunmaktadır (Foto 5.33). Bir başka tarihi kalıntı da Tepehan Köyü'nde, "Han-ı Sinan" olarak adlandırılan hanın temel buluntusudur. Selçuklu yapısı hanın kalıntıları, günümüzde büyük ölçüde Tepehan YİBO'nun kurulduğu sahada yer almaktadır. Bunların haricinde, Pütürge Kasabası'nda eski bir hamam ile yakınında tarihi bir mezarlık bulunmaktadır.

Foto 5.32: Kerar Kalesi'nin duvar kalıntısı

Foto 5.33: Ormaniçi Köyü'nde bulunan "1000 yıllık" çınar ağacından bir görünüm

"Hızla şehirleşen dünyada, dağlar sadece güzel manzaralara, doğal ve kültürel çeşitliliğe sahip oldukları için değil, aynı zamanda modern yaşamın geriliminden kaçış imkânı sağladığı için de önde gelen turistik mekanlardır" (Somuncu, 2004, s:1). İlçenin büyük bölümünü kaplayan yüksek dağlar, görsel güzellikleri yanında, önemli bir ekoturizm değeridir. Araştırma alanının içilebilecek kadar temiz akarsuları, derin vadilerin oluşturduğu rekreaktif alanları, zengin biyoçeşitliliği ve kış sporlarına uygun turizm varlıkları henüz turizme açılmamıştır (Foto 5.34).

Karakaya Barajı, ilçenin turizm amaçlı kullanılabilecek bir başka değerdir. Araştırma alanında dar bir gövdeye sahip olan baraj, su sporları bakımından çok uygun olmasa da, yaklaşık 175 yıl önce, Moltke'nin, Pütürge çevresinin de dahil olduğu güzergâh boyunca Fırat Nehri'nde yaptığı seyahatin bir benzeri günümüzde Karakaya Barajı üzerinde tekne gezintileri ile gerçekleştirilebilir. Bugün Karakaya Barajı'nın yer aldığı dar ve derin Fırat vadisinin çevresel güzelliği, Moltke'nin tarif ettiği şekliyle, "vahşi ve romantik dağlar üzerinde şemsiye gibi yer alan ceviz ağaçları ile dimdik yükselen dağlardan köpük köpük akan suların benzersiz manzarası" izlenebilir (Moltke, 1967, s:129-130). Nitekim sözünü ettiğimiz tarzda tekne gezintilerinin düzenlenmesi için, biraz farklı bir güzergâhta, Malatya-Kale İlçesi ile Pütürge Bakımlı Köyü arasında, çaba gösterilmektedir.[23] Öte yandan, Malatya Organize Sanayi Bölgesi'nin atıklarının, Şahnahan Deresi ve Tohma Çayı aracılığı ile Karakaya Barajı'na ulaşması, ciddi bir

[23] Bkz. http://www.malatyadan.com/gundem/karakaya-baraj-golunde-tekne-keyfi.htm

çevresel tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle tamamlanan arıtma tesisinin bir an önce kullanılması gerekmektedir.

Foto 5.34: Büyükçay vadisi oldukça güzel manzaralar sunmaktadır. Vadi içerisinde çeşitli mesire yerleri bulunmaktadır (Yandere Köyü).

5.2.6. Sanayi

16. Yüzyıl verilerine göre Şüre Nahiyesi'nde boyahaneler ve değirmenlerden oluşan sanayi kuruluşları bulunmaktaydı. 1524, 1530, 1547, 1560 tahrirlerinde boyahane vergisi, Şüre'nin önemli vergi kalemlerinden biriydi. 1530 yılında Şüre Nahiyesi, bağlı bulunduğu Kâhta kazasının boyahane vergisinin % 54,9'unu ödemekteydi. Şüre Nahiyesi, 1519-1560 yılları arasında yapılmış tüm tahrirlerde, değirmen adedi ve vergi miktarları bakımından kaza içerisinde ilk sırada yer almaktadır (Taştemir, 1999, s:181-186).

Günümüzde araştırma alanında önemli herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır. Ancak ilçenin altyapı hizmetlerinde büyük mesafeler kat etmesi, demir, bakır, profillit gibi çeşitli sanayi ham maddeleri ile endüstriyel nitelikte ormanlara sahip olması, gelecekte sanayileşme için bir potansiyel sağlamaktadır. Ayrıca kayısı ve bal üretimi, küçük ölçekli gıda sanayi için önemli bir tarımsal hammaddedir.

Pütürge'de hidroelektrik potansiyele sahip çeşitli akarsular bulunmaktadır. Nitekim özel bir kuruluş tarafından, Kaman Dere, Yamaçköy mevkiine kurulması planlanan 3,132 MWm/2,881 MWe kurulu güce sahip Kartaltaşı-1 Regülatör ve HES ile 12,017 MWm/11,056 MWe kurulu güce sahip Kartaltaşı-2 Regülatör ve HES

projelerinin gereken yasal işlemleri tamamlamış ve inşa aşamasına gelinmiştir. Ayrıca Şiro Çayı üzerine yine özel bir kuruluşça Regülatör ve HES kurulması için çalışmalar yürütülmektedir.

5.2.7. Aile Dayanışmacılığı

Bilindiği gibi, köy ve kasabalardan kentlere göç eden bireylerin aileleri ile ekonomik bağlarını sürdürdüğü sosyolojik bir gerçektir. Sönmez'e göre; Türkiye'de kır-kent ekseninde gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmında, göç eden birey ile kırda kalan birey arasında kısa ve uzun vadeli iktisadi bağlar ve çıkarlar korunmaktadır. Birçok halde göç, iktisadi ve toplumsal bakımdan, bireyin arzuladığı/ihtiyaç duyduğu refah düzeyini elde edebilmek amacıyla başvurduğu bir işbölümü ve bunun kolaylıkla sürdürülebilmesi için izlediği çok mekânlı bir ikâmet uygulamasından ibarettir. Bundan daha sık olarak karşılaşılan durum ise, bir gün bölüşümü yapılacak bir taşınır yahut taşınmaz malın sahipleri olarak, kırda kalan bireyler ile göç eden bireyin üyeleri arasında uzun vadeli iktisadi çıkar ilişkilerinin bulunmasıdır (Sönmez, 2000, s: 65).

Aile dayanışmacılığı, Pütürge ekonomisinin görünmeyen, ancak çok önemli bir dayanak noktasıdır. Geleneksel/kalabalık aile yapısı içerisinde, başta İstanbul olmak üzere hemen her evden göç eden bir ve daha fazla birey, ailelerine maddi destek sağlamaktadır. Bu maddi desteğe karşılık, Pütürge'de bulunan diğer aile fertleri de, yetiştirdikleri bitkisel ve hayvansal ürünleri göç eden birey/aileye göndererek ekonomik destek sağlarlar. Bu tarz bir ilişki şekli, göç eden ilk kuşak tarafından sürdürülmekte, ancak sonraki kuşaklarda zayıflamaktadır. Yaygın olan bu tür dayanışmacılığın, ilçe girişimciliğinde atalete yol açıp açmadığı sorusu akla gelmektedir.

5.3. Kırsal Kalkınma

5.3.1. Kavramsal Çerçeve

"Kırsal kalkınma" kavramının en önemli boyutunu "kırsal alan" kavramı oluşturur. Kırsal alanın tanımlanması, çeşitli parametreler itibariyle bir takım zorluklar içermektedir. Kırsal alan en genel anlamıyla "kentsel mekanın dışı" olarak tanımlansa da, OECD'nin "km² başına 150 kişinin altında olduğu yerler kırsal alandır (Çelik, 2005 s: 63) Görüldüğü gibi, beşeri/sosyal çerçevede ele kavramların, yalnızca tek bir kriter dikkate alınarak yapılan tanımlamaları genellikle yetersiz kalmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı, çok daha ayrıntılı ve net bir kırsal alan tanımı yapmıştır; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım

ve değerlendirilmesine bağlı olduğu; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği; geleneksel değerlerin, yaşam biçimi, tüketim kalıbını ve hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu; yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu; teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımasının daha uzun bir zaman aldığı mekânlardır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, s: 2).

"Kırsal kalkınma" dinamik bir kavramdır. Zaman içerisinde uygulanan politikaların başarı düzeyine veya yeni bakış açılarına göre gerek Türkiye'de, gerekse uluslararası düzeyde bir takım değişimlere uğramıştır. Kırsal kalkınma kavramı, çok unsurlu bir içeriğe sahiptir. Kalkınma, kısaca sürdürülebilir bir biçimde, ekonomik büyüme, sanayileşme, bilim ve teknikte gelişme ve bireyin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, s: 2) veya ekonominin büyümesi, yapısının değişmesi ve gelir dağılımının düzelmesi, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi, siyasal ve kültürel alanlarda iyileştirilmeler yapılması ve çevreye doğaya saygılı olunmasıdır (2. Tarım Şurası, 2004, s: 431).

Sonuç olarak kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşı şeklinde tanımlanmıştır (2. Tarım Şurası, 2004, s: 431).

"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu"na (2000, s: 3) göre kırsal kalkınmanın genel nitelikleri şunlardır;

* Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreçtir.

* Evrensel ölçütler, eşitlik ve denge (adalet) ilkeleri ile geliştirilmiş kırsal yaşam düzeyidir.

* Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay almasıdır.

* Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimidir.

* Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyidir.

* Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesidir.

* Kırsal toplum yaşamının modernizasyonudur.
* Kent/kır ayrışımının azaltılmasıdır.
* Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınmasıdır.

5.3.2. Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikasını Etkileyen Dış Dinamikler ve Yeni Yaklaşımlar

Tüm insanların mutlu ve refah içinde yasadığı bir ortam dileği ve stratejisi ile, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları hızlanmıştır. Dünyada özellikle 1980'li yıllardan sonra kırsal kalkınma yaklaşımlarında paradigmal değişimler yaşanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümeye dayalı politik öncelikler yerini giderek toplumun tamamını kapsayan entegre kalkınma arayışlarına bırakmaktadır. Giderek artan yoksulluk ve açlık, kır-kent, gelişmiş-az gelişmiş bölgeler ve ülkeler arasındaki farklılıkların derinleşmesi, ekonomik dengesizlikler ve adaletsizlikler, hızla kirlenen ve tükenen doğal kaynaklar, tüm dünyada, kırsal kalkınma kavramını gündemde ön sıralarda tutmaktadır (Gülçubuk vd., 2010, **s**: 2).

25 üye ülkeden oluşan Avrupa Birliği nüfusunun % 56'sı, birlik ülkelerinin % 91 orana sahip kırsal alanında yaşamaktadır[24]. AB'ye son katılan ülkelerin kırsal nüfus oranının yüksek olması nedeniyle, AB için kırsal politikaların önemi artmış ve son birkaç yıldır kırsal alana, yeni bir konsept ile çok daha geniş kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Son yıllarda Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları köklü değişimler geçirmiştir. Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci, bu değişimin ana dinamiğidir. Nitekim Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde yürüttüğü "tarım ve kırsal kalkınma" faslı, sürecin çok önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Türkiye'nin bugünkü kırsal kalkınma perspektifi, başta AB olmak üzere, OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), DB (Dünya Bankası), IFAD (Birleşmiş Milletler Uluslararası Kalkınma Fonu) gibi uluslararası kurumların ürettiği politikalar ve destekleme programları çerçevesinde şekillenmektedir.

Gerek yerel, gerekse uluslararası ölçekte, uzun yıllar boyunca kırsal alanlara zaman zaman dar boyutlu bakış açıları geliştirilmiştir. Genellikle kabul edilen bir varsayım, kalkınma ile kentleşme arasında sıkı bir ilişki olduğu, sanayileşmenin ancak kentleşme ile olacağı şeklindedir. Bu sebeple ülkemizde kırsal alanda yatırımlar az tutulmuş ve yoğunlaşma öngörüldüğü yerlerde desteklenmiştir (Eminağaoğolu, Çevik,

[24] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm

2005, s: 74). Bir başka anlatımla; kırsal alanlar, ağırlıklı olarak tarım ile uğraşan insanların yaşadığı, kentlerden geri kalmış mekânlar olarak görülmüş ve uzun yıllar boyunca bu algı ile yönetilmiştir (Kayıkçı, 2009, s: 13).

Sektörel ve büyümeye dayalı gelişme modellerinin toplumun tüm kesimlerine yanıt vermemesi insanı ve doğayı ön plana çıkaran kırsal kalkınma arayışlarına bırakmıştır. Kırsal kalkınma artık sadece sektörel yaklaşımı veya tarımsal kalkınmayı içermemektedir. Büyüme yerine kalkınma, üretim yerine paylaşım, satış yerine pazarlama, ulusal ölçek yerine yerel kalkınma, homojen toplum yapısı yerine farklı toplum dinamikleri giderek ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı da küreselleşen dünyada kırsal kalkınma politikaları da değişim göstererek, ortak payda olan "kırsal toplumun refahı için tarım ve tarım dışı sektörleri içeren fonksiyonel ve entegre yaklaşıma sahip politikalara dönüşmektedirler (Gülçubuk vd., 2010, s:2).

1990'lı yıllardan bu yana AB'yi oluşturan ülkeler tarafından kırsal alanlar, kültürel değerlere sahip ve doğal kaynak deposu olmaları nedeniyle yaşatılması gereken yerler olarak görülmeye başlanmış ve bu bakış açısına yönelik politikalar gerçekleştirilmiştir (Kayıkçı, 2009, s:13). Kırsal kalkınmanın tarımı, imalatı veya hizmetleri içeren sadece sektörel bir problem ve basit bir iktisadi sorun olmadığı artık fark edilmiş; kırsal kalkınma sektörel bir sorun olduğu kadar eğitim, çevre, bireysel ve kamu sağlığı, iskân, kamu hizmetleri ve kültürel miras gibi konuları da içermesi öne çıkmıştır (Kayıkçı, 2009, s:172).

OECD ve AB'nin 1988 yılından itibaren, doğrudan kırsal kalkınma politikasına yönelik çalışmalarda bulundukları görülmektedir. Bu tarihten önce AB, Ortak Tarım Politikası (OTP) aracılığıyla tarım sektörünü merkeze alan bir kırsal kalkınma politikası yürütmüştür. 1990 sonrasında ise sadece tarımsal kalkınma ile kırsal kalkınmanın sağlanamayacağı düşüncesinin gelişmiş olmasının yanı sıra, AB'de tarımsal istihdamda ve kırsal ekonomide tarımın öneminde gerçekleşen göreli azalma, çevrecilik fikrinin önem kazanması, kırsal alanlar için turizm vb. amaçlı yeni kullanım yollarının talep edilmesi, katılım fikrinin önem kazanması vb. etkenlerle AB, kırsal kalkınma politikasında değişikliğe gitmiştir. AB tarafından geliştirilen bu yeni kırsal kalkınma politikası, AB'ye uyumun bir gereği olarak Türkiye'nin düzenlemelerde bulunması gereken bir politika alanı olduğu için 2000'li yıllarda Türkiye'de de kırsal kalkınmaya yeni bir bakış açısı gündeme gelmiştir (Kayıkçı, 2009, s: 17-18).

Özetle, AB kırsal kalkınma politikaları, kırsal alanda yaşayan toplulukların yaşam kalitelerini arttırmaya ve kırsal alanlardaki nüfusun göçüne engel olmaya

yöneliktir. Ayrıca, Birliğin kırsal kalkınma politikaları, diğer alanlardaki politikalarla ilişkili ve ana politika ve hedeflerin bir parçasıdır. Birlik, kırsal kalkınmada, doğrudan müdahale yerine, öncelikle yerel yapıdan gelen projelere fon sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle yerel inisiyatif önceliklidir ve Birliğin, doğrudan uyguladığı projeleri bulunmamaktadır (Çelik, 2005, s:64).

5.3.3. Pütürge İlçesi'nin Kırsal Kalkınmasına ve Arazi Kullanım Planlamasına İlişkin Bazı Coğrafi Öneriler

5.3.3.1. Mevcut Durum

İlçenin haberleşme hizmetleri, kasabada 1164 hat kapasiteli santral ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ilçede GSM şirketleri tarafından kurulan istasyonlar bulunmaktadır. Kubbe Dağı'nda hizmet veren radyolink tesisi, haberleşme ve TV yayınlarının kalitesini arttırmıştır. İnternet bağlantısı Pütürge köylerinin tamamına ulaştırılmış, köy halkına, okul veya muhtar odaları aracılığıyla internet erişimi sağlanmaktadır.

Pütürge Kasabası ile Tepehan, Büyüköz ve Gündüz köylerinde kanalizasyon şebekesi mevcuttur. KÖYDES Projesi kapsamında, Çığırlı, Karakaya, Koçköy ve Teluşağı köyleri haricinde, 60 köyün içme suyu şebekesi tamamlanmıştır (Tablo 5.23). Pütürge köylerinin tamamında 1986 yılından beri elektrik enerjisi kullanılmaktadır. Ancak elektrik altyapısının eskimiş olması ve şebekenin yetersiz kalması nedeniyle sık sık elektrik kesintileri olmaktadır. Yol sisteminde son yıllarda gelişme sağlanmıştır. İlçenin ana yolları asfaltlanmıştır. Ancak köy yollarının halen % 70'i stabilize ve ham toprak yoldur. Son yıllarda ulaşım, içme suyu ve haberleşme gibi temel altyapı hizmetlerinde bazı iyileşmelerin görülmesi, ilçenin kalkınması, ekonomik faaliyetlerin gelişmesi ve çeşitlenmesi adına umut vericidir.

Pütürge'nin ana ekonomik faaliyeti tarımdır. Tarım daha çok ekstansif yöntemlerle yapılmaktadır. Tarımsal üretim genellikle aile ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bu durum verimsiz üretime işaret etmektedir. Son yıllarda kayısıcılık ve arıcılık ticari bir üretim haline gelmiştir. Bunlar haricinde, süt ürünü satışı gerçekleştirilmektedir. Araştırma alanında yaygın olarak mera hayvancılığı yapılmaktadır. Ahır hayvancılığı ise henüz yaygın bir faaliyet değildir.

Tablo 5.23: Pütürge Köylerinin İçme Suyu ve Kanalizasyon Durumu

Köy	**İçme Suyu**	**Kanalizasyon**	**Yol Durumu**
Aktarla	Şebeke	Yok	Asfalt
Arınlı	Şebeke	Yok	Stabilize
Aslankent	Şebeke	Yok	Stabilize (Kısmen)
Bakımlı	Şebeke	Yok	Asfalt
Balpınarı	Şebeke	Yok	Ham Yol
Bayırköy	Şebeke	Yok	Stabilize
Belenköy	Şebeke	Yok	Stabilize
Bölükkaya	Şebeke	Yok	Stabilize
Bölünmez	Şebeke	Yok	Ham Yol
Çayköy	Şebeke	Yok	Asfalt
Çengelli	Şebeke	Yok	Asfalt
Çığırlı	---	Yok	Ham Yol
Çukurköy	Şebeke	Yok	Ham Yol
Deredüzü	Şebeke	Yok	Ham Yol
Düvenlik	Şebeke	Yok	Asfalt
Erdemler	Şebeke	Yok	Stabilize
Esencik	Şebeke	Yok	Stabilize
Gözlüce	Şebeke	Yok	Ham Yol
Gündeğer	Şebeke	Yok	Stabilize
Gündüz	Şebeke	**Var**	Stabilize
Karakaya	---	Yok	Ham Yol
Karşıyaka	Şebeke	Yok	Ham Yol
Kavaklıdere	Şebeke	Yok	Stabilize
Koçköy	----	Yok	Stabilize
Köklükaya	Şebeke	Yok	Ham Yol
Kökpınar	Şebeke	Yok	Stabilize
Meşedibi	Şebeke	Yok	Ham Yol
Ormaniçi	Şebeke	Yok	Asfalt
Örencik	Şebeke	Yok	Stabilize
Örmeli	Şebeke	Yok	Asfalt
Örnekköy	Şebeke	Yok	Stabilize
Pazarcık	Şebeke	Yok	Asfalt
Taşmış	Şebeke	Yok	Stabilize
Tatlıcak	Şebeke	Yok	Hamyol
Teluşağı	---	Yok	Ham Yol
Tosunlu	Şebeke	Yok	Asfalt
Uzunkoru	Şebeke	Yok	Ham Yol
Yamaç	Şebeke	Yok	Ham Yol
Yediyol	Şebeke	Yok	Ham Yol
Alihan	Şebeke	Yok	Asfalt
Aliçeri	Şebeke	Yok	Stabilize
Arıtoprak	Şebeke	Yok	Stabilize
Başmezra	Şebeke	Yok	Asfalt
Büyüköz	Şebeke	**Var**	Asfalt
Çamlıdere	Şebeke	Yok	Stabilize
Esenlik	Şebeke	Yok	Asfalt
Gökçeli	Şebeke	Yok	Stabilize
Kayadere	Şebeke	Yok	Stabilize
Korucak	Şebeke	Yok	Stabilize
Kozluk	Şebeke	Yok	Stabilize
Körme	Şebeke	Yok	Asfalt
Sahilköy	Şebeke	Yok	Asfalt
Sorguçlu	Şebeke	Yok	Ham Yol
Söğütlü	Şebeke	Yok	Stabilize
Taştepe	Şebeke	Yok	Stabilize
Tekederesi	Şebeke	Yok	Ham Yol
Ulutaş	Şebeke	Yok	Stabilize
Uzuntaş	Şebeke	Yok	Stabilize (Kısmen)
Üçyaka	Şebeke	Yok	Stabilize
Yandere	Şebeke	Yok	Asfalt
Yazıca	Şebeke	Yok	Asfalt
Yeşildere	Şebeke	Yok	Stabilize
Nohutlu	Şebeke	Yok	Asfalt
Tepehan	Şebeke	**Var**	Asfalt
Pütürge Kasabası	Şebeke	**Var**	Afalt

Kaynak: Pütürge Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2010

Sanayi, turizm, ormancılık ve balıkçılık gibi ekonomik faaliyetlerin, ilçe ekonomisine katkısı marjinal düzeydedir. İlçe ekonomisinin gelişimini engelleyen en önemli faktörlerden biri, nitelikli işgücü sorunudur. Ayrıca ilçe çok uzun yıllar boyunca verdiği göçlerle çalışabilecek çağdaki genç nüfusu kaybetmekte ve nüfusu yaşlanmaktadır. Ayrıca ilçenin sağlık kurumları, ihtiyacı karşılamada son derece yetersizdir. Araştırma alanında bulunan eğitim kuruluşları yaygın bir ağ oluştursa da, ilçe yerleşme dokusunun dağınıklığı, ulaşım sorunu gibi nedenlerle, eğitim düzeyi ve okullaşma oranı Türkiye ve Malatya ortalamasının gerisinde kalmıştır. Ayrıca ilçede kültürel faaliyetler son derece sınırlıdır.

Pütürge İlçesi beşeri/ekonomik nitelikleriyle kırsal karakterde olduğu için, kırsal kalkınma yaklaşımı ilçe bütünü için geçerlidir. Pütürge gelişmişlik ölçütüne göre Türkiye'nin 872 ilçesi arasında yapılan değerlendirmede 823. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda Pütürge, Malatya ilinin en az gelişmişlik düzeyine sahip ilçesidir (Gezer, İ., vd., 2011, s: 93).

Çok genel bir yaklaşımla, Pütürge'nin gelişme düzeyini belirleyen ana etken büyük ölçüde kuruluş yeridir. Dağlık sahaların geniş yer kapladığı ilçe, dağınık yerleşme düzenine ve kırsal ekonomiye sahiptir. Araştırma alanının topografik özellikleri nedeniyle, karayolu, iletişim, altyapı gibi kamu yatırımları pahalıya mal olmaktadır. Ayrıca yapılan yatırımları, ekonomik hale getirecek bir üretimden söz etmek mümkün değildir.

Kırsal alandan yoğun göç nedeniyle okul, sağlık ocağı gibi çeşitli kamu yatırımlarının bir süre sonra işlevini yitirmesi söz konusudur. Geçmiş yıllarda, ülkemizin dağınık kırsal yerleşim ünitelerinin kamu hizmetlerinden verimli olarak faydalanabilmesi için "merkez köy" yaklaşımı geliştirilmiş, ancak uygulanamamıştır. Bilindiği gibi, "merkez köy" kamu kurumlarının ve burada görev yapacak memurların, diğer köylerin de kolayca ulaşabileceği belirlenecek bir köyde toplanmasını öngörmektedir (Kayıkçı, 2009, s: 113). Pütürge köylerinin göç vermesi nedeniyle nüfuslarının azalması, buna karşın mevcut nüfusa hizmet götürme gereği ve aynı zamanda yapılan yatırımların işlevini uzun yıllar sürdürebilmesi için, "merkezi köy" tarzı bir çabanın yeniden gündeme gelmesi gerekli görülmektedir. Nitekim ülkemizde Pütürge benzeri dağınık kırsal yerleşmelerin çok yaygın olması, "merkez köy" ya da benzeri yaklaşımların güncelliğini korumasına neden olmaktadır.

Pütürge'nin doğal ve sosyo-ekonomik özellikleri kırsal kalkınma açısından "Güçlülük, Zayıflık, Fırsatlar ve Tehditler Analizine" (GZFT) tâbi tutulduğunda,

araştırma alanının kalkınma açısından önemli potansiyelleri ve güçlü yönleri olduğu gibi, aşılması gereken zayıf yönleri, değerlendirmesi gereken fırsatları ve kalkınmasını olumsuz yönde etkileyebilecek çeşitli riskler de bulunmaktadır (Tablo 5.24).

Tablo 5.24: Pütürge İlçesi'nin GZFT Analizi (2011)

Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
• Tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık) potansiyelinin zenginliği ve potansiyel ürün çeşitliliği • Tarımsal hammadde çeşitliliği • Marka olabilecek tarımsal ürünlerin varlığı • Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısında iyileşmeler • Kırsal altyapıda iyileşmeler • Doğal kaynaklar ve biyo çeşitliliğin zenginliği, çevre ve tarımsal kirliliğin (kimyevi gübre, ilaç) göreceli olarak az olması ve organik tarım potansiyelinin bulunması • Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi • Ekoturizm, agrturizm ve kültür turizmi potansiyeline sahip olması • Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatları • Yaygın kamu teşkilatı •Pütürge'ye yatırım yapabilecek ve üretilen ürünleri İstanbul gibi büyük kentlere pazarlayabilecek, Pütürgeli işadamlarının varlığı • Güçlü bir dayanışma ruhu • Geniş bir hinterlanda sahip yerli turist potansiyeli	• Ekilebilir tarımsal arazinin, toplam ilçe arazisi içerisinde dar bir alan kaplaması • Tarımsal işletmelerin küçük, dağınık ve çok parçalı olması •Tarımsal eğitim konusundaki yetersizlikler •Tarım-sanayi işbirliğinin ve pazarlama faaliyetlerinde sorunlar • Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri •Üretimin doğal koşullara bağımlılığı, verim düşüklüğü ve ekstansif tarım uygulamalarının yaygınlığı • Orman köyleri başta olmak üzere kırsal yerleşimlerde yoksulluğun yaygın olması • Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının Türkiye ortalamasından düşük olması •Eğitim, sağlık, kültür ve sosyal güvenlik hizmetlerinin yetersizliği • Yerleşim birimlerinin sayıca fazla, plansız, dağınık ve küçük ünitelerden oluşması • Doğal kaynakların (toprak, orman ve mera) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar • Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı • Kırsal üretime sunulan çeşitli fonlar hakkında bilgisizlik, proje eksikliği, üretici, yerel yönetici ve STK'ların sürece dahil edilememesi, iletişim eksikliği • Tarımda makineleşmenin yaygınlaşması için arazi ekonomik büyüklükte değildir • Orman alanlarından verimli yararlanamama •Tarımsal sanayinin yetersiz oluşu ve sanayi için üretim yapılmaması •Turizm tesisleşmesinde, pazarlamada yetersizlik ve turizm konusunda hazır bulunuşluk eksikliği •Bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık potansiyelinin yeterince kullanılamaması •Nitelikli işgücünden yoksunluk
Fırsatlar	**Tehditler**
• Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi • Tüketici bilincinin gelişmesi ile sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması • Ekoturizm, agroturizme ilgi artışı • Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve AB'ye uyum çerçevesinde yeni imkânların doğması • Uluslararası kaynaklara-fonlara erişebilirlik • İstanbul ve Malatya gibi pazarlara erişebilirlik • Üretim, haberleşme ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi • Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi	• Türkiye'nin yürüttüğü günümüz kırsal kalkınma projelerinin AB üyeliği sürecine bağımlı olması ve tamamen bu sürecin devamlılığına ihtiyaç duyması • Genç işgücünün Pütürge'den göçü ile nüfusun yaşlanması

DPT Ulusal Kalkınma Stratejisi raporuna göre; 2005 yılı itibarıyla, yaklaşık 35 bin köy ve sayıları 40 bini aşan köy bağlısı yerleşim birimi bulunmaktadır. Türkiye'de kırsal yerleşimlerin plansız, dağınık, küçük ve sayıca fazla olması, köylerin önemli bir bölümünün yüksek, eğimli, engebeli sahalarda kurulmuş bulunmaları fiziki ve sosyal

altyapı hizmetlerinin sunumunun aksamasına neden olduğu gibi, kırsal yerleşimlerin kalkınma açısından belirleyici olan ekonomik ölçeği yakalayamaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, kırsal yerleşimlerin topografik konumu ve yapılaşma şekli, doğal afetlerden kaynaklanan riskleri artırmaktadır (DPT, 2006, s: 9).

Günümüzün kırsal kalkınma anlayışı, kırsal alana bir bütün olarak yaklaşmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla kırsal kalkınma, kırsal kesimde eğitim, sağlık, kültürel ve ekonomik alanlarda toptan bir iyileşmeyi kastetmektedir. Kuşkusuz kırsal kalkınmanın en önemli bileşenini ekonomik kalkınma oluşturur, diğer unsurlar ekonominin gelişmesine bağlı olarak, bileşik kaplar örneğinde olduğu gibi, bağlı gelişecek unsurlardır.

5.3.3.2. Turizm Sektörü

Dağlık sahalar beşeri ve ekonomik coğrafya bakımından, yoksulluğun arttığı, ekonomik faaliyet türlerinin azaldığı, kamu hizmetlerinin aksadığı, yerleşmelerin küçük üniteler halinde dağıldığı alanları ifade etmektedir. Aynı zamanda yüksek dağlık sahalar, temiz hava, temiz akarsular, biyolojik zenginlik ve orman sahalarıyla ekoturizm açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan, dağlık sahalarda ticari amaçlı tarımsal faaliyetler gelişmemiş olduğundan, toprakların kimyasal gübre ve ilaçlarla kirlenmediği, organik meyve, sebze, et, süt ve bal üretimine uygun alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle dağlık sahalar, son yıllarda, yeni bir turizm ve organik tarım alanı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Hatta 2002 yılı, Birleşmiş Milletler tarafından "Dünya Dağlar Yılı" ilan edilmiştir. 2002 yılı ayrıca "Ekoturizm Yılı" olarak da kabul edilmiştir.

Somuncu'ya göre; dağlık alanlar, kalkınma ve çevre konularındaki tartışmalarda küresel bir role ve öneme sahiptir. Çünkü karaların % 24'ünü oluşturan ve dünya nüfusunun % 10'unun yaşadığı dağlar, su, enerji ve biyoçeşitlilik açısından önemli kaynaklardır. Dağlar aynı zamanda madenler, orman ürünleri, tarım ürünleri ve rekreasyon faaliyetleri için de kilit bir role sahiptir. Dağlar, dünyadaki başlıca turizm kaynaklarından biridir ve turizm, dağlık alanlarda hızla gelişen bir olgudur. Şüphesiz ki bu durum, dağlık alanlardaki nüfusun yarısından fazlasının yoksulluk içinde yaşadığı, And Dağları, Himalayalar ve Afrika'daki dağlık alanlardaki toplumlar için son derece önemlidir. Çünkü turizm, bu marjinal alanlardaki yerel ekonomiye katkı sağlamakta, bu da doğrudan ulusal ekonomiye yansımaktadır. Yüksek dağlık alanlarda yaşayan ve ekonomik kaynakları yetersiz toplumlar açısından turizm bir şans olarak

değerlendirilebilir. Gerçekten de kıt kaynaklara sahip olan geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde, turizmin sağladığı ekonomik yarar belirgin bir şekilde görülmektedir (Somuncu, 2004, s: 2,7,19).

UNEP'in araştırmasına göre, ekoturizm bugün turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen segmentlerinden biri olarak kabul edilmiştir. WTO'nun (Dünya Turizm Örgütü) uzun dönemli tahminlerine göre ekoturizm, hem turist sayısında hem de toplamdaki payı itibarı ile yüksek bir hızla gelişmeye devam edecektir (Yücel, s: 2, Erişim Tarihi : 03.09.2011).

Ekoturizm konusunda çok sayıda tanım mevcuttur. Ancak tanımlarda tam bir fikir birliğine varılmış değildir. Buna karşın ekoturizm kavramı üzerine fikir birliği bulunan temel karakteristikler bulunmaktadır. Bu karakteristikler şöyle sıralanabilir;

- Doğa temelli olması
- Bio çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunması
- Yerel toplumların refahını desteklemesi
- Olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin minumuma indirgenmesi için aktivitelerin, hem turistler hem de yerel halkın sorumluluğunda düzenlemesi
- Yenilenemez kaynakların minimum kullanımını gerektirmesi
- Yerel mülkiyetin ve yerel topluma dönük istihdam imkânlarının üretilmesini öngörmesi (Yücel, s:2, Erişim Tarihi: 2011).

Günümüzde kentleşme, sanayileşme gibi faktörler, kırsal alanlarda yapılan turizm türleriini özendirmektedir. Bu nedenle pek çok kavram, turizmle yan yana gelebilmektedir. "Ekoturizm, Agro-turizm (tarım turizmi)" bu süreçte gelişen kavramlardır. Pütürge çok önemli ekoturizm, agroturizm ve kültür turizmi potansiyellerine sahiptir. Araştırma alanının mevcut potansiyelinin kullanılabilmesi için, kısa, orta ve uzun vadeli çeşitli planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. İlk olarak turizm dışındaki sektörler, turizme yönelik olarak kurgulanmalıdır. Çünkü turizm aynı zamanda üretim için bir pazar anlamına gelmektedir. İlçe bütünü ekoturizm için genel olarak uygun olmakla birlikte, özellikle ormanların yaygınlaştığı daha bakir güney kesim, jeomorfolojik ve tarihsel değerler açısından önem taşımaktadır.

Tepehan mesire alanları, Hocagazi Çayırı, Belen Yaylası, Kılıçarslan Yaylası, Büyükçayır ve Küçükçayır Yaylaları, Dervent Yaylası, Kirmangölü Yaylası, Gölçöğür Yaylası, Kızılkaran Yaylası, Kırkgöz Yaylaları, Hopan Yaylası, Karagöl Sazlığı, Giripiran, Ulubaba, Kira, Gördük ve Meydan dağları ile Kaman Dere kanyonu ve Büyükçay vadisinin bulunduğu ilçenin güney kesimi, rekreasyon potansiyeli, yaban

hayatının zenginliği, yaylaları, ilgi çekici kanyonları, vadileri ve peyzaj değerleri dikkate alınarak, Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü'nün güney kesimi, bütünüyle "tabiat parkı"[25] ilan edilmelidir.

Önerilen "tabiat parkı"nın sınırları, Adıyaman İli'nde bulunan "Nemrut Milli Parkı" sınırıyla kesişmektedir. Dolayısıyla "tabiat parkı", tarihi ve doğal zenginlikleri buluştuğu bir alan olacaktır. Bu alanlar, "tarih-doğa" ve köylerde yerel üretimlerin sergilenebileceği "doğa-tarım" temalı yürüyüş rotaları ve konaklama alanları oluşturulması için son derece uygundur. Toplam 43 köy, önerdiğimiz park alanının içerisinde kalmaktadır. Bu köylerin büyük bölümü, ilçenin genellikle en çok göç veren, dar gelirli köyleri konumundadır. Bu alanın "tabiat parkı" olarak turizmin ilgisine açılması, köy ekonomilerini canlandıracaktır.

Pütürge'de turizm faaliyetinin gelişmesi için bölgesel bir perspektife ihtiyaç duyulmaktadır. Pütürge'nin güneyinde yer alan Adıyaman ili, Nemrut Dağı odaklı bir turizm anlayışıyla, yıllık 1.500.000 turist sayısına ulaşmayı hedeflemektedir[26] (Özgentürk, J., Erişim Tarihi: 17.07.2011), (Foto 5.35). Bu hedefe ulaşılması için en başta turizme sunulacak unsurların zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Pütürge'nin güneyinde yer alan Adıyaman'ın tarihi varlıklarıyla, Pütürge'nin doğal varlıkları ortak bir çerçevede ele alınmalıdır. Ancak günümüze kadar böyle bir işbirliği gerçekleştirilememiştir.

Diğer taraftan, günümüzde belirli destinasyonları kapsayan seyahat turizmi öne çıkan bir eğilimdir. Bu bağlamda yörede çeşitli tur organizasyonlarının ivme kazanabilmesi için, birbirinden farklı özelliklere sahip alanların turizme sunulması gerekmektedir. Yörede turizmi geliştirmek için Kâhta, Sincik, Besni, Gerger ve Pütürge ilçelerini kapsayan "Kommagene destinasyonu" oluşturulmalıdır.[27] Bu bağlamda Nemrut Dağı üzerinden Adıyaman-Malatya karayolu bağlantısı ivedi olarak sağlanmalı ve kuzey-güney hinterlandı mutlak suretle birleştirilmelidir.

Pütürge'de turizmin bir ekonomik faaliyet haline gelmesi; halkın, yerel yönetimin ve ilgili kuruluşların katılımıyla, sürdürülebilirlik doğrultusunda geliştirilecek plan ve projeler ile yönetim organizasyonuna bağlıdır. Öncelikle yerel halkın sürece katılımı sağlanmalı, özgüven aşılanmalı ve turizm odaklı bir bilinç

---

[25] "Tabiat Parkı", Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-20856/tabiat-parklari.html

[26] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1047183&Yazar=JALE%20%D6ZGENT%DCRK&Date=11.09.2011&CategoryID=101

[27] "Kommagene destinasyonu" başka bilimsel çalışmalarda önerilmiş, ancak Adıyaman iliyle sınırlı tutulmuştur.

geliştirilmelidir. Ayrıca ilçe dışında yaşayan varlıklı Pütürge'liler de sürece dâhil edilmeli, özellikle ilçeye turizm yatırımları yapmaları teşvik edilmelidir. Yerel yönetimler ve ilgili kuruluşlar, üretilecek ortak projelerin gerçekleşebilmesi için, yol gösterici ve düzenleyici bir rol üstlenmelidir.

Kommagene Uygarlığı yeniden canlanır mı?

JALE ÖZGENTÜRK
24/04/2011

40 bin yıllık tarihe sahip Adıyaman, turizm hamlesi başlatıyor. Hedef, 40 bine kadar düşen turist sayısını 1.5 milyona çıkarmak.

40 bin yıllık bir tarihin üzerine kurulmuş. Envanteri çıkarılmış 80 arkeolojik esere, 15 doğal sit alanına, Perre Antik Kenti, Nemrut gibi büyük değerlere sahip. Türkiye'de çıkarılan petrolün yüzde 60'ına tekabül eden 11 milyon varil petrol buradan geliyor. Ancak gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin 81 ili içinde ancak 78'inci sırada yer alıyor. İşsizlik oranı da yüzde 12.8 ile ortalamanın üzerinde... İş yok, yatırım yok, sanayi yok. Memurlar kentin en zenginleri sayılıyor. 225 metrekare evin kirası ise 450TL.
Kommagene Krallığı toprakları üzerinde yoksulluğu bu kadar derin yaşayan kent; Adıyaman. Komşuları Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa, Malatya ile karşılaştırılamayacak kadar geri kalmış.

Foto 5.35: Adıyaman'da turizmi canlandırmaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Nitekim AB kırsal kalkınma programı çerçevesinde, bazı AB ülkelerinde, Pütürge'de de uygulanabilecek çeşitli kırsal projeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin İtalya'nın Liguria bölgesinde, çeşitli konaklama ağları oluşturulmuş, bölgenin doğal mirası ile yerel ürünlerine dayalı tematik rotalar gerçekleştirilmiş, yerel üretim teşvik edilmiş, pazarlama ağları iyileştirilmiş, çiçekler dahil olmak üzere yerel ürünler ekolojik olarak sertifikalandırılmıştır (Örnek, 2007, s:27). Bu bağlamda, Pütürge için hazırlanacak benzer bir projeyle, turistlerin kalış süreleri boyunca konaklama tesislerinde yöresel organik ürünler sunulabilir, oluşturulacak gezi rotalarında yer alan yerleşmelerde üretilen mısır ekmeği, pestil, reçel, bal, süt ürünleri ve çeşitli el sanatları turistlere sunulabilir.

Bilindiği gibi turizm bölgeleri, bir takım özgülüklere sahip otantik alanlardır. Bu bağlamda Pütürge'ye özgü nitelikler belirlenerek, dünyanın benzer başka yerlerinden ayıran özellikleri vurgulanmalı, ilgi çekiciliği artırılmalıdır. Bu niteliklere dayanarak çeşitli konseptler oluşturulmalıdır. Örneğin "medeniyetler çatışması" doktrinine karşı öne sürülen "medeniyetler buluşması" doktrininin belki de tarihten gelen en somut

örneği Kommagene Uygarlığı'dır. Bilindiği gibi Kommagene halkı ve yöneticileri, Pers-Grek kökenlidir. Bu bağlamda Kommagene kültürüne, sanatına yansıyan bir doğu-batı sentezi söz konusudur (Acar, 2004, s:10,17). Bu bakımdan Nemrut anıtları, "medeniyetlerin buluşma noktası" şeklinde işlenebilir. Yine Pütürge için "tarih-doğa-yerel lezzetler" konsepti seçilebilir. Ayrıca turizme sunulacak temalar dünyada çok çeşitlilik göstermektedir. Örneğin İspanya ve İtalya'da "bağbozumu turları"[28] düzenlenmekte ve bu konseptinin özel bir alıcı kitlesi bulunmaktadır. Benzer ilgiler Pütürge'de de oluşturulabileceği gibi, yamaç paraşütü, teleferik seyahatleri, Karakaya Baraj Gölü'nde tekne turları ile turizme sunulacak unsurlar olabildiğince zenginleştirilmelidir.

Ekoturizm için büyük yatırımlar gerekmemektedir. Ekoturizm turlarına katılan gruplar, genellikle küçük guruplardır. Gruplardaki kişi sayısı çoğu zaman 25 kişiyi aşmamaktadır. Ekoturizm merkezlerinde yer alan konaklama üniteleri de büyük çoğunlukla 100 yatak kapasitesini aşmayan ünitelerdir. Bu alanda çalışan seyahat acenteleri/tur operatörleri de ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerdir (Yücel s: 2, Erişim Tarihi: 03.09.2011). Araştırma alanında mevcut bulunan otel/pansiyon işletmeleri, turizm hedefleri açısından nitelik ve yatak kapasitesi itibariyle bazı yetersizlikler taşımaktadır. Pütürge Kasabası, Yandere Köyü ve Nemrut Dağı'nda bulunan konaklama tesisleri toplam olarak 150 yatak kapasitesine sahiptir. İlk olarak mevcut konaklama tesislerinin kapasitesi arttırılmalı ve nitelikleri iyileştirilmelidir.

Pütürge'de gerçekleştirilebilecek organik tarım üretimi ile turizm faaliyetleri birbirini besleyecek etkenlerdir. Dünyada gelişen iki eğilim olan, organik beslenme ve ekoturizm faaliyeti, Pütürge için ciddi fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle ilçe kırsal kalkınma yaklaşımlarında, turizm ve tarım sektörleri ortak bir çerçevede ele alınmalıdır. İlçenin marka değere sahip bal ve süt ürünleri, önemli bir turizm unsuru olarak değerlendirilmelidir.

5.3.3.3. Tarım Sektörü

Pütürge'nin birincil ekonomik faaliyeti olan tarımda genel sorun, ekstansif uygulamalardan kaynaklanan verimsiz üretimdir. Dağlık sahaların tarımsal üretim değerleri, alçak sahaların üretim değerlerinden genellikle daha düşüktür. Organik tarım ürünlerinin getirisinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, araştırma alanında organik tarıma yöneliş, ilçenin tarım gelirini arttırabilir. Ayrıca araştırma alanında tarımsal

[28] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=344952 (26.08.2005)

üretim, mera ıslahı, hayvan türlerinin ıslahı, gezici hayvancılığın en yüksek verimin alınabileceği şekilde yapılması, ahır hayvancılığının yaygınlaşması, tarımda makineleşme, tarımsal eğitim ve yeni tarım alanlarının oluşturulması gibi yöntemlerle tarımsal kapasite arttırılmalıdır.

Araştırma alanında bulunan meralar, hayvancılığın hem güçlü yanlarını hem de zayıf yanlarını oluşturur. Pütürge arazisinde en geniş alanları meralar kaplamaktadır. Aşırı otlatma ve erozyon faktörü meralarda yem kalitesini düşürmektedir. Aşırı otlatma sonucunda, hayvanların sevmediği geven (astragalus), sütleğen (euphorbia) gibi türler yaygınlaşmıştır. Bilindiği gibi hayvancılıkta en önemli girdiyi yem maliyeti oluşturmaktadır. Meralar, yemin ucuza temin edilebildiği alanlardır. Sürdürülebilir bir hayvancılık için, meralarda yem kalitesinin yükseltilmesi, hayvanların sevdiği mera bitkilerinin yaygınlaştırılması gerekli görülmektedir. Ayrıca rüzgar ve akarsu erozyonuna karşı, korunga türü bitkiler yaygınlaştırılmalıdır. Hayvancılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı Kubbe Dağı, Şakşak Dağı ile Ulubaba, Meydan ve Giripiran dağlarında mera ıslahı acilen gerçekleştirilmelidir. Mera hayvancılığı, organik üretim bağlamında bir desen olarak sürdürülmeli, ancak üretimi düşüren gezici hayvancılığın yanı sıra, ahır hayvancılığı da öne çıkarılmalıdır. Hayvancılıkta verimlilik için tarımsal kuruluşların ve yerel yönetimlerin bir program dahilinde aktif destek sağlaması zorunlu görünmektedir. Hayvancılık için teşviklerin verilmesi, mezbahaların oluşturulması, günümüzde kullanılan ya da terk edilen yaylalara ilginin yeniden oluşturulması için elektrik, yol gibi altyapı unsurlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Arıcılık araştırma alanında son yıllarda yaygınlaşmakla birlikte hâlâ pek az aile tarafından birincil ekonomik faaliyet olarak benimsenmektedir. İlçe meraları, arıcılık açısından değerlendirilmeli ve bitki örtüsü arıcılık faaliyetine uygun olarak zenginleştirilmelidir. Arıcılık için çok önemli olan geven ve kekik türleri korunmalıdır.

Pütürge, kültür balıkçılığı için önemli bir potansiyele sahiptir. Balıkçılık, araştırma alanında bulunan çok sayıda akarsu ve Karakaya Baraj Gölü'ne rağmen, gelişmemiş bir faaliyettir. Bilindiği gibi balıkçılık, ekonomik değere sahip bir üründür. Ayrıca üretimin değerlendirileceği Malatya gibi önemli bir pazar da bulunmaktadır.

İlçede öne çıkarılması gereken bir diğer üretim bağcılık-meyveciliktir. Organik üretim için gerekli altyapı sağlanmalı ve çiftçiye teknik destek sunulmalıdır. Ayrıca meyve ekim-dikim alanlarının genişletilmesi gerekmektedir. Meyvecilik-bağcılık yapılan alanların genişletilmesi için Şiro Çayı kuzeyinde kabaca 1250 m. ye kadar yayılım gösteren meyvelik ve bağlık alanlar, yamaç arazide sekileme çalışmaları

yapılarak, 1500 m. yükseltisine kadar tırmandırılabilir. Önerilen yatırımla, Pazarcık, Körme, Çayköy, Ormaniçi, Kökpınar, Karşıyaka, Yediyol, Tatlıcak, Gündeğer, Çığırlı köylerinin tarımsal arazileri genişleyecek ve özellikle kayısı üretiminde artış gerçekleşecektir. Öneriler doğrultusunda sekileme çalışmasıyla ağaçlandırılacak araziler, yer yer heyelan sahalarına karşılık gelmektedir. Böyle bir çalışma heyelan bölgelerinin ıslahına da katkı sağlayacaktır.

Meyvecilik alanlarının yaygınlaştırılması, sulama ihtiyacını öne çıkarmaktadır. Bu bakımdan akarsulardan faydalanılmalı ve sulama havuzları yapılmalıdır. 1500 m.den yüksek alanlarda yem bitkileri üretimi yaygınlaştırılmalıdır. Yine bu yükselti basamağında, yem bitkileri ve tahıl üretimini artırmak için uygun alanlara sekileme çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Pütürge'de uzun süre ihmal edilen bağcılık geliştirilmeli ve yöreye özgü bir üzüm olan "Pütürge Kırmızısı" sertifikalandırılmalı ve üretimi yaygınlaştırılmalıdır. Pütürge Kırmızısının, çeşitli tarım festivalleriyle tanıtımı gerçekleştirilmelidir.

"Tunceli Sarımsağı ve Tıbbi Aromatik Bitkilerin Yetiştirme Tekniklerinin Geliştirilmesi ve Ürün Desenin Çeşitlendirilmesi Projesi", "Vakıflı Köyü (Hatay) Organik Tarım Projesi", "Kırsal Alanda Kapasite Geliştirme Projesi (Diyarbakır)" gibi pek çok proje, AB kırsal kalkınma fonlarınca desteklenmiştir (Örnek, 2007, s: 48-52) . Pütürge için, örnekleri verilen projelere benzer projeler gerçekleştirilebilir.

Pütürge'de arazi toplulaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Miras yoluyla çok parçalı hale gelen arazilerin toplulaştırılmasının yanı sıra, sonraki dönemlerde yeniden çok parçalı hale gelmesinin önüne geçilmelidir. Bunun için bir an önce bazı AB ülkelerindeki uygulamalar benimsenmeli ve gereken mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir.[29] Doğal nedenlerle dağınık olan arazilerin rasyonel olarak kullanılabilmeleri için arazi sahipleri arasında mülkiyet düzenlemeleri yapılmalıdır. Ayrıca araştırma alanında göçe bağlı olarak, ekim ve dikim yapılmayan, terk edilmiş araziler de bulunmaktadır. Bir vadede bu arazilerin tespiti yapılarak, yeniden işlenmesi sağlanmalıdır.

5.3.3.4. Ormancılık Sektörü

Pütürge'de orman alanları çok geniş yer tutmasına karşın, ekonomik faydası son derece düşüktür. Pütürge köy nüfusunun yaklaşık 1/3'ü orman köylerinde yaşamaktadır. Orman köyleri, sınırlı tarımsal araziye sahip olmaları nedeniyle, en yoksul köyleri

[29] Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirtaş, Sarı, 2003, s: 48-58

oluşturmaktadır. Bu köylerin orman üretiminden ve orman içi meralardan verimli yararlanabilmesi için gerekli planlamalar ve organizasyonlar gerçekleştirilmeli, orman köylerinde ahır hayvancılığını desteklemek için özel projeler geliştirilmelidir. Araştırma alanında bulunan ormanlardan yalnızca Tepehan Köyü çevresinde rekreasyonel olarak yararlanılmaktadır.

Pütürge'de, şiddetli erozyona açık, ağaçlandırılması gereken alanlar bulunmaktadır. Özellikle verimsizleşmiş ve mera vasfını yitirmiş sahalar bu amaçla değerlendirilmeli, çam ve meşe ormanları yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla, 1970-1980'li yıllarda köylülerin katılımıyla gerçekleştirilen ağaçlandırma faaliyetleri yeniden başlamalı ve köy ekonomileri bu çevreci yöntemle desteklenmelidir. Yetiştirilen orman ürünlerinin bir sanayi mamûlü haline gelebilmesi için, orman köylerinde nitelikli işgücü yetiştirilmelidir.

5.3.3.5. Sanayi Sektörü

Araştırma alanında kurulacak sanayi tesisleri, çevreci niteliğe sahip, tarım-gıda sanayi ve küçük ölçekli üretime yönelik olmalıdır. Tarımsal ürünlerin işlendiği, ambalajlama, paketleme gibi ürünler, Pütürge'nin tarımsal üretimine süreklilik kazandıracak ve ilçeye özgü markaların oluşmasına yol açacaktır. 1970'li yıllarda gündeme gelen, ancak gerçekleştirilemeyen orman ürünleri sanayi için projeler üretilmeli, teşvikler sağlanmalıdır.

Sanayi sektöründe çalışacak ve sanayi için üretim yapacak nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için eğitim programları düzenlenmelidir. Sanayi kuruluşlarında genç nüfusun istihdamı, göçleri azaltacak en önemli etkendir. İlçeye yatırımların bir kamu politikası olarak teşvik edilmesi gerekmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ

Araştırma alanımız olan Pütürge İlçesi, Güneydoğu Torosların batı kesiminin genel uzanış yönü olan GD-KB doğrultulu, birbirlerine paralel uzanan ve genellikle 2000 m.leri aşan dağ sıraları ile akarsuların yerleştiği senklinallerden oluşan bir topografyaya sahiptir. Kısa mesafelerde yükselti farkı 1000-1500 m.lere ulaşmaktadır. Eğim, yer yer % 30'ları aşmaktadır. Farklı yükselti basamaklarında yer alan aşınım yüzeyleri ve yamaçlar, tarımsal faaliyetler ve yerleşmelerin yoğunlaştığı jeomorfolojik birimlerdir. Araştırma alanında, vadi tabanı ve ovalar görece çok az yer kaplamaktadır.

Araştırma alanında, 1250 m.den alçak sahalar ve yüksek sahalar olmak üzere, yükselti ve topografyaya bağlı olarak şekillenmiş ve beşeri coğrafya özellikleri bakımından birbirlerinden çeşitli farklarla ayrılan iki ayrı üniteden söz edilebilir.

Büyük ölçüde Şiro Çayı havzası içerisinde yer alan, 1250 m.den alçak sahalar, eğim derecesinin azaldığı, iklim şartlarının çeşitli ekonomik faaliyet türleri için elverişli hale geldiği, ulaşım altyapısının geliştiği alanları oluşturmaktadır. Bu alanlarda geniş yayılım gösteren platolar ve alüviyal dolgu alanları, bitkisel üretimi için oldukça elverişlidir. İlçenin görece daha müreffeh hale geldiği bu sahalarda, tarımsal ürün deseni zenginleşmektedir. Kayısıcılık, sebzecilik, tahıl ve yem bitkisi üretimi ile hayvancılık alçak sahalarda en yaygın görülen ekonomik faaliyetidir. Ayrıca tarımda makineleşme gibi, modern tarım uygulamaları da yine bu sahalarda yoğunlaşmaktadır. Bu nitelikler dolayısıyla alçak saha yerleşmeleri daha fazla nüfuslanmıştır.

1250 m.den yüksek sahalarda ise eğim derecesi artmakta ve arazi yerleşme ve ekonomik faaliyetler açısından bazı elverişsizlikler taşımaktadır. Yüksek saha arazisi, akarsular tarafından derince yarılmıştır. Yerleşim ve tarım alanları dar ünitelere sıkışmış ve çok parçalı bir yapı göstermektedir. Bu nedenle yüksek sahalarda mahalle yerleşmeleri gibi küçük yerleşim üniteleri yaygınlaşmaktadır. Yüksek aşınım düzlükleri, genel olarak otlak ve kuru tarım sahaları olarak kullanılmakta, yerleşimler daha çok yamaç arazide yer almaktadır. Bu sahalarda tarımsal ürün çeşitliliği azalmaktadır. Yüksek sahalarda ana ekonomik faaliyet hayvancılık, ikincil üretim olarak tahıl ve yem bitkileri gelmektedir. Bitkisel üretime elverişli alanların son derece sınırlı olması, yüksek köyleri zorunlu olarak hayvancılığa yöneltmiştir. Bu nedenle yüksek köyler, yaylacı karakterdedir.

Nitekim yakın döneme kadar, yüksek zonda yer alan hemen hemen tüm köylerde yaylacılık yaygın bir faaliyettir.

Yüksek sahalarda yer alan köyler göçlere yoğun katılım göstermiş ve günümüzde nüfusun seyrekleştiği kesimleri oluşturmaktadır. Bu sahada yer alan köylerin nüfusu genellikle 100 kişiden azdır. Ayrıca bu sahaların bir diğer sorunu ulaşımdır. Önceki yıllara göre, altyapıda çeşitli iyileştirmeler görülse de, jeomorfolojik nedenlerin yanı sıra, dağınık yerleşim biçimi ve yerleşmelerin çok üniteli olması nedeniyle ulaşım sorunu güncelliğini korumaktadır.

Araştırma alanında erozyon sorunu, tarımsal ekonomi için ciddi bir tehdit unsurudur. Arazinin yapısal özellikleri ve eğimli olması erozyonun ana nedeni olmakla birlikte, orman ve otlak tahribi gibi beşeri müdahaleler sonucunda erozyonun şiddet derecesi artmıştır. Dağlık karaktere sahip olan araştırma alanının, tarımsal arazi ihtiyacına bağlı olarak, özellikle geçmiş dönemlerde orman sahaları ciddi bir tahribe uğramış, yamaç arazilerde tarlalar açılmış, hayvancılık amacıyla ormanlardan faydalınlmış ve meralarda aşırı otlatma sonucunda bitki örtüsü seyrekleşmiştir. Araştırma alanından erozyonun önlenmesi için özellikle mera ıslahına ve önceki yıllarda gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmalarına mutlak surette ihtiyaç duyulmaktadır.

Pütürge (Şüre) nüfusu, ilçenin 16. yyda Osmanlı topraklarına katılmasından itibaren, artış göstermiştir. 1560 yılında Şüre nüfusu 10.602 kişidir. 19.yy'da ilçe nüfusu 10.944 kişi olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet'in ilânından sonra yapılan sayımlarda, 1935-1980 yılları arasında nüfusta genel bir artış, 1980 sonrasında ise sürekli bir azalış gerçekleşmiştir. 1935 yılında 23.047 olan ilçe nüfusu, 1980 yılında 39.361'e, 2000 yılında 28.382'ye, 2010 yılında 20.262 kişiye gerilemiştir. İlçe nüfusu, 2000-2010 yılları arasında, yıllık ortalama % -3,37'lik oranla küçülerek, Cumhuriyet tarihinin en önemli azalış değerini göstermiştir. İlçe nüfusunun mevcut şartlar dahilinde yakın gelecekte de azalışını sürdüreceği görülmektedir.

Araştırma alanının nüfusu, son 30 yılda yaklaşık olarak % 50 oranında azalmıştır. İlçenin mevcut sosyo-ekonomik durumunda gelişme görülmediği takdirde, gelecekte de nüfus kaybının süreceği ortadadır. 2010 yılında 20.262 kişi olan ilçe nüfusu, 2025 projeksiyonuna göre 12.982 kişiye düşecektir. Bu bakımdan özellikle köylere yönelik iyileştirmelerin yapılması zorunlu görülmektedir.

İlçe nüfusunu büyük ölçüde köy nüfusu oluşturmaktadır. 2010 yılında köy nüfusu % 87, kasaba nüfusu ise % 13'lük bir orana sahiptir. Dolayısıyla ilçe nüfusunun genel

karakterini belirleyen ana unsur kırsal dinamiklerdir. Pütürge köyleri, 1935-1980 sayım dönemlerinde, çoğunlukla % 1 ve üzerinde yıllık ortalama artış gerçekleştirmiş, 1980 sonrasında ise yıllık ortalama % -3'ler düzeyinde azalış göstermiştir. Sonuç itibariyle Pütürge köyleri hızlı sayılabilecek bir nüfus kaybına uğramaktadır.

İlçede yoğun göç verme eğilimi 1950'lerden itibaren başlamış, 1980 sonrasında ivme kazanmıştır. Günümüzde Pütürge nüfusuna kayıtlı her 6 kişiden 5'i, ilçe dışında yaşamaktadır. Göç eden kitlenin, yaklaşık olarak % 72'si İstanbul'u tercih etmiştir. İstanbul, günümüzde göçün ana yönü olma özelliğini korurken, son yıllarda, Malatya, Bursa gibi iller, göçün yöneldiği diğer merkezler haline gelmiştir.

Göçlerin en önemli "itici" nedenini kırsal işsizlik oluşturmaktadır. Pütürge'de genel olarak ekstansif tarım uygulamaları yaygındır. Tarımsal üretim, düşük verimlilikle sürdürülmektedir. Tarım genel yapısı itibariyle ticari bir faaliyet türü olmaktan uzaktır. Arazinin besleme kabiliyetinden fazla olan nüfusun oluşturduğu "nüfus baskısı" sonucunda, göçler hız kazanmaktadır.

İlçenin lise çağlarındaki genç erkek nüfusu, büyük ölçüde göçe motive olmuş durumdadır. Gelecekle ilgili planlamalarında "İstanbul'a göç" ön sıralarda gelmektedir. Ailelerin de tercihi genellikle bu yöndedir. İlçede göç eğilimi oluşturan en önemli motivasyon; ilçenin, genç nüfusu tutacak ekonomik-sosyal çekiciliği yakalayamamış olmasının yanı sıra, İstanbul'da, özellikle iş dünyasında başarı sağlayan Pütürge'lilerin örnek bir model sergilemesi ve hemşehri dayanışmacılığının güçlü olmasıdır.

Geçmiş dönemlerde daha yaygın bir toplumsal sorun olan "kan davası", günümüzde hâlâ araştırma alanında bir göç nedeni olarak varlığını sürdürmektedir. Yakın zamanda çeşitli köy ve mahallelerden, "kan davası" nedeniyle zorunlu göçler yaşanmıştır. Günümüzde bazı köyler arasında, nedeni geçmişe dayanan arazi ve aile husumetleri bulunmaktadır.

Araştırma alanında mevsimlik göç iki türlü olarak gerçekleşmektedir. Bunlardan biri, yılın belli dönemlerinde İstanbul'a çalışmak amacıyla yapılan göçlerdir. Bu tür göçler genellikle kış mevsiminde yapılır. İlkbahar aylarında ise Pütürge'ye dönülür ve tarımla uğraşılır. Göç süresince genellikle akrabalar yanında ikâmet edilir ve çoğunlukla onların işlerinde çalışılır. Geçmiş dönemlerde çok daha yaygın olan bu göç çeşidi, büyük kentlere adaptasyonu sağlamış ve zaman içerisinde kalıcı göçe dönüşmüştür.

Bir diğer mevsimlik göç türünü yayla ve kom göçleri oluşturur. Yayla göçleri, Haziran-Eylül ayları arasında yapılmaktadır. 2010 yılında 512 hane, 6 yayla alanını aktif

olarak kullanmaktadır. Komlar yaylalara göre daha az ailenin katılım gösterdiği yerleşmelerdir.

Göçlere bağlı olarak, araştırma alanının nüfus-cinsiyet ve yaş kompozisyonunda, özellikle köyler düzeyinde belirginleşen bazı dengesizlikler görülmektedir. Bazı köylerin nüfus piramdilerine yansıdığı şekliyle, 20-30 yaş arasında genç erkek nüfusun oldukça azaldığı görülmektedir. Yine genç nüfusun göçüne bağlı olarak, 0-14 yaş grubunda geçmiş dönemlere göre dikkat çekici azalışlar görülmektedir.

İlçenin, 0-14 yaş grubu nüfusu, toplam nüfus içerisinde, 1985-2010 döneminde sürekli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde seyretse de, Türkiye sürecine paralel olarak düşüş eğilimindedir. Buna karşın, 15-64 yaş grubu nüfus ile 65+ yaş grubu nüfus, ilçe toplam nüfusu içindeki oranını arttırmıştır. Pütürge nüfusunun 2010 yılında üç ana yaş grubuna dağılımı, 0-14 yaş % 26,7, 15-64 yaş % 62,4, 65+ yaş grubu % 10,9 olarak gerçekleşmiştir. Veriler geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında ilçe nüfusunun yaşlandığı görülmektedir. Nüfusun yaşlanma eğilimi, yakın gelecekte özellikle ilçe kırsalında önemli bir işgücü açığı ortaya çıkaracaktır.

Araştırma alanında, 0-14 yaş grubu nüfusun, 1985 yılından 2010 yılına % 76 oranında azalışına bağlı olarak, "bağımlı nüfus" oranında önemli bir düşüş gerçekleşmiştir. 1985 yılında ‰ 1128 olan bağımlı nüfus oranı, 2010 yılında ‰ 711'e gerilemiştir. Pütürge Kasabası'nda 1990 yılında çalışma çağındaki nüfusun oranı % 70, 2000 yılında % 78'dir. Yine 1990 yılında çalışan nüfus oranı % 33, 2000 yılında % 30'dur.

Göç veren yerleşmelere özgü bir durum olarak, ilçenin kadın nüfus oranı, 1935-2010 arasındaki tüm sayımlarda sürekli olarak erkek nüfusun üzerinde bir değere sahiptir. Köylerde bu görünüm daha bâriz olarak ortaya çıkmaktadır. Pütürge Kasabası'nda kadın-erkek nüfus dağılımı, ilçe bütününe göre bazı farklılıklar göstermektedir. 1935-1970 sayım döneminde kadın nüfus, erkek nüfustan fazla değerlere sahiptir. Ancak 1970'ten itibaren, 1985 sayım dönemi hariç, tüm sayımlarda erkek nüfus kadınlardan daha fazladır. Bu durum büyük ölçüde kasabanın idari fonksiyonuna bağlı olarak, resmi kurum personelinden kaynaklanmaktadır.

Pütürge İlçesi'nde okur-yazar ve okullaşma oranı, Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Ancak son yıllarda eğitim düzeyinde bazı gelişmeler görülmüştür. Pütürge'nin okur-yazar oranı 1985 yılında % 52,8'den, 2010 yılında % 76,8'e yükselmiştir. İlçede eğitim düzeyinin iyileşmesinde, yatılı okulların sayı ve

kapasitelerinin artışı, ulaşım şartlarının iyileşmesi ve "taşımalı sistem"in önemli payı bulunmaktadır.

Araştırma alanında aritmetik nüfus yoğunluğu, göçlere bağlı olarak, yıllar itibariyle azalış göstermektedir. 1980 yılında km²'ye 35 kişi olan nüfus yoğunluğu, 2010 yılında 17'ye düşmüştür. İlçeye bağlı 64 köyün 45'i, km²'ye 0-25 aralığında nüfus yoğunluğuna sahip, "seyrek nüfuslu" yerleşmelerdir (2010). Pütürge Kasabası km²'ye 131 kişilik nüfus yoğunluğuyla ilçenin en kalabalık yerleşmesidir (2010). Nüfus yoğunluğu yükselti basamaklarına göre bazı farklılıklar göstemektedir. 1000 m.den alçak sahalarda yoğunluk km²'ye 15 kişi, 1000-1250 m. basamağında 38,3 kişi, 1250-1500 m. basamağında 20 kişi, 1500 m. ve daha yüksek kesimlerde 5,1 kişi düşmektedir.

Araştırma alanının 2000 yılı aşan bir yerleşim tarihine sahip olduğunu, Nemrut anıtları ve çeşitli araştırmalar ortaya koymaktadır. İlçe, Selçuklu döneminde, Malatya-Kâhta kervan yolu güzergâhında yer alan, çeşitli hanlara sahip, canlı bir yerleşmedir. Osmanlı döneminde de Pütürge'nin canlılığını sürdürdüğü ve özellikle 16. yyda yerleşim sayısının ve nüfusunun arttığı dikkati çekmektedir.

Pütürge İlçesi'nde yerleşmeleri sınırlandıran en önemli etken topografyadır. İlçenin engebeli bir topografyaya sahip olması, yerleşimi ve tarımsal araziyi sınırlandırmış, yerleşmelerin büyük ölçüde dağınık bir görünüm kazanmasına ve küçük ünitelere bölünmesine yol açmıştır. Arazinin çeşitli yükselti basamaklarında yerleşmeye uygun alanlar sunması, yerleşmelerin dikey dağılış göstermesinde en önemli etken olmuştur. Yerleşmeler daha çok plato sahalarına karşılık gelen 1000-1250 m. yükselti basamağında yoğunlaşmıştır. Bu yükselti basamağı, yerleşme ve tarımsal faaliyetler açısından görece en geniş alanları ihtiva etmektedir. İlçe yerleşmeleri, 1250 m.den alçak sahalarda, çeşitli aşınım ve dolgu yüzeylerinde yoğunlaşırken, akarsuların derin vadiler içerisinde akış gösterdiği yüksek kesimlerde bulunan yerleşmeler, plato yamaçları ve vadi içlerinde yayılış göstermektedir.

İlçede 152 adetle en yaygın yerleşim birimini mahalleler oluşturur. Mahalleler genellikle, köy yerleşmesine müsade etmeyecek ölçüde dar alanlı arazilere kurulmuştur. Araştırma alanında yer alan mahalle yerleşmeleri, ortalama olarak 10 haneye sahiptir. Mahallelerin köyle ilişkisini, ulaşım şartları ve mesafe ile akrabalık bağı şekillendirmektedir. Mahalleler çoğunlukla bağlı bulundukları köylerin ekonomik-sosyal özelliklerini yansıtmaktadır.

Araştırma alanında köy yerleşmeleri yaklaşık olarak 700-1700 m. yükseltileri arasında dağılış göstermektedir. Pütürge İlçesi'nde bulunan 64 adet köyün 48'i, 1000-1500 m. yükselti basamağında yer almaktadır. Yüksek zonlarda yer alan köylerde hayvancılık birincil ekonomik faaliyet iken, daha alçak zonlarda kurulu köylerde ise bitkisel üretim birincil ekonomik faaliyettir.

Yayla yerleşmeleri araştırma alanının geçici yerleşmelerindendir. Pütürge'de yaylacılık, yüzyıllardır süregelen geleneksel bir faaliyettir. Araştırma alanında yaylacılık yapılan alanlar 1600 m.den yüksek kesimlerde yer almaktadır. Mesken olarak genellikle çadır kullanılır. İlçenin bir diğer geçici yerleşim türü olan komların kullanım biçim ve amacı yaylalara benzemektedir. Kom yerleşmeleri yaylalara göre daha az sayıdadır. Yaylalardan farklı olarak komlar, özel mülkiyettir.

Araştırma alanının en fazla nüfuslanmış yerleşim birimi Pütürge Kasabası'dır. Kasabanın şehirsel nitelikleri oldukça sınırlıdır. Kasaba, bağlısı 64 köyün idari merkezidir. Ancak diğer şehirsel fonksiyonlar itibariyle, önemli bir çekim merkezi konumunda değildir. İlçe, büyük ölçüde Malatya'nın etki sahasındadır. İlçe bütününde yaygın olan göç verme eğilimi, Pütürge Kasabası için de söz konusudur. Kasaba, özellikle 2000 yılından sonra hızla küçülmektedir. Kasabanın idari bir merkez olması nedeniyle, ekonomisi büyük ölçüde hizmet sektörüne bağlıdır.

İlçe köyleri büyük ölçüde dağınık dokuludur. Dağınık dokuyu oluşturan temel etken topografyadır. Akarsu, arazi eğimi, yükselti gibi yerleşimi ve tarımsal araziyi sınırlayan doğal faktörler, ilçe yerleşmelerinin dağılmasına yol açmıştır. Ayrıca son yıllarda ulaşım sistemlerinin gelişmesi, bahçecilik faaliyetlerinin yaygınlaşması sonucunda, yerleşmelerin dağılma eğilimi artmıştır. Özellikle alçak sahalarda yer alan Tosunlu, Bakımlı, Çengelli, Örmeli köylerinde kayısı bahçelerine konut yapımı hız kazanmıştır.

Tepehan ve Nohutlu köyleri belediye teşkilatına sahiptir. Bu köyler, ilçenin en fazla nüfusa sahip köylerindendir. Tepehan köyünde 6 mahalle yerleşmesi, Nohutlu köyünde ise 4 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

Pütürge İlçesi'nde hâkim ekonomik faaliyet türü tarımdır. Kırsal alan ekonomisi, on yıllardır süregelen göçlerden olumsuz etkilenmiştir. Geleneksel tarımsal yapı içinde, ekstansif tarım uygulamaları varlığını sürdürmüş ve dolayısı ile tarımsal üretimde yıllar boyunca dikkate değer oranda, verimlilik ve nitelik artışı sağlanamamıştır.

Pütürge tarımsal arazisi, topografik nedenlerle ve miras yoluyla çok küçük ünitelere bölünmüş durumdadır. İlçe tarımsal arazisinin % 75'i, 5 dekar ve daha küçük ünitelerden oluşmaktadır. Bu durum, tarımsal verimliliği ve çeşitli tarımsal yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, dağınık tarımsal arazilerin ekonomik kullanımı için; yerleşim biriminden uzak araziler, en yakın yerleşim birimine tahsis edilmelidir. İkinci olarak, miras yoluyla çok parçalı hale gelmiş tarımsal arazilerin toplulaştırılması zorunlu görülmektedir.

Araştırma alanında, hayvan sayısı yıllar itibariyle azalış göstermesine rağmen, süt üretimi artış göstermektedir. Bunun en önemli nedeni, ilçede ahır hayvancılığının yaygınlaşması ve ayrıca büyükbaş hayvancılıkta kültür ırkının artış göstermesidir. Üretilen süt, daha çok peynir ve tereyağı yapımında kullanılmaktadır. Hayvansal üretim aile ihtiyacına yönelik olduğundan, ticari amaç ikinci planda kalmaktadır. İlçenin önemli bir tarımsal faaliyeti olan hayvancılığın, pazar için üretim yapabilecek duruma gelebilmesi için, özellikle yüksek sahalarda ahır hayvancılığı çeşitli teşvikler ile özendirilmeli ve kültür ırkı türler yaygınlaştırılmalıdır.

Arıcılık, Pütürge İlçesi'nin geleneksel faaliyetidir. İlçenin dağlık yapısına bağlı olarak, kısa mesafelerde değişen yükseltiyle birlikte, bitkilerin çiçeklenme dönemi, bahar aylarında geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Ayrıca ilçenin çok sayıda yaylasının bulunması, kekik ve geven türü bitkilerin yaygınlığı, bal üretimi için oldukça elverişli şartlar sunmaktadır. Pütürge'de arıcılık, ilgili kuruluşların desteğiyle son yıllarda hızlı bir gelişim göstermiştir. 1966 yılında 410 olan kovan sayısı, 2010 yılında 18.720'ye ulaşmıştır. Pütürge'de üretilen balın, Malatya ve İstanbul pazarında özel bir alıcı kitlesi bulunmaktadır.

Balıkçılık, Pütürge İlçesi'nde önemli bir ekonomik potansiyel taşımaktadır. Yandere Köyü'nde bulunan tesis, ilçede kültür balıkçılığına tek örnektir. Araştırma alanında bulunan çok sayıda akarsu ve Karakaya Baraj Gölü, kültür balıkçılığına son derece elverişlidir. İlçede kültür balıkçılığının geliştirilmesi için teknik destek ve maddi teşvik gerekmektedir.

Pütürge İlçesi'nde kayısı üretim alanları, son 15 yılda % 75 oranında büyümüştür. Kayısıcılık yapılan alanlar 1995 yılında 10.400 dekardan, 2010 yılında 17.400 dekara ulaşmıştır. Günümüzde 1250 m.den alçak sahalarda, özellikle Şiro Çayı ve Karakaya Baraj Gölü kıyılarında kayısıcılık yaygın bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Ürün daha çok kuru kayısı olarak değerlendirilmektedir.

Ormancılık, Pütürge İlçesi'nde diğer bir ekonomik potansiyeldir. Günümüzde ormanlardan, yalnızca belirli dönemlerde, hayvan yemi ve yakacak odun ihtiyacının karşılanmasında yararlanılmaktadır. Oysa geçmiş dönemlerde endüstriyel amaçla orman üretimi yapılmış, ancak çeşitli nedenlerle istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Yine geçmiş dönemlerde orman ürünleri için çeşitli sanayi yatırımları gündeme gelmiş, ancak girişimler sonuçsuz kalmıştır. Ormanlardan yüksek ekonomik fayda sağlanması için, KOBİ düzeyinde sanayi yatırımları desteklenmeli, ayrıca orman ürünlerinin endüstriyel nitelik kazanması için, orman köylülerine teknik eğitim verilmelidir.

Turizm, ilçenin hemen hemen hiç değerlendirilmeyen, son derece önemli bir başka potansiyelidir. Turizm sektörü, araştırma alanında bir ekonomik faaliyet türü olmaktan ziyade, ilçedeki kırsal üretimi canlandıracak bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmelidir. Nemrut Dağı odaklı tarih turizmi ile bu çerçevede sunulacak bir agro ve ekoturizm seçeneği, ilçede turizmi gelir getirici bir sektör haline getirecektir. Bilindiği gibi turizm faaliyeti, ilçe, il ya da ülke sınırları gibi yapay ayrımlarla sınırlanabilecek bir faaliyet türü değildir. Bu bağlamda Pütürge'nin doğal-tarihi varlıklarıyla, güneyinde yer alan Adıyaman İli'nin tarihi-kültürel varlıklarını ortak bir çerçevede ele alacak projeler geliştirilmesi gerekmektedir. Malatya ve Adıyaman yerel yönetimleri arasında uzun zamandır süregelen "Nemrut'u sahiplenme" mücadelesi, yerini ortak akılla oluşturulan, rasyonel projelerin geliştirilmesine bırakmalıdır.

Pütürge ekonomisinin görünmeyen yüzünü "aile dayanışmacılığı" oluşturmaktadır. Gerçekten de ilçede yaşayan hemen her ailenin, ilçe dışında çalışarak maddi destek sağlayan fertleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilçede aile içi özel bir ekonomik organizasyon gerçekleştiği söylenebilir. Bu tarz bir ekonomik ilişkinin karşılıklı faydaya dayanan bir başka yönü daha bulunmaktadır. Pütürge'de yaşayan aile fertleri, çoğunlukla İstanbul'a yerleşmiş aile fertlerine, ürettikleri tarımsal ürünleri göndermektedir. Bu ürünlerin bir bölümü İstanbul'da satışa sunulmaktadır. Böylece İstanbul ve Pütürge'de yaşayan aile üyeleri ortak bir ekonomik faydada buluşmaktadır.

İlçede küçük ve orta düzeyde, çevreci, tarımsal üretime dayalı sanayi işletmeleri desteklenmelidir. Bu bağlamda, süt ürünleri, kayısı, bal ve orman ürünlerine yönelik sanayi yatırımları gerçekleştirilmelidir. İlçe, küçük işletmelere tarımsal hammadde sağlayabilecek potansiyeldedir. Tarımsal sanayi, ilçenin tarımsal üretimini artırıcı bir rol oynayacaktır.

Günümüze kadar, Pütürge ilçesinin mevcut ekonomik potansiyellerinin değerlendirilebileceği kapsamlı projeler geliştirilememiştir. Esas olarak, ilçe ekonomisinde kapsamlı iyileştirmeler, şahısların ve yerel yönetimlerin gücünü aşmaktadır. İlçenin gelişmesi için en önemli ihtiyaç, kaynak ve teknik eğitim desteğidir. Ülkemizin çeşitli bölgelerinde, AB fonlarınca desteklenen, "kırsal kalkınma" uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bölgesel kırsal kalkınma ajansı ve yerel yönetimlerin desteği ile ilçe potansiyellerinin değerlendirilebildiği, somut, bütüncül, rasyonel projelerle son derece olumlu sonuçlar alınabilir. Bu tür projeler hazırlanırken, ilçe halkının görüşlerinin alınması, katılımın ve özgüvenin sağlanması mutlak surette gereklidir. Belirlenen hedeflere ancak bu çerçevede ulaşılabilir.

KAYNAKLAR

Acar, G., *Nemrud*, Öncü Basımevi, Ankara, 2004

Akalan, İ., Doğan, O., Baytorun, A.N., *Toprak Bilimi Ve Toprak Koruma Terimleri*, KSÜ Rektörlük Yayın No: 134, Kahramanmaraş, 2009

Akarca, A., *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri 1 Şehir ve Savunması,* 2. Baskı, TTK Yay. VI. Dizi, TTK Basımevi, Ankara, 1987

Akdemir, İ.O., *Gölbaşı İlçesi'nin (Adıyaman) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2004

Akman, Y., *Biyocoğrafya*, Palme Yayınları, Ankara, 1993

Aksın, A., *19. Yüzyılda Harput*, Ceren Ofset ve Matbaacılık, Elazığ, 1999

Akşit, B., Köy, "Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hanehalkı/Aile Araştırmaları: 1923-2002 Yılları Arası Eleştirel Bir Yazın Taraması", *Değişen Mekân (1923-2003)*, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s: 145

Akurgal, E., *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yay., Ankara, 2000

Alagöz, C., A., *Anadolu'da Yaylâcılık*, CHP Yayını, Konferanslar, Seri:1, Kitap: 25, Ankara Halkevi, Ankara, 1938

Arslan, H., *Akçadağ İlçesi'nin (Malatya) Coğrafyası,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2002

Arslan, R., *XIX. Yüzyılda Hısnımansûr, Behisni, Gerger ve Kâhta'nın Sosyal ve İktisadî Durumu,* (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Sivas, 2009

Atalay, İ., *Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş*, Ege Ünv. Edebiyat Fak. Yay. No : 19, İzmir, 1983

Atalay, İ., *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Ünv. Edebiyat Fak. Yay. No : 9, 2. Baskı, İzmir, 1987

Atalay, İ., *Türkiye Coğrafyası,* Ege Ü. Basımevi, İzmir, 1994

Atalay, İ., *Toprak Coğrafyası,* Ege Ü., Ed. Fak. Yay. No: 8, 2. Baskı, İzmir, 1989

Aytaç, İ., "Selçuklu Döneminde Malatya-Kahta Kervanyolu Ve Kervansarayları", *1. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler,* 1. Cilt, Konya, 2001, s: 49-59

Aytaç, İ., "Selçuklu Döneminde Malatya Kervanyolları ve Kervansarayları Malatya-Divriği Güzergâhı", *2. Uluslararası Melita'dan Battalgazi'ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri, Bildiriler-Sunumlar,* Malatya, 2009, s:152-168

Aytaç, İ., "Malatya-Harput Kervanyolu Güzergâhı ve Kervansarayları", *Dünü ve Bugünüyle Harput (Sempozyum: 24-27 Eylül 1998-Elazığ),* Elazığ, 1999, s: 225-247

Bahçeci, M., "Adıyaman İlinin Tarihi ve Kültürel Zenginliklerini Koruma ve Geliştirme Programı", *Ulusal Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu,* 8-10 Eylül 2006, Adıyamanlılar Vakfı Yayınları, Adıyaman, 2008, s: 1-8

Bayındır, F., *Malatya İlindeki Genel Arazi Kullanımının Yükselti Kuşaklarına Göre Değişimi,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006

Behar, C., Işık, O., Güvenç, M., Erder, S., Ercan, H., *Türkiye'nin Fırsat Penceresi*, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, Capital&Tüsiad, İstanbul, 1999

Behar, C., *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, DİE, Tarihi İstatistikler Dizisi, C:2, Ankara, 2003

Birinci, M., Sarıkaya, M.,, "Profillit Cevherinin Aşmdırmah Yıkama Yöntemi ile Zenginleştirilme Olanakları", *5. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu,* 13-14 Mayıs 2004, İzmir, 2004, s: 69-75

Boyraz, Z., *Gürün İlçesi'nin (Sivas) Coğrafyası,* "Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi", Elazığ, 2003

Bozkaya, Ö., Yalçın, H., Başıbüyük, Z., Özfirat, O., Yılmaz, H., "Malatya, Keban ve Pütürge Metamorfitleri'nin Kökenlerine İlişkin Mineralojik Bulgular (Doğu Toroslar)", TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, *55.Türkiye Jeoloji Kurultayı,* Bildiri Özleri, (11-15 Mayıs 2002, Ankara), Ankara, 2002, s. 40-42

Brown, L.R., Wolf, C.E., *Dünya Ekonomisinde Sessiz Kriz Toprak Erozyonu,* Worldwatch Raporu 60, Tübitak-Tema Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s:

Can, K., "Malatya Altını Kayısı", *Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi Atlas*, Sayı:224, (Kasım), İstanbul, 2011, s: 100-118

Cansız, M., *Türkiye'de Kobiler ve Kosgeb*, Yay. No: 2782, DPT, Ankara, 2008

Çağlar, Y., *Köy, Köylülük ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu*, TZD Yayınları, Ankara, 1986

Çağlıyan, A., *Baskil İlçesi'nin (Elazığ) Coğrafyası*, (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2002

Çelik, Z., "Planlı Dönemdeki Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerinde Bir Değerlendirme", *Planlama Dergisi,* TMMOB-ŞPO Yayını, Ankara, 2005 (2), s: 61-71

Çitçi, M.D., "Elazığ Merkez Bucak Köylerinde Konut Folklorunun Kartografik Yöntemle İncelenmesi", (Fırat Ü., Sosyal Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1987

Çitçi, M.D., Yiğit, A., "Hazar Gölü ve Behrimaz Havzalarında Tarımsal Etkinlikler", *I. Hazar Gölü ve Çevresi Sempozyumu,* s: Elazığ, 1995, s: 153-165

Çölaşan, Ü.E., *Türkiye'nin Fenoloji Atlası,* Ziraat Yük. Müh. Birliği Neşriyatı, Ankara, 1961

Demirtaş, E.I, Sarı, M., "Arazi Toplulaştırılması", *Derim Dergisi,* Cilt:20, Sayı :1,. ISSN 1300-3496, Antalya, 2003, s: 48-58

Denker, B., T., *Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri,* İÜ Yay. No: 2275, Coğ. Enst. Yay. No: 93, İstanbul, 1977

Devellioğlu, F., "Şüre", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Aydın Kitabevi Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 1993, s: 1003

Darkot, B., *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, 2. Baskı, İ.Ü. Yay. No: 757, İktisat Fakültesi Yay. No: 99, Sermet Matbaası, İstanbul, 1958

Doğan, O., "Türkiye'de Erozyon Sorunu Nedenleri Ve Çözüm Önerileri", s: 62-69, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim,* S:134, MEB Yay: 5017,Süreli Yay. Dizisi: 277, Ankara, 2011, s: 19-24

Doğanay, H., *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1994

Doğanay, H., *Ziraat Coğrafyası,* Bizim Büro Basımevi Yayın, Ankara, 2007

Doğaroğlu, M., "Türkiye Arıcılığının Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri", *1. Uluslararası Muğla Arıcılık Ve Çam Balı Kongresi,* Bildiriler Kitabı, 25-27 Kasım 2008, Muğla, 2008, s: 11-21

Durgun, Y., *Geleneksel Malatya Evleri Üzerine Bir İnceleme*, (Gazi Ü., Fen Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006

Ekni, S., "Türkiye'de Kentleşme, Nüfus Dağılışı ve Etkileyen Faktörler", *Göç, Kent ve Gecekondu*, Birsen Yayınevi, İstanbul, 1998, s: 109-130

Elmastaş, N., "Kahta Çayı Havzası'nda Arazi Kullanımı", *A.Ü. Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 2, Ankara, 2008, s:159-190

Elibüyük, M., "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler", *A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Araş. Der.*, c.2, s.2, Ankara, 1989, s: 11-42,

Elibüyük, M., "Malatya Coğrafyası", *Malatya Kültür Dergisi*, S:2, Malatya, 1994, s: 14-20,

Eminağaoğlu, Z., Çevik, S., "Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi", *Planlama Dergisi,* TMMOB-ŞPO Yayını, Ankara, 2005 (2)

Emiroğlu, M., *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ank. Ü. DTCF Yay. No:72, Ankara, 1977

Erdem, A., Karaoğlu, B., Malatya "Pütürge Pirofillitlerinin Değerlendirilmesi", http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/8c6dd982010fce8_ek.pdf (05.03.2011 Tarihli Erişim)

Erinç, S., *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İ.Ü. Yay. No: 572, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No: 15, İstanbul, 1953

Faroqhi, S., "Krizler ve Değişim", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt :2, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s: 543-758

Faroqhi, S., *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı,* Doğu Batı Yay., Ankara, 2006

Gezer, İ., Özcan, Ş., Tuğrulca, O., Özbudak, K., Korkmaz, A.A., Kabadayı, S., *Malatya Vizyon 2023 (Malatya İl Gelişim Raporu)*, Bilsam Araştırma Raporları 2, Medipres Matbaacılık Ltd. Şti., Malatya, 2011

Göney, S., *Şehir Coğrafyası 1*, İ.Ü. Coğrafya Enst. Yay. No: 91, İstanbul, 1977

Gözenç, S., "Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki" , İstanbul Ü., *Coğrafya Enst. Dergisi* (1974-1977) S: 20-21, İstanbul, 1977, s: 169-180

Güçhan, N.Ş., "Adıyaman'daki Kültür Varlıklarının Nemrut Dağı Odaklı Değerlendirilmesi: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP)", *II. Ulusal Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu,* 10-12 Ekim 2008, Adıyaman, 2010, s: 1-23

Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M., Kepoğlu, A., "Kırsal Kalkınma Yaklaşımları Ve Politika Değişimleri", *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi,* 11-15.Ocak.2010. Ankara, 2010, s: 1-19

Güner, İ., "Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırılmasındaki Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı:32, İstanbul, 1997, s: 176-218

Güner, B, Çitci, M.D., "Çemişgezek Kasabasının Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları", *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enst. Der.,* C:13, S:1, Elazığ, 2003, s: 21-48,

Güneş, E., "Türkiye'de Tarımın Kredilendirilmesindeki Gelişmeler Ve Tarım Sektörüne Yansımaları", *Türktarım Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi*, Sayı:187, Ankara, 2009, s: 14-21,

Güney, E., *Türkiye Hidrografyası,* Dicle Ü. Diyarbakır Eğ. Fak. Yay., Diyarbakır, 2001

Haktanır, K. Cangir, C., Arcak, Ç., Arcak, S., "Toprak Kaynakları ve Kullanımı", TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi,* (Tebliğ 2000) 1. Cilt, Ankara, 2000, s: 203-229

Hayli, S., *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1995

Hayli, S., "Erzincan Ovası'nda Genel Arazi Kullanımı", *Fırat Ü. Sosyal Bil. Derg.* C:12, S:1, Elazığ, 2002, s: 1-24

Işık, A., *Malatya 1830-1919,* Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1998

İçduygu, A., Sirkeci, İ., "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", *75 Yılda Köylerden Şehirlere,* Tarih Vakfı Yay., 1999, İstanbul

İmamaoğlu, M. Ş., Çetin, E., "Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Yakın Yöresi'nin Depremselliği", *D.Ü., Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* S: 9, Diyarbakır, 2007, s: 93-103

İnalcık, H., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi,* Cilt :1, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004

Karaboran, H.H., "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Yer Adları Sempozyumu,* Bildiriler Kitabı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1984, s: 97-148

Karaboran, H.H., Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar, *Fırat, Ü., Sosyal Bilimler Dergisi,* C:3, S:1, Elazığ, 1989, s: 81-118

Karadoğan, S., 2001, Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, *Fırat Ü., Sosyal Bil. Der,.* C:11, S:1, Elazığ, s: 27-56,

Karagöz, M., *XVII. Ve XVIII. Asırlarda Malatya*, Karizma Yay., İstanbul, 2003

Karagöz, M., "Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde Malatya" (1930-1938), "Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 18, Sayı: 1, Elazığ, 2008

Karpat, K., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yay. İstanbul, 2010

Kaya, A.M., *Avşar Türkmenleri*, Geçit Yayınları, Kayseri, 2004

Kayıkçı, S., *Türkiye'de Kırsal Alan Yönetimi,* Sav Y., İstanbul, 2009

Kazgan, G., *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. No: 22, 4. Baskı, İstanbul, 2009

Keleş, R., "Türkiye'de Bölgeler Arası Dengesizlikler". *VII. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları,* Ankara, 1965, s: 1-40

Keleş, R., *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu,* 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978

Keleş, R., *Kentleşme Politikası,* İmge Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 1997

Kırımhan, M., *Malatya'nın Şehirsel Fonksiyonları ve Ekonomik Faaliyetler,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1995

Kıskıra, C., "Missionary Herald'dan 19. Yüzyıl Anadolu'sundaki Depremler", *Osmanlı İmparatorluğunda Depremler,* Editör: Zachariadou, E., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, No: 117, İstanbul, 2001

Kirtiş, K., Malatya'da Kayısıcılık ve Uluslararası Pazarlama Sorunları, *Anadolu'da Kalkınma Süreçleri ve Malatya Örneği,* Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2001, s: 207-252

Koç Ü., *XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Sanayi,* Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2006

Koç, i, Eryurt, M.A. Adalı, T., Seçkiner, P., *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü,* H.Ü. Nüfus Etüdleri Enstitüsü, Ankara, 2008

Koçman, A., *Türkiye İklimi,* E.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No : 77, İzmir, 1993

Köksal, A., *Türkiye Turizm Coğrafyası,* Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1994

Köymen, O., "Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları", *75 Yılda Köylerden Şehirlere,* Tarih Vakfı Yay., .İstanbul, 1999, s: 1-22

Kuşçu, V., *Samandağ'ın (Hatay) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,* (Fırat Ü., Sosyal Bilimler Enst.,Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2008

Llyod, S., *Türkiye'nin Tarihi*, 13. Baskı, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2000

Moltke, H.V., *Türkiye Mektupları,* Varlık Yay., İstanbul, 1967

Mor, A., *Karakoçan İlçesi'nin Coğrafi Etüdü,* (Fırat Ü., Sosyal Bil. Enst., Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2008

Oğuz, M., *Malatya Tarihi,* Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1985

Öngör, S., "Türkiye'de Tarım Kesiminin Milli Gelirdeki Katkısı ve Coğrafi Dağılışı", *İ.Ü. Coğrafya Enst. Dergisi,* Cilt: 22, İstanbul, 1977

Özcan, Y., Z., "İçgöçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar", *Konferans Türkiye'de İçgöç, Bolu-Gerede,* 6-8 Haziran 1997, Türkiye'de İçgöç, Tarih Vakfı, 1998, İstanbul s: 78-90

Özçağlar, A., *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara, 1997a

Özçağlar, A., "1995 Yılında Türkiye'deki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* S:6, Ankara, 1997b

Özçağlar, A., "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", *A.Ü. Coğrafi Bilimler Dergisi,* C: 3 S: 1, Ankara, 2005, s: 1-25

Özdemir, M.A., Örmeli Çayı Havzasının (Pütürge Malatya) Genel ve Uygulamalı Jeomorfolojisi, *(*Fırat Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1994

Özdemir, M.A,, Tonbul, S., "Şiro (Örmeli) Çayı Havzası ve Yakın Çevresinde (Malatya Güneydoğusu) Arazi Kullanımı, Sorunları ve Öneriler", F.Ü., *Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 7. Sayı: 1-2, Elazığ 1995, s. 145-166

Özdemir, M.A., Tonbul,, S., "Güneydoğu Toroslar İçinde Gelişen Yüksek Dağiçi Ovalarına Örnek: Gözeli ve Kavak Ovaları", F.Ü., *Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı :1, Elazığ 1996, s.191-216

Özdemir, M.A., "Doğu Anadolu Fay Zonunun Sincik (Adıyaman) ile Hazar Gölü (Elazığ) Arasındaki Jeomorfolojik Özellikleri", F.Ü., *Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı :1, Elazığ 1996, s.191-216

Özdemir, M.A, İnceöz, M., "Doğu Anadolu Fay Zonunda (Karlıova-Türkoğlu Arasında) Akarsu Ötelenmelerinin Tektonik Verilerle Karşılaştırılması", A. K. Ü., *Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 5, S: 1, Afyon, 2003, s. 89-114

Özdemir, M.A.. ve Sunkar, M., 2005, "Çelikhan Ovası (Adıyaman) ve Yakın Çevresinde Doğal Ortam İnsan ilişkileri", *Doğu Coğrafya Der.* S: 13, Konya, 2005, s: 151-186

Özgür, Ö., *100 Soruda Sanayileşme Ve Türkiye,* Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976

Pamuk, Ş, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914,* İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2007, s: 155-156

Özel, M., Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizlik Ve Yeni Yönetsel Birim Arayışları, A.Ü. SBF Dergisi, C :64, Sayı:1, Ankara, 2009, s: 165-199,

Özgür, M.E., "İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması", *Ankara Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* Sayı:5, Ankara, 1996, s: 53-72

Örnek, A., *Kırsal Kalkınma El Kitabı,* Heinrich Böll, Stiftung Derneği, İstanbul, 2007

Öz, M., "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehoz/osmanliklasikdonemindetarim.html (11.06.2011 Tarihli Erişim)

Özgentürk, J., "Kommagene Uygarlığı Yeniden Canlanır mı?", Radikal Gazetesi, (24.04.2011) http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1047183&CategoryID=101# , (17.07.2011 Tarihli Erişim)

Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960

Sağlamtimur, H., "Tanrıların Zirvesi Nemrut", *Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi Atlas,* Sayı: 210 (Eylül), İstanbul, 2010, s: 103-110

Saltık, A., "Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi", *Kırsal Kalkınma Önderlerinden Dr. Ahmet Saltık'a Armağan,* Sürkal Derneği, Ankara, 2008, s: 77-81

Saraçoğlu, H., *Doğu Anadolu Bölgesi,* MEB Yay., Öğretmen Kitapları Dizisi : 176, Ankara, 1989

Sarıbeyoğlu, M., *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası,* A.Ü. DTCF Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu Yay. İstanbul, 1951

Sencer, Y., *Türkiye'de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 345, Ankara, 1979

Sergün, Ü., "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Dağılışı", İ.Ü. Ed. Fak., *Coğrafya Dergisi,* S:4, İstanbul, 1996, s: 7-16

Sevgi, C., *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular,* İzmir (Merkez İlçe) Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, Kuvvet Mat. Ve Ticaret, İzmir, 1988

Sevin, V., *Anadolu Arkeolojisi*, 3. Basım, Der yay: 215, İstanbul, 2003

Soykan, F., "Üç Fonksiyonlu Küçük Bir Kıyı Yerleşmesi: Güllük", Ankara Ü. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* Ankara, 1997, s: 317-336

Somuncu, M., "Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla-Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı, Sorunları ve Geleceği", *Ankara Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* Ankara, 1997, s: 273-316,

Somuncu, M., "Dağcılık Ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar Ve Ekolojik Bedel", *A.Ü. Coğrafi Bilimler Dergisi,* C: 2, S:1, Ankara, 2004, s: 1-21

Sönmez, A., Aile Dayanışması ve Kırsal Ekonomisi: Orta Karadeniz Bölgesinde Fındık Üretimiyle Bağlantılı Aile Dayanışması Üzerine Niteliksel Bir İnceleme, Hacettepe Ü., Edebiyat Fak. Dergisi, 2000, 17 (1) s: 61-81, Ankara

Sözer, A.N., "Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminoloji Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Ege Coğrafya Dergisi*, S:1, İzmir, 1983, s: 1-13

Sunkar, M., "8 Mart 2010 Kovancılar-Okçular (Elazığ) Depremi; Yapı Malzemesi ve Yapı Tarzının Can ve Mal Kayıpları Üzerindeki Etkisi", *Türk Coğrafya Dergisi,* S: 56, İstanbul, 2011, s: 23-37

Şaroğlu, F., Güner, Y., "Doğu Anadolu'nun Jeomorfolojik Gelişimine Etki Eden Ögeler: Jeomorfoloji, Tektonik, Volkanizma İlişkileri", *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, C: 24, s:2, Ankara, 1981, s. 39-50

Şen, O., *Kaynaklara Göre Geçmişten Günümüze Pütürge (Şiro) Tarihi,* Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2010

Şengün, M.T., "Barajların Çevresel Etkileri ve Keban Barajı Örneği". *IV. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi,* 5-8 Ekim 2001. Bodrum, 2001, s: 291-298

Tali, Ş., *Uygarlıklar Kenti Malatya,* T.C. Malatya Valiliği İl Özel İdaresi, Beydağı Mat., Malatya, 2007

Tandoğan, A., 1989, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller arası Göçler, KTÜ. Yay. No: 141, Trabzon

Taş, B., "Sultandağı İlçesinde Tarımsal Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C:14, S:22, Erzurum, 2009, s: 29-44

Taş, B., Sandıklı İlçesinde Tarımsal Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri, Ümit Ofset Mat., Ankara, 2010

Taşdan, K., Taşdemir, K., Gül, U., Uçum, İ., Cebeci, T., "Türkiye'de Tarım Sektörü", *Türktarım Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi*, Sayı:187, 2009, Ankara, 2009, s: 22-33

Taştemir, M., XVI. Yüzyılda Adıyaman (Besihni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Soysal ve İktisadî Tarihi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay., XIV. Dizi-Sayı:22, Ankara, 1999

Tanoğlu, A., *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme,* Cilt 1, 2. Baskı, İ.Ü. Yay:1183, Taş Matbaası, İstanbul, 1969

Tanyeli, U., "Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,* Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, 1300-1800, İstanbul, 1999

Tekeli, İ., *Göç ve Ötesi,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008

Temuçin, E., "Aylık Değişme Oranlarına Göre Türkiye'de Yağış Rejimi Tipleri", *Ege Coğrafya Dergisi,* Sayı: 5, İzmir, 1991, s:160-181

Tonbul, S., "Elazığ Batısının Toprak Coğrafyası", *Fırat, Ü. Dergisi, Sosyal Bilimler*, C:3, S:1, Elazığ, 1989, s: 211-234

Tuğlacı, P., "Malatya", *Osmanlı Şehirleri,* Milliyet Yay., İstanbul, 1985, s: 226-235

Tuğrulca, O., *Malatya Siyasi Tarihi*, Kilim Mat. İstanbul, 2006

Tuncer, O.C., "Diyarbakır Mardin ve Diyarbakır Urfa Kervan Yolu", Atatürk Üniversitesi, *Güzel Sanatlar Enst. Der.*, Sayı 5, Erzurum**,** 1999, s: 113-126

Tunçdilek, N., "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", *İ.Ü. Coğrafya Enst. Derg*., S:14, İstanbul, 1964, s: 15-28

Tunçdilek, N., *Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 1283, Coğrafya Enst.Yay. No:49, İstanbul, 1967

Tunçdilek, N., "Türkiye'nin Dağlık ve Ormanlık Bölgelerinin Ekonomik Problemleri", *İ.Ü. Coğrafya Enst.Derg.,*. S: 22, İstanbul, 1977, s: 43-52

Tunçdilek, N., "Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi", *İ.Ü. Coğrafya Enst.Derg.,* C: 23, İstanbul, 1980, s: 3

Tunçdilek, N., "Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bir Bakış", *İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğr. Enst. Bülten*: 1, İstanbul, 1984, s: 23-40

Tunçdilek, N., *Türkiye'de Relief Şekilleri Ve Arazi Kullanımı,* İ.Ü., Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. Yay. No: 3, İ.Ü. Yay. No: 3279, İstanbul, 1985, s:

Tunçel, H., "Mezra Kavramı ve Türkiye'de Mezralar", *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:1-2, Elazığ, 1995, s: 263-280

Tunçel, H., "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, Elazığ, 2000, s: 23-34

Tümertekin, E., "Türkiye'de Buğday Yetişme Devresi ile Kurak Aylar Arasındaki Zaman Münasebeti", *Coğrafya Meslek Haftası (22-29 Aralık 1954) Tebliğ ve Konferanslar,* TCK Yay. S:2 Coğrafi Meslek Haftası Ser: 1, İstanbul, 1955, s: 135-145

Tümertekin, E., *Türkiye'de İç Göçler*, İ.Ü. Yay. No: 1371, İstanbul, 1968

Tümertekin, E., *Ulaşım Coğrafyası,* İ.Ü. Yay. No: 2053, İstanbul, 1976

Tümertekin, E., "Türkiye'de İç Göçler Üzerine", *İ.Ü. Coğrafya Enst. Dergisi,* Cilt 22, İstanbul, 1977, s: 29-42

Tümertekin, E., *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar,* İ.Ü. Yay. No: 1840, İstanbul

Tümertekin, E., Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1997

Tütengil, C.O., *Türkiye'de Köy Sorunu,* Kitaş Yay., İstanbul, 1969

Tütengil, C.O., *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975

Umar, B., "Pütürge", *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, s: 674

Uygur, N. (1967). "Yer Adları", *Türk Dili Dergisi* (187): 495-502

Ünal, M.,R., *Kayısı Araştırma Raporu,* T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya, 2010

Ünalan, T., "Türkiye'de İçgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi", *Konferans Türkiye'de İçgöç, Bolu-Gerede,* 6-8 Haziran 1997, Tarih Vakfı, 1998, İstanbul, s: 91-103

Yaşar, O., Yaşar, F.Ö., "Ayvacık, Bayramiç, Çan, Ezine ve Yenice (Çanakkale İli) İlçelerinde Köy Adlarının Kaynakları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Volume 3/11, s: 599-611, Spring 2010,

Yavan, N., Kara, H., "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı", *A.Ü. Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, S: 1, Ankara, 2003, s: 19-42

Yavuz, F., *Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)*, TODAİE, Balkanoğlu Mat., Ankara, 1964

Yiğit, A., Hayli, S., Karakaş, E., "Doğu Anadolu Bölgesindeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri", *Fırat Ü. Sosyal Bil. Enst. Der.* C: 7, Sayı:1-2, Elazığ, 1995, s: 345-363

Yiğit, A., "Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü", *Fırat Ü., Sosyal Bil. Dergisi*, C: 12, S: 1, Elazığ, 2002, s: 44-77

Yinanç, R.,-Elibüyük, M., *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560),* G.Ü. Yay. No: 31, Gazi Eğitim Fak. Yay. No: 1, Ankara, 1983

Yücel, C., "Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm" http://www.tursab.org.tr/dosya/1023/02nieko_1023_1889046.pdf , (03.09.2011 Tarihli Erişim)

Yücel, T., "Türkiye'nin Kır Yerleşme Tipleri", *Türk Kültürü Araştırma Dergisi,* C:26, S:1, Ankara, 1988, s: 61-69

Yücel, T., "Türkiye'nin Kır Yerleşme Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", *Türk Kültürü Araştırma Dergisi,* C: 30, S1-2, Ankara, 1994, s: 447-469

Yüceşahin, M., M., "Türkiye'nin Demografik Geçiş Sürecine Doğrudan Bir Yaklaşım", *A.Ü. Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı: 1, Ankara, 2009, s: 1-25

Zaman, M., Şahin, F., Bayram, N., "Doğu Karadeniz'de Alternatif Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası", *Doğu Coğrafya Dergisi* C: 17., Ankara, 2007, s: 65-86

DSİ IX, Bölge Müdürlüğü, Şiro (Örmeli) Çayı Akım Verileri, 2006-2009

DSİ Karakaya Barajı Verileri, http://www2.dsi.gov.tr/baraj/detay.cfm?BarajID=104 (05.11.2010 Tarihli Erişim)

"Meclisin Gündemi", Milliyet Gazetesi, (14.05.1952), http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=pütürge&isAdv=false , (03.02.2011 Tarihli Erişim)

"Babik Köyü Halkı Bir Aile Yüzünden Köyden Göç Ediyor", Milliyet Gazetesi, (24-04-1962), http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=pütürge&isAdv=false , (03.02.2011 Tarihli Erişim)

"Yolları Kardan Kapanan Pötürge'de Açlık Var", Milliyet Gazetesi, (11.02.1968), http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=pütürge&isAdv=false (03.02.2011 Tarihli Erişim)

"Malatya'da Zengin Profillit Madeni Bulundu", Milliyet Gazetesi, (24.01.1981), http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=pütürge&isAdv=false (03.02.2011 Tarihli Erişim)

Wikipedia, "Türkiye'de Okuryazarlık"

http://tr.wikipedia.org/wiki/Okuryazarl%C4%B1k#Okuryazarl.C4.B1.C4.9F.C4.B1n_en_y.C3.BCksek_oldu.C4.9Fu_.C3.BClkeler (11.12.2011 Tarihli Erişim)

"140 Çeşit Üzüm Araştırılıyor"
http://www.byegm.gov.tr/dis-basinda-turkiye.aspx?d=13.06.2011&act=1&ahid=22654 (24. 09. 2011 Tarihli Erişim)

"Why Have a Rural Development Policy?"
http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm (22.08.2011 Tarihli Erişim)

"İspanya ve İtalya'ya Bile Bağbozumu Turları Var", Hürriyet Gazetesi, (26.08.2005)
http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=344952 (05.05.2011 Tarihli Erişim)

"Bakan Günay: Nemrut Lime Lime Dökülüyor", Zaman Gazetesi, (05.09.2011)
http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1176844 (03.10.2011 Tarihli Erişim)

MTA, 2004, 30 Kasım-1 Aralık 2004 "Malatya'nın Jeolojisi, Depremselliği Ve Maden Potansiyeli Sempozyumu" Sonuç Bildirgesi, Malatya
http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/bae5f81d1c4563a_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD (11.10.2011 Tarihli Erişim)

"Nemrut'un Bekçileri Yerinde Korunsun", Vatan Gazetesi, (28.08.2011)
http://haber.gazetevatan.com/nemrutun-bekcileri-yerinde-korunsun/396732/1/Haber

"Tabiat Parkı", http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-20856/tabiat-parklari.html (21.09.2011 Tarihli Erişim)

Malatya Valiliği Verileri,
http://www.malatya.gov.tr/malatya hakkinda/detay.aspx?SectionID=D9drV6MGazCTPOlldiSgvw%3d%3d&ContentId=RamwgJhv%2fRuzi8PhtnSgLA%3d%3d (21.02.2011 Tarihli Erişim)

1966 Köy Envanteri, Köy Envanter Etüdlerine Göre Malatya, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları: 46, Yıldız Basımevi, Konya, 1966

1981 Köy Envanteri, 1981 Köy Envanteri Etüdü Anketi, T.C. Köyişleri Ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak Ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi Başkanlığı, Malatya İli, Pütürge İlçesi,

1997 Köy Envanteri, Malatya, DİE, Yayın No: 2642, Ankara, 2002

Google Earth (16.06.2011 Tarihli Erişim)

RAPORLAR, BÜLTENLER VE İSTATSİTİKLER

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, *"Çevre Durum Raporu",* Malatya İl Çevre Durum Raporu, Malatya Valiliği İl Çevre Orman Müdürlüğü, Malatya, 2005, s: 15, 16, 90, 98, 155, 245, 246

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, *"Çevre Durum Raporu", "Toprak",* Malatya İl Çevre Durum Raporu, Malatya Valiliği İl Çevre Orman Müdürlüğü, Malatya, 2007, s: 15, 16, 17

T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye Mülki İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler Belediyeler,* İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Seri: II, Sayı: 4, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1971

DSİ, Şiro (Örmeli) Çayı Aylık Akım Verileri (2006-2009), Elazığ

DMİGM, Doğanyol (Malatya) Meteoroloji Verileri (1986-1993), Pütürge (Malatya) Meteoroloji Verileri (1977-1990), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı

DİE, 1927-2000 Genel Nüfus Sayımları, Ankara

DİE, Ekonomik Sosyal Göstergeler, 1990, http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul (04. 01.2011 Tarihli Erişim)

DİE, Ekonomik Sosyal Göstergeler, 2000, http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul . (26.02.2011 Tarihli Erişim)

DİE, 1963 Konut Sayımı, Yayın No: 498, Ankara, 1966

DİE, Binalar Sayımı 1984 (Belediye Teşkilatı Olan Yerlerde), Ankara, 1986

DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1975 Malatya, Yayın No: 988, Ankara, 1982

DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1980 Malatya, Yayın No: 990-25, Ankara, 1983

DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1985 Malatya, Yayın No: 1237, Ankara, 1988

DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1990 Malatya, Yayın No: 2173, Ankara, 1998

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri Malatya, Yayın No: 2613, Ankara, 2002

T.C. Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı, *2. Tarım Şurası Sonuç Raporu,* 29 Kasım-01 Aralık 2004, Ankara, 2004, s: 431

DPT, *İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri,* Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2693, TUİK Matbaası, Ankara, 2006, s: 353-360

DPT, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, http://sgb.tarim.gov.tr/mevzuat/YPK/20060204-9-2.pdf , s:9 (09.08.2011 Tarihli Erişim)

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s: 2-3

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf , s:11-22 (11.08.2011 Tarihli Erişim)

Kültür Bakanlığı, "Tabiat Parkı", http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-20856/tabiat-parklari.html (09.02.2011 Tarihli Erişim)

Köy Gelişme Alanı Uygulama Talimatı http://www.tarimreformu.gov.tr/files/KOY%20GELISME%20ALANI%20UYGULAMA%20TALIMATI.doc (18.01.2011 Tarihli Erişim)

MEB, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/69.html (28.05.2011 Tarihli Erişim)

MTA, 1/ 100.000 ölçekli Malatya ve Sivas Paftaları http://www.mta.gov.tr/mta_web/harita100_250.asp

TÜİK, 2007-2010, Nüfus Verileri, ADNKS, http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul (06.03.2011 Tarihli Erişim)

TÜİK, Hayvancılık Verileri http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul (03.03.2011 Tarihli Erişim)

TÜİK, Bitkisel Üretim Verileri, http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul (14.03.2011 Tarihli Erişim)

TÜİK, Tarımsal Alet ve Makina Sayıları, http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimalet.zul (19.03.2011 Tarihli Erişim)

TÜİK, Bölgesel Göstergeler (CD), Bölüm 1, Yayın No: 3076, Ankara, 2006, s: 379

Pütürge Belediyesi, Pütürge İmar Planı, 1978

Pütürge İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2010

Pütürge Kaymakamlığı Brifing Raporu, 2010

Pütürge İlçe Tarım Müdürlüğü, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) Verileri, 2010

Malatya Orman Müdürlüğü verileri (Anonim), 2005

Malatya Valiliği Verileri, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yönleri ile Malatya, Malatya, 2004, s: 38

Malatya İl Sağlık Müdürlüğü, Pütürge İlçesi, ETF (Ev Halkı Tespit Fişi) Raporu 2000, 2009, 2010

Malatya Kadastro Müdürlüğü verileri, 2011

Malatya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü verileri, 2011

Malatya Bayındırlık ve İl İskân Müdürlüğü verileri, 2011

Adıyaman İl Turizm Müdürlüğü verileri, 2011

Pütürge İlçe Tarım Müdürlüğü verileri, 2010

PÜTÜRGE İLÇESİ GENEL KÖY ANKETİ

Anket uygulanan köyün adı :……..

*Köyün yerleşim dokusu nasıldır ?

Toplu ( ) Dağınık ( ) Yolboyu ( ) Seyrek ( )

*Köyün bulunduğu yer neresidir ?

Nehir kenarında ( ) Platoda ( ) Sırtta ( ) Vadide ( )
Etekte ( ) Yamaçta ( ) Orman Köyü ( )

*Köyün Pütürge'ye uzaklığı ne kadardır ?

1-) Köyün ilk yerleşim yeri neresidir ? Herhangi bir nedenden yer değiştirdi mi ? Hangi tarihte ? Hangi nedenlerden ?

2-) Eskiye ait herhangi bir yerleşim kalıntısı ya da tarihi öneme sahip bir yer var mı ? Bu konuda bildikleriniz nelerdir ?

3-) Köyünüzde kaç hane var ?

4-) Konutlarda hangi yapı malzemesi kullanılmaktadır ? Sayılarını belirtiniz.
Ahşap ( ) Tuğla ( ) Kerpiç ( ) Briket ( ) Taş ( ) Betonarme ( )

5-) Yeni yapılan konutlarla eskileri arasında kullanılan malzemelerde değişim var mıdır ? Konutlar kaç katlıdır? Sayılarını belirtiniz.
Tek Katlı ( ) İki katlı ( ) 3 ve daha fazla ( )

6-) Konutlarda en yaygın çatı sistemi hangisidir ?
Dam ( ) Beşik ( )

7-) Köyünüzde hangi çatı örtü malzemeleri kullanılır ?
Ahşap ( ) Toprak ( ) Kiremit ( ) Sac ( )

8-) Köyde sürekli yaşayan nüfus kaç kişidir ?

9-) Hangi mevsimde köy nüfusu daha fazladır? Kaç aile hangi mevsimde köyde yaşamaktadır ?

10-) Köyünüzde mevsimlik göç ne amaçla ve nerelere yapılır ?

11-) Köy sınırları içerisinde, köyden başka yerleşme var mıdır ? Kaç hanedir ? Nüfusları ne kadardır ? Yerleşmenin köye mesafesi ne kadardır ? Yılın hangi dönemleri kullanılır ?

Mahalle	**Mezra**	**Çiftlik**	**Bağevi**	**Ağıl**	**Diğer**

12-) Köy daha çok hangi yerleşim birimlerine göç veriyor ? Toplam kaç aile ?

Pütürge	**İstanbul**	**Malatya**	**Diğer**			**Yurtdışına**	

13-) Köyünüzden son 10 yılda kaç hane göçe katıldı ? Nereye yerleştiler ?

14-) Köyden göç sonucu boşalan tarımsal araziler nasıl değerlendiriliyor ?

15-) Köyün tarımsal arazisi ne kadardır ? Köy meralarından ne şekilde yararlanılır, hayvancılık için yeterli midir ?

16-) Köyünüzde sulu ve kuru tarıma ayrılan arazi ne kadardır ? Köyün tarımsal su ihtiyacı hangi yöntemle sağlanır ?

17-) Köyün geçim türleri nelerdir ? Tarımsal üretim dışında dokumacılık, el sanatları gibi başka ekonomik faaliyetler var mıdır ? Belirtiniz.

18-) Yapılan bitkisel üretimin ekim ve hasad tarihi nedir ?

Ürün				
Ekim				
Hasad				

19-) Köyde meyvecilik ve bahçe tarımı yapılır mı, yetiştirilen tarla ürünleri hangileridir ? Yetiştirilen ürünlerin satışı ne şekilde yapılır ?

20-) Köyün dışarıya sattığı başlıca ürünler nelerdir ?

21-) Köyde hangi tür hayvanlar beslenmektedir ? Sayıları kaç tanedir ?

Büyükbaş	**Küçükbaş**	**Yük-binek**	**Kümes**	**Diğer**

22-) Köyünüzde kaç hane arıcılık yapıyor ? Köyünüze ait kaç kovan bulunmaktadır ? Köyünüzde gezici arıcılık yapılıyor mu ? Yapılıyorsa nereye ?

23-) Köyde ahır hayvancılığı var mıdır ? Hayvanlar hangi dönemlerde meralara, hangi dönemlerde ahırlara alınıyorlar ? Ticari hayvancılık yapılıyorsa, ürün satışı ne şekilde yapılıyor ?

24-) Hayvan yemini nasıl tedarik ediyorsunuz ? Ne tür yem veriyorsunuz ?

25-) Köyde yaylacılık yapan aileler var mıdır ? Hangi yaylalara giderler ? Yaylanın köy olan mesafesi ne kadardır ? Kullandığınız yaylayı başka köyler kullanır mı ?

26-) Yaylalara kaç hane kullanır ? Kaç hayvanla gidilir ?

27-) Yaylalar hangi dönemde kullanılır ? İhtiyaçlar nereden karşılanır ?

28-) Yaylada ne tür mesken kullanılır ?

29-) Köyde kom sahibi aileler var mı ? Hangi tarihler arasında kullanılır ? Komları kaç hane kullanır ? Kaç hayvanla gidilir ?

30-) Köyün su kaynakları tarım ve hayvancılık için yeterli midir? Sulamalı tarım yapılır mı ?

31-) Köyde balıkçılık yapılmakta mıdır? Kaç hane bu işle uğraşır ?

32-) Köyde ekonomik, sağlık, eğitim konularında iyileştirmeler yapmak amacıyla çeşitli kuruluşlarca yürütülen çalışmalar var mıdır ? Varsa nelerdir ?

33-) Köyde faal sağlık ocağı ve okul var mı ? Buralarda kaç personel çalışıyor ? Okul yoksa öğrenciler hangi yerleşim birimlerinde okuyorlar ? Ne şekilde ulaşıyorlar ?

34-) Köyde pazar kuruluyor mu ? Köy, tüketim maddeleri ihtiyaçlarını nereden karşılıyor ?

35-) Pütürge'ye ve Malatya'ya ulaşım ne şekilde sağlanıyor ? Köyünüzden hangi yerleşim birimlerine seferler düzenleniyor ? Haftada kaç kez ?

36-) Köyde herhangi bir festival düzenleniyor mu ? Belirtiniz.

37-) Köyün içme suyu şebekesi ve kanalizasyonu var mı ?

38-) Köye elektrik hangi tarihte geldi ?

39-) Kış şartlarında ulaşım sorunu oluyor mu ? Bu sorunlar ne şekilde aşılıyor ?

40-) Köy yolunun türleri ( ) ve mesafesi ( ). Yol mevsimlik olarak kapanıyor mu? Kapanıyorsa hangi aylarda ve ne kadar süreyle ?

41-) Köyde kaç adet traktör vardır? Hangi traktör ekipmanları kullanılır ? Kaç adettir ?

Römork	**Kültivatör**	**Mibzer**	**Batöz**	**Pulluk**	**Diğer**

42-) Hayvan gücünden faydalanılıyorsa hangi ekipmanlar kullanılıyor ? Kaç adettir ?

Döven	**Karasaban**	**Hayvan Pulluğu**	**Hayvan Çapası**	**Diğer**

43-) Köyde kaç adet motorlu taşıt vardır ?

Otomobil	Cip	Pikap	Minibüs	Kamyon	Kamyonet	Diğer

44-) Köyde telefon santrali ve internet bağlantısı var mıdır ? Mobil telefonlar kullanılabiliyor mu ?

45-) Köyde ticarethaneler var mıdır ? Belirtiniz.

46-) Köyde herhangi bir maden ya da imalathane mevcut mudur ? Belirtiniz.

47-) Köyde kooperatif var mıdır? Kooperatif var ise kuruluş tarihi nedir ? Hangi amaçla kurulmuştur ve aktif midir? Size ne gibi katkılar sağlamıştır?

48-) Köyünüzde bugüne kadar ne tür doğal afetler yaşadınız ? Köyünüz doğal afetlerden ne tür zararlara uğradı ?

49-) Sizce köyün en önemli sorunları nelerdir ? Köyünüzle ilgili ne gibi talepleriniz vardır?

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılı Elazığ doğumluyum. İlköğrenimimi Kütahya'da, orta öğrenimimi Elazığ'da, yüksek öğrenimimi 1997 yılında Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nde tamamladım. 1998 yılında, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Bölgesel Coğrafya Programı'nda yüksek lisans öğrenimime başladım. 2000 yılında yüksek lisans öğrenimimi tamamlayarak, 2001 yılında Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Bölgesel Coğrafya Programında doktora öğrenimime başladım. Halen, Elazığ Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi'nde coğrafya öğretmeni olarak görev yapmaktayım. Evli ve bir çocuk babasıyım.

bulgun@yahoo.com

Bülent GÜNER
ELAZIĞ-2012